

535641

11-D-99/6a

JOSEF ŠUSTA

SVĚTOVÁ POLITIKA

V LETECH 1871—1914

VI

41 f.

DĚJINY NOVÉHO VĚKU

JOSEF ŠUSTA

SVĚTOVÁ POLITIKA

V LETECH 1871-1914

VI

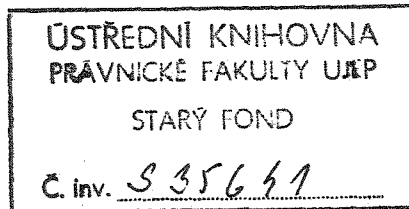
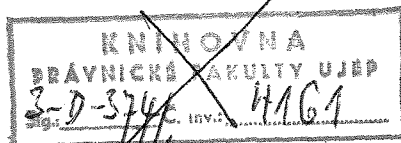
V soumraku světové srážky

„VESMÍR“

nakladatelská a vydavatelská společnost v Praze VII

1931

VYTISKLA PRŮMYSLOVÁ TISKÁRNA V PRAZE.

ÚVOD.

Tímto svazkem končí se práce, jejíž rozsah vzrostl poněkud nad původní odhad. Zavinila to jednak skutečnost, že o látce zajisté důležité v písemnictví našem dosud soustavně nebylo pojednáno, příležitostně kratší úvahy vyjímajíc; přistoupila k tomu však i snaha, v jednotném pásmu historického vylíčení spojití vnitřní vývoj vůdčích mocí souvěkých i jejich vzájemné vztahy, v světovou politiku vyznívajících. V historické literatuře obecné vystupují tyto dvě složky většinou jen odděleně, což při badání monografickém jest přirozené a také v souhrnných pracích usnadňuje a zjednodušuje skladbu celkovou. Zdálo se mi však s užitkem pokusiti se o vylíčení, v němž by byla náležitě vyjádřena vzájemná podmíněnost vnitřní a zevní politiky, tam kde jest zjevná. Při rozpětí jeviště dějinného na celý povrch naší zeměkoule vznikl tím pak ovšem obraz valně složitý, druhdy až kaleidoskopicky pestrý; než jinak nelze při skutečném stavu doby dnešní, povahou svou značně polyfonické.

Vylíčení naše zastavuje se u sarajevské vraždy a nezabírá již jednání diplomatických, jimiž v červenci 1914 dozrála děsivá skutečnost války světové; souvisíť jednání ta příliš těsně s počátkem boje samého. Neřeší se tu tedy přímo a veskrze svízelná otázka viny na válce nebo aspoň hlavní zodpovědnosti za vypuknutí hrozných katastrof. Přes to přese všecko přináší naše práce ve směru tom aspoň některé nutné předpoklady. Především zjištění, že asi nesprávný jest názor tak často opakovaný, který ve válce světové vidí jen osudově nutný důsledek imperialistických proudů světové politiky, pokud se jimi rozumí snaha vůdčích mocí o uchvácení co největšího kusu světa osadního a zámořských oblastí jako odbytíšť a zdrojů surovin pro vzrostlý průmysl i obchod domácí.

Tato imperialistická horečka přinesla míru vzdělaného lidstva zajisté značné nebezpečí v prvním desetiletí 20. věku, v době, kdy se vybíjela hlučně ve zjevech, jako byly války španělsko-americká a boerská, boxerské hnutí v Číně, válka rusko-japonská a francouzsko-německý spor o Marokko. Později dostavuje se však v otázkách těch nepochybně zmírnění bojovné nálady a ve chvíli, kdy světová válka vypukla, vidíme naopak řadu úspěšných náběhů ke klidnějšímu, kompromisnímu řešení „geopolitických“ sporů a řevnivostí, takže nebyla nikterak bezdůvodná naděje na konečné rozdělení zámořského světa ve veliké oblasti politického a hospodářského vlivu bez krvavé srážky velmocí.

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
právníkové fakulty UJEP
BRNO, Nám. 25. února 2

A podobně nedoloženým jeví se i tvrzení, že vlastním vinníkem při vypuknutí války světové byl veliký mezinárodní kapitál finanční, dychtivý mimořádných zisků. Není sice pochybnosti o tom, že kapitál ten byl velmi zúčastněn na překotném stupňování výzbroje, zejména námořní, v posledních letech předválečných; v téže době pozorujeme však právě u jeho čelných kapitánů vážné úvahy o škodách, které by jejich vlastním zájmům a veškerému ruchu hospodářskému nutně přinesla krvavá srážka vůdčích mocností. Hlásilo se tu stále důrazněji vědomí vysokých hodnot těsné interference všeho hospodářského života v jednotném rámci světovém, který veliká válka mohla jen rozbít nebo aspoň vážně ohrozit; a proto slyšíme naopak z řad militaristických podněcovatelů a zbožňovatelů žádoucí „železné lázně“ válečné hlasité projevy nevole nad příliš pacifickým usměrněním hlav finančního světa mezinárodního, který prý ve svém tanci kolem zlatého telete nejraději by dal zrezivět zbrani v rukou pravých mužů z obav stejně zbabělých a bídně utilitaristických, jako je hlásala souvěká internacionála socialistická. A věc tu přiznal i veliký bojovník proti silám kapitalismu, Jean Jaurès, který v jedné ze svých řečí prohlásil výslovně, že nespolehlivější záštitou míru v Evropě jsou anglický common-sense, dělnická internacionála a mezinárodní solidarita nejvyšších kruhů finančních.

Válka světová nevyrostla vskutku jako osudová nutnost ani z imperialistických rozběhů osadní politiky, ani ze zjištěného kvasu kapitalistického kořistnictví mezinárodního, nýbrž z otázek politických těsně spjatých s dynastickými a národními vztahy států evropských, a motivy geopolitické, podepřené světovou soutěží hospodářskou, přispěly jen k tomu, že požár v Evropě vznícený nemohl zůstat obmezen na své původní těsné jeviště, nýbrž zašlehl i do dalekého zámoří. Rozhodujícího významu dostalo se věci té však teprve při závěru velikého boje, po zasažení Spojených států, stejně jako teprve v konečném údobí jeho plné účinnosti dějinné nabyly i zásadní síly demokratického odporu proti reakčně-konservativnímu přístřihu monarchie hohenzollerské a habsburské.

Základna politického napětí evropského, jež se stala vlastním podnětem války, byla ovšem z míry složitá a stěžejné předpoklady její sáhaly namnoze hluboko do minulosti. Již první polovice devatenáctého věku přinesla výrazné heslo, přetvořit politickou strukturu Evropy shodně s jejími jazykovými poměry, a vztýčila proti dotavadním výsledkům dějinného vývoje smělý ideál národního státu, založeného na hledisku přirozeného sebeurčení

z vůle lidové. Prorocká slova Mazziniho o nezbytném rozbití „temných žalářů národů“, jakými se jevílo především troje císařství, rakouské, ruské i osmanské, zachovala svou váhu, i když jejich první, pěnív náráz revoluční uvázl dočasně na mělčině a byl pak strážlivou rukou státníků rázu Cavoura, Deákova a Bismarckova spoután v těsnější řečiště nových útvarů monarchických. Bylo nepochybné, že drtivá i tvořivá síla hesel národních se vzepne znova k dalším útočným náběhům, zejména když sklonek 19. věku spolu s jakousi únavou z pozitivistických hesel přinesl zjevně nové ožítí romantické složky v základní náladě vzdělaných vrstev evropských.

Než dějiny znají zároveň i rozličné slevy se zásadních hledisek a přínášejí jen zřídka jejich plná vítězství. Ukázal to na příklad složitý a málo důsledný vývoj církevních poměrů evropských v době reformační a proto mohl se i v zápasech o novou úpravu státního života v duchu výrazně národním konečný výsledek spokojiti snad přece jen s řešením valně kompromisním a polovičatým, kdyby průběh věci nebyla zatížila dvojí násilná a v podstatě své zajisté zbytečná místní změna evropských hranic státních.

Bylo to jednak bolestné vytržení Alsaska a Lotrinska z národního těla francouzského, jednak úskočné připoutání Bosny a Hercegoviny k monarchii rakousko-uherské bez ohledu na přirozené národní nároky srbského živlu, tedy dva činy prosté žádostivosti militaristicko-dynastické, které se jevíly v prostředí rostoucího uvědomění národního vskutku takřka svévolným anachronismem a působily postiženým bolest mnohem jítřivější než starší, dějinami namnoze zajízvené rány. A jest zajímavé, jak se vědomí osudných důsledků takového schválného zkřížení přirozených směrnic vývojových ozvalo hlasitě již u souvěkovců, na příklad v známém manifestu českém z 8. prosince 1870, kde se tak důtklivě vztyčuje zásadní požadavek národního sebeurčení a varovně předpovídají zlé následky jak z násilného okleštění dějinné državy francouzské, tak z rozpínavé politiky vídeňské, Rusku a slovanské myšlenky v balkánské oblasti cestu tarasící.

Opravdu staly se „rána vogéžská“ i soupeřství rusko-rakouské, bosenskou okupací zesílené, v následujících desetiletích hlavní osou, kolem níž se vyhranilo rozdělení pevninných velmocí ve dva tábory v žárlivém střehu proti sobě postavené. Jejich soupeřství především to bylo, jež zatížilo nemálo veškeren další vývoj politiky evropské a umožnilo železné pěti Bismarckově, že jej mohl vtěsnati do svěrací kazajky smluv aliančních, které přikovaly zejména říši habsburskou k rozpínavým snahám německým

a znesnadnily tím i smírné řešení jejich vnitřních, národních i jazykových otázek. Vrcholné překrostiti nabyla pak věc, když jednak Německo svým příliš překotným úsilím o rozlet světový a námořní výzbroj přimělo i Anglii k zvýšenému zájmu o zachování rovnováhy na pevnině evropské, a v zápětí nadto Vídeň se jala zcela protismyslně hojiti vnitřní krizi svou, bosenským omylem valně zatíženou, hesly útočného rozpětí na Balkáně právě ve chvíli, kdy zároveň i Rusko, nešťastnou válkou s Japonskem a vnitřní revolucí zeslabené, vážnost svou pomýšlelo obnoviti „návratem do Evropy“ a zlepšením svého postavení v balkánském prostředí.

Teprve tak byl uzel jak náleží zadrhnut a rozplétání jeho činilo jemným rukám diplomatů obtíže tím větší, čím více je svíralo dvojí zlo další. Citlivost národních hesel vzrostla totiž zatím prudce i jejich novým, imperialistickým přízvukem, výtýkajícím daleké výhledy světové budoucnosti, i rostoucí soutěží hospodářskou a příkrým vyhraněním theoretickým některých plemenných předsudků, novoromantickou náladou zesílených. S druhé strany působily pak tíživě zrychlené úspěchy novodobé techniky výzbrojné i správní, jež umožnily proměnu armád mírových v hrozně složité a nákladné stroje válečné.

Jejich tíha, vyžadující ohromných obětí osobních i peněžitých, doléhala na lidstvo evropské stále úporněji, až budila v evropském prostředí pocit trapné netrpělivosti, vyjádřený německým rčením, že lepší jest brzký, třeba hrozný konec, než vleklá hrůza bez konce. K tomu družilo se však i jiné nebezpečí, jež dobře vystihl rakouský generál Conrad v jednom ze svých pamětních spisů, císaři předložených. Vytýká tu totiž, že diplomat může pouhým důvtipem a nenadálým obratem často naráz dáti jednání svému změněný směr, přizpůsobiti se novým okolnostem a zadržeti tak osudné střetnutí; voják však, vázaný složitou technikou odbornou a ohromností mrtvé i živé hmoty řízení jeho svěřené, musí prý zásadní směrnice svého díla vytvářeti s programem druhdy na leta vypočteným a jaksí nezadržitelně vrcholícím v určitém stavu nejlepší výkonnosti, který s sebou zároveň přináší i jedinečnou chvíli k zdárnému úderu. Diplomata počítá více s osobami, voják více s věcnými nutnostmi vývoje a proto nemůže správa vojenská měniti své jednání a cíle s pružností tak účinnou jako civilní státníci; nese při tom však mnohem tíže jakoukoliv zameškanou vhodnou příležitost, která při souběžném úsilí soupeřů sotva kdy se zase vrátí. Nebezpečí, že pracovali vůbec nadarmo, nevyužijí-li pravého okamžiku k roz-

hodnému činu, jest prý proto u zodpovědných šéfů vojenských mnohem větší, a z toho plyne i jejich právo a povinnost, rozhodovati spolu o nejvážnějších otázkách politiky zahraniční.

Tím přibýlo k nebezpečím, plynoucím pro zachování míru z náladových motivů národních nevrtaživosti a z vrtkavé hry soupeřstev diplomatických, nebezpečí nové, opřené o zdánlivě objektivní a vědecky rozmyslné úvahy vojenských odborníků, jejichž říznému vlivu panovníci a zodpovědné hlavy vlád jen stěží odolávali, ač opravdu pod rouškou předstírané střízlivosti a vědeckosti odborné se i tu skrývaly namnoze jen náladové žádostivosti nebo obecná hesla, čerpaná ze souvěkého prostředí publicistického.

Napětí evropské rostlo tudíž souhrnem těchto všech složek velice a vyvrcholilo zejména, když neočekávaně úspěšný výbuch dlouho jítřené národní myšlenky na Balkáně přinesl konečně roku 1913 skoro úplné shroucení přestárlé říše osmanské a skutečnost ta postavila dosavadní poměrnou rovnováhu obou velmocenských táborů v Evropě před zcela nové problémy. Než ani tu historik nesmí složití ruce jaksí v klín a prohlásiti, jako to učinila řada dějepisců, zejména anglických a amerických, že převratem na Balkáně nastala nutně a neodvratně chvíle, kdy veliké válce evropské se již vyhnouti nedalo, ježto k ní velmoci nutně strhovala „anarchie“, kterou do evropských poměrů vnesla předchozí přemíra rozličných závazků aliančních, zoufalé stupňování výzbrojních závodů a zřejmá neschopnost, opatřiti náležitě společné zájmy lidského celku. Naproti tomu napsal však britský ministr války Haldane ve svých pamětech závažná slova: „V průběhu dějin sotva kdy stalo se, že by válka, k níž tak či onak došlo, opravdu byla bývala zcela nevyhnutelná. A není dostatečného důvodu k mínění, že válka roku 1914 byla výjimkou z tohoto obecného pravidla.“

Jisto jest, že tu byly více než kdykoliv jindy za paměti lidské nakupeny na základně poměrně vratké hrozivé balvany a nahromaděny síly, které pouhý neopatrný dotek na místě zvláště citlivém mohl uvést ve zhoubný výbuch. Stál tu, jak anglický historik Dickinson pěkně praví, před branami Evropy ohromný kuň trojský, jehož nitro každým okamžikem mohlo vychrliti válečnou zhoubu. Při tom nebyl však přehřátý kotel přece bez všech pojistných záklopek. Slavný filosof a historik italský Croce tvrdí, že válku evropskou sice snad leckde tajně připravovali a všecek svět o ní denně hovořil, než téměř nikdo nevěřil prý až do posledka v její skutečné vypuknutí pro nemsmyslné hrůzy a šílené spousty, jež nutně s sebou musela přinést do světa

naplněného lidstvem rozumným a vypočítavě dbalým svého zájmu. V hloubi duše věřilo se spíše, že příšerné katastrofě zabrání přece buď mezinárodní součinnost skupin socialistických nebo naopak obava buržoasie před revolučními důsledky válečné pohromy.

K silám těmto, pacificky usměrněným, přistupovala pak i skutečnost, že ani ten ani onen tábor velmocenský nebyl zcela jist postupem Anglie, jejíž vůdčí státníci úmyslně a soustavně si vedli tak zdrženlivě nikoliv z perfidní obmyslnosti machiavellistické, záchraně trvalého míru na pevnině nepříznivé, nýbrž ze skutečné snahy o zachování aspoň jakýchsi mostů mezi rozvaděnými skupinami velmocenskými a s nadějí, že právě tento, poněkud záhadný postoj britské moci nejhoršímu zabrání. Zároveň měla ostatně i značná spletitost a rozsáhlost alianční soustavy evropské jakousi výhodu v tom, že rozličné, spíše kolísavé složky její, k nimž i Itálie náležela, byly sto, aby temperamentnější členy své skupiny zdržovaly od příliš různých výpadů.

Proto tvrdí anglický státník Winston Churchill, že, ač zejména výzbrojné závody velmocenské zvýšily značně nebezpečí náhlé katastrofy, obratná diplomacie mohla jí přece s nadějí na konečný úspěch čeliti, „dokud tu nebylo určité, vědomé nebo podvědomé vůle k válce v duši některé moci nebo některého plemene.“ Takové určité rozhodnutí, taková „willenmäßige Kraft“, jak to německý historik P. Herre formuluje, musila opravdu zapůsobiti, aby domnělé osudovosti — „die rein schicksalhaften Voraussetzungen“ — nabyly plné účinnosti, a v posledních kapitolách naší práce bylo možno ukázati, jak určité síly tohoto rázu z odborných kruhů vojenských vyvěrající, zároveň však i o význačné směry veřejné nálady opřené, zvláště u dvora vídeňského i berlínského neúnavně byly činné. Narážely však i tu dlouho na silný odpor složek jiných a není nikterak jisto, že by úsilí jejich bylo dosáhlo konečného úspěchu, kdyby sarajevská vražda nebyla vnesla do poměrů soudobých nový, neočekávaný prvek zvláště zápalný. Jím se teprve rozvířil náležitě vědomý boj hlediska míru s hlediskem války v dusném ovzduší třiceti dnů červencových, dělicích poselství Hoyosovo do Berlína od vyhlášení války Německem Rusku.

Než, jak již bylo řečeno, tento složitý zápas diplomatický, jímž se ohromná tragedie započala, není již pojat do rámce naší práce, která se spokojila s obecným vylíčením stavu, který bezprostředně předcházel a vytvořil základnu osudného rozhodnutí. Mohli jsme pak učiniti tak tím spíše, ježto

o událostech červencových roku 1914 a složitě diplomatické hře, vlastní zodpovědnost za vypuknutí války skrývající, v našem písemnictví máme řadu mistrných črt z pera Josefa Pekaře, kde podstata sporu podrobně se osvětluje.

Práci naši uzavírá rejstřík ke všem dílům „Světové politiky“ a bibliografie, která přihlíží zároveň i k údobí let 1812—1870. Mohli jsme v ní ovšem z velikého přívalu prací odborných rázu obecného i monografického vzpomenouti pouze knih nejdůležitějších.

V Praze v dubnu 1931.

Josef Šusta.

NĚMECKO A ANGLIE V LETECH 1909—1911.

V korunní radě, konané roku 1907, charakterisoval baron Aehrenthal souvěké poměry následujícími slovy: „V celém světě jeví se velmi rušný neklid. Kulisy jsou rozestaveny, herci připraveni a snad chybí již jen kostymy, aby se drama mohlo začít. V druhém desetiletí dvacátého století dojde proto asi k událostem velmi vážným a při množství nahromaděné hořlaviny snad ještě dříve.“ Ministr ujišťoval pak sice své posluchače, že učiní vše, aby říše nebezpečným srážkám unikla, viděli jsme však, jak opravdu právě on hrozivých hořlavin v Evropě jen ještě přimnožil; a ani když se v posledních letech svého života přece pokusil o to, aby prudce rozjetý vůz aspoň poněkud zabrzdil, nepodařilo se mu to valně. Balkánská otázka utkvěla trvale jako temný oblak na východní polovici oblohy evropské a ani náběhy k vlídnější úpravě věcí, jako byly úmluvy postupimské z roku 1910, nedovedly tu přinést podstatného uvolnění.

Napětí východo-
evropské.

Zároveň kupily se však i na západě mraky stále černější, jež tam vytvářela především soutěž německo-britská v námořské výzbroji. Soutěž ta hlásila se již od několika let jako velmi nepohodlná složka světové politiky, prudké palčivosti nabyla však žalostným nezdarem zmírňovacích hesel druhé konference haagské a zejména, když v letě 1908 úplně ztroskotaly i opětné pokusy anglické, přiměti vládu německou ke klidnému vyjednávání o zvolnění tempa v loďním zbrojení. Kabinet britský byl proto nucen obírat se vážněji než kdy před tím podstatným zvýšením nákladů na válečné loďstvo a již 9. listopadu v obvyklé výroční řeči v londýnském Guildhallu ohlásil to ministerský předseda Asquith, vytýkaje důrazně, že Anglie zachová svou převahu námořní stůj co stůj. Tři dny potom označil nadto ve sněmovně s nepochybnou určitostí, jak pochopuje zásadu „standardu dvou mocí“, že míní tím aspoň desetiprocentní převahu nad spojenou hotovostí námořní dvou nejlépe vyzbrojených mocí jiných, a to s výhradním zřetelem jen k největším jednotkám, nikoliv k lodím ostatních typů, jež za změněných poměrů technických již neměly nároku na rozhodující význam.

Soupeřství
německo-britské.

Dreadnoughty
jádrom soutěže.

Závodění soustředilo se tak na dreadnoughty a zrak povolaných kruhů britských zůstával připoután především k Berlínu, ježto, jak Asquith tvrdil, žádná jiná moc evropská tak důkladně a soustavně jako říše německá se ne-

věnovala stavbě právě největších lodí bitevních. Vývody předsedy vlády působily pak na národní prostředí anglické tím účinněji, ježto na pevnině bosenská krise právě vrcholila a vzrušení z toho vzniklé stupňovaly nadto ještě projevy, jako byla řeč lorda Robertse v horní sněmovně 23. listopadu, v níž starý maršálek, neúnavný přímluvčí zavedení obecné branné povinnosti v Anglii, líčil nejčernějšími barvami budoucnost říše britské, nevytvoří-li si včas vedle nejsilnějšího loďstva také zdatnou armádu pozemní.

Vše to byly tedy příznaky velmi znepokojivé a zdálo se, že posléze ani v Berlíně rozhodující kruhy nemohou již déle zavíratí oči svých před jejich pováživostí a odmítati umíněně jakýkoliv pokus o dohodu, jež by zabránila úplnému stržení mostů mezi Německem a Anglií. Opravdu pod vlivem varovných zpráv londýnského vyslance, hraběte Wolffa-Metternicha, rozhodl se říšský kancléř kníže Bülow přece učiniti vážný náběh k vyjasnění poměru mezi oběma mocnostmi ve svízelné otázce lodní.

U knížete Bülowa působila, jak se zdá, právě tehdy ostatně i domněnka, že bouře rozpoutaná nedávno článkem v „Daily Telegraphu“ vydala Viléma II. úplně do jeho rukou, takže jednání s Anglií narazí tentokráte u panovníka na odpor menší než v předchozích měsících. Zbývalo však zdolati také mocný vliv Tirpitzův a tu došlo mezi kancléřem a velkoadmirálem k velmi živé, písemné výměně názorů.

Kancléř doporučoval snížení počtu dreadnoughtů, s jejichž stavbou se mělo v letech 1909—1911 započítí, dávaje na uvážení, zda by nebylo lépe zároveň větší váhu položití na obranná opatření pobřežní; s tím spojoval pak i zásadní otázku, mohlo-li by Německo na moři v blízké době vůbec s klidem čeliti britskému útoku. Tirpitz byl nucen přiznati, že nikoliv, bránil se však přesto s umíněnou vášnivostí jakémukoliv obmezení stavby velikých jednotek. Své hledisko zesiloval při tom především tvrzením, že zhoršení poměru mezi Anglií a Německem není způsobeno vůbec lodním závoděním vyzbrojným, nýbrž neodvratnou žárlivostí kupeckou, vzniklou hospodářským vývojem a zdatností německé soutěže na světovém trhu. Oháněl se při tom do únavy doklady, jako byl pověstný článek v „Saturday Review“ z roku 1897, a marně mu dokazoval Metternich, Bülowem na pomoc přibraný, že poměry se právě v této věci v posledních letech valně změnily, ježto prý v Anglii rychle vítězí vědomí těsné spojitosti vzájemné světového trhu a jeho všech vůdčích článků, z nichž žádný nemůže býti bez škody druhých ničen. Marně vytýkal zjevy, jako byla nedávná kniha Norman Angellova

„Europe's Optical Illusion“, kde se ukazovalo, jak válka velmocí přinese stejnou zhoubu hospodářskou vítězi i poraženému, zvláště kde jde o země tolik navzájem vyměňující, jako Anglie a Německo.

Admirál hudl dále svou a mínil, že sebe menší ústup od zásady plné svéprávnosti ve věcech námořní výzbroje by byl pokořující a posloužil jen k zesílení britského sebevědomí. Trval neústupně na své staré teorii, že jest nutno úsilným zbrojením projíti zónou nebezpečí několika let; pak, až bude Německo na moři tak silné, že útok na ně bude i pro Anglii svrchovaně riskantní, bude prý mír lépe zaručen než nyní a Německo dosáhne ve světové politice bez boje svých cílů. Cíle ty ovšem určitě stanoviti Tirpitz nedovedl a také námitku, že zóna riska se protáhne do nekonečna souběžným, ještě rozsáhlejším zbrojením anglickým, odmítal jen lehkovážným podceňováním hospodářské síly a národní obětavosti britské. Tvrdil prostě, že Anglii dojde dech ať finančně, ať v otázce doplňování mužstva pro rostoucí loďstvo, a zakládal na tak vratké domněnce smělou hru s mírem světovým i osudem svého národa, jsa poháněn v před utkvělou myšlenkou, zjednati proti hlediskům kancléřovým vítězství pro sebe, svůj resort a firmy s ním pracující. Jakožto krajní ústupek připouštěl konečně jen, pro nejbližší leta, jakési zvolnění stavebního tempa v tom smyslu, že by Německo ročně stavilo pouze 3 místo 4 dreadnoughtů, kdyby se Anglie zavázala, že v téže době nebude stavěti více čtyř takových lodí ročně, takže by v rozhodném typu tom poměr 3:4 se ustálil.

Tato umíněná tvrdost muže, jenž měl za sebou nejen přízeň císaře, nýbrž i velikou část vůdčí společnosti německé, agitací „Flottenverein“ a všenněmeckých spolků zvláště proti Anglii poštvané, znemožňovala vytvoření rozumné základny, na níž by bylo možno úspěšně jednati. Marně varoval Metternich z Londýna, že také heslo „si vis pacem, para bellum“ má určité hranice platnosti, ukazuje na to, že k úspěšnému jednání by byla vhodná chvíle zvláště nyní, kdy novou smlouvou právě uzavřenou mezi Francií a Německem hrot marocké otázky byl značně otupen.

Tehdy, ve dnech 9.—12. února 1909, vykonal Eduard VII. obřadnou návštěvu v Berlíně, ale ani té příležitosti nebylo užito k položení mostu přes propast, která se mezi oběma národy stále šíře rozvířala. Naopak, v Londýně právě tehdy vzniká obava, že Německo dodrží nejen všecek program stavební lodním zákonem a jeho novellou vytčený, nýbrž, že hodlá jej nepozorovaně upravit tak, aby již na jaře 1912 počtem 17 hotových dreadnoughtů

Neklid v Anglii.

Bülowova ochota k ústupkům.

Odpor Tirpitzův.

Jeho „zóna riska“.

Německá neústupnost.

Dojem v Anglii.

Anglii vskutku předhonila. Zprávy byly sice přehnané, admirálita londýnská tlačila však na to, aby v důsledku věci pro nejbližší leta nejméně 6 dreadnoughtů ročně se stavělo. Po delším zápase vedeném o to v kabinetu dosáhli pak ministr námořnictví Reginald Mac Kenna a první lord admirality Fisher aspoň toho, že se v letech 1909 a 1910 má na jisto započítati se stavbou čtyř lodních kolosů; zároveň měla však sněmovna ponechati vládě volnost, v případě skutečně hrozivé potřeby počet ten zvýšiti až na osm.

V tom smyslu zněla předloha 12. března 1909 sněmovně vládou podaná, v níž ostatně se žádala stavba šesti ozbrojených křižníků, dvaceti torpédo-borců a několika podmořských člunů. Šlo tedy o velikou obět finanční a poplach veřejného mínění byl zvýšen ještě, když ve sněmovně vůdce konservativní oposice Balfour shledával opatření vládní nedostatečným k bezpečnosti ohrožené vlasti a tvrdil, že Německo chce míti do roku 1912 dokonce 25 dreadnoughtů. Veřejného mínění anglického zmocnila se opět panika před možností cizí invase. Bylo to právě v nejnapiatějších dnech krise bosenské, kdy na pevnině každou chvíli mohly proti sobě stanouti milionové armády a kdy Německo ve „skvoucí zbroji“ hodilo v Petrohradě na váhu svůj těžký meč, proti jehož síle zejména nepatrným se jevil počet 207 tisíc mužů, které Anglie všeho všudy měla ve zbraní k obraně své moci. Krajem letí zase pověsti o tajných skladištích německých zbraní v Anglii i o německých důstojnících, kteří tu prý houfně jsou na výzvědách jako sklepníci nebo kancelářští pomocníci.

Vláda, které listy dělnické strany vyčítaly, že schválně nastrojila poplach ten, aby učinila vhodnou náladu pro vojenské požadavky, cítila se nucena uklidniti veřejnost Greyovým prohlášením, že domnělé urychlení německého stavebního programu není nikterak zaručeno, ale rozpočet, který ministr financí Lloyd George 29. dubna sněmovně předložil, ukazoval, že kabinet trvá při nákladných opatřeních k zachování námořní převahy. Asquith i Grey při tom nebyli ovšem nikterak neochotni, přes loňský nezdar zahájit s Berlínem nové vyjednávání, jež by jim umožnilo opatření ta snížit aspoň se zřetelem na 4 dreadnoughty, pouze pro krajní případ zamýšlené. Vraceli se zejména k podnětu, aby obava před tajným urychlením lodních staveb byla zažehnána připuštěním vzájemné kontroly pomocí námořních přidělců. Vilém II. zdráhal se sice z počátku k jakýmkoliv krokům v tomto směru, osobní návštěvou u něho na Korfu vymohl však Bülow, že mohl vstoupiti s londýnskou vládou v nové jednání na základě tom, aby případné ústupky

německé v otázce námořního zbrojení byly vyváženy obecnou politickou dohodou britsko-německou.

K jednání tomu byl na konci dubna 1909 do Londýna vyslán legační tajemník vom Stumm s několika návrhy obranného spolku, přátelské „entente“ nebo aspoň neutralitní smlouvy. Vedle tohoto obecného sblížení mělo se pak jednati i o některých určitých otázkách osadních a dráze bagdadské.

Zdálo se tak, že se vracejí možnosti z roku 1901, ale poměry byly nyní ještě svízelnější. S anglické strany hlásila se obava nikoliv planá, že hlavním cílem Německa jest jen vrazení klínu mezi Anglii a Francií, případně i Rusko; posun rovnováhy na pevnině, který přineslo sebevědomé vystoupení Vídně na Balkáně a ústup Ruska, zvyšovaly rovněž nedůvěru britských státníků v německé podněty, a tak jednání o obecné dohodě nemohlo se vůbec náležitě rozvinouti. Stumm vrátil se 6. května z Londýna s přesvědčením, že jakémukoliv sblížení musí předcházeti uklidnění veřejného mínění anglického podstatnými ústupky Německa v otázce lodní výzbroje. Bülow uznal to a snažil se znovu Tirpitz k větší povolnosti naladiti. Narážel však u admirála nejen na tuhou odpor hledíc k přítomnému programu, nýbrž i na tvrzení, že 1912 bude třeba účinnost lodního zákona novou předlohou stupňovati, ač německý vyslanec v Londýně nedávno před tím byl ujistil vládní kruhy, že Německo po roce 1912 žádného nového zvyšování účinnosti lodního zákona nechystá.

Tirpitz stál na tom, že by jakéhokoliv vlídnějšího gesta vůči Anglii bylo zneužito, a sliboval, že již roku 1915 rozšířením průplavu Kielského a opevněním Helgolandu zóna nebezpečí bude překonána. Následkem toho v Anglii v červnu vláda rozhodla, že v letech 1909 a 1910 nikoliv 4, nýbrž 8 nových dreadnoughtů se postaví, a konservativní oposice nebyla ani tímto velmi nákladným opatřením plně uspokojena, vytýkajíc liberální vládě přílišnou vlažnost v životní otázce obrany imperia. Lord Rosebery mluvil o „hroživém dusnu a tichu před bouří“ a pro náladu vyšších kruhů anglických bylo význačné i odmítavé přijetí, jehož se dostalo deklaraci o mezinárodním právu námořního boje.

Deklarace ta druhou konferencí haagskou v zásadě přijatá a zejména k úpravě kořistných řádů, blokády a válečného kontrabandu hledící byla mezinárodním sborem delegátů do Londýna svolaným v jednání přes dva měsíce trvajícím podrobně vypracována a 26. února 1909 podepsána. Zmír-

Myšlenka
politické dohody
britsko-německé.

Její nesnáze.

Zvýšené
zbrojení anglické.

Deklarace
o mezinárodním
právu
námořního boje.

ňovala značně tvrdosti dotavadní války námořní v zájmu neutrálu a obchodního styku světového; dolní sněmovna přijala ji sice, v horní sněmovně konservativní většina odmítla však její ratifikaci za souhlasu valné části národa, jež se obávala, že by tento úspěch pacifických sklonů přinášel jen nevýhody anglické převaze námořní.

„Imperial
Defence
Conference“
roku 1909.

Zároveň konala se v červnu 1909 v Londýně zvláštní „Imperial Defence Conference“, schůze vojenských odborníků mateřské země se zástupci samostatných dominií k lepšímu zajištění jednoty a účinnosti říšské obrany. Zásada dokonalé branné samostatnosti dominií těch, hájená zejména důsledně kanadskou vládou s Wilfridem Laurierem v čele, byla tu sice plně uznána a souvislost vzájemná v míru obmezena na dočasné vypůjčování vynikajících důstojníků z britského řadového vojska pro instituce, jako byla třeba vojenská akademie v kanadském Kingstownu. Ale došlo přece k některým ujednáním zaručujícím jednotnost výcviku a ústředního velení pro případné společné podniky obranné. V otázce pomoci dominií na moři mínění se rozešla. Kanada a Austrálie rozhodly se vybudovati vlastní loďstvo určené především k pobřežní obraně dominií, kdežto Nový Zeeland, v jehož čele stál jakožto premiér sir Josef Ward, slíbil, že postaví do služeb mateřské země nový dreadnought, z vlastních prostředků dominia vybudovaný.

Takový byl vzájemný poměr Německa a Anglie, když v červenci 1909 v Berlíně došlo k důležité změně osobní, totiž k pádu Bülowovu. Pád ten překvapil dosti Evropu, nikoliv však toho, kdo znal dobře rozhodující složky sil ve veřejném životě německém. Na sklonku roku 1908, v době těžkého pokoření Viléma II. aférou „Daily Telegraphu“, zdálo se ovšem postavení Bülowovo takovým, jaké neměl od dob Bismarckových žádný německý státník. Opíraje se o většinu v říšském sněmu mohl slovy takřka káravými odkazovati ukvapeného panovníka do ústavních mezí a v demokraticko-liberálních kruzích ozvaly se proto naděje, že trapná událost poslouží vůbec k tomu, aby v Německu dvorský absolutism, pouze zlehka průčelím ústavnosti zakrytý, ustoupil způsobu vlády, v němž by kladná součinnost zástupců národa výrazněji se projevovala.

Na úkol takový výmluvný diplomat a dvořan Bülow však nestačil, snad také proto, že dobře poznával, jak nedostatečná jest výchova a sklonnost německého prostředí k opravdovému politickému úsilí, jež by nebylo jen kritisováním činů zděděné vlády, tu rozhorleným, onde spíše škádlivě roz-

Bülow a
vnitřní poměry
německé.

Jeho ústavní
hlediska.

márným, zřídka však naplněným pravou ctižádostí občanského sebevědomí. Nešlo mu vůbec o změnu národního života, nýbrž spíše o dovedné obelutí náhodného úskalí, při němž by jeho úkol bravurního kormidelníka náležitě vynikl; nadto bylo jeho postavení v říšském sněmu dosti vratké.

Porážkou sociálních demokratů ve volbách 1907 zjednal si Bülow úporné nepřátelství této strany, jejíž neúspěch byl opravdu spíše jen taktického než bytostného rázu; a v tuším nepřátelství proti němu trvalo i mocné centrum, které se mu ve volbách ani nepodařilo valně poškoditi. Konservativně-liberální blok o 205 hlasech, o nějž se kancléř především opíral, neměl pak dostatečné spolehlivosti. Zejména konservativci byli na hony vzdáleni myšlenky, že by trvalým sblížením se s táborem liberálně-demokratickým v tomto „spáření kapra s králíkem“, jak blok byl posměšně označen, měli vytvořiti v Německu základnu pro režim západnímu pojetí ústavnosti příbuzný. V obraně proti rudé záplavě socialistické a v národních cílech, jako bylo upevnění německého panství na moři a v osadách nebo jazykový útisk Poláků, Dánů i Alsasanů, byl blok sice poměrně zajedno, jinak bylo však, šlo-li o otázky zásadní důležitosti, jako bylo rozšíření volebního práva v Prusku.

Tam vládl dotud volební řád trojtřídní z roku 1850 s veřejným hlasováním, jenž dával rozhodnou moc do rukou těsného kruhu nejvyšších poplatníků, — v I. třídě volilo jen 4⁰/₀, v 2. jen 15⁰/₀ voličstva, všichni ostatní v třídě třetí — a činil pruskou sněmovnu vskutku živoucím anachronismem, proti němuž volání po opravě z kruhů liberálních a demokratických se ozývalo tím hlučněji, ježto v jiných státech spolkových, tak v Sasku 1905 a v Bavorsku 1906, volební právo bylo valně rozšířeno. Také měl v Prusku venkov přílišnou výhodu nad velikými městy, v nichž jediný poslanec připadal až na 600 tisíc duší. Konservativci pruští a jejich stoupenci v říšském sněmu viděli však v zaostalém řádu, jejich panství podepírajícím, nedotknutelné palladium, jehož otřesení by prý přineslo shroucení všeho společenského pořádku o staropruskou tradici opřeného a otevřelo vrata rudé vlně, zejména když do sněmu pruského roku 1908 bylo zvoleno po prvé také 7 socialistů.

Bülow byl v podstatě jejich mínění a nehodlal si nikterak zahráti na Samsona v domě pruských Filištínů; miloval však aspoň zdání jakési pružné modernosti, a stejně jako si troufal v čelo nově utvořeného úřadu osadního postaviti k pohoršení všeho feudálního světa B. Dernburga, ač to byl finanč-

Blok
konservativně-
liberální.

Pruský řád
volební.

Zneklidnění
konservativců.

ník židovského původu, podobně zakoketoval si s heslem reformy volebního práva v Prusku v některých svých projevech, zejména v trůní řeči z 20. října 1908, do níž vsunul slova o „dalším organickém vývoji volebního řádu“, jenž by prý lépe odpovídal vzrůstu obecného blahobytu i vzdělanosti a sloužil k zesílení citů zodpovědnosti státní širších vrstev.

Byla to tedy zcela všeobecná předpověď bez jakékoliv určitosti, ale i to podráždilo pruské konservativce velmi a naladilo je nepříznivě vůči kancléři tím spíše, že mu byl vyčítán z agrárních kruhů také nový zákon bursovní a v zápětí pak ještě více domnělý útok na zájmy privilegovaných vrstev na poli finančním chystaný.

Ode dávna divnou protivou rozkvétajícího národního blahobytu německého byla vleklá tíseň říšských financí a nesnáze spojené s udržením jejich rovnováhy, způsobené ovšem namnoze nechutí jednotlivých států spolkových k stlačování své daňové svépřávnosti ve prospěch říšského celku. Roku 1909 bylo opět nutno sehnati nově půl miliardy marek pro potřeby říšského rozpočtu, zejména také pro zvýšení úřednických platů, naprosto nutné stálým stoupáním ceny životních potřeb, význačným vůbec pro toto období rostoucího vlivu agrárních stran v celé Evropě, který ovšem ve vrstvách na pevný plat a mzdu odkázaných působil nemálo nevole. Opatření nutných peněz chtěl Bülow provést zavedením nových daní nepřímých, širokou masu národa postihujících, v obnosu 400 milionů, kdežto zbývajících 100 milionů měly dodat některé daně přímé, zejména nová úprava daně dědické.

Proti zvýšenému útisku daní nepřímých horšila se zejména sociální demokracie a centrum jí přizvukovalo, číhající na vhodnou chvíli k rozhodnému útoku na kancléře; zároveň postavili se však proti němu rozhodně i konservativci v čele se svým junkerským vůdcem Arnoštem von Heydebrandem, vidouce v nové dědické dani zlé poškození majetné vrstvy, a tak při hlasování 24. června 1909 vládní program daňový byl poražen 194 hlasy proti 186. Blok liberálně-konservativní tím padl a kancléři kynula jedině možnost, spasiti se ustoupením, nebo novými volbami a vyjednáváním s centrem, s nímž se byl roku 1907 tak drsně rozešel. Bülow věděl však, že i to by bylo marné, ježto cítil, že za zrádným útokem konservativců stojí ještě jiná moc, totiž císař.

Vilém II. smířil se zdánlivě s kancléřem, jenž jej byl v nejhorší chvíli opravdu opustil, ač nesl sám vinu na vydání osudného článku. Roku 1909 bývá císař opět kancléřovým hostem a navštěvuje jej v jeho úřadě, opravdu

mu však kníže přestal býti již „nejlepším a nejdůvěrnějším“ přítelem. Jest mu nyní „das Luder“, jemuž se hodlá pomstíti při nejbližší příležitosti. Konservativci to postihli a postihl to i Tirpitz, který opřen jsa o důvěru císařovu, mohl s takovým úspěchem čeliti Bülowovým plánům na smírné sblížení s Anglií, ač kancléř na konferenci konané 11. června 1909 znovu se snažil císaře přesvědčiti, že tentokrát jest opravdu záhodno vůči Britům ústupněji si vésti, má-li zmizeti s oblohy světové politiky nejpovážlivější mrak. Vilém II. postavil se veskrze na stanovisko kancléřově politiky zevní i vnitřní nepříznivé a Bülow, nemaje proto naděje ani na rozpuštění sněmu říšského, podal 26. června demisi.

Vystřelil tím zároveň jaksi partský šíp proti císaři, ježto mohl vzniknouti dojem, že většina v říšském sněmu rozhoduje o setrvání kancléře v úřadě a nikoliv vůle panovníkova a že tak v Německu přece jen parlamentní soustava vládní jest na postupu. Zdání to však nikoho neoklamalo tím spíše, ježto se přijetí demise Bülowovy do 14. července protáhlo a on byl nucen dovésti jednání o nových daních ke konci ve způsobu naprosto odchýlném od jeho vlastních podnětů. Odcházel tedy z úřadu, v němž skoro plně desíletí říši zastupoval, jako muž poražený, který obratnou a vzdělanou osobnost svou dovedl vsunouti zcela do popředí světových dějin, aniž však zanechal po sobě stopy průrazné síly. Hra jeho byla ovšem velmi složitá a proto není historikovi věru snadno, pronést o ní posudek spravedlnosti zcela nepochybné. Nad úroveň pouhého dvořana anebo úředníka povznesl se Bülow sice zajisté zejména řečnickým úsilím, jež dovedl rozvíjeti na tribuně říšského sněmu; při tom nebylo však úsilí to prosto jakési nevážené vyumělkovanosti a právem charakterisoval Bülowa E. Denis slovy, že byl „parlamentníkem spíše zálibou než přesvědčením“ a stal se proto „obětí především svých vlastních vloh“. Duhové prskavky ducha, jimiž dovedl se zdánlivou hravostí oslňovati své posluchače, nebyly spolehlivou pochodní, která by byla v temnotách ústavní stagnace německé, význačné zvláště pro druhou polovici vlády Viléma II., rozžehla žádoucí maják nutného pokroku, a ani v politice zahraniční výkon Bülowův nebyl příliš utěšený.

Jeho obránci vytýkali jako zásluhu ovšem, že zabránil zlým důsledkům mnohé neprozřetelnosti císařovy a dával zmatenému „Zick-Zack kursu“ nálad Viléma II. aspoň poněkud snesitelnou zevní jednotu; soudili také že schopností tou by byl patrně zadržel Německo před osudným krokem do válečné propasti, kdyby byl roku 1914 ještě stál v čele říše. Proti tomu lze

Finanční předlohy kancléřovy.

Jejich porážka v říšském sněmu (24. června 1909).

Vilém II. proti Bülowovi.

Pád kancléřův.

Dějinný význam Bülowův.

však vytknouti, že právě Bülowova povolnost vůči nezdárnému přediviu Holsteinových nápadů prohloubila propast mezi Anglií a Německem, rozjitřila obavy Francie před německým násilím do krajnosti a způsobila i odklon Itálie od trojspolku, zatím co Bülow sám později štědrá podporou rakouské útočnosti na Balkáně i Rusko do krajnosti vydráždil a připoutal tak podle slavného dikta Bismarckova svěží fregatu pruskou k červotočivému starému bitevnímu korábu habsburskému.

Vilém II. projevil ve věcech těch nejednou mnohem správnější pochopení politických možností než jeho kancléř, půdové záblesky ty bývaly však v zápětí potlačeny přivalem jiných, méně šťastných nálad a Bülow sám pečoval o to, aby panovník zdáním rozhodující mocí a hlučným neomylnictvím na venek se spokojil, zatím co kancléřem nejedna důležitá zpráva mu byla zadržena a v případě potřeby jeho odpor pohružkou demise kancléřovy nebo jinými důraznými prostředky byl zlomen. Jest tedy věru nesnadno výmluvného kancléře sprostovati ze zodpovědnosti za mnohé osudné kroky, jež pod jeho vedením Německo směrem k válečné katastrofě učinilo. Teprve, když chtěl aspoň z části obracet na dráze dotavadní a střetl se s militaristickým táborem i společenskou vrstvou jej podpírající, padl v osvětlení, jež jej sice sblížovalo s hledisky pokrokových stran, ale nestačí nikterak na přebarvení jeho celého životního díla, v němž bylo přece jen nepochybně více hazardní hry a touhy po pozlátku lesklé popularity, než plného pochopení pro osudovou vážnost dění světového.

Náhly pád kancléřův přinášel s sebou otázku jeho nástupnictví, velmi důležitou právě za stavu, v jakém Bülow vnitřní i zevní politiku německou opustil a který volal po ruce nevšední síly i dovednosti. Muže takového však Vilém II. národu svému dáti nedovedl. Císař, jenž nedlouho před tím utrpěl tak trapný úder ve svém sebevědomí, vzpružil se zase představou, že zlomil nevěrného sluhu-přítele stejně jako kdysi zlomil vzpurného sluhuporučníka Bismarcka, a snahou jeho stalo se zajistiti si kancléře nového, jenž by byl pouze poddajnou stvůrou panovnického majestátu a nepřinesl svému vládci podobné zklamání, jako oba jmenovaní státníci. Muž takový byl opravdu nalezen v Theobaldu von Bethmann-Hollwegovi. Zlomyslný Kiderlen-Wächter to označil slovy, že po „úhoří“ přišel „červ“.

Nový kancléř byl z rodu, který se čítal sice s chloubou k pruské šlechtě, nebyl v ní však ještě hluboko zakořeněn. Děd jeho, z rodiny bohatých bankéřů frankfurtských, vynikající právník, byl 1840 nobilitován a spravoval

v letech 1858—62 v Prusku ministerstvo školství. Jeho syn stal se jakožto držitel braniburského statku Hohenfinow „landrathem“ ve svém kraji a snažil se splynouti s junkerským prostředím. Mladý Theobald dosáhl za studií v Bonnu osobního doteku s Vilémem II. a schopnostmi svými i vzornou pílí razil si rychle dráhu v pruské službě správní. Roku 1900 ve 44 letech byl vrchním presidentem braniborským, pět let potom pruským ministrem vnitra; 1907 přešel do říšské služby jako státní sekretář vnitra. Proslul jako vzorný úředník pruského typu, ale bylo lze pochybovati, zda právě toto z míry těžkopádné ovzduší jest nejvhodnější školou pro muže, jenž má řídit s plnou zodpovědností vnitřní i zevní politiku světové říše německé. Aspoň napsal Bismarck roku 1893 o možnosti té Kassandřina slova: „Sollte jemals der Fall eintreten, dass ein preussischer, in der Ochsentour grossgewordener Regierungsbeamter Reichskanzler wird, so würde dies wahrscheinlich sehr bald finis Germaniae“.

Zahořklý stařec netušil ovšem, jak dokonale se jeho proctví vyplní. Kancléřský úřad, tak jak jím byl v letech 1868—1871 vytvořen, žádal opravdu muže neobyčejného formátu již samým ohromným kruhem činnosti, zahrnujícím vládu v říši i v Prusku; a bylo nadto třeba, aby držitel jeho uměl čeliti nejen náladám vnitřně rozkolísaného despoty, jakým byl Vilém II., nýbrž i náladám veřejného mínění v Německu, jež bylo tím vrtkavější, čím menší byl jeho přímý podíl na vlastní vládě na rozdíl od parlamentního režimu anglického nebo francouzského. Bethmann-Hollweg neměl k tomu valných předpokladů. Zvyklý řízné disciplině správního úředníka, dovedl sice mínění své podrobnými vývody hájiti, vzhlížel však ke dvoru a panovníkovi s pocitem přílišné úcty, jakou mívá homo novus v kruhu staré tradice. Chyběla mu nadto světácká lehkost a nezdočný optimism jeho předchůdce a marně snažil se nahrazovati duchaplné causerie Bülowovy aspoň všeobecnými sentencemi, jež čerpal z pilné četby, které však neměly dosti bezprostřednosti a humoru, takže již v mladých letech mu vynesly u jeho přátel přezdívku „gubernantky“. Sarkasm dvorské společnosti označoval jej proto jakožto filosofa a vystihl rychle, že za dialektickou výmluvností nového kancléře, jež měla často pessimisticky-kazatelský přízvuk, a za občasnými durdivými projevy jeho úřednického sebevědomí se neskrývá pevná vůle a rozhodné chtění, jež by bylo s to, aby dávalo říšské lodi určitý kurs. Muž, jenž tělesnou výškou přečníval většinu souvěkovců, jako státník byl věru malým mužem.

Svizelné dědictví.

Bethmann-Hollweg.

Osobnost nového kancléře.

Jeho nedostatky.

Vzrostlý vliv vojenský.

Zejména vojenské a námořní kruhy s Tirpitzem a hrabětem Moltkem v čele vystihly rychle, že nový kancléř bude jejich rozhodnému vlivu u císaře mnohem méně v cestě než kancléř předchozí, a sám Vilém II. hleděl na Bethmanna jako na civilistu, velmi užitečného sice při správě říše, ale stojícího přece jaksi vně kruhu, v němž padala nejosudovější rozhodnutí, mužům ozbrojeným vyhrazená.

Malá průraznost kancléřova projevila se záhy i ve vnitřní politice. Bethmann uznával sice nezbytnou nutnost rozšíření volebního práva v Prusku, pád Bülowův mu byl však výstražným znamením, aby ve věci té nehledal srážky s konservativci. Proto přistoupil na počátku roku 1910 jen velmi opatrně k otázce předlohou, která ponechávala soustavu trojtřídní i veřejné hlasování; zaváděla jen přímé volby a zlepšovala postavení těch voličů, kteří se mohli vyšším vzděláním vykázat. Byla to tedy skromná splátka oprávněným požadavkům širokých vrstev, které se zejména v Berlíně hlásily hlučnými manifestacemi a tisícíchlavými průvody; proto přijaly pokrokové strany ve sněmovně předlohu s velmi trpkou kritikou, tábor konservativní ji však v panské sněmovně podstatným zhoršením úplně pochoval a Bethmann cítil se tím sprostěn dalších kroků v této věci. Neplodná stagnace jak v ústavním vývoji nejdůležitějšího státu spolkového tak i ve vnitřních poměrech celé říše stala se mu takřka programem, který vyslovil v říšském sněmu slovy, že hodlá prý „dem in den unabweisbaren Lebensnotwendigkeiten des Reiches liegenden Zwang zum Schaffen vertrauen“, tedy, že dá se hnáti proudem pouhých nezbytností okamžiku v duchu pověstného rakouského „Fortwursteln“ a v ostrém protikladu zejména proti souvěké Anglii, kde, jak uvidíme, právě tehdy plánovitá demokratisace činila rozhodné kroky v před v tuhém boji vlády s komorou lordů. V Berlíně setrvává se naproti tomu klidně při poměrech, charakterisovaných výstižně dobrým pozorovatelem rakouským Baerenreitherem slovy, že vysoká byrokracie pruská na říšský sněm a jeho předsedu se dívá prý posměšně jako na děti, které dělají plané, pískové buchtíčky.

Těžká atmosféra nespokojenosti většiny národa vzrostla tím ovšem v Prusku jen ještě více bez ohledu na zvučné fráze, jimiž úřední kruhy slavily roku 1910 památku druhého století hohenzollerského království. I v říšském sněmu bylo zřejmo, že přílišná ústupnost nového kancléře před černomodrým blokem centra a konservativců tlačí liberální tábor více doleva. Mluví se o vytvoření velikého svazu levice, ač ovšem bez konečného

Stagnace vnitřního vývoje v Německu.

Neutěšená nálada.

úspěchu pro přílišnou roztržštěnost stran a v hospodářském životě vede vzrostlá moc agrárních zájmů, junkerskými živly řízených, k vytvoření t. zv. Hansabundu v čele s Dr. Rieszerem, ředitelem veliké banky darmstadt-ské, sdružení, jež si kladlo za cíl, důraznou agitací veřejnou vytvořit společný šik městského a průmyslového zájmu proti přemoci velikých agrárníků a přesunutí zároveň těžisko vlivu v Prusku z feudálního Zálabí více do pokročilého západu.

Socialistický tábor zotavoval se v ovzduší tom proto rychle z ran, které mu daly volby doby Bülowovy, a drobné náběhy ochranného zákonodárství, jako bylo zlepšení dílenského pojištění, nemohly jej v tom zadržeti, ježto jim chyběly veškeré větší rysy, souvěký rozmach Lloyd Georgův v Anglii vyznačující. Tíha hesla „Autorität und Preussentum“ ležela příliš těžce na veřejném životě německém a byla jen ještě upevňována rostoucí převahou militaristických hledisek v zahraniční politice německé.

V oboru tom byl Bethmann-Hollweg o mnoho více nováčkem než na poli politiky vnitřní, a ač s osvědčenou pílí se snažil proniknouti do husté džungle diplomatických vztahů a tradic, byl mu již sám osobní dotek s kruhy vyslaneckými čímsi bytostně cizím, takže jen těžko zvykal v něm rádně odhadovati ozvěnu svých slov a činů, ponechávaje při tom císaři a jeho dvorskému okolí mnohem více iniciativy, než činíval jeho předchůdce. Ostatně i hlavní pomocník jeho v tomto oboru, státní tajemník Wilhelm von Schön, nebyl silnou individualitou a podřizoval se rovněž snadno císařovým podnětům.

Otázkou, která v zahraniční politice německé stále v popředí trvala, byl poměr k Anglii, a nový kancléř osvědčil v ohledu tom od počátku zřejmý sklon k snaze, poměr ten učiniti pokud možno nejvládnějším. Vrací se zejména k myšlence, aby za cenu německých ústupků v otázce námořního zbrojení Anglie vstoupila s říší německou v obecnou dohodu, zaručující vzájemnou neutralitu v případě válečných konfliktů té či oné strany s jinými mocnostmi. Po nedávném nezdaru vyjednávání Bülowova zdálo se ovšem nutno věc připravití nejdříve s pomocí soukromých prostředníků. S německé strany bylo k tomu užito opět předsedy Hapagu Alberta Ballina, jenž se znovu obrátil na svého anglického přítele, sira Arnošta Cassela, a jejich přičiněním jedná se tedy na podzim 1909 znovu jednak v Berlíně, kde kancléř sám rozpráví s anglickým vyslancem sirem Edwardem Goshenem, jednak v Londýně mezi Greyem a vyslancem německým Wolffem-Metter-

Hansabund.

Vilém von Schön.

Poměr k Anglii.

nichem. Jednání byla vedena pak tak tajně, že ani Vídňi o nich nebyla dána zpráva, nemohla se však náležitě rozvinouti, ježto ani s té, ani s oné strany po tolikerém nezdaru nebylo řádné důvěry ve zdar věci a nadto na německé straně trval značný nepoměr mezi požadavkem a vlastní nabídkou.

Obtíže
lodní otázky.

Zase trčí tu v cestě umíněný Tirpitz, jenž jest ochoten přistoupiti jen na dohodu, podle níž by roku 1914 Německo mělo 11 dreadnoughtů, Anglie 16, tedy poměr 1:1,45; pro zbytek platnosti lodního zákona pak v letech 1914 až 1917 nechtěl se vázati vůbec žádnou slevou a trval zároveň i na tom, aby do kvoty anglické byly počítány i lodě, jež si případně britská dominia zámořská postaví, kdežto na kvotu německou žádný vliv neměla míti skutečnost, že věrný spojenec Berlína, Rakousko, se právě chystalo rovněž k stavbě několika dreadnoughtů. A také o vzájemné kontrole postupu stavby, na niž v Anglii kladli značnou váhu k uklidnění veřejného mínění, nechtěl německý námořní štáb slyšeti.

Za tuto čochovici pochybných ústupků měla tedy Anglie dáti ujištění, že zůstane nečinným divákem při případném zápasu Německa o nadvládu na pevnině, pro který Německu nebylo nesnadno naléztí záminku domnělé obrany, a otrástí tak v základech svou srdečnou dohodou s Francií. Bylo tudíž přirozeno, že jednání na základně té vlekla se bez úspěchu do listopadu, kdy v nich nastala delší přestávka, způsobená namnoze také neklidným vývojem vnitřních poměrů v Anglii, u nichž jest nutno rovněž poněkud se zastaviti.

* * *

Vnitřní
boje anglické.

Zápas mezi vládou Asquithovou a táborem konservativním stával se stále příkrřejším. Oposice tvrdila, že liberální kabinet vrhá jak říšskou, tak vnitřní politikou svou britskou vlast do jisté zhouby. Stávaloť se stále zřejmějším, že na rozdíl od unionistických ideálů, jež chtěly imperium britské proměnití v pevný svaz čelící ostatnímu světu nejen silnou výzbrojí námořní, nýbrž také účinnou zbraní ochranné soustavy celní a řadou společných institucí říšských, liberální vláda se snažila soudržnost celku opřítí jen o pružnou základnu svobodných dohod, uzavíraných podle příkazu dočasné nutnosti pod aegidou společného symbolu královské koruny mezi zemí mateřskou a svéprávnými dominiemi.

Závažným krokem na této dráze bylo nejen udělení plného selfgovernmentu někdejšími boerským republikám, jehož jsme se byli již dříve dotkli,

nýbrž skutečnost, že v zápětí následovalo opravdu ihned také spětí celé britské jižní Afriky, pokud měla ústavní řády, v jediný veliký celek dominiální podle vzoru Kanady a Austrálie. Za souhlasu anglického parlamentu vytvořily roku 1909 osada Oranžská a Transvaal spolu s Kapskem a Natallem „Union of South Africa“.

Tato „Jihoafrická unie“, jež vstoupila v život 1. června 1910, dala si při tom ústavu podstatně jednotnější, než měly Kanada i Austrálie. Ponechávaly se sice čtyři rady provinciální, hlavním ústředím veřejné moci stal se však společný parlament jihoafrický s ústavní vládou z něho vytvářenou, vedle níž generální guvernér, králem jmenovaný, zachoval postavení spíše jen reprezentativní, maje při tom ovšem samostatný úkol ve správě protektorátů bečuanského, basutského a suazilandského. Vliv britské země mateřské zůstal vyhrazen zejména v otázce úpravy poměrů barevného obyvatelstva, jehož v Unii jihoafrické při jejím vzniku bylo 4:3 milionu proti 1:14 milionu bělochů. Žádatel toho filantropická tradice v Anglii hluboko zakořeněná a zneklidněná tehdy zejména zprávami o hanebném vykořisťování černých domorodců v Svobodném státu konžském. Zásadní rovnoprávnost anglického a holandského jazyka v nové unii slíbvala rychlé splývání obojího živlu v novém národním povědomí jihoafrickém, ač tam v prostředí kdysi boerském vedle strany unionistické, s vrchní suverenitou britského imperia loyálně se smířující, v jejímž čele stáli zejména první premiéři Unie, někdejší generálové Botha a Smuts, zůstal tábor holandských nacionalistů spíše separatisticky naladěných, v němž zejména generál Hertzog měl vůdčí úlohu.

Z toho všeho bylo možno pro budoucnost čekati ještě vážné boje, vláda Asquithova byla však přesvědčena, že touto novou úpravou věcí jihoafrických zmírnila aspoň pro nejbližší dobu jejich prudkost a rozřešila účelně velmi ožehavou otázku říšskou, stejně jako bylo pro soudržnost celku říšského s výhodou, že svými demokratickými reformními sklony vláda londýnská nalézala větší sympatie než její konservativní předchůdci také v dominiu australském, kde dělnictvo s oporou o soudržnost více než polovice obyvatelstva v šesti hlavních městech nabylo takové váhy, že roku 1904 v čelo ústřední vlády australské vstoupil jeho zástupce, tiskař Watson, a současně reformní hledisko s ním i v Australii ovládlo úplně pole podobně, jako již před tím v dominiu novozealandském.

Svízelnější byl poměr ke Kanadě, kde dlouholetý vynikající premiér a

Jihoafrická
Unie z r. 1910.

Boerské
prostředí.

Austrálie.

Kanada.

vůdce liberální strany Wilfrid Laurier trval sice se zásadní neochvějností při příslušnosti dominia k říšskému celku, v rámci tom však hájil s tuhostí rovněž nepochybnou úplnou volnost národní vlajky kanadské proti jakýmkoliv pokusům, utužití znova ústavní pásky, dominium k mateřské zemi vízící. Dotkli jsme se již toho, jaké měl hledisko v otázkách vojenské i námořní obrany; 1908 vytýká zásadní názor, že žádná smlouva říšská dominium neváže, k níž by Kanada sama výslovně nedala svého svolení. Zejména pak v otázce regulace přistěhovalectví, které nabylo velikého významu přílivem nových osadníků, zvyšujícím v prvním desetiletí 20. věku počet obyvatelstva kanadského s neobyčejnou rychlostí, stejně jako v otázce občanské příslušnosti a v sjednávání celních úmluv se Spojenými státy americkými řídila se vláda Laurierova jen kanadskými zájmy, osvědčující okázale pravdivost slov Kiplingových, že jest sice dcerou v domě své matky, ale zcela nezávislou paní ve svém vlastním domě.

Ustroj říšský.

V anglickém táboře konservativním a unionistickém nechybělo sklonů k tomu, rozprádati o věcech těch spor a utužovati soudržnost říše britské přesným určením její ústavní struktury; v liberální vládě mělo však převahu přesvědčení, že veškeré pokusy o takové definice státoprávní by byly nebezpečnější, než pružné se přizpůsobování konkrétním nezbytnostem a spoléhání se více na mravní a kulturní pásky, než na právní tituly.

Indie.

Ještě nesnadnější úkoly, naléztí v tom ohledu správnou cestu, kladla vládě britské ovšem Indie. Zde za doby předchozího konservativního režimu oba čelní zosobňovatelé britské moci, místokrál lord Curzon i vrchní velitel vojska Kitchener, sváděli sice navzájem těžké půtky osobní až k obecnému pohoršení, byli však svorní v tom, že v Indii viděli oba ústřední pevnost britské moci ve světě asijském, kterou jest dlužno pevně ovládati a zároveň vyzbrojiti především proti ruskému nebezpečí. V tom nastala však za liberální vlády podstatná změna nejen tím, že od roku 1907 dohodou s Ruskem pocit ohrožení Indie ze severu značně polevil; také ve vnitřní správě hlásil se nový duch se zřetelem k národnímu hnutí indickému a k náladě rostoucí nespokojenosti, z níž hnutí to vyvěralo.

Liberální vláda snažila se ostří jeho otupiti ústupky aspoň částečnými. Nemínila sice nikterak dáti Indii samosprávu o ústavní řády opřenou, po jaké pokrokoví vůdcové domorodého vření volati počínali; neváhala ani zakročiti proti vůdcům těm, jako byl Tilak, deportovaný 1908 pro pobuřující články, a zostrila i tiskové zákony a konfiskační praxi v Indii. Ale v jiném

ohledu doporučovali jak nový místokrál lord Minto, tak státní sekretář pro Indii, starý liberál, soudruh a biograf Gladstonův lord Morley, co největší šetrnost k domorodému životu nejen ve finanční správě, náležitě dbalé chronické bídy mnohých krajů poloostrova, nýbrž také přibráním Indů i k nejvyšším místům správním. Na základě India Council Actu z roku 1909 zasedli tedy první zástupcové domorodého prostředí i v indické radě londýnské. Zároveň byla kompetence indických poradních sborů územních rozmnožena a správa britské části poloostrova náležitě učleněna.

Nacionalisté indiští přijímali to ovšem jen jako nedostatečnou splátku svých požadavků; žádali zejména celní samosprávy, jež by domácí průmysl vyzbrojila proti soutěži cizího dovozu, a hnutí jimi šířené rostlo dále, stejně jako současně vzrůstalo hnutí podobné v Egyptě, povzbuzováno jsouc i souvěkým mladotureckým vítězstvím v Cařihradě. Proto nástupce Cromerův v Kahyře, sir Eldon Gorst, setkával se tu s poměry stále svízelnějšími tím spíše, ježto zároveň i z kruhů anglických fabiovců, jako byli Bernard Shaw a jiní stoupenci všelidských hesel radikálně demokratických, britskou nadvládu v Egyptě stíhaly rovněž výtky stále důraznější jakožto věc zásadně na holém násilí založenou.

Vláda Asquithova stála tak ve dvojí palbě z leva i z prava, ježto konservativní unionisté ji vinili neúnavně z příliš chabého hájení základny říšské moci proti směrům odstředivým, kdežto radikálové jí vyčítali směrnice příliš imperialistické. Útoky konservativců stupňovaly se pak ovšem ještě více v oboru vnitřní politiky.

Měli jsme již v předchozím příležitost vytknouti, jak zejména sociálně reformní úsilí, zosobněné v kabinetu především Lloydem Georgem a zástupcem dělnictva Johnem Burnsem, budilo v zámožné společnosti anglické dojem, že vláda zavléká zemi na dráhu znenáhlé revoluce sociální, jež má dáti stát zcela do služeb třídy pracující. Dojem ten stupňoval se roku 1909 neobyčejnou měrou. Dochází k odhlasování „Sweater Industries Bill“, zákona, jenž zajišťoval pomocí smíšených komisí mzdové minimum dělnictvu průmyslu nechráněného odborovou organizací, jako bylo krajkářství, konfekce a podobné. Proti rostoucí nezaměstnanosti zřizuje „Labour Exchanges Bill“ značný počet pracovních burs a dělnických stravoven; stát běře jím na sebe valnou měrou vůbec dozor nad pracovním trhem. Předkládá se osnova zákona o státní podpoře při stavbě dělnických kolonií bytových a všechny tyto novoty zvyšovaly ovšem pravidelná vydání státní

India Council Act z r. 1909.

Egypt.

Sociální politika vlády Asquithovy.

Ochrana dělnická.

ve chvíli, kdy je nejen námořní soutěž s Německem neobyčejně zatěžovala, nýbrž kdy se zároveň ukazovalo, že dělnické pojištění nemocenské a starobní, od 1. ledna 1909 v život uvedené, žádá podstatně většího nákladu státního, než původně se za to mělo.

Vše to projevilo se souhrně v rozpočtu na rok 1910, který vládou dolní sněmovně byl předložen 29. dubna 1909 a přinášel nová vydání ve výši 16 milionů liber. Než nešlo jen o ohromnost této sumy, nýbrž především o způsob její úhrady, jak jej doporučil Lloyd George v pětihodinné řeči úvodní sladěné na heslo, že jeho rozpočet je opravdu válečný, ale určený především pro válku proti bídě a nouzi chudého lidu. Neboť radikální ministr financí zvyšoval státní důchod nejen v oboru nepřímých dávek značným zvýšením daně lihové, tabákové a z automobilů, které v době té byly ještě především luxusním vozidlem. Hlavní zdroj příjmů hledal na poli daní přímých a to tak, aby jimi byly postiženy především vrstvy opravdu zámožné.

Proto snižoval sice income tax z výdělečných důchodů ročních menších 500 liber, u vyšších zvyšoval ji však na 1 shilling 2 pence z libry a stanovil nadto značnou progresi tam, kde šlo o důchody z kapitálu plynoucí a vyšší 6.000 liber. K tomu přistupovalo zvýšení daně dědické u větších statků, zvláštní dávky z odúmrtí při dědických nájmech, daň z přírůstku hodnoty půdy a konečně zvláštní daň z půdy osevne nevzdělávané, užívané jako pastva nebo honitba, měla-li cenu vyšší 50 liber za acre.

To znamenalo velmi ostrý, přímý útok na hlavní posici šlechty a plutokracie, neboť právě vlastnictví půdy mělo v Anglii ráz zcela odchylný od poměrů pevninných. Kdežto ve Francii na jednoho majitele půdy šlo průměrem 12, v Rakousku 16, v Spojených státech amerických 60 hektarů, stoupala čísllice ta ve Veliké Británii na 390; celá pětina království náležela pouze 100 rodinám, polovice 2.500 rodinám, kdežto v držení vlastníků opravdu drobných zůstávala sotva jedna desetina půdy. Z těchto latifundií veliká část ladem ležící a dotud skoro nezdaněná měla tedy nyní platiti státu značné obnosy, stejně jako nová daň z přírůstku hodnoty zatěžovala rovněž citelně feudální vlastníky celých čtvrtí městských v Londýně a jiných velkých městech.

Tu bylo na snadě, že se postižení vzeprou proti bernímu útoku tím prudčeji, čím větší byly výhody, jež právě jim veřejný život anglický dotud byl poskytoval, kdežto nyní se veškerá, ovšem velmi vysoká úroveň životní

vznešené společnosti se jevila zle ohrožena. Opravdu byl zápas, jenž se rozpoutal ve sněmovně i mimo ní, zcela mimořádné prudkosti; plných 73 dní trvala debata rozpočtová, v níž oposice se snažila dokázati, že samo vytvoření zvláštního katastru a dozorčího aparátu nutného k vybírání nových daní pohltí jejich hlavní výnos, že odvěká kultura anglická, opřená o vyšší vrstvy národní, se shroufí jejich skutečným vyvlastněním. Zaznívají hrozby, že vlastníci latifundií a městských čtvrtí prodají svůj majetek a přenesou výnos prodeje do ciziny, že propustí houfně služebnictvo a zvýší tím nezaměstnanost. Svět vysoké finance v čele s Rothschildem, tchánem lorda Roseberyho, hrozí stlačením kursu státních papírů anglických, stane-li se „revoluční rozpočet“ skutečností; tvoří se zvláštní „protestní liga protirozpočtová“ a vůdce oposice lord Balfour viní vládu přímo z herostratovské demagogie, jež jest s to, aby Angličana vůbec odvykla dotavadní důvěře v bezpečnost soukromého majetku, žádaje zejména, aby při novotách rázu tak zásadního dříve všecek národ byl vzat na potaz novými volbami.

Vznikla tu tedy situace ne nepodobná současným snahám Bülowovým o sanaci říšského rozpočtu v Německu větším zdaněním zámožné třídy. Než výsledek byl zcela jiný. Kdežto v Berlíně Bülow padl pro odpor většiny sněmu, přijala dolní sněmovna londýnská 4. listopadu 1909 379 hlasy proti 149 rozpočet Lloyda George a věc zdála se tím rozhodnuta. Neboť již po dlouhá desetiletí komora lordů přijímala beze změny zákony rozpočtové dolní komorou odhlasované, takže její zdrženlivost v tomto ohledu mnohými znalci ústavy anglické byla prohlašována vůbec za povinnou a lordům popíráno zásadně právo, na rozpočtu cokoliv měniti. Tentokrátě však odvážila se konservativní většina horní sněmovny, které čelilo sotva 90 lordů k liberálnímu táboru se hlásících, nezvyklého činu. Šloť jí o to, aby si vynutila obecné volby, při nichž doufala dosáhnouti rozhodujících zisků, a 30. listopadu byl tedy rozpočet v horní sněmovně na návrh lorda Lansdowna 350 hlasy proti 75 zamítnut.

Věc způsobila ovšem ohromné vzrušení, neboť bylo to vyzvání k boji zásadního rázu. Již v předchozích letech, když lordi zmařili řadu předloh liberální většinou v dolní sněmovně odhlasovaných, jako byla zejména předloha školská, nová úprava výčepnictví nebo zákon, který odstraňoval plurální právo majitelů pozemků v několika okresích rozložených, ozyvaly se hlasy o nutnosti rázného zmenšení zákonodárných práv komory lordů. Ukazovalo se na to, že komora ta, reprezentující nepatrný zlomek národa,

Rozpočet
Lloyd Georgův
z 29. dubna 1909.

Radikální
úhrada daňová.

Latifundia
v Anglii.

Boj
o rozpočet.

Jeho
zamítnutí lordy
(30. listopadu
1909).

Ústavní spor.

jest klidným činitelem ústavním jen, když konservativci jsou u vesla; jakmile národ jim v dolní sněmovně moc odejme a straně liberální ji svěří, stává se horní komora nové vládě ihned kamenem úrazu a zabraňuje jí svým vetem plné rozvinutí programu. Již Gladstone při ztroskotání irské Home rule roku 1894 předpovídal, že nespravedlnost ta musí zmizeti, a od roku 1908 vyskytaly se rozličné určité návrhy na zmenšení práv a moci domu lordů.

Tak vyzvalo v prosinci roku toho 223 poslanců vládu okázalou adresou, aby věci té se ujala, než teprve nyní, po odmítnutí rozpočtu, projevil Asquith ochotu, jíti touto cestou. Označil postup lordů jako „legální sice, ale neústavní“ a za souhlasu 349 poslanců proti 134 naznačil, že většina národa musí si proti opakování jeho zjednání silnější záruky, než jest pouhá nepsaná tradice ústavní. Zatím ovšem nezbyvalo než rozpustiti sněmovnu a 10. ledna 1910 konány obecné volby za vrcholného rozvíření agitace v celém národě.

Výsledek jejich nebyl ovšem příliš příznivý pro dotavadní většinu, která si odcizila mnoho voličů svou kampaní proti výčepnám lihovým nápojům; také nejednotnost vlády v otázce ženského práva volebního, která právě tehdy bouřlivým hnutím sufražetek byla mocně rozvířena, otrásla u mnohých důvěru v ní. V celku ztratili liberálové 109 míst a zachovali jen 274 mandátů, jedva o dva více než konservativci, takže bylo zřejmo, že v nové sněmovně jazýčkem na váze se stanou poslanci dělničtí, zvolení ovšem jen v počtu 42 na místo dotavadních 53, a Irové, kteří zachovali sice 82 mandátů, ale dělili se nyní na několik frakcí.

Tím nastaly poměry ještě napatější než roku předchozího, ježto vláda nemohla ani daní řádně vybírat, nemajíc povolený rozpočet, a bylo zjevno, že nezbyvá než vybojovati boj ústavní dosahu podobného, jako byla volební reforma roku 1831. Vlna národního vývoje, která v Anglii kdysi prolomila baštu přímé vládní moci královské, vzedmula se nyní do výše u bašty šlechtické oligarchie a chystala se také tuto překážku demokratického postupu spláchnouti.

Král Eduard VII., ač do trůní řeči otvírající novou sněmovnu přijal zmínku o zajištění převahy zákonodárné pro dolní komoru, byl by ovšem raději srážku odsunul obratným kompromisem. Důvěrně nadhazoval zejména myšlenku, zda by nebylo lze spokojiti se s reformou domu lordů, jež by ponechávala v něm zásadu dědičnosti rodinné v platnosti, obmezovala však

právo hlasovací na sto vybraných pěrů, z nichž by polovice mohla býti liberální, druhá konservativní straně blízká. Než i jiné návrhy vynořovaly se v lůně ohrožené panské sněmovny k odvrácení bouře; tak návrh, aby byla přebudována na jakýsi senát, spojující dědičnost části svých členů se zásadou volby a kooptace na doživotí. Než podněty ty, ač se jimi obírali mužové vůdčí, jako lord Lansdowne a Rosebery, narážely na značné překážky ve vlastním prostředí domu lordů a na nedůvěru v táboře protivném, kde se mělo za to, že mají za cíl jen dosažení odkladu hrozícího zásadního útoku na ústavní práva horní sněmovny. Liberální strana byla pak k útoku tomu tlačena zcela neodvratně proto, že závisela nyní více než před tím jednak na radikálních poslancích strany dělnické, z nichž mnozí žádali prostého zrušení horní sněmovny, jednak na nacionalistech irských, kteří v obmezení zákonodárných výsad horní sněmovny viděli jedinou schůdnou cestu k dosažení irské svéprávnosti cestou zákonitou.

Dochází tedy po urputné debatě v dolní sněmovně v dubnu 1910 nejen k opětovnému odhlasování sporného rozpočtu, nýbrž i k přijetí tří resolucí o vetu, podle nichž mělo domu lordů býti vůbec odňato právo zamítnouti rozpočet nebo měniti jej, byl-li dolní komorou odhlasován; u předloh pak, jež nebyly rázu finančního, zamítnutí lordy mělo míti pouze odkladný, nikoliv rozhodný účinek v tom smyslu, že předloha i bez jejich souhlasu se stávala zákonem, byla-li dolní sněmovnou přijata ve třech zasedáních, po sobě následujících v době nejméně dvou let. Resoluce snižovaly nadto trvání volebního údobí dolní sněmovny ze 7 na 5 let.

Komora lordů snažila se ovšem tuto sekyru, podtínající hlavní oporu její ústavní moci, odraziti jednak ochotou, sporný rozpočet nyní přijmouti, zároveň však také resolucemi, navrhuujícími podstatnou změnu složení horní sněmovny, nebo žádostí, aby při sporu obou komor nerozhodovala komora dolní, nýbrž národní referendum, tedy postup zdánlivě ještě demokratičtější, než jakého žádala resoluce o vetu. Zároveň bouřila ovšem strana konservativní s rozvinutím veškeré své síly agitační národní prostředí anglické tvrzením, že nedostatečná většina liberální, opřená o hlouček irských nepřátel všeho britského, vrhá budoucnost vlasti v šanc bezuzdné demagogii a ohrožuje tím jádro zdravých tradic země.

Liberální strana hlásala naproti tomu, že tentokráte necouvne a zlomí odpor lordů po případě i tím, že na králi vynutí jmenování celé legie nových pokrokových pěrů. Tu zasáhla však do vášnivého boje ruka dějinné náhody.

Zásadní
útok na horní
sněmovnu.

Resoluce o vetu
(duben 1910).

Volby
z 10. ledna 1910.

Zeslabení vlády.

Královy pokusy
o smír.

Smrt
Eduarda VII.
(7. května 1910).

Zemřel totiž zcela neočekávaně 7. května 1910 Eduard VII. po pětidenní chorobě záchvatem srdečním, způsobeným bronchiální chorobou.

To znamenalo velmi mnoho pro Anglii i pro Evropu. Národ anglický loučil se s upřímným žalem s panovníkem, který vládou svou ukázal, jak jest možno v moderním státě lesk a důstojnost koruny spojovati s plnou životností osobní. Právě v jakési přirozené radosti ze života, jeho požitků i jeho ruchu, vzniklo důvěrné pouto mezi lidem anglickým a králem, který tak mnohým rysem připomínal Shakespearova Jindřicha V., kdysi druha Falstaffova a pak slavného vítěze u Azincourtu. Neboť také Eduard VII. zvítězil nad Francií, ovšem nikoliv mečem, nýbrž osobním kouzlem a diplomatickou obratností.

Jeho dějinný
význam.

O tomto státnickém věhlasu králově a jeho významu pro světové dějiny souvěkě nebylo ovšem již za života králova plné dohody mezi vrstevníky, aniž jí jest mezi pozdějšími dějepisci. Jedněm jevil se Eduard VII. prohnaným cynikem, zosobňujícím nenasytné sklony britského sobectví, lstivým ďáblem, jenž míchá falešně karty ve veliké hře světové politiky a nemíní couvnouti ani před hrůzami největší války, jen když přitlačí německého soupeře kde zdi a diplomatickým obklíčením jej přidusí. Jiným naproti tomu byl král spásným ochráncem míru evropského a spravedlivého vývoje lidstva na základě rovnováhy velkých mocí, jeho obratnou rukou zajištěné; než nechybělo ani hlasů, které vytýkaly, že v tom i onom směru dílo jeho bylo značně přeceněno a že jako panovník v pravdě ústavní měl na zahraniční politiku britskou vliv stejně obmezený, jako dovedl ve vnitřní politice osobní sklony své přizpůsobovati rozhodnutí osob, kterým volební osudí dalo vládní moc do rukou. Jisto jest ovšem, že tak či onak náhlá smrt jeho byla pocítována jako událost dosahu značného tím spíše, ježto nástupce jeho nebyl nikterak osobností tak výraznou, jako jeho otec.

Jiří V.

Dosavadní princ walesský, který jako Jiří V. vstupoval na anglický trůn, byl národu znám především jako klidný muž, spojující lásku k plavectví se střízlivými rysy dobrého otce rodiny. V celku značně konservativnější a výlučněji insulární než Eduard VII., jevil sice od počátku nevalnou lásku k radikálním směrnicím mužů, jako byli Grey nebo Lloyd George; zároveň bylo však zjevno, že ve vnitřních věcech bude od něho lze očekávati spíše vzorné plnění povinností vladařských, než rázné podněty osobní. A také v zahraničí soudilo se podobně. Zejména císař Vilém II., který přichvátal, aby při pohřbu strýcově měl okázalou úlohu, odnášel si z Anglie nejen pře-

svědčení, že jeho osvědčení příbuzenské účasti v britském prostředí dobře působilo, nýbrž také naději, že odchod Eduarda VII. na věčnost podstatně ulehčí úkoly německé diplomacie v evropské i světové politice.

V diplomacii té došlo ostatně v téže chvíli rovněž k výrazné změně. Dotavadní státní tajemník zahraničních věcí Schön odchází v červnu 1910 jako velvyslanec do Paříže a jeho místo zaujímá sv. p. Kiderlen-Wächter, postava poněkud záhadného příděchu. Šváb, který se značně odlišoval od upiatého prostředí pruského mravem nevalně vybraným a druhdy až vyumělkovaně drsným, napodobil rád pověstnou říznost Bismarckovu i jeho cynická gesta stejně, jako si liboval v napodobení jeho pijácké zdatnosti. Jako chráněncem Holsteinův byl po několik let důvěrným průvodcem Viléma II., upadnuv však v nemilost pro kritické výroky o císařovi Bülovi Vilémovi II. donešené, prožil dlouhá léta na podružném místě v Bukurešti. Teprve od roku 1909 býval častěji volán do Berlína na poradu a jako dočasný zástupce Schönův stal se na sklonku bosenské krize vlastním původcem drsného zákroku v Petrohradě. Nyní stanul trvale po boku kancléře ve věcech zahraničních málo zkušeného a měl zasáhnouti zejména také do jednání, které od minulého roku s Anglií bylo rozprédeno, z místa se však nehýbalo.

Kiderlen-
Wächter.

V zápětí změnilo se ostatně i v Londýně prostředí zahraniční služby poněkud tím, že za podsekretáře na místo sira Hardinga, poslaného za místokrále do Indie, přišel sir Arthur Nicolson, dosavadní velvyslanec v Petrohradě, o němž v Berlíně tvrdili, že jest neústupný imperialista a stejně osvědčený nepřítel všeho německého, jako jiný významný rádce Greyův, sir Eyre Crowe. Přes to nepřestalo se s anglické strany naznačovati, že vrátka k jednání v otázce lodního zbrojení a politické dohody s tím spojené nejsou nikterak zavřena.

Arthur Nicolson.

Asquith mluvil v tom smyslu i ve sněmovně 15. července 1910 a radikální křídlo liberální strany, podporované dělnickými poslanci, vyslovovalo se horlivě pro zesílení mírových vyhlídek zlepšením poměru k Německu, stejně jako podobně působily také vzájemné okázalé návštěvy zástupců velikých měst anglických i německých, stojících pod vlivem dělnických stran a pacifických hesel, anebo úsilí některých předáků finančního světa, jako byli sir Cassel na anglické a berlínský bankéř Paul von Schwabach na německé straně.

Zlepšení poměru
k Německu.

Opravdu mohl nezaujatý pozorovatel zjistiti, že obecná nálada vůči Ně-

Změna
hospodářských
hledisek.

mecku v Anglii nabývala poněkud jiného rázu základního, než měla v letech předchozích a zejména ve chvílích vrcholného přístrachu z domnělých útočných plánů německých. Poznávalo se, že byly to obavy upřílišené a nastupovalo znenáhla klidnější nazírání na věc. Uznal to i Vilém II., když na jaře 1911 opět do Anglie přijel k odhalení pomníku královně Viktorii a velmi vlídně tu byl uvítán. Ostrovní prostředí smiřovalo se stále více se skutečností, že v německém císařství mu vyrostl na poli obchodu a průmyslu rovnocenný soutěžník, s nímž jest počítati jako s přírodní nutností a vytěžití proto z jeho rozkvětu vzájemným stykem obchodním tolik, kolik bude možno, zejména za přítomné dobré konjunktury ve světovém hospodářství, jež byla význačná pro nejbližší leta po válce rusko-japonské.

V ohledu tom netkvělo tedy tolik nesnází vzájemné dohody, jež by zažehnala tísnivou představu o nutné srážce vzájemné v bližší i další době. A rovněž bylo zřejmo, že podaří se snad odstraniti obratným jednáním také tu onu palčivou otázku, která v zámořském světě vzájemnou soutěž hospodářskou obou říší provázela. Tak byl opravdu v únoru 1910 urovnán kompromisem spor Německa s Kanadou o celní preferenci od sedmi let se vlekoucí.

Bagdadská
dráha a možnost
dohody britsko-
německé.

Byly tu sice tvrdé oříšky, jako otázka bagdadské dráhy, v níž Německo, dosáhnuvší postupimskou úmluvou ústup Ruska z řad nepřátel velikého podniku 16. března 1911 uzavřelo s tureckou vládou novou úmluvu jak o vybudování přístavu v Alexandrette, s hlavní tratí odbočkou spojeného, tak o rychlejším postupu prací stavebních aspoň až do Bagdadu. Ale právě okolnost, že úsek odtud k Perskému zálivu zaměřený z úmluvy té byl vypuštěn a němečtí ředitelé společnosti bagdadské dráhy zároveň projevili výslovně ochotu, postoupiti stavbu jeho nové, na nich nezávislé turecké společnosti, v níž by ovšem podíl německého kapitálu nebyl menší kapitálového podílu jiné velmoci, ukazovala, že i v Berlíně počítají s konečnou dohodou s Londýnem v této věci. Zároveň však bylo zřejmo, že opravdové vyčášení zachmuřené oblohy nemůže nastati, dokud nebude dosaženo žádoucího porozumění v otázce lodního zbrojení, které stále více a více se jevílo anglickému myšlení nejpovážlivějším břemenem a kamenem úrazu pro uspokojující vývoj budoucnosti.

Lodní otázka.

Vláda Asquithova při opětovných rozhovorech o věci jevila rostoucí ústupnost, pouštějíc i od tuhého zřetele k standardu dvou nejsilnějších loďstev a naznačujíc, že by se spokojila se smlouvením takového tempa

stavebního, podle něhož by roku 1914 21 velikým bitevním lodím německým čelilo 30 anglických. Vracela se však neúnavně k požadavku, aby námořním přidělcům obou mocí bylo možno skutečný postup staveb zjišťovati a získati tím uklidňující jistotu, že se tempo tajně neurychluje. Kancléř Bethmann-Hollweg pak, jenž měl trvale na mysli dosažení neutralitní smlouvy s Anglií, jsa zároveň dobře vědom toho, jak povážlivé jest „přetopení námořního kotle“, byl rovněž ochoten k jednání na této základně, neměl však dosti váhy osobní, aby s názorem svým zvítězil u císaře, který zůstával ve vleku Tirpitzově a dal si jím utvrditi přesvědčení, že zlepšená nálada v Anglii a rostoucí ústupnost londýnské vlády jest jen výsledkem respektu, který budí zesílení námořní výzbroj Německa. „Jede Vermehrung unserer Flotte wirkt mithin direkt als Zwang zur Verständigung mit uns“ psal kancléřovi a netajil se s tím, že na místě slev lodního zákona hodlá v následujících letech žádati jeho stupňování, aby pro německé loďstvo učinil totéž, co jeho děd byl učinil pro pozemní vojsko pruské.

Německá
neústupnost.

Při tom trval s říznou důkladností na odsudku jakýchkoliv zásadních opatření, jež měly mír mezi národy smluvní cestou podepírat, jako byly současné náběhy presidenta Spojených států amerických Tafta k sjednání arbitrážních smluv mezi rozličnými státy také pro politické spory platných. Kdežto v Londýně projevili vůči podnětu tomu zřejmou ochotu, označili Vilém II. i jeho kancléř návrh americký holou utopií.

Přezírání hesel
pacifických.

Za těchto předpokladů a za doprovodu rozličných více méně řinčivých ukázek veřejné výmluvnosti Viléma II., jež od pádu Bülowova opět povážlivě oživla, bylo pochopitelné, že přes chvilkovou úlevu nedůvěra anglického prostředí proti německému nebezpečí v podstatě své nemizela, zejména když zároveň i rakousko-uherské zbrojení námořní dosáhlo zcela nebyvalých rozměrů a nadto co chvíli i jiné znepokojující epizody prostředí diplomatické čerily. Tak viděli v Anglii neradi, když roku 1910 nový prezident brazilský, maršál Da Fonseca, povolal německé důstojníky za instruktory brazilské armády, a ještě větší pozornost připoutala k osobě otázka vlisingská.

V červnu 1910 předložila totiž nizozemská vláda sněmovně návrh na vydatnější opevnění ústí Šeldy u Vlissingen a věc vzbudila ihned publicistický neklid jak ve Francii a Belgii, tak i v Anglii. Vzniklo totiž podezření, že za ní stojí německý podnět a plán, ztížití případnou námořní pomoc Antverpám, hlavnímu středisku národní obrany belgické, kdyby německým

Otázka
vlissingenská.

vpádem Belgie do víru evropské války byla stržena. Vlastenecky vzrušené kruhy v Paříži i Bruselu vyčítaly, že Holandsko podobných opatření nečiní na straně německé, že odmítnuvší nedávno přátelský podnět k hospodářskému spolku s Belgií ohrožuje její jednotu podporováním vlámského hnutí, a tvrdily dokonce, ač nikoliv po právu, že opevněním vchodu Šeldy se poruší se strany holandské bezpečnost a neutralita belgická, mezinárodně zaručená.

Obavy belgické.

V Londýně i Paříži uvažovalo se proto o tom, nemá-li se snad věc státi předmětem jednání mezinárodní konference. To Holandsko sice zásadně odmítlo a přikročilo opravdu k provedení opevnění, ovšem s některými změnami; diplomatické rozhovory o věci a projevy v novinách i sněmovnách táhly se však po dlouhé měsíce přimnožující jen obavy z možných válečných srážek v blízké budoucnosti, a význačné bylo, že za jednání toho belgická vláda učinila pokus, vymoci na říšském kancléři německém veřejné prohlášení pevného úmyslu Německa, neutrality belgické náležitě šetřiti.

Bethmann-Hollweg nedal se však k tomu pohnouti a zvýšil tak jen ještě obavy, které prozřívají politikové v Belgii měli vůči vojenským plánům německým. Nebylo jich ovšem mnoho, neboť politické prostředí v Belgii, kde teprve na sklonku roku 1909 novým branným zákonem odvod losem s možností vykoupení se ustoupil demokratičtější praxi ve vykonávání vojenské povinnosti, věnovalo mnohem více zájmu zápasu stran o vnitřní politiku než případnému nebezpečí z venčí hrozícímu, takže vláda tu jen stěží získávala nutné prostředky na lepší zabezpečení národní bezpečnosti, zejména jakmile ten onen podnět, souvěké napětí evropské živěji připomínající, diplomaticky byl uhlazen a do pozadí ustoupil.

Pacifické hnutí
mezinárodní.

A platilo to ostatně i o prostředí jiných států evropských. Mluvílo se a psalo co chvíli rozčileně o tom, jak válečná srážka obou velikých táborů, na něž se po zuby vyzbrojená Evropa stále zřejměji rozkládala, stojí takřka přede dveřmi a může naráz nastati; pessimistickým obavám těm čelilo však zároveň nazírání klidnější, jež nechtělo uvěřiti, že cosi tak hrozného by bylo v srdci souvěké kultury vůbec možno. Ukazovalo se ostatně i na to, že v pravdě oba soupeřící tábory, trojspolku a trojdohody, nejsou ještě nikterak nezvratně a spolehlivě vyhraněny tak, aby nebylo mezi nimi vůbec již mostů k žádoucímu dorozumění a případnému přeskupení, které by přineslo trvalé zlepšení. A ve směru tom působily ovšem i rozličné organizace pacifického hnutí, hesla dělnické internacionály i snahy, jimiž všelidská spolupráce

kulturní měla prolamovati hradby národy od sebe dělící, jako jejich okázalou přehlídku poskytl roku 1910 „Congrès mondial” v Bruselu, konaný k vytvoření veliké unie rozličných mezinárodních asociací. Ale všechny tyto vysoko vypjaté náběhy klesaly naráz k zemi úplně bezmocně, jakmile po krátké úlevě v mezinárodní náladě zavanul opět drsný průvan těžké krise. Přineslo ji soupeřství německo-francouzské ve věci marocké.

II. AGADIR.

Již v předvečer bosenské krise v září 1908 vystoupila také marocká otázka opět jitiřivě do popředí vztahů německo-francouzských konsulárním případem v Casablance i bojem o nástupnictví Mulaj Hafidovo. Podařilo se však nejen vyrovnati spory tyto, nýbrž jednání vedené státním tajemníkem Schönem a francouzským vyslancem v Berlíně Julesem Cambonem skončilo se 9. února 1909 dokonce úmluvou, o níž bylo lze doufati, že se stane vůbec základem svorné součinnosti Francie a Německa v šerifské říši. Smlouvou tou přiznalo Německo výslovně, že v Marokku „zvláštní politické zájmy Francie jsou těsně spjaty s upevněním pořádku a míru vnitřního“, a zavázalo se „neklížit tyto zájmy“, ovšem v mezích smlouvy algecirasské a se zachováním celistvosti i nezávislosti říše šerifské. Přes tuto zásadní výhradu bylo v tom možno viděti jakousi „carte blanche“ pro šíření francouzského vlivu v Marokku, a to za cenu svorného kondominia německého, nikoliv sice politického, nýbrž hospodářského rázu. Neboť smlouva, ač výslovně vytýkala také, že ani Francie, ani Německo nemají v úmyslu rušiti zvláštními výsadami rovnoprávnost hospodářské soutěže všech států v Marokku, obsahovala význačný závazek, že se budou snažiti „sdružiti navzájem“ své příslušníky při podnikcích, které jim sultánem budou přiznány.

Tedy kapitalistická kooperace měla býti mostem sblížení obou velikých soupeřů v šerifské říši, ale záhy se ukázaly její nesnáze. Německo hnalo se do věci s jakousi nadměrnou dychtivostí, snažíc se svésti Francii k tomu, aby upustila od zásady zadávání veřejných prací v Marokku mezinárodní soutěží a dělila se o koláč především jen s Německem, ponechávajíc ostatní moci pokud možno stranou, anebo saturujíc je z vlastního podílu. V Paříži měli však obavu, aby si neodcizili takovým postupem Anglii, a setkávali se i s jinými obtížemi.

Francouzští podílníci koloniální expance a pařížské kruhy finanční ve věci zaujaté nejevily buď valné chuti k příliš bratrské dělbě s Německem, nebo žádaly pro sebe zvláštních výhod, státní pokladnici republiky značně zatěžujících. Ale při jakékoliv podstatnější ústupnosti vůči nim vláda byla vydána ostré kritice politiků radikálních, kteří s Jaurèssem v čele rozhořčeně vytýkali, že koloniální politika francouzská a zejména její rozpětí v Marokku

jest rejdištěm kapitalistických pijavic a dobrodruhů, jejichž dravé ruce zaplétají republiku do podniků stále povážlivějších.

Za poměrů těch mohla se o různé a důsledné provádění „mírné penetrace“ francouzské v Marokku ve svorném spojení s německým kapitálem pokusiti jen vláda silná, o pevnou většinu opřená, a té v letech těch ve Francii nebylo.

Vláda Clemenceauova, jež podepsala smlouvu z 9. února 1909, srážela se v boji stále úpornějším s táborem socialistickým pro různé potlačování bouřlivých stávek a syndikalistického hnutí u zřízců železničních, poštovních i v učitelstvu, jakož i pro snahu, armádu chrániti stůj co stůj před živly rozkladnými. Ale i jinak vyčítal se „tygrovi“ s krajní levice přílišný odklon od někdejších pokrokových zásad, zejména že převedl kulturní zápas s církví na mělčinu planého kompromisu a že neprovádí nic podstatného ani na poli sociálních reforem, zvláště ve věci starobního pojištění, že nedovedl zámožné vrstvy ani donutiti k větším obětem ve prospěch státu náležitým zvýšením daní přímých a zejména progresivní daně důchodové.

Opravdu bylo to namnoze silné postavení umírněných stran v senátu, kterým vláda otrásti si netroufala a před nímž zpravidla ustupovala, ale ani tyto strany nebyly ochotny Clemenceaua v jeho zápase o zachování pevné autority moci veřejné trvale podporovati. Vyčítaly mu nehospodárnost a povážlivý vzrůst rozpočtu, jehož schodek bylo nutno krýti dodatečnými úvěry a pokladničními poukázkami. Nadto byl kabinet již příliš dlouho — více než půl třetího roku — u vesla; proto postačila v červenci 1909 poněkud neopatrná odpověď Clemenceauova v debatě o nedostatcích válečného loďstva, kterou zejména žárlivý Delcassé rozpoutal, k tomu, aby vláda konečně padla.

Zároveň stávalo se však udržení většiny opřené o strany rozhodné levice stále nesnadnějším, ježto veřejný život ve Francii byl vedle jiných svízelných otázek zatížen prudkým rozporem o zásadní změnu volebního řádu, uspišenou stoupenci poměrného zastoupení s velikými okresy volebními podle belgického a švýcarského vzoru, kterážto věc se jevila stále úpornějším předmětem boje a agitace skoro ve všech stranách. Jen neobyčejně pružný taktik parlamentního bojiště, jakým byl Briand, dovedl se za těchto poměrů poněkud delší dobu u vesla vládního udržeti tím, že se zdánlivě snažil o vítězství poměrné soustavy, opravdu je však dovršiti nemínil.

Také jemu a jeho soudruhům ve vládě, Millerandovi a Vivianimu, na

Smlouva
o Marokku
z 9. února 1909.

Hospodářská
kooperace fran-
couzsko-německá

Její nesnáze.

Vláda
Clemenceauova.

Její pád
(červenec 1909).

Kabinet
Briandův.

Tábor
socialistický.

něž tábor socialistický hleděl jako na „renegáty“, bylo snášeti prudké útoky tohoto tábora, zejména antimilitaristické frakce Hervéovy a křídla Guesdeova, zvláště, když vláda mobilisací zřízenců-vojáků zlomila rázně pokus o obecnou stávkou železniční a dala agitaci proti vojsku a vlasteneckému citění výstražný pokyn odsouzením samého Gustava Hervéa k čtyřletému žaláři. Než ani šik socialistický nebyl jednotný v boji proti vládě; když šlo na příklad o to, aby starobní pojištění dělnictva skutkem se stalo, neváhali oportunisté v řadách poslanců dělnických, v čele s Jaurèsem a Vailantem, hlasovati s vládní většinou, třeba krajní křídlo předloze vytýkalo rozličné vady, zejména závaznost dělnických příspěvků.

Kabinet
Monisův
(únor 1911).

Přes veškeru svou obratnost a účelné změny osobní v ministerstvu prováděné byl konečně i Briand nucen v únoru 1911 ustoupiti a ve svízelný úkol vésti vládu dále na poměrně úzké základně souručenství radikálů s táborem radikálně-socialistickým uvázal se Monis, v jehož kabinetě ovšem nejvlivnější osobou se stal ministr financí Caillaux, horlivý stoupenec progresivní daně důchodové. Byl tam avšak i Delcassé jakožto ministr námořnictví.

Hospodářské
pronikání
v Marokku.

Při tomto pohnutém vývoji vnitřních poměrů vlády francouzské, těžce zápasící v stranickém vlnobití o pouhou existenci, vedly si rozhodující kruhy v otázce politického i hospodářského pronikání do Marokka většinou se zdrženlivostí, jež znamenala zklamání nejen pro domácí finanční poháněče věci té, nýbrž i pro vysoce vypjaté naděje německé. Po delším vyjednávání došlo sice roku 1910 k založení „Société marocaine de travaux publics“, v níž měla Francie 50%, Německo 26, Rakousko 4 a zbytek Španělsko a Anglie. Společnost měla vzítí na sebe především stavbu drah, přístavů, vodovodů a jiných veřejných prací, činnost její nerozvíjela se však dosti rychle a byla podvazována také neshodami o podíl na stavbě drah z Udždy a Casablanky se strategickými motivy chystaných, které vojenská správa francouzská sama chtěla provést. A rovněž docházelo k třenicím mezi „Union des mines“, mezinárodní společností založenou již 1907, v níž hlavně Schneider-Creusot a Krupp měli účast, a německým podnikem bratří Mannesmannů.

Nároky
Mannesmannů.

Ti dovolávali se koncesí důlních získaných již v říjnu 1908 v rozloze 60 tisíc kilometrů v oblasti susské za peněžitou půjčku od Mulaje Hafida, s francouzské strany popírala se však její platnost a věc nabyla jakéhosi většího významu zejména tím, že za Mannesmanny se postavila nejen vše-

německá agitace, vybízející berlínskou vládu k nejráznějšímu postupu v marocké oblasti, nýbrž také národně liberální předáci v říšském sněmu, Bassermann a Stresemann. Vyčítali kancléři přílišnou ústupnost vůči Francii, když se nechtěl za požadavky německé firmy plně postavit, a také otázka splátek, které ze sultánových důchodů mezinárodní bankou kontrolovaných měly plynouti na stavby provedené v přístavu tangerském a v Laraši německou firmou Renschausen působily obtíže.

Ve veřejném mínění německém upevňovala se tím vším představa, že národní blahobyt závisí opravdu značnou měrou na možnostech, které hospodářský vývoj Marokka v sobě chová, že však ruka Francie přes veškeré smluvené sliby německý kapitál od nich odstrkuje. A podobné nesnáze přinášely i poměry rovníkového sousedství afrického. Ve francouzském Kongu dala vláda některým společností, jako byla „Société française de N'Goko-Sangha“, rozsáhlé výsady na vykořistění přírodního bohatství kraje, proti nim vystupovalo se však z Berlína s tvrzením, že se střetají se závazkem obchodní svobody zaručené pro celé povodí Konga berlínskou aktou z roku 1885. Ministr věcí zahraničních ve vládě Briandově, Stephen Pichon, snažil se spory ty urovnati vytvořením konsorcia francouzsko-německého pro oblast Konga i Kamerunu, narazil však v komoře na trapné obtíže, když chtěl výsady francouzské společnosti vykoupiti penízem několika milionů.

N'Goko-Sangha.

Také zde vážla tedy hospodářská spolupráce francouzského kapitálu s německým a neúspěchy ty nebyly nikterak vyváženy zdarem některých společných podniků, jako bylo zřízení kabelu mezi Evropou, západním pobřežím africkým a Brasilií, nebo nová úprava poštovníctví v těchto končinách. V Německu proto roste zklamání a s ním touha, naléztí opět vhodnou příležitost, při níž by bylo lze ukázati Francii, že tak lacino neunikne závazkům nedávné dohody.

Německé
zklamání.

Příležitost ta nepřicházela ovšem příliš rychle, ježto vláda Briandova ve svém zasahování do vývoje vnitřních věcí v říši šerifské velmi opatrně si vedla, ač vývoj ten dosti lákal k rázným zásahům a ve francouzském prostředí vojenském nechybělo horlivců, kteří na ně se vším důrazem tlačili, ukazující na nezadržitelný rozklad veškeré vládní moci sultánovy.

Opravdu i proti Mulaj Hafidovi vystupovali rozliční povstalci a nápadníci trůnu, kočovné kmeny nedbaly vůbec jeho moci a loupeživost riffských Kabyľů v oblasti Melilly přiměla roku 1909 i Španělsko k nákladné výpravě vojenské do této končiny, která vyžádala jen těžkých obětí bez valného

Španělé
v riffské oblasti.

Obtíže
Mulaje Hafida.

úspěchu a měla za následek zlé nepokoje doma, zejména v Barceloně. Španělská vláda vymáhala za to ovšem ve Fezu peněžité náhrady, čímž se finanční stav sultánův jen ještě zhoršil a nutil Mulaje Hafida k tomu, aby roku 1910 prostřednictvím svého hlavního rádce Mohameda El-Mokriho na pařížském trhu zvláštní sanační půjčku vyhledával. Ale Pichon vedl si i v této věci dosti zdrženlivě, stejně jako bránil vojenským velitelům v Casablanca v tom, aby rozsah francouzské okupace vojenské v okolním kraji Šavja podstatně rozšiřovali, takže sotva správné bylo tvrzení berlínských diplomatů, že oblast vojenské správy francouzské v Marokku se prý rozšiřuje tak jako vlhká skvrna na pijavém papíru.

Zdrženlivost ta budila ovšem v Paříži u stoupců ráznější politiky zlou krev a na konci roku 1910 vypukla proti Pichonovi hotová bouře, stupňovaná výčitkami, že chabou politikou svou zavinil i odklon ruského spojení k Berlínu, postupimskou návštěvou projevený.

Opravdu odhodlala se nová vláda Monisova, v únoru 1911 nastoupivší, francouzský postup v „Zaslíbené zemi“ marocké podstatně urychlit, stojíc, jak Jaurès a jeho stoupcí tvrdili, více než kterákoliv jiná vláda předchozí v dosahu vlivu kapitalistických kruhů, které na Marokku měly zájem a nechtěly příliš dlouho čekat, až zralé jablko samo spadne do klína. Vítanou příležitostí poskytly bouře, které v březnu vypukly ve Fezu a jeho okolí pro drsné vymáhání daní a pro přísnost, již velitel instrukční mise podplukovník Mangin rozvinul v zavádění nového řádu vojenského pro sultánovo vojsko. Počátkem dubna dva neklidné kmeny počaly útočit přímo na Fez a zároveň jiná skupina vzbouřenců ohrozila oddíl sultánova vojska vedený podplukovníkem Brémondem a k Fezu se beroucí. Pověsti tvrdily, že bez rozhodné pomoci z venčí Fez se neudrží a životy Evropanů tam sídlících budou těžce ohroženy, podobně jako kdysi v Pekingy za boxerských bouří.

Názory na věc byly ovšem rozličné. Někteří znalci tvrdili, že postačí sebrati v okolí Rabatu hrstku vojsk sultánovi věrných k zažehnutí nebezpečí bez přímého zasažení francouzských oddílů. Vláda Monisova rozhodla se však k záchranné výpravě, kterou měl z Casablanky na Fez vésti generál Moinier, a 25. dubna 1911 ohlásil tento její úmysl vyslanec Cambon v Berlíně.

Ani Monis, ani Caillaux, kteří v kabinetu měli vůdčí místo, nepomýšleli při tom na možnost srážky s Německem, aniž si jí přáli. Oba byli naopak stoupcí směru, který by byl sblížení s Německem zaručující trvalost

Bouře ve Fezu
(březen 1911)

Výprava
do Fezu.

míru v Evropě velmi vítal a to nejen proto, že shledávali spojenectví s Ruskem a po případě i s Anglií za záruku příliš vratkou, nýbrž také z ohledu na vnitřní politiku francouzskou. Náleželi ke skupině přející rozhodné demokratisaci veřejného života francouzského a viděli, že zesilování vojenské pohotovosti země pro případný boj s nebezpečným sousedem jest na prospěch nacionálně-konservativních stran ve Francii. Tušili sice, že případné upevnění francouzského postavení v Marokku tažením na Fez umožněné se neobejde bez německých nároků kompenzačních, doufali však, že nebude nesnadno nalézt pro ně úhradu v rovníkové Africe; a téhož mínění byl i ministr osad Messimy.

Rozvážní politikové jiní varovali ovšem před přílišnou důvěřivostí, jež snadno může Německo povzbuditi k vyděračským požadavkům, a způsob, jakým v Berlíně bylo přijato ohlášené tažení na Fez, dal obavám těm plně za pravdu.

Německá vláda nesla těžce zejména, že členem Monisova kabinetu byl proskribovaný Delcassé, jenž nadto právě tehdy prosadil přijetí zákona, jímž se zajišťovalo podstatné zesílení francouzského loďstva válečného. Státní tajemník Kiderlen-Wächter netajil se také nikterak s hlediskem, že Německo nabude úplné volnosti jednání vůči marockému problému, ukáže-li Francie delším setrváním vojenské výpravy v Fezu, že sultán vládne jen pomocí jejích bodáků a není tedy panovníkem nezávislým, jakého předpokládala platnost algeciraské úmluvy, která ostatně bezpečnostní opatření francouzská obmezovala na sféru určitých přístavů, nikoliv na celý sultanát. Navrhoval proto císaři a kancléři hned na začátku května, aby v případě takovém neplatnost dotavadních úmluv marockých signatárním mocnostem byla výslovně notifikována a Německo pod záminkou ochrany svých hospodářských zájmů vyslalo zároveň válečné lodi před Mogador a Agadir, aby nabylo určité zástavy, jejíž setřesení Francie by byla pak nucena vykoupiti náležitými ústupky třebas v jiné oblasti osadní.

Tak si mělo Německo zajistiti konečně určitý územní zisk z marockého sporu a Kiderlen doufal zároveň, že úspěch ten potvrdí pověsti o velikém nadání státnickém, které jej při vstupu na vůdčí místo provázely tím spíše, ježto věděl ze soukromných zpráv dobře o ochotě Caillauxe a Messimyho, přistoupili zásadně na vhodný kompromis v afrických věcech. Ochotu tu chtěl ovšem případně zvětšiti důrazným tlakem i pohrůzkou a spojoval s věcí vůbec plány dosti značného rozsahu.

Směrnice Monis-
Caillauxovy.

Německé
požadavky.

Kiderlenovy
plány.

Již roku předchozího, když opouštěl Bukurešť, aby nastoupil v Berlíně místo státního tajemníka, přiznal se rumunskému politikovi Take Jonscovi, že snahou jeho bude, řízným vystoupením vůči Francii marockou otázku úplně likvidovati, zejména také proto, že otázka ta od roku 1904 jest hlavním mostem srdečné dohody mezi Francií a Anglií. Zmizí-li, uvolní se tím asi také dohoda obou západních velmocí a Německu bude snáze možno svůj poměr k Anglii účelněji upravit. Že se to neobejde bez kritických okamžiků, věděl Kiderlen asi již tehdy a nemínil se jim vyhnouti, jsa přesvědčen, že vůči Paříži jest neúčinnější soustava „studených sprch“ po Bismarckově vzoru.

Zatím bylo však vyčkati výsledku francouzské výpravy do Fezu a tu se zdálo, že příležitost pro německé zakročení nebude přece tak vydatná, jak v Berlíně doufali. Neboť dříve než generál Moinier 21. května vtáhl se svými skoro 30 tisíci vojíny takřka bez odporu do Fezu, bylo tam nebezpečí již zažehnáno. Ježto pak zároveň v komoře poslanecké Jaurès zbytečnost výpravy stupňovaným způsobem káral, odhodlala se vláda pařížská většinu sboru expedičního zpět do Casablanky odvolati, ponechávajíc ve Fezu jen skupinu instrukční a odtud k pobřeží řídký řetěz etapní několika místních posádek. Než i tyto poměrně zdrženlivé úmysly postačily Kiderlenovi k chystanému úderu tím spíše, ježto zároveň i se strany španělské věc byla usnadňována.

V Madridě totiž, jakmile zvěděli o chystané výpravě do Fezu, měli za to, že Francie vztahuje konečně ruku svou na šerifskou říši, a byli pojeti nedůvěrou vůči její upřímné snaze, dodržeti tajnou úmluvu z roku 1904 o případném rozdělení okupačních oblastí v Marokku, zvláště když pařížská vláda odmítla nabídku španělskou na spoluúčast při zachraňování Fezu. Proto neváhali zajistiti se proti možnosti takové via facti a vylodili na začátku června pod planou záminkou v Laraši tři prapory vojska a obsadili město El Ksar.

Ve Francii vzbudilo to značnou nevělu, rozčilení a publicistické útoky na Španělsko, ježto tajná smlouva o oblasti Španělům zajištěné byla známa jen několika zasvěcencům, kteřížto ostatně rovněž postup madridské vlády odsuzovali, ježto nesouhlasil zcela s podmínkami původní úmluvy. V Německu uvítal jej však Kiderlen s radostí jako potvrzení svého hlediska, že základna algeciraské dohody jest porušena, a vystoupil nyní zcela otevřeně s návrhem na kompensaci pro Německo, jsa při tom účinně podporován

projevy domácího veřejného mínění. Neboť jak s všenněmecké, tak národně-liberální strany zájem o případný zisk v Marokku hlásil se velmi hlučně, jsa povzbuzován novinami i brožurami, jako byl spisek Jindřicha Classe „West-Marokko deutsch!“

Také Harden ve své „Zukunft“ volal po rázném vystoupení, a myšlenka, že Německo opravdu může nyní při pravděpodobném dělení šerifské říše značný kus její s vhodným přístavem získati, ujala se rychle; sám korunní princ Vilém tehdy učinil o tom vůči francouzskému vyslanci poznámku velmi zřetelnou. Kiderlen, ač dobře věděl, že v tom směru sotva bude možno úspěch nalézt, vítal zájem ten a podporoval jej důvěrným stykem s vůdci všenněmeckého a expansionistického hnutí, jen aby tlak na Paříž stupňoval.

Tam seznali příliš pozdě, na jak nebezpečnou stezku zabloudili zbytečnou výpravou do Fezu, zejména když viděli, že náhrada, kterou byli ochotni za zvětšení francouzské okupační oblasti v Marokku Německu nabídnouti, nepostačuje a působí i doma nesnáze. Cailloux a Messimy zamýšleli totiž uklidniti Berlín fusí německé společnosti, jež získala koncesi na stavbu dráhy v Kamerunu, s podobnou společností francouzskou, která si byla zajistila exploitaci francouzských krajů v povodí řek Sangha, Ubandži a Šari. Tím měl se německé podnikavosti otevřít nový průchod do nitra Afriky a zároveň projevit ochota Francie k hospodářské součinnosti v duchu smlouvy z února 1909.

Myšlenka ta vzbudila však jednak odpor francouzských koloniálních odborníků a postavil se proti ní i ministr věcí zahraničních Cruppi, zároveň viděl v ní Kiderlen nabídku jen zcela nedostatečnou a upevnil se v přesvědčení, že musí vyprovokovati ústupky mnohem podstatnější říznou ranou pěstí na stůl. Naléhal proto opětovně na Viléma II., aby dal svolení k vystoupení německých lodí válečných v marockých přístavech, a objednával si zároveň odtud žádosti domnělých firem německých o ochranu proti nebezpečí hrozícímu jejich příslušníkům rozvratem veřejné bezpečnosti v zemi, aby měl aspoň slušnou záminku zevní k svému postupu.

Francouzský vyslanec Cambon pochopil hrozící nebezpečí a snažil se mu čeliti vyjednáváním. Odebral se za Kiderlenem 20. června dokonce do lázní Kissingen, a zjistiv tam, že jest nutno francouzskou nabídku vydatně a rychle stupňovati, zajel ihned do Paříže, aby toho dosáhl. Nalezl tam však poměry velmi svízelné. Vláda Monisova ztratila pevnou půdu již 21. května, kdy při vojenské přehlídce neštěstím zaviněným letadlem zahynul ministr války

Vojenská akce
v Marokku.

Postup Španělů.

Marocká horečka
v Německu.

Francouzské
ústupky
kompensační.

Kiderlenův
tlak.

Jednání
s Cambonem.

Bertaux a Monis sám byl zraněn. Stupňované obtíže při udržení vratké většiny vedly kabinet pak 23. června, právě ve chvíli, kdy Cambon přijel, k demisi.

Kabinet
Caillauxův.

Caillaux utvořil sice čtyři dni potom novou vládu, v níž sám se chystal také řízení věcí zahraničních ve svých rukou zachovati, ježto ministr, jemuž podle jména bylo svěřeno, bývalý prefekt seinský De Selves, byl v diplomacii zcela nováčkem. A ač bylo zjevno, že tím rozhodující jednání zůstává v rukou velmi ochotných k smírné dohodě s Německem, nemínil Kiderlen nové vládě dopřáti náležitěho času k určité politice kompenzační, nýbrž zaskočil ji způsobem, k němuž se již od delší doby chystal.

Tvrzením, že Paříž jednání lživě protahuje, vymohl 26. června na Vilémovi II. v Kielu k plavbě do Norska se chystajícím konečně povolení k námořní demonstraci v marockých vodách a jeho chvat, aby snad žádoucí úder nebyl včasnými ústupky francouzskými přece znemožněn, byl tak veliký, že nevyčkal ani, až bude po ruce některá z větších lodí německých; proto již 27. června dostal drobný dělový člun „Panther“, poblíž afrického pobřeží křižující, rozkaz, aby zakotvil v marockém přístavu Agadiru, kde jej měl pak v zápětí vystřídati křižák „Berlin“ s posádkou 273 mužů. Opravdu 1. července „Panther“ úkol vykonal a téhož dne ohlásil německý vyslanec v Paříži vládě francouzské, že bylo tak nutno učiniti, ježto německé firmy v Agadiru činné v Berlíně žádaly ochranu proti nebezpečnému vření, které v jižním Marokku se jeví. Proto byla loď do Agadiru vyslána s příkazem, zůstat tam tak dlouho, dokud „pořádek a klid do Marokka se nevrátí“.

„Panther“
v Agadiru
(1. července
1911).

To vše byla ovšem jen lichá záminka, neboť Agadir nebyl z přístavů obchodu evropskému volně otevřených a vlastně německých firem vůbec neměl, nýbrž konsulátní služba německá zlákala tam jen některé domorodé obchodníky, jejichž obrat nečinil ani 50 tisíc marek, aby si německou ochranu vyžádali; a nehrozilo jim nadto vůbec žádné nebezpečí. Německá diplomacie se pak ostatně ani valně nedržela chabé záminky, neboť současně ohlásil její zástupce v Paříži ústně, že poměry marocké ukázaly neudržitelnost základny smlouvy algeciraské, totiž integrity územní říše šerifské a plné svrchovanosti sultánovy. Proto je prý Německo ochotno vstoupiti s francouzskou vládou v přátelské jednání o tom, jak by bylo lze marockou otázku nově řešiti k uspokojení všech signatářů a tak, aby rušivý problém ten konečně zmizel z mezinárodní politiky. Vycházeje tedy z tohoto stavu věci očekává prý Berlín vhodné návrhy pařížské vlády.

Německé
záminky.

To byl pověstný „Panthersprung“, skok německého pardála, který marockou otázku znovu učinil v celé šíři palčivou před zrakem překvapené Evropy způsobem tak drastickým a takřka divadelním, jako bylo kdysi vystoupení Viléma II. v Tangeru. A při tom vsunula se ovšem do popředí i otázka, jaké jsou vskutku německé cíle v Marokku, není-li agadirský nájezd opravdu vlastně podnětem k dělení říše šerifské, z něhož říše německá chce odnésti slušný podíl zesilující její postavení ve východní oblasti Atlantského oceánu. Obavu tu podepíral zejména nápadný hlahol německé publicistiky, vybízející vládu, aby tentokráte neodešla z Marokka bez územní kořisti. Bylo veřejným tajemstvím, že Kiderlen rozruch ten jen ještě podněcuje případnými nápořkami a že jeho podsekretář Zimmermann přijal okázale „Obmanna“ všenněmeckého svazu Classe, jehož zmíněná již brožura o německém západním Marokku se v několika dnech prodala v 80 tisících výtiscích.

Rozruch
a očekávání
v Německu.

Zdá se sice, že Kiderlen skutečně rozruchu toho užíval jen k zesílení své politiky „bluffu“, aby v jiné části Afriky tím větší kompenzace dosáhl, než nelze zcela vyloučiti ani domněnku opačnou. Jistě však mohl francouzský vyslanec Cambon právem vésti stížnost, že německý státník s ním jednal zcela podobně, jako Aehrenthal po schůzi buchlovské s Izvolským a že Berlín i Vídeň zanášejí do státnického jednání nové metody zbytečně silácké, které jsou sto, aby mezinárodní napětí v Evropě trvající jen ještě zvýšily. A všecka Francie s ním byla roztrpčena, vystihujíc správně, že podobně jako 1905 má býti zase pokořena a skloniti šíji pod jeho německé nevládnosti.

Zejména postavení nové vlády bylo velmi trapné. Při nejasnosti vlastních cílů německých a na zprávu, ovšem nesprávnou, že se chystá dokonce vylovení německého oddílu v Agadiru, uvažovali v Paříži s počátku o tom, neměli-li by do téhož přístavu vyslati rovněž válečnou loď francouzskou. Z Anglie, v té věci dotázané, přišla však rada, aby se tím napětí zatím nepřitěžovalo, a Caillaux rozhodl se vyjíti Německu opravdu co nejdále vstříc. Stanul však v zápětí před situací velmi svízelnou. Při novém jednání, jež Cambon v Berlíně zahájil, trval totiž Kiderlen nejdříve při tom, aby první nabídka vyšla z francouzské strany, konečně vystoupil však 15. července přece sám s určitým požadavkem, aby se totiž Německu postoupil celý Gabon a skoro celé francouzské Kongo. Při tom ubezpečoval však jen velmi podmíněně, že oběť ta postačí, aby Německo v marocké otázce ustoupilo dále, než kdysi učinilo v Algeirasu; vyhrazoval i pro budoucnost ně-

Dojem v Paříži.

Nové
vyjednávání.

meckému podnikání v Marokku plnou rovnoprávnost a žádoucí výhody, aniž jevil valné ochoty, případné územní ústupky francouzské oslabiti a zakryti pláštěm aspoň částečných německých náhrad v Togu nebo jiné drzavě africké.

Přepjaté požadavky německé

Velikost těchto požadavků německých způsobila v Paříži ovšem zděšení a odpor tak rozhodný, že Kiderlen stanul před otázkou, co činiti, ukáže-li se odpor ten tak pevným, že pouze sáhnutím k meči by mohl býti zlomen. A tu není vyloučeno, že by politika německá snad opravdu již tehdy byla dovedla svůj divadelní „bluff“ až ke krvavé srážce, kdyby nebylo bývalo třeba bráti v počet také Anglii.

Dojem v Londýně.

Z Londýna, kde jarní tažení francouzské na Fez bylo nejen krajními pacifisty, nýbrž i jinými politiky dosti nepříznivě posuzováno, varoval sice po agadirském překvapení Grey státníky pařížské, aby nečinili kroků ukvapených; zároveň mluvil však 4. července po předchozí úradě kabinetní velmi vážně s německým vyslancem, snaže se získati především jasného názoru na skutečné úmysly vlády německé. Při tom vytkl zejména, že Anglie nemůže zůstati lhostejným divákem při případném rozhodování o osudu Marokka. Máť prý v ohledu tom jednak smluvní závazky vůči Francii, mimo to však i vlastní zájmy, jichž by se mohl vzrušený vývoj věcí podstatně dotknouti. Neoděhl pak sice tento svůj projev ve formu určité noty, dal mu však závažnost, jež sama o sobě vybízela k brzké odpovědi se strany německé vlády. Čekal na ni však marně, neboť v Berlíně nepřáli si nikterak toho, aby jejich jednání s Francií bylo provázeno souběžným jednáním s Anglií, stejně jako odmítali madridské pokusy, přibrati k němu diplomacii španělskou.

Rostoucí znepokojení.

V Londýně byli tímto poněkud přezíravým mlčením ovšem velmi nespokojeni a dráždivý pocit vzrostl ve vážný neklid, když poděšená Francie dala zprávu o úžasné výši nároků Kiderlenem 15. července předložených. Vznikaloť tím domnění, že Berlínu jde opravdu o to, aby se kompenzační jednání prostě rozbilo a vznikla tak situace, z níž by Německo přece mohlo vyloviti část jižního Marokka s Atlantským pobřežím. A taková dělba šerifské říše mezi Francií, Německem a Španělskem bez přímé účasti Anglie jevila se ve vládě londýnské zcela nepřijatelnou.

V předchozích letech nabízel sice kdysi sám Chamberlain opětovně Německu, aby po Marokku sáhlo, to bylo však ve chvíli, kdy mezi Anglií a Francií trvala prudká váda o africké oblasti a kdy nadto Německo ještě neby-

lo silnou mocí na moři. Od té doby stalo se německé loďstvo přístrachem Anglie, a možnost, že by získalo v Marokku, v samé blízkosti Gibraltaru, cennou základnu, jevila se britské admiraltě tím povážlivější, ježto se zároveň mnoho mluvilo o úmyslech německých, získati i Madeiru nebo Kanárské ostrovy a vytvořiti tak spolu s rostoucím vlivem německým v Jižní Americe pevně zauzlenou síť moci v Atlantském oceánu.

Proto si již roku 1905 konservativní vláda anglická postavila za pevné hledisko, nedopustiti německých zisků územních na marockém pobřeží, a Grey byl po počátečním kolísání ve věci té rovněž přiveden k podobnému zásadnímu názoru. Obavy jeho zvýšila pak zejména zpráva, že 19. července Kiderlen měl s Cambonem rozhovor velmi pohnutý, v němž hrozil přímo, že Německo jest odhodláno „jít až do konce“, kdežto francouzský vyslanec rovněž s rázným gestem vrženou rukavicí přijal. Zdálo se takřka, že tím jednání je přerušeno, a „Times“ přinesly článek velmi poplašný o nebezpečí hrozcím míru evropskému. Tu nemínil Grey již déle čekati, zlíbí-li se berlínské diplomacii z vlastní vůle zpravit Anglii o podstatě svých úmyslů, nýbrž rozhodl se vynutiti na Německu náležitou odpověď.

Vyžádal si 21. července návštěvu vyslance Wolffa-Metternicha varoval jej důrazně před případným vyloděním německého vojska v Agadiru a před rozbitím jednání s Francií přepjatými požadavky, naznačuje znova, že se Anglie nedá vyloučiti z rozhodování o osudech šerifské říše.

Metternich nemohl však ani tentokráte dáti ihned uspokojivého prohlášení o skutečných úmyslech své vlády; teprve na telegrafickou zprávu o Greyově naléhání dostalo se mu 23. července instrukce, v níž konečně bylo vůči londýnským obavám jasně a závazně řečeno, že německá vláda nepamýšlí ani na vylodění vojska v Agadiru, ani na trvalé zabránění přístavu toho. Dříve však, než Metternich dostal toto uklidňující prohlášení a než je mohl anglické vládě přednésti, byla veškerá veřejnost evropská vzrušena veřejným projevem, kterým Grey a jeho kolegové svou výstrahu Německu okázale zesílili.

Pronesl jej ministr financí Lloyd George 21. července při banketu v londýnském Mansions House. Vytkl v řeči své sice náležitě povinnost i úsilí britské vlády o zachování míru světového, připomněl však s důrazem, že úsilí to nalezne hranice, jakmile bude mír možno zachovati jen za cenu ústupu z velkého a pro lidstvo užitečného postavení, které britská říše stoletým hrdinstvím vybojovala. Kdyby se s Anglií v otázkách jejího životního

Obava z německých plánů atlantských.

Výstraha Greyova do Berlína.

Německé prohlášení.

Řeč Lloyd George z 21. července 1911.

zájmu mělo jednati tak, jakoby již ztratila hlas v koncertu velmocí, pak zachování míru by bylo pokorením věru nepřipustným a v celé Anglii nikdo by ho nesnesl, ježto čest a bezpečnost obchodu britského není otázkou té či oné strany, nýbrž věcí celku národního.

Toto prohlášení, které Lloyd George učinil po předchozí dohodě s Greyem i Asquithem, nejmenovalo sice výslovně Německa, každý mu však rozuměl a bylo fanfárou tím poplašnější, ježto jeho mluvčí svou radikální minulostí i svým sociálně-reformním úsilím byl v očích ciziny i světa domácího brán za zvláště horlivého pacifistu. Žurnalistika anglická provázela pak řeč komentáři, jež nezůstavovaly pochybnosti o tom, že proti snaze německé, Francii v otázce marocké zatlačit za slušné meze, se vztyčuje britský lev s hřívou výhrůžně zježenou.

Ty tam byly nyní dojmy o lepším se poměru vzájemném Anglie k Německu, jež zaznívaly ještě nedávno v květnu při návštěvě Viléma II. v Londýně a na něž se v Paříži hledělo s dosti značnou obavou, podobně jako před tím na schůzi postupimskou. Proto způsobil projev Lloyd Georgeův právě ve Francii značné vzpružení mysli, v Německu pak prudký hněv a stupňované přesvědčení, že Anglie je především závorou, oddělující říši Hohenzollerů od plného požitku velmocenské platnosti. Metternich dostal z Berlína příkaz, ohraditi se proti slovům Lloyd Georgeovým tak břitce, že po rozhovoru s ním 25. července Grey měl za nutno, požádati prvního lorda admirality, aby bezdrátovou telegrafií upozornil důvěrně velitele loďstev na možnost náhlého útoku německého. Než vskutku v Berlíně na nic takového si netroufali pomýšleti, aniž se odvážili žádati snad hlavu Lloyd Georgeovu tak, jako kdysi hlavu Delcasséovu. Kiderlen nedal ani tisku zprávu o ohrazení Metternichem předneseném, ač vzbudil domnění, že Lloyd Georgeův útok bez odpovědi snesl, a tím se vydal později těžkým výtkám rozhodně národního tábora. Ježto pak bezprostředně před tím se zřetelem na německé úmysly v Agadiru londýnské vládě byla dána uklidňující odpověď, minula epizoda bez obávaných důsledků.

Nikoliv však bez značné účinnosti. Neboť v Berlíně uvědomili si teprve nyní plně, že v případě válečné srážky s Francií o marockou otázku naleznou Anglii vskutku po jejím boku, a sázky tak těžké nebylo radno se odvážiti. Loďstvo německé přes svůj rychlý vzrůst nemohlo se s britským měřiti, kielský průplav nebyl ještě žádoucí měrou prohlouben a rozšířen; nadto protestovala sociální demokracie německá hlučnými projevy proti jakékoliv

válečné politice a ani v občanských kruzích nebylo ještě možno očekávati přes všechnu agitaci všenešmeckou valné nadšení pro zápas na život a smrt, svedený pro podružný přístav africký nebo tropické končiny v Kongu. Proto snažil se Kiderlen, aby unikl rychle ze slepé uličky, která mu hrozila úplným ztroskotáním jednání s Francií, a již 23. července naladil vůči Cambonovi měkčí struny.

Britská politika dosáhla svého cíle a zesílila při tom vyhlídky obecného míru; 27. července mohl Asquith dáti komoře v ohledu tom uklidňující prohlášení. Zároveň naznačil pak v Berlíně, že Anglie nemá nikterak zásadních námitek proti tomu, aby Německo náhradou za francouzské úspěchy v Marokku našlo přiměřenou kompensaci ve francouzském Kongu, a nenaléhal ani na to, aby k jednání o tom britská diplomacie byla přibrána.

Tím byla situace podstatně vyjasněna a jeviště státnického zápasu náležitě vymezeno.

Zápas sám ovšem byl i pak velmi vleklý a nikoliv bez opětovných chvil vážného napětí. Na straně francouzské vedle Cambona zachoval v něm vůdčí úlohu Caillaux, ministerský předseda, který druhdy svého odborného ministra De Selves pomíjel i při velmi důležitých otázkách. Byl naplněn přesvědčením, že jde o více než pouhé urovnání marockých sporů, a na mysli mu tanulo co nejšířší řešení celého poměru francouzsko-německého, jež by se stalo mostem trvalého smíru mezi oběma národy. Proto nadhazoval možnost, jednati zároveň i o jiných ožehavých otázkách, jako byla dráha bagdadská, úprava tureckých financí, spory v Okeanii, připuštění německých papírů na pařížskou bursu a co jiného více. V Berlíně nechtěli však slyšeti o takovém rozšíření základny jednání; nadhodili jen starou písničku, že by byli ochotni k dokonalému zmírnění svých nároků, kdyby se Francie slavnostně odřekla svých mravních a vlasteneckých vztahů k Alsasku a Lotrinsku. To nebylo ovšem v rámci možnosti vlády, jež měla dosti svízelně s prudkými výčitkami stoupců koloniálního rozmachu francouzského, jako byl třeba Hanotaux, kteří stáli na tom, že africká država, získaná krví a nadlidskými útrapami francouzských cestovatelů i vojáků, nesmí vůbec býti ani o píď zkracována.

Za těchto poměrů nebylo nikterak snadné vyjednávání o pomyslné čáry, tažené rovníkovými pralesy a močály africkými, nebo o podmínky, za nichž hospodářský zájem německý v Marokku se může smířiti s částečným protektorátem politickým Francie nad touto zemí. Se strany německé, i když se ustoupilo od požadavku celého Gabonu a francouzského Konga, žádalo se

Její válečný
přítzvuk.

Vrchol napětí.

Ústup Berlína.

Obtíže
kompensačního
jednání.

Gabon a
francouzské
Kongo.

přece stále velmi mnoho, zejména kus pobřeží mezi španělskou Guineou (Rio Muni) a Svobodným státem konžským, tak aby španělská država se všech stran německou byla obklopena. Neboť v Berlíně neměli za vyloučeno, že ji získají podobně, jako Karoliny. Dále žádali ohromný kus francouzského Konga v zázemí Kamerunu, jímž by německá država na široké základně k řekám Kongo a Ubandži přilnula a bylo tak možno přes Svobodný stát konžský vésti dráhu z Kamerunu do německé Východní Afriky.

Svobodný stát
konžský.

Také zde v pozadí úvah trvala možnost případného získání Svobodného státu konžského, jehož budoucnost se jevila v nejednom ohledu dosti záhadnou. Již v listopadu 1908 převedl sice král Leopold II. vlastnictví státu toho na Belgii, vyhradil sobě však při tom pod rozličnými záminkami tak značné výhody a důchody z osady té do jeho soukromé pokladnice plynoucí, že nebylo jisto, bude-li drobná Belgie sto, aby nesla všechny veliké náklady a investice, jichž vyžadovala řádná správa ohromného teritoria tím spíše, ježto Anglie nemínila převodu Svobodného státu do její moci uznati, dokud se nestane dokonalá náprava hříchů vůči domorodcům konžským za správy Leopolda II. napáchaných. Veliký schodek z toho hrozící mohl tedy Belgii snad v blízké budoucnosti přiměti k tomu, aby Kongo Německu prodala, čímž by bylo vzniklo ohromné nitroafrické dominium v rukách německých položené, od Atlantského k Indickému oceánu sahající. Proto vyslovován německými jednately požadavek, aby Francie Německu postoupila také předkupní právo, které měla vůči Svobodnému státu konžskému a jež si dala při uznání jeho proměny na belgickou kolonii znovu potvrditi v prosinci 1908.

Úprava věcí
marockých.

Požadavky Kiderlenovy byly tedy značné, při tom vedl si však stále odmítavě nebo aspoň velmi zdráhavě vůči přání francouzskému, vyrovnati je aspoň z části německými ústupky, totiž úpravou hranic v Togu a postoupením t. zv. Kachní hlavy v severním Kamerunu mezi řekou Šari a Loango jako klín do francouzské državy vnikající. A rovněž v otázce budoucí úpravy věcí marockých, jež tak značnými kompensacemi v rovníkové Africe měla býti vykoupena, vedli si vyjednaváči němečtí s význačnou skoupostí. Chtěli nejen v hospodářském ohledu svým příslušníkům zajistiti v šerifské říši vedle Francie aspoň z části výsadní postavení a zachovati zejména v jižní oblasti její železniční koncese, nýbrž snažili se při tom stlačiti i politický protektorát francouzský nad vládou sultánovou na míru nejmenší a oklestiti jej mezinárodními kapitulacemi.

Vše to činilo samo o sobě dohodu nesnadnou, ještě více ztěžoval ji však náladový způsob, jakým Kiderlen jednání vedl, brzy drsně, brzy přechytrale, brzy se zbytečně dlouhými přestávkami. Tak v době mezi 17. srpem a 4. zářím, kdy si zajel do Alp, nastala úplná přestávka, ač právě tehdy napětí bylo palčivé a v státnickém světě neumlkla domněnka, že Berlín jedná stále ještě vlastně jen na oko a ve skutečnosti připravuje válečný útok na Francii.

Přestávka
v jednání.

Obavy ty nepřestaly pak ani, když na začátku září jednání znovu bylo navázáno, a tak se stalo, že po celé léto Evropa byla vydána novým a novým poplachům z válečných obav tryskajícím, které přinesly bohaté žně nejen baisesitům na evropských bursách, nýbrž udržovaly v stálém napětí zejména štáby vojenské a námořní.

Válečné
přístrachy.

Tak povolala belgická vláda 14. září dokonce tři ročníky rezervistů do zbraně, kterýžto rozkaz byl ovšem v zápětí odvolán; také válečné loďstvo anglické setrvalo po týdny v pohotovosti před možným útokem německým a za nálady té nabývalo zvýšeného důrazu i vzájemné jednání mezi generálním štábem francouzským a anglickým o případné součinnosti obou zemí k odražení německého úderu na Francii.

Vojenské porady
britsko-
francouzské.

Jednání to, k němuž, jak víme, základna byla dána již roku 1906, bylo dlouho jen všeobecné povahy, zejména dokud v Anglii nová úprava obranných sil, navržená Haldanem, nebyla tak pokročilá, aby dávala určité možnosti vyslati v případě nutnosti aspoň více než sto tisíc britských vojáků na pevninu. Teprve v březnu 1911 mohl šéf operačního oddělení generál Wilson dáti do Paříže určité proposice ve věci té a 20. července sešel se tam s generálem Dubailem k vypracování určitých plánů operačních. Při tom vytýkala se však s anglické strany znova a výslovně politická nezávaznost těchto příprav, jež se dály nadto se směnicemi ryze obrannými. Proto zcela nesprávné byly pozdější pověsti, jako by vláda anglická byla tehdy svými skutečnými úmysly hranice obranných cílů překročila a že jen mírumilovnost krále Jiřího zabránila povážlivým rozhodnutím.

Zachování míru evropského i volných rukou pro krajní možnosti bylo vládě Asquithově zcela nepochybně žádoucím také z ohledu na těžký boj vnitřní, s konservativní stranou a domem lordů trvající, ale rázná diplomatická podpora, kterou v marocké otázce Francii poskytovala, byla ovšem pro Německo věcí velmi nemilou, zejména také proto, že Berlín se strany svých trojspolkových spojenců se nikterak netěšil podobné opoře. Italie

byla příliš vázána ohledem na své vlastní plány v Tripolsku, v důsledku smluv z let 1900—1902 těsně spjaté se slibem, nerušiti francouzský postup v Marokku, a v Rakousku užil Aehrenthal velmi vydatně příležitosti, aby vytkl velmocenské postavení habsburské říše a její nezávislost na Německu v otázkách, jež nebyly smluvně stanoveny. Snažil se při tom zároveň oplatiti Berlínu aspoň poněkud jeho sblížení s Ruskem, při postupimské schůzi tak okázale ohlášené. Ne bez jeho vědomí a svolení prohlásil proto hned 5. července uherský ministerský předseda hrabě Khuen-Héderváry v říšském sněmu výslovně, že marocká otázka leží mimo rámec spojeneckých závazků monarchie, a přes tuhý nátlak německého vyslance ve Vídni, Tschirschkyho, s nímž se vůbec dobře nesnášel, setrval Aehrenthal při tomto hledisku. Nechtěl jako jeho předchůdce v Algecirasu dělati Německu sekundantské služby, nýbrž doufal naopak, že zdrženlivostí svou zlepší poměr monarchie k Francii, jejíž nepřítel se mu ukázala zejména ve finančních otázkách tak nemilou.

Francouzský vyslanec Filip Crozier jej v tom horlivě utvrzoval, doufaje, ovšem poněkud ukvapeně, že snad bude lze vůbec Rakousko znenáhla z dosahu německého vlivu vybaviti. Než také v Berlíně počali se toho obávat a mluvili o černém nevděku Aehrenthalově, zejména když neměl za nutno ani povšimnouti si interpelace německých nacionalů v delegacích vytýkající za nepřijatelné některé výroky, které proti Německu byl učinil v srpnu anglický vyslanec Cartwright v interviewu se Sigmundem Müntzem, zpravodajem „Neue Freie Presse“.

Ovšem, mohlo-li tak Německo želeť nedostatečné spolehlivosti svého rakouského spojence, ozývaly se zároveň i ve Francii hlasy podobné vůči Rusku. Opravdu vedl si Sazonov spíše jako nestranný prostředník než jako spojenec Francie a v Paříži zazlivali mu, že právě ve chvíli vrcholného napětí, 19. srpna, podepsal smlouvu rusko-německou o Persii, výsledky postupimské schůze v bodu tom zajišťující. A právě téhož dne učinil ruský vyslanec Izvolskij vůči francouzskému ministru věcí zahraničních De Selves velmi povážlivé výroky o tom, že dohoda s Německem a mír evropský se nesmí rozbítí o několik kilometrů tropického pralesa. Teprve později, po opětovném naléhání francouzského vyslance, naznačil cíř, že trvá věrně po boku svého spojence i při této příležitosti.

V celku bylo lze tedy tvrditi, že spor francouzsko-německý o osadní zájmy africké nikterak nepřispíval k tomu, aby rozdělení Evropy do dvou velikých

táborů trojspolku a trojdhody ostřeji než dosud se vyhranilo a tím obecný zápas o jejich rovnováhu urychloval. Naopak, z toho i onoho tábora působilo se účinně k zachování míru a následkem toho zmírnily se konečně i obavy spojené k nesnadnému jednání kompenzačnímu. Již v říjnu bylo zjevno uvolnění dotavadního napětí a vzájemné sblížení sporných hledisek. Konečnou dohodu přinesly pak dvě souběžné smlouvy, 4. listopadu 1911 podepsané a uveřejněné, které provázely nadto vysvětlující listy, vyměněné zároveň mezi Cambonem a Kiderlenem.

Podle dohody té přiznalo Německo Francii právo provésti v sultanátu marockém v hranicích, o nichž se se Španělskem dohodne, správní opatření protektorátu se rovnající, ovšem s některými výhradami. Tak měli v dozorčí radě banky marocké zůstatí zástupci Německa, Anglie i Španělska a v hospodářském životě platila dále pro všechny signatáře předchozích mezinárodních úmluv trvalá rovnoprávnost obchodní a zásada otevřených dveří s volnou soutěží všech při zadávání veřejných prací. Zejména pak neměly býti nikterak zkráceny zájmy důlních koncesionářů německých. Naproti tomu postupovala Francie Německu na 275 tisíc čtver. km v povodí Konga s jedním a čtvrt milionem obyvatelů. Území to bylo vytvořeno tak, že opravdu objímalo španělskou Guineu, na niž Němci získali předkupní právo, a sahalo zároveň dvěma úzkými tykadly až k belgickému Kongu. Tato tykadla trhala ve dvě državu Francii v těchto končinách zbylou, ale se zajištěním etapních silnic a se závazkem, že Německo bude dbáti výsadních práv, jež příslušela ze starších koncesí francouzským společnostem na půdě Francií postoupené. Ze svých dotavadních držav postupovalo při tom Německo Francii výměnou jen na 12 tisíc čtver. km v t. zv. Kachním zobáčku.

Takový byl konečný výsledek agadirského „skoku pardálího“, který uvrhl všecku Evropu na měsíce do trapného rozčilení, vzbouřil vlny veřejného mínění do výše nebývalé a způsobil ve světovém hospodářství těžké poruchy. Šlo o to, kdo vycházel ze zápasu jako vítěz, a tu bylo význačno, že se v žádné ze zúčastněných zemí pocit ten nehlásil. Nejméně v Německu. Ač říše Viléma II. odnášela kořist rozsahem značnou, přece vládl tu obecně názor, že získání rovníkového kraje z části sice plného přírodních bohatstev, pro bílé plémě však nehostinného a spavou nemocí zamořeného, nesplnilo nikterak nadějí, s nimiž spor se byl začal. Nejmírnější kritikové díla Kiderlenova, jako byl Ballin, tvrdili, že se šlo s děly na vrabce a že všecka reжіe diplomatického zápasu byla hrozně špatná. Ozývaly se však mnohem říznější od-

sudky, zejména z tábora všeneckého, který vyvrcholil agitací svou heslem, že získání aspoň části Marokka je pro Němce nezbytností jak pro jeho námořní vývoj, tak pro dotek se světem islámu. A nyní odcházelo Německo odtud navždy, přenechávajíc Francii kraj tak důležitý k ucelení jejího afrického imperia, odkud republika mohla vyplňovati podle libosti seřídle zálohy své vojenské hotovosti, a to za cenu domněle velmi skoupých ústupků Německu.

Všenecké kritiky.

Nejen všenecké, nýbrž i jiné listy provázely proto s pochvalou demonstrativní odpor, který proti obchodu tomu projevil dosavadní státní tajemník osad von Lindequist tím, že podal svou demisi, a zvláště povážlivé bylo, že ve veřejném mínění skoro obecně nedostatečný úspěch německý se přičítal domněle zbabělosti zodpovědných osob, jež se daly prý zejména dupnutím Anglie zbytečně zastrašiti.

Listy německými kolovala karikatura pomníku agadirského, na němž místo obvyklých lvů se krčí zkroušený pardál se zataženým ohonem. Vyvolávány vzpomínky na ústup olomoucký roku 1850 a dokonce na Jenu, a skutečnost, že nespokojenost s domnělou měkkostí říšské správy v světové politice se neobmezovala na všenecké fantasty, nýbrž zachvacovala skoro veškeru konservativní a národně-liberální společnost, nutila sousedy Německa k velmi vážným úvahám.

Konservativní výpady v říšském sněmu.

Zejména, když 9. listopadu kancléř Bethmann-Hollweg se pokusil ujednání s Francií právě podepsané v říšském sněmu hájiti, byl přijat nejen s ledovým chladem a mlčením, nýbrž v zápětí zaútočila na něho a jeho pomocníky ostře řada řečníků jako na nedosti dbalé strážce národních zájmů. V čele jich stál pak vůdce konservativců sv. p. Heydebrand. Muž ten, který se cítil vůči kancléři skutečnou mocností, měl již několik dní před tím ve Vratislavi řeč, v níž želel úpadku německé vážnosti ve světě a mluvil výslovně o „velikolepé nestoudnosti“ anglické vlády vůči Německu. Také nyní tvrdil, že agadirská epizoda německému lidu prý jako blesk v noci osvětlila pravý stav věcí, kdo je jeho nejhorším nepřítelem, že je to britský imperialism, který trčí mezi sluncem a německým národem. A vyvrcholil řeč svou tvrzením, že pravý mír nezabezpečí lidstvu nikterak ústupnost, nýbrž ostrý meč německý.

Demonstrace korunního prince.

A tu vzbudila velikou pozornost skutečnost, že takovým bojovným tirádám nepřizvukovala jen žurnalistika německá rozličných táborů, pojímajíc v to i vůdčí list centra „Germanii“, jenž prohlašoval válečnou srážku Německa s Anglií za neodvratnou, nýbrž že Heydebrandovým vývodům z dip-

lomatické lóže okázale přitakoval i korunní princ Vilém, k tomu zvláště do Berlína z venkovské garnisony přichvátavší.

Princ, který dříve byl pozornost k sobě přitahoval spíše nonšalantním světáctvím a sportovními zálibami, přihlásil se ostatně i jinými náznaky za stoupence mnohem různějšího a více vojensky zabarveného postupu, než jaký vyznačoval politikou císařem a jeho kancléřem vedenou. Proto jej počíná, ač v pravdě populárním nebyl, prudké hnutí vlastenecké vynášeti na svůj štít jako naději lepší budoucnosti a věc měla tím vážnější důsledky, ježto se jevila nepochybným protikladem k vyčítavým hlasům, které sklízal Vilém II. Zejména v důstojnických kruzích hlavního města od let upevňoval se názor, že císař jest opravdu zbabělec, neschopný skutečně veliké sázky vojenské. Již v srpnu 1911 byl to opět Harden, který názoru tomu dal zcela ostrý výraz, vytýkaje, že Anglie a Francie troufají si vůči Německu tolik jen vědouce, že „Wilhelm der Friedliche“ k zbrani nikdy nesáhne.

Nálada proti Vilémovi II.

A hlasy ty množily se zejména ve vyšší společnosti podnícené hospodářským rozmachem německé říše tak, že vojenský přidělenec francouzský v Berlíně, plukovník Pellé, ve své zprávě z 16. prosince 1911 na to zvláštní pozornost obracel, jak prý v společnosti pruské rychle vzrůstá duch vojácké útočnosti a pohrdání s domnělým pacifismem císaře i jeho kancléře. Tehdy založil někdejší předseda „Flottenvereinu“ generál Keim zvláštní „Wehrverein“ a při jeho zahajovací schůzi 25. prosince vytýkal se zřejmými šlehy vůči Vilémovi II., že Německo má vše, lidi, zbraně i peníze, že potřebuje tedy mít jen pravou vůli k vítězství. A „Wehrverein“ ten dosáhl rychle na sta tisíc členů, zatím co se v říšském sněmu polemiky mezi Kiderlen-Wächtrem a všeneckými kritikami jeho agadirských úspěchů až do února 1912 neutěšeně vlekly.

Wehrverein.

Ze všeho bylo zjevno, že marocká krize roku 1911 v Německu zanechávala za sebou stopu pro trvalost míru evropského ještě povážlivější než krize let 1905—1906 a věc zhoršovala pak podstatně i skutečnost, že jinak nebylo ani v souvěké Francii, kde dozvuky agadirské epizody rovněž se staly východiskem neobyčejně význačného vývoje národní nálady.

* * *

Hned po podepsání smlouvy o Marokku a Kongu, dne 5. listopadu, tvrdil Vilém II. vůči plukovníkovi Pelléovi, že nyní vše je zase v pořádku a že podle jeho přesvědčení je jen třeba, aby Německo a Francie se k sobě

Illuze německého císaře.

těsně přitiskly. „My dva jsme jediní,” pravil, „praví vojáci ve světě. Spojení mohli bychom proto dosáhnouti všeho, čeho bychom chtěli.” A vracel se při tom zejména ke své staré myšlence, spojití pevninu evropskou pod vedením Německa a Francie proti Anglii, která prý za agadirské krise učinila vše, jen aby dosáhla „dobré války”, a má pro Německo vlídnou tvář jen tehdy, když ví, že ono není ve sporu s Francií.

Význačný projev ten ukazoval, jak německý císař dokonale nepochopil, že Agadir a ohrožení evropského míru jím způsobené zanechaly právě ve Francii za sebou hlubokou brázdou, složenou jednak ze zvýšeného závazku vděčnosti a důvěry k Anglii, jednak z trpkého rozhořčení vůči Německu. Obraz zpupné moci hohenzollerské, jež brzy vůči Rusku, brzy vůči západním sousedům napřahuje svůj těžký meč a z obecné obavy před válečnou katastrofou pro sebe vydírá cenné výhody, upevnil se v mysli většiny Francouzů tím více, ježto značná část pařížského tisku nevytýkala tolik zisky plynoucí republice z konečného urovnání marocké otázky, nýbrž oběti, které bylo nutno ve věci té přinést ztrátou veliké osady, posvěcené hrdinstvím mužů-průkopníků, jako byl Savorgnan de Brazza.

Nerovný obchod, v němž Berlín se vzdával pouze práv, jež měl společně s ostatními signatáry marockých smluv, kdežto Francie platila hotově rozsáhlým územím, byl pocitován jako nespravedlivé vykupování se z hrozící války a jako smlouva podepsaná „pod jícny děl”, a důsledky nemilého dojmu obracely se prudce zejména proti ministerskému předsedovi Caillauxovi. Vytýkalo se mu podobně, jako to Všeněmci vytýkali Vilémovi II. a jeho rádčům, že nedovedl zájmu státního dosti rázně a důsledně obhájit, a nespokojenost vzrostla zejména, když „Matin” 8. listopadu uveřejnil tajnou smlouvu z roku 1904, která zajišťovala Španělsku značný kus severního Marokka a zkracovala tak podstatně kořist draze zaplacenou. Tu zdálo se krajně nespravedlivým, že jižní soused má bez jakékoliv vlastní zásluhy a oběti shrábnouti cennou část šerifské říše, a postavení vlády pařížské při nutném vyjednávání s Madridem o věci té bylo velmi svízelné.

Jiná nepřijemnost přicházela z Vídně. Dohoda německo-francouzská žádala schválení ostatních signatářů úmluv algeciraských a většina jich v čele s Anglií, Ruskem a Itálií nečinila v tom obtíží. Hrabě Aehrenthal doufal však, že se mu podaří prodati Francii souhlas Rakouska za připuštění rakouských a uherských půjček na pařížskou bursu, jejichž odepření velmi těžce nesl, a nalézal ve věci té horlivého přímluvčího ve francouzském vyslanci ve Vídni,

Filipu Crozierovi. Crozier přeceňoval totiž, jak jsme nahoře již vytkli, stále ještě neshody, jež mezi Aehrenthalem a německým vyslancem Tschirschskym znova a znova propukaly; doufal, že se mu podaří znenáhla habsburskou monarchii vůbec vyprostiti ze závislosti na Německu a do přátelské dohody s Francií přivést, bude-li pro věc tu jen dosti dobré vůle a pochopení v Paříži.

Vskutku Caillaux nebyl hledisku tomu zcela nepřístupný, ale zvýšil tím jen ještě více nedůvěru, která proti jeho politice vzrůstala zejména, když v prosinci 1911 známý publicista Chéradame účinně osvětlil pravé úmysly Aehrenthalovy a dokazoval, že jde jen o lstivou léčku, jež má získati francouzské peníze na zbrojení, namířené proti republice a jejím spojencům.

Vůči Caillauxovi vztyčuje se nadto obvinění, že byl příliš povolný nejen v jednání s Německem o africké otázky, nýbrž že činil tak úmyslně a na základě velmi povážlivého zásadního pojetí francouzské politiky zahraniční. Chtěl se prý s Berlínem vůbec sblížit a vyrovnati zbabělým uvolněním spolku rusko-francouzského i srdečné dohody s Anglií, a zajistiti tak zemi mír za cenu toho, co má národ nejdražšího, čestné věrnosti vůči přátelům. Proto, když dohoda ze 4. listopadu sněmovně k ratifikaci byla předložena, zaútočili na vládu prudce nejen odpůrci z prava i z leva, nýbrž jménem poslanců z lotrinsko-alsaského pohraničí přečetl poslanec Lefébure dokonce slavnostní prohlášení, že ratifikující smlouvu nehodlají tím nikterak „spolupodepsati sblížení, jež by za přítomného stavu věcí mělo bolestný ohlas v zmrzačeném francouzském Lotrinsku”.

Porok poloviční vlastizrady provázené podzemním předivem mezi Paříží a Berlínem chystaným za účasti mezinárodních kruhů finančních, který takto horliví vlastenci Caillauxovi v tvář vmetli, souvisel ovšem těsně i s obavou před radikálními sklony jeho ve vnitřní, zejména fiskální politice, a s domněním, že by byl ochoten, své pokrokové a pacificky-demokratické ideály všelidského příděchu vykoupiti skloněním národního praporu vůči Německu. V poslanecké sněmovně podařilo se sice Caillauxovi přes to 20. prosince vymoci ratifikaci smlouvy, horší zkouška nastala mu však v senátu, kde pod předsednictvím Léona Bourgeoise útok jeho četných odpůrců měl ihned pronikavý úspěch tím, že zpravodajem a předsedou výboru, jenž měl smlouvu přezkoumati, byl zvolen Raymond Poincaré.

Bystrý právník ten pocházející z rodiny, jež dala Francii několik vynikajících učenců a úředníků, opustil roku 1870 rodné město Bar-le-Duc v Lot-

Nálada
ve Francii.

Hnutí proti
Caillauxovi.

Závazky
vůči Španělsku.

Odpor senátu.

Aehrenthalovy
požadavky.

Raymond
Poincaré.

rinsku jako desítiletý hoch s hlubokým vědomím křivdy, jež se vlasti stala a kterou dějiny nemohou neodčinit. Záhy nabyt věhlasu nejen v taláru obháje, nýbrž i jako politik účinného slova a značné kultury literární, takřka až k strohosti zosobňující jasnou logiku francouzského ducha. Již v devadesátých letech stal se členem vlády a roku 1906 zase jako ministr financí, ovšem opět jen na krátko. Ve vnitřní politice byl stoupencem umírněného směru, v zahraniční pak neohroženým hlasatelem národní sebedůvěry a přesvědčení, že právo národním cítěním a dějinnými zásluhami posvěcené nemůže býti promlčeno.

Caillauxova politika vůči Berlínu nabytla proto v Poincaréovi přísného kritika a výbor jím řízený stal se přímo soudní síní, když v něm Clemenceau příkrou interpelací donutil ministra zahraničních věcí De Selves k příznání, že ministerský předseda bez jeho vědomí a proti příkazu ústavní zodpovědnosti s Berlínem důvěrně se dohadoval. To přimělo 9. ledna 1912 kabinet Caillauxův k demisi a čtyři dni potom vytvořil vládu novou Raymond Poincaré.

Byl to kabinet pozoruhodný počtem svých notabilit; obor vnitra převzal v něm Léon Bourgeois, spravedlnost Briand, válku Millerand, pošty Dupuy, námořnictví Delcassé; Poincaré sám vyhradil si zahraniční záležitosti, přibrav si za hlavního pomocníka v úřadě Maurice Paléologua, jenž jako vyslanec v Sofii dobře poznal věci balkánské, a to bylo velmi významné.

Poincaré sám neměl ovšem naprosto diplomatického školení odborného — ruský vyslanec Izvolskij tvrdil dokonce, že jeho „brutálně přímý duch je naveskrz neznalý forem a postupu diplomatického“ — byl však přesvědčen, že vlast ohrožená v posledních letech více než kdy před tím vývojem mocenských poměrů evropských, má zapotřebí spíše pevné než ohebné ruky u svého kormidla, ruky, jež by nekolísala ve vlnobití politickém mezi obecnými a národními hledisky, nýbrž chránila všemi prostředky bezpečnost a čest Francie, dala jí žádoucí „sécurité“.

Netajil se proto nikterak svou snahou „obnoviti ve Francii politiku národní“ a ve vládním prohlášení před sněmovnou shrnul svůj program ve slovech „nenechati Francii nekrytu vůči cizině“ a „dátí zemi pocit bezpečnosti“. Proto prý bude vojsko i loďstvo cílem pozorné péče vlády rovněž jako jiná zbraň, totiž síla finanční. Francie zůstane věrna svým zahraničním spojencům a přátelům, a jakkoliv je hluboce mírumilovná, ví přece, že není na prostým pánem všech možností a dodrží vždy své závazky.

Poincaré s tohoto hlediska vlasti zvenčí ohrožené odsouval zjevně do pozadí otázky boje proti církvi a silám reakce, reformy sociálně-fiskální a urychlenou demokratisaci státu, jak jí žádal tábor radikální; snažil se zároveň vyřešiti účelným kompromisem i otázku řádu volebního a utužení všemožně autoritu správy státní, zejména proti hnutí syndikalistickému a antimilitaristickému. Jeho vláda byla tedy vládou pevného postoje jak proti krajní levici, tak vůči cizině, jsouc rozhodnuta zároveň nedopustiti za nic rozkladu trojdohody, vytvořené spolkem s Ruskem a srdečnou dohodou s Anglií, nýbrž naopak svazky tyto všemožně utužiti. Proto jevila se základními směrnicemi svými příkrým protikladem proti předchozímu kabinetu Caillauxovu, a bylo důležité, že tato politika pevného postoje, jež hleděla skutečnosti směle v tváři, byť se za ní otvíral děsivý výhled do možných krvavých srážek blízké budoucnosti, měla značný ohlas ve vyšších vrstvách národa francouzského.

Stejně jako rostla v souvěkém Německu vlna nespokojenosti s domněle chabou a nestatečnou politikou Viléma II. dovolávajíc se „starého ducha“ pruské říznosti a odvahy k velikým sázkám, tak počíná se ve Francii mluvit o „novém duchu“ jaderného vlastenectví, setřásajícího přítěž všelidských hesel tam, kde se stává národnímu zájmu povážlivou, a svírajícího pevně obranný meč. Byl to ostatně jaksi zjev obecně evropský, s nímž se setkáváme i v Stolypinově Rusku i ve Vídni Conradově, horečkou „novorakouského ducha“ dotčené; poznáme jej v zápětí i v Itálii a všude byl zjev ten provázen ideologií velmi rozličného sice zabarvení místního, ale shodnou v tom, že stavěla do popředí závazek vůči vlastnímu národu ozářený leskem citového zanícení a stíhala naopak břitkou kritikou hesla kotvící v dědictví osvícenského racionalismu.

Ve Francii hnutí mělo, podobně jako tomu bylo ostatně i jinde, kořeny vrostlé hluboko do let minulých. Od roku 1897, kdy vydal Maurice Barrés své „Déracinés“ a kdy zároveň Dreyfusův proces počal štěpiti francouzskou společnost ve dvě, rostla vlna, jež kult odkazu národní tradice i mužné síly stavěla příkře proti heslům humanitního pokroku. Bojuje se zbraní filosofických úvah proti Rousseauovi a jeho nauce o svrchované a neomezené vůli lidu jako proti osudnému poblouzení; podobně jako ruští „Věchisté“, hlásají básníci Ch. Péguy, A. Gide, P. Claudel odklon od střízlivých nálad demokratických a socialistických k moci náboženské mystiky a sil národních z ní vyvěrajících. Monarchická „Action française“ s Maurrasem v čele druží se

Politika
pevného postoje.

„Nový duch“
ve Francii.

Maurice
Barrés.

Action
française.

Pád Caillauxův
(9. ledna 1912).

Poincaré
v čele vlády.

Jeho vládní
prohlášení.

k proudu tomu. Publicisté seznamují Francii s nebezpečím, které jí i Evropě vyrůstá v pangermánském hnutí a německém imperialismu, o rasové theorie opřeném; zároveň působí však theorie ty a Nietzscheův kult tvrdé mužné síly svůdně na samu mladou generaci francouzskou svým příkazem smělé důvěry v čin a úder i odklonem od mdlé skepse a všeho relativismu. Děsivá pohružka neúprosného militarismu německého střetá se s pevnou důvěrou ve vojenského genia národa francouzského, jemuž zejména v novém leteckém rozmachu po úspěších, jako byl v roce 1909 Blériotův přelet Kanálu, vyrůstají nová křídla a nové výhledy na konečný úspěch, zatím co homosexuální skandály dvora berlínského vzbuzují pocit, že nikoliv latinská Francie, nýbrž zbohatlické a junkerské Prusko jest ohroženo vnitřní hnilobou.

Krise agadirská a vítězství Poincaréovo nad Caillauxem byly ve vývoji tom důležitou etapou a stejně jako z Berlína plukovník Pellé vysílal poplašné zprávy o nové náladě vůdčího prostředí německého, psal německý legační rada v Paříži von Lancken 14. února 1912, že nynější „esprit nouveau“ ve Francii upomíná na dny boulanžismu, s tím rozdílem však, že nyní nejde o stranické hnutí sloužící osobním ctížádostem, nýbrž že prý se s výjimkou socialistů všechny strany francouzské „svorně sešly v myšlence, vážnost a vojenskou sílu republiky, nedávným sporem s Německem pokořené, v plném lesku znovu vzkřísiti“. Francie, jež zaplatila ucelení svého severoafrického úsilí Anglii Egyptem, Itálii Tripolskem, Španělsku podílem na Marokku a Německu Kongem, není prý již nikterak ochotna k dalším obětem a ústupům.

Především bylo ovšem třeba v Marokku samém provésti důsledky listopadové dohody s Německem, kterou senát francouzský konečně ratifikoval 10. února 1912. K jednání o věci té do Fezu vyslaný zástupce Regnault dosáhl 30. března toho, že sultán Mulaj Hafid se podvolil zásadně protektorátu, který Francii pověřoval zastoupením říše vůči cizině, dáváje jí zároveň právo k zajištění klidu a bezpečnosti obsaditi vojensky kteroukoliv část území marockého po předchozím vyrozumění maghzenu, začež republika naopak slibovala sultánovi ochranu proti vnitřním i zevním nepřátelům. Francouzská byrokracie i správa vojenská byla tím však postavena před úkol z míry nenasadný, neboť zpráva o pokořující úmluvě vzbudila v dubnu ve Fezu i jinde prudké bouře proti panství cizinců, zostřené projevy náboženského fanatismu, při čemž na francouzské straně se věřilo, že v pozadí jich stojí stále ještě německé firmy Mannesmannova a Renschhausenova i agenti, jako byl

Karel Ficke, později, za světové války, jako německý špeh zastřelený.

Vojáci sultánovi pobili některé francouzské instruktory, harky povstaleckých kmenů obléhají zase Fez s heslem svaté války proti nevěřícím a vládě pařížské nezbylo, než pověřiti osvědčeného generála Lyauteye vrchní správou říše a vybaviti jej náležitou silou vojenskou, na 70 tisíc mužů vzrostlou. Fez byl v květnu zajištěn a plukovník Gouraud stíhal povstalce až do hor; nové obtíže působila však otázka dynastická. Mulaj Hafid, zklamán a znechucený zmarem svých původních nadějí, toužil již delší dobu po tom, aby se mohl zřici trůnu. Francie to zdržela po některou dobu, v červnu však sultán uchyluje se do Rabatu a skládá tam 12. srpna moc panovnickou do rukou generála Lyauteye. Den potom byl za nástupce povolán jeho mladý bratr Mulaj Jusuf.

Než to vzbudilo nové zmatky. Zejména v Marrakeši zmocnil se vlády pretendent Mulaj el Hiba, zajav tam skupinu Francouzů, a bylo třeba zvláštní výpravy plukovníka Mangina, aby byl pokořen.

Vedle těchto nesnází vleklo se svízelné jednání se Španělskem o vymezení jeho oblasti v Marokku a úpravě jejího poměru k moci sultánově i k institucím, jako byla státní banka marocká. Skončilo se teprve smlouvou z 27. listopadu 1912, kterou Španělsku byla přiznána zóna přilehlá k starým presidiím, jako byla Melilla, Ceuta, Ahucemas, Peñon de Velez se značným kusem zázemí, kde měl místo sultánovo zaujmouti jeho plnomocný zástupce zvaný „khalifa“ sídlící v Tetuanu a tak nezávislý na Fezu, že sultánovi zbyla ve španělské oblasti vlastně jen náboženská svrchovanost. Zároveň bylo však třeba vymezit zvláštní zónu i u Tangeru, postavenou pod ochranu mezinárodní, a jednání o její statut nebylo rovněž snadné.

Veliký zisk, kterým, jak pozdější doba ukázala, nabytí nadvlády nad Marokkem Francii opravdu přineslo, byl tedy zatím valně zakalen rozličnými oběťmi, jež bylo třeba i po dohodě s Německem v ohledu tom činiti, tak že byl značný počet těch, kdož spolu s Jaurèsem neustávali hlasitě vyslovovati pochybnosti, nezavlekl-li v Marokku republiku koloniální imperialism a finanční kořistnictví do podniku v podstatě své nezdárného. Skutečně ustupovala však věc ta rychle do pozadí před jinými problémy zahraniční politiky, z nichž nejdůležitějším se jevila otázka, podaří-li se v dalším vývoji zachovati spojenectví s Ruskem a dohodu s Anglií a scelití je v spolehlivý rámec trojdohody tak, aby republika zůstala v každém ohledu ochráněna před nebezpečím osamocení. Tu bylo nutno brániti především tomu, aby ruský

Vzrůst národní sebedůvěry.

Pellé a von Lancken.

Protektorát v Marokku a povstalecké hnutí.

Odstoupení Mulaje Hafida.

Španělská zóna.

Problém trojdohody.

spojenec neučinil další kroky na stezce, na níž výstražným milníkem byla nedávná dohoda postupimská, a aby zároveň ani Anglie s Německem se povážlivě nesblížila. V ohledu tom vzbudilo ve Francii zase vážné obavy zejména na jednání britského ministra vojenství Haldana v Berlíně na počátku roku 1912.

III.

MISE HALDANOVA.

Agadirská krize zostrila značně vzájemné vztahy německo-anglické aspoň dočasně. Pevné jednání Greyovo vzbudilo v Berlíně namnoze dojem, že moc britská stavěla štít svůj před Francii mnohem výrazněji, než bylo nutno, a věřilo se tu dokonce, že tajným přáním vůdčích státníků londýnských byla válka, jež by přinesla příležitost k zlomení námořní i obchodní síly nejvážnějšího soutěžníka. Proto pathos nacionalistických výtek v říšském sněmu berlínském vládě Viléma II. v tvář metaných vrcholil především v obvinění z přílišného couvání před anglickou mocí, a Kiderlen marně bránil se 17. listopadu proti tvrzení, že bez odmluvy spolkl výhrůžky Lloyd Georgeovy. Než také v Anglii byli mnozí přesvědčeni, že naopak Grey a jeho druzi k zachování míru evropského neučinili tolik, kolik bylo možno a kolik učinilo třebaš Rusko tím, že v rozhodné chvíli na Francii působilo uklidňujícím způsobem.

Již v průběhu krise dovozoval známý filantrop a pacifista E. D. Morel, který kdysi lámal kopí za utlačované domorodce v belgickém Kongu, v řadě článků sebraných později v knihu s názvem „Marocco in Diplomacy“, že vláda Asquithova vrhá Anglii lehkomyšlně do sázky válečné svou svázaností s Francií a jejím africkým imperialismem. Uveřejnění rozhraničovací smlouvy se Španělskem z roku 1904 zvýšilo pak jeho protesty proti tajné diplomacii a srdečné dohodě k podobné prudkosti, s jakou ve Francii proti politice té od let se ozýval publicista Judet. Ve sněmovně anglické přizvukovali mu nadto nejen labouristé v čele s Ramsayem Mac Donaldem, nýbrž také mužové z levého křídla liberální strany, věrní protiimperialistickým hlediskům Gladstonovým, jako lord Courtney, Burton a jiní, jejichž tribunou byl list „Daily News“. Tvrzení, že vláda vedla zemi příliš těsně kolem nebezpečí války, nabylo pak zvláště hlučnosti, když unionistický opozičník, kapitán Faber, ve sněmovně vylíčil, jak britské loďstvo bylo ve vrcholné chvíli napětí hotovo k skoku a takřka jen zázrakem krvavá hra se nestala skutkem.

Grey snažil se sice výtky ty odmítati jako „politický alkoholism“, nemohl však neviděti, jak značná část veřejného mínění britského opravdu není nadšena myšlenkou, aby zemi bylo snad podstoupiti hrůzy války jen proto, že vláda se příliš zapletla do souručenství s osadními zájmy francouzskými.

Vztahy
německo-
anglické
po Agadiru.

E. D. Morel.

Výčitky
pacifistů vládě.

A rovněž sblížení s cářským Ruskem nenabylo v širokých vrstvách anglických valné oblíby; bylo naopak podnětem k trpké kritice zejména také pro neladný vývoj věcí v Persii, jenž právě roku 1911 byl velmi pohnutý.

V zemi „stříbrného lva“ nedostavovalo se stále žádoucí uklidnění a švédští instruktoři četnictví činili tu stejně pomalé pokroky, jako belgičtí inspektoři celní správy perské. V květnu 1911 ujal se ovšem řízení financí v Teheranu americký odborník W. Morgan Shuster a medžlis, kde strana pokrokových vlastenců měla rozhodnou převahu, dal mu plné moci skoro diktátorské.

Reformní činnost Shusterova narazila však záhy na značné obtíže se strany Ruska, jež sice odvolalo své vojsko i z Kazvínu, nevzdalo se však snahy, zachovati v severních částech říše perské větší vliv, než se srovnávalo s novou úpravou správy zcela samostatné. Ruský vyslanec ohražuje se proti nároku Shusterovu, vzítí do vlastní moci všechna cla, i ta, jež byla věřitelům ruským zárukou jejich půjček; protestuje také proti jmenování bývalého britského majora Stokese vrchním náčelníkem všeho četnictva. Nadto pokusil se bývalý šah v červenci, a to nikoliv bez shovívavosti ruských zástupců, pomocí některých kmenů ze severu proniknouti do Teheranu. Byl odražen a vítězný Shuster hodlal ráznými konfiskacemi zlomiti dokonale některé jeho stoupence. Ruský konsulát ujal se jich však a z toho vzešly nové srážky.

Američan, nedosti znalý východních poměrů, spoléhal příliš na volání perských vlastenců „Nezávislost, nebo smrt!“. Když v listopadu 1911 otevřeným listem v „Times“ obvinil i britskou i ruskou vládu, že překážejí národnímu pokroku v Persii, žádalo se z Petrohradu důrazně jeho odvolání. Naproti tomu postavili se hlučně v odpor angličtí přátelé Persie a bušili do Greye, aby Američana britským vlivem kryl. Ministr přišel tím do těžkého postavení. Báł se, aby ruské vojsko, které zase obsadilo Kazvín, Tabris a Rešd, snad neobsadilo i Teheran, a zároveň aby cářská politika neklesla ještě hlouběji do německého náručí, než se před rokem stalo v Postupimi. Hrozil proto ruskému vyslanci Benckendorffovi, že podá demisi, ztroskotá-li touto lačností ruských zástupců v Persii hledisko dohodou roku 1907 vytvořené, nezabránil však tomu, že Shuster byl nucen pod ruským tlakem z Persie odejítí, načež regentská vláda medžlis rozpustila.

Shuster vypsal pak zkušenosti své v účinné knize nazvané „Rdousení Persie“ a publicistika i oposice levého křídla liberálního v Londýně stupňovala proto své útoky na vládu, vytýkajíc jí falešnou směrnicí základní. Je prý

hotova tasiti meč, když Němci jen zašilhají na Agadir, zavírá však oči před tím, že Francie zabírá celé Marokko a Rusko chce táhnouti na Teheran. Některé listy, jako „Nation“, volaly přímo po demisi Greyově, ježto prý svou politikou trojdohody zbytečně zavléká zemi do ostřejšího sporu s Německem, než pravý zájem britský toho vyžaduje, a Asquithovi nebylo možno hlasy ty úplně přezíratí, neboť také vnitřní vývoj věcí v Anglii mu toho nedovoloval.

Vývoj ten stál, jak jsme viděli, ve chvíli smrti Eduarda VII. ve znamení zápasu vládnoucí strany liberální s komorou lordů. Když se pak ani úsilí nového panovníka, Jiřího V., nepodařilo, urovnati spor ten kompromisem, o který zvláštní osmičlenná komise po měsíce marně vyjednávala, sáhlo se znovu v prosinci 1910 k ordálu obecných voleb, takže roku toho na začátku i na konci Anglie prožívala horečku tuhého boje volebního. Výsledek jeho nezměnil však takřka v ničem složení komory: konservativci spolu s unionisty dostali o jeden mandát více než podrželi liberálové, tito mohli však spolu s labouristy a Irčany vytvořiti nepochybnou většinu a zůstali proto u vesla. Ježto pak král se byl pro případ ten zavázal, pomoci vládě všemi prostředky k zlomení odporu domu lordů a nemohl odepřítí ani případné jmenování několika set nových pérů, netroufala si konservativní strana hnáti svůj odpor až do těch konců, zejména když právě tehdy krise agadirská možnost války do popředí posunula; 10. srpna 1911 uznali lordi svou porážku schválením zákona opětne dolní sněmovnou odhlasovaného, jímž kompetence horní sněmovny v mezích roku předchozího vytčených se podstatně oklešťovala a její vliv na veřejný život anglický tak upravoval, že mohla sice platnost některých usnesení dolní sněmovny poněkud zadržeti, nikoliv však trvale zmařiti.

Demokratisace zákonodárné moci v Anglii učinila tak nový rázný krok do předu, ježto zároveň také poslancům diety v roční výši 400 liber byly přiznány, a vláda Asquithova mohla si věc počítati za značný úspěch. Přes to přese všechno nebyla prosta vážných nesnází. Žila opravdu jen pomocí strany dělnické nebo irských nacionalistů a tuto pomoc bylo jí platiti; především pokračováním v sociálně-reformních opatřeních, jako bylo zajištění dělnictva proti nezaměstnanosti a zlepšení nemocenského pojištění v prosinci 1911 uzákoněné a vyžadující značných příspěvků od zaměstnavatelů, zákon o hodinách oddechu a dnech prázdná pro krámské zřízení, zosřtené předpisy o bezpečnosti v dolech, zákon dovolující Trade unionům přispívati ze svých fondů také na volební účely a co jiného více.

Obtíže Greyovy.

Volby v prosinci 1910.

Porážka domu lordů (srpen 1911).

Sociální otázky.

Bylo přirozeno, že věci ty narážely na ostrou kritiku nejen konservativců, nýbrž i pravého křídla strany liberální, zejména, když opravdu nepostačovaly k tomu, aby zabezpečily sociální mír. Ve vedení dělnictva trval zápas mezi stoupenci staré tradice odborových spolků a skupinami, jež v čele s Independent Labour Party chtěly zosťití rozhodně třídní boj v duchu obecných a politických hesel podle vzoru pevninné demokracie sociální, a dobrá konjunktura odbytu, která zatím v průmyslu evropském trvala, sváděla ráznější živly v dělnictvu k četným a namnoze velmi rozsáhlým stávkám, společenské prostředí anglické vážně znepokojujícím.

Zejména v srpnu 1911, právě ve chvíli vítězství vlády nad lordy a kdy zároveň napětí pro otázku agadirskou vrcholilo, bylo hnutí stávkové u železničářů a lodních dělníků krajně bouřlivé, jsouc provázeno srážkami s policií. Bylo třeba tehdy chrániti dokonce s pomocí vojska železnice před sabotáží stávkujících, a když tato věc na podzim byla uklidněna a zřízením smírných rozhodčích rad dělnictvu učiněny nové ústupky, přihlásila se na konci roku veliká stávka důlní, ohrožující nedostatkem uhlí všecek život výrobní a zba-
vující miliony jiných dělníků možnosti práce, při čemž zejména heslo nacionalisace dolů a prostředků dopravních spolu se stávkovým hnutím veřejných zaměstnanců v poštách a telegrafech vzbuzovalo ve vyšších vrstvách jak konservativně, tak liberálně usměrněných obavů před úplným rozvratem společenských řádů. K tomu všemu očekávala vládu vyhlídka na další obtíž, totiž nutnost přistoupiti k národu s novou Home rule pro Irsko, ježto bez zaplacení této ceny nebylo lze tamních národovců ve většině udržeti a oni, cítíce se jazyčkem na váze, trvali na svém Shylokově úpisu, ač bylo zřejmo, že také tato věc vzbudí těžké boje vnitřní.

Znepokojení občanské společnosti prozrazovaly doplňující volby nepřív-
livé vládě, která měla zároveň veliké svízele i s hlučnou agitací sufražetek za ženské volební právo tím spíše, že v otázce té nebylo mezi členy kabinetu jednoty.

Za těchto poměrů bylo tedy snadno rozuměti, že vládě Asquithově byly velmi nepohodlné hlasy z levého křídla vládní většiny, odsuzující její zahraničnou politiku pro přílišnou závislost na Francii i Rusku a vytykající, že se nehledá dosti zlepšení poměru k Německu. Podle svědectví státního podtajemníka věcí zahraničních sira Nicolsona vzrůstal v Anglii zejména v kruzích finančních, ale i u některých členů vlády přímo dojem, že britská politika v předchozí době v zámořském světě stála spravedlivému rozpětí

Německa a jeho snaze po „místu na slunci“ více v cestě, než bylo spravedli-
vo, a že omyl ten jest rychle odčiniti vhodnými ústupky.

Proto Grey ve veliké řeči 27. listopadu 1911 snažil se podrobně osvětliti své jednání v době agadirské krise a netajil se při tom nikterak s názorem, že Anglii je při srdečné dohodě s Francií rozhodně setrvatí. Volil však zároveň vůči Německu slova nepochybné smířlivosti a naznačil zejména, že Anglie nechce říši německé nikterak státi v cestě při případném rozšíření jejích osad v zámoří, ježto pro obě velmoci je ve světě dosti místa.

Tento projev vyvolal nejen odpověď německého kancléře, pronesenou v říšském sněmu 5. prosince a vytykající zvláště, chce-li Anglie zlepšiti svůj poměr k Německu, že je třeba, aby projevila kladně tuto svou snahu, nýbrž také německý velvyslanec v Londýně hrabě Wolff-Metternich napial všechny síly své, aby užil vhodné příležitosti k skutečnému sblížení obou mocí. Snažil se ukázati jak v Londýně, tak v Berlíně, že by bylo třeba, pokusiti se podobně, jako se stalo v letech 1903—1904 mezi Anglií a Francií, o praktické řešení sporných otázek trvajících mezi zájmem britským a německým v zámořském světě, ať již to jest otázka bagdadská, poměry dálného vý-
chodu či rozdělení zájmových oblastí v Africe.

V této poslední věci bylo pak možno zvláštní naděje pojeti k revisi dohody z roku 1898 o budoucnosti osad portugalských, ježto se vnitřní poměry v Portugalsku samém jevily stále povážlivějšími. Tam pokusil se totiž král Carlos I. čeliti neplodnému boji politických stran a vzrůstu republikánských sklonů tím, že dal moc takřka diktátorskou ráznému ministrovi Janu Francovi, jenž rozpustil parlament a bojoval úporně s radikální demagogií, necouvaje ani před houfnou deportací politických odpůrců. Ti sáhli však ke zbrani teroristických atentátů a 1. února 1908 byl král spolu se svým starším synem při vyjízdce zastřelen. Mladší syn, devatenáctiletý Manuel, jenž byl zároveň zraněn, nedovedl pak jako král otěže moci udržeti. Revoluce v říjnu 1910 donutila jej k útěku za hranice a Portugalsko stává se republikou.

Klidu tím však nenabylo. Tuhý boj rozpoutaný mezi církví a stoupenci volné myšlenky, jenž vedl k úplné rozluce církve od státu, pro niž země zralá nebyla, svízele finanční a opětovné pokusy monarchistů o zvrácení nového řádu uvádějí Portugalsko trvale v neutěšený var; vlády střídají se skoro měsíčně a proto vrací se i otázka, bude-li Portugalsko sto, aby zachovalo své rozsáhlé osady africké. Ježto pak bylo přirozeno, že přerváním dynastických vztahů poměr jeho k Anglii poněkud ochladl, bylo možno domnívati se, že

Zostření
třídního boje.

Stávky.

Home-rule.

Krok vstříc
Německu.

Úsilí
hr. Metternicha.

Převrat
v Portugalsku.

Otázka afrických
osad
portugalských.

v Londýně nebude již tolik péče o to, aby se ve smyslu t. zv. windsorské smlouvy (viz III. 205) integrita Portugalska a jeho osad všemožně chránila, nýbrž že tu naopak vzroste ochota k provedení úmluv, které již před dvanácti lety byly mezi Londýnem a Berlínem učiněny se zřetelem na případný rozděl portugalských držav v Africe. Při tom bylo ovšem zřejmo, že úmluvy ty bude třeba v ledačems pozměnit a zrevidovati.

Nalézaje v ohledu tom u Asquitha i jeho druhů opravdu příznivou náladu, snažil se hrabě Wolff-Metternich přivésti Berlín k tomu, aby vhodná chvíle se nepromeškala tím spíše, ježto i v anglické publicistice se ozývaly hlasy o možnosti, zjednati Německu částí portugalských osad a belgického Konga velikou říší africkou, saturovati je tak a zmenšiti napětí ve světové politice.

Proto zástupce vyslancův, legační rada von Kühlmann, vytýkal ve své zprávě z 8. ledna 1912 výslovně: „Jasně a ostře se dělí nyní dvojí cesta před politikou německou. Jedna vede k možnosti čestného míru, koloniálního rozpětí a úspěšné práce kulturní s rostoucím bohatstvím, druhá k oživení staré vády s Anglií, k zesílení všech nám nepřátelských směrů a vzniku vážných nebezpečí.“

Byl tu však osudný kámen úrazu pro všechny vábné výhledy na možnou úlevu v soupeřství britsko-německém rozumnou úpravu určitých osadních a hospodářských otázek, totiž námořní zbrojení německé, a právě v této věci hrozilo vážné zhoršení. Podnět k němu vycházel opět od Tirpitz, který užil podráždění Viléma II. za krise agadirské k tomu, aby na něm vymohl svolení k vypracování novelly, jež měla lodní zákon do roku 1917 platný učiniti ještě vydatnějším.

Šlo o to, aby v letech 1912, 1914 a 1916 na místo zákonem předepsaných dvou dreadnoughtů tři se stavěly; rovněž se měla výměna stárnoucích pancéřových křižníků urychlit a zejména měly v plné pohotovosti činné služby na širém moři zůstávati na místo dotavadních dvou tři eskadry německé, což znamenalo značné zvýšení ročního kontingentu branců námořních.

Bethmann-Hollweg, jemuž projekt v září 1911 byl důvěrně ohlášen, bránil se ovšem spolu s Kiderlenem proti němu a činil tak i ministr války, generál von Heeringen, z obavy, že tím utrpí jeho vlastní předloha, značně zvyšující náklady na vojsko pozemní. Tirpitz dovedl však účinně působiti na Viléma II., představuje mu válečné loďstvo jako jeho osobní dílo a popichuje ho proti Anglii také tvrzením, že duch zrádné útočnosti v řízení jejích námořních sil

Kühlmannovy
vývody.

Lodní novella
německá.

Odpor
Bethmannův.

vzrostl nepochybně tím, když v říjnu 1911 v čelo ministerstva námořní obrany na místo rozvážného Mac Kenny byl postaven prudký Winston Churchill.

Marně doléhal v listopadu kancléř na císaře na lovech v dalekém Romintenu zabaveného s prosbou, aby v otázce osudové důležitosti nečinil ukvapeného rozhodnutí bez slyšení ústavně zodpovědných rádců. Vilém II. rozhodl, že novella Tirpitzova v nejbližší době říšskému sněmu předložena býti má, a odmítl i požadavek kancléřův, aby se tak aspoň nestalo okázale s výslovnou zmínkou v trůní řeči, nýbrž spíše jen ukradkem, zvýšením příslušných položek v investičním rozpočtu.

Císař trval na tom, že právě výhrůžný postoj v námořním zbrojení je správný, má-li Anglie býti v lepší poměr k Německu uvedena, a jeho glossa, kterou odpovídal na zmíněné vývody Kühlmannovy, zněla prostě: „Žvanění, které se mi předžvykuje od chvíle, co jsem začal stavěti své loďstvo, nikdy však na mne nepůsobilo! Nechci proto na povídání to ani odpovídati, a nechci také žádných osadních darů od Anglie, jež vždy jen na cizí útraty chce býti štedrou.“ A připojil k tomu, že dříve by Anglie musela s Německem uzavříti všeobecnou dohodu politickou, a ani to by prý nezměnilo německé výzbrojné předlohy.

Bethmann nevzdal se však tentokráte lehce svého odporu proti nové výzbrojné horečce. Vedl jej k tomu také ohled na vnitřní poměry. V lednu 1912 konaly se volby do říšského sněmu a přinesly silný posun doleva. Sociální demokracie dosáhla hned v prvním kole skoro plnou třetinu z odevzdaných čtrnácti a čtvrt milionů hlasů a součinnost s demokratickou levicí při užších volbách zjedнала jí 110 mandátů místo dotavadních 55, takže se stala ve sněmu stranou nejpočetnější. Za to ztratili konservativci 34, centrum 10 mandátů, a také národní liberálové přišli v ztenčeném počtu do nové komory, od níž se proto dal očekávati větší odpor proti novým obětem na zbrojení, zejména, když věc byla zároveň zhoršením poměru k sousedům a zvýšením válečného nebezpečí pro budoucnost.

Bethmann snažil se nadto vyhlídku na žádoucí dohodu s Anglií zesílit i jinak. Hned po prvních zprávách Metternichových o příznivější náladě v Londýně vyzval vyslance, aby zkoušel půdu, nebylo-li by lze vedle jednání o určité dohody v jednotlivých otázkách zámořských obnoviti zase rozhovory o obecné neutralitní smlouvě, jež roku 1910 tak dlouho byly vedeny, ovšem bez úspěchu konečného.

Umíněnost
Viléma II.

Volby do
říšského sněmu
v lednu 1912.

Myšlenka
neutralitní
smlouvy.

Metternich předvídal ovšem nesnáze tohoto požadavku, věda zejména, že vláda Asquithova se neodhodlá k žádné formuli obecného sblížení s Němcem, jež by přinášela otřesení srdečné dohody s Francií a rozchod s Ruskem. Jevilo se mu naopak značným ziskem, podaří-li se vůbec zabrániti dalšímu utužení této trojdohody, a měl to za možné pouze, nebude-li Německo zvyšováním výzbrojného tempa na moři ukládati Anglii nové oběti. Přes toto spíše pessimistické nazírání vyslancovo došlo k jednání, ovšem nikoliv hned úředního rázu. Opět jsou to Albert Ballin a Ernest Cassel, kdo jdou jako lehčí harcovníci před vlastním diplomatickým šikem a zprostředkují předběžnou výměnu názorů. Již při ní padla myšlenka, že by bylo dobře, kdyby anglický ministr námořnictva Winston Churchill zajel do Berlína. Zatím se tam však vypravil 27. ledna 1912 sir Cassel vyzbrojený důvěrnou verbální notou, v níž Grey v dohodě s Lloydem Georgem a Churchillem načrtl základnu, na které měl za možné rozvinutí určitějšího jednání některého člena vlády anglické s říšským kancléřem německým.

Memorandum to vytykalo především, že zachování převahy na moři jest pro Anglii naprostou nezbytností; proto by nemělo Německo zvyšovati své výzbrojné úsilí nad míru lodním zákonem stanovenou, nýbrž, možno-li, raději je snížit. V osadních otázkách je prý Anglie ochotna hledati vhodné body, v nichž by mohla nároky německé podporovati a uspokojiti; rovněž by uvítala návrhy na vzájemné prohlášení, zaručující že ani Anglie, ani Německo nepřistoupí k nižádným útočným plánům a spojenectvím proti druhé straně smluvní namířených.

V Berlíně neodmítali nikterak těchto podnětů, takže již 29. ledna mohl se sir Cassel vraceti do Londýna se srdečným dopisem Viléma II., zvoucím Greye k návštěvě Berlína; a také odpověď kancléřova nebyla v celku zamítavá. Bethmann v ní vyslovoval zásadní souhlas s anglickými hledisky, ale ovšem s výhradou, že jeho vláda nemůže upustiti od lodní novelly pro říšský sněm uchystané, jejíž obsah byl dotud anglické vládě neznám a jehož hlavní body jí tedy kancléř naznačoval.

To byl ovšem podstatný balvan svalený na cestu k dalšímu jednání a byl jen nepatrně odlehčen dodatečným prohlášením ze 4. února prostřednictvím Ballinovým siru Casselovi zasláným, že v novelle bude snad možno provésti některá zmírnění, dojde-li opravdu k vytvoření záruk vzájemné přátelské politiky obou velmocí neutralitní smlouvou. Tedy nikoliv pouhým závazkem vzájemného neútočení, jak jej z Anglie nabízeli, čímž rovněž zásadní

rozpor byl již napřed vyznačen. Přes to přese všechno odhodlali se v Londýně k dalšímu kroku. Grey sám sice nemínil do Berlína hned jeti, vida, že by tím způsobil zejména ve Francii trapný neklid, aniž bylo jisto, skončí-li jednání vůbec jakým výsledkem. Za to byl tam vypraven ministr války Haldane, německého jazyka i německé kultury dobře znalý, leč bez jakýchkoliv plných mocí k sjednání určitých závazků, spíše jen k přesnějšímu vymezení a určitějšímu seznání základny, na níž by jednání opravdové mohlo býti podniknuto. Vilém II. měl ovšem za to, že vyslání jeho znamená již v podstatě souhlas se základnou prostředkem Ballinovým nabízenou.

Do Berlína přijel Haldane 8. února a měl ještě téhož dne důvěrnou poradu s kancléřem; nazítrí pak hodlal ho přijmouti Vilém II. Vyhlídky jednání byly ovšem zastíněny dvojí nepříznivou okolností. Den před příchodem Haldanovým, 7. února, byl říšský sněm německý zahájen trůní řečí, v níž se ohlašovalo slovy sice zatím jen obecnými, ale dosti zřetelně zvýšené zbrojení námořní. Obávaná lodní novella vrhala tak svůj stín již ku předu. Než v zápleť ozvalo se i z vládních kruhů anglických slovo, jež mohlo v Německu jen dráždivě působiti. První lord admirality Winston Churchill měl 9. února v Glasgowě při zahájení stavby velikých doků řeč, v níž vytkl, že Anglii je zachování námořní převahy životní podmínkou pro udržení velmocenského postavení; u Německa, jež se opírá o velikou armádu pozemní, toho prý není, jemu je veliké loďstvo válečné spíše věcí přepychu. Anglie jest sice ochotna uvítati každé zvolnění tempa ve výstavbě válečného loďstva, nedá se však za nic předhoniť a bude předběh svůj chrániti bez zřetele k nákladům, nehledajíc války, ale nebojíc se nikoho.

Anglický ministr vytkl tu skutečnosti nepochybné, před nimiž jen Vilém II. a Tirpitz schválně oči zavírali, způsob, jak to řekl, a zejména slovo „přepychové loďstvo“, působily však v Německu přirozeně dráždivě právě na kruhy, s nimiž Haldane vyjednával. Ministr byl totiž 9. února přijat Vilémem II. za přítomnosti Tirpitze; kancléř, s nímž měl Haldane druhou poradu 10. února, nebyl při tom, takže anglický host nemohl konfrontovati oba hlavní zástupce odchylných směrů říšské politiky. Tato význačná režie, posunující panovníka samého do větší blízkosti výbojného velkoadmirála a zatlačující zodpovědného kancléře do nepříznivého postavení, byla pak ještě stupňována tím, že říšskému tajemníku věcí zahraničních Kiderlenovi, jenž šel s kancléřem, nebylo vůbec umožněno s Haldanem se sejíti.

Jednání mělo při tom sice ráz velmi přátelský, provázený na té i oné straně

Haldanova
mise.

Churchill a
„přepychové
loďstvo“
německé.

Haldane
u Viléma II.
(9. února 1912).

E. Cassel
do Berlína.

Jeho nároky.

Německá
odpověď.

horlivými projevy dobré vůle k vzájemnému sblížení a zajištění míru světového, chyběla mu však žádoucí jasnost a upřímnost. V hlavní otázce, otázce lodního zbrojení, setkal se Haldane jen s velmi nepatrnou vyhlídkou na ústup německý. Císař dal mu doslovný text novelly pro říšský sněm přichystané a naznačil, kdyby jednání o obecnou dohodu neutralitní mělo úspěch, že by byla možná jakási sleva, totiž, že by Německo k stavbě tří dodatkových dreadnoughtů nepřistoupilo hned v letech 1912, 1914 a 1916, nýbrž teprve 1913, 1916, 1919. U srovnání s předpokladem memoranda Casselova, jež žádalo zdržení celé novelly a případnou restrikcí lodního zákona, byl to ovšem ústupek velmi podmíněný.

Neústupnost ta, vůči níž Haldane jako neoborník v lodních věcech mohl anglické hledisko jen s jakousi zdrženlivostí hájiti, lišila se ostře od ochoty, s níž podle jeho slov Anglie byla hotova s Německem sjednati účelný kompromis ve věcech dráhy bagdadské a zejména také ve věcech afrických. Haldane nebyl sice oprávněn učiniti tu zcela závazné sliby, mluvil však dosti určitě o možnosti, rozšířiti africké imperium německé o části portugalské Angoly a snad i belgického Konga; než mluvilo se i o Zanzibaru, Pembě a portugalském ostrovu Timoru, ovšem všechno za předpokladu, že Německo umožní aspoň částečný oddech ve výzbrojních závodech na moři a zatlačí ve veřejném mínění anglickém obavu před ohrožením britských ostrovů.

Svízelné byly také rozhovory Haldanovy s kancléřem o obecné dohodě politické obou velmocí. Byl tu, jak jsme již viděli, zásadní rozpor cílů. Anglický ministr trval na tom, že jeho vláda nemůže slíbiti více, než že neučiní žádného nevyprovokovaného útoku na Německo, zdrží se vůbec jakékoliv útočné politiky vůči němu a ujistí je, že útok na Německo není složkou žádné dohody pro Anglii závazné. Kancléř neměl to však za dostatečné. Odmítaje námitku Haldanovu, že by Německo, majíc tyl úplně kryt neutralitní smlouvou s Anglií stěží odolalo svodům útoku na Francii tak či onak odůvodněného, žádal zaručení zásadního závazku vzájemné blahovolené neutrality pro všechny případy, v nichž by Německo nebo Anglie s třetí mocí v boji se octly, aniž je bylo lze vinití, že válku způsobily vlastním útočným postupem. Formuloval pak návrh svůj v určité předloze o šesti člancích, jejichž podstatu později císař shrnul ve výroku, že Anglie má změnití zásadní svou politiku v ten smysl, aby na místo dotavadní dohody s Francií, vstoupila v dohodu ještě těsnější s Německem. Výslovně to sice ve „formulí“ Bethmannově řečeno nebylo, směřovalo to však opravdu k tomu cíli.

Haldane slíbil, že věc tu i ostatní výsledky svých rozhovorů svému kabinetu předloží k další úvaze a odjel z Berlína s vědomím, že úspěchu opravdového dosíci nebude nikterak snadno, zejména kdyby, jak se o tom v okolí Viléma II. ne bez důvodu mnoho hovořilo, kancléř Bethmann-Hollweg měl v brzku odstoupiti a Tirpitz zaujmouti jeho místo. Nadto odnášel neladný dojem rozháraného zápasu dvou směrnic u dvora císařského a zjevné nálado-
vosti Viléma II., pravou vážnost chvíle nikterak nedoceňujícího.

Šlo především o to, jak anglická admirálita posoudí německou lodní novellu, Haldanem v zaručeném znění do Londýna přivezenou, a tu se ukázalo, že britským odborníkům zvláště důležitou se nejevila otázka, začne-li se se stavbou tří nových dreadnoughtů německých již letos či až příštího roku, nýbrž spíše nečekané rozmnožení počtu jednotek drobnějších, zejména podmořských člunů v předloze ohlášené, a zvláště pak zvýšení braneckého kontingentu pro loďstvo o plných 15 tisíc mužů, jež zřejmě přesahovalo potřebu spojenou s úpravou třetí činné eskadry a dávalo tušiti, že Tirpitz není ještě nikterak u konce se svým urychlováním výzbrojného tempa.

Londýnská admirálita tvrdila, že k vyrovnání žádoucího poměru bude nutno lodní rozpočet britský již roku 1912 zvýšiti dodatečně o 18 milionů liber, a Grey netajil se vůči německému vyslanci s míněním, že za toho stavu věci je zlepšení vzájemného poměru britsko-německého velmi svízelné. Bethmannovu návrhu neutralitní smlouvy činil podstatné výtky, vida jasně, že by smlouva taková otrásla značně důvěrou Francie a Ruska v britskou politiku, aniž při tom poskytovala jakoukoliv záruku proti úplné izolaci Anglie. Než i v koloniálních přípovědích, zejména pokud šlo o Zanzibar a Pembu, jevil se zdrženlivějším než Haldane, vytýkaje nadto, že k Timoru předkupní právo mají již Holanďané.

Toto stanovisko způsobilo v Berlíně zklamání a nevrlost. Vilém II. tvrdil, že londýnská vláda utíká od základny Haldanem zásadně přijaté, a rozčilila jej zejména zpráva, že se britská admirálita podle Churchillova poznámky vůči německému vyslanci učiněné chystá přesunouti v brzku i eskadru hlavních lodí bitevních v Středozemním moři kotvící do domácích vod. Ani kancléře se nedotázav telegrafoval tedy 5. března hraběti Metternichovi do Londýna, že odpoví na takový posun válečné vyhrůžce se rovnající zostřením lodní novelly a snad i mobilisací. Zároveň nařizoval Bethmannovi, aby znění lodní novelly ihned uveřejnil, jinak že to dá císař prostě učiniti Tirpitzem.

Tu podal kancléř 6. března demisi, vytýkaje, že nemůže nésti zodpověd-

Tirpitzovy
pochybné
ústupky.

Koloniální
otázky.

Obecná dohoda
politická.

Formule
Bethmannova.

Obavy
londýnské
admirality.

Zdrženlivost
Greyova.

Ukvapené
příkazy
Viléma II.

nosti za instrukce tak závažné, bez jeho vědomí do Londýna odeslané, a také Kiderlen souhlasil s tím, aby se boj o osobní vliv Tirpitzův nyní rázně svedl. Bethmann neměl však žádoucí pevnosti, a když i Tirpitz svou demisí zahrozil, ale zároveň nejevil sklonu k tomu, aby sám přijal zodpovědný úřad kancléřský, došlo ke kompromisu, v němž jediným úspěchem kancléřovým bylo případné nepatrné snížení rozpočtových položek na loďstvo ve prospěch vojska a možnost, jednání s vládou britskou dále vésti. Úspěch jeho stával se však stále pochybnějším, ježto o lodní novelle, ač nebyla úředně vyhlášena, officiosní „Kölnische Zeitung“ 8. března podala tak podrobné zprávy, že mizela jakákoliv naděje na její zmírnění. A také v otázce obecné smlouvy sblížení nenastávalo přes opětné vymyšlení nových formulí.

Byl Grey nucen vůči závazku anglické neutrality pro případ boje Německa s některou pevninnou mocí, na němž v Berlíně stáli, právem trvati na námitce, že není nikterak nutno, aby válka ta nastala provokací Německa samého; může mu býti vnucena oklikou přes Vídeň a tím by pro Anglii vzniklo těžké postavení. Neboť právě výhrada Bethmannem vytčená, že neutralita nemá míti místa, kde by nebyla shodná s trvajícimi smlouvami staršími, chránilo sice trojspolek, nikoliv však zájmy britské, ježto trojdhoda žádným pevným poutem aliančním svázána nebyla. A přece vláda britská nemohla přihlížeti nečinně k případnému zničení Francie a shroucení Ruska ve chvíli, kdy Německo neústupností v otázce lodního zbrojení vůči ní samé prozrazovalo tak málo vládnosti.

Proto trval Grey na tom, že formule o neútočení, jím samým za základ Haldanova jednání položená, mnohem více se hodí k tomu, aby při dobré vůli té i oné strany zabránila dalším pokrokům vývoje, jenž trhá Evropu na dva protivné tábory; mohla naopak členy skupin těch navzájem sblížovati. Při tom prohodil vůči německému vyslanci, že nemá strachu o mírumilovné směrnice německé politiky, dokud kancléřem je Bethmann-Hollweg, naznačuje tak své obavy před možným kancléřstvím Tirpitzovým. Zároveň měl však Winston Churchill 16. března v komoře řeč, v níž vytýkal, že Anglie zachová stůj co stůj aspoň 60procentní převahu ve velikých lodích bitevních a postaví vždy pět nových, na každé tři Německem objednané. V závodech těch nekyně prý tedy Berlínu žádný úspěch skutečný. Řeč rozčilila ovšem císaře Viléma II. velmi, tím spíše, ježto i zmíněnou poznámku Greyovu o důvěře v Bethmanna pochopil jako drzost a nešetrné zasahování do personalii cizího státu. Glossoval ji podrážděně, že prý anglický státník nemá po-

netí o tom, kdo skutečně je pánem Německa, že je to císař sám, jenž si nedá ani za cenu spolku s Anglií předpisovati, koho má učiniti svým ministrem.

Zároveň vytýkal, ježto prý základna s Haldanem smluvená v Londýně byla podstatně zkřivena, že by bylo třeba hledati úplně novou, totiž na podkladě obranného spolku Německa nejen s Anglií, nýbrž i s Francií, kde by politikové, jako Caillaux, asi k tomu nebyli neochotni přistoupiti. Vskutku dal v tom smyslu 18. března Metternichovi pokyny, ale kancléř, vida nemožnost těchto podnětů, naznačil zároveň vyslanci, aby ve směru tom kroků nečinil, nýbrž jednání vůbec jako „innerlich unlöslich“ taktně přivedl ke konci.

Vskutku po některých dalších všeobecných rozhovorech s Greyem prohlásil Metternich 29. března ministrové, že jeho vláda ani v posledních návrzích anglických nevidí schůdné cesty k žádoucímu cíli obecné dohody, a tím se skončila akce, jež způsobila v diplomatickém prostředí mnoho rozruchu a aspoň s jakými nadějemi byla začata. Ovšem že s nezdarem pokusu o obecnou smlouvu politickou a zvolnění námořního zbrojení nebyly ukončeny rozhovory britsko-německé o novou úpravu věcí afrických a o dráze bagdadské. Grey jednal o nich dále zejména s německým legačním radou Kühlmannem, a jak uvidíme později, nikoliv bez konečného úspěchu. Zároveň ani starý podnět anglický, aby k upevnění vzájemné důvěry admirality obou mocí navzájem se vyměňovaly zprávy o postupu staveb, nezmizel hned z pořadu jednání, vše to byly však věci poměrně podružné, jež nebyly sto, aby překlenuly skutečnost, že v hlavních otázkách sblížení se ukázalo nemožným.

Vilém II. vyjádřil se sice vůči novému rakouskému ministrovi věci zahraničních hraběti Berchtoldovi, že přes ztroskotání mise Haldanovy doufá dále v možnost sblížení se Anglie s Německem, nikoliv však na základě německých ústupků v otázce zbrojení, nýbrž až Britové poznají, že ve Spojených státech amerických a Japonsku mají vážnější nepřátele svého rozpětí. To byla ovšem lichá hesla, jimiž Tirpitz dovedl neklidného ducha Viléma II. sytiti, stejně jako dovedl jej udržovati v plané naději, že Anglii dojde ve výzbrojních závodech mnohem dříve dech než Německu, které nesmí v ohledu tom obmezovati nikterak své rozpětí a volnost případného úderu.

Vítězství velkoadmirálovo nad prozíravější politikou kancléřovou jeví se ostatně i v tom, že z Anglie měl býti odvolán hrabě Wolff-Metternich, který svou přílišnou ochotou k sblížení s Anglií a zároveň i soustavnou štvanicí, kterou proti němu Tirpitz dal konati námořním přidělcem v Londýně

Bethmann
hrozí demisí.

Greyovy
námitky proti
jeho formulím.

Svízele
námořního
zbrojení.

Improvisace
Viléma II.

Nezdar jednání
obecného.

Pokračování
o osadních
otázkách.

Tirpitzovo
vítězství.

kapitánem Widenmannem, u císaře úplně byl ztratil důvěru. V dubnu 1912 bylo o tom již rozhodnuto a zároveň stanoveno, že jeho nástupcem v Londýně bude sv. p. Marschall, dotud velvyslanec v Cařihradě, vůdčí duch výbojného postupu německého na blízkém východě a anglickému prostředí nepochybně mnohem vzdálenější než vyslanec odstupující.

Marschall
do Londýna.

Z toho všeho bylo zjevno, že vina na nezdaru sblížení, které mohlo pro uklidnění evropských poměrů politických značného významu nabýti, tkvěla mnohem více na německé než na anglické straně. Podobně jako v letech 1899—1901 jakémukoliv podstatnému úspěchu v cestě stála tu snaha rozhodujících kruhů berlínských přijmouti sice od Anglie určité ústupky v zámořské oblasti a slib, že dodrží podobně jako roku 1870 neutralitu v případných zápasech pevninných, nedati si však proto nikterak vázati ruce ve vlastním zbrojení a zachovati při tom možnost ve vhodném okamžiku své „arbitrium rerum“ v Evropě pevně ustaviti. Býval-li kdysi Holstein inspirátorem této politiky, hazardní pro Německo i světový mír, byl jím nyní především umíněný veloadmirál, a věc stala se při tom podstatně povážlivější, ježto marocká i bosenská krise náladu obecné nedůvěry na pevnině zatím byly velmi zjitřily a nebezpečných hořlavin přimnožily, a také vnitřní nálada v Německu zejména, pokud šlo o vyšší vrstvy, stále více povolovala hledisku, že bez války sotva bude lze spravedlivých cílů národního rozpětí dosáhnouti.

Hazardní
hra německá.

Také v Anglii byly ovšem vrstvy, které hleděly s krajním pessimismem na možnost zachování míru pro delší dobu a tlačily na to, aby říše především na nezbytný zápas se připravila. Tak soudili mnozí z konservativních politiků s Balfourem v čele a ovšem i vůdčí vojáci, jako maršál Roberts nebo admirál Fisher. Tisk lorda Northcliffa hlásal to stejně jako někteří vynikající publicisté, na příklad Garwin v listu „Observer“, ale vliv živlů těch na rozhodování vlády a její směrnice nebyl nikterak tak silný, aby při větší ochotě Berlína k ústupnosti nebyl účinně zatlačován do pozadí. S německé strany se později ovšem vytykalo Greyovi, že se ve vyjednávání svém příliš řídil ohledem na Francii, podléhaje po případě i vlivům a tlaku odtud na Londýn konaným.

Northcliff
a Garwin.

Ve věci té je nepochybně, že Grey a Asquith nemínili nikterak, ani při plném zdaru sblížovacích jednání s Německem, vzdáti se základny srdečné dohody s Francií a po případě i s Ruskem. Dohoda ta osvědčila se po řadu let jako užitečný prostředek k zachování rovnováhy ve světové politice a lze asi opravdu věřiti zároveň ujišťování Greyovu, že v ní nebylo naprosto útoč-

Grey
a trojdohoda.

ných prvků, jež by vylučovaly možnost současných přátelských vztahů britsko-německých, nehodlalo-li ovšem Německo rovnováhu moci v Evropě ve svůj prospěch nebo ve prospěch svého rakouského spojence příliš přesunouti. Naopak, Greyův cíl byl čeliti katastrofě, k níž mohlo vésti příliš důsledné roztržení Evropy ve dva veliké tábory ve zbrani proti sobě trčící právě tím, že zachováváje přátelské svazky k Francii a Rusku jej vízící poutem nezávazným sice, nikoliv však neúčinným, hledal zároveň vlídný dotek i s Německem. Nikoliv ovšem tak, aby z toho vznikla nedůvěra v Paříži a obava z možného ramenářství britské politiky.

Proto měl Grey za svou povinnost od počátku vyslance Pavla Cambona zpravovati o misi Haldanově i o jednání z ní vzešlém. Činil to však dosti zdrženlivě, zamlčuje zejména podrobnosti jednání o případnou smlouvu obecnou s Německem, takže nelze tvrditi, že by na průběh jednání toho byl z Paříže býval vykonáván působivý vliv a zejména, že by odmítavé postavení Greyovo vůči neutralitní smlouvě s Německem bylo odtud mělo svůj původ. Teprve když v druhé polovici března jednání s Metternichem zřejmě k neúspěšnému konci se chýlilo, nadhodil anglický vyslanec v Paříži, sir Francis Bertie, ministerskému předsedovi Poincaréovi, že by snad bylo dobře, kdyby se s francouzské strany v Londýně trochu zatlačilo, aby Grey mohl snáze některé své kolegy ve vládě přesvědčiti o skutečném nebezpečí, které by závazek blahovlnné neutrality se strany Anglie Německu daný přinášel i pro mír v Evropě i pro další vztahy francouzsko-anglické. Poincaré dal pak opravdu 29. března Pavlu Cambonovi pokyn krok takový učiniti, stalo se to však až v době, kdy s německé strany právě jednání o obecnou smlouvu bylo za bezúspěšné prohlášeno, takže francouzský zásah valného účinku již míti nemohl.

Ohled
na Francii.

V jiných věcech pak, zejména v otázce dráhy bagdadské a ústupků anglických Německu v Africe nabízených, francouzský vliv v Londýně neměl vůbec působnosti, jež by žádoucím zlepšení vzájemného poměru mezi Anglií a Berlínem byla překážela. A rovněž nebylo lze tvrditi, že by zásadní hledisko Greyovo o nutnosti zachování srdečné dohody s Francií bylo tehdy znemožňovalo anglické politice v zájmu zachování míru evropského smiřlivě zasahovati i do otázek blízkého východu, které právě tehdy byly na výsost zjitřeny novým motivem, již od podzimu roku 1911 působícím, totiž válkou mezi Itálií a Tureckem o Tripolsko.

Cambonovo
zakročení.

IV.

VÁLKA TRIPOLSKÁ.

Útok na tripolskou državu Turecka souvisel těsně s vnitřními poměry italskými, jichž jsme se v předchozích kapitolách tu i tam již dotkli, které však žádají výkladu souhrnného. Itálie za vlády Viktora Emanuela II. vyvíjela se odchylně od doby právě předchozí k rostoucímu sebevědomí státnímu i národnímu. Přispěl k tomu především pozoruhodný rozmach hospodářský, který ve 20. věku posunul poloostrov Apenninský mocně vpřed. Stačí několik čísel: roku 1900 odhadoval se vývoz italský na 2622 milionů lir, 1905 již na 4420, 1907 na 4930 a 1910 na 5326. To byla vzestupná křivka, jaké ani souvěké Německo nedosahovalo. Podíl na ní mělo i zemědělství, jehož výnos se odhadoval na sklonku 19. věku na pět, roku 1910 již na sedm miliard zásluhou silné snahy po zlomení pout kultury příliš extensivní, rozličných projektů bonifikačních a soustavného boje s malárií a pelagrou, kletbou vlašských latifundií. Zřízení mezinárodního ústavu zemědělského v Římě roku 1905 bylo rovněž výrazem snahy té. Daleko větší byl však podíl průmyslu. Dovoz uhlí, zejména z Anglie, jenž činil roku 1900 4947 tisíc tun, zvýšil se již 1907 na 8300, výroba ocele v prvním desetiletí 20. věku v Itálii zečtyřnásobila, zachycení horských vod Ticinu i Addy s jejich přítoky v alpských údolích dává zemi „bílé uhlí“ a nejlepší výroby elektrické energie. Průmysl textilní, zejména hedvábnický a bavlnářský, mohutní, vznikají čilá odvětví nová, jako automobilism a průmysl chemický, šíří se cukrovarnictví a strojnictví vlašské účastní se již i v cizině při největších soutěžích, vyvinuté rejdářství podporuje rozmach italské vlajky na mořích.

Také banky italské, překonavše dobu krisí, nabývají vůdčího postavení v hospodářském ruchu jako ústředny pro domácí kapitál. Zároveň měl ovšem o rozkvět ten značnou zásluhu i kapitál cizí, zejména německý a švýcarský, který dovedl účelně mobilisovat zdroje populačního bohatství země. Bohatství to jevílo se stále velmi úrodným. Podle sčítání roku 1901 mělo království 32 milionů duší, deset let potom již 35 a při tom sytí Itálie i cizí kraje hojně nejen sezonními dělníky, nýbrž trvalou emigrací, jež dostoupila vrchole roku 1905 počtem 726 tisíců, svědectví to, že ani rychlý rozvoj průmyslový nestačil k zajištění žádoucí úrovně životní v přelidněném kraji.

Hospodářský život italský zachvíval se ostatně měrou stále rostoucí také

častými stávkami, které se neobmezovaly na obvyklé pole zápasu mezi dělnictvem a kapitálem průmyslovým nebo agrárním, nýbrž zneklidňovaly také rozličné obory veřejné služby, zejména poštu a telegrafy, jsouce provázeny vůbec bojem drobných zaměstnanců státních o zlepšení služebních podmínek a platů, namnoze opravdu nedostatečných. Úprava ta jevíla se pak věcí tím spravedlivější, ježto rozpočet státní od roku 1903 byl aktivní a zůstával jím, přes to že v berní soustavě byly učiněny některé slevy, na příklad u tíživé dávky z meliva nebo daní pozemkových v zaostalých provinciích jižních. Také některá fiskální cla a poštovní sazby byly sníženy a při tom vzrůstala vydání státní značně jak v oboru vojska a loďstva válečného, tak i ve školství a pracích veřejných, zejména když stát, převzav roku 1905 do svých rukou provoz železniční, byl nucen prováděti nákladné investice v tomto oboru. Také zemětřesení v Messině v prosinci 1908 způsobilo mu těžké náklady.

Přes to přese všecko zůstával rozpočet státní beze schodku a proto bylo možno 5% renty konvertovati na 4%, aniž pozbyly parity, a vydati nové 3·5% za výhodný kurs. Rovněž disaggio papírových peněz zmizelo a tu bylo přirozeno, že mizel z života veřejného namnoze i pessimism, který živily v devadesátých letech porážky v Habeši, nedůstojný pád vlády Crispiho, revoluční hnutí v Miláně i Sicílii a vůbec neladné zmatky v době násilné smrti krále Umberta.

V politickém životě rozmach ten nebyl ovšem provázen zjevy velikých rysů, nýbrž parlamentními zápasy dosti přízemního rázu. Vůdčí osobnosti v nich zůstával Giovanni Giolitti, jehož jsme poznali (IV., 163) jako velkého umělce politického tržiště, který dovedl karty stranických zájmů mísiti tak obratně, že zůstával rozhodujícím činitelem v parlamentu, i když nestál právě v čele vlády. Proto vracel se do ní vždy bez nesenázi po delším nebo kratším přerušení, kdykoliv to uznal za vhodné.

Již v ministerstvu Zanardelliho od roku 1901 byl v popředí jako ministr vnitra, v říjnu 1903 stává se pak po prvé předsedou kabinetu a zůstává jím do března 1905. Tehdy přenechal vládu pro dočasnou chorobu svému příteli Alessandru Fortisovi, jenž ji vedl v jeho duchu do února 1906. Tu podařilo se opozici, v jejíž čele stál Sidney Sonnino, strhnouti moc do svých rukou.

Sonnino, po matce Angličan, po otci ze zámožné židovské rodiny livornské, byl politik značného vzdělání a sklonů spíše konservativních. Roztříštěnost parlamentního prostředí nedovolovala mu ovšem vytvořiti vládu jed-

Stávky.

Finanční prosperita.

G. Giolitti.

S. Sonnino.

notného rázu a dostatečné pevnosti. Giolitti posmíval se mu, že má „dlouhý program, ale krátkou většinu“ a vyhoupl jej opravdu ze sedla již v květnu 1907. Vládl pak znova sám až do roku 1909 jsa opřen o houfec poslanců jeho pokynů slepě poslušných, jimž se proto dostalo posměšného názvu „ascari“, podle barevného vojska osadního. Na sklonku 1909 setkal se však přece s oposicí, jednak v otázce státních příspěvků, které vymohl paroplavebním společností, jednak při snaze pomoci nové daně dědické a progresivní daně důchodové zachovati aktivitu rozpočtu příliš zatíženého vzrůstem vydání.

Odpor zámožných vrstev proti tomu umožnil Sonninovi v prosinci 1909, že mohl opět stanouti v čele vlády. Než zase jen na krátko; již v březnu 1910 poráží jej Giolitti znova. Neujal se však tentokráte zodpovědné moci ihned sám, nýbrž připustil, aby nový kabinet vytvořil Luigi Luzzatti, slavný národohospodář, který v několika předchozích vládách jako ministr pokladu velmi se zasloužil o měnu a veřejný úvěr italský. Teprve když odborník ten v džungli sněmovních zápasů a intrik úplně se vysílil, odsunul jej Giolitti stranou náhlým obratem v otázce rozšíření volebního práva a ujal se 18. března 1911 opět sám moci.

Lze tedy říci, že kromě dočasných episod od počátku vlády Viktora Emanuela II. ve vnitřní politice vlášské rozhodující postavou je tento Piemontan, který neměl sice dějinné velikosti Cavourovy, podědil však jeho schytralost a nevybíravost při volbě taktických prostředků, značně zostřenou ovšem vysoko nahromaděným rmutem politické korupce. Giolitti nemiloval dlouhých programů a vzdálených met, pečoval spíše o věci blízké se zřejmým zášlehem cynického oportunistu, nikoliv však bez skutečně ryzího vlastenectví, skrytého v tomto dosti pochybném obalu. V očích mužů žádajících větší čistoty prostředků a vyšších tónů zásadních měl proti němu jeho hlavní soupeř Sonnino nepochybně přednost, skutečně přinášelo však dílo Giolittiho vedle těžkých stínů kladné hodnoty zejména v tom, že pružný státník dovedl spojovati nutnou obranu vládní autority s účelnými ústupky na poli sociálním a mírnil tím prudkost třídního boje, který doprovázel hospodářský rozmach země.

Neupíraje dělnictvu zásadně práva na stávku a vyhýbaje se vůbec prostředkům drsné represe, jimiž vlády na sklonku panování krále Umberta zachraňovaly domněle ohrožený řád společenský, čelil Giolitti přece pevně krajnostem hnutí syndikalistického, jež pronikalo hlučně do všech oborů hmotné i duševní práce a roku 1906 si vytvořilo ústřednu v „Confederazione

generale del lavoro“ se sídlem v Turíně. Zejména tam, kde šlo o službu veřejnou, na příklad u drah a pošt, Giolitti neváhal propouštěním stávkujících a novou pragmatikou služební stávky potírat, snažil se však zároveň neprohlubovati příliš propasti mezi socialisty a ostatní společností národní a v tom ohledu jeho vlastní vývoj bral se zřetelně stále více a více na levo. Při utvoření vlády roku 1911 nabízel v ní dokonce, ovšem bez úspěchu, místo umírněnému socialistovi Leonidovi Bissolatimu a snažil se v táboře socialistickém vůbec podpírat křídlo, které neodmítalo případné součinnosti s vládou, bylo-li možno tak získati kladných výhod pro dělnictvo.

V ohledu tom Giolitti nepokoušel se sice o činy veliké, vykonal však ledacos, na příklad zlepšením zákona o ochraně proti úrazu, regulací práce žen a dětí, závazným nedělním klidem v obchodu a veřejných službách, zlepšením úřadu práce a hygieny v zamořených oblastech, péčí o drobný úvěr lidový, smlouvou s Francií o vzájemnosti ochranných zákonů dělnických a podobnými opatřeními, jež měly sloužiti za ventil sociálnímu napětí, aniž se dotýkaly vlastní základny společenských řádů.

Také na poli duševním, zachovávaje tradici liberalismu, měl značný ohled na citlivost katolictví a dal proto na příklad padnouti návrhu na zákon rozvodový. Poměr jeho ke kurii nebyl tudíž bojovný. Papež Pius X. zápasil mnohem více v duchovenstvu samém s demokratickou náladou a novotářskými směry, jež byl pod heslem „modernismu“ okázale zatratil a proti nimž se snažil církevní tradici opevniti novým svodem práva kanonického. Křesťanský socialism a jeho pokusy o družstevní organizaci nižších vrstev národních, které vznikly kdysi pod ochranou Lva XIII., netěšily se již tolik podpoře kurie, jež si nepřála zejména toho, aby kněží jako vůdcové hnutí odborového se bojovně střetali s kapitálem. Při tom právě Pius X. uvedl však síly katolicismu v Itálii na politické bojiště tím, že encyklikou z 11. června 1905 dovolil katolíkům činnou účast parlamentní a zrušil tak skutečně pověstný zákaz „non expedit“.

Tím zostřily se v životě politickém boje o laický ráz školy a jiné otázky církevnímu zájmu blízké, Giolitti pečoval však o to, aby nenabýly podobné prudkosti, jako měly v souvěké Francii. Jinak snažil se však podpírat moc svou o hesla pokroková. Při návratu k vládě roku 1911 neobnovil sice svých předchozích podnětů obsáhlé reformy daňové, ozářil však program vládní dvojím plánem, budícím souhlas i na krajní levici. Bylo to jednak podstatné rozšíření volebního práva, dosud na základně z roku 1882 trvajících. Již

L. Luzzatti.

Politické dílo
Giolittiho.

Sociální hnutí.

L. Bissolati.

Pius X.

Katolická strana.

Rozšíření
volebního práva.

vláda Luzzattiho jednala o věci té, nyní Giolitti, ač kdysi otevřený nepřítel hesla všeobecného práva volebního, ujal se jí s plnou vážou tak, aby volebního práva dosáhli všichni mužové nejméně třicetiletí, i analfabeti, z mladších pak všichni nejméně jedenadvacetiletí, když měli náležité vzdělání nebo sloužili u vojska, takže počet voličů reformou tou měl vzrůst z 3 5 milionů na osm.

Ruch
v inteligenci.

Druhým okázalým náběhem vlády hovicím heslům pokrokovým byl projekt státní monopolisace všeho pojištění, což budilo ovšem v kapitalistickém prostředí odpor, nalézalo však živý souhlas zejména socialistického tábora. Stejně jako v souvěké Francii bylo tedy i v Itálii pozorovati nepochybný postup demokratisace, zároveň ukazoval však duševní život kraje význačný neklid a ruch, který právem byl označen jako „plodné rašení jara“.

S rozličných stran hlásí se tu především odpor proti pozitivistické a střízlivě scientistické náladě předchozích let, v níž působil silně vliv německý i anglický a která namnoze nedávala příliš vlídných pohledů do národní přítomnosti ani budoucnosti, nýbrž posuzovala je spíše s kritickým pessimismem. To se nyní mění velice. Duše, jichž neuspokojovala ani věda příliš šedivá a utilitaristická, jež marně slibovala rozřešení všech záhad, ani uvadlé požitkářství mátožné dekadence literární, volají po podnětech vniternějších a zápalnějších. K idealismu a estetickému pochopování všech hodnot vede inteligenci vlašskou především filosof Benedetto Croce, jenž se svým časopisem „Critica“ v Neapoli působí na souvěkovce stejně mocně, jako to činila ve Florencii od roku 1903 svěží četa mladých duchů, seskupených kolem revue „Leonardo“. Začíná se vůbec jakýsi „Sturm und Drang“ ve vzdělaném prostředí národním, zmatený sice a plný protikladů, ale významný pro vývoj národní energie.

B. Croce.

„Leonardo“.

Gabrielle
D'Annunzio.

Kult mužné vůle a svěží odvahy zesílené dobrým sportem přináší novou notu i u Gabrielle d'Annunzio, jenž počíná buditi pochopení pro velikost technických zápasů souvěkého člověka, nalézaje novou krásu v továrním komínu, ohromném parníku, automobilu a ve výboji vzduchu odvážným letcem. Život silně žitý s plným vychutnáním tvořivé přítomnosti stává se heslem dne a hledisko to vyvrcholuje až ke karikatuře ve futurismu Marinettiho a jeho družiny hlučných obrazoborců, kteří žádají, aby Itálie přestala býti museem starožitností zavánějícím partikularistickou tradicí a zatauchlým maloměšťáctvím a sáhla drsnou rukou po poháru naplněném vínem silných.

Pod vlivem filosofie Nietzscheovské hlásají sociologové Vilfredo Pareto a Gaetano Mosca nauku, že boj je prapůvodem všech cenných hodnot, Alfredo Oriani dokazuje to velikým freskem z minulosti národních zápasů, kde se znovu probouzí imperialistická touha a ospravedlňuje rozlet Crispiho do zámoří jako jasný protiklad otravné malosti ošklivých obchodů politických, tvořících podstatu souvěkého stranictví parlamentního. A neunikl náladám těm ani tábor socialistický, kde se proti zúředničelé mašinerii stranické, tonoucí v kompromisech s občanským prostředím, hlásí bouřlivý vliv mladších skupin, osvěžujících třídní boj zášlehem pravé revolučnosti podle vzoru francouzské „action directe“ a v duchu Sorelovy ideologie.

A. Oriani.

Nechybělo ovšem ani hlasů zcela opačného přízvuku. Croce bojuje nejen proti bezduchému pozitivismu a jeho kultu všednosti, nýbrž i proti irrationalismu náladových nauk, odhazujících příliš snadno veškeru uzdu rozumu a oddávajících se jen chtíčům vůle a svévole. Skupina, kterou ve Florencii od roku 1908 kolem revue „Voce“ soustředili Giovanni Papini a Giuseppe Prezzolini, snaží se zachraňovati cenné hodnoty jemné intelektuality vlašské, zatím co Gaetano Salvemini v časopisu „Unità“ s duchem pokrokového evropanství a kritické revise ideálů mazziniovských i marxismu snažil se spojovati boj proti planosti velikých frází vlasteneckých a program drobné práce tvořivé k hojení těžkých zaostalostí a společenských bolestí vlasti zdravou silou lidových mas.

„Voce“
a „Unità“.

Pro politické osudy země nejdůležitější složkou tohoto varu duchů byl ovšem rychlý vzrůst horoucího nacionalismu. Působila naň jednak nová vlna hnutí irredentistického, obrácená proti habsburské monarchii a oživená zejména současným trpkým bojem rakouských Vlachů o národní universitu, proti jejímž zřízení s umíněnou tuhostí se stavěla jak všenněmecká agitace v Inšpruku i ve Vídni, tak i novorakouská hesla, vyrostlá v okolí Františka Ferdinanda a křesťansko-sociální strany vídeňské. K starým organisacím na podporu zahraničního vlašství, jako byla „Lega nazionale“ a „Dante Alighieri“, přistupují zásluhou mladších nadšenců, jako byl Luigi Federzoni, nová střediska akce, na příklad „Associazione pro Trento e Trieste“, nebo časopis „Italia al estero“. Zároveň vzniká však i nová zásadní ideologie nacionalismu, jež mnohými rysy svými připomíná proudy ve Francii Barrésem a jeho družinou rozncené, ale ovšem také i hesla šířená hnutím všenněmeckým a anglosaskou horoucností vojáckou Kiplingovou nebo Rooseveltovou.

Rozmach
nacionalismu.

Hnutí
irredenty.

Podněcovatelem jejím stal se především Enrico Corradini, jenž 1903 vy-

E. Corradini.

stoupil s revuí „Il Regno”. Proti planému vlastenčení od žbánu a proti liberalismu tonoucím v drobné intrice parlamentní staví Corradini pojetí veliké výbojnosti a velikých úkolů národního kolektivu, který žádá celé osobnosti občana. Itálie má dokončiti dílo národního obrození tím, že si ve světě vybojuje místo jí náležité jako plemenu zrozenému k panování nad širým kusem zeměkoule, stávajíc se velmocí v pravém slova smyslu. Před tímto imperativem svatého boje a integrálního pojetí národnosti mají ustoupiti nejen hamižné rozdíly třídní a stranické zájmy, nýbrž i humanitní „altruismus” všelidský, jenž se bojí lesku meče a z mrzkého pohodlí věří v marné sny věčného míru. Duch ryziho latinského sebevědomí má zvítěziti nad všedním počtářstvím národohospodářským, Itálie nesmí utonouti ve vlnách pouhého hmotářství a zbohatlictví, jež přináší rozmach průmyslový, nýbrž musí užítí této nové síly k ideálním náběhům imperialistickým.

Hesla ta, jež byla v těsném doteku s jinými, jim podobnými projevy silácké ideologie souvěké, nalezala určitou směrnicí aktuální v rostoucím napětí pohraničním, které překotná horlivost Conrada z Hötzenborfu na rakouské straně a odvetné přípravy na straně italské vzbuzovaly. Napětí to neobmezovalo se pak jen na pomezí alpské, nýbrž zabíralo především také vodstvo Jadrana, zejména, když mu roku 1908 Gabrielle d'Annunzio dal básnický skvělý výraz ve své „Nave”, v níž vykouzíl před zraky krajanů vidinu italského „mare nostro” a nového panství Vlachů nad širými oceány. Bosenská krize a Aehrenthalovo vyzývavé dupnutí velmocenskou botou zvýšilo ostatně v zápětí tuto náladu ještě více.

Roste počet výrazně nacionalistických časopisů, jako byly „Carroccio”, „Tricolore”, „La grande Italia”; v únoru 1910 měl D'Annunzio v Benátkách při vzduchoplavecké konferenci nový, dráždivý projev irredentistický a v prosinci téhož roku ustavuje se ve Florencii na hojně navštíveném kongresu nacionalistická strana s trvalým ústředím na základě programu, který složil Scipio Sighele. Časopis „Idea nazionale” stává se jejím orgánem a hnutí nalézá stále novou potravu v irredentistických projevech, jaké vyvolal na příklad dočasný zákaz Rovettova vlasteneckého dramatu „Il Romanticismo”, nebo spory o rakouskou paroplavbu na lago di Garda, zprávy o pohraničním zbrojení a stavbě rakouských dreadnoughtů.

Dotkli jsme se již nahoře toho, že se Aehrenthal snažil mírniti účinnost zjevů těch pěstování dobrých styků s officialními orgány italské politiky a byl by rád i v trapné otázce universitní nalezl řešení hrot otázky té aspoň poně-

kud otupující. Ale nezmohl více, než že 9. února 1911 v říšské radě byl přijat plán, podle něhož právnická fakulta vlašská měla zatím zůstati ve Vídni s nejistou vyhlídkou, že do čtyř let kamsi na jazykové území italské bude přenesena; jistě však nikoliv do Terstu nebo Tridentu, a tím ztrácela věc pro snahu vlašské všecku cenu. Sílící nacionalismus italský nemířil ostatně pouze na území monarchie habsburské. Jeho rozpětí obracelo se zároveň i jinam.

Především zůstávala mu starým cílem Albanie, jejíž osudy v blízké budoucnosti pro vření tam panující mohly se přes noc státi spornými, zároveň šlo však i o břehy africké. V Africe po nezdaru habešského dobrodružství byla politika vlašská dlouho poměrně zdrženlivá. Teprve 1905 postoupila opět poněkud v Somalsku pomocí ústupků sultána zanzibarského a stát ujal se tu sám správy osadní místo dotavadní kompanie. Mnohem větší zájem pou-talo k sobě ovšem Tripolsko.

Kraj ten zůstával od zabránění Tunisu Francií jedinou nadějí Itálie na rozšíření moci v severní Africe a po leta snažila se římská diplomacie zabezpečiti si vyhlídku tu opětovnými úmluvami s Berlínem a Anglií, jsouc při tom stále ve strachu, aby jí snad Francie nepředěšla a z Tunisu k východu svou državu nerozšířila. Obavu tu zaplašila teprve úmluva z roku 1900, kterou Francie za závazek italský, nebrániti jejím případným ziskům v Marokku, slíbila recipocitu se zřetelem na vlašské zájmy v Tripolsku. Brzy pak i s Vídni byla věc upravena tak, že při obnovení trojspolku 28. června 1900 zvláštní nota rakouská vyslovovala zásadní souhlas s italskými nároky na Tripolsko. Pak z velmocí zbývalo již jen Rusko, a tu jsme viděli, že při schůzce v Raccogni v říjnu 1909 slibem, že nebude překážeti ruským požadavkům v otázce úžinné, Řím si vykoupil rovněž dobrou vůli pro případné sáhnutí na Tripolsko.

Skutečné užítí těchto slibů a závazků, získaných pružným kolísáním mezi obojím velmocenským táborem a poutaných ovšem namnoze na předpoklad, že rozklad říše turecké znemožní zachování její zaručené územní integrity, snažili se státníci italští pak dobře připravit nenápadnou „pénétration pacifique” v kraji samém. Italský obchod všímá si Tripolska rostoucí měrou, italský kapitál snaží si tam zakupovati četné nemovitosti, pomocí důvěrných agentů navazují se styky s jednotlivými náčelníky kmenů. Zejména Banca di Roma financovala tyto podniky, zatím co archeologické mise probouzely vědomí, že Tripolis a Barca bývaly kvetoucí provincie římské s bohatými středisky antické vzdělanosti, jako bývala Kyrena, Apollonie, Berenice, Arsinoë.

Terst
a universitní
otázka.

Koloniální
snahy.

Tripolsko.

Diplomatické
záruky.

Vlašské
pronikání
v Tripolsku.

Znenáhlé pronikání to počalo však narážeti na citelné překážky od té, co v Cařihradě mladoturecký režim povznesl víru v obnovení osmanské moci a stavěl se důrazně proti jakémukoliv dalšímu ohlodávání říše turecké. Italští podnikatelé v Tripolsku vedou pak nářky na to, že se jim brání v nabývání nemovitostí a proti rozmachu vlašského kapitálu staví se soutěž jiných mocí; tak získali Američané koncesi na sirné doly v Tripolsku a v Římě se báli, aby i německý kapitál se tu nezačal podobně rozpínati jako v Anatolii.

Veřejné mínění vlašské bylo ostatně znepokojováno také pověstmi, že Francie oklikou z jihu hodlá proniknouti do tripolského zázemí, a nervosita vzrostla zejména, když nacionalistické hnutí otázku tripolskou učinilo významným bodem svého úsilí. Roku 1911 Corradini vydal knihu „L'ora di Tripoli“, v níž dokazoval, že udeřila hodina, kdy Italie na Tripolsko již ráznou rukou sáhnouti musí. Ve spisech, jako byla brožura „La nostra terra promessa“, kterou tehdy napsal Giuseppe Piazza, bájí se o tom, že trpká otázka vlašské emigrace bude rozřešena usazením statisíců v „zaslíbené zemi tripolské“, ač opravdu kraj, nedostatkem vody převážně sterilní nebo slannými močály zamořený, sotva stačil k obživě domorodců. Horečka nedočkavosti, kterou německý vyslanec posměšně označil jako „občasnou tripolitis“, rostla pak spolu s rostoucím sebevědomím národním při příležitostech, jako byla oslava padesátiletí italského království, vrcholící 27. března 1911 v zahájení veliké výstavy v Římě, která tam přivedla nejen statisíce cizinců, nýbrž i Vlachů ze zahraničí.

Na jejich kongresu, konaném v červnu 1911, mluví se otevřeně o tom, že Italie musí na severoafrickou državu osmanskou sáhnouti se stejnou nerozpačitostí, jako sáhl Aehrenthal na Bosnu a Hercegovinu; většina novin přivádí veřejné mínění do varu rozličnými pověstmi o tom, co jest vlašským příslušníkům a zástupcům od tureckých úřadů v Tripolsku i jinde v říši osmanské snášeti. I v komoře poslanecké se o tom mluví, že všechny velmoci rostou svými zisky v Africe a jen Italie zůstává vyděděncem.

Proti tomuto tlaku na veřejné cítění stavěli se ovšem mnozí mužové rozvážní a odpůrci nebezpečné hry s pochodní dravého imperialismu v Evropě, rozličným napětím již dosti zatížené. Tak hlavní orgán socialistický „Avanti“, někteří členové kruhu „Voce“ nebo Salvemini v „Unità“. Také list milánských radikálů „Secolo“ varuje před novou Crispiadou, ale nacionalisté odpovídají glorifikací odvahy Crispiho a kaceřují veškerou zdrženlivost a odklady jako hotovou vlastizradu.

Giolitti, jenž se byl v březnu ujal opět řízení vlády, netoužil po přílišném ukvapení věci, aniž tak činil král. Ale tlak nacionalistický vzrostl zejména od té, co pochod Francouzů na Fez a krise agadirská ukazovaly, že tentokráte Francie míní Marokko opravdu své moci podříditi. Tu vznikla i v kruhu rozhodujících státníků italských obava, aby smlouva z roku 1900 neztratila plné hodnoty, kdyby Francie marockého cíle dosáhla, aniž zároveň Italie souběžnou akci v Tripolsku započala. Jak snadno mohli tu z Paříže za pozdější řešení tripolské otázky žádati nové výkupné, a podobně bylo se obávati, že Rakousko, kdyby v nejbližších letech na Balkáně další zisky učinilo, jako novou kompensaci nabídne Italii starý souhlas svůj k případné tripolské okupaci.

Proto naznačil italský ministr věcí zahraničních San Giuliano již v srpnu 1911 v Londýně i v Petrohradu, že Italie míní v brzkou dáti svým spravedlivým požadavkům v Tripolsku náležitou váhu rázným postupem, a zároveň stupňovaly se šarvátky mezi vlašským a cařihradským tiskem zejména také zprávami o tom, jak turecká vláda prý posílá urychleně vojenské posily do Tripolska. Turecký tisk vyhrožoval bojkotem všeho italského zboží a tlak národního prostředí zvrženého nacionalistickou agitací nutil Giolittiho k urychlenému jednání zejména, když v polovici září 1911 se stalo zjevným, že smlouvání o Marokko a Kongo mezi Paříží a Berlínem vedené k smírnému konci se schyluje. Proto 21. září podal italský vyslanec Vysoké portě notu, žádající uznání zvláštních zájmů italských v Tripolsku i Kyrenajce neodkladným odstraněním všech dotavadních stížností.

Vláda turecká, v jejímž čele stál Hakki-paša, odpověděla opět odkládací; nečekala, že dojde hned k nejhoršímu, a snažila se německým vlivem v Římě zdržeti hrozící ránu. V Římě však 24. září korunní rada rozhodla se přichystati loďstvo a povolati do zbraně záložníky roku 1888; přistoupila ihned také k najímání dopravních lodí a na rozích ulic v celé Italii objevily se zelené plakáty mobilisační. Tu vážnost věci vstoupila před oči všech. Sultán obrátil se na Viléma II. s prosbou o prostředkování, a také Aehrenthal učinil v Římě pokus o zachování míru. Tittoni mu však oplatil aneksní nevlídnost prohlášením, že je již pozdě.

Opravdu po polednách 28. září podal vyslanec De Martino v Cařihradě ultimatum, odpovědi do 24. hodin žádající. Italie prohlašovala v něm, že je nucena čeliti zanedbanosti severoafrického kraje jejím zájmům nesnesitelné a zaručiti jeho vzdělanostní pokrok pod tureckým panstvím špatně opatřený

Ohled na francouzské úspěchy.

Napětí s Tureckem.

Válečné přípravy.

Ultimatum z 28. září 1911.

vojenskou „mírnou okupací“ Tripolska, Bengazi a Dery. Turecku ukládalo se odvolání všech vojenských posádek odtud, odevzdání celnic, vyplnění všech hospodářských požadavků vlášských a souhlas k jmenování správních úředníků římskou vládou. Kdyby pak porta na to nepřistoupila, ohlásí jí Itálie po vypršení ultimata válku.

Drsný postup
italský.

Drsností úderu toho byla vláda turecká naprosto překvapena, neboť opravdu ohlášená „occupation pacifique“ byla ve vztazích mezinárodních zcela nového a přetrumfla v ohledu tom i Aehrenthalovo „rozšíření suverenity císařovy“ na Bosnu a Hercegovinu prostotou své motivace tím spíše, že turecká vláda v poslední době nedala Itálii žádného nového důvodu k nespokojenosti a stížnostem. Zejména pak hrozba vypovězení války vedle okupace právně nikterak neopřené jevila se holým a zbytečným násilím silnějšího proti slabšímu, které italská vláda jen velmi nedostatečně odůvodňovala tvrzením, že jinak by nemohla zabránit případnému vysílání tureckých posíl a válečného kontrabandu do Tripolska.

V Cařihradě věděli dobře, že jdou do těžkého nebezpečí a těžkých obětí za věc zcela ztracenou; čest říše a režimu nedovolila však mladotureckým státníkům, aby se prostě podrobili drsnému diktátu vlášskému a byla také obava, že by v tom případě všecek arabský živel v osmanské říši proti vydání svých soukmenovců všanc nevěřícím hlučně protestoval; 29. září nastal tedy mezi oběma státy stav válečný.

Vypuknutí
války.

Se strany italské byla vlastně už před tím válka uvedena ve skutek, neboť loďstvo k útoku na břehy africké určené vyplulo z Neapole a Syrakus hned při podání ultimata a před jeho vypršením objevil se jeho oddíl také před Prevezou a zničil tam tureckou torpédovku, druhou zajav. Vlaši měli ostatně válku s Tureckem za věc velmi snadnou a obsazení Tripolska za pouhou vojenskou procházku. Od tamních domorodců nečekali odporu a řadového vojska mělo Turecko v zemi jen na 6000 mužů bez těžké výstroje, kterým bylo stěží možno poskytnouti pomoci při dokonalé převaze italské na moři. Nadto nepovažovali v Římě říši sultánovu vůbec za schopnu podstatného odporu pro neurované poměry vnitřní.

Tiseň Turecka.

Vláda Hakki-pašy byla zmítána vášnivým bojem politických koterií v komitétu „Jednoty a pokroku“ a v parlamentu cařihradském. Neměla valné autority a ani zprávy z rozličných provincií nedávaly naděje, že by uklidnění říše novým režimem konstitučním opravdu pokračovalo. Turecké vojsko krvácí těžce v Arabii, kde sice v létě 1911 jemenský imam Jahja byl donucen

k míru, ale v sousedním Assyru stál „mahdi“ Idris dále v poli a způsobil zejména v červnu 1911 tureckým vojskům citelnou porážku. A daleko horší byly ještě oběti, které turecké vládě ukládala neklidná Albanie.

Povstalecké hnutí trvá tam i roku 1911 dále, jsouc podněcováno zejména skupinami vzbouřenců, které se byly utekly na Černou Horu a odtud s podporou krále Nikity albánské otázce nedávaly umlknouti stejně, jako ji jítřila soustavná agitace z Říma. Tam albánský komitét v čele s Terenziem Tocchim byl horlivě činný a vnukl dobrodružnému synu Garibaldiho, Riccioletimu, i myšlenku zvláštní výpravy „červených košil“ na pomoc albánské svobodě. Opravdu k ní nedošlo, ale aspoň dovoz zbraní z Itálie do Albanie byl velmi živý. Ševket Thorgut-paša pokračoval proto v pacifikačním díle v Albanii s vzornou tvrdostí dále, takže se mu připisovala až snaha, nespolehlivé kmeny z jejich horských sídel vůbec vypuditi do rovin a na jejich místo vložiti jiné moslemské obyvatelstvo. Zároveň vyslovil se v květnu 1911 v komoře cařihradské zástupce vlády turecké tak příkře proti Černé Hoře, že válečná srážka i na této straně se zdála věcí velmi blízkou. Než ruská diplomacie zakročila proti tomu varovným hlasem, kdežto proti nelítostnému hubení sídel odbojných Malisorů a Miriditů se ozvalo v Cařihradě opětovně Rakousko.

Albánské
zmatky.

Rakouské
přímlyvy.

Zejména 8. června vyšel v officiosním „Fremdenblattu“ pozoruhodný článek o potřebě, aby Turecko vůči Albáncům změnilo úplně dotavadní metodu a hledalo s nimi smír po dobrém. Opravdu téhož dne přistál sultán Mahmud II. v Soluni, aby osobně návštěvou vzbouřeného kraje dodal váhy smírným pokusům. Týden potom měl v Prištině na Kosím poli k uctění památky vítězství svého předka Murada nad srbskou výzvou slavnostní selamlík, při němž prohlásil generální amnestii a věnoval z osobní pokladnice své značný peníz na to, aby chudí Albánci mohli zaplatiti výkupy z krvemsty a uklidnění země tak bylo ulehčeno. Turečtí velitelé dostali rozkaz zdržeti se dalších krutostí, povstalcům slibuje se úleva daní a prodloužení lhůty k odevzdání zbraní, mluví se o zavedení latinky a slibuje pomoc k postavení zbořených vesnic.

Ústupky
Albáncům.

Pomocí katolického arcibiskupa skadarského vyjednávala turecká vláda pak i s uprchlíky v Podgorici na Černé Hoře a po odvolání Thorguta-pašy značná jejich část vrací se opravdu domů. Než skutečné uklidnění země žádalo delší doby a poměr mezi Černou Horou a Tureckem zůstával velmi napiatý, ježto král žádal náhrady za výživu uprchlíků i za náklady, jež mu

Napětí
s Černou Horou.

vznikly z dočasné mobilisace, nemaje nikterak v úmyslu s portou dobré poměry sousedské zachovávat.

Vláda Saidova.

Za těchto nesnází vnitřních bylo vypovězení války Itálií Turecku zlou pohromou. Vláda Hakki-pašova padá a novou sestavuje 30. září Said-paša. Cařihrad ozýval se hlučným voláním po svaté válce a po rozpoutání obecného bojkotu proti vlašskému obchodu i vlašským příslušníkům, v rozličných přístavech říše turecké v značném množství usedlých. Nová vláda nemínila se však v tom ukvapovati. Viděla, že válčiti je sice nutno, skládala však naděje v zakročení evropských mocností k brzkému skončení boje a snažila se zatím zachrániti především válečné lodi své z asijských přístavů pod ochranu Dardanell.

Obsazení Tripoli.

Proto ani v Římě nepočítali s nutností velikých obětí válečných a bylo to jen obvyklé gesto k zvýšení národního nadšení, když z gaëtské katedrály se vynesl slavnostně vítězný prapor z bitvy u Lepanta a noviny psaly, jakoby šlo o nové křížové tažení proti nepříteli křesťanstva. Válečná hra šla opravdu hladce, aspoň v prvních dnech; 30. září loďstvo vlašské stanulo před městem Tripoli a zlomilo 4. října několikahodinovým bombardováním obrannou schopnost přístavních pevností. Den potom zavlála nad přístavem tím vlajka italská a začalo vyloďování vojska, jež mělo obsaditi město i oasu je obkloupující. Zároveň obsadil jiný oddíl námořní v Kyrenajce 4. října Tobruk, 18. října Homs, 19. Dernu. Tu narazilo se však již na odpor mnohem tužší a zejména při pronikání z tripolské oasy k jihu utrpěly italské oddíly ve dnech 23.—26. října u Šarašatu ztráty tak těžké, že byly nuceny na samý okraj oasy couvnouti a také přístavu Bengazi bylo 30. října dobyto teprve po třicetihodinovém útoku.

Italské neúspěchy.

Nebylo to jen vojsko turecké, nýbrž především výzva domorodých kmenů arabských, která připravila italskému velení tak nepříjemné překvapení. Její bojovnost podnítil fanatism náboženský, živěný ze sousedních svatyní hnutí snussitského, ale také obava, aby italské panství nezarazilo zisky, plynoucí domácím kmenům z kvetoucího obchodu otrokářského. Než i z Cařihradu dostalo se obraně záhy posily. Zejména bývalý vojenský přidělenec v Berlíně, Enver-bey, předák komitétu a zeť sultánův, pronikl s řadou mladších důstojníků přes hranice egyptské do Kyrenajky a počal tu se vším úsilím odpor organisovati. Itálii nezbylo, než vysílati do Afriky posily, které záhy se přiblížily počtu sta tisíce mužů a vyžádaly nových opatření mobilisačních, přijatých v obyvatelstvu s pocitem těžkého zklamání.

Enver-bey.

Původní nadšení vyprchalo velmi rychle, jakmile byly zřejmy zlé trny tripolských růží, a národ italský si uvědomil, že jde o těžký boj v území na mnoho set kilometrů rozpiatém se všemi hrůzami bezvodé pustiny. Trapné vzpomínky na habešský neúspěch nedaly na sebe čekati, záhy zaznívají hlasy defaitistické a nářky na vládu, že příliš nerozmyslně se vrhla do válečné sázky, zejména když se ukazovalo, že ani v ostatní Evropě tripolská válka nebyla nikterak vlídně uvítána, nýbrž jevila se tu spíše, jak pravil německý vyslanec v Římě, nezdárnou primadonnou, kterou všichni vypískali.

Dojem v Evropě.

Skoro všude přijalo ji totiž veřejné mínění jako loupež silnějšího na slabším a zejména pacifické kruhy v čele s W. T. Steadem rozvinuly vášnivou agitaci protestní proti „krvavým makaronům vlašským“. Než ani zodpovědné vlády velmocí neuvítaly náhlý úder italský s valnou přízní. V Rusku a ve Francii vzniká především obava, aby tíseň Turecka válkou způsobená nevedla jeho drobné sousedy na Balkáně ke snaze, účastí na italském útoku tureckou moc v Evropě zlomiti a rozervati, čímž by svízelná otázka balkánská v nejméně vhodné chvíli se rozvířila. Ve Francii vzniká nadto obava, aby svatá válka, rozničená v Tripolsku, nepobouřila vůbec moslemský svět v severní Africe a zejména v Marokku, k jehož nové úpravě se republika právě chystala přikročiti. Anglie měla pak podobné obavy se zřetelem k Egyptu, kde nacionální hnutí, proti britskému poručení obrácené, tak povážlivě vzrůstalo, že po smrti generálního residenta, sira Eldona Gorsta, v červenci 1911 na jeho místo byl jmenován voják tvrdé ruky, generál sir Kitchener.

Nepříznivé přijetí války.

Válka dotýkala se Egypta přímo tím, že Itálie vyhlásila blokádu jeho pobřeží, jež měla čeliti dopravě válečného kontrabandu do Tripolska. Anglie vymohla však rychle zmírnění tohoto opatření a zabránila také, aby Vlaši se nezmocnili pohraničního místa Solumu, jež bylo sporné mezi Egyptem a Tripolskem, nyní pak na nátlak britský Egyptu bylo 18. prosince řádně přiznáno. Za to nepovolili Angličané žádosti sultánově, aby Egypt výslovně přerušil diplomatické styky s Itálií, a zabránili také průchodu tureckých posíl do Tripolska.

Egypt a Solum.

S nepokrytým odsouzením setkalo se válečné vystoupení Itálie zejména ve Vídni. Hrabě Aehrenthal označil je za brutalitu a ohradil se i úředně se vši příkrostiti proti tomu, že prvním válečným činem vlašským bylo přeřazení Prevezy. Tvrdil, že jakákoliv válečná akce v oblasti balkánské bez předchozí dohody s Rakouskem se přičí 7. článku smlouvy trojspolkové, a vystoupil ve věci té vůči italskému vyslanci, vévodovi z Avarny, tak důrazně, že

Aehrenthalovy výhrady.

v Římě zastavili opravdu ihned jakékoliv operace v evropských vodách.

Nepřízeň rakouského spojence vůči italskému podnikání válečnému byla tedy od první chvíle zřejmá, než ani v Berlíně nebylo valně jinak. Tam přišli do nemilé kolise mezi trojspolkovou základnou, pojící Německo k Itálii, a přátelstvím s Tureckem. Vyslanec Marschall, hlavní zosobňovatel německého vlivu v Cařihradě, tlačil na to, aby Berlín se Turků co nejúčinněji ujal, a císař Vilém II. opravdu pojal v první chvíli plán, společnou akci s Francií, s níž právě v otázce marocké a konžské dospíval k smírné dohodě, zabránití možnému shroucení říše osmanské, zmírnití její zápas s Itálií a dosíci toho, aby neměl kritické následky na Balkáně. Než císařovi rádcové, zejména Kiderlen, vystihli správně, že ve Francii ani nejsmělivější státníci, jako Cail- laux, by nemohli tak záhy po agadirském střetnutí v evropské politice ruku v ruce s Německem vystoupiti, a proto nezbylo německé diplomacii než hledati v souboru vzájemného styku všech velmocí evropských možnosti, jež by zajistily lokalizaci války a mohly přispěti k jejímu rychlému ukončení.

V tom smyslu byly opravdu hledány rozličné cesty, Itálie zatarasila je však podstatně tím, že příliš rychle se zřekla možnosti, spokojiti se zatím v Tripolsku a Kyrenajce s pouhým právem okupačním, jako kdysi Rakousko v Bosně a Hercegovině, při zachování zásadní suverenity sultánovy, čímž mohl býti zjednán pro Turecko čestný ústup z boje. Tlak nacionalistických kruhů a snaha, postavit proti hrozící porážence náladě v Itálii nepřekročitelnou hráz, vedly Giolittiho k tomu, že spálil mosty k jakémukoliv polovičatému kompromisu; 5. listopadu prohlásil vládním nařízením aneksi Tripolska a Kyrenajky a učinil je s antikisujícím názvem Lybie částí království italského.

Tím byl uzel zadrhnut ještě pevněji, neboť z ohledu na prestiž a náladu veřejného mínění v celém světě islámu vláda Saida-pašy nemohla bez dalšího boje ustoupiti tím méně, ježto úspěchy obrany tripolské proti vlašskému vpádu vzbudily v Cařihradě veliké nadšení a přepjatou sebedůvěru v další postup věcí. Nebezpečí pro mír evropský vzrostlo pak právě tím, že italská vláda, setkávajíc se na africké půdě s nečekanými obtížemi, hodlala jinde svou značnou převahu projevit a tím přiměti portu k urychlené kapitulaci.

Italské vrchní velení uvažuje o případném obsazení Soluně nebo jiného přístavu balkánského, o útoku na Dardanelly nebo o zabránění některých ostrovů tureckých. Než všechny tyto plány narážely na hrozivý odpor Rakouska. Hrabě Aehrenthal stojí stále jako ochranný anděl s mečem ohnivým

před balkánským pobřežím a ostrovy k tomu přilehlými, smlouvy trojspolkové se dovolávají, a ještě povážlivější bylo, že za ním ve Vídni se vztyčovaly zjevy mnohem hrozivější, totiž vojenská strana s Conradem z Hötendorfu v čele, opírající se aspoň z části o záhadného následníka a jeho tábor.

Boj, který se před staříčským císařem po smírném vyřízení aneksní krise rozpoutal mezi ministrem věcí zahraničních a šéfem generálního štábu, trval v neztenčené míře a byl živěn rozličnými motivy vnitřní i zahraniční politiky. Opětovnými memorandy podávanými panovníkovi stěžoval si Conrad, že Aehrenthal nemá dosti pochopení pro naprostou nutnost zvýšiti pohotovost armády na žádoucí míru. Jsa podporován vlažným ministrem vojenství Schönaichem způsobil prý, že místo minimálního požadavku Conradova, aby vojsku monarchie se dostalo jednorázové položky investiční 300 milionů korun spolu se zvýšením řádného rozpočtu o 130 milionů, vládou rakouskou a uherskou bylo určeno jen věnování 200 milionů na vojenské potřeby a to rozdělených na pět let rozpočtových. Nadto vytykal Conrad Aehrenthalovi, že jest spolu se Schönaichem ochoten uherské vládě za vyřízení nového zákona branného přiznati ústupky ohrožující vážně jednotnost společné armády, v níž při nedostatečných dotacích opravdu nebude lze bez osudných škod zavésti dvouletou službu jako ekvivalent zvýšeného počtu branců.

Generál, který protesty své stupňoval až k podání demise, císařem však nepřijaté, vracel se zároveň ve svých memorandech neúnavně k tomu, jaká chyba se stala, že se za aneksní krise neudeřilo na Srbsko a již před tím na Itálii. Neboť roku 1908 bylo prý snadno sestříleti pohraniční pevnůstky vlašské, kdežto nyní, po jejich urychleném vybudování, toho nelze bez krvavých obětí; kdežto před tím mohla Itálie jen 24 divisí do pole postavit, vzrostl nyní počet ten o 12, a právě prováděné zestátnění drah vlašských provází i jejich strategické vybudování v Benátsku, kde v Marano se kvapně staví základna pro torpédovky a podmořské čluny.

Všecky tyto vyčítavé vzpomínky generálovy byly pak provázeny žalobami na Aehrenthala, že ze snahy o zachování klidného poměru k Itálii stůj co stůj brání patřičnému vybudování obranné čáry alpské. Jeho vyslanec v Římě, hrabě Mérey, kazí prý zároveň svévolně protišpionážní opatření rakouská v Itálii, kteréžto nedůstojné nadbíhání zrádnému spojenci zesiluje pouze vlašskou irredentu v oblasti tyrolské i terstské, proti níž by bylo zakročití železnou rukou, nikoliv mazlením se s Vlachy v otázce universitní a jiných.

Německé obtíže.

Aneksy Lybie.

Rakouský odpor proti rozšíření bojiště.

Conrad a Aehrenthal.

Memoranda Conradova.

Hledisko
Františka
Josefa I.

Při těchto útocích Conrad těšil se značnou měrou výslovnému souhlasu nástupce trůnu, jenž zanevřel prudkým hněvem proti Aehrenthalovi i proti Schönaichovi jako zrádcům správné politiky dynastické a byl by uvítal s jásotem jejich pád, ač vskutku v otázce brzkého válečného útoku na Srbsko i Itálii nestál naprosto na rozhodném stanovisku Hötendorfově. Než právě proto starý císař, žárlivý na svého nástupce, držel Aehrenthala proti šéfovi generálního štábu a schvaloval jeho opatrnou politiku vůči Itálii, i když Conrad na něho působil tvrzením, že za bosenské krise Vlaši prý chystali již mobilisaci proti Rakousku a spolek s nimi jest tudíž bezcenný pro vážnou chvíli nebezpečí, takže by měl býti vystřídán spíše úsilím, obratným získáním Ruska tyl si zajistiti pro nezbytné rázné vystoupení na Balkáně i v oblasti adrijské.

To vše sběhlo se již před počátkem války tripolské. Válečné vystoupení Itálie oživilo pak nemálo Conradovy naděje, že názorům svým přecestu prorazí. Hned 24. září obrací se k Aehrenthalovi s důtklivým dotazem, nebylo-li by nyní možno „sobald Italien in Tripolis verwickelt ist, selbst mit Italien abzurechnen, um Italiens Absichten hinsichtlich der italienischen Gebiete der Monarchie, der Herrschaft in der Adria und der Stellung am Balkan für eine lange Epoche zu vereiteln“. Japonský příklad ukázal prý, že jen svižný útočník má naději na úspěch. Proto žádá generál neodkladná opatření vojenská proti Itálii a zároveň vyslovuje mínění, že slib, který Goluchowski byl v tripolské otázce roku 1902 učinil, nemá závaznosti, ježto platil jen pro případ shroucení Turecka z vnitřních důvodů, nikoliv pro svévolný útok na ně. Když však Aehrenthal těmto podnětům jen z malé části vyhověl a zároveň možnost se hlásila, že Itálie bojiště přecestu rozšíří do evropských vod, nasadil Conrad nejvyšší notu a podal 15. listopadu císaři nový pamětní spis, v němž názory své rozvinul v neobyčejné šíři.

Vycházejí ze zásady „dass ein Staat stets positive und daher auch aggressive Ziele verfolgen muss, weil bei dem Beschränken auf das blosse Erhalten ein Rückzug unausbleiblich wird und es eine Fiction ist, an einen status quo zu glauben“, tvrdí, že přišla chvíle, kdy Rakousko musí jednoho odpůrce po druhém útokem zdolat; neboť jen tak „werden sich die grossen Kosten für die Wehrmacht bezahlt machen“. Trvá při tom na starém názoru svém o nutnosti zničení a „inkorporace“ Srbska a vyslovuje zároveň myšlenku, že by bylo užitečno na útraty ruské i Halič poněkud zaokrouhliti; zatím však soudí, že jest naopak nutno s Ruskem udržeti dobrou vůli, zajistiti se jeho

Pamětní spis
z 15. listopadu
1911.

neutralitou a obrátiti útočný náraz proti Itálii. Spolek s ní jest zřejmě škodlivý, kdežto italská irredenta dává naopak mravní právo ke zbrani proti ní sáhnouti, a to nyní, kdy tripolské tažení italskou moc oslabuje. Za cíle případného vítězství hledá pak Conrad ovšem nejen úplně volnou ruku na Balkáně k zničení Srbska, nýbrž výhodnou úpravu hranic v alpské oblasti a ve Furlansku se zabráním území benátského až k Tagliamentu, vysokou válečnou náhradu a zajištění panství rakouského na Adrii postoupením části italského loďstva válečného. K útoku vhodný okamžik nastane asi teprve na jaře 1912, ale již nyní by bylo nutno v tajnosti rozhodnouti se o něm a učiniti nutné přípravy. Jinak promešká monarchie opět nenahraditelnou příležitost, neboť lokalisace války jest právě nyní možná, když Rusko není ještě připraveno, Francie zabavena Marokkem a Anglie teprve v počátcích nové úpravy svého vojska. Aby zvýšil vyhlídky svého plánu, neváhal pak bojovný generál tvrditi, že by snad i Švýcarsko se dalo k válce proti Itálii získati.

To byl plán, který v cynické otrlosti vojácké sotva kterou úvahou státnickou před světovou válkou byl předstížen, dostalo se mu však velmi rázného odmítnutí. Starý císař, přijav Conrada v audienci, vysvětlil mu důtklivě, že bojuje proti zdrženlivé politice Aehrenthalově, bojuje vlastně proti panovníkovi samému, který s ministrovými názory úplně se srovnává a nehodlá nikdy s Itálií bojovati, leda by jí byl napaden. „Überhaupt war bei uns bis jetzt nie eine Kriegspartei“ vytkl při tom císař břitce, odsoudiv zároveň výslovně nedávné provokativně bojovné chování německého korunního prince v říšském sněmu při debattě o smírné úmluvě s Francií s poznámkou: „Das wird ja bei uns nicht vorkommen, aber Ansätze sind da“.

To byl prudký šleh proti Františku Ferdinandovi jako odpůrci Aehrenthalovy politiky, jejíž vítězství bylo ostatně zajištěno také varovnými hlasy z Berlína. Conrad byl nejen poražen na celé čáře, nýbrž i jeho pád stal se tím neodvratným. Již 29. listopadu mohl italský vyslanec, vévoda z Avarny, o věci dobře informovaný, německému vyslanci ohlásiti, že generál bude „obětován na oltáři trojspolku“, a 30. listopadu ohlásil císař Conradovi jeho zproštění z úřadu šéfa generálního štábu, kde se jeho nástupcem stal generál Blasius Schemua.

Conrad byl sice vyznamenán velkokřížem řádu Leopoldova a pověřen funkcí armádního inspektora, ale porážka jeho nezůstala nikomu tajemstvím tím spíše, že ji v zápětí provázela také význačná změna v okolí následníka trůnu. František Ferdinand dosáhl sice toho, že také ministr války Schön-

Císař proti
válečné straně.

Propuštění
Conradovo.

František
Ferdinand.

aich, jím tolik nenáviděný, současně podal demisi a byl nahrazen generálem Auffenbergem, arcivévoda sám byl však nucen rozloučiti se se svým důvěrníkem, podplukovníkem Broschem, stoupencem útočné politiky Conradovy, na jehož místě řízení vojenské kanceláře arcivévodovy se ujal plukovník Bardolff.

Aehrenthal zvítězil tedy a mír s Itálií byl zachráněn. Tím více bylo však úspěšnému ministrovi dbáti toho, aby se nevydal výtkám přílišné ústupnosti vůči Římu. Proto trvá na svém vetu proti jakýmkoliv operacím italského lodstva v balkánských vodách a vrchnímu velení italskému nezbylo, než s nutností tou se aspoň zatím smířiti. Tak zůstával však boj zaklet do těsného rámce severoafrického pobřeží a otázka, jak nalézt jeho zakončení, zachovávala svou svízelnost.

Situace byla ostatně právě tehdy znesnadněna i snahou Ruska, užiti příležitosti k výhodnému řešení úžinné otázky, s níž Izvolskij pohořel na podzim 1908. Ctižádostný státník ten, prodlévající jako vyslanec v Paříži, domníval se totiž, že bude možno nyní z tísně Turecka v ohledu tom vhodné těžiti, a neváhal přiložiti ruku k dílu. Ministr Sazonov dlel právě na léčení v Davosu a místo něho vedl zahraniční úřad jeho pomocník Neratov. On byl získán pro podnět Izvolského a přivolil hned na počátku října k tomu, aby ruský vyslanec v Cařihradě Čarykov k portě přistoupil s určitým návrhem značného dosahu. Podle něho bylo Rusko ochotno zaručiti Turecku účinnou ochranu nejen úžin, nýbrž i území okolního, povolí-li porta za to ruským válečným lodím volný průchod v míru i ve válce s podmínkou, že bez svolení tureckého nezakotví v oblasti úžinné. Nadto vracel se Čarykov opět k možnosti vytvoření balkánského spolku, v němž by i Turecko bylo pojato.

Said-paša nedal na to po několik neděl určité odpovědi, Čarykov snažil se jí tedy vymoci pomocí francouzského vyslance a věc se dostala v listopadu 1911 do středu diplomatických úvah. Se strany Německa ani Rakouska se nečinily vážné namítky, ač z Cařihradu vyslanec Marschall proti podnětu Čarykovu velmi bouřil a tvrdil, že usazení Ruska v úžinách by znamenalo okázalé vítězství „slovanstva proti germánství“. Také italská diplomacie přijala věc poměrně příznivě, jsouc vázána úmluvou z Racconigi; Francie vedla si však poněkud zdrženlivěji a s anglické strany ozývaly se podobné výhrady, jako na podzim 1908. Zároveň jal se také mladoturecký tisk psáti proti projektu, který by prý uvedl Turecko zcela do vleku moci cářské.

Bylo zřejmo, že věc naráží na obtíže příliš značné; proto Sazonov, vracaje

se na začátku prosince přes Paříž domů, odtroubil okázale k ústupu a tvářil se, jakoby základnou celého jednání byl vůbec jen osobní podnět Čarykovův, za němž ruská vláda nikdy plně nestála. Znamenalo to ovšem zároveň, jak později uvidíme, uvolnění dráhy pro myšlenku balkánského spolku, nikoliv však s Tureckem, nýbrž přímo proti němu. Diplomatické jednání o tom, jak by bylo možno válku ukončiti, vleklo se pak dále za účasti všech velmocí, naráželo však na nesmiřitelnost zásadních hledisek té i oné strany, zvýšenou nadto i okolností, že italská vláda dala aneksi sporného území v únoru 1912 schváliti sněmovnou i senátem a tím sobě ještě více zavřela cestu k možnému ústupu, ač měla při tom ovšem z oblasti, k níž se takto táhla a jež měřila na milion km², sotva 500 km² ve skutečné moci a její pokusy o další pronikání do afrického nitrozemí narážely stále na tuhý odpor, Enverem a jeho druhy obratně řízený.

V Itálii byli ovšem přesvědčeni, že odpor turecký by nebyl nikdy tak účinný, kdyby se mu nedostávalo posily z Tuniska a Francie podloudnými zásilkami. Proto obrací se veřejné mínění vlašské se zřejmým rozhořčením proti „latinské sestře“, které se vyčítá také, že obsadila neprávem oasy Džanet a Bilmu v tripolském zázemí. Věc vyvrcholila v druhé polovici ledna 1912 v povážlivou neshodu, když italské válečné lodi zastavily francouzské parníky „Manouba“ a „Carthago“ pro podezření, že vezou válečný kontraband, zejména letecké stroje, pro Tripolsko a že v misi tureckého Červeného kříže jimi do Tunisu dopravované jsou skryti turečtí důstojníci. Lodi byly odvedeny do Cagliari na Sardinii, ale nový francouzský ministerský předseda Poincaré vystoupil proti postupu vlašských úřadů vojenských s takovou rázností, že nejen lodi byly uvolněny, nýbrž i Turci na nich zajatí propuštění a spor odkázán haagskému soudu smírčímu. Zanechal ovšem v myslích Vlachů značnou podrážděnost vůči Francii a ukázal zároveň, jaká nebezpečí vznikají míru evropskému prodlužováním války, o níž v Itálii věřili, že by byla na ráz ukončena, kdyby se mohli proti Turecku volně rozpráhnouti také v jeho evropské državě. V cestě jim však stálo rakouské veto, jehož nebylo lze nedbati, zejména při napiatém poměru k západnímu sousedovi.

Ve Vídni došlo tehdy ovšem k důležité změně v řízení věcí zahraničních smrtí Aehrenthalovou. Ctižádostný státník ochuravěl již před delší dobou zhoubnou chudokrevností, na jejíž uzdravení nebylo naděje, zachovával však až do poslední chvíle kormidlo říše ve svých rukou. Až za posledních dnů jeho života jednalo se o jeho nástupce a volba císařova padla na bývalého

Otázka úžin.

Čarykovův podnět.

Jeho neúspěch.

Obtíže mírového sprostředkování.

Srážka italsko-francouzská.

Její urovnání.

Smrt
Aehrenthalova
(17. února 1912).

vyslance petrohradského, hraběte Leopolda Berchtolda, který byl 16. února 1912 opravdu ministrem jmenován, ač do posledka také o možnosti jmenování uherského chráněnce Tiszova, říšského ministra financí sv. p. Buriána, se uvažovalo.

Den potom zemřel Aehrenthal ve věku 57 let. Odcházela s ním postava dějinného významu. U souvěkoviců v jeho posuzování převládal obdiv k obratnosti a energii, s jakou dovedl vyvésti monarchii ze zátiší politiky zřejmě zdrženlivé do řady velmocí o světových otázkách rozhodujících. Historik jest naopak nucen právě tento doklad státnické velikosti Aehrenthalovy podstatně znehodnotit vyčtením skutečnosti, že vnitřní síly a složení habsburské říše nikterak nestačily na nový úkol jí uložený, který se proto stal vážnou příčinou jejího konečného pádu. Zdá se však, že Aehrenthal sám poznal dosti včas nesprávnou směrnicí svého prudkého rozběhu a že se snažil poněkud zastaviti stát poháněný na nebezpečném svahu vpřed rukou hazardních vojáků. Viděli jsme, jak se mu to v tuhém zápase s Conradem aspoň z části podařilo. Šlo jen o to, bude-li také jeho nástupce sto, aby ve směru tom osvědčil náležitou sílu a důslednost. A ve věci té, kdož znali hraběte Berchtolda, měli od počátku vážné pochybnosti.

Nebyl zajisté bez některých schopností. Pod zevnějškem planého světáka, jemuž dostihový turf a elegance zevního zjevu byly věcí předúležitou, skrýval obratného a chvílemi i pilného stylistu diplomatických aktů, který se dosti věnoval kancelářské robotě svého úřadu. Neměl však povahové tuhosti, jež by mu byla dávala pevný postoj vůči rozličným vlivům a směrům, které se v jeho okolí křížily, aniž měl ryzí ctižádosti a vůle k moci, bez níž není pravého státníka. Když Dr. Kramář jej chtěl kdysi v osobním hovoru získati pro vlídnější postup proti Srbsku, odpověděl na jeho vývody: „Jděte a přesvědčte dříve moje sekční šéfy.“

Hrabě Berchtold přijal ostatně úřad svůj vůbec dosti nerad jen na osobní nátlak císařův, a prozrazoval zejména v kritických chvílích náladou kolísavost rozeného dilettanta, maskovanou pouze pro nezavěšené prezíravým gestem a líbivou nonšalancí, takže vyvolával mimoděk vzpomínku na osudnou postavu svého předchůdce z roku 1866, hraběte Mensdorffa. Francouzský vyslanec Crozier charakterisoval ministra hned při jeho nastoupení 13. února 1912 slovy: „Jest to povaha poněkud ženského rázu. Ve chvílích krise dovede dosti obratně lavírovati, bude však sotva s to, aby ráznou ranou přirazil závoru nutnou k zabránění možné katastrofy.“

Jeho dílo.

Hrabě Berchtold
ministrem věcí
zahraničních.

V Itálii doufali, že nový ministr rakouský nebude v ožehavé otázce rozšíření bojiště snad tak tvrdým jako jeho předchůdce; proto učinilo vlašské loďstvo 24. února válečnou demonstraci v přístavu bejrutském, při níž zničilo obrněnou korvetu a dělový člun turecký. Chystalo se zároveň zvýšiti nátlak na Turecko obsazením některých ostrovů v moři Egejském. Než ve Vídni setrvali na svém Shylokově úpisu a teprve po mnohanedělním jednání naznačil Berchtold, že by se smířil s dočasnou okupací italskou některých Sporad ležících při jihozápadním cípu Malé Asie, ale nic více.

Tento zásadní ústupek snažilo se italské velení ovšem ihned podstatně rozšířiti a zároveň v očích světa zastříti nemilý ráz rakouského veta útokem na pobřežní tvrze dardanellské Kumkale a Sedil-Bar, provedeným 18. dubna. Než byla to zase jen akce spíše demonstrativní, při níž bez úspěchu bylo vypáleno asi 150 ran a jedna italská loď poškozena; 20. dubna byl bombardován také Samos a týden potom obsazen ostrov Astropalia, načež 4. května vylodil admirál Viale 6000 mužů pod vedením generála Ameglio na Rhodu. Konečně byl brzy potom obsazen i Karpathos a ostatní ostrovy t. zv. Dodekanesu.

Tím nabyla Itálie aspoň cenné zástavy pro budoucí jednání mírové. Ve Vídni ohražovali se ovšem proti postupu tomu jako proti překročení smluvné základny a dosáhli aspoň toho, že sešlo se zamýšleného obsazení ostrova Chiu, proti němuž se ostatně i Francie stavěla.

Těžce nesli důsledky tohoto rozšíření bojiště především v Rusku. Neboť porta, která byla již v březnu stížila jízdu úžinami předpisem, že obchodní koráby tu mohou proplouvat jen za doprovodu válečných lodí tureckých, zavřela v dubnu plavbu úžinnou vůbec a znemožnila tím ruskému obchodu, zejména důležitému vývozu obilí z Oděsy, dočasně vůbec přístup do moře Středozemního. A vývoz ten dosahující ceny 600 milionů rublů činil 37% ruského vývozu vůbec, takže jeho ohrožení znamenalo citelnou pohromu ruského národního hospodářství. Na nátlak z Petrohradu zmírnila vláda cařihradská sice v květnu zase závoru tu, ale přikročila zároveň k provádění toho, čím byla již dlouho hrozila, totiž k vypovídání Vlachů a vlašských příslušníků z celé oblasti osmanské říše. Tím dotkla se však zase nemile zájmů německých, ježto odborné dělnictvo při stavbě dráhy bagdadské bylo značnou měrou vlašského původu.

Vleklá a v jistém směru opravdu bezúčelná válka, jejíž konečný výsledek byl již napřed stanoven vzájemným nepoměrem sil bojujících stran, byla

Bejrut.

Útok na
Dardanely
(18. dubna 1912)

Obsazení
Dodekanesu.

Nesnáze
Ruska.

Sazonovovy
podněty.

Konferenční
plán.
Poincaréův.

Vnitřní
poměry
v Itálii.

Rozštěpení
socialistů.

tedy nemilá všem velmocím a z kruhu jejich znova a znova vycházely podněty k jejímu ukončení vhodnou mediací, ostatně i Itálii samé žádoucí. Věc narážela však na rozličné nesnáze. Tak snažil se Sazonov opětovně o to, aby Francie a Anglie spolu s Ruskem vzaly prostředkování míru do svých rukou důrazněji než dosud, s anglické strany byla však vyslovována obava, aby postup takový nerozšířil propast mezi trojspolkem a trojdohodou, Greyovým snahám nežádoucí. Poincaré naproti tomu nadhodil plán konference velmocí, která by vedle sprostředkování míru také revisi otázky úžinné do svého programu pojala; podmiňoval to však výslovným prohlášením účastníků konference, že nehodlají pro sebe vymáhati žádných územních zisků v oblasti moci turecké, a v tom viděli zase Rusové příliš závazné zřeknutí se svých případných vyhlídek pro veškeru budoucnost.

Myšlenka velmocenské mediace stagnovala tak beznadějně při všem horlivém zájmu, který jí diplomacie evropská věnovala, a nevedla v březnu a dubnu než k zjištění hledisek Říma a Cařihradu navzájem zcela neslučitelných. V Itálii zatím vzrůstala každým měsícem nespokojenost s rostoucími obětmi války, která postupně již na 190 tisíc mužů pod prapory zavolala a mobilisační zásoby království nezadržitelně stravovala. Giolitti snažil se ovšem nespokojenosti té čeliti tím, že v březnu 1912 provedl opravdu ohlašované zestátnění veškerého pojišťování a 25. května dal uzákoniti i volební reformu, která skoro 90% mužů starších 21 let volební právo zajišťovala; a její demokratický účinek byl zároveň zvýšen i tím, že poslancům se dostává ročního platu 6000 lir. Při tom hleděl ministr všemi prostředky vzpružiti vlastenecké cítění a vědomí, že Itálie jest dlužna své národní cti dokončiti úspěšně boj, do něhož byla vstoupila.

V ohledu tom podařilo se mu získati nejen část republikánských radikálů, v jejichž čele stál známý politik Barzilai, nýbrž vnésti účinný rozkol i do řad socialistických, z nichž se ozývaly nejhlučnější hlasy kritiky a odporu proti svévolně rozpoutané válce. Ve straně vzniká křídlo vedené Leonidou Bissolatim a jeho listem „Azione socialista“, které schvaluje aneksi Tripolska a odsuzuje okázale atentát, jemuž král byl tehdy unikl. Většina socialistická nešla však touto cestou a oba směry střetly se zejména na sjezdu strany, v červenci do Reggio Emilia svolaném. Tam vítězí ve vedení jejím a v řízení hlavního listu socialistického „Avanti“ nad Bissolatim, donuceném konečně k vystoupení ze strany, generální tajemník Turati a po jeho boku do popředí vystupuje po prvé Benito Mussolini, kdysi venkovský učitel, který po dobro-

družném pobytě ve Francii a Švýcarech redigoval v Tridentě místní list „Il Popolo“ a vydával ve Forli socialistický týdeník „Lotta di classe“; nyní se však stal vlivným členem redakce „Avanti“.

K udržení národní obětavosti bylo ovšem nutno veřejnosti italské předkládati aspoň občasně zvučné zprávy z bojiště. Proto zvyšuje vojenské vedení italské své úsilí v severní Africe většími podniky proti Lebde a do oasy Zanzurské, obsazuje v Rudém moři ostrovy Tarzanské a podniká 19. června nový útok na Dardanelly skupinou osmi torpedovek, jež vedl kapitán Millo. Byly však nuceny se škodami se vrátiti a odvážný nájezd ukázal jen, že úžiny jsou opravdu lépe hájeny, než původně se za to mělo. To zvýšilo jen ještě v Římě touhu po zkrácení boje, která zároveň také v Cařihradě rostla zejména bouřlivým vývojem vnitřních poměrů tureckých, o němž v jiné souvislosti pohovoříme později, a který vrhal do těžké krise nejen vládu Saidapašy, nýbrž i veškeru moc mladotureckého komitétu.

Tím bylo dáno vhodné prostředí na té i oné straně pro podnět, který přednesl v Cařihradě zejména vlivný finančník italský Vulpi, aby se zatím jakási soukromá, ale se svolením vlád jednající šestičlenná porada tří Vlachů a tří Turků pokusila o smlouvení základu, na němž by mohl vzniknouti mír shodný se ctí té i oné strany. Neboť o to šlo především, jak smířiti prestiž říše osmanské se ztrátou území, v jehož záchranu ani v Cařihradě z rozhodujících činitelů již nikdo nedoufal.

Opravdu došlo 12. července k zahájení takových officiosních porad v Lausanne, ale úspěch jejich stal se v zápětí velmi pochybným tím, že 18. července vláda Saidova padla a nebylo hned zřejmo, jak k věci se postaví vláda nová v čele se starým generálem ghazi Achmedem Muktarem, v níž věci zahraniční převzal Armén Gabriel Noradunghian. Teprve 12. srpna došlo k ustavení nové komise důvěrnické v Caux u Montreux rovněž na jezeře Ženevském, v níž Turecko zastupoval především Fahreddin-bey, Itálii pak vedle Vulpiho politikové Fusinato a Bertolini. Souběžně vyjednával však v Cařihradě i Noradunghian sám s italským důvěrníkem, inženýrem Nogarou, leč ani tu, ani tam věc nenabývala žádoucího spádu.

Turci prohlašují za krajní ústupek postoupení pobřeží lybického jakožto „autonomního“ území se zachováním celého zázemí pro říši tureckou, ukazující na to, že již ohled na projevy rozhořčení zaznívajících z celého světa islámského sultánovi jako hlavě všech moslemů nedovolují jíti dále. Na italské straně byly však zákony aneksní naprostou překážkou jakékoliv po-

B. Mussolini.

Druhý útok
na Dardanelly.

Vulpi
prostředníkem.

Porady
v Lausanne.

Jejich obtíže.

volnosti a věc ztěžovala pak i skutečnost, že právě tehdy vojsku italskému se podařilo rozšířit základnu okupační v Homsu a Misratě, odříznouti turecké oddíly od spojení s Tunisem, zmocnit se Zanzuru a v září dosáhnouti u Dery a Sidi Bilalu význačnějšího vítězství nad Enverem. Tím vzrostla tvrdost Vlachů při jednání v Caux a stupňovali svůj nátlak na rychlou a úplnou kapitulaci tureckou hrozbou, nedojde-li k míru podle jejich přání v brzku, že nevydají Turecku vůbec ani Rhodu, ani ostatních ostrovů Dodekanesu, což bylo opravdu hlasitě vykřikovaným přáním většiny veřejného mínění italského. Přes to není však nikterak jisto, že by i za těchto okolností jednání na švýcarské půdě a v Cařihradu konané bylo bývalo vedlo k žádoucímu výsledku, kdyby k tlaku se strany italské na Turecko činěnému se nebyly připojily jiné skutečnosti, pro říši osmanskou ještě povážlivější, totiž válka na Balkáně samém neodvratně hrozící. Dříve však, než o válce té a jejím účinku na jednání italsko-turecké pojednáme, jest třeba dotknouti se vztahů, které ve vzájemném styku evropských velmocí v průběhu roku 1912 se vytvářely.

* * *

Vzájemný poměr velmocí pro další vývoj dějin evropských především rozhodných byl v době války italsko-turecké velmi záhadný a unikál takřka jednoduché prognose. Zevšad slyšíme ujišťování dobré vůle k zachování míru pro pokrok lidstva nezbytného, a že nešlo jen o pouhá slova, dosvědčovala diplomatická ochota takřka všech velmocí k uhašení požáru tripolským útokem Itálie rozníceného nebo aspoň k jeho lokalisaci. Než i jiné skutečnosti bylo možno na účtu mírové nálady rozhodujících mocí uvést za doklad, že roztržení Evropy na dvojici navzájem soupeřících táborů není ještě tak příkré, aby mezi nimi nezůstávalo mostů klidného a takřka přátelského styku.

Jednání britsko-německé o dohodu v otázkách afrických i se zřetelem na bagdadskou dráhu pokračuje, a byť složitost jeho nedovolovala rychlého úspěchu, nebyl příznivý výsledek nikterak vylučován. Nový vyslanec německý Marschall byl přes pověst, která jej z Cařihradu do Londýna provázela, v červnu 1912 přijat tak vlídně, že první zprávy jeho zněly velmi optimisticky, stejně jako ministr Haldane přes nezdar své nedávné mise v Berlíně při otvírání německého špitálu v Londýně měl proslov, kde oslavoval Viléma II. jako muže velikého.

Také mezi Německem a Francií vyměňují se opětovně pozoruhodné me-

zinárodní zdvořilosti; když na příklad v srpnu 1912 došlo v Bochumu k velikému neštěstí důlnímu, projevila francouzská vláda účast takovou, že došlo k velmi srdečné výměně telegramů mezi Vilémem II. a presidentem republiky. Zároveň jel tehdy předseda vlády francouzské Poincaré na válečné lodi „Condé“ do Ruska k okázalé návštěvě dvora cářského a byl na širém moři v Baltu vítán četnými salvami německé eskadry. Již před tím, 4.—6. července, vykonal pak i Vilém II. oplátkou za postupimskou schůzku Mikuláši II. návštěvu v Baltském portu a psal odtud rakouskému císaři, že cář jeví opravdu určitou vůli k zachování míru. Vyjádřil se prý nadto, že by takové návštěvy panovnické, vzájemné dorozumění podporující, aspoň ob rok se měly opakovati.

Bethmann-Hollweg, který francouzskému vyslanci v Berlíně znovu a znovu dával ujištění mírumilovných nálad německé vlády, stupňujících se až k tvrzení: „Ujišťuji Vás, že nebude války mezi námi, nevypravíte-li nám ji vy“, zajel si po schůzce v Baltském portu do Petrohradu i Moskvy a byl tu velmi přátelsky vítán úředními kruhy. V rozhovoru se Sazonovem ujišťoval pak, že Německo nemíní nikterak páčiti Rusko z rámce trojdohody. Dobrým stykům Berlína s Londýnem i Petrohradem není prý jejich sblížení s Francií nikterak na závalu, jen když toto rozdělení Evropy na dva tábory není příkré. A také v oficiální zprávě o schůzi v Baltském portu tisku rozeslané pravilo se výslovně, že tam nedošlo k změnám seskupení velmocí evropských, „jehož užitečnost pro zachování rovnováhy a míru evropského jest zřejmá“.

Bethmann ujišťoval ruské státníky nadto, že ani ve Vídni císař František Josef I. nemá útočných plánů pro zájmy Ruska povážlivých a že Německo jest daleko toho, aby jej k nim tlačilo. Sazonov souhlasil s tím, pokud jde o císaře samého, zůstal však při pochybnostech, nezrají-li plány takové v okolí následníka Františka Ferdinanda. Ten, zvěděv to, protestoval však živě proti domněni Sazonovovu a v diplomatických kruzích šířily se dokonce pověsti, že i on zamýšlí navštívit dvůr cářský k důkazu zlepšených vztahů mezi Vídni a Petrohradem. Rovněž chystána na podzim schůzka mezi hrabětem Berchtoldem a italským ministrem věcí zahraničních San Giulianem.

Ze všech těchto náznaků mohli pozorovatelé optimisté čerpati důvěru, že stejně jako v devadesátých letech vzájemná rovnováha trojspolku a dvojspolku rusko-francouzského posloužila uklidnění poměrů evropských po napětí, které před tím boulanžism a bulharská otázka dočasně do nálady souvěké byly vnesly, také nyní nové učlenění evropských velmocí do dvou tá-

Hrozby italské.

Zmatená nálada v Evropě.

Poměr německo-anglický.

Zdvořilé styky německo-francouzské.

Schůze v Baltském portu (červenec 1912).

Bethmann v Rusku.

Optimistické vyhlídky.

borů, i Anglii, jež před tím stála spíše stranou, v sebe pojímající, po diplomatické zkoušce sil v Tangeru, Algeirasu, Bosně a Agadiru přinese delší periodu klidu a nálady, v níž nebude místa pro veliké srážky válečné. V názoru optimistů těch obě veliké soustavy velmocenské nestály tolik proti sobě, jako vedle sebe, a šlo jen o to, aby diplomatické umění jejich vzájemné tření nezesilovalo, nýbrž je spíše uhlazovalo.

Pessimistické soudy.

Proti tomuto důvěřivému pochopování věcí stál ovšem mnohem kalnější výhled těch, kdož tvrdili, že takové trvalé rozložení Evropy ve dvě skupiny mocí žárlivě se navzájem střehoucích a zlekaných každou sebe menší změnou, jež by soupeři mohla býti výhodou, nemůže vésti než k brzké krvavé srážce a osudnému měření sil přes všechny hrůzy s tím spojené a přes jakékoliv ostatní důvody pro zachování míru mluvící.

Tak byla jistě význačná slova, s nimiž se František Josef I. loučil 24. dubna 1912 s francouzským vyslancem Crozierem: „Mám dojem, že mír se stal mnohem pochybnějším (précaire) asi od osmi měsíců.“ Ale i jinak bylo lze sestaviti velikou kyticí takových ponurých proroctví mužů zkušených, termín osudné a nezbytné srážky evropské dokonce již na nejbližší dobu stanovících. Tak domníval se anglický maršál lord Roberts, že už rok 1912 nemine bez osudné katastrofy, kdežto německý vyslanec Metternich ji předpovídal až na rok 1915. A z podobných jiných výroků vyznívalo jakési fatalistické přesvědčení, že nová válka velmocí jest vývojem věcí pevně předurčena, takže žádné umění diplomatické ji nedovede zameziti. A stejně jako optimisté ukazovali na záruky zachování míru, jež stále zřejměji vyrůstají v interdependenci světového hospodářství a vzájemných styků kulturních i v rostoucím vzdělání, jemuž válka v samém středu lidské kultury se stále více jeví šílenstvím a barbarským přežitkem, odporujícím zároveň i demokratickým základům státního života, mohli pessimisté na doložení svého názoru uvésti především neutuchající horečku výzbrojnou a zároveň i vzrůstající podrážděnost národního prostředí vůdčích mocí evropských šovinistickými i válečnými hesly, jakož i ideologií, která se jevila pravým opakem humanitních sklonů a všelidského pacifismu.

Osudová nutnost války.

Bojovná hesla v Německu.

V tom i onom směru v popředí stálo Německo. Dotkli jsme se již toho, jak listopadová úmluva, jež ukončila krizi agadirskou, vzbudila tam okázalý výbuch bojovného expansionismu, provázeného slovy, jež trvalosti míru věstily věru málo dobrého. Nálada ta trvá i v následující době a prohlubuje se. Jejím jádrem jevila se agitace všenněmecká. Příjemý dosah hnutí zůstával sice

neveliký, za to nepřímý odraz hesel pangermánských, jenž je v zeslabených dávkách rozšiřoval, byl zřejmě na postupu. Již roku 1910, když všenněmecký svaz vydal retrospektivní sborník „Zwanzig Jahre alldeutscher Kämpfe und Arbeit“, bylo to nepochybné. Ve svazu tom po smrti Arnošta Hasse († 1908) zostril se sice rozpor „marinistů“, kteří kladli hlavní váhu na expansi zámořskou v nejbližším kruhu světovém, a „kontinentalistů“, kteří hlavní zřetel obraceli k evropskému jádru německé moci a jejím satelitům v jihovýchodní Evropě i turecké říši, oba směry spojuje však společný rys, totiž zatlačování starších motivů rasově-intelektuálních motivy zájmu hmotného, hospodářskými úvahami. Statistika, ukazující úžasné pokroky hospodářského vývoje německého posledních let, stává se takřka opojným nápojem pro sebevědomí národní. Tím roste zároveň působivost spisů vůdčích publicistů všenněmeckých, jako byli Albrecht Wirth, Pavel Rohrbach, Pavel Dehn, Arnošt hrabě Reventlow a jiní, na prostředí velkého průmyslu a obchodu, dotud více hledisky národně-liberálními ovládané, zejména, když k tomu přistupuje odborná agitace pro vytvoření veliké středoevropské oblasti celní, kterou od roku 1904 rozvíjeval „Mitteleuropäischer Wirtschaftsverein“, v čele s princem Arnoštem Güntherem Šlesvicko-Holštýnským a s odbočkami v Rakousku, Švýcarsku i Itálii.

Všenněmecká agitace.

„Mitteleuropa“.

Všenněmecká žurnalistika.

Důležité bylo také, že si krajní nacionalism a imperialism německý v „Deutsche Tageszeitung“ a „Tägliche Rundschau“ vytvořil účinné žurnalistické orgány. V jiném směru znenáhlejší prolínání všenněmeckých nálad do širokých vrstev a šíření přesvědčení, že Německo naprosto není územně saturováno, konaly podobné služby odbočky staršího lodního spolku a nově zřízeného „Wehrverbandu“, spojující věc přímo s tažením proti pacifismu. Představa, že závist velmocí jiných, zejména Anglie, odstrkuje říši německou od úkolu, který by jinak odborná výkonnost a početnost jejího obyvatelstva ve světě mohla zmocit, že Německo jest vůbec škrceno a tím odsuzováno k potupné prostřednosti, dodává mravní základny heslům, podle nichž bylo třeba tísnivý kruh ten, Eduardem VII. nastrojený, prolomiti i za cenu veliké války.

Válečná ideologie.

Výhled na možnost krvavého boje zkrásluje se však i jinak. Pacifism, odsuzující jej zásadně, prohlašuje se za poblouzení, které vyplývá především ze zrůdného vývoje západní demokracie, založené na názoru, jakoby stát vzniklý z utilitaristické a racionální fikce t. zv. společenské smlouvy měl sloužiti především blahu lidských atomů, z nichž jest složen. Germánský

duch zakládá však stát na vznešenějším pojetí, na romanticko-mystickém vyrůstání jeho z hloubek osudových, takže při vývoji v pravdě organickém celek národní jest věcí hlavní, jednotlivec zjevem jen podružným, který v případě potřeby musí býti obětován celku a jeho dějinnému smyslu a nesmí couvati hamizně ani před válkou, když jí žádá biologický zákon vítězství hodnotnějšího organismu nad méně hodnotnými, drobnějšími a slabšími. Pacifické rozumářství všelidského příděchu odpovídá prý jen románské zženštilosti, jest zjevem degenerativním a pastí sešlých národů, proti níž germánská mužnost staví boj jako přirozený stav lidstva. Svatým právem Německa jest vykrojit si silnou rukou na zemi oblast, v níž by mohlo schopností svých užítí k hospodářskému a kulturnímu bytí rovnocenně vedle ostatních velikých imperií, neboť jinak by musilo živořiti věčně ve stínu a zůstatí obětí vykořisťovanou mezinárodní lichvou, klamným heslem volného hospodářství světového a mírových snah se ohánějící. A názory ty našly namnoze zásadní oporu i v obecných úvahách geopolitických o vzájemném poměru velikých mocí, jaké tehdy šířily zejména spisy švédského učence R. Kjelléna.

Pacifism
degenerativní
zjev.

Než nešlo jen o obecnou ideologii. Zvláštní tóny naladil zejména mnichovský profesor Albert Wirth. Ve spisech svých, jako byla kniha „Unsere äussere Politik“, vytyká, že veliký kapitál německý se stává příliš pacifickým. Průmysloví magnáti, jako Ballin, Thyssen, Krupp, Stumm a jiní, ať jsou konservativci, či liberálové nebo stoupenci centra, schvalují prý neslavné úmluvy o Marokku a Kongu, ježto mají zájem na francouzských dolech v Briey a u Caenu a připravují se Schneider-Creusotem světový trust těžkého průmyslu, jemuž by srážka mezi Německem a Francií byla velmi na překážku. Také v bankách německých roste prý mezinárodnictví sklonné ke kapitálové solidaritě s Francií, a tyto kruhy přispěly prý značně k nedávnému zažehnutí války, ač Německo jí má vskutku zapotřebí, a to nikoliv jen jedině války, nýbrž třeba i několika, ježto není územně nikterak soběstačné. I kdyby válka stála na 25 miliard a na 200 tisíc životů, nemá se před ní couvnouti anebo vyčkávati věcí pod lichými záminkami, jako jest třeba tvrzení, že kielský průplav není ještě hotov. Jinak zbahní národ vlivem liberálního a kosmopolitského industrialismu.

Hesla
A. Wirthova.

To byly zajisté theorie velmi povážlivé, ale junkerský svět, vlastní živná půda pruského důstojnictva a byrokracie, nalézal v nich stále více zalíbení také proto, že zesilování vojenského stroje a bojovné nálady upevňovalo nejbezpečněji jeho vůdčí postavení v národním celku proti silám opácného

Konservativní
sklony.

usměrnění, ať již šlo o politický či hospodářský vývoj. Možnost brzké války zesilovala nadto úctu a důvěru téměř pobožnou, která naplňovala průměrného občana německého k odborným kruhům vojenským a jejich vědecky přesné zdatnosti, z kruhů těch pak ozývaly se stále účinnější hlasy, o blízkosti osudného zápasu.

Zvláště působivé byly v ohledu tom knihy „Unsere Zukunft“ a „Vom heutigen Kriege“, jež v letech 1911—1912 vydal generál Friedrich von Bernhardi, kde byla doložena odborně i zásadně nutnost a neodvratnost veliké války evropské a snad i světové v duchu všenněmeckých hesel bez jakýchkoliv zástěrek a s upřímností, jakou prozrazovaly ostatně i jiné, populárnější publikace podobné, z nálady té vyrostlé, na příklad Frydmannův spis „Wenn ich Kaiser wäre“, kde pohlčení Rakouska, Belgie, Hollandska větším Německem se stejně hlásalo jakožto nezbytnost dějinná, jako úplné zdrcení Francie. Význam spisů těch netkvěl pak tolik v tom, že vůbec byly napsány — i doba předchozí přinesla podobné —, nýbrž ve zvýšené pozornosti, které se jim nyní dostávalo doma i v cizině. Neboť také cizina věnovala válečné a expansionistické propagandě všenněmecké sluch svůj stále zřetelněji a reagovala na ni projevy, v nichž rovněž pessimism se zřetelem na zachování míru a národní podrážděnost protiněmecká výrazně se projevovaly.

Fr. v. Bernhardi.

Vliv jeho spisů.

Tak značná část soudobého tisku ruského jest bohata úvahami o tom, jakým nebezpečím Evropě a zejména říši cářské jest německá rozpínavost a válečné plány, proti nimž jest třeba býti pilně na stráži. V Anglii měly úvahy ty pak již za sebou delší tradici; roku 1912 značnou pozornost vzbudila zejména serie poplašných článků Spenser Wilkinsonových v „Morning Postu“, kdežto ve Francii t. zv. esprit nouveau, o němž jsme již nahoře mluvili, vyrůstal z téhož ovzduší.

Podrážděnost
v Rusku a Anglii.

Než všechny tyto zjevy veřejné mínění co chvíli čeřící nebyly by bývaly samy o sobě příliš povážlivé, nalézajíce protiváhu v projevech klidnějších a optimističtějších, kdyby je nebyly s železnou důsledností provázely závody výzbrojné velikých mocí stále se stupňující na suchu i na moři, které plnou tíhou svou padaly na misku pessimismu. A také zde Německo stálo v popředí s neúnavnou čilostí.

Závody
výzbrojné.

Viděli jsme neústupnost jeho rozhodujících činitelů již v otázce lodní novely, o níž se rozbila mise Haldanova. Než i na suchu zrychluje říše německá výrazně tempo výzbrojné. Již kvinkvenátním zákonem, odhlasovaným 27. března 1911, byl roční počet branců v Německu zvýšen o jedenácte

tisíc mužů a zároveň k zlepšení výzbroje dělostřelecké i strojních pušek povoleno do řádného rozpočtu vojenského 21·8 milionů marek, do mimořádného 82·5 milionů. A také roku 1912 bylo říšskému sněmu berlínskému předloženo další zvýšení mužstva o 29 tisíc s příslušnými poddůstojníky a důstojníky; pomocí starších jednotek záložních zřizovaly se nové dva sbory a řada vyšších velitelstev, nové formace letecké, automobilistické, radio-telegrafické a jiné. Náklad na to, ještě téhož roku splatný, činil 97 milionů a měl se podstatně stupňovati v následujících letech do souhrnné sumy 1100 milionů. Předloha stala se pak zákonem 14. června 1912 stejně jako lodní novella žádající nových 14.500 námořníků a 2.500 důstojníků i poddůstojníků, a to hlasy všech občanských stran, proti hlasům socialistů a Poláků, rozhořčených současným rozšířením působnosti vyvlastňovacích zákonů proti polskému jazyku namířených.

Skoro současně došlo ostatně i v Rakousko-Uhersku po několikaletém úsilí vojenských kruhů konečně k tomu, že vstoupil v život nový zákon branný, zavádějící dvouletou službu vojenskou a zvyšující při tom roční počet branců ze 103 na 159 tisíc. Současně připravoval se tu zároveň nový zákon o vojenských úkonech, umožňující vojenské správě mnohem důkladnější mobilisaci všech sil mocnářství než branné zákony předchozí, a zasvěcení pozorovatelé zpravovali cizinu o rychlých pokrocích, které činí i výzbroj rakouská, zejména příčiněním závodů Škodových v oboru těžkého dělostřelectva. A na rakouské vojsko mohla cizina právem hleděti jako na doplněk vojska německého, stejně jako oceňovala nedávné vzpružení zahraniční politiky vídeňské k větší účinnosti především v jeho vztahu k německému postavení v Evropě přes všechny snahy Aehrenthalovy o vytčení velmocenské samobytnosti říše habsburské.

Největší obavy z této stále stupňované válečné pohotovosti německé jevila ovšem Francie, které bylo počítati s prvním a rozhodným úderem sil německých. Vidíme tudíž, jak i ve Francii roku 1912 se rozmnožuje zejména stav jízdy a tvoří vzdušná armáda, zatím co v rozsáhlých osadách afrických i černé šiky vzrůstají jako případná záloha.

Zálohou mnohem důležitější pro budoucnost Francie jevila se ovšem cářská armáda, o jejíž zesílení a strategické usměrnění v Paříži trval zájem velmi pronikavý, živený občasnými vzájemnými poradami vůdčích generálů. Tak konaly se roku 1911 v srpnu a 1912 v červnu v Paříži porady generála Joffra a Castelnaua s šéfem ruského gener. štábu Žilinským, kdežto zá-

roveň roku 1911 za agadirské krise francouzský generál Dubail se v Petrohradě dohadoval s ruským vrchním velením.

Návštěva jeho vedla vůbec k úvahám o vojenské konvenci uzavřené mezi Ruskem a Francií již roku 1892 a Dubail naléhal zejména na to, aby se poněkud změnila její úvodní věta. Práviloť se v ní, že cílem obou mocí jest pouze ochrániti mír a „sloužiti nutnostem obranné války vyvolané útokem trojspolku“, a tu francouzský generál tvrdil, že slovo „obrné“ by mělo býti vynecháno, nikoliv ovšem pro umožnění útočných snah, nýbrž z důvodů technických; neboť jinak mohlo vzniknouti domnění, že případná válka, vskutku Francií a Ruskem nezaviněná, má býti vedena veskrze jen strategií obrannou a nesmí vůbec užiti příležitosti k vlastnímu úderu. Na ruské straně rozpakovali se však vyhověti zcela podnětu tomu, aby se nezdálo, že se opouští ryze defensivní ráz spolku, a spokojili se s připojením glossy o tom, že slovo „obrný“ neváže velení nikterak ruce se zřetelem na techniku válečnou. Hlavní obavy francouzských odborníků působilo při tom ostatně také domnění, že Rusko chce vojenské síly své především na Rakousko vrhnouti a vůči Německu zdrženlivěji si vésti, než by toho žádalo včasné odlehčení Francii. A obavy ty vzrůstaly zejména, když základní myšlenkou ministra Suchomlinova při jeho nové úpravě ruských plánů se objevila snaha, položiti mobilisační základnu ruskou z Varšavska hlouběji do zázemí ve spojení se zrušením pevností varšavské a ivangorodské a přesunutím hlavního pásu pevnostního na Nový Georgijevsk, Osoviec, Kovno Grodno a Brest Litevský.

Tím měla se mobilisace jádra vojenských sil ruských chrániti před rušivými zásahy případné německé offensivy do kongresovky, francouzští odborníci obávali se však, že Rusku bude tak znemožněno včasné dodržení závazku, podle něhož měly cářské sbory již od 18. dne mobilisačního Německu plnou vahou čeliti a tím odlehčiti Francii, do té doby hlavnímu nárazu nepřátelské převahy vydané. Petrohradský generální štáb snažil se proto obavy ty podle možnosti uklidňovati okázalým vytýkáním své zvýšené péče o zrychlený průběh mobilisace a také tajným výnosem z 12. března 1912, nařizujícím ruským velitelstvím na západních hranicích, že mají prohlášení všeobecné mobilisace pochopovati ihned jako vypovězení války Rakousku i Německu a podle toho si počínati. Nařízení to bylo ovšem v listopadu téhož roku zase odvoláno.

Zároveň kladli francouzští odborníci velikou váhu na problém ruských

Německá vojenská předloha z r. 1912.

Rakouské zbrojení.

Francouzská opatření.

Porady rusko-francouzské.

Dubail v Petrohradě.

Suchomlinovy mobilisační změny.

Obavy ve Francii.

Ruské dráhy strategické.

drah strategických k západu zaměřených a zájem o otázky ty vzrostl značně i ve vládě francouzské zejména od té, co v jejím čele na počátku 1912 stanul Poincaré, který opětovně se účastní schůzí nejvyšší vojenské rady, konaných v jeho kabinetu nebo u presidenta republiky za účasti ministrů války a námořnictva, Milleranda a Delcasséa.

Námořní konvence rusko-francouzská.

Vojenská konvence s Ruskem byla tehdy ostatně rozšířena také konvencí námořní. Podnět k ní vyšel z Petrohradu, kde obtíže způsobené italsko-tureckou válkou vzbudily obavu, aby v případě války evropské italské loďstvo spolu s nově zesíleným loďstvem rakouským neohrozilo snad Rusko v Černém moři. Vzniká plán postavit proti nebezpečí tomu určitou součinnost francouzského loďstva v moři Středozemním s částí loďstva ruského, jíž by v Bizertě nebo jiném francouzském přístavě stanoviště bylo vyhrazeno, a k projednání věcí těch dostavil se do Paříže šéf námořního štábu ruského kníže Lieven. Z jeho porad s admirálem Aubertem vznikla konvence o námořní součinnosti obou mocí smluvená 16. července 1912, starší konvenci vojenskou doplňující.

Poincaré a Izvolskij.

Německé literatuře historické problémem viny na válce zabavené stalo se věcí takřka nepochybnou, že základem těchto, se zřejmým důrazem zdokonalovaných příprav k případné vojenské součinnosti rusko-francouzské byl útočný plán proti Německu, jehož duší byl jednak Poincaré, naplněný touhou po revanši a znovudobytí Alsasko-Lotrinska, jednak ruský vyslanec v Paříži Izvolskij, který nezapomínal své diplomatické porážky z roku 1909 a hořel touhou po velikém úspěchu na Balkáně. Příčiněním těchto dvou ctížádostivých mužů, vlastních pokračovatelů obkličující politiky Eduarda VII., byl prý dotavadní ryze obranný ráz aliance rusko-francouzské podstatně změněn v alianci útočnou a zdrženlivost, kterou dotud říše císařská projevovala v otázce revanše, Francie pak v otázkách balkánských, překonána vzájemným společenstvem výbojným. Proto snažil se prý Poincaré co nejdříve odstraniti z vlivných míst diplomatických muže smířlivého ducha, jako byl vídeňský vyslanec Crozier nebo petrohradský vyslanec Jiří Louis, a podporoval zároveň Izvolského v jeho snaze, značnými úplatky z fondů ruských získati tisk pařížský pro podporu útočných plánů a odmítnutí jakýchkoliv smírných pokusů.

Crozier a Louis.

Vážná obvinění ta, pronášená jak se strany německých publicistů poválečných, tak z kruhů bolševických, jimž šlo o to, aby ukázaly ničemnost diplomacie císařské a její vinu na vzniku světové války, nalezla pak živý

ohlas i u některých francouzských pacifistů a zásadních odpůrců národních směrnic Poincaréových, jako byli zejména Fabre-Luce, bratří Margueritte, Judet, a přizvukovali jí ovšem horlivě i četní historikové-publicisté ze Spojených států, jako Barnes, Fay a jiní, získaní pro názor, že Německu se stala těžká křivda jeho označením za vlastního původce války světové.

Než přes všechno úsilí thesi této věnované lze sotva míti za to, že obstojí před soudem nestranným. Vítězství Poincaréovo nad Caillauxem znamenalo ovšem vítězství vlastenecké nedůvěry a nechuti k myšlence, že by republika a Evropě bylo možno nejbezpečněji zajistiti mír ochotnou povolností vůči osadní rozpínavosti německé a hledáním kladné součinnosti s Berlínem na poli mezinárodního podnikání hospodářského. Poincaré a jeho stoupenci byli přesvědčeni, že cestou tou by se dospělo jen k rozbití ententy s Anglií i Ruskem a vydání osamocené Francie na milost silnějšímu sousedovi. Trvají na tom, že jedinou spásou její před německou hegemonií jest zachování a všemožné utužení trojdohody a zároveň zocelení vojenské pohotovosti francouzské i za cenu největších obětí a bez ohledu na příliš optimistická hesla všelidské solidarity, v nichž demokratický radikalismus viděl hlavní záruku lidského pokroku. Také zachování peněžního trhu pařížského jako silné zbraně národní zdálo se jim přirozeným požadavkem proti podnětům, aby jeho otevřením Rakousku i Turecku nebo jiným satelitům Německa lepší výzbroj trojspolku byla usnadněna. Tato politika opírala se při tom o vzpružení národního cítění ve Francii, živou nedůvěrou k plánům německým naplněného, nelze však o ní nijak dokázati, že by byla opouštěla čaru obrannou a útočným záměrům se oddávala. Ani z tisíců důvěrných dokumentů, které sovětští badatelé z někdejších archivů císařských na světlo vynesli a které vzájemné vztahy rusko-francouzské podrobně osvětlují, neplyne nic takového a vidíme z nich naopak, že osobní poměr Poincaréův k Izvolskému nebyl nikterak hladký a veskrze souzvučný.

Ruský vyslanec nalézal nejednou ministerského předsedu velmi málo sklonným k jeho podnětům, kdežto Poincaré si stěžuje opětovně, že Izvolskij přes svou snahu o popularitu, podporovanou podplácením obskurního tisku boulevardního, „jenž žije ze zprostitutých a vyděračství“, opravdu se stal v místě tak pohostinným, jako jest Paříž, neoblíbeným ve všech třídách. Francouzský státník uvažoval i o případných krocích k dosažení jeho odstranění z Paříže. A rovněž nejeví se při podrobném zkoumání věci ani odvolání francouzského vyslance Louise z Petrohradu ve světle, v jakém

Francouzská odhodlanost obranná.

Její neútočná podstata.

E. Judet a Louis.

ji na základě zahořklých zápisků postiženého diplomata se snažil ukázat zejména E. Judet, dlouholetý vášnivý publicistický odpůrce dohody anglicko-francouzské a osobní protivník Poincaréův.

Francouzské obavy o ruské spojení.

Jest nepochybné, že nespokojenost s činností Louisovou měla vznik svůj v Petrohradě z příčin, jež neměly přímého vztahu k hlavním směrním politiky rusko-francouzské, a Poincaré bránil se po dlouhé měsíce vyhověti tlaku tomu, ač viděl jasně, že trvání zástupce neoblíbeného jak u předsedy vlády ruské Kokovcova, tak i u Sazonova nahání jen vodu na mlýn žvlům, jež u dvora císařského pracovaly pro sblížení Ruska s Německem. A možnost sblížení takového ukázala v minulých letech i schůze postupimská i poměrná vlažnost, s níž Petrohrad si vedl vůči Francii v krizi agadirské. Proto hleděla Paříž se zjevným neklidem i na schůzi cářovu s Vilémem II. v Baltském portu v červenci 1912 a na zájezd Bethmann-Hollwegův do Ruska k ní připojený, kterým, jak se zdálo, cář vyvažoval politicky současné porady francouzsko-ruské o zdokonalení vojenské a námořní konvence. Proto uchopil se Poincaré ochotně příležitosti, osobně pravou náladu dvora císařského poznati okázalou návštěvou, kterou učinil v Petrohradě ve dnech 9.—16. srpna 1912.

Návštěva ta měla zároveň nepochybný význam k ujasnění nejedné otázky důležité pro případnou válečnou součinnost rusko-francouzskou. Nedávno smluvená konvence námořní byla tu formálně potvrzena, jednalo se o mobilizačních i výzbrojních přípravách té i oné strany, zejména o výstavbě strategických drah Rusku; snad byla s ruské strany nadhována i myšlenka, aby Francie k zvýšení své pohotovosti obranné se vrátila k tříleté činné službě vojenské, ač se zdá jistým, že určitých závazků ve směru tom Poincaré na sebe nikterak nevzal. S jeho strany byly vůdčím kruhům ruským zase důvěrně osvětleny možnosti případné vojenské pomoci anglické na pevnině a chystaná úmluva o přemístění loďstev francouzských i britských v moři Severním a Středozezemním. Také vyšel z rozhovorů těch podnět, aby Sazonov se pokusil o zajištění případné součinnosti loďstva ruského s anglickým osobní návštěvou v Anglii.

Poincaré v Petrohradě 9.—16. srpna 1912.

Vše to byly však úvahy a dohody rázu technického, jež měly od let souběžný pendant v konvencích smlouvaných hrabětem Moltkem se šéfy generálních štábů rakouského i italského a neznamenal nikterak, že by obranná podstata aliance z let devadesátých se jimi měnila jakkoliv ve spolek útočný. Naopak, ve vlastně politických poradách setrvání při dotavadní

základně v ohledu tom bylo vysloveno dosti důrazně. Neboť ohražoval-li se Sazonov zřetelně proti myšlence, že by Rusko snad mělo vstoupiti do boje s Německem po boku Francie pro spory mocí těch v mimoevropské oblasti osadní vzniklé, vytýkal Poincaré jasně, že veřejné mínění francouzské by nikterak nesouhlasilo s myšlenkou, dáti se zatáhnouti do války balkánskými spory Ruska s Rakouskem; jen kdyby po boku rakouském Německo útočně do boje vstoupilo, měla by Francie casus foederis za nepochybný. A dotkneme se ještě jinde toho, jak nepříjemně byl Poincaré dotčen, když viděl, že spolek balkánských států křesťanských nedávno pod patronací Ruska smluvený se jeví zachování míru v Evropě podstatně nebezpečnějším, než z dotavadních zpráv vysvívalo. Proto tlačil na to, aby mezi spojenci vzájemný dotek informační byl živější a důvěrnější, jenž by utužoval jejich přátelství, ale zároveň bránil tomu, aby ta či ona strana náhle stála před hotovou událostí velikého dosahu bez předchozí úrady vzájemné. „Váš úkol jest, aby Rusko s námi mluvilo“, opakuje hned od svého nastoupení v úřad znovu a znovu vyslanci Louisovi, vytýkáje, že jen upřímným a všestranným dorozumíváním se vzájemným obou států ve všech důležitých otázkách evropských Francie bude jista před „kapricemi“ ruské diplomacie, jež by jí vedly dále, než její zájem vyžaduje.

Jednání se Sazonovem.

Balkán.

Vše nasvědčuje tedy tomu, že francouzský státník naplněný vážnými obavami do budoucnosti usiloval sice všemožně o upevnění trojdohody a její vojenské pohotovosti, žádným růžovým nadějím pacifickým se neoddávaje a jsa rozhodnut, podstoupiti i krajní oběti k určitému zachování této záruky francouzské bezpečnosti, nikde však nejeví se jeho sklon k přípravě útoku na Německo nebo jeho spojence, kterým by Evropa do víru hrozného boje byla svévolně vržena. A podobný dojem vzniká i při sledování souvěkých vztahů francouzsko-britských.

Pessimism Poincaréův.

Dotkli jsme se již v předchozí kapitole toho, že v červenci 1911, v době vrcholné krise agadirské, mezi generálním štábem francouzským a zástupci generálního štábu anglického došlo k vypracování určitých plánů operačních pro případ, že by Anglie po boku Francouzů války na pevnině se účastnila. Základem jejich byla myšlenka, aby anglická armáda v počtu 125 tisíc mužů o 6 divisích pěchoty, dvou divisích jízdní pěchoty a jedné divise kavallerie s příslušným dělostřelectvem a obozem byla vyloděna v Boulogni, Havru a Rouenu a odtud posunuta na levé křídlo francouzské ordre de bataille do oblasti Hirson-Maubège nejdéle čtrnáctého dne fran-

Operační plány anglicko-francouzské.

couzské mobilisace. Pro tuto možnost vypracovaly se podrobné komunikační a etapní směrnice, ale vše s vědomím, že jde tu jen o možnost, nikoliv o závazek zcela určité hodnoty, jako při spolku s Ruskem. Naopak při vypracování základního plánu operačního ve Francii nezapomínalo se nikterak na alternativy, s pomocí anglickou vůbec nepočítající.

Belgické
nebezpečí.

Při tom zůstávala ovšem druhou neznámou v složité rovnici strategické otázka, jak hodnotiti případný útok německý územím belgickým. Místopředseda vojenské nejvyšší rady generál Michel, máje jej za jádro německého postupu, doporučoval vytvoření obranného postavení až k moři sahajícího, stejně jako měl za nezbytné velmi vydatné bojové užití i starších ročníků záložních hned v prvních dnech válečných k zadržení drtivého nárazu německé převahy. Generál Josef Joffre, který spíše z politických než odborných důvodů v roce 1911 na jeho místo v nejvyšší radě vojenské byl postaven a tím předurčen za generalissima možné války, počítal však spíše jen s podružným úderem německým v Belgii a s rozhodnou ranou z Lotrinska. Spoléhal proto na úspěch silného protiútoků francouzského jižně od belgických hranic a dal ve smyslu tom především zpracovati t. zv. XVII. základní plán válečný. Se zřetelem k Belgii měl ostatně dánu směrnici, zachovati přesně neutralitu její, pokud Němci nebude porušena a Belgie sama pomoci nevyžádá, takže mu nebylo vládou dovoleno ani vypracovati alternativu postupu, jež by tomu hledisku se přesně nepřizpůsobovala.

Zároveň snažila se ovšem francouzská diplomacie všemožně v Belgii probouzeti živější pochopení pro nebezpečí zemi z Německa hrozící a čeliti názoru, který pro případ německého vpádu doporučoval belgickému velení krajní zdrženlivost a stažení vojenských sil do pevností. Varovné připomínky, že zázrak z roku 1870, kdy Belgie zůstala válkou v sousedství zuřící nedotčena, se nebude již opakovati, dostalo se v červnu 1912 belgickému králi Albertovi ostatně také se strany jeho strýce, krále rumunského, a v ohledu tom nezůstala ani Anglie nečinná.

Anglie a Belgie.

Podobně jako roku 1906 došlo zejména v dubnu 1912 k rozhovorům o případné pomoci anglické Belgii mezi britským přidělcem vojenským, plukovníkem Bridgesem, a belgickým šéfem generálního štábu Jungbluthem. Než byly to opět jen nezávazné úvahy, při nichž se nejednalo o uzavření konvence, která by se přičila zásadám neutrality, a belgická vláda z opatrného zřetele k ní vyhnula se jakýmkoliv dalším krokům v tomto směru; nedovolila generálu Jungbluthovi ani návštěvu anglických

manévrů. Ostatně generál sám ve svých rozhovorech s Bridgesem i francouzským přidělcem kapitánem Duruyem, ač příznával, že jest nutno stupňovati vojenskou pohotovost belgickou aspoň na sílu tří armádních sborů, vytykal vždy, že vojsko to má sloužiti jedině ochraně belgické neutrality, ať z té či oné strany ohrožené. Proto neváhal důrazně odmítnouti zejména také neopatrný výrok Bridgesův, podle něhož Anglie, kdyby Němci byli na podzim 1911 do Belgie vpadli, byla prý rozhodnuta i bez vyzvání belgického své vojsko na tamním pobřeží vyloditi.

Vedle úvah o boji pozemním došlo mezi Francií a Anglií roku 1912 ovšem také k významným dohodám námořním, jejichž praktický účinek byl bezprostřední. Od podzimu 1911 a zejména pak od ztroskotání jednání Haldanova v Berlíně stal se v ohledu tom hlavním podněcovatelem urychlených příprav nový ministr námořnictva Winston Churchill. Tlačí nejen na zachování předběhu před Německem ve stavbě velikých jednotek bojových stůj co stůj, nýbrž stupňuje výzbroj přechodem k dělům o 38·1 cm kalibru, neváhaje většímu zatížení lodí tím způsobenému čeliti zavedením naftového otopu, dotud jen u torpédovek obvyklého, který zároveň umožňoval podstatné zrychlení plavby k případnému překřídlení nepřítele. Zejména chtěl však ochrániti Anglii před náhlým útokem německým zvýšením počtu největších lodí bitevních v domácích vodách se zdržujících ze 16 na 24. To bylo zatím možno jen převedením eskádry dreadnoughtů dosud v Středozemním moři umístěných do moře Severního a než bude je možno nahraditi nově postavenými, měla úkol jejich v Středozemí, vrcholící v ochraně Suezského průplavu, převzít eskádra bitevních a chráněných křižníků na Maltě a v Gibraltaru zakotvených. Zároveň vzniká však myšlenka, zesílit takto oslabenou posici dohody ve vodách těch převedením většiny řadových lodí francouzských z Atlantického oceánu do Toulonu a Bizerty.

Možnost ta byla Churchillem již v březnu 1912 vůči německému vyslanci v Londýně nadhozena a zmínili jsme se o tom, jak dráždivě působila tehdy na Viléma II. Došlo o tom záhy také k živé diskusi v novinách anglických, věc žádala však pečlivé přípravy a předchozího jednání s Francií.

V květnu 1912 zajel si Churchill spolu s Asquithem až na Maltu, kde pojednal také s vrchním komisařem egyptským Kitchenerem o obraně Suezu a vůbec středozemních zájmů britských, zastavil se i v Bizertě a odevzdal po návratu svém námořnímu přidělcenci francouzskému hotový plán k vzájemné dohodě o zmíněném přemístění loďstev; veřejně mluvil pak o otáz-

Bridges
a Jungbluth.

Winston
Churchill a
jeho loďní plány.

Dislokační
dohoda s Francií.

Obrana
v Středozemním
moři.

kách těch ve sněmovně 22. července 1912 v řeči, v níž žádal dodatkově úvěry zaviněné nutností čelit německé novelle lodní a ukazoval zcela otevřeně na nezbytnost zvýšené pohotovosti v domácích vodách, doplněné případnou dohodou s Francií o současném zajištění převahy v moři Středo-
zemním.

Tím připravovala se nepochybně nová páska Anglii k Francii poutající, takže bylo přirozeno, když v publicistice londýnské, zejména v „Morning Postu“, znovu a znovu se ozývaly úvahy, nebylo-li by účelno, přátelské vztahy obou západních velmocí proměnit ve skutečný spolek obranný, na přesných závazcích a nikoliv jen na pouhých sympatiích nebo společných zájmech založený. V červnu mluvil v tom smyslu i ve sněmovně vůdce konservativní opozice Balfour, a již před tím, 18. dubna, dal věc tu Poincaré předložit zahraničnímu úřadu londýnskému vyslancem Cambonem vytykáje, že by snad nebylo nutno sahati hned po prostředku slavnostní závazné smlouvy, nýbrž že by stačila prostá deklarace vlády anglické ve formě dopisu o její ochotě, ohrožené Francii proti nezaviněnému útoku pomoc poskytnouti.

Grey nehodlal však jíti touto cestou. Později, v době světové války, německá publicistika vyčítala mu jednání to jako úskočné ramenářství, které prý mělo Německo ukolébat klamnou nadějí na možnost britské neutrality v případě konfliktu na pevnině, ač opravdu vláda Asquithova byla rozhodnuta, vpadnouti Německu bez jakýchkoliv rozpaků v týl, jakmile by se sázky válečné odvážilo. Výtky ty provázené obvyklým hlaholem o „perfidním Albionu“ nemají však náležitého základu. Byloť Greyovi a Asquithovi sotva možno jinak jednati, neboť při náladě vládnoucí v liberální většině bylo takřka vyloučeno, že by alianční smlouva s Francií bývala nalezla souhlas. Politická tradice anglického prostředí nebyla vůbec přízniva tuhým závazkům vůči cizině, volnost vlastního rozhodování obmezujícím, a v tomto případě zvláště ozývaly se z levého křídla sněmovny i v liberálním tisku hlučné výtky, že kabinet přílišnou ochotou vůči Francii beztak zavléká zemi do nebezpečných vod a zároveň posiluje příliš sebedůvěru šovinistických kruhů francouzských, myšlenkou revanše naplněných.

Zejména byl to neúnavný E. D. Morel, jenž brožurami svými hledisko to šířil spolu s názorem, že sblížení s Německem by bylo výhodnější; než také vůdčí listy liberální strany, jako „Daily Chronicle“, hájily rozhodně hledisko zachování volných rukou při přátelství s Francií. Proto Asquith měl za

vhodno v řeči 25. července 1912 sněmovnu ujistiti, že jeho vláda pečuje o dobrý styk s Francií a zůstává věrna duchu přátelské dohody s ní uzavřené, že však „toto přátelství není nikterak výlučné“ a že i poměr k Německu zůstává „poměrem vlídnosti a dobré vůle“. Trval tudíž na tom, co byl prohlásil již v roce předchozím, že Anglie není vázána žádným poutem, jež by obmezovalo volnost jejího rozhodování v případě zápasů válečných na pevnině.

Prohlášení to odpovídalo pravdě, ovšem s omezením, že v nedostatku závazků smluvních, kterých skutečně nebylo, vlastní podstatou přátelské dohody zůstávalo společenství zájmů a sklonů, o jehož utužení se zejména neobratná a příliš neklidná politika německá všemožně vynasnažovala, a které nemohlo nepromluvit tehdy, kdyby Francie opravdu byla bez vlastní viny ohrožena. Proto nebyl Poincaré zajisté dalek pravdy, tvrdil-li vůči Izvolkému na začátku června, že i bez formální smlouvy Francii k Anglii pojí „společenstvo zájmů“ a že tím „shoda postupu obou mocí v kterémkoliv případě vážných zápletek jest zaručena způsobem zcela dostatečným“. A podobně vyslovil se patrně i v Petrohradě vůči Sazonovovi, který ovšem ve své zprávě cáři ujistění jeho oděl do slov poněkud určitějších, než jaká francouzským státníkem byla vskutku pronesena.

Sazonov dopustil se ostatně podobné nepřesnosti, jak se zdá, také pokud šlo o důvěrné projevy vůdčích státníků anglických. Navštívil totiž v druhé polovici září 1912 Anglii a měl zejména 24. — 25. září v Balmoralu příležitost nejen s Greyem, nýbrž i s králem Jiřím pohovořiti. Ve své zprávě o tom cáři nevystihl rozhodně zásadní podmíněnosti, s jakou se strany anglické případná účast na obranném pevninném boji po boku Francie byla příslibována. Grey připouštěl sice, že by Anglie, do války s Německem vstupující, k dosažení vítězství se neomezila na moře, nýbrž všemi prostředky válku vedla, vytkl však výrazně, že válečné rozhodnutí její by záviselo zcela na způsobu, jakým by k válce na pevnině došlo a že rozhodnutí o něm zůstává v rukou anglického národa a veřejného mínění. A jinak nebylo zajisté možno rozuměti ani vývodům královým poukazujícím k tomu, že válka s Anglií by znamenala pro Německo také těžkou pohromu hospodářskou a ztrátu zámořského obchodu.

Sazonov snažil se tehdy britské státníky získati především k rozhovorům o konvenci platné pro moře Baltské, aby britské loďstvo tam pomohlo ruskému ochrániti případně břehy říše cářské před silnějším loďstvem německým. Tu Grey nenechal však ruského ministra v pochybnosti o tom, že Anglie

Cambonovy alianční podněty.

Greyova zdrženlivost.

Asquithovo prohlášení z 25. července 1912.

Francouzsko-anglické „společenstvo zájmů“.

Sazonov v Balmoralu (září 1912).

Anglie a
Baltské moře.

nemíní vázati se ani v nejmenším slibem, který by mohl část jejího loďstva v Baltu vydati v nebezpečí zaskočení v Sundu a odříznutí od domácí základny. Naznačoval, že Rusku musí postačiti, zabaví-li Anglie větší část německé síly námořní v moři Severním. Než i to mělo ráz úvahy zcela akademické, bez jakýchkoliv důsledků závazných a bez projevu anglické ochoty, dáti se s Ruskem ve věci té v podrobná jednání podobného rázu, jaká trvala zároveň s Francií o účinnou konvenci námořní.

Jednání to pokročilo zatím tak daleko, že na začátku září francouzské námořní velení vydalo již rozkaz k posunutí bitevních lodí z Brestu do moře Středozemního. Byl však v zápětí odvolán jako poněkud předčasný, ježto Poincaré nechtěl přece vyhověti ve věci té anglické admiraltě, aniž za to dostal aspoň částečné zvýšení záruky, že Anglie ohrožené republice přispěje na pomoc ve chvíli krajního nebezpečí. Požadavek svůj při tom snížil ovšem velmi podstatně; 21. září vystoupil totiž Cambon v Londýně s podnětem následujícím: Francie přistoupí na žádané obnažení svých břehů v Kanálu a oceánu Atlantském odesláním loďstva do moře Středozemního, žádá však, aby londýnská vláda jí za to dala aspoň písemné ujištění, že v případě hrozících zápletek na pevnině jest ochotna vstoupiti s republikou francouzskou ihned v jednání o účelných prostředcích, jimiž by bylo lze nebezpečí válečné pohromy od Francie odvrátiti. Kdyby pak jednání to vedlo k společnému podniku vojenskému, mělo se sáhnouti po plánech generálními štáby obou mocí zatím nezávazně vypracovaných.

To byl zajisté způsob, jenž věru jen velmi málo podvazoval volnost Anglie, případné války na pevnině po boku Francie se účastniti nebo zůstati v ní neutrální. Přes to rozpakoval se Grey dáti k němu svůj souhlas a uvidíme později, jakých zvláštních okolností bylo třeba, aby v listopadu 1912 tak přece učinil.

Ze všeho bylo tudíž zřejmo, že to, co obecně se zvalo trojdohodou a jako vyhraněný útvar mocenský stavělo proti trojspolku, opravdu ještě nemělo pevné kostry. Trojdohoda zůstávala stále zjevem spíše jen potenciálním a nebylo snadno předpověděti určitě, jakou pevnost osvědčí v nejbližší zkoušce zatěžkáci. A zkoušku takovou přinesla v zápětí válka, jež se v říjnu 1912 na Balkáně rozpoutala.

Cambonova
nabídka
v Londýně
z 21. září 1912.

Vratkost
trojdohody.

V.

BALKÁNSKÝ SPOLEK.

Již před válkou o Tripolsko bylo zjevno, že Turecko jest koutem, odkud míru evropskému hrozí především nebezpečí proto, že mladoturecký režim nedovedl upravit poměry tak, aby zaručovaly náležitou odolnost říše proti nebezpečím uvnitř i zvenčí hrozícím. A zejména nesnažil se dostatečně o to, aby zlepšil své vztahy k balkánským sousedům, jejichž žádostivé zraky plemenné i náboženské složení evropského Turecka k sobě jakousi přirozenou osudovostí přitahovalo. Dotkli jsme se sice již toho, jak v letech 1910—1911 opětovně vznikaly projekty spolku balkánského, v němž by také Turecko bylo pojato a který by tak zaručoval jeho územní integritu. Ztroskotaly však dříve, než se mohly vůbec náležitě rozvinouti, a naopak zjevné nepřátelství mezi říší osmanskou a ostatními státy balkánskými rostlo dále.

Ve vztahu k Řecku jítřila je především otázka krétská. Úsilím velmocí, které si činily uklidnění otázky té úkolem, byla sice hrozící válka mezi oběma státy oddálena a Řecko donuceno, zřici se aspoň zatím vtělení ostrova do království hellénského. Nejevilo však nikterak nálady, s obětí tou trvale se smířiti, a zejména tak nečinili sami Kréťané. V listopadu 1910 odhlasovali znova svou příslušnost k Řecku odmítající důsledně tureckou vlajku a nepřijímali ani duchovních soudců, které Cařihrad pro moslemskou menšinu na ostrově vysílal. Jen nátlak strážních lodí velmocí zabraňoval, aby kréťští zástupci, revolučním shromážděním určení, nezasedli v athénské sněmovně. Vláda cařihradská odpovídala na to pak nejen opětovným harašením meče vůči Řecku, nýbrž i odvetným bojkotem řeckého zboží, který v evropských a maloasijských přístavech zvláštní „Výbor hospodářské války“ prováděl s vášnivostí a důsledností ještě větší, než kdysi za aneksní krise bojkot proti Rakousku. Řeckému obchodu a plavbě, v levantské oblasti velmi čilé, působilo to vážné škody, na něž si z Athén marně u velmocí stěžovali, a dráždivá hra s ohněm z Cařihradu tak po měsíce prodlužovaná byla tím nebezpečnější, ježto rok 1910 přinesl Řecku význačné uklidnění politických poměrů.

Poměry ty hrozily již dokonalým rozvratem, když boj mezi vojenskou ligou, řízenou důstojnickým výborem, a stranickými koteriemi řemeslných politiků vyvrcholil v rozehnaní sněmovny a pokusy o změnu ústavy mimořádným shromážděním národním, takže se takřka nejevilo východisko než

Turecko
a jeho sousedé.

Otázka krétská.

Protirecký
bojkot.

Řecké poměry.

Venizelos.

mezi občanskou válkou nebo vojenskou diktaturou. Záchrancem země osvědčil se ve chvíli té však Eleutherios Venizelos. Obratný Krétan, povoláný za smiřovatele a uvítaný v Peiraiu slavnostně jako spasitel vlasti, dosáhl opravdu dočasného kompromisu mezi oběma tábory a provedl v srpnu 1910 volby do národního shromáždění. Nenalézáje v něm dosti opory pro své vlastenecké dílo rozpustil je ovšem v zářijí, a vytvořiv 17. října vládu, v jejímž čele sám stanul, změnil silnou rukou podstatně poměry veřejného života.

Sanace
politického
životu.

Král a dvorské okolí hleděli na něho sice nejprve s nechutí jako na nevídaného kurátora, vůdcové politických frakcí protestovali proti jeho oktroji nového volebního řádu, který zmenšoval počet poslanců, ale Venizelos opřel se o široké vrstvy národní, ochromil vliv vojenské ligy, obnovil státní radu a vytvořil si novými volbami v prosinci 1910 sněmovnu, která mu byla žádoucí oporou při revisi ústavy a sanaci politických poměrů země. Změnou jednacímho řádu, zvýšením diet poslaneckých a říznými předpisy inkompatibilními povznesl morálku veřejnou a zlomil panství korupčních hegetů, stranických vůdců. I dynastie uznala záhy, že obávaný diktator stává se tak vlastně záchrancem monarchie, když se král mohl 23. prosince vrátiti zpět do hlavního města. Deficit v státním hospodářství byl zažehnán, ve vojsku zavedeny užitečné novoty, agrární reformou v Thessalii odstraněno panství begů nad drobným rolnictvem.

Poměr
k Turecku.

Předčasnému vypuknutí boje s Tureckem uhýbal se Venizelos zároveň tím, že přes hlasy rozčilených vlastenců nepřipustil zástupců krétských do athénské sněmovny a sám se vzdal jakékoliv zjevné souvislosti s rodným ostrovem; tím horlivěji dovolával se však zakročení Evropy proti tureckému bojkotu řeckého obchodu a číhal jen na vhodnou příležitost, aby mohl dáti říši osmanské mocnou ránu, která by otevřela brány „veliké“ národní ideji řecké.

Makedonie.

Příležitost tu slibovaly zejména poměry v Makedonii. Uklidnění, které nešťastnému kraji přinesla turecká revoluce roku 1908, osvědčilo se jen chvilkovým a rychle obnovilo se tu vnitřní vření znova, jakmile se ukázala zcela klamnými hesla občanské svobody, pokroku a rovnosti, mladotureckým komitétem tak velikolepě hlásaná. Ukázalť komitét právě v Makedonii záhy po pádu Abdula Hamida svou pravou tvář, zkřivenou žízňivou touhou po soustředění vši moci v rukou hloučku ctižádostivců, opojených novou ideou nesnášenlivého vlastenectví osmanského. Zvláštní zákon z listopadu

1909 zakázal jakékoliv sdružování a spolky na základě jiných národních hesel než osmanských, revidovaná ústava říšská obmezila nebývalým způsobem samosprávu křesťanských církví ve prospěch moci státní zejména také ve školství, jež se mělo státi nástrojem poturčovací zcela podle maďarských vzorů. Stát kupuje v Makedonii velkostatky, aby na nich usídlil spolehlivé moslemy, t. zv. mohadžiry, vystěhovalce z Bosny a Malé Asie, což se neobešlo bez útisku a pobouření domorodých nájemců křesťanských.

Útisk
mladoturecký.

Nátlak ten způsobil, že roku 1910 ožila znovu revoluční „vnitřní organizace“ makedonská se svými četami komitskými, proti tomu však mladoturecký režim zakročuje se zdvojenou drsností. Zvláštní komise, zdobící se hesly komisí reformních, provádějí soustavné odzbrojení kraje se zjevnou krutostí, nařizující prostě, kolik zbraní má ta ona vesnice odvésti; dochází při tom k vraždění vážených osob i kněží podezřelých ze živení ducha odboje, a všecek kraj shledával rychle nové panství horším režimu hamidovského zejména také proto, že byl zaplaven vojskem stahovaným sem k potlačení povstaleckých hnutí v sousední oblasti albánské.

Komitské boje

Bědy ty nalézaly ovšem jitrivý ohlas v sousedním Řecku a ještě více v Bulharsku, kde revoluční organizace makedonská ode dávna měla hlavní pomocný stan a kde veškeré naděje na ucelení a povznesení národního státu se připínaly k pádu tureckého panství v Makedonii i Thrákii. Nezávislost získaná roku 1909 spolu s císařským titulem panovníkovým zesílila bulharské sebevědomí a přesvědčení většiny národa, že dříve nebo později bude nezbytno s Turčínem zase vojensky se měřiti. Nadto zvyšoval i osobivý tón, jehož mladoturečtí držitelé moci vůči Bulharsku užívali, napětí to tak, že i na bulharské, podobně jako na řecké straně husté mraky válečného nebezpečí se nepřestávaly kupiti.

Bulharsko.

Než také jinde nebylo lépe. Viděli jsme již v předchozích kapitolách, jak se ve spojení s albánskými nepokoji v letech 1910—1911 vyvinul mezi Tureckem a Černou Horou takměř latentní stav války a nedávno za krále povoláný Nikita ždál v Cetyni netrpělivě chvíli, kdy mu bude možno k zvětšení svého horského státečku vhodný kus osmanské državy ukrojiti. A nemnoho jinak bylo v Srbsku. Tam zájem na západní části Makedonie a touha po sourodných končinách Starého Srbska, k nimž tolik zkazek národních dějin se pojilo, vzrostly zejména po žalostném ukončení aneksní krise. Vlna národního rozpětí, jemuž směrem do Bosny hráz byla tak tvrdě zvýšena, obracela se tím prudčeji k mezím slabšího odporu do Turecka a viděli jsme, jak

Černá Hora.

Srbské tužby.

i srbská vláda ústy zahraničního ministra Milovanoviće myšlenku případných zisků na útraty říše osmanské ve Vídni cestu rovnati se snažila. Se zřejmým neúspěchem sice, ale to nezabránilo, aby myšlenka nenabývala stále větší důraznosti zejména, když tlak její byl zvýšen naprostou potřebou po výbojně činnosti neklidných kruhů vlasteneckých.

Bouřlivý kvas kruhů těch byl jen ještě zvýšen pokořením z března 1909 a živila jej nejen touha po odplatě rakouskému utlačovateli, nýbrž i snaha, nedati se z revolučního hnutí makedonského úplně vytlačiti Bulharskem a Řeckem.

Zodpovědná vláda, řízená opatrným Milovanovičem a Pašičem, byla ve věci té ovšem nucena k zevní zdrženlivosti a bouřlivých vlastenců neuspokojovala ani činnost veřejných spolků, jako byla „Narodna odbrana“, hlavně kulturní styky se zahraničním srbským pěstující a hledající k tomu i „podzemní tunely“ do sousedních krajů, jen aby národní cítění tam bylo šířeno. Tato spíše intelektuální akce opravdu nepostačovala zejména mladšímu pokolení. V duchu znovu oživlé romantiky karbonářské a mazziniovské vzniká na jaře 1911 v Bělehradě tajné sdružení „Ujedinjenje ili smrt“ (Sjednocení nebo smrt), jehož cílem jest, všemi zbraněmi, zejména i revolučním spiklenectvím, zbraní a terorem, vybojovati národní jednotu všesrbskou naprostou obětí a oddaností horoucích jednotlivců, navzájem poutem krvavého bratrství a tajuplných obřadů spojených tak, aby korouhev národní jednoty zavlála na troskách obou „žalářů národů“, Rakouska i Turecka.

Duší spolku byla t. zv. černá ruka, skupina důstojníků, z nichž mnozí již k vraždě Alexandra Obrenoviće roku 1903 ruku byli přiložili, v čele s kapitánem generálního štábu Dragutinem Dimitrijevičem, zvaným „Apis“, Vojislavem Tankosičem a jinými, kdož měli za hlavní příkaz chvíle, zahájit především v Makedonii a Starém Srbsku revoluční hnutí srbské komitskými tlupami, zatím co se od začátku září 1911 v Bělehradě nový list „Piemont“ stal jejich výraznou tribunou publicistickou, s níž se i vládě dostávalo drsných lekcí pro domnělou váhavost a nestatečnost.

Tak jevílo se evropské Turecko roku 1911 pevností, kde zlověstně hoří veliké vzpoury Albánců i drobný neklid makedonských komitů, zatím co se na ni zevšad ze sousedství nepřátelský útok chystá, útok, k němuž nezvratně dojde, jakmile udeří vhodná chvíle. A tato udeřila, jak se zdálo, náhlým rozpoutáním války italsko-turecké o Tripolsko na konci září 1911. Tu mělo se ihned v Evropě obecně za to, že také na Balkáně zbraně za-

hovoří, leč bojechtivým bylo i pak přece opravdu plný rok vyčkati, než na poloostrově první rány padly. Příčina toho tkvěla jednak v nutnosti, útok nejdříve vzájemným spolčením připraveni, a zdržení věci způsobila nadto i snaha některých velmocí, válce na Balkáně přece jen zabrániti.

Myšlenky, rozhodný úder na Turecko učiniti společným dílem několika států balkánských, ujal se prakticky nejprve Venizelos, a to již dříve, než Italie proti říši osmanské vystoupila. Hned jakmile vstoupil v čelo vlády, začal sondovati v Bulharsku o možnosti obranného spolku a společného postupu v otázce makedonské. Jeho důvěrné podněty našly tu pak příznivý ohlas zejména, když v březnu 1911 v čele koaliční vlády bulharské demokrata Malinovova vystřídal Gešov, který záhy po svém nastoupení prohlásil otevřeně, že v žádném ústavním státě vláda nemůže čeliti zřejmým směrnicím národní nálady. Mezi ním a řeckým vyslancem Panasem dochází k rozhovorům o tajné smlouvě, když si byl cíř Ferdinand před tím dal sobráním zvláště odhlasovati oprávnění, smlouvy takové uzavírati. Ve chvíli, kdy válka Turecka s Itálií vypukla, mohl Gešov diplomatickým zástupcům v Sofii naznačiti, že obranný spolek Bulharska s Řeckem jest zajištěn.

Dosáhnouti nadto shody, jež by objasnila případný další osud Makedonie, z veliké části sporné mezi řeckými a bulharskými nároky, nebylo ovšem snadno a věc ta zůstala po měsíce předmětem vleklého jednání. Zatím podařilo se Gešovovi však dosáhnouti kladného úspěchu na jiné straně, totiž dohodou se Srbskem. Také mezi Srby a Bulhary byly ovšem od let živé neshody o oprávněnosti nároků toho i onoho národa na Makedonii, spory, v nichž ethnické i jazykové důvody se směšovaly s domnělými právy historickými, kterážto práva po století přerušena tureckým panstvím a namnoze zkreslená prismatem lidové pověsti a písně, byla ovšem velmi neurčitá. Přes to nutnost dohody a společné posily protiturecké byla již roku 1904 uznána a došla tehdy výrazu v obranné smlouvě vzájemné, která, jak víme, tolik zlé krve zejména ve Vídni způsobila. Vrtkavá politika Ferdinanda Koburského, kolísající vypočítavě mezi Vídni a Petrohradem, zkřížila sice v době bosenské krise vývoj ten, když však Bulharsko roku 1909 opět pevněji k Rusku se přiklonilo, nabyla myšlenka vzájemného sblížení obou jihoslovanských států nové přitažlivosti, jsouc namnoze působivě ozařována i projevy obecné solidarity slovanské, jaké přinesl novoslovanský kongres v Sofii roku 1911 nebo všeslovanský sjezd novinářský, v červenci roku následujícího v Bělehradě konaný.

Narodna odbrana.

Ujedinjenje ili smrt.

Dragutin Dimitrijević.

Válka italsko-turecká.

Bulharsko-řecké námlovky.

Gešov a Panas.

Vztahy srbsko-bulharské.

Gešov
a Milovanović.

Hlavními přímluvčími srbsko-bulharské aliance stali se bulharští vyslanci, v Římě Rizov a v Paříži Stančov, který již na jaře 1911 se srbským ministrem věcí zahraničních Milovanovićem měl o věci důvěrné rozhovory. Náhle vypuknutí války italsko-turecké urychlilo pak vše to podstatně. Gešov, právě z francouzských lázní Vichy se vrací, neváhal nyní přistoupiti k Bělehradu s určitým návrhem, Rizovem načrtnutým. Za jízdy mezi Bohumínem a Vídní získal proň souhlas cíře Ferdinanda, tehdy právě hony na Slovensku zabaveného, a v zápětí potom, v noci 11.—12. října, měl rovněž ve vagonu mezi Bělehradem a stanicí Lapovo tříhodinnou tajnou poradu s Milovanovićem, která dala základnu pro jednání další.

Jejích zásadní
dohoda
z 11.—12. října
1911.

Oba státníci shodli se na tom, že v případě společné úspěšné akce proti Turecku lze územní kořist rozdělit tak, aby Bulharsku připadla nepochybně Thrákie s východní Makedonií, Srbsku pak území Starého Srbska na západ od Šarského hřbetu až k Adrii, kdežto o rozděl zbyvajících oblastí makedonské že by dohoda nastala později s dovoláním se rozhodčího výroku cíře ruského. Milovanović netajil se při tom obavou, že při válce na Balkáně i Rakousko by chtělo asi postavení své upevniti zabráním sandžaku a vytvořením samostatné Albanie, což by mohlo vésti k jeho srážce nejen se Srbskem, nýbrž i s Ruskem. Gešov souhlasil s ním však, že by právě takové rozšíření místního zápasu na evropskou válku mohlo přinést vůbec konečné zdárné rozřešení balkánských poměrů tím, že by Srbsko, získávajíc Bosnu a přístup k Adrii, snížilo své makedonské nároky, a zároveň Rumunsko, jehož žárlivého soupeřství v Sofii právem se obávali, mohlo naléztí uspokojení v Sedmihradsku a Uhrách.

Revoluční ruch
v Makedonii.

O takovém zásadním měnění mapy evropského jihovýchodu s jediným hlediskem národnostního práva na troskách habsburské i turecké moci vztýčeným bájilo se již na počátku šedesátých let v kossuthovských a mazziniovských plánech podunajské konfederace; nyní vracely se myšlenky ty v úvahách zkušených státníků. Ovšem zatím jen co podružné, vzdálené možnosti spolu s úvahou, že snad právě strach před srážkou evropskou umožní lokalizaci boje na Balkáně a vydá tím Turecko do rukou jeho křesťanských sousedů. Od všeobecných úvah takových bylo pak ještě dosti daleko k vypracování podrobné smlouvy spojenecké, o níž se rozvinulo dlouhé jednání mezi Bělehradem a Sofií, kde s Gešovem jednal o věci především obratný vyslanec srbský Spalajković. Významným doprovodem tajného jednání toho bylo však ihned účinné stupňování revoluční akce v Makedonii, odkud v listopa-

du „vnitřní organizace“ se obrací k Evropě s manifestem konsulům velmocí doručeným a tepajícím hrozná zlořáda a krutosti režimu novotureckého.

Organizace necouvala ovšem sama před činy hrubého teroru, jako byl dynamitový atentát na vlak východní dráhy 10. prosince, po němž nazítří následoval výbuch pumy v mešitě ve Štipu. Když pak Turci na to odpověděli krvavou mstou, vybijící se namnoze na bezbranném obyvatelstvu, stoupal var národní vášně v Bulharsku do krajnosti a vypuknutí války s Tureckem viselo na nitce tím spíše, ježto ani s italské strany nechybělo podnětů k ní povzbuzujících. Rozhodné slovo ve věci té příslušelo ovšem Rusku, k jehož klientele se v tu chvíli jak Srbsko, tak Bulharsko zřejmě hlásilo.

Štip.

V Rusku v době té došlo ke změně osobní, jež měla pro další vývoj věci patrně význam podstatný, totiž k smrti Stolypinově. Silný státník dovedl, pokud žil, držeti otěže moci pevně ve svých rukou a neváhal sahati, kde toho bylo třeba pro zachování státní autority, ani k prostředkům zcela mimořádným. Dotkli jsme se ovšem již v předchozích kapitolách také toho, jak narážel druhdy na vážné obtíže nejen v kvasivém prostředí dumy, jež nechtěla býti pouhým stínem sboru zákonodárního, nýbrž i v říšském sovětu, kde osobní soupeřové Stolypinovi, jako byli zejména Durnovo, Witte a Šebeko, opětovně se pokoušeli o jeho povalení. Tak při jednání o vládním návrhu, kterým měl býti v západních guberniích vliv polských statkářů obmezen zavedením národních kurií při volbách do zemstev. Stolypin zlomil však i tento odpor opatřením, které mělo takřka ráz státního převratu. Vymohl na cáři 25. března 1911 dva úkazy, z nichž jeden odročoval na tři dny dumu i říšský sovět, druhý na základě nouzového § 87 učinil předlohu říšským sovětem právě zamítnutou zákonem. Pak směly obě komory opět pokračovati ve svých pracích a cář kryl Stolypina, i když дума prohlásila jeho jednání výslovně za nezákonné a její předseda Gučkov na znamení protestu složil svou důstojnost.

Ruské poměry.

Převaha
Stolypinova.

Dostal prostě nástupce v povolnějším nacionalistovi Rodziankovi a hlavní odpůrce ministerského předsedy v kruhu vysoké byrokracie, Durnovo, byl nemilostivě poslán na dovolenou. Stolypin jeví se tak vítězem rozhodným, v zápětí potom, 14. září, byl však v kijeuském divadle při slavnostním představení v přítomnosti cářově zastřelen revolucionářem Bagrovem. Ježto vrah byl před tím ve službách tajné policie, šuškal se všelicos o vlastních původcích krvavého činu, zejména když i Mikuláš II. při hrozná smrti svého věrného služebníka osvědčil opět citovou chladnost, která pro jeho vybledlou duši byla význačná.

Jeho vražda
(14. září 1911).

Tona právě tehdy, více než kdy před tím, ve tmách pověřivosti a podléhaje úplně vlivu své nervosní choti — šeredný stín negramotného sibiřského dobrodruha „oltáře a trůnu“ Rasputina kladl se tu již osudně na všecko dvorské prostředí — neuvědomil si cář ani dostatečně, co ztratil v zabitém státníku pevné ruky a určitých cílů. Předsedou vlády stal se dosavadní ministr financí Kokovcov, schopný odborník sice, ale jako zodpovědný kormidelník říše bez výrazné síly svého předchůdce, vedle něhož proto samostatnějšího významu než dosud nabyt ministr věcí zahraničních Sazonov. Než ani on, nejsa nadto dosti pevného zdraví, nedovedl rozličné směry působící v kruhu ruské diplomacie a jejího dvorského pozadí sváděti pevně v jednotné řečiště, takže ruské politice zahraniční se v následující době dostává zřejmě rázu jakési rozkolísanosti. Hlavní cíl její zůstával ovšem dosti jasně vyjádřen slovy Mikuláše II., jimiž cář, posílaje roku 1911 Anatola Vasiljeviče Nekljudova za vyslance do Sofie, na srdce mu kladl, že Rusko musí především v nejbližších letech zachovati mír a vyhnouti se válce stůj co stůj, možno-li až do roku 1917; kdyby čest říše stanula v sázce, bylo by prý ovšem lze termín ten přesunouti do roku 1915, před tím však pod žádnou podmínkou Rusko do války nesmí býti zataženo.

Z toho vyplývalo přání, zejména na Balkáně zabrániti válečným srážkám jakýmkoliv a udržeti tu územní status quo; nebylo však nikterak snadno spojití hledisko to zároveň se snahou, zachovati i Srbsko i Bulharsko v rámci ruské klientely a nedopustiti toho, aby se zejména Bulharsko snad opět odvrátilo k Vídni a hledalo její pomocí svůj zisk, usnadňujíc tím zároveň rozhodný vzrůst moci habsburské monarchie na poloostrově. K tomu přistupovala ostatně ještě touha, nezmeškati vhodné příležitosti, jež by otevřela Rusku zakletou bránu úžin cařihradských. Pokusem o vyřešení této velmi složité rovnice, zatížené v zápětí nadto i válkou italsko-tureckou a dusnou náladou, kterou válka ta vyvolala v celém prostředí balkánském, byl, jak jsme již viděli, náběh Čarykovovův k přímé dohodě s portou v otázce úžinné, provázený plánem balkánského spolku, v němž by i Turecko bylo poято. Náběh ten, jenž v listopadu a prosinci 1911 evropskou diplomacií velmi zabavoval, ztroskotat však dokonale, a zprávy přicházející ze Sofie i Bělehradu ukazovaly zároveň, že jest nutno míti pilný zřetel k tajnému jednání, jež se od října mezi těmito stolicemi obou jihoslovanských států rozvinulo.

Tu nebylo od počátku pochybnosti, že vytvoření spolku obranného, který by oba státy pevně spoutal navzájem, jest v zájmu ruském, neboť sblíže-

ní se Srbskem oddalovalo Bulharsko nejbezpečněji od Vídně. Zároveň obával se však Sazonov, aby spolek takový nenabyt příliš útočného rázu proti Turecku a nerozpoutal válku na Balkáně dříve, než by bylo vlastní potřebou říše cářské. Tomu snažil se ruský ministr tedy všemožně zabrániti, stejně jako usiloval o sprostředkování brzkého míru mezi Tureckem i Itálií a působil zároveň i v Cetyni k tomu, aby Černá Hora svou účastí v albánských zmatcích válečnou srážku s portou nevyvolala. Zakřikoval ji velmi rozhodně a podle jeho příkazu měl také Nekljudov v Sofii krotiti bojovnost bulharskou a varovati vládu Gešovovu před příliš horlivým sblížováním se s útočnými plány Venizelovými.

Nekljudov držel se opravdu směrnic těch, jinak bylo však v Bělehradě. Tam zastupuje Rusko od září 1909 Nikolaj Henrikovič Hartwig, diplomat velmi temperamentní, který býval v zahraničním ministerstvu za hraběte Lamsdorffa z míry vlivnou osobností a později i jako vyslanec v Teheraně na sebe upozornil samostatností a výbojnými sklony. Od počátku jsa zasvěcen do jednání mezi Gešovem a Milovanovičem rozpředeného podporoval je Hartwig vši silou, vytýkaje ve svých zprávách do Petrohradu již v listopadu 1911, že spolek obou balkánských států „svým politickým významem zahájí nové údobí v dějinách slovanských“. Trval na tom, že Rusko nemá z územního statu quo na Balkáně činiti nedotknutelnou svátost své zahraniční politiky, a snažil se zplášiti obavy, které v Petrohradě budila myšlenka případného útoku křesťanských států balkánských na Turecko, maje za to, že pro Rusko větším nebezpečím by byla ztráta důvěry států těch, způsobená příliš zakřiknutou a přízemní politikou.

Hartwig jevil se zkrátka takřka zosobněním onoho proudu v ruské diplomacii, který, jsa naplněn rozhodným nepřátelstvím k Rakousku, nepodceňoval nikterak význam hesel slovanské vzájemnosti pro vývoj moci cářské a nevěřil zároveň, že by bylo možno s důstojnou i účelnou politikou ruskou na dlouho spojovati dobrý poměr k Německu. Ujišťoval při tom ovšem zneklidněného Sazonova, že zdrží Srbsko od jakékoliv útočné neprozřetelnosti, a uklidnil opravdu obavy jeho aspoň potud, že s ruské strany nebyly aliančnímu vyjednávání srbsko-bulharskému v cestu položeny žádné vážné překážky, nýbrž naopak spolek jejich mohl se uzavřiti přímo pod aegidou moci cářské.

Stalo se tak tajnou smlouvou z 13. března (29. února) 1912. Smlouvou tou slibovaly si oba státy především vzájemnou pomoc proti útoku kterého-

Rasputin.

Kokovcov.

Usilí
o zachování
míru.

Poměr k státům
balkánským.

Čarykovův
pláný podnět.

Rusko
a myšlenka
balkánského
spolku.

N. H. Hartwig.

Jeho důrazný
postup v Srbsku.

Slovanská hesla.

Smlouva
srbsko-bulharská
z 13. března 1912.

Tajné dodatky.

liv moci jiné, k společné obraně mělo však dojít také, kdyby se některá velmoc pokusila zabrat, byť jen dočasně, část evropského Turecka. Čelilo to zjevně především případnému sáhnutí Rakouska na sandžak nebo Staré Srbsko a spojenci vyslovovali tu názor, přijatý ostatně i Ruskem i Itálií již roku 1909 v Racconigi, že jedině balkánské státy lze mít za oprávněné dědice říše turecké. Spolek platil do roku 1920 a smlouva byla nadto provázena důležitým tajným dodatkem. V něm se uvažovalo ne již o pouhé obraně, nýbrž o případném útoku na Turecko, kdyby tam vypukly nepokoje, „jež by ohrožovaly státní a národní zájmy obou spojenců nebo jednoho z nich“. K boji mělo tu dojít po vzájemné dohodě a kdyby jí nebylo lze dosíci, měla se věc předložit Rusku k rozhodnutí. Kdyby pak ten či onen stát na vlastní vrub s Tureckem boj začal, měl druhý zachovati vůči němu aspoň přátelskou neutralitu se závazkem přispěti mu činně, jakmile by se po bok Turecka jiná moc postavila. Zde se tedy patrně myslelo opět především na Rakousko a důležité bylo nadto i ustanovení tajného dodatku o případné dělbě kořisti, získané společným úsilím.

Dělba
Makedonie.

Cář rozhodl.

K dělbě takové mělo dojít do tří měsíců od uzavření míru s Tureckem na takovém základě, že Srbsku byly vyhrazeny nesporně všechny kraje turecké ležící na západ a sever od Šarské planiny, tedy Staré Srbsko se sandžakem a vilajetem skadarským, ovšem se závazkem případné dělby s Černou Horou, kdežto Bulharsku byl přikázán vilajet drinopolský a makedonské území až k Rhodopě a Strumě. Zbývající část Makedonie měla zůstatí autonomním státčkem, kdyby to však možno nebylo, měla býti i ona rozdělena mezi vítěze podle připojené mapky, na níž byla tažena čára od Krivé Palanky přes Sopot k jezeru Ochridskému sahající. Vše co od ní na východ leželo, mělo býti bez odporu Srbska zajištěno Bulharsku, které se však ani v zóně na západ od čáry té ležící všech nároků nevzdávalo, nýbrž přistupovalo jen na to, že v oblasti té, na šedesát kilometrů široké, o případném podílu srbském ruský cář má rozhodnouti jako závazný prostředník.

Smlouva
řecko-bulharská
z 29. května 1912.

Na základě této politické dohody vypracovaly štáby srbský i bulharský v čele s vojvodou Putnikem a generálem Fičevem podrobný plán útočný společné operace válečné počítající i s případným zasažením Rakouska proti Srbsku a Rumunska proti Bulharsku, který byl 12. května 1912 podepsán a v následujících měsících ještě dvojím dodatkem ucelen. Mezitím došlo však k ukončení vleklého jednání i mezi Bulharskem a Řeckem. Jeho výsledek, obsažený v tajné smlouvě z 29. května 1912 v Sofii podepsané, ne-

byl ovšem tak určitý jako traktát srbsko-bulharský. O případné dělbě kořisti v Makedonii i Thrákii tu nebylo vůbec nic určitého stanoveno a smlouva měla ráz spíše obranný, zaručujíc na tři leta vzájemnou pomoc proti útoku s turecké strany. Za útok takový mělo platiti ovšem i turecké „soustavné porušování práv plynoucích ze smluv nebo ze základních zásad práva mezinárodního“ a oba státy stanovily si vzájemnou součinnost k svornému vymáhání rovnoprávnosti a ústavních záruk pro své krajany v turecké říši jak u porty, tak i u velmocí. Při tom bylo však Bulharsko výslovně sprostěno vojenské pomoci Řecku, kdyby mezi ním a Tureckem válka vypukla pro přijetí Kréťanů do sněmovny athenské; tu měl platiti jen závazek přátelské neutrality. Podobně však jako se Srbskem vstoupil bulharský generální štáb také se Řeckem v podrobné jednání o stanovení určitého plánu válečné součinnosti, které ovšem teprve 5. října vojenskou konvencí se skončilo.

Vojenské
konvence.

Konečně jednalo se pilně jak v Srbsku, tak v Bulharsku a Řecku i s Mikulášem Černohorským, při jehož velmi napiatém poměru k portě nebylo nsnadno dojíti k dohodě vzájemné, útočně zahrocené vůči Turecku. Černohorský vladař zachovával sice dále ještě druhé železko v ohni předstíráním přátelského poměru k Rakousku — v červnu 1912 byl dokonce ve Vídni vřele uvítán a jmenován majitelem pluku. Proto nezavázal se žádnou smlouvou písemnou, ale ústně zajistil spojenectví své jak do Bělehradu, tak do Sofie i do Athen.

Dohoda
s Černou Horou.

Na jaře 1912 vznikl tak složitý svazek smluv křesťanských států balkánských, v němž pouze Rumunsko nebylo pojato a který spěl k brzkému rozchvácení evropského Turecka. Jeho těžiště leželo nepochybně v Sofii, zároveň bylo však zřejmo, že v evropské politice zásadní směrnice tohoto tajného spolku balkánského jsou přesně naměřeny i proti zájmům rakouským a staví jeho členy do ochranného stínu moci cářské. Šlo o to, jak dovede petrohradská diplomacie smířiti vývoj ten, o jehož jednotlivostech byla svými diplomatickými zástupci, zejména Hartwigem i Nekljudovem, soustavně a podrobně zpravována, se svým snažením, pro nejbližší dobu zachovati mír a status quo na Balkáně. V ohledu tom neměla politika Sazonovova opravdu dosti určitosti, kolísajíc stále mezi touhou po těsném připoutání všech států balkánských k ruskému přátelství a risikem, jež z jejich vzájemného sblížení na této základně míru na Balkáně přirozeně vzniklo. V Petrohradě zaplašovali obavy ty však přesvědčením, že vážné slovo cářovo postačí, aby zadrželo neklidné chráněnce před nevídaným dobrodružstvím, opírajíc se namnoze

Dojem v Rusku.

Kolísavý
postup
Sazonovův.

také o jejich finanční bolesti. Tak doprošoval se cíř bulharský Ferdinand v Rusku právě osobní půjčky několika milionů a vláda jeho jednala zároveň o získání značného množství šatstva a obuvi vojenské od ruské intendance.

Skutečně s ruské strany nešetřilo se dosti důrazných napomenutí a výstrah. Tak, když začátkem května 1912 předseda sobranje Danev s bulharskou deputací pozdravil cíře v Livadii, varoval je Mikuláš II. otevřeně před ukvapenými kroky, a Sazonov vytkl ruský zájem na uchování územního statu quo ještě ostřeji, když se Danev pokoušel přesvědčiti jej, že se rostoucí napětí na Balkáně dlouho již tlumiti nedá. Rovněž v Bělehradě a zejména na Černé Hoře ruská diplomacie varovala znovu a znovu před dráždění Turecka, takže při schůzce v Baltském portu na začátku července mohl Sazonov po pravdě ujistiti Bethmanna-Hollwega, že nesnaží se nikterak válku na blízkém východě rozpoutati. Naopak, netajil se mu se svými vážnými obavami, aby snad Rakousko tak neučinilo obsazením sandžaku, a žádal proto, aby Berlín působil na Vídeň ve smyslu opatrné zdrženlivosti.

Politika ruská byla ostatně vázána zároveň i odhledem na francouzského spojence, o němž věděla, že by mu nebylo nikterak vábným případné rozpoutání války evropské pro místní zájmy balkánských států, francouzskému veřejnému mínění více méně lhostejné. V čele vlády francouzské stál ovšem Poincaré, muž, který od počátku jasně pochopoval, že balkánská otázka není již nikterak věci pouze místního dosahu, nýbrž že od anekční krise a od nových velmocenských náběhů rakouských zaujala takřka ústřední postavení v souboru mocenských vztahů ve východní Evropě a tím se stala i pro světovou politiku hodnotným závažím. Právě proto tlačil však francouzský státník opětovně na to, aby mezi Paříží a Petrohradem o věcech balkánských bylo dorozumění co nejupřímnější, jež by umožňovalo společný postup diplomatický a chránilo zejména Francii před nepříjemnou možností, že by se náhle octla nepřipravena tváří v tvář určitým závazkům svého ruského spojence na Balkáně, které by se jí vhodnými nejevily a přece v dalších důsledcích svých republice ukládaly spojeneckou pomoc.

Z Paříže naléhalo se tedy neúnavně na Sazonova, aby ve věcech balkánských odkryl i nejtajnější karty a přiznal zejména, kam až míní jíti v případě nového tlaku Vídně na Balkán; v souvislosti s pokusy o prostředkování míru mezi Itálií a Tureckem snaží se Poincaré zejména vymoci na ruské diplomacii písemné prohlášení, že Petrohrad nemá zjištěných a zvláštěních zájmů na Balkáně. Sazonov vyhýbal se však přiznání takovému z obavy

před ztrátou důvěry balkánských států v Rusko i před protesty veřejného mínění domácího, jež by v tom vidělo úplný útek cářské moci od slovanských hledisk a slavných příkazů minulosti. A také v informacích, které Paříži dával o skutečném vývoji balkánských otázek, byl velmi zdrženlivým. Tak ohlásil tam sice důvěrně hned na sklonku března uzavření spojenecké smlouvy srbsko-bulharské, zamlčel však zcela ustanovení jejího tajného dodatku, vlastní útočný ráz spolku dosvědčujícího, a snažil se naopak vzbuditi zdání, že jde opravdu jen o obranné společenství dosti nevinného rázu. V Paříži nebyli ovšem bez podezření tím spíše, ježto pověsti o tajných úmluvách k případné dělbě Makedonie hledících i do tisku evropského pronikly a vzbudily obecné znepokojení. Francouzský průmysl dodával sice ochotně děla do Srbska, finanční svět francouzský však, který měl několik miliard investováno v tureckých hodnotách, neměl nikterak zájmu na tom, aby se děly těmi říše osmanská opravdu zničila.

Proto Poincaré bránil se také tomu, aby pařížský trh peněžní poskytl velikou půjčku, o níž se Bulharsko právě ucházelo, a neklid, který v něm nejasná politika ruská ve věcech balkánských vzbuzovala, byl z hlavních příčin, jež jej pohnuly k osobnímu zájezdu do Petrohradu v srpnu 1912.

Tam byl konečně Sazonov přinucen přechísti mu i tajný dodatek smlouvy srbsko-bulharské, který francouzskému státníkovi přinesl zděšené poznání, že je to úmluva mír vážně ohrožující, a vyvolal jeho prudké výčitky, že ruská politika jde tu mnohem dále, než Francii je vítáno. Dotkli jsme se již dříve toho, jak proto Poincaré tu výslovně vytkl, že srážka Ruska s Rakouskem vyvolaná pouze balkánskými zmatky by pro Francii nikterak neznamenal casus foederis, a jak se snažil přesvědčiti ruské státníky, že jest veskrze nutno, aby nevhodnou bojovnost balkánských spojenců opravdu vši mocí svou na uzdě drželi, což Sazonov opětovně sliboval, dovoláváje se uklidňujících zpráv z Bělehradu o neútočné náladě Srbů samým Hartwigem zasilaných. Ale hned nejbližší doba ukázala, že ruská diplomacie zřejmě podceňovala živelný ráz válečného vření na poloostrově. Proudů, které tu tlačily k výbuchu, stávaly se stále netrpělivějšími, zejména když se zahájením vyjednávání ve Švýcarsku se možnost brzkého ukončení války turecko-italské na obzoru objevila; než také vývoj vnitřních poměrů tureckých šel tímto směrem.

Válka s Itálií dovršila politický rozvrat v Cařihradě. Všechny strany předstihovaly se sice ve vlastenecké horoucnosti a v tvrzení, že ani píď země os-

Varovné vzkazy
na Balkán.

Poincaré
a Rusko.

Francouzské
hledisko
ve věcech
balkánských.

Zneklidnění
v Paříži.

Poincaré
v Petrohradě
v srpnu 1912.

Vnitřní rozvrat
v Turecku.

manské nesmí býti obětována svévolnému útočníku; vrhaly se však zároveň na sebe ve sněmovně i v publicistice s vášnivostí, kterou slabá vláda Said-pašy nedovedla ukrotiti. Při tom komitét „Jednoty a pokroku“ cítil se rostoucí měrou ohrožen oposicí, jejíž rozličné složky ve sněmovně vytvořily společný šik t. zv. liberální jednoty; a ta bušila pak hlučně do nesnesitelnosti mimořádného režimu, svobodu jednotlivce podvazujícího, a obracela proti vládnoucí koterii komitétu hrot ústavních požadavků. Koterie ta, obávajíc se dalšího udrobování své většiny ve sněmovně, sáhla proto k prostředku nových voleb. Opírajíc se o výklad ústavy ne zcela nepochybný přiměla 18. ledna 1912 sultána k rozpuštění sněmovny a napjala veškeré síly své stranické organizace, úřednického stroje i teroru, aby v komoře nabyla spolehlivější základny.

Volby roku 1912
a mladoturecký
kabinet.

Krvavé volby konané v dubnu 1912 za velikého napětí splnily opravdu aspoň z části naději tu a zároveň zajistil si komitét opětným vstupem do kabinetu svých vůdčích předáků, jako byli Talaad a Džavid, rozhodující moc ve vládě, kde Said-paša úplně mizí v pozadí před ministrem války Mahmudem Ševketem. Ale oposice nedala se umlčeti. Veřejné mínění, unavené obětmi zbytečné války, zklamané ve velikých nadějích na regeneraci říše komitétem vzbuzených a znechucených tyranii „jakobínských“ držitelů moci ve státě, stavělo se na její stranu a pro komitét bylo nejosudnějším, že ztrácel půdu i ve své vlastní základně původní, v důstojnictvu. V něm mnozí snaživci odvracejí se od vlády k oposici, nalézajíc zvláště výmluvného mluvčího v plukovníku Sadikovi, jemuž se podařilo vytvořiti zvláštní vojenskou ligu, obnovy ústavních práv se domáhající; a marně snažil se komitét čelití tomuto napodobování jeho vlastních method zvláštním zákonem, jenž důstojníkům zakazoval vůbec činnost politickou. Neboť důstojnická oposice nerozkvetla jen v hlavním městě, nýbrž i v krajinských garnisonách a to zejména na horké půdě albánské, která od let byla nejbouřlivějším koutem ve vnitřním životě říše osmanské.

Plukovník Sadik
a vojenská liga.

Věnění v Albanii.

Vláda snažila se tu sice od roku 1911 rozličně hledati obecného uklidnění, ale krvavé volby dubnové zviřily veřejné prostředí v Albanii více než kde jinde a oposice přičiňovala se všemožně, aby nedala usnouti varu nespokojenosti, který nabýval stále více rázu zásadního. V květnu 1912 shromáždilo se v Juniku u Djakové 86 pohlavárů takřka všech albánských kmenů z hor i Kosova pole; křesťané i moslemové, ze skupiny Tosků i Ghegů, pronášeli tu své stížnosti do nedodržených slibů vládních a společné požadavky všeho pro-

středí škipetarského. Itálie dmychala do tohoto ohně seč byla a zjevem nejpovážlivějším zdálo se, že také garnisony vojenské, v kraji rozložené, neunikaly jeho působení. V červnu opakoval v Bitolji kapitán Tažar-bej kousek, kterým kdysi roku 1908 Njazi-effendi byl zahájil mladotureckou revoluci; unikl do hor s dvěma setninami a vytvořil tu středisko odboje, které záhy i na jiné garnisony mělo přitažlivost. Sadikova liga v nich ostatně nabývala rovněž přívrženců, takže právě z tohoto prostředí, pro vládu tak důležitého, počalo zaznívati nejhlučnější volání, žádající její demise a konec tyranie komitétu.

Důstojnický
odboj.

V Soluni, sídle bohatých židů a vlastním domově „Jednoty a pokroku“, vládly dokonce obavy, aby spojené živly albánsko-oposiční nezaútočily snad přímo na město a neosvobodily tu internovaného Abdula-Hamida; vypravuje se o velikých sroceníh u Prištiny, a neschopnost, rozkladné hnutí ve vojsku ovládnouti, přiměla konečně 11. července Mahmuda Ševketa k demisi. Tím však shroutil se v zápětí celý kabinet a v Cařihradě nastal zjevný soumrak moci komitétu, jeho „thermidor“. Ve zmatku tom okolí sultánovo hledá východisko ve vytvoření nové vlády, složené z mužů obecně uznané zkušenosti a tím poněkud nad stranami postavených. Jméno jí dal starý voják, Achmed Muktar paša, jenž si byl čestný titul „Ghazi“ vysloužil již roku 1878 udatným odporem proti Rusům v Armenii. Zahraniční věci převzal Arménec Gabriel Noradunghian a značný vliv měl i starý odpůrce Mladoturků, Kiamil-paša, ne sice jako člen vlády, ale jako předseda státní rady.

Pád vlády
komitétu.

Stoupenci komitétu obviňovali proto nový kabinet, že prý staví stupně k návratu despcie hamidovské, vskutku však vláda hledala především střední cestu v ústavním životě a uklidnění vnitřních bouří v Albanii. Vojsko bylo tam stahováno s hor do rovin a zvláštní proklamací ohlašoval sultán vzbouřeným Škipetarům amnestii i vrácení zbraní; rozumná decentralisace správy vládou slibovaná měla na ně rovněž příznivě působiti, ale záhy ukazovalo se, že věc není nikterak snadná. Ústupky Albáncům činěné tlačily totiž do popředí otázku správních reforem v říši vůbec a zesilovaly zejména také volání po zárukách spravedlnosti v křesťanských částech evropských vilajetů. Neklid, který tu již od delší doby vzbuzovala činnost komitů z Bulharska, Srbska i Řecka podporovaných, rostl a dosahoval vrcholy rozličnými krvavými episodami. Tak vybuchla v bazaru v městě Kočanech 1. srpna puma povstalci nastrojená a vyžádala několik životů křesťanských i moslemských. Turecká posádka oplatila to pobíjením křesťanského obyvatelstva, při němž na 150 osob zahynulo a na 300 bylo zraněno. Vláda cařihradská dala sice věc

Kabinet
Muktara pašy.

Výbuch
v Kočanech
a turecké řeže
(srpen 1912).

Rostoucí
nebezpečí
válečné.

ihned vyšetřovati a slibovala nápravu, v Bulharsku makedonská organizace užila však vhodné chvíle k pořádání velikých schůzí, kde se tlačilo hlučně na válku s Tureckem k ochraně pobíjených bratří makedonských; a podobně dalo se v Řecku, odkud také do Epiru komitské čtyry pronikají. Rozčilení hlásí se i v Srbsku, kde 1. července byl zemřel rozvážný Milovanović, čímž rozhodující moc ještě více než před tím se soustředila v rúzné ruce Pašícově; a skoro úplný stav války jevil se na hranicích Černé Hory.

Tam působila sice od několika měsíců zvláštní smíšená komise pacifikační, jež měla dosavadní spory rozřešiti účelnější delimitací hranic. Výsledek jejího jednání narazil však na odpor v turecké sněmovně a turecká vláda netroufala si provésti jeho ratifikaci, takže pohraniční incidenty mezi Černou Horou a Tureckem stále se hromadily a zejména 4. srpna došlo tu k přestřelce rázu takřka zjevně válečného. Ve všech státech balkánských zbrojilo se při tom horečně, mezi jednotlivými štáby sjednávají se podrobné konvence útočné i obranné a činily se ovšem horlivě také finanční přípravy pro možnou srážku, čímž vším vznikalo ovzduší svrchovaného napětí. Šlo jen o to, nenalezne-li snad diplomacie velikých mocí přece prostředky, jimiž by bylo lze hrozící bouři odvrátiti.

V kruzích těch byla již delší dobu před tím znovu nadhozena zejména myšlenka, nemělo-li by opět ožiti staré heslo účelné reformy správní v Makedonii a jiných částech turecké říše pod tlakem a dozorem evropských velmocí konané, které mladoturecká revoluce roku 1908 byla odsunula úplně do pozadí. Při nesnázích, které působila skutečnost, že jedna z velmocí, Itálie, s Tureckem v boji se nalézá, nebylo však takřka nikde valné ochoty, svízelnou věc tu určitě položit na pořad diplomatických vyjednávání. Teprve, když v srpnu napětí nabylo krajní prudkosti, ujala se podnětu Vídeň.

* * *

Mínění o odolnosti, vyhlídkách i mocenském postavení habsburské monarchie, mohla se v době, o níž nám jde, lišiti navzájem velmi podstatně i u kritických pozorovatelů. Optimistům bylo lze ukazovati na to, jak Rakousko zdokonaluje rychle i vydatně svou výzbroj na suchu i na moři technickými novotami i změnami zákona branného, které sahaly hluboko do lidské i hmotné zásobnice mocnářství, takže se nemohlo již říkati s někdejšími ministrem vojenství Schönaichem, že rakouské vojsko „usychá“. Zároveň zaujala monarchie od dob Aehrenthalových větší důrazností své zahra-

Černohorské
pohraničí.

Velmocí a
balkánské
zmatky.

Poměry
rakousko-
uherské.

niční politiky také v souboru velmocí výraznější místo než před tím. Pessimisté mohli naproti tomu vytykati, že se tak dělo namnoze bez náležitého zřetele k hospodářské základně monarchie, která spíše slábla, což jevílo se zejména pasivní bilancí platební posledních let, takže habsburská říše jak v rakouské, tak v uherské polovici své hromadila zrychlenou měrou dluhy státní. Počítalo se, že si půjčuje denně na vydání málo plodná více než milion korun denně. A zejména bylo zřejmo, že ve vnitřních poměrech říše se nejeví nikterak žádoucí uklidnění.

V Cislajtanií zůstávala v neladné změti národních zápasů stále v popředí otázka česká, vyjádřená takticky v náladové opozici našich zástupců na říšské radě i v soustavné obstrukci německé menšiny na sněmu českém. Podklad boje toho rozšiřoval se pak neustále. K starým otázkám jazykových předpisů u státních a samosprávných úřadů, k bojům o nový řád volební do sněmu českého, o chystané zřízení krajské a o školství vysoké i střední, přistupovaly s prudkostí nezdolně rostoucí zápasy českých menšin o základní práva národní nejen v Čechách samých, nýbrž i ve Vídni a jinde v zemích alpských. Vláda vídeňská jevila pak stále zřejměji neschopnost a namnoze i neochotu, řešiti tento spleť soubor palčivých otázek s žádoucí rázností i spravedlností. Kabinet Bienerthův, který na jaře 1911 nenalezl východiska než v nových volbách do říšské rady, ustoupil v červnu kabinetu Gautschovu, ale také tato vláda podala již v listopadu demisi a novou sestavil hrabě Karel Stürgkh.

V jeho kabinetu, složeném z vyšších úředníků namnoze vynikajících odborným věhlasem, zasedl sice jako ministr veřejných prací Čech Trnka a později jako ministr zemědělství i Albín Bráf; mnohem vlivnější postavení měl tam však tvrdý nacionalism německý v ministru spravedlnosti Hohenburgerovi, a předseda vlády sám, štýrský šlechtic z ústavověrné skupiny s minulostí z části úřednickou, z části politickou, byl rozhodný centralista, který nemínil nikterak činiti vážných ústupků českým hlediskům na úkor národní državy německé a rozhodujících posic vídeňské byrokracie. Všemohoucnost úřednického a vojenského stroje ve službách dynastie jevíla se mu nejlepší zárukou prospěchu a velmocenského postavení říše; proto nesoudil, že by bylo žádoucí, hledati stůj co stůj ozdravení parlamentu poctivým řešením české otázky tím spíše, ježto blížká smrt staříčkého panovníka snad otevře v zápětí nové možnosti pro úpravu veřejného života v říši osobou jeho rázného nástupce. Dokud tu starý panovník byl, činil si ovšem hrabě

Stoupající
zadluženost.

Vzrostlá
palčivost
české otázky.

Vláda
Stürgkhova.

Ohledy na
zdraví císařovo.

Stürgkh zákonem, ušetřiti jej, pokud možno, všech nepříjemných dojmů, a řídil se v tom, co mocnáři předkládal, vždy více ohledem na jeho zdraví a na pokyny osobního lékaře Dr. Kerzla i vrchního hofmistra knížete Montenuova, než skutečnými potřebami státu.

Vznikal tak zcela zvláštní stav, ježto ministerský předseda zároveň dovedl jako zkušený znalec parlamentního prostředí obratně zastírat na venek své skutečné názory a snahy pružnou taktikou, jež se zdáním objektivního úsilí o nápravu zmatených poměrů zavlékala říšskou radu jen ještě hlouběji do nižin osobních zájmů a celkové bezmocnosti. O řešení české otázky usiloval za to rozhodně František Thun, za knížete povýšený a od ledna 1911 opět jako místopředseda v Čechách působící. Jeho přičiněním došlo v Praze zase k podrobným dohodám českých a německých předáků politických po měsíce trvajícím, o nichž se chvílemi zdálo, že vyvedou konečně sněm český ze slepé uličky německé obstrukce a přinesou aspoň částečné vyrovnání národního rozporu v zemi. Zdání to ukázalo se však klamným zejména pro tuhou neústupnost německou, a sama vláda, ač tvrdila, že stojí nad stranami jako „ehrlicher Mittler“, zatěžovala věc opětovnými projevy protičeského stranictví, na příklad okázalým favorisováním Němců při postupu soudního a správního úřednictva v Čechách, nebo vlašností svou v ochraně českých menšin před zřejmým násilím, zatím co ministr spravedlnosti sám užíval provokativního označení „Deutsch-Böhmen“.

Vyrovnávky skončily se v červenci 1912 zřejmým nezdarem a provázela je zároveň vrcholná rozervanost a neústupnost českého života politického. Již volby do říšské rady roku 1911, které vyznačil zejména nepřírozený volební kartel strany mladočeské s národními socialisty proti drobným stranám radikálně státoprávním a pokrokovým, zmnožily tu hořkost stranického boje a opětovné pokusy Národní rady o svornější usměrnění českého živlu politického mýjely se úspěchem. Ani jednotný klub český na říšské radě ve Vídni nebylo lze trvale udržeti.

Hrabě Stürgkh ovšem přes to přese všecko maskou lichotivé blahovůle a drobnými laskavostmi v podružných věcech oslaboval opoziční rozhodnost zejména těch skupin českých, u nichž trvaly dozvuky t. zv. pozitivní politiky, nebo kterým třídní zájmy hospodářské ukládaly určité ohledy.

Tak se podařilo vládě Stürgkhově v říšské radě dosáhnouti schválení nového zákona branného, jenž zvyšoval roční kontingent rekrutů společného vojska ze 103.100 mužů na 159.500 a zároveň rozmnožoval i stav rakouské

zeměbrany o sedm tisíc mužů spolu se zavedením dvouleté služby aspoň u některých zbraní, což vše vyžádalo značného zvýšení mimořádného i pravidelného rozpočtu. Tu nebylo divu, když sám upiátý František Josef I. osobní návštěvou odměnil obratnost ministerského předsedy, jemuž se podařilo, že z českých národních poslanců proti branné předloze hlasovalo pouze 19; 31 se jich absentovalo a 31 se vyslovilo dokonce pro zákon, při čemž vůdce strany mladočeské věc odůvodnil 20. června slovy: „Hlasujeme-li pro branný zákon bez výhrady, nečiníme tak, abychom předlohu povolili vládě. Branný zákon dáváme státu, národu a staříckému panovníku, jemuž ze srdce přejeme, aby mu bylo dopřáno ještě dlouho státi v čele mohutné armády, nejjistější záruky evropského míru.“ Proti tomu hledisku, osvědčenému právě ve chvíli, kdy smiřovačky pražské vinou vlády se rozšířily, strany radikální, státoprávně-pokroková i národně sociální, ohrazovaly se ovšem velmi důrazně a opustily jednotný český klub na říšské radě, nalézajíce hojně ohlasu v domácím prostředí, v němž vlna národního radikalismu nepochybně rostla více, než to ukazovaly výsledky volební.

Dokladem toho byla také skutečnost, že v samém táboře sociálně-demokratickém došlo k úplnému osamostatnění českého živlu od někdejšího vedení vídeňského a k vytvoření nezávislého ústředí i pro družstva odborová, ovšem nikoli bez hlučných bojů mezi t. zv. separatisty a centralisty. Velikým projevem národního nadšení stal se pak zejména sokolský slet, zahájený v Praze 29. června 1912, který značnou účastí zástupců jiných národů slovanských na něm i při současném odhalení pomníku Palackého a při zřízení všeslovanského svazu sokolského byl zároveň povznášejícím divadlem národní kázně a sebedůvěry, podepřené myšlenkou slovanské vzájemnosti a naplněné ozvukem slov velikého otce národa: „Byli jsme před Rakouskem a budeme po něm.“

Na přítomné cizince, jako byl Angličan Steed, působila tato imponující přehlídka sokolských řad opravdu dojem, že ve středu Evropy tu vzniká nová síla jakéhosi národního vojska, které by mohlo spolupůsobiti k tomu, aby česká otázka z vnitřní otázky rakouské se stala zase problémem evropským, jak po tom volala opravdu zejména strana státoprávně-pokroková. Ale strana ta měla skutečně v poslancích Kalinovi a Prunarovi jedině dva zástupce na radě říšské a hesla její byla přijímána namnoze většinou vzdělaného prostředí za pouhou romantickou hru s krásnými preludy. Sám Masaryk, ač na vídeňské půdě se zástupci státoprávního radikalismu takticky se sblížil a zá-

Fr. Thun a
nezdar českého
vyrovnání.

Stranické
poměry české.

Vojenské
předlohy a česká
delegace.

Vzrůst
radikální
nálady.

Sokolský slet
v Praze 1912.

Slabá základna
českého
radikalismu.

roven svým bojem proti Aehrenthalovi v jihoslovanské věci položil vážný podkop revoluční pod základy monarchie, kritisoval stále ještě hlučné projevy bojovné sebedůvěry v písni „Hej Slovane“ se pěnicí jako „nepřiměřeného ducha pro národní osvobození“ a varoval dále před nadějami v revoluční politiku s válečnou katastrofou evropskou počítající.

Opravdu radikalism hlučně působivý zejména také v prostředí tábora národně-dělnického, byl namnoze spíše jen vnější a nedosti jasných cílů. Vlna národního vření, ač opravdu stále hlouběji zabírala, tříštila se ještě příliš o skaliska zvykového oportunistu a nedostatku vůdčích vrstev hospodářsky zcela nezávislých za dosti skoupého ozvuku za hranicemi, takže nenalezala mohutného, jednosměrného řečiště a po dnech svátečního rozletu zůstávala jen rmut neladné rozpolcenosti a svárlivých výčitek. Proto nebrali ani ve Vídni příliš tragické brýle na český odklon od rakouského loyalismu a jeho všeslovanský přízvuk; hrabě Stürgkh dal se bez rozpaků na sokolském sletu dokonce zastupovati ministrem Trnkou a Hussarkem. Kulturně i hospodářsky pokračující, politicky však nejasněný a rozháraný živel český nejevnil se mu nikterak vážným nebezpečím, přes které by monarchie ve svém rozběhu za velmocenskými hesly mohla klopýtnouti, jen když ve Vídni bude dosti obratnosti a pravé vůle k vhodnému užití moci.

Zcela jinou cestou podařilo se brannou reformu provést v Uhrách, nikoliv skluzkou diplomacií parlamentního pološera, nýbrž drsným činem muže silné ruky. Také tam předcházely ovšem dlouhé pokusy o kompromis s opozicí. Viděli jsme, jak ministerský předseda hrabě Khuen roku 1911 získal značnou většinu ve sněmovně pomocí národní strany práce, kterou mu vytvořil Štěpán Tisza. Jeho pokusy většinou tou uzákoniti nový zákon branný narážely však i pak na vášnivý odpor opozice, hrozící vytrvalou obstrukcí a hlučně protestující zároveň i proti prodloužení bankovního společenství s Cislajtanií do roku 1917. V čele jejím stojí stále Justh s návrhem, aby dříve byla provedena volební reforma, podporovaným zvláště hlučnou agitací sociálních demokratů a spojovaným s rozsáhlými požadavky k zajištění národního rázu všeho uherského vojenství. Snaže se opozici poněkud oslabiti převedením frakce Kossuthovy do většiny, byl hrabě Khuen nucen aspoň v této poslední věci určitými úspěchy se vykázati. Vymohl ve Vídni opravdu některé ústupky v otázce vojenských emblemů a služební řeči u uherských pluků; do nového branného zákona vsunul nadto výslovné označení Rakouska a Uherska jako dvou států. Šel však ještě dále a dal většinou odhla-

Poměry uherské.

Khuenovy
ústupky.

sovati resoluci, která v určitých případech obmezovala dosavadní právo panovníkovo, za zvláštní potřeby povolati k činné službě tři nejmladší ročníky náhradní zálohy.

Tím překročil však míru Vídní snesitelnou. Tam postavil se zejména František Ferdinand, který zároveň ostře odsuzoval násilnou politiku vlády uherské v Charvatsku, s vášnivou rozhodností proti navrhovanému zkrácení práv panovníckých. Než také císař zachoval ve věci té pevný postoj a zastrašil vůdčí politiky maďarské většiny dokonce možností své abdikace. Khuen, ztrativ tak důvěru koruny, odstupuje 17. dubna 1912 a úřad jeho přejímá Ladislav Lukacs, který již před třemi roky byl v popředí vládních kombinací. Také on pokusil se nejprve o hledání smírné dohody s opozicí, ale nemohl z ohledu na svou většinu přistoupiti na požadavek Justhův, aby volební reforma, zajišťující tajnost volby a značné rozšíření voličských řad, se odhlasovala před branným zákonem, aniž ve Vídni nalezal ochotu k tomu, aby změna branného zákona byla uvedena v život zatím jen dočasně s roční platností. Veřejné mínění v Uhrách stavělo se s velikou rozhodností za národní požadavky opoziční a vláda zůstává dále v slepé uličce.

Tu zasáhl znova Štěpán Tisza. Poznal ještě jasněji než roku 1904, že panství šlechty a plutokracie v Uhrách, jež bylo zároveň zárukou panování maďarského jazyka nad nemaďarskými kmeny, může býti naráz rozdraceno, zůstane-li trčeti mezi oběma žernovy, dynastií a hrozící demokratisací veřejného života. Smír s císařským dvorem dosažený opatřením nutných prostředků pro vojenské cíle jevil se mu menším zlem tím spíše, ježto byl přesvědčen, že setrvání při dualismu z roku 1867 pro národní zájem maďarský jest opravdu výhodnějším úplné odluky od ostatních držav habsburských, ježto umožňuje Maďarům zachování rozhodujícího vlivu i na zahraniční politiku celé monarchie. K záchraně svého národa před hrozící pohromou neváhal pak strohý kalvín užití ani nejdrsnějších, zjevně neústavních prostředků a nalezl v Lukacsovi povolný nástroj.

Bylo třeba obstrukci proti brannému zákonu zlomiti stůj co stůj a nutný krok k tomu stal se 22. května volbou Tiszovou za předsedu sněmovny na místo dosavadního předsedy Navaye, nedosti ochotného k ráznému zakročení. Již to vzbudilo v Budapešti stav krajního rozčilení; sociální demokraté pořádají bouřlivé manifestace pro všeobecné volební právo a oku povrchního pozorovatele jevil se město jako v předvečer vážné revoluce. Tisza šel však s železným klidem za svým cílem; 4. června prostým znásilněním jed-

Odpor Františka
Ferdinanda.

Lukacs
v čele vlády.

Tiszovy obavy.

Tisza předsedou
sněmovny.

Odhlasování
branného zákona
v červnu 1912.

nacího řádu dal poslušnou většinou národní strany práce odhlasovati v jediné schůzi bez zřetele k obstrukčnímu pandemioniu na pouhé mávnutí šátkem s předsednického křesla všecek soubor branného zákona. Oposice čítající 127 hlasů demolovala sice ve vášnivém protestu proti této revoluci shora opět zasedací síň, na Tiszu se plívá jako na zaprodance Vídně a poslanec Kováč střelil po něm dokonce ve vřavě zasedání, hrdý muž obstál však ve zkoušce té jako skála, postavil pěst proti pěsti dávaje odpůrce násilím ze sálu vyváděti a odsuzovati immunitním výborem, zatím co vojsko udržovalo ulici v poslušnosti. Oposice, v níž se opět sešel Justh nejen s Kossuthem, nýbrž i s Juliem Andrássem, Albertem Apponym a lidovou stranou, prohlašuje sice zákony většinou odhlasované za neplatné a vládu za prosté zločince za souhlasu valné části národní společnosti, jež Tiszu okázale bojkotuje, ale strana práce vytrvala při něm a vládní stroj v jeho pevných rukou nezachvěl se ani na chvíli.

Tiszův
poměr k Vídni.

Vídeň dosáhla tedy i v Uhrách konečně toho, co se od roku 1906 vůdčí koterii vojenské jevílo nezbytným, dík odvážné ráznosti státníka, jenž před šesti lety odcházel z veřejného života takřka jako politická mrtvola. Cenný dar z jeho ruky neznamenal ovšem, že by mezi ním a vůdčími kruhy vídeňskými tím byla zaručena srdečná náklonnost. Starý císař důvěřoval sice Tiszovi plně a spoléhal na něho, vojenské a politické kruhy však, které budoucnost monarchie opíraly spíše o nedočkavého následníka, poznávaly jasně vlastní motivy jednání uherského státníka a viděli v jeho skoro diktátorském postoji vážné nebezpečí pro vývoj říše. Zůstával jim zosobněním toho maďarství, jež svou národní osobitostí a Shylokovým úpisem dualismu podvazuje trvale žádoucí rovnováhu v ústrojí říšském a tím jeho náležitý vývoj obecný. Zejména maďarská politika proti Charvatsku byla toho názorným dokladem.

Charvatsko.

V Záhřebě byl sice v březnu 1911 sabor po dvouleté přestávce zase svolán, ale uherská vláda Khuenova nedovedla nalézt v něm pro své snahy, zejména pro zálučnou změnu volebního řádu, opory ani u pravašů ani v táboře koalice srbsko-charvatské. Snažila se tedy zlomiti oposici dvojným rozpuštěním saboru v několika měsících a užitím všech prostředků korupce i volebního násilí, zejména při volbách konaných 15.—18. prosince 1911, k nimž soustředila do země celou armádu s pluky i ze Štýrska přivolanými. Přes to nedosáhl ani sám bán Tomašić mandátu a vládní kandidáti zvítězili jen v 6 z 88 volebních okresů. Vláda neváhala však přes tento

Volby v prosinci
1911.

okázalý a opětovný projev vůle voličstva v lednu 1912 nově zvolený sněm ještě před jeho ustavením prostě rozpustiti a čelila hlučným demonstracím, které postup její zejména v mládeži záhřebské vyvolával, zavřením university a jmenováním Slavka Cuvaje na stolec bánský, muže, který měl maďarské panství v Charvatsku stůj co stůj podepřítí.

K tomu byla v dubnu chorvatská ústava suspendována a Cuvaj jako královský komisař vybaven mocí opravdu naprostou, již neváhal vydatně užívatí. Tisk byl umlčen konfiskacemi, shromažďovací právo zrušeno, městská zastupitelstva rozpuštěna, vězení se zase zaplňují a dochází i k zastavení samosprávy církve srbské. Kladného úspěchu zuření to mítí ovšem nemohlo. Podráždění, které nezákonný režim nejen v charvatském, nýbrž ve veškerém jihoslovanském prostředí způsoboval, dostalo se jen výrazu v atentátu, který 8. června na Cuvaje učinil bosenský student Luka Jukić, a zároveň bylo přirozeno, že veškerí politikové chorvatští odmítli svou účast v zákonodárné komisi, kterou bán chtěl v zápětí potom zákonitý sněm nahraditi.

Tak stalo se Charvatsko, podobně jako v době záhřebského procesu, opět krajem, který k sobě poutal obecnou pozornost jako doklad maďarské zvůle i churavých poměrů mocnárství a věc působila pohoršlivě zejména v Srbsku, zesilujíc tam přesvědčení, že zásadní boj proti sousední despotii habsburské jest mravním závazkem království. Mladý Jukić upevnil se ve svém úmyslu, zabítí Cuvaje, především styky s bělehradským prostředím.

Věc vzbuzovala však také v Cislajtani značné vzrušení. Jihoslované z Dalmacie, Přímoří i Slovinska pranýřují s českou pomocí v říšské radě vídeňské opětovně řádění Cuvajovo a protesty ty měly ohlas zejména i v kruzích blízkých následovníkovi Františku Ferdinandovi. V nich se uznává, že posupná politika maďarská vháňá jihoslovanský živel monarchie nezadržitelně do náručí srbské irredenty a že jest nutno, aby monarchie co nejdříve přikročila k zásadnímu řešení tohoto, pro její další život nejdůležitějšího problému, aby se neopakovaly znovu a znovu zjevy, jako byla manifestační pouť 150 chorvatských studentů do Bělehradu 19. dubna, při níž prý králi Petarovi vstříc zazněly pozdravy jako „králi jugoslávskému“. Řešení jevílo se kruhům těm ovšem možným a žádoucím především v duchu trialistickém, jenž by se opřel vydatně o charvatské katolictví a dynastii přinesl vítanou oporu jak proti srbskému nebezpečí, tak proti maďarské rozpínivosti, výhodami dualismu rozmazlené. Tak způsobilo značnou pozornost,

Cuvaj
královským
komisařem.

Jukićův
atentát
(8. června 1912).

Protesty proti
Cuvajově
hrůzovládě.

Trialistické
podněty a plány.

když v podobném smyslu v delegacích 2. května 1912 průzračné narážky učinil kníže Karel Schwarzenberg, jehož dobré osobní styky s nástupcem trůnu byly obecně známy. Na strunu tu bil pak v Charvatsku samém neúnavně zejména tábor pravašský, který na začátku 1912 po smrti Dr. Josefa Franka v t. zv. spojené straně práva sdružil v Záhřebě opět v jedno frakci Frankovců a Starčevićovců, zachováváje těsné styky i se slovinským klerikálním táborem Šusteršičovým, i s charvatskými státoprávníky v Dalmacii a Bosně. Z kruhu toho byl již 31. ledna 1912 kabinetní kanceláři císařově i vojenské kanceláři nástupcově podán pamětní spis podepsaný 55 poslanci i politiky před- a zalitavskými, kde se navrhovalo svolání jakéhosi ústavodárného shromáždění všech větví národa charvatského k nové úpravě jeho postavení v mocnářství.

Určité plány řešení jihoslovanské otázky tímto směrem přinášely ostatně také některé publicistické práce souvěké, na příklad brožura vydaná 1911 v Dubrovniku Nikolou Bjelovučičem s názvem „Trializm a hrvatska država“, a nebyla jich daleka ani důkladná kniha, již tehdy vydal po anglicku Seton-Watson s názvem „Jihoslovanská otázka a habsburská monarchie“. Mladý badatel anglický, který zároveň v účinné brožuře byl Evropě ukázal násilnictví a koruptnost volebních praktik maďarských, hledal rovněž řešení jihoslovanské otázky v rámci monarchie vytvořením velikého útvaru, převážně chorvatského, který by měl přirozené středisko své v Záhřebě a přičleňoval se jako třetí úd k společenstvu rakousko-uherskému; ale jeho koncepce byla daleka trpkého nepřátelství k živlu srbskému, jež bylo význačné pro ideologii pravašů a jejich vídeňských přátel. Naopak Seton-Watson, který ve své knize velmi podrobně zpracoval materiál při Friedjungově procesu na světlo vyneseny, ukazoval, že dějinný vývoj v brzku napíše na stěny habsburské monarchie osudné „Mene-Tekel“, nedovede-li ještě včas naléztí poctivý poměr ke všem složkám jihoslovanského problému a nevzdá-li se pokusů o jeho řešení pouhým násilím a perfidní lží.

V ohledu tom byly podněty jeho přímým protikladem podnětů, které generál Conrad z Hötendorfu i po svém odstranění z generálního štábu neúnavně nejvyšším místům předkládal o tom, jak prý monarchii zachrání jedině válečný úder na Srbsko, jehož výsledkem by pak bylo vytvoření spojené Jugoslavie v rámci habsburské monarchie. Zejména, když na jaře 1912 vření na Balkáně dosahovalo vrcholné prudkosti a zároveň do světa pronikaly první zprávy o balkánském spolku proti Turecku smlouvaném,

navrhoval bojovný generál přímo, aby Rakousko urychlilo výbuch obsazením sandžaku, a v Petrohradě měli, jak jsme již viděli, opravdu vážnou obavu, aby Vídeň k něčemu takovému nesáhla. Tu šlo o to, pokud nový ministr věcí zahraničních, hrabě Berchtold, dovede podle vzoru svého předchůdce krotiti výbušné nálady koterie, která jediné ve válce viděla spásnou omlazovací koupel sestárlé monarchie a byla ji ochotna na Balkáně jakkoliv vyprovokovati. To by bylo ovšem znamenalo zároveň přímý protiklad ujištění, jež právě tehdy Vilém II. a Bethmann v Baltském portu dávali vládci Ruska, a z Berlína neopomenuli proto dáti v tom smyslu do Vídně pokyny, jichž Berchtold nemohl nedbati. Záleželo však ještě více na tom, jaké jsou jeho vlastní zásadní názory na otázky balkánské, a tu bylo především nepochybné, že i ministři Srbsko se jevílo nepřitelem, s nímž dříve nebo později se bude třeba opravdu násilím vyrovnati.

To zůstávalo hraběti Berchtoldovi jaksi aksiomatem zcela samozřejmým, takže nikdy se vážně neobíral myšlenkou, jak by bylo možno snad jinak jihoslovanský problém pro monarchii řešiti; a přijal z inventáře Aehrenthalova zároveň i pevné přesvědčení, že monarchie se musí vši silou brániti tomu, aby Srbsko ani na jihu na úkor Turecka nevzrostlo, nýbrž, dojde-li k rozkladu osmanské državy v Evropě, že jest třeba zatlačiti království Karadorděvičů při jejím dělení rozhodně do pozadí jednak zvětšením Bulharska, jednak vytvořením co nejsilnějšího nového státu albánského. A není zcela vyloučeno, že v tom smyslu padly narážky i při hovoru bulharského krále s ministrem, když ramenářský Ferdinand Koburský v červnu 1912 podobně jako Nikola Černohorský Vídeň byl navštívil.

Byla tu však ještě možnost, že v případné srážce na Balkáně Turecko zvítězí, jako zvítězilo roku 1897 nad Řeckem, a tu mohla rovněž válka znamenati pro Srbsko ztrátu dotavadního významu. Z toho všeho plynul pro politiku Berchtoldovu důsledek, že monarchie, jejíž vojenská vážnost byla právě novým branným zákonem a již před tím značnými investicemi výzbrojnými náležitě podepřena, nemusí viděti v případném rozvíření boje na Balkáně neštěstí, jemuž by se měla s krajním úsilím brániti. Naproti tomu znamenala však úplná nečinnost v otázce té ve chvíli, kdy celý svět viděl, jak se ruská diplomacie v balkánských státech do popředí sunula, snad ztrátu prestiže, v bosenské krizi získané. Bylo tedy třeba učiniti aspoň zajímavé gesto, které by k Vídni zraky Evropy obrátilo a ukázalo, že i po smrti Aehrenthalově na Míčovém náměstí se dějí věci významné; a gesto

Hlediska
Berchtoldova.

Jeho protisrbské
zaujetí.

Možnost
tureckého
vítězství.

Seton-Watson.

Podněty
Conradovy.

Rakouská nota
z 13. srpna 1912.

takové provedl Berchtold opravdu 13. srpna, tedy ve chvíli, kdy na poloostrově napětí již dosahovalo vrcholného bodu. Obrátil se totiž k velmocím s podnětem, aby v Cařihradě vládě turecké vytkly společně nutnost „postupnou decentralisaci“ správy dáti křesťanským poddaným záruku rovnoprávnosti; zároveň měly však velmoci státy balkánské přiměti k tomu, aby zachovaly mír a daly portě žádoucí čas k provedení navržených oprav.

Rakouský podnět byl opravdu z míry nejasný a příliš všeobecný; nebylť v něm nikterak naznačeno, co se míní slovem decentralisace a jak by bylo heslo to uvést v život při velmi složitých poměrech náboženských i plemenných, jež vyznačovaly evropské vilajety Turecka, zejména v Makedonii. Proto bylo jednání diplomatické pojící se k námětu tomu zcela neplodné. Žádná z velmocí ho sice neodmítla zásadně, ale rovněž žádná neprojevila účinné důvěry v navrhovaný lék. V Berlíně byli nemile dotčeni zejména tím, že Berchtold vystoupil s nimi dříve se nedohodnuv, a netajili zároveň obavy, že by navrhovaný nátlak velmocí na portu mohl stížití výsadní postavení Německa v Cařihradě. Proto kancléř Bethmann-Hollweg, jenž 7.—8. září navštívil Berchtolda na Buchlově, tlumočil mu dosti nepokrytě hledisko, že říše německá nehodlá nikterak „den Satteliten Österreichs im Orient zu machen“ a že příliš sverázné kroky Vídně v ožehavých otázkách balkánských jí nejsou vůbec valně žádoucí.

A podobně ani v Anglii, ač kladli značnou váhu na zachování míru na blízkém východě, nepřáli si kroků, které u porty mohly nemile působiti. Neboť nová vláda turecká, v níž značný vliv měl starý anglofil Kiamil paša, těšila se v Londýně zvýšené přízni, zejména když pověřila britského admirála Limpuse reorganisací a inspekci tureckého loďstva. V Petrohradě pak mrzel se zase Sazonov velmi nad tím, že Vídeň se podnětem Berchtoldovým tlačí příliš do popředí, kdežto Řím, jsa dotud ve válce s Tureckem, zůstával stranou, takže upřímného zájmu se věci dostalo především jen ve Francii. Tam Poincaré, zájezdem do Petrohradu o povážlivosti spolku balkánského poučený, uznával velmi nutnost účinných kroků velmocí k zachování míru, trváje ovšem na tom, že rakouskému podnětu by bylo třeba dáti větší určitost a přesnější vymezení a že zakročení u porty se může státi zatím jen jednotlivě, nikoliv společnou notou velmocí. A to se opravdu stalo.

Zatím zrála však válečná srážka na Balkáně zcela neodolatelně. Na pomezí Černé Hory stalo se 19. srpna turecké městečko Berani jevištěm pohraničních utkání zvláště krvavých a jen tlak zástupců velmocí v Cetyni zabránil

Její neplodnost.

Bethmann
v Buchlově.

Úsilí
Poincaréovo.

Srážky
v černohorském
pohraničí.

tomu, že boj se nerozvinul ihned plnou měrou. Turecká vláda stahovala sem vojenské posily a prohlašovala, že bude nucena Černé Hoře dáti ultimatum, nedonutí-li velmoci jejího vládce k účinné demobilisaci rázným vystoupením a nikoliv jen chlácholivými slovy. V otázce nadhozené reformy vytasila se pak porta se starým projektem nové úpravy správní, který byla vypracovala kdysi, v roce 1880, komise zřízená na základě § 23 kongresové akty berlínské pro východní Rumelii a jenž zůstal ovšem po dlouhá leta mrtvou literou. Skutečné ústupky činila však porta jen odbojným Albáncům, obírajíc se plánem, k vlastní oblasti skipetarské přivtělití těsně kraje kosovský, bitoljský a janinský, čímž by slovanský a řecký živel v nich byl vázán arnautskou většinou. Naproti tomu vláda bulharská, poháněná vpřed hlučnými demonstracemi vlasteneckými a tlakem makedonského komitétu, protestovala proti plánům těm a obrátila se 12. září k velmocím s rozkladem, že mír může býti zachován jen, vytvoří-li Turecko bez odkladu ze všech makedonských vilajetů autonomní provincii s generálním místodržitelem belgického nebo švýcarského původu, s provinčním sněmem i místní milicí a zaručením rovnoměrného zastoupení křesťanů v tureckém parlamentu. V těchže dnech, 5. září, doplnila pak svou vojenskou konvenci se Srbskem důležitými dodatky a pokračovala i s Řeckem v jednání o uzavření konvence podobné, kterou společný útok na oblast makedonskou i thráckou měl býti účelně upraven.

S ruské strany stały se sice opětovné pokusy, zdržeti vládu sofijskou i bělehradskou od útočného postupu hrozbou, že v případě neúspěchu nesmějí počítati s pomocí cářskou na svou ochranu, ale úmysl balkánských spojenců v příhodné době po ukončení žní na Turecko udeřiti upevňoval se přes to přese všecko a byl usnadňován i ukvapeným jednáním se strany vlády cařihradské. V ní působily totiž naděje, že případná válečná sázka s podceňovanými státečky sousedními se skončí pro Turecko vítězstvím podobným, jakého nabyl roku 1897 Abdul Hamid nad Řeckem, a že úspěch vyprostí nejen nový ústavní režim turecký z vnitřních nesnází, nýbrž usnadní i skoncování trapné války s Itálií tím, že odvrátí jinam veřejné mínění, jehož odpor proti zřejmé kapitulaci znemožňoval dotud úspěch jednání o mír ve Švýcarsku zahájeného.

Proto v Cařihradě přilili oleje do ohně tím, že 22. září povolali do zbraně 100 tisíc záložníků a chystali se mobilisovati deset divisí pod záminkou vojenských cvičení, jež se měly v okolí Drinopole konati přes pokročilou dobu roční. Tu prohlásilo Bulharsko, že nemůže nepřistoupiti rovněž k ochranné

Turecké
projekty
reformní.

Bulharský
protest
z 12. září.

Bojovná nálada
v Cařihradě.

Mobilisační
poplach.

mobilisaci svých branných sil, a tím stávalo se více než pochybným, podaří-li se evropské diplomacii přece hrozící srážku zažehnati, zejména, když 30. září opravdu nejen Bulharsko, nýbrž i Srbsko mobilisaci všech svých branných sil vyhlásilo a den potom i Řecko jejich příkladu následovalo.

V této chvíli krajního napětí mohlo snad ještě jen zcela rozhodné a svorné zakročení celého tribunálu velmocenského rozjetý vůz zadržeti na kraji srážu, než svornosti takové a opravdové vůle k záchraně míru byl v kruhu tom zřejmý nedostatek. S otevřeným cynismem znal se k tomu zejména Vilém II. „Jsem proti jakémukoliv vměšování se do věci v této chvíli“, psal 26. září. „Lépe jest klidně připustiti vybouření se boje a pak, po puštění žilou, promluvíti; tu naslouchají všichni mnohem ochotněji. Turecko musí nyní především ukázati, je-li ještě velmocí, jak samo tvrdí, čili nic.“ A ještě výrazněji dal výmluvný projev svému názoru v úvaze složené v loveckém zámečku Rominten 4. října, kde praví: „Věčné vytýkání potřeby míru při všech, vhodných i nevhodných příležitostech vytvořilo v 43 letech trvalého míru u vůdčích státníků a diplomatů evropských názor vskutku eunušský. Nyní, na příklad, slyší se se všech stran jen tvrzení, že velmoci mají zasáhnouti, že musí mír udržeti, ochrániti a zabezpečiti, zabrániti útoku balkánských států, a kdyby to možné nebylo, aspoň jim překaziti územní zisky a zvětšení po válce. Jak je si to možno představit?“

A tu ukazuje císař ve své úvaze, že bulharského cíře k válce tlačí veřejné mínění, které, zabránilo-li se jí opravdu, proti velmocím se obrátí a zároveň revolučními výbuchy může ohroziti panovníky balkánské a vytvořiti republiky ještě závislejší na Rusku, než nynější království. A v tuto sázku mají velmoci, zejména pak Německo, vstoupiti pro Turecko, které snad opravdu jest na dno zpuchřelé. Balkánské státečky mají prý stejnou potřebu proti portě o vlastní vzrůst se pokusiti, jako měl Fridrich Veliký proti Marii Terezii nebo Prusko v letech 1864—1871. Úkolem velmocí není tedy zarážeti vývoj takový, je-li opravdu důsledkem vnitřní síly křesťanských státečků a sešlosti Turecka tím spíše, ježto — a to jest nejdůležitější — Německu lépe se hodí, dojde-li ke srážce nyní, kdy věc Rusku a Francii nepřichází včas, ježto nejsou ještě k boji proti Němcům připraveny. „Jen ať dojde klidně k válce! Tu ukážou balkánské státy konečně, čeho jsou schopny a mají-li oprávnění svého bytí. Porazí-li rozhodně Turecko, byla pravda na jejich straně a přísluší jim jakási odměna. Budou-li naopak poraženy, příkrčí se a zachovají na dlouho mír i klid a územní otázka zmizí. Velmoci musí jen okolo bojiště

učiniti kruh, v němž zápas se odehraje, a na nějž má zůstatí obmezen, zachovávejte samy klidnou krev a nedopouštějte se žádných ukvapeností. K tomu pak přísluší podle mého přesvědčení nyní především zdržeti se jakýchkoliv prudkých zásahů v zájmu t. zv. milého míru, neboť byl by to jen mír shnilý a plný zlých následků. Jen ať ti lidé mají plnou volnost! Buď dostanou výprask anebo ho dají, potom jest vždy dosti času mluvíti s nimi. Východní otázku jest třeba železem a krví řešiti. Ale v době *nám* příznivé a to jest nyní!“

Těmito temperamentními a jistě pozoruhodnými vývody obracel se Vilém II. především proti úsilí, které zejména se strany francouzské a ruské se právě tehdy s nepochybnou opravdovostí vynakládalo k odvrácení válečného výbuchu. Sazonov nespokojil se totiž s tím, že ohrozil sklon balkánských spojenců k Rusku neúnavnými výstrahami před útočným postupem; provázel je neúnavně i snahou po dosažení spojeného úsilí velmocí, jež by přimělo Turecko k žádoucím reformám. Vystoupil s podnětem takovým zejména 17. září a snažil se věc učiniti zároveň důležitým předmětem své diplomatické pouti po Evropě, jež jej vedla — jak jsme se toho již v předchozí kapitole dotkli — v druhé polovici září nejprve do Anglie.

Ruský ministr se setkal tu však se značnou zdrženlivostí státníků anglických, pokud šlo o provedení účinného nátlaku velmocí na Turecko, a zároveň s názorem, že by nebylo prospěšno, aby v ožehavých otázkách balkánských spřátelené velmoci západní spolu s Ruskem vystupovaly jako skupina od trojspolku se ostře dělící, nýbrž že jest třeba s Německem i Rakouskem zachovati těsnou součinnost. Zároveň přišel z Paříže podnět Poincaréův, s nímž i v Berlíně přes odchýlnou náladu Viléma II. vyslovovali svůj souhlas, aby totiž všechny velmoci pověřily Rusko a Rakousko, jakožto mocnosti vývojem věcí na Balkáně především dotčené, zvláštním mandátem k záchraně míru. Jejich zástupci měli v Sofii, Bělehradě, Athénách i v Cetyni oznámiti, že velmoci odsuzují rozhodně veškeré počiny, jež by mohly vésti k válce; kdyby však přesto přese všechno měla vypuknouti, že velmoci nedovolí, aby přinesla změnu územního statu quo. S tím mělo býti pak spojeno i prohlášení, že velmoci, opírajíce se o § 23 berlínské akty, „vezmou do svých rukou“ dílo správní reformy v evropském Turecku, ovšem bez jakékoliv újmy celistvosti říše osmanské.

To bylo velmi důrazné zakřiknutí balkánských spojenců a Sazonov, který z Anglie do Francie se ubíraje s francousko-německým podnětem se ztotož-

Hledisko
Viléma II.

Jeho obhajoba
válečné sázky.

Volnost boje na
Balkáně.

Sazonovův
podnět.

Evropský
mandát pro
Rusko
a Rakousko.

Zdrženlivost
Ruska.

nil, způsobil tím značné zklamání nejen ruským klientům na Balkáně, nýbrž i v Rusku samém všem stoupencům výrazně slovanské politiky, zklamání, jemuž ostatně dal výraz i Dr. Kramář v rakouské delegaci, právě tehdy zasedající. Ruský ministr snažil se ovšem později dokazovati, že šel cestou tou jen proto, aby snáze čelil hrozícímu činnému zasažení Rakousko-Uherska do války na Balkáně, a že nebylo nikterak jeho úmyslem, slovanské bratry od ní opravdu odvrátiti. Pravda to však nebyla. Nepochybné projevy jeho z rozhodujících dnů do Ruska i vůči francouzským zástupcům v Paříži učiněné ukazují, že Sazonov chtěl upřímně zabrániti válce, v níž i vítězství spojenců i jejich případná porážka se podle jeho názoru jevily ruskému zájmu v té době stejně nevhodnými. Neboť vítězství mohlo zejména Bulhary přivésti k Cařihradu blíže, než ruským plánům užinným bylo vítáno, a vyvolati zároveň proti Srbsku zakročení Vídně, jež by stavělo cářskou moc také před skutečnost velmi nepříjemnou za dotavadní nedostatečné připravenosti její pro velikou srážku evropskou.

Jeho poměr
k Bulharsku.

Než ani porážka spojenců balkánských nemohla Rusku ovšem přinésti nijakých výhod, naopak, jen nemilé závazky ochrany nebo ztrátu prestiže. Proto uvolil se Sazonov bez odporu přijmouti za spojenou Evropu pacifikační mandát, když věc byla z Paříže všem velmocím na začátku října úředně předložena, a ani ve Vídni nemohli to odmítnouti, ač tam vskutku snaha zabrániti válce na Balkáně nebyla valně upřímná. Diplomatická akce minula se ostatně úplně svým cílem. Balkánští spojenci, na něž působil neodolatelný pud vnitřní národního prostředí, nehodlali již ustoupiti žádnému nátlaku z venčí a rozhodli se postaviti Evropu před hotovou událost.

Bezúspěšnost
rusko-
rakouského
zákroku.

Provedení vzal na sebe po tajné dohodě předchozí Nikita Černohorský, o němž se ovšem tvrdilo, že věc dovedl spojit i s obratnou spekulací ve svém osobní prospěch na vídeňské burse. Týž den, 8. října, co zástupcové rakouský a ruský ve všech stoličních místech balkánských jménem velmocí přednášeli veto proti válce, vyhlásil ji černohorský král Turecku bera za důvod odmítnutí ratifikace smlouvené pohraniční úpravy, a rukou jeho nejmladšího syna Petra padla ještě týž den první dělová rána proti tureckým posicím. A nebylo zároveň pochybnosti, že ostatní spojenci balkánští budou jeho příkladu v zápětí následovati, tím spíše, ježto také rozklad o nutnosti urychlených oprav správních, který zástupci velmocí 10. října v Cařihradě učinili, u porty nenalezl nikterak ochotného přijetí.

Černá Hora
zahajuje
válku
(8. října 1912).

Tu vystoupila však tím ostřeji do popředí otázka, podaří-li se boj na polo-

ostrově včas lokalisovati tak, aby se nezměnil v zápas evropský, a hlavní obavy pojily se k Vídni, kde válečná strana se nikterak netajila úmyslem, sáhnouti ke zbrani zejména, jakmile by srbské vojsko vpadlo do sandžaku novopazarského, aby tu Černohorcům ruku podalo a stěnu oba srbské státy dělící prolomilo. Svod k tomu byl pak tím větší, ježto i s turecké strany důvěrně se žádalo, aby Rakousko přikročilo k obnovení okupačních práv, jež mělo v sandžaku až do roku 1908. Proto kolísal Berchtold ve věci té dlouho a bylo především na Berlínu, aby spojence svého zadržel před osudným krokem. Ve směru tom nebyly opravdu zcela zklamány naděje Sazonovovy, kterýžto ruský ministr byl právě na své diplomatické pouti Evropou také do hlavního města říše německé zavítal. Pod vlivem německým a k nemalé lítosti bojechtivé koterie Conradovy byl hrabě Berchtold donucen od svých původních záměrů ustoupiti a uklidnil 10. října ostatní velmoci ujištěním, že monarchie habsburská se rozhodla zůstati zatím „Gewehr bei Fuss“ i tehdy, kdyby srbské vojsko v průběhu očekávaných bojů sandžaku se dotklo; vyhrazoval si při tom ovšem plnou svobodu jednání pro případ, že by nemilovaný soused kraje toho se chtěl trvale zmocniti. Sazonov slíbil naproti tomu v Berlíně důvěrně, že bude slavofilské kruhy v Rusku držeti vši silou na uzdě, kdyby chtěly zatahovati cářskou moc na pomoc balkánským křesťanům, a Vilém II. blahopřál státnímu sekretáři Kiderlen-Wächterovi, že tak účinně dovedl ruského státníka k zemi přitisknouti.

Rakousko
a sandžak.

Sazonov
a Berlín.

V Berlíně dbali ostatně se vši péčí toho, aby lokalisace boje byla zároveň i ve prospěch Turecka zabezpečena ukončením jeho zápasu s Itálií. Německý zástupce v Cařihradě tlačil nyní se vším důrazem na Vysokou portu, aby vykoupila bez odkladu nezbytnými ústupky volnost rukou svých na této straně, a také v Římě neváhali vhodné chvíle náležitě užítí. Již v prvních dnech října ohlásili, že Itálie přeruší jednání o mír a rozvine boj všemi prostředky, nepodrobí-li se porta v několika málo dnech jejím požadavkům, a díky tlaku z Berlína vykonanému neminula se hrozba účinkem. Již 15. října byl v Ouchy u Lausanne, kam vyjednavači z blízkého Caux byli přešli, podepsán mírový preliminář za podmínek, jež znamenaly pro Itálii plný úspěch, zakrytý jen velmi povrchně některými diplomatickými jemnostkami.

Mír lausannský
(15. října 1912).

Turecko neprohlásilo sice výslovně, že se vzdává svrchovanosti nad Tripolskem a Kyrenajkou, slíbilo však, že do tří dnů vydá provolání k obyvatelstvu zemí těch, jímž jim dává plnou volnost k ukončení zhoubné války, že odvolá odtud veškeré své vojsko a obnoví zároveň normální diplomatické

i obchodní styky s Itálií, jejímž příslušníkům říše osmanská opět bude otevřena. Itálii uvolnila se tím cesta k zabezpečení právního panství nad anektovanými kraji lybickými tím spíše, ježto zároveň dostala od ostatních velmocí slib uznání své suverenity nad nimi. Naproti tomu zavázala se, že vrátí Turecku Rhodos i Dodekanesos, kde měla porta pak provést reformy řeckému obyvatelstvu žádoucí; vrácení bylo však podmíněno předchozím odchodem všech tureckých posádek z Lybie, takže termín jeho byl dosti neurčitý a souostroví zůstávalo zatím v držení Vlachů ve chvíli, kdy osud říše osmanské se octl na vážkách v těžkém zápase nově rozpoutaném.

Neboť skoro v téže chvíli, co na švýcarském jezeře Rešid paša a ostatní zástupci turečtí podpisovali kapitulaci říše před italským násilím, padla v Cařihradě poslední zástěna, mír a válku na poloostrově balkánském od sebe dělící. Již 13. října podali tam bulharský, srbský a řecký zástupce ultimativní noty, jež shrnovaly jejich stížnosti a požadavky hledící k úpravě poměrů křesťanského obyvatelstva v evropském Turecku; na jejich dodržení pak neměly dozírat jen velmoci, nýbrž i zástupci balkánských spojenců. Tu nebylo naprosto lze nadíti se, že by noty takové mohly býtí podkladem dalšího jednání tím spíše, ježto v té chvíli srbské pluky, které měly podle předchozí vojenské konvence zesílit bulharský útok na Thrákii, již projížděly Sofií a cíř Ferdinand se odebral na pohraničí do Staré Zagory, kde vznikal hlavní stan jeho armády.

Než také v Cařihradě samém nálada veřejná nebyla dalšimu jednání přízniva. Hned po vypovězení války Černou Horou žádala tam ulice bezodkladného vypovězení války i jejím spojencům, a sročený dav, který vytloukl okna Vysoké porty pro domnělou zbabělost vlády, bylo třeba jízdou rozháněti. Proto vláda Saidova nemínala na ultimata z 13. října vůbec odpověděti. Sečkala jen podepsání míru s Itálií v Lausanne a 17. října vrátila bulharskému a srbskému zástupci pasy s prostým opověděním stavu válečného. Vůči vyslanci řeckému však toho neučinila, ač v Athénách zatím Venizelos byl již okázale ohlásil přijetí Kréty do svazku království řeckého a ihned do athénské sněmovny připustil 40 zástupců ostrova. V Cařihradě chtěli vzbuditi domněni, že uznáním skutečnosti té bude snad možno Řecko od ostatních balkánských spojenců odtrhnouti. Ale manévr neměl účinku, neboť hned 18. října vyslanec řecký sám odevzdal turecké vládě vypovězení války a odjel na Lloydovém parníku „Palacký“. Diplomacie domluvila a slovo náleželo nyní jen zbraním.

PRVNÍ VÁLKA BALKÁNSKÁ A LONDÝNSKÁ KONFERENCE

Hlavním překvapením, které válka přinesla, byla malá odolnost armády turecké. Těšit se od svého úspěchu nad Řeckem roku 1897 obecně dobré pověsti, kterou podpíralo ostatně i dílo německých instruktorů i nedávný tuhý odpor vůči Vlachům v Tripolsku, řízený muži jako byl Enver-bej. Skutečnost byla však jiná. Nedůvěřivý, špiclovstvím prosycený režim Abdula Hamida nedopouštěl, jak víme, zdravého vývoje sboru důstojnického a vojenství turecké za doby sultánské despotie trpělo nadto přílišnou úsporností. Proto nekonala se vůbec cvičení větších formací a počet mužstva v činné službě pravidelně vydržovaného nebyl nikterak přiměřený rozsahu říše a jejím úkolům. Proto vyplňovala vláda v případě naléhavé potřeby, zejména při potlačování místních vzpour, vychudlé kádry povoláváním do zbraně starších vycvičených záložníků (redifů). Režim mladoturecký byl nucen pro obecnou nespokojenost od toho upustiti a věc neobešla se ovšem bez přechodných obtíží, zvýšených také tím, že ve sborech důstojnických mnoho starších velitelů, vyšlých z mužstva, bylo nuceno ustoupiti mladším, méně zkušeným silám, které do popředí vynesla revoluce a politické stranictví.

Komitét snažil se sice úroveň vojska povzněsti, ale požadavek, aby každý důstojník byl odborně vzdělán, nebylo v primitivních poměrech říše možno ihned provésti, kdežto v mužstvu revoluční převrat způsobil namnoze jen zmatek. Neboť negramotná masa anatolských sedláků a jiných Asiatů, tvořící podstatu vojska, nedovedla naráz zaměnit staré náboženské tradice islámské, které jí bývaly silnou vzpruhou udatenstva, za nové vlastenectví osmanské mladotureckého přístřihu. Viděli jsme nadto, jak zejména v letech 1911—1912 boje mezi důstojnickými koteriemi přívrženců komitétu a ligy vojenské rozrušily sbor důstojnický a zavlekly povstaleckou deserci i rozklad vši discipliny zejména do oddílů v krajích albánských a makedonských rozložených.

Podle zákona měl počet vycvičeného, rychlé mobilisace schopného mužstva činiti na půl druhého milionu, opravdu dosahoval sotva 640 tisíc. Z toho

Pokleslost
vojska
tureckého.

Mladoturecké
zásahy.

Dodekanesos.

Ultimatum
balkánských
spojenců
(13. října).

Vypovězení
války.

Loďstvo.

byla značná část upoutána místní potřebou neklidných koutů v Arabii, Hau-
ranu nebo Kurdistanu a doprava asijských posádek na bojiště balkánské byla
nadto znesnadněna i jinak. Řecké loďstvo mělo zjevnou převahu nad turec-
kým, které bylo proto nuceno hledati ochranu v opevněných přístavech
nebo v moři Marmarském a nemohlo zabezpečiti přímý převoz vojska
z asijských krajů. Při zrychlené mobilisaci byla proto doplňovací velitelství
nucena vyplniti pluky v evropských vilajetech namnoze rekruty, kteří ne-
uměli řádně se zbraní zacházeti a stávali se snadno obětí válečné paniky.
Nedostatečná síť železniční bránila rychlým přesunům sborů na místo nej-
větší potřeby a od počátku jevil se trapný nedostatek obozu i pomocných
formací zásobovacích a zdravotnických. Celek vojenské pohotovosti byl pak
bez náležité soustředěnosti seskupen v několika od sebe úplně odloučených
větších skupinách a podružných oddílech.

Rozdělení
armád.

Nejsilnější z nich byla armáda thrácká, rozložená podél bulharských hra-
nic na východ od řeky Tundžy a na svazích Istrandža-daghu, se čtyřmi divi-
semi chráníc zároveň Drinopol. V Makedonii stály dvě jiné skupiny silnější,
severní při hranicích srbských, jižní ochraňující Soluň proti Řekům, kdežto
menší oddíly byly roztrženy v sandžaku, podél hranic černohorských a
v Epiru. Jim měly býti oporou pevnosti Skadar a Janina. Velitelé těchto
větších i menších těles operačních byli pak namnoze generálové, které do
popředí vynesla nikoliv odborná zkušenost, nýbrž vůdčí činnost v lize vo-
jenské, jež byla nedávno odtiskla mladoturecký komitét od moci vládní, a
štáby, jim po bok postavené, byly rovněž pochybné hodnoty.

Špatné vedení.

To platilo i o ministrovi války Nazimu-pašovi, který převzal vrchní řízení
boje. Souhrn válečných sil, jež mohlo tak Turecko v první chvíli proti spo-
jencům postaviti, nedosáhl ani čtyř set tisíc, kdežto vojska nepřátelská
byla v celku svém asi o 150 tisíc silnější, nepočítajíc v to výzvědné roje ko-
mitské, které měly zvláště dobrou znalost nepřátelského území a rozličné
styky s jeho obyvatelstvem.

Výhody
spojenců.

Veškerá masa bojovníků spojeneckých království byla pak naplněna žha-
vou nedočkavostí bojovného úderu a mravním vědomím, že nastala rozhod-
ná chvíle pro svobodu potlačených bratří, spravedlivý vzrůst vlasti a zá-
chranu kulturních hodnot národních proti moslemské tyranii, která po sta-
letí sveřepým jhem svým tiskla k zemi jejich soukmenovce a nyní měla býti
mladotureckým nacionalismem ještě upevněna. Dobrá výzbroj, zejména dě-
lostřelecká, zesilovala tuto sebedůvěru.

Za tohoto stavu věcí a se zřetelem k značným zálohám zadrženým v asijských vilajetech doporučovala se tureckému velení opatrná defensiva a všemožné soustředění hlavních skupin i za cenu dočasných ústupů a přechodných ztrát na území. Bezduché napodobování strategických zásad německých a nátlak veřejného mínění cařihradského, bouřlivě rozpěněného k chvástá-
vému podceňování křesťanských státeků, žádaly však bezodkladného po-
stupu útočného a Nazim-paša dal k němu opravdu 20. října rozkaz. Zejména skupina thrácká, již velel starý Abdulah-paša, měla udeřiti na Bulhary, stejně jako měl sbor soustředěný v severní Makedonii pod velení Aliho Rizy-pašy ihned překročiti srbské hranice. Než i u spojenců, kteří měli z části mobilisační náskok, vládla vůle k útočnému postupu a také u nich síly byly rozděleny na řadu skupin hlavních a podružných zároveň vpřed posouvaných, ježto každému státu záleželo nejen na tom, aby přispěl co nejvíce k zlomení odporu společného nepřítele, nýbrž aby při tom zabral a obsadil co největší kus tureckého území. Mohloť to býti s velikou výhodou pro konečnou dělbu kořisti.

Turecký útok.

Tím vším válka nabyla značné složitosti a v několika málo dnech došlo na rozličných místech ke krvavým srážkám, jejichž výsledek pak byl téměř všude pro Turky zcela zdrcující.

Bulharský
nástup.

Bulharské vojsko, čítající asi 250 tisíc mužů, bylo cářem Ferdinandem, podporovaným hlavně generály Savovem a Fičevem, rozděleno na tři skupiny, které se hned v den vypovězení války daly do pohybu. Nejslabší, západní, o jediné divisi, měla údolím Bregalnice zaměřiti do Makedonie; střední, která se marně pokusila o vzetí Drinopole překvapujícím úderem, mohla aspoň 22. října u Demotiky přeříznouti železniční spojení Cařihradu se Soluní, kdežto třetí, hlavní sbor, vedený Radkem Dimitrijevem, srazil se téhož dne s postupujícím vojskem Abdulaha-pašy u Gečkinli a Lozengradu. První den zápas předvojů byl nerozhodný, v noci však část tureckého vojska, zachvácená náhlým přístrachem, dala se na útěk a zjev opakoval se následujícího dne i na jiném křídle turecké posice u Kirk-Kilissé. Pevnější odpor jiných divisí proti prudkým bodákovým útokům Bulharů ukázal se rovněž marným a Abdulah-paša byl nucen své rozbité sbory rychlým ústupem stáhnouti za ochranný úsek řeky Erghene, zatím co vítězové, nejsouce dosti vědomi dosahu nepřátelské pohromy, za ním se jen opatrně tlačili.

Lozengrad.

V tu chvíli padlo však již podobně neočekávané rozhodnutí i v severní Makedonii. Zde narazil 20. října hlavní sbor srbský, vedený generálem Putnikem, na svazích Kara Daghu na hlavní oddíl armády Aliho Rizy-pašy,

Kumanovo.

vedený Fethi-pašou, kdysi tureckým vyslancem v Bělehradě. Prudký boj se tu rozvinul 22. října u Kumanova. Srbové musili nejprve před dočasnou přesilou poněkud couvnouti, když však došly druhého dne posily, ukázalo zejména dělostřelectvo srbské rychle svou převahu a v zápětí strhly také tu nespolehlivé oddíly albánské celé turecké vojsko k zmatenému útěku se zanecháním většiny děl a obozu na bojišti.

Turecká pohroma.

Celá severní Makedonie byla velikým tím vítězstvím naráz vydána nepřátelskému postupu. Bulharská divise proniká ke Kočanům, Srbové obsazují 26. října již Skoplji, zatím co zároveň jiné jejich oddíly v sandžaku podávají u Sjenice a Plevje ruku Černohorcům, kteří se zmocnili Peče, a zbývající část srbské hotovosti se dopravuje k Drinopolu na pomoc Bulharům, pevnost tu sevřevším. Turecké vojsko ustupovalo v několika proudech k Bitolji, než také z jihu hrozila mu tu pohroma od čtvrtého spojence, Řeků.

Postup Řeků.

Pod vedením diadocha Konstantina, podporovaného francouzskými instruktory, překročili Řekové 19. října hranice thessalské. Mířice k severu zmocnili se Elasony a překonali 21. října vítězně obtížnou soutěsku u Sarandoporosu. Slabý sbor turecký ustupoval před nimi přes Selfidže k severu směrem na Soluň. Než také do Epiru pronikl zároveň jiný řecký sbor a stínil tu pevnou Janinu, podobně jako učinili Černohorci se Skadarem, obklíčivše v něm trosky nejzápadnějšího tureckého oddílu. Tyto pohromy, se všech stran na turecké vojenské vedení doléhající, dovršil pak další postup hlavního sboru bulharského.

Lule-Burgas.

Generalissimus Nazim-paša ujal se proti němu sám velení a snažil se zastaviti jej na pravém břehu Ergheny. Zde, u Lule-Burgasu, rozvinula se 28. října bitva nejvýznamnější svým rozsahem a trváním. Až do 2. listopadu vzdorovaly turecké oddíly, zejména pravé křídlo, jemuž velel Mohamed Muktar-paša, vášnivým útokům bulharským. Trpěly však nejen chybami svého vedení, nýbrž i nedostatkem zásob a konečný ústup jejich proměnil se proto rychle v úplný rozklad armády, hrnoucí se bez disciplíny směrem k Cařihradu v takovém zmatku, že pouhé trosky její se zachytily na opevněném pásu přetínajícím cařihradský poloostrov u Čataldžy, pouze na 30 km od Cařihradu vzdálené.

Čataldža.

Opevnění ta, zřízená roku 1878, byla ostatně rovněž v bídém stavu, takže jen nedostatek jízdy schopné rychlého stáhání a příliš rozvážné tempo bulharského postupu způsobily, že sám Cařihrad nepadl ihned do rukou vítězů. Ale i tak zdálo se, že jim neunikne a že poslední hodinka tureckého

panství v Evropě opravdu udeřila. Neboť i na jiných bojištích pokračoval rozvrat obranných sil tureckých nezadržitelně. Srbské vojsko poráží ustupujícího nepřítele 3. listopadu znovu u Kirčeva, zmocňuje se den potom Prilepu a tlačí trosky hlavní armády makedonské stále těsněji k Bitolji, které zase z jihu hrozil řecký oddíl vedený plukovníkem Mathiopulem.

Oddíl ten byl sice 4. a 5. listopadu u Soroviče Turky odražen a ztratil dokonce část dělostřelectva, drobný úspěch ten, takřka jediný v této válce, neměl však na celkovou rozvalu její valného vlivu. Zbytky tureckých sborů stlačené k Bitolji jeví se stejně pouhým ostrovem ztraceným v nepřátelské povodni, jako sbory bránící Drinopol, Skadar a Janinu. Zraky všech obracely se při tom ovšem s prudkým zájmem i k Soluni, kam se probíjel údolím Vardaru srbský oddíl; zároveň směřoval tam však i oddíl bulharský údolím Strumy, ale konečným vítězem v závodění tom zůstalo vojsko řeckého následníka, jež 2. a 3. listopadu u Jenidže zlomilo odpor mnohem slabší obrany turecké a mohlo v následujících dnech skoro bez vážných překážek k Soluni přichvátati.

Soluň.

Důležitý přístav byl zároveň bombardován i s moře řeckým loďstvem, jež bylo zatím obsadilo Tenedos, Lemnos, Thassos a většinu ostatních tureckých ostrovů ve vodách egejských. Proto turecký velitel Tahsin-paša, nevida možné záchranu, kapituloval 8. listopadu a odevzdal město Řekům. V tu chvíli ostatně také cařihradská vláda, jež dosti dlouho se byla pokoušela aspoň doma klamati veřejné mínění lživými zprávami o domnělých vítězstvích tureckých, přiznala zoufalé postavení své tím, že se 4. listopadu obrátila k velmocím s žádostí, aby sprostředkovaly příměří a základnu k mírovému vyjednávání, nezatajujíc, že jinak jest se obávati úplného shroucení říše osmanské.

Turecká snaha o příměří.

Dojem věci té v celé Evropě byl ohromný, ježto se takřka obecně čekali ne-li vítězství turecké, aspoň dlouhá válka nerozhodná; opakovalo se tu cosi podobného, jako byl nenadálý úspěch pruský ve válce roku 1866, a zejména ve slovanských krajích nastal upřímný jásot, plný hrdosti nad tím, že také Slované dovedou svět překvapiti říznými výkony, jaké ukázala bulharská pěchota nebo srbské dělostřelectvo. Podíl Řeků se při tom namnoze přezíral, což bylo pochopitelné při početné převaze jejich nad nepřátelskou skupinou a se zřetelem k tomu, že na jejich účtu zůstal jediný místní neúspěch spojenců.

Dojem v Evropě.

Slovanská myšlenka získala hned prvými, nejsilnějšími dojmy války ne-

pochybné posily, než i jinde byly porážky turecké s potěšením vítány. Tak ve Francii v kruzích, jež pochopovaly, že klientela ruského spojence se tu představila úspěšně s půl milionem osvědčených vojáků, dokazujíc zároveň převahu francouzských děl Schneider-Creusotových nad Kruppovým materiálem, Turky užívaných; a stejně těšilo Francouze rovněž, že Řekové se svými francouzskými instruktory v čele s generálem Eydouxem nabyli vrchu nad tureckými žáky Goltzovými. Než i v Anglii ozvala se ve veřejném mínění i v publicistice silně stará, protiturecká nálada gladstonovské tradice, vítající vlídně vzorná slova bulharského manifestu o válce kříže s půlměsícem a evropské svobody s asijskou tyraníí.

S pocity poněkud kyselými přijímala slovanská vítězství naproti tomu veřejnost italská nejen se zřetelem na staré soupeřství své s Jihoslovany na Adrii, nýbrž i z trpkého vědomí, že vedle svěžích vavřínů srbských a bulharských nepatrné úspěchy italské v nedávné válce o Tripolsko ještě více se scvrknou. Zejména však národní prostředí německé cítilo se poraženo ve svých tureckých zácích a přijímalo skutečnost slovanských úspěchů takřka za osobní urážku. Neboť domněle odvěký předpoklad vojácké převahy Germána nad Slovanem jevil se vážně otřesen, a ještě více byli ovšem konsternováni vídeňští vlastenci novorakouští, stanuvše náhle před srbskými triumfy jako před varovnou propastí.

Nešlo však tolik o sympatie nebo antipatie veřejnosti, jako o to, co učiní velmocenský svět státnický a jeho rozhodující kruhy, tváří v tvář neočekávané skutečnosti, že válka v průběhu krátkých tří neděl byla vlastně již rozhodnuta, a co ještě zbývalo z akcí vojenských, mohlo býti opravdu jen epilogem. Společný pocit, který tu především ovládl i v nejvyšších kruzích, byl, že na zachování územního statu quo, ještě 8. října tak slavnostně kanonizovaného, mysleti se nedá, nýbrž, že Turecku v ohledu tom nastanou nezbytně těžké ztráty, zcela jak to ve svých úvahách císař německý byl předvídal. Šlo jen o to, aby o rozsah jejich a o rozšíření jednotlivých balkánských států nedošlo k vážným zápletkám a snad i srážkám obou velmocenských táborů, na něž se Evropa stále určitěji štěpila.

Zabrániti tomu bylo cílem úsilovné činnosti diplomatické jak ministerského předsedy Poincaréa v Paříži, tak ministra Greye v Londýně a jistou měrou bylo lze i v Berlíně od počátku pozorovati snahu podobnou, zejména k shodnému postupu s Anglií ve věci té směřující. Nejdůležitější bylo však chování obou velmocí na Balkáně především zabavených, Ruska i Rakouska.

Slovanské
sebevědomí.

Diplomatické
úkoly.

U dvora cářského přímým protikladem jásetu ruských slavofilů nad vítězstvím balkánských souvěrců byly obavy před případným pádem Cařihradu do rukou bulharských. Možnost, že by na chrámu sv. Sofie zavlál jiný křesťanský prapor než ruský a že by tím jiná moc než cářství získala klíče k moři Černému, způsobovala, že z Petrohradu záhy zazněly hlasy, kladoucí se nepochybně v cestu dalším úspěchům balkánských vítězů. Jednak mělo býti řeckému loďstvu zabráněno proniknutí do Dardanell a moře Marmarského a ani ostrovy Tenedos, Imbros, Lemnos a Samothrake neměly býti k Řecku přičleněny. V Petrohradě konaly se dokonce již odborné porady o tom, jak by bylo lze vysláním ruského loďstva a po případě i okupačních oddílů tureckou metropoli zajistiti. Zároveň varoval však Sazonov i v Sofii důrazně před útokem na obrannou čáru čataldžskou a snažil se v Paříži i v Londýně hledati podporu pro společné zakročení velmocí, jímž by Turecku bylo zachováno aspoň území sahající od Čataldžy širokým kruhem až k Drinopolu a ústí Marice.

Dokonce i v Berlíně naznačil Sazonov toto ruské přání, než nenalezl nikde valné chuti k účinnému postupu. Poincaré, ač v zájmu francouzských věřitelů nechtěl, aby Turecko úplně bylo zničeno, a usiloval všemožně o lokalisaci i brzké ukončení války opětovnými podněty mediace a případné konference velmocí, neměl za účelno přímo proti Bulharům vystoupiti, a ještě rozhodněji to odmítl Grey. Jeho přáním bylo spíše, aby Cařihrad jimi dobytý byl spolu s mořskými úžinami zmezinárodněn, a zdá se, že se s myšlenkou tou netajil ani před bulharským zástupcem Madžarovem, který se jej pak snažil v ní utvrditi prohlášením, že Bulhaři hodlají prý dobytý Stambul opustiti ihned, jakmile mír bude podepsán.

Opravdu hořel ovšem Ferdinand Koburský touhou, aby pánem metropole Konstantinovy se stal a jím zůstal. Nedal se proto ruským nátlakem zdržeti v pokusech o její dobytí. V jeho stanu byli sice státníci, jako Gešov, kteří radili k větší zdrženlivosti v tomto směru, berouce zřetel také na nebezpečí, jež hrozilo z Rumunska, kde snadno mohlo zvítěziti heslo, vpadnouti Bulharsku v týl dříve, než na útraty Turecka nemírně vzroste. A také šef generálního štábu Fičev tvrdil, že cennějším než připínání všech sil k dobytí Cařihradu, by byl snad jejich přesun do Makedonie a východní Thrakie, aby tam Srbové a Řekové zatím všecek kraj nezabrali a Bulharsko tak na konec mezi dvě židle si nesesedlo.

Zároveň pak i se strany turecké přihlásily se vážné podněty k zastavení

Ruské obavy
o Cařihrad.

Nezdar ruských
podnětů.

Bulharské
rozpaky.

Boje
o Cataldžu.

dalšího boje před Cařihradem rychlým příměřím. Cár Ferdinand, podporovaný v tom generálem Savovem, nedal se však odvrátiti od svých tužeb a na jeho rozkaz podnikl Radko Dimitrijevič 17. a 18. listopadu s jádrem bulharského vojska útok na Cataldžu. Než s úplným neúspěchem. Turecké velení obsadilo zatím tamní opevnění čerstvými posilami a bulharské pluky, nejsouce dosti podporovány těžkým dělostřelectvem, zakrvácely se žalostně v náběžích na nepřátelské zákopy. Dimitrijevič netroufal si nasaditi k útoku všechny zálohy a značné ztráty předních skupin bulharských umožnily tureckým protiútokům dokonce některé místní úspěchy.

Podzimní nečas a nemoci decimovaly rovněž vojsko bulharské, upoutané druhou svou hlavní skupinou zároveň k nesnadnému obléhání Drinopole, a válka uvízla tak, aspoň v tamních končinách, na mrtvém bodě. Tím byly tedy ruské obavy o Cařihrad zatím zažehnány, zároveň stanula však cářská diplomacie před jiným hrozivým úskalím, totiž případnou srážkou s Rakouskem o rozsah srbské kořisti územní.

Zklamání
ve Vídni.

Ve Vídni způsobila trpké zklamání nejen zcela neočekávaná dokonalá pohroma Turecka, nýbrž zejména skutečnost, že právě vojsko „zavšivených“ Srbů sklízelo v boji nejokázalejší vavříny, vyvolala tu pravé zděšení, zvýšené nadto způsobem, jakým slovanský živel v monarchii úspěchy spojenců balkánských uvítal. Neboť vítězství balkánských bratří přinášela s sebou nejúčinnější oživení myšlenky slovanského souručenství a zvláště v Čechách myšlenka ta nejvila se jen hlučnými projevy oslavnými a nadšením pro hrdinství jihoslovanských junáků, nýbrž i pozoruhodným úsilím pomocným. Veliké výpravy českých lékařů a ošetřovatelů na Balkán dosvědčovaly je stejně jako sbírky peněžité, k nimž ku podivu cizích pozorovatelů i socialisticky organizované dělnictvo české přispívalo.

České nadšení.

Při tom vlna nadšení slovanského stávala se tu zároveň vlnou národního radikalismu a odklonu od Rakouska, zejména, kdyby chtělo vpadnouti balkánským Slovanům v týl. Proti tomu stavěli se otevřeně nejen čeští zástupci svými projevy v delegacích, nýbrž český klub na říšské radě poslal do Sofie a Bělehradu pozdravné projevy, kde se pravilo, že skvělé výkony balkánských spojenců opravňují k naději, že nikdo se nepokusí, aby je připravil o plody herojských vítězství a tolika obětí. Při neladných poměrech domácích za režimu Stürgkhova a v stranické rozervanosti českého tábora jeví se našemu národu úspěchy jihoslovanských bratří opravdu jakousi zářivou vidinou a mocnou pobídkou k důvěře v lepší budoucnost vlastní trudné pří-

tomnosti, a mnohem větší měrou ještě než v Čechách bylo tomu ovšem v prostředí rakouských Jihoslovanů.

Tam, kde právě v Charvátsku despotism Cuvajův vrcholil, zatím co v Bosně se množily politické procesy a v Lublani se mluvilo o „vilajetu slovanském“, zprávy o srbských vítězstvích a slavném vjezdu následníka srbského do starého korunovačního města Skoplje rozezvučely stejně u Srbů, jako u Charvátů všecek poklad národních zkazek a písní o někdejší slávě plemenné a dávných bojích s Turčínem. Z Bosny počínají houfci dobrovolníků přecházeti hranice, aby vstoupily do komitských čet, ve Splitu, Šibeníku i Dubrovníku oslavné projevy pro Srby nabývají takové okázalosti, že vláda je trestala rozpuštěním okresních zastupitelstev. Vůbec takřka všecek slovanský živel v monarchii přichází do vzrušení tak zjevného, že německý vyslanec ve Vídni Tschirschky ve zprávách svých věc vyličoval zcela poplašeně jako povážlivý symptom neodvratného rozkladu habsburské moci.

Ve Vídni opravdu kruhy dotčené novým, velkorakouským vlastenectvím znaly proti tomu jediný účinný lék: vpadnouti Srbsku a Černé Hoře v týl a dodati monarchii „železnou lázni“ války žádoucí svěžesti. O tom horovali zejména jak ministr války Krobotin, tak generální inspektor Conrad, který 28. října podal opět císaři, nástupci i ministru Berchtoldovi obšírný spis pamětní, v němž stavěl před jejich oči ideální řešení jihoslovanské otázky přičleněním Srbska a Černé Hory k mocnářství ve způsobu podobném říšskému řádu německému, takže by císař rakouský vůči balkánským státečkům měl postavení analogické moci krále pruského vůči spolkovým státům jihoněmeckým.

A bylo zajímavé, že myšlenky toho druhu kmitly se i v neklidné hlavě Viléma II. Císař netajil se nikterak uznáním vůči zdatnosti, s jakou se Bulhaři i Srbové podle jeho slov „protloukli svou buršáckou mensurou“; dělaje resignovaně kříž nad válečnou mocí tureckou, uvažoval ve svých glo-sách o tom, jak by bylo možno novou vojenskou hodnotu jihoslovanských států pro trojspolek získati a německým cílům služebnou učiniti. Měl to za možné, ale nikoliv tím, že by se jim nyní v týl vpadlo, jak bojovná Vídeň o tom horovala. Takové zasažení do „božího soudu“ na Balkáně zdálo se mu nespravedlivým, stejně jako byl vůbec proti tomu, aby velmocí vítězný postup spojenců snad zarážely, dokud nebyl vojensky vyvrcholien. Vůči pessimismu, který jeho vídeňský vyslanec se zřetelem na budoucnost rakouské monarchie projevoval, stavěl s heslem „Kopf hoch!“ optimism zcela výrazný. Slovanskou vlnu v monarchii lze prý náležitou rázností, vydatným poč-

Dojem v
jihoslovanském
prostředí.

Válečné štvaní
Conradovo.

Názory
Viléma II.

tem šibenic a pevným přidržením se německé tradice i německé státní řeči zvládnouti. Zejména s Čechy prý žádné mazlení se ústupky a chabými vyrovnávkami, „mit Blut und Eisen sind die Kerls nur noch zu kurieren“, ale získání vojensky hodnotných Srbů za klienty německo-rakouského souručenství obratnou politikou ústupků hospodářských i politických jevílo se mu velmi žádoucím.

Byla v tom zajisté divná ironie dějinná, že přáním a názorem tím se německý císař vlastně v mnohém sblížoval s míněním, které v delegaci rakouské vyslovovali právě Češi, Kramář i Masaryk, doporučující politiku dobré vůle mezi mocnářstvím a bojujícím Srbskem. Masaryk, který nedávno do Bělehradu byl zajel a tam zejména s ministrem financí Paču jednal, měl 7. listopadu v zahraničním výboru delegace řeč, v níž, připomínaje chyby dob Aehrenthalových, ukazoval, jak by bylo se škodou, kdyby monarchie se měla stavěti nepřátelsky vůči novému rozpětí vítězného Srbska a zejména jeho snaze po přímém doteku s Adrií.

Z Bělehradu snažil se ostatně i Pašić, v skupštině otevřeně válečné cíle a nároky své země ohlašuje, důvěrnou cestou Vídeň přesvědčiti o tom, že cíle a nároky ty nejsou nikterak neslučitelný se zájmy habsburského mocnářství. Užíval k tomu na počátku listopadu zejména zástupce rakouské korespondenční kanceláře v Bělehradě, Dušana Lončareviće, jednal však o věci také s rakouským politikem Josefem Redlichem, který s vědomím Berchtolda a Františka Ferdinanda do Bělehradu zajel, aby pojednal o možnosti případné dohody, o níž se přičiňovali ostatně i Dr. Kramář i český publicista Čeněk Slepánek.

Pašić nabízel, že Srbsko se zaváže k trvale přátelskému chování vůči monarchii, takže by jeho poměr k soukmenovcům v Bosně a v jiných zemích rakousko-uherských se mohl vytvářeti podobně korektně jako poměr Německa k rakouským Němcům. Sliboval rakouskému průmyslu výhody, zejména objednávkou materiálu železničního i všemožné ústupky v obchodních vztazích; podmínka, s kterou však nerozlučně pojil tyto vyhlídky, byla, aby mocnářství nečinilo Srbsku překážek v trvalém zachování území na Turcích dobytého a zejména v získání přímého přístupu k moři Adrijskému. Království potřebovalo na moři tom podle jeho tvrzení přístavu, jako byla Lješ nebo Drač, nezbytně k svému zdravému vývoji, aby se nedusilo v balkánském nitrozemí, nemajíc naděje, že by snad v Soluni mohlo jiného vlastního doteku s mořem nabýti.

Byly to tedy požadavky, které již v letech předchozích Milovanović vůči Aehrenthalovi marně byl činil předpokladem přátelského vyřešení napětí srbsko-rakouského, narazily však ve Vídni opět na odpor zcela tvrdší. Berchtold byl příliš ve vleku živlů, které smírné dohodě se Srbskem zásadně se protivily. V samém úřadě jeho měla na něho rozhodující vliv koterie, která s bývalým vyslancem bělehradským hrabětem Forgáčem v čele záchranu velmocenského postavení říše hledala jen v pokoření a zdusení nepohodlného souseda a nechtěla možnosti jiného východiska uznati. Sáhnouti proti Srbům ihned ke zbrani, jak doporučovali nedočkaví vojáci, Berchtold ovšem nemohl, neboť starého císaře nebylo snadno pro to získati a v korunní radě varovali vlivní členové její, jako hrabě Stürgkh, důrazně před jakoukoliv nerozvážnou sázkou. Ale diplomatickou oklikou bylo snad možno žádoucího cíle rovněž dosáhnouti.

Především nekvapil Berchtold nikterak, aby uklidnil jasným vyjádřením svých cílů Evropu, která k Vídni hleděla se zřejmým znepokojením, zejména, když odtud byl zásadně odmítnut podnět, kterým Poincaré v dohodě s Greyem a Sazonovem hned po prvních vítězstvích balkánských spojenců se snažil lokalisaci války zabezpečiti a budoucímu mírovému jednání cestu uhladiti. Francouzský státník navrhoval totiž, aby velmoci se zřetelem k budoucí úpravě poloostrova balkánského společně vyhlásily své „désintéressement absolu“, že totiž tam nehodlají hledati svých vlastních územních zisků. Učiniti prohlášení takové Berchtold 31. října bez obalu odmítl a zvýšil tím ovšem zejména v Petrohradě a Římě podezření, že Rakousko se chystá přece sáhnouti po sandžaku nebo jiné části turecké pozůstalosti a tím způsobil ovšem těžké nesnáze, míru evropskému povážlivé.

Teprve několik dní potom objasnil Berchtold poněkud určitěji své hledisko. Se zřetelem k Bulharsku naznačoval jen nutnost, aby jeho sousedu, Rumunsku, se dostalo žádoucí kompensace, která by uklidnila jeho obavu před porušením místní rovnováhy přílišným vzrůstem bulharského království. Mnohem více šlo mu o Srbsko a Černou Horu. Nevylučoval sice jejich značného vzrůstu na újmu poraženého Turecka, aniž hodlal klásti překážky, aby rozdělením sandžaku zmizel klín navzájem je od sebe dělící. Vzdával se tedy pro Rakousko opravdu územního podílu na kořisti, naznačoval však, že jest rozhodnut po případě silou zbraně vymáhati některé podmínky své povolnosti. Šlo při tom jednak o nové záruky, že zvětšené Srbsko nebude vésti politiku mocnářství nepřátelskou a že zároveň v celní a vůbec

Jeho protičeské
výbuchy.

České
prostřednictví.

Srbské nabídky
do Vídně.

Odmítavý
postoj
Berchtoldův.

Obavy
z rakouských
plánů.

Jeich
skutečný
dosah.

hospodářské politice potřebám jejím učiní podstatné ústupky. Hlavní váha tkvěla však na otázce albánské.

Samostatná
Albanie.

Území osídlené Albánci mělo podle vídeňského diktátu, nebude-li lze zachovati je pod tureckou mocí, vytvořiti samostatný a života schopný stát, zahrnující veškeré pobřeží mezi Černou Horou a Řeckem a odtiskující tak Srbsko od moře Adrijského. Na tuto podmínku kladl Berchtold váhu největší, samostatná Albanie stala se takřka nosným kamenem vši jeho politiky a jaksi záchranným trámecem, jehož se po stržení ostatních vyhlídek neočekávaným rozsahem srbských vítězství křečovitě zachytil. Viděli jsme, že řešení to již od let stálo v pozadí politického programu rakouského pro případ shroucení říše turecké; hlásilo se při důvěrných úmluvách jak s Itálií, tak s Ruskem, a viděli jsme rovněž, jak se z Vídně ujímali Albánců i vůči Cařihradu, když jejich národní svéraznost se počala vyhraňovati v poněkud určitějších rysech. Té se nyní Vídeň tedy ujala s nadšenou horlivostí.

Vídeňský odpor
proti srbskému
postupu
k Adrii.

Prostředí, které dovedlo metati síru a oheň na národní požadavky slovanských kmenů, rozhořelo se prudce pro požadavek národního sebeurčení škipetarského, a jeho dotud obskurní hlasatelé, jako byl Ismail Kemal-bej, stávají se naráz ve Vídni i v Pešti hrdiny dne. Jakmile došla zpráva, že srbské vojsko dobytím Prizrenu se počalo přímo dotýkati oblasti, kde albánský živel, byť i jen jako menšina, byl zastoupen, varoval ihned officiosní „Fremdenblatt“ Srby, aby zarazili další postup k jihozápadu, a v zápětí oznámil také rakouský vyslanec v Bělehradě, Štěpán sv. p. Ugron, Pašićovi, že vídeňská vláda nejen nedopustí toho, aby Srbsko pohltilo většinu území Albánci osídleného, nýbrž, že všemi způsoby zabráni také, aby územním koridorem, oblastí tou vedeným, království nabylo přímého dotyku s některým adrijským přístavem. A marné byly důvody, jež srbský státník proti tomu z oblasti historického práva i z oblasti životních nutností srbského státu uváděl, marné nabídky, které prostředkem Lončareviće a Redliča činil. Berchtold zůstal neoblomně věren Aehrenthalově koncepci, nedopustiti takové územní úpravy Srbska, jež by mu otevřela bránu k větší hospodářské i politické volnosti, a odmítal veškeren kompromis v tomto směru.

Kapitulace
Bitolje.

Než ani v Bělehradě nebyli ochotni ustoupiti v bodu, jenž se jevil životně důležitostí pro národní vývoj. Sebevědomí srbské povznášely mocně další úspěchy vojenské. Před Bitoljí rozpoutal se ve dnech 14.—18. listopadu poslední tuhý boj Srbů s troskami makedonských armád tureckých, který se skončil mnohem úspěšněji než současný zápas Bulharů o Čataldžu. Bitolja

kapituluje s velikým počtem zajatců a jen menší část poražených uniká do divokých hor albánských vstříc záhubě nebo těžkému strádání. Zároveň proráží si však dvojí oddíl srbský na vzdory veškerým zákazům Berchtoldovým oblastí tou cestu k moři; 16. listopadu obsazují Srbové přístav Sv. Ivan Meduanský, dva dny na to Lješ a pokračují přes zlobný poplach z Vídně zaznívající dále na Drač. A poplach ten byl zároveň zvýšen do nejostřejší tóniny pověstmi o znásilnění rakouského úředníka, chráněného mezinárodním právem, zvůlí srbské soldatesky, proto že prý se proti ní ujímal ubohých, zběsilému násilí vydaných Albánců.

Pochod na Drač.

Šlo o rakouského konsula Oskara Prohasku, jenž opravdu měl v Prizrenu s velitelem 3. srbské armády, generálem Božou Jankovićem, rozličné spory o chování vojinů srbských vůči konsulátu a kostelům katolickým, jím ochraňovaným, i proto, že jeho volnost telegrafického styku s Vídni byla ze strategických důvodů obmezena. Jinak se mu však nic nestalo a mohl se z Prizrenu volně do Skoplje odebrati. Některé říšsko-německé a po nich rakouské listy přinesly však v téže chvíli, co padla Bitolja a Srbové Lješe dosáhli, zprávu, že Prohaska byl zabit nebo aspoň hanebně zmrzačen, a pověsti ty vzedmuly jen ještě výše bojovné hlasy z Vídně šířené a vášnivě žádající neodkladného útoku na Bělehrad.

Konsul
O. Prohaska.

Napětí tím vzrostlo nesmírně, šlo však zároveň o to, jaké bude hledisko ostatních velmocí se zřetelem na tento rušný spor srbsko-rakouský, s kterou z nich bude Vídni možno počítati a ve které zase Bělehrad nalezne opory. Poměrně příznivou půdu nalezal Berchtold ve věci té v Itálii. Vlaši hleděli sice ode dávna se žárlivostí na snahy rakouské v Albanii nabyti vlivu. Sami hleděli na kraj ten oddělený od poloostrova Apenninského jen úžinou Otrantskou jako na žádoucí oblast svého rozpětí a soutěžili tu s Vídni úspěšně zejména obchodní i školskou propagandou. Myšlenka však, aby jihoslovanský živel, s Vlachs v Terstu i Dalmacii stále prudčeji se střetající, úspěchem srbských zbraní pánem albánského pobřeží se stal, byla římským politikům velmi proti mysli a rakouské heslo, že Srbové mají býti zřízením samostatné a ucelené Albanie od vod adrijských zásadně odtištěni, nalézala jejich plnou pochvalu tím spíše, že i jinak došlo právě tehdy k podstatnému zlepšení vzájemných styků mezi Římem a Vídni, které byly, jak víme, za války tripolské vydány nejednomu povážlivému zatížení.

Italský zájem
na Albanii.

Od delší doby již trvaly diplomatické rozpravy o včasném prodloužení na delší šestiletí trojspolku, jehož platnost jinak byla zajištěna jen do 28. června

Prodloužení
trojspolku.

1914. Podobně jako jeho předchůdce, ani Berchtold nebyl mínění generála Conrada, že by tento spolek s Itálií byl pro monarchii bezcenným kusem papíru, dokud však trvala válka italsko-turecká, nebylo snadno jednání o prodloužení smlouvy trojspolkové úspěšně skoncovati. Než jedva mír lausannský byl podepsán, zajel rakouský ministr do Pisy navštívit italského ministra věcí zahraničních San Giuliano, a tam i v blízkém zámečku San Rossore došlo mezi oběma státníky právě ve dnech 21.—23. října, kdy děla houkala u Kumanova, k dohodě jak ve věci albánské, tak se zřetelem na trojspolek. Smlouva měla býti prodloužena do roku 1920 v dotavadním svém znění, ale s dodatkovým protokolem, jenž pojímal Tripolsko a Kyrenajku do italského území aliančním sjednáním chráněného a zároveň vytýkal závaznost rakousko-italských úmluv z let 1901 a 1909 o případném řešení albánské otázky. Na základě tom a po následující návštěvě San Giulianově v Berlíně bylo opravdu prodloužení trojspolku 5. prosince 1912 pravoplatně podepsáno a publikováno. Již před tím byl však zdar jednání obecně znám a s ním i souhlasnost odporu italského s Vídní proti srbským nárokům na přístup k Adrii.

Poněkud složitější byla věc s Německem. Tam, jak jsme viděli, neschvaloval Vilém II. nikterak zásadní zaujatosti vídeňských politiků proti Srbsku a vytýkal zároveň zcela správně, že jimi s takovým nadšením požadovaný albánský „Räuberstaat“ nemůže nikdy býti útvarem opravdu hodnotným a politicky cenným. Trvaje při myšlence, že by nyní, po nepochybném zlomení turecké moci Rakousko mělo především učiniti vše, aby spolek balkánských vítězů do své klientely získalo, psal 7. listopadu státnímu tajemníku Kiderlenovi výslovně, že snaha Srbska míti vlastní přístup k moři jest zcela přirozená. „Nevidím naprosto“, pravil, „jakým nebezpečím pro trvání nebo dokonce prestiž Rakouska by mohl býti srbský přístup na Adrii. Mám naopak za povážlivo, bez nutnosti tomuto srbskému přání se vzpírati.“ Soudil proto, že jest třeba Vídní s náležitou důrazností vysvětliti, že za tento požadavek Německo nikdy by nemohlo se postaviti tak, aby z toho snad evropská válka měla vzniknouti, tím spíše, ježto platná smlouva trojspolku prý zaručuje především obranu dotavadního rozsahu moci členů spolkových, nikoliv však jejich nové nároky, takže otázka jest zcela jiná než 1909, kdy u Bosny šlo o starou složku rakouské monarchie.

Proti tomuto názoru namítali ovšem kancléř i Kiderlen, že by jím mohl se ohroziti spojenecký svazek s Rakouskem ve svých základech, a proto Beth-

mann-Hollweg snažil se osobní návštěvou u císaře na loveckém zámečku Letzingen 9. listopadu přesvědčiti Viléma II., že jest nutno, Vídně ve věci té neopouštěti. Opravdu dosáhl toho, že mohl vůči Berchtoldovi pouze klásti náležitě váhu na rozvázný a opatrný postup, jenž by se nejevil zejména provokativním proti Rusku a v případě skutečné srážky umožňoval tvrzení, že císařská říše a nikoliv Rakousko jest útočníkem. Způsob pak, jakým se kancléř tohoto úkolu zhostil, nebyl nikterak studenou sprchou na hlavy vídeňských státníků, nýbrž budil u nich důvěru, že zcela podobně jako 1909 Německo stojí zase ve „stkvoucí zbroji“ za svým spojencem.

Proto mohla rakouská diplomacie, jsouc opřena o veškeru váhu trojspolku právě prodloužovaného v otázce srbského přístavu na Adrii a při vytvoření státu albánského vystupovati s rozhodností zcela neústupnou, jež se podstatně lišila od postoje mnohem méně určitého, který ve věci té projevovalo Rusko. Příčinou toho bylo, že ani cíř ani Sazonov nemínili opravdu srbské požadavky v tomto směru podepřítí až k sázce válečné. Se skutečností tou se pak vůči Pašićovi nikterak netajili, nýbrž již 9. listopadu, a pak znovu 13. oznámil mu Sazonov zcela důrazně, že za adrijský přístup pro Srbsko cíř do války s Rakouskem nepůjde.

Přes to přese všecko srbský státník neměl za to, že by tím bylo řečeno s ruské strany poslední slovo. Věděl dobře, že v okolí slabého cíře značný vliv má strana dvorská vedená Nikolajem Nikolajevičem, která toužila po ráznějším vystoupení Ruska v evropské politice, a vyslanec Hartwig nesrážel ho nikterak s této důvěry. Nadto věděl však Pašić, že z ohledu na veřejné mínění, které v Rusku znenáhla stále větší platnosti nabývalo a vůči Rakousku bylo příkře zaujato, Sazonov si netroufá zdrženlivou politiku svou otevřeně přiznati, nýbrž že jest nucen, udržovati aspoň zdání necouvavého postupu. Opravdu vytýkal ruský ministr opětovně vůči německým zástupcům, že by Rusko nesneslo opakování pokořující historie roku 1909, a vůči rakouskému vyslanci dokazoval, že jest naprosto nutno Srbsku přístup k moři otevřítí, byť se tak stalo třeba jen úzkým pruhem země mezi jižním cípem Černé Hory a severní hranicí nového státečku albánského vtištěným a v Sv. Ivanu Meduanském nebo Lješi ústícím.

Při tom bylo však důležité, že napětí vzniklé z těchto protikladných hledisek mezi Vídní a Petrohradem bylo povážlivě zatěžováno i některými technickými přípravami válečnými. Ve Vídní vinili z nich Rusko, vytýkajíce zejména, že ohrožuje své západní sousedy t. zv. zkusnými mobilisa-

Berchtold
v Pise.

Vilém II.
a Albanie.

Odchylný názor
kancléřův.

Zdrženlivost
Ruska.

Těžké postavení
Sazonovovo.

Ruská
opatření
vojenská.

cemi a ponecháváním přebytečného mužstva v činné službě. Útočné úmysly jeho dovozovali i z toho, že velitel varšavského vojenského okruhu na sklonku září svým podřízeným velitelstvím důvěrně ohlásil onen příkaz, již v dubnu téhož roku generálním štábem vydaný, podle něhož vyhlášení obecné mobilisace ruské znamenalo zároveň hned povel k zahájení nepřátelství proti Německu a Rakousku. Okázalá návštěva velikého knížete Nikolaje Nikolajeviče při podzimních manévrech francouzských, jež se skončila stkvělou přehlídkou v lotrinském Nancy, byla rovněž vykládána za příznak ruského sklonu k brzkému útoku na trojspolek, k němuž by balkánská válka byla krvavým úvodem.

Vskutku opak byl pravdou. U císařského dvora chvěli se před možností války, na niž Rusko nebylo připraveno. Opatření, jako zkusné mobilisace, souvisely právě s nutností, vyrovnávat nedostatky přípravy té i nevýhody zaostalého prostředí ruského venkova; nebylo v nich nic útočného a také příkaz o souběžnosti obecné mobilisace se skutečným započatím války byl právě v listopadu 1912 odvolán. Mnohem povážlivějšího rázu byly přípravy, které se v Rakousku daly nejen zvyšováním pohotovosti na srbských hranicích, kde 15. a 16. sbor byl vskutku mobilisován, nýbrž také v Haliči, kde ostatně vládnoucí náladu vyznačovalo i rostoucí množství procesů pro špiónáž a stíhání starorusínské strany, z velezrádných sklonů obviňované, na něž si v delegacích tehdy zejména také Dr. Kramář výrazně stěžoval.

Podobně jako na počátku 1909 jsou do haličských garnison povolávání záložní důstojníci a náhradní záložníci k zimnímu cvičení, značné zvyšování osobního stavu mužstva u tří, později dokonce u šesti armádních sborů jest od druhé polovice listopadu v plném proudu, dělostřelectvo se překotně vybavuje novou výzbrojí a zároveň podává vláda zákonodárným sborům ve Vídni i v Pešti předlohu t. zv. zákonů o vojenských úkonech, jež dávala vojenské správě možnost všechny práce schopné občany do 50 let přiměti k jakýmkoliv pracem válečným mimo bitevní čáru a byla pak v prosinci opravdu se zdoláním obstrukce českých radikálů uzákoněna. Vláda rakouská trpěla ostatně také, že pod vedením Josefa Piłsudského v Haliči se tvořily národní jednoty střelecké pro válku s Ruskem uchystané a že se k jejich mobilisaci zřizoval sbírkami zvláštní fond peněžítý.

Napětí vznikající z těchto všech příprav zvyšovaly ostatně i nemilé incidenty diplomatické. Tak podal 18. listopadu rakouský velvyslanec Sazonovovi z příkazu své vlády protest proti tomu, že prý vyslanec Hartwig

Rakouské
zbrojení.

Zákon
o vojenských
úkonech.

v Bělehradě jednomu ze svých kolegů řekl: „Věc Turecka jest vyřízena, nyní přijde Rakousko na řadu“. Sazonov popřel ovšem možnost takové nehoráznosti u zkušeného diplomata, nejevil však sklonu, za věci tou dále jíti. Obecnou pozornost k sobě pak připoutala nadto i skutečnost, že 21. listopadu, ve chvíli, kdy se z Vídně roznášely zprávy o chystaném ultimatu Srbsku, šéf generálního štábu rakouského Schemua zajel do Berlína k poradám s německým hlavním štábem a den potom rakouský následník František Ferdinand pod záminkou honební zábavy vyhledal císaře německého ve Springe u Hannoveru.

O této návštěvě roznesly se záhy ovšem pověsti přátelům zachování míru zcela vítané, že totiž Vilém II. v hovorech svých s arcivévodou rakouskou bojechtivost náležitě ochladil a projevil svůj rozhodný odpor proti tomu, aby spor Vídně s Bělehradem zavlekl Německo do osudného boje. Podle „Rheinisch-Westphälische Zeitung“ řekl prý císař dokonce Františku Ferdinandovi pichlavě: „Zdá se, že chceš s *mojí* šavlí řinčet“, kdežto podle jiných, zdrženlivějších zpráv, loučil se s ním 23. listopadu na nádraží slovy „Tedy jen žádné hlouposti!“

Všechny tyto podrobnosti důvěrného styku obou mužů, jimž připadl tak osudný podíl ve vývoji evropského lidstva, byly ovšem pouhé novinářské pověsti a výmysly, zdá se však, že v Springe německý císař opravdu v duchu svých názorů, nám již známých, arcivévodovi jasně naznačil, že nemá za správnou cestu ukvapené vyvolání války ve Srbskem, z níž by obecná srážka velmocenských skupin mohla vzejíti. A také šéf generálního štábu německého, hrabě Moltke, zeslaboval vůči arcivévodovi důvody pro válku uváděné tvrzením, že zatím opravdu není se nikterak obávati útoku s ruské strany. Tentokrát pak císařovo hledisko podepřel i zahraniční úřad berlínský článkem otištěným 25. listopadu v officiosní „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“, který, popíraje zprávu, že by Rakousko chystalo ultimatum vůči Srbsku, pouštěl vůbec chladnou sprchu na hlavy vídeňských naděnců pro neodkladné padnutí vítěznému Srbsku v týl.

Ve Vídni způsobilo to všecko sice těžké zklamání, ale uklidňující dávka nestačila ještě nikterak k vylčení z válečné psychosy, která naopak hlavního města rakouského stále zjevněji se zmocňovala. Vážný projev, který 24. listopadu učinila v Zadru schůze říšských i zemských poslanců dalmatských spolu se značnou družinou politických předáků charvatské i srbské příslušnosti národní a kde se spolu s žalobami na útlaky páchané na jihoslovan-

Zostření poměru
rakousko-
ruského.

František
Ferdinand
ve Springe.

Studené sprchy
německé.

Jihoslovanské
protesty.

ském živlu v rakouské i uherské polovici říše varovalo před srážkou se Srbskem a tvořením umělé Albanie, vedl jen k zvýšení politické persekuce na jihu monarchie, vrcholící v suspensi sarajevského sněmu a zavedení mimořádného stavu v celé Bosně a Hercegovině. Zpráva, že srbský oddíl již se blíží Drači — obsadil ji 28. listopadu, týž den, co ve Valoně naopak chráněncem Vídně, Ismail Kemal, rozvinul jménem nezávislé Albanie prapor Skanderbegův s dvouhlavým orlem v rudém poli a sestavil tu samozvanou vládu národní — budila ve Vídni stále prudší projevy, jako byly řeči, jimiž vídeňský purkmistr, křesťanský sociál Neumayr, označoval zachovávání míru stůj co stůj za „nečestnou slabost“.

Vídeňská ulice jásala vstříc heslům útoku na „ničemné“ Srby, zatím co v salonech vysoké šlechty, blízkých následníkovi a klerikálnímu vedení, se horovalo o budoucí Albanii a nový orgán kruhů těch, časopis „Groß-Österreich“, překypoval bojovností a touhou po snadných vavřínech silnějšího. Na veřejné mínění působilo se ostatně i živým vyličováním hrůz a zvěstev, jimiž prý srbské vojsko stíhá Albánce a moslemské obyvatelstvo v dobytých krajích, zatím co Berchtold bez valného zřetele k varovným hlasům z Berlína šel dále povážlivou stezkou; 24. listopadu cirkulární notou ohlašuje znova okázale, že v otázce adrijského přístavu pro Srbsko nepovolí, dopouštěje zároveň, aby případu Prohaskova bylo dále užíváno za podpalný motiv veřejného mínění, ač byl dobře zpraven o jeho nicotnosti.

Neboť již 24. listopadu mohl český poslanec Masaryk z Bělehradu podat do Vídně zprávu o tom, co se v Prizrenu opravdu sběhlo, a den potom měl rakouský konsul Edl ve Skoplji schůzku se samým Prohaskou a uvedl telegraficky rovněž věci na pravou míru. Přes to udržoval šef zpravodajské služby v ministerstvu Berchtoldově, dvorní rada Kánia, případ ještě po mnoho dní v pološeru divokých pověstí, aby jen neztratil válečné dráždidlo, až konečným zjištěním pravdy věc vyrostla na skandál kompromitující podivné metody paláce na Míčovém náměstí podobně, jako kdysi proces Friedjungův.

Náladu rozhodujících kruhů vídeňských vyznačovala ostatně také skutečnost, že 28. listopadu rakouskému vyslanci byla již poslána podrobná instrukce, co má činiti a jak si vésti po administrativní a technické stránce, až dojde k přerušení diplomatických styků se Srbskem, a 30. listopadu podobný návod byl rozeslán i vyslancům rakouským u jiných mocí pro případ rozšíření války na veliký konflikt evropský, návod, k němuž se sáhlo pak znova

jako k užitečnému „Voraktu“ 20. července 1914. K přípravám chvatně konaným pro možnou srážku s Ruskem náleželo ostatně i důvěrné vyjednávání s králem rumunským.

Rumunsko bylo jediným státem balkánským, který v boji s Tureckem zůstal stranou, nemínilo však nikterak zůstatí trvale pouhým lhostejným divákem zejména od chvíle, co porážky turecké přinesly jistotu o vážných územních změnách na Balkáně. Stará řevnivost mezi Rumuny a Bulhary, způsobená zejména přiřčením polobulharské Dobrudže k Rumunsku v roce 1878, vybíjela se tu v Bukurešti především v přesvědčení, že Rumunsku se musí dostatí náležitých kompensací k zachování rovnováhy mocenské, jakmile by država Bulharska v Makedonii a Thrákii podstatně vzrostla. Veřejné mínění rumunské mluvilo dokonce o získání čtverce pevností Ruščuku, Silistrie, Magnalie a Varny; ve vážných kruzích zmenšovalo se to sice na mnohem menší pruh země, od Silistrie k moři Černému vedoucí, ale ústupek ten vyhlašoval se tu za cenu, kterou jest třeba získati, i kdyby bylo nutno proto Bulharům vpadnouti válečně v týl. Ostatně žádala veřejnost rumunská také, aby se pečovalo i o zajištění národních zájmů makedonských Kucovlachů, v nichž viděla své soukmenovce.

Tím nabývalo Rumunsko vůči spolku balkánskému a zejména ovšem proti jeho bulharské složce podobného postavení, jaké mělo Rakousko zase vůči Srbům, a poutem, které připínalo Bukurešť k Vídni, byla nadto tajná smlouva, od roku 1883 Rumunsko k trojspolku přiřleňující a proti Rusku zaměřená. Oporou její byl král Karol Hohenzollerský, který v tomto směru zase mohl spoléhati především na konservativní stranu vedenou Petrem Carpem. Narazil však na nemilou skutečnost, že národní myšlenka rumunská přirozeně se střetala s útiskem, jemuž rumunský živel v koruně sv. Štěpána zejména v Zátisi, Banátu Temešském a Sedmihradsku byl vydán se strany Maďarů.

Útisk ten vzrostl zejména od roku 1906 a stupňoval se odtud rok co rok, jsa provázen zřejmým násilím vůči tlumočnickům rumunského národního vědomí v říšském sněmu uherském. Také rok 1912 přinesl nový útok maďarského šovinismu na národní zájmy rumunské zřízením nového biskupství v Hajdudorogu pro rumunské uniaty s cílem zřejmě maďarisačným. Ve Vídni zejména František Ferdinand odsuzoval nepokrytě toto násilí jako nutný zdroj irredentistické odezvy v rumunském království, které by byl rád naopak poutem těsného přátelství k monarchii připoutal tím spíše,

Kemal
ve Valoně.

Vídeňské
štvaní proti
Srbsku.

Vrcholné napětí.

Rumunské
požadavky
kompensační.

Otázka
rumunská
v Uhrách.

František
Ferdinand
a Rumuni.

ježto dvůr bukureštský byl první, který jeho, soustavné nevraživosti vídeňského prostředí dvorského vydanou choť vlídně přijal s poctami, ctižádostivou ženou i jejím chotěm horečně vytouženými.

Myšlenka ovšem, která se v okolí arcivévodově i u Conrada z Hötzen-
dorfu opětovně ozvala, že by bylo snad lze uspokojení národních tužeb rumunských v Uhrách spojit s přičleněním rumunského království k federalisované monarchii habsburské spolkovým svazkem podobným, jaký poutal království bavorské k ostatnímu celku říše německé, byla pouhou utopií, jež našla svůj přímý protiklad ve snahách z Ruska se hlásících, odpoutati království od trojspolku a získati je do cářské klientely přes překážky, které tomu v cestě kladla skutečnost, že Bessarabie z části Rumuny osídlená od roku 1878 pod ruským panstvím trvala. Význačným projevem snah těch bylo okázalé vyslání jednoho z velkoknížat do Bukurešti v předvečer války balkánské, aby králi Carolovi odevzdal ruskou hůl maršálskou; zatím však nalézaly aspoň u krále, vědomého svých hohenzol-
lerských tradic, málo ohlasu tím spíše, když zároveň Bulharsko v rámci balkánského spolku do ochranného stínu moci cářské se stavělo. Ježto však nejbližší budoucnost mohla přinésti události nepředvídaného dosahu, snažil se Carol pro vládu svou naléztí širší základnu, než ji dávala strana Carpova; proto dal novým předsedou ministerstva, poslancem Majorescu, sestaviti kabinet, v němž trojspolku věrní konservativci s ministrem zahraničí Marghilomanem v čele měli sice převahu, kde však i tábor protivný byl zastoupen muži, jako nový ministr vnitra Take Jonescu.

Politika Berchtoldova ve svých projevech k věcem balkánským hledících hájila zřejmě nárok Rumunska na náležitou kompensaci k vyvážení případného značného vzrůstu Bulharska i ostatních jeho spojenců, nepřála si však toho, aby se Rumunsko pro věc tu se svým jižním sousedem válečně střetlo. Zachovalit ve Vídni i při okamžitě odklonu Bulharska do ruského tábora naději, že dříve nebo později se podaří nestálého cáře Ferdinanda získati opět na habsburskou stranu, a stará myšlenka Aehrenthalova, aby značně zesílené Bulharsko tvořilo protiváhu Srbsku, s ním o rozdělení Makedonie soupeřícímu, zůstávala i u Berchtolda stálou složkou diplomatického arsenálu.

Berchtold přijal proto bulharského státníka Daneva v důvěrném slyšení a snaha jeho nesla se k tomu, aby mezi Sofií a Bukureští za rakouského prostřednictví došlo k mírnému vyrovnání. Za to zajistiti si pro případ možné brzké srážky proti Rusku rumunskou pomoc co nejurčitěji, zdálo se

nutným požadavkem dne, a již 14. listopadu bylo určeno, že k jednání o věci té má ke králi Carolovi zajeti armádní inspektor Conrad z Hötzenborfu. Odjezd jeho zdržel se ovšem až do 28. listopadu, ale již před tím vzbuzovala obecnou pozornost ohlášená mise generála, který 19. listopadu novým pamětním spisem císaři nutnost neodkladného vyhlášení války Srbsku dokazoval a jehož válečné napětí vůbec do popředí posouvalo.

V Bukurešti Conrad sjednal sice 30. listopadu s vojenskými kruhy v čele s šéfem gen. štábu generálem Averescu dohodu o operativních opatřeních pro případ války s Ruskem, neshledal tu však příliš výrazného sklonu k ní a měl naopak příležitost zjistiti povážlivou účinnost protirakouských proudů v rumunském prostředí politickém, které jej ovšem jen ještě více utvrdily v přesvědčení, že jedině brzký úspěch válečný zažehná nebezpečí, i na této straně habsburské monarchii hrozící.

S ruské strany byly tyto bojovné přípravy a nálady rakouské pozorovány se značným znepokojením, než i jinde budily rostoucí neklid. Zejména ve Francii. Francouzská politika zahraniční těchto dnů, řízená min. předsedou Raimondem Poincaré, připoutala k sobě v literatuře otázkou viny na světové válce zaujaté zvláště podrobnou pozornost. Nejen zásadní obhájci neviny Německa, nýbrž i mnozí francouzští pacifisté a osobní protivníci Poincaréovi, vidí v ní důkaz, že vůdčí francouzský státník spolu s ruským vyslancem v Paříži Izvolským tehdy snažili se opravdu užití zápletky balkánské k tomu, aby strhli Rusko a Evropu do války, jež by vyplnila jejich ctižádostivé sny o francouzské revanši vůči Německu a ruském panství na Balkáně a v Černomoří. Důkazy tvrzení toho, čerpané zejména ze zpráv Izvolského a vůbec z pramenů diplomatických, jež sovětská revoluce s význačnou horlivostí k zatížení Mikuláše II. i jeho spojenců na vědecký a publicistický trh vrhla a jež byly doplněny i depešemi, které již před válkou ruský legační tajemník v Londýně Benno von Siebert, německou diplomacií od roku 1908 získaný, tajně Berlínu opatroval z registratury velvyslance hraběte Benckendorffa, jsou však více než vratké.

Jest ovšem nepochybné, že balkánská válka způsobila značnou změnu v názorech Poincaréových na evropskou situaci. Viděli jsme, jak se snažil, zabrániti jejímu vypuknutí, a když bylo neodvratné, jak úsilovně si přál jejího ukrácení a lokalisace. Slyšeli jsme rovněž, jak rozhodně prohlašoval za srpnové návštěvy v Petrohradě, že by válka mezi Ruskem a Rakouskem z balkánského soupeřství jejich vzniklá nemohla znamenati casus foederis

Poměr
rusko-rumunský.

Majorescu
v čele nové
vlády.

Berchtold
a Bulharsko.

Conrad
v Bukurešti.

Postup
R. Poincaré.

Německá
obvinění
proti němu.

Francie
a balkánská
vítězství.

pro republiku francouzskou, a jak důrazně vymáhal na Sazonovovi podrobné zprávy o pravých směrnicích ruské politiky ve věci té, jen aby Francie nebyla svým spojencem náhle postavena před nutnost přímého podílu na nebezpečném dobrodružství. Neočekávaně skvělá vítězství balkánských spojenců posunula však podstatně předpoklady tohoto jeho nazírání. Poincaré poznal, že jimi vstoupila do dějin nová, významná složka, která nemůže zůstatí stranou od vlastního ohniska evropské politiky jako činitel pouze podružný, nýbrž zapůsobí naopak mocně na její celkovou rozvahu v dalším vývoji vzájemného poměru obou skupin velmocenských. Tím neochabla sice nikterak jeho péče o brzké uhašení válečného požáru na Balkáně, aniž v něm vzkypěla touha po tom, aby nyní vrhl Francii střemhlav do hrozného boje na život a na smrt, o němž věděl dobře, že si ho ohromná většina jeho spoluobčanů nikterak nepřeje. Upevnil se v něm však pessimistický názor na situaci evropskou a obava, aby trojspolek, jehož soudržnost balkánský důkaz vyspívajících sil slovanského světa zřejmě byl hned utužil, neučinil v brzkou úsilovný pokus o zabezpečení své převahy v Evropě stůj co stůj se zbraní v ruce.

Čelití nebezpečí tomu s úspěchem a snad i pokus takový vůbec zadržeti, mohla podle přesvědčení francouzského státníka jen rychle zvýšená pevnost trojdohody a její vybudování v útvar nepochybné odolnosti, schopný solidárně vystoupit v zkoušce nejtěžší, kdežto naopak jakékoliv její uvolnění bylo s to, aby jen ještě více pohnulo protivníky k rychlému úderu. Uvolnění takové mohlo pak zahroziti zejména, kdyby Rusko z pocitu vlastní slabosti a nejsouc úplně bezpečno podporou svých západních přátel sneslo znova podobné pokoření jako 1909 a dopustilo, aby Rakousko zdrcením Srbska a novou úpravou věcí balkánských podle svých směrnic velmocenskou tížádost svou podepřelo. Skutečnost taková musila v Rusku samém pochopitelně otrástiti konečně úplně důvěrou v cenu spolku s Francií i anglického přátelství a vytvořiti tím vhodnou náladu pro skutečnou hegemonii trojpolku Německem řízeného na pevnině evropské se všemi důsledky z toho plynoucími pro světovou politiku a pro Francii zvláště.

Nikoliv touha po rozpoutání války evropské, nýbrž obava před vývojem shora naznačeným působila tedy, že Poincaré upouští poněkud od toho, aby pro francouzsko-ruský poměr spojenecký se zřetelem na věci balkánské vymezoval tak těsné hranice, jako činil ještě nedávno za svého ruského zájezdu, a neváhá naopak zesilovati v Petrohradě důvěru, že Francie bude státí po boku Ruska a čelití „uvědoměle a s chladnou krví“ i nejtěžší chvíli,

Pessimism
Poincaréův.

Jeho vztahy
k ruské politice.

kdyby z balkánské zápletky měl vyrůstí pokus o podstatné stlačení velmocenské váhy Ruska a ohrožení jeho bezpečnosti. V tom smyslu zněla zejména ujištění, jež dal 17. listopadu Izvolskému, ovšem vždy s výhradou, že podkladem válečné součinnosti bude ryzí „casus foederis“.

Poincaré nešťval tím cařské moci do svévolně útočné nálady a neopouštěl výrazně obrannou podstatu spolku roku 1892 zpečetěného, vytyčoval však podstatě obrany té meze a cíle s jakousi větší dalekozrakostí a varoval Petrohrad především před tím, aby se nedal rakouskou útočností a německou zákeřností neočekávaně zatlačiti do slepé uličky, v níž hrozilo buď nepříznivé východisko zápasu nebo tísnivá kapitulace v balkánských věcech. Kladl tedy váhu zejména na to, aby diplomacie ruská nepoložila ruce v klín, nýbrž stála pilně ve střehu, nepodceňujíc zejména rakouských příprav válečných; žádal při tom však znova a znova, aby Rusko před každým svým důležitým krokem Francii včas zpravilo a s ní se dorozumělo, zejména o svých skutečných úmyslech pro případ útoku rakouského na Srbsko. Neboť stejně jako škodlivé pasivity ruské vlády obával se Poincaré také jejích ukvapených náběhů a improvizací diplomatických, jež by nebyly náležitě připraveny a narazily v kruhu ostatních velmocí na příliš silný odpor.

Zachování míru mezi velmocemi a řešení palčivých otázek jejich dohodou v rámci všeevropského koncertu zůstávalo tedy — také německý vyslanec v Paříži sv. p. Schön nám to opětovně výslovně potvrzuje — i po balkánských vítězstvích přáním francouzského státníka, ale v bezpodmínečném spojení se snahou, kterou Poincaré, jak ihned uvidíme, zároveň i v Anglii důrazně uplatňoval, zoceliti v příboji vln porážkou Turecka divoce zpěněných trojdohodu co nejvíce a učiniti z ní pravý „rocher de bronze“, vlnám těm v každé okolnosti odolávající.

Ve snaze té vidí ovšem osudnou vinu Poincaréovu řada badatelů, zejména Angličanů a Američanů, kteří, ač nepřijímají za bernou minci ani všechny vývody německých „Kriegschulforscherů“, ani některé poněkud upřílišené pasáže ze zpráv Izvolského nebo zřejmě falsifikáty, mezi ně později přimísené, přece jimi značně jsou dotčeni. Podle jejich soudu světová válka nezbytnou se stala zmatkem, který v zahraniční politice evropské způsobilo zejména roztržení Evropy, vyrostlé v společném rámci kulturním, do dvou ozbrojených táborů. Střehouce se navzájem s rostoucí nedůvěrou hromadily oba tábory ty svým zbrojením a diplomatickými šarvátkami hořlavinu tak, že konečně musila vzplanouti v osudný požár. A právě Poin-

Výstraha
před důvěřivou
pasivitou.

Snaha
o upevnění
trojdohody.

Domnělá vina
Poincaréova
a Izvolského.

caré přispěl prý spolu s Izvolským utužením pásek poutajících jednostranně Paříž k Petrohradu i Londýnu především k tomuto nezdravému vývoji, který mohl přece snad nalézt jiné řečiště, kdyby řízení politiky francouzské bylo zůstalo v rukou osob důvěřivějších a méně odhodlaných k hledání spásy jen v síle vlastní i spojenecké zbraně, ale upřímněji sklonných ke sblížování se s táborem protivným a všelidským cítěním povznešených nad těsné hradby nacionalismu.

Zejména Caillaux a Jaurès se svými radikálními družinami stavějí se tak zřejmě v osudový protiklad proti přísnému a tvrdému Lotrinčanu, kdo však pozorně sleduje síly, jež zároveň rozhodovaly o věcech státních v Berlíně i ve Vídni a jejich nepochybnou snahu s rozvíkláním trojdohody spojití pevné utužení moci trojspolku a jeho satelitů v neodolatelný nástroj válečný, přisvědčí sotva názoru, že by sebe pacifičtější a evropanštější režim ve Francii byl dovedl odvésti dvory a štáby ty od jejich velmi vypjatých žádostivostí na pole vládných kompromisů.

Jisto jest ovšem, že Poincaré se vážně obával, aby směr důvěřivě prezírající význam věcí balkánských pro Francii a její budoucnost ve veřejném mínění francouzském nenabyl vrch tím spíše, ježto sympatie pro balkánské spojence tu nemálo zmenšovaly jednak obavy o veliké kapitály francouzské uložené v státních půjčkách i dopravních podnicích tureckých, a nadto i pověsti o krutostech páchaných prý na muslimském obyvatelstvu vítěznými vojsky, které zejména v radikálním tisku nalezaly ohlas a vedly mezinárodní dotaci Carnegiovu k ohlášení podrobného šetření ve věci té. Také v literárním světě působil mocně zejména lyrický pathos Pierra Lotiho, vynášející Turka za jediného gentlemana v kalném prostředí blízkého východu.

Čelíti proudům těm a vlivům, které ve veřejném mínění francouzském šířily nechuť nebo aspoň lhostejnost k spojení s Ruskem, snažil se vyslanec Izvolskij ovšem všemi prostředky. Dovožoval v Petrohradě zejména již od delší doby, že žádoucí úspěch jest podmíněn nemálo i uplácením rozličných listů francouzských, k němuž prý v roce předešlém sahal horlivě italský vyslanec Tittoni za války tripolské a které se ani s německé strany nezanedbává. Opravdu víme z přiznání samého kancléře Bülowa, že za bosenské krise říšské marky hojně se kutálely do pařížských redakcí, aby tam budily náladu Německu a Vídni žádoucí. Izvolskij dosáhl tak opravdu, že mohl prostřednictvím ruského agenta Rafaloviče a jiných osob z fondu k tomu určeného ruskou tiskovou propagandu v Paříži oživit; peníz při

tom vydaný nedosahoval však daleko výše, kterou mu pozdější pověsti nebo falsifikáty uveřejněné v lipské „Handelszeitung“ přičítaly — roku 1912 nepřevýšil 300 tisíc franků — a věc, v podstatě své věru ošklivá, ale v tiskových poměrech soudobých dosti všední, byla jen tendenční retrospektivou poválečnou přeceněna tak, jakoby bylo šlo o dábelický úklad k naplnění mírumilovné duše francouzské bojovnou psychosou.

U srovnání s prostředky, jichž užívala tisková služba vídeňského ministerstva věcí zahraničních k rozdmýchání nálady proti Srbsku a ke skandalisování jeho dynastie i celého národa srbského, byly to vše nevinné hříčky, a důkaz, že by sám Poincaré byl na akci měl podíl podstatný a iniciativní, se jeho nepřítelům nikterak nepodařil, ani když bychom chtěli uvěřiti všemu, co ve zprávách Izvolského o jeho poměru k francouzskému ministerskému předsedovi se nalézá a nepochybně v ledačems bylo nadsazeno snahou, aby váha vyslancova v Paříži u petrohradských kruhů náležitě vynikla.

Vedle snahy utužití spojení s Ruskem a uvéstí zároveň postup cářské moci v evropské politice v prozíravý soulad s francouzskými směrnicemi vynaložil Poincaré ovšem zároveň pilné úsilí i na to, aby také s Londýnem zachoval těsné spojení a rovněž na této straně přátelskou dohodu vybudoval v útvar větší pevnosti i závaznosti. Viděli jsme již nahoře (str. 122), jak francouzský ministerský předseda opětovně vyslancem Cambonem v Anglii dal vysloviti přání, aby obranný podklad přátelské dohody francouzsko-britské byl písemně vytčen, když ne dokonalou smlouvou státní, jež by žádala schválení parlamentního, tedy aspoň výměnou not vládních, které by vyjadřovaly zásadní ochotu, v případě hrozícího nebezpečí vstoupiti v poradu o jeho společné odvrácení. Zvláště úmluva o přemístění loďstva francouzského ze severních přístavů do moře Středozemního, jež vskutku prikazovala maritimní ochranu atlantského pobřeží francouzského loďstvu britskému, byla silným důvodem podírajícím toto přání, formulované Cambonem určitě zejména 21. září. Když pak došlo v zápětí na Balkáně k vypuknutí války, jež se jevila pro celou Evropu zřejmě povážlivou, zvýšil se francouzský tlak v Londýně tak, že Grey mu nemohl odolati.

Přistoupiv zásadně 30. října na žádanou výměnu not, jednal ovšem velmi obezřetně při jejich stilisaci, aby bylo možno setrvati při tvrzení, že Anglii zůstává i pak nezmenšená úplná volnost, případné války na pevnině se

Neodůvodněnost
těchto soudů.

Hlasy Turecku
příznivé
ve Francii.

Tiskové úplatky.

Německé
falsifikáty.

Poincaré
a Londýn.

Dohoda
o přemístění
loďstva.

Výměna not
mezi Greyem
a Cambonem
22.-23. listopadu
1912.

účastníci čili nic. Užil ostatně příležitosti také k tomu, aby i ty členy kabinetu, kteří nebyli zpraveni o důvěrné součinnosti generálního štábu britského s francouzským, roku 1906 smluvené — a šlo tu o většinu ministrů — do věci zasvětil a jejich dodatečného souhlasu dosáhl. Smluvená výměna listů mezi ním a Cambonem stala se pak 22.—23. listopadu a podstata jejich byla následující. Připomínaly se v nich především důvěrné porady vojenských a námořních odborníků o technických otázkách případné společné obrany proti hrozivému nebezpečí s výslovným vytčením, že porady ty ještě nikterak nezavazují ani Francii ani Anglii k vzájemné pomoci válečné. Kdyby ta či ona moc měla však vážný důvod k obavě, že jí hrozí nevyprovokovaný útok s třetí strany anebo že obecný mír jest ohrožen, má ihned vstoupiti v úřady s druhou o tom, zda obě vlády mají jednati společně k odvrácení útoku a zachování míru, a shodnou-li se na věci té, jakých prostředků jest jim užítí, zejména se zřetelem na plány vypracované do zásoby šéfy generálních štábů.

Šlo tedy jen o závazek společných porad ve chvíli nebezpečí, který ponechával vládě, parlamentu i národu anglickému plnou volnost, rozhodnouti se při nich tak či onak a neobsahoval zejména přímého slibu, že by Anglie v případě německého útoku na Francii po jejím boku boje se účastnila. Skutečnost ukázala pak, že i v kritických dnech červencových roku 1914 Grey i jeho kolegové opravdu na věc tak hleděli, a francouzskému zástupci bylo tehdy prožítí dlouhé dny v trapné nejistotě, jak dopadne konečné jejich rozhodnutí. Než jakýsi mravní a čestný závazek tu byl přece, způsobený ovšem nikoliv zmíněnými dopisy, nýbrž spíše předchozí dohodou o dislokaci loďstev, a výměna listů znamenala nadto nepochybně i podepření významu případné součinnosti technické odborníků obou mocí.

Poincaré mohl tedy na ni hleděti jako na cenný úspěch své snahy, Francii opřítí lépe než dotud nejen o ruské spojení, nýbrž i o přátelský dotek s Anglií a zesílení tím zároveň důvěru, že trojdohoda se stává znenáhla přece jen útvaru pevnějším, než byla dotud. To neznamenal však nikterak, že by anglická vláda tím byla vstoupila na dráhu, jež ji odváděla přímo od možnosti, také s Německem upravití své styky tak, aby nebezpečí vzájemné srážky bylo co nejvíce oddáleno. Naopak, právě v době, kdy Grey uklidňoval znepokojenou mysl francouzských státníků zmíněnými sliby, závaznosti ovšem velmi podmíněné, neustal ani vůči Berlínu v nabídkách společných akcí podstatné důležitosti.

Dosah
anglických
závazků.

Pochopoval především, že jest nutno naléhati vši silou na to, aby válka na Balkáně se neprovlékala a nezůstala příliš dlouho zánětlivým ložiskem, hrozivým míru vši Evropy. Při sympatiích, které většina anglického prostředí národního projevovala vítězům, uznával, že nelze chrániti Turecka před ztrátou veliké části jeho evropského území, nepřál si však v zájmu maritimní politiky anglické, aby Řecko opanovalo všechny ostrovy dotud turecké ve východním Středozeří, a v otázkách, jako byl palčivý spor o Albanii a srbský přístav na Adrii, soudil, že Srbsko se tu musí podrobiti především řešení, které by neohrožovalo zájmu Evropy na zachování míru, trváje na tom, že úkolem velmocí jest, řešení takové naléztí. Zejména Německo a Anglie, jako státy z obou táborů velmocenských na věcech balkánských nejméně zúčastněné, měly se tu podle jeho přesvědčení státi hlavními prostředkovateli žádoucího kompromisu, a proto vytýkal již v říjnu vůči legačnímu radovi Kühlmannovi, jenž tehdy řídil za nepřítomného velvyslance legaci německou v Londýně, jak cenné důsledky by z této spolupráce mohly vzejítí i pro vzájemné vztahy mezi Berlínem a Anglií vůbec. V druhé polovici listopadu pak, zejména když zničením turecké armády makedonské u Bitolje a strnutím zápasu před posicemi čataldžskými nejdramatičtější fáze války se zdála překonána, soustředila anglická diplomacie své úsilí o rychlé řešení balkánského problému ve dvojím směru.

Šlo především o to, přiměti válčící strany k uzavření příměří a zahájení vzájemného jejich jednání o mír konečný; ježto však s věcí byly těsně spojeny i zájmy některých velmocí a jejich osobité zasahování do mírových podmínek mohlo vésti, jak zejména spor srbsko-rakouský ukazoval, k zlým komplikacím, bylo zároveň nutno naléztí i pro tyto styky vhodné forum, na němž by zásadní solidarita velmocenského koncertu byla zachráněna. Hned na začátku války navrhoval Poincaré svolání konference velmocí, jež by sprostředkování mezi válčícími stranami vzala do svých rukou. Grey přidržel se tohoto podnětu a po některém jednání podařilo se mu 29. listopadu získati i souhlas Berlína v tom způsobu, aby nešlo o okázalý kongres zvláštních delegátů velmocí, nýbrž o prostou konferenci jejich velvyslanců sídlících v tom místě, v němž delegáti válčících stran k mírovému jednání se sejdou.

Z počátku myslelo se na Paříž, pak však shledán Londýn půdou výhodnější a Grey označil jako hlavní otázky, jimiž by se konference velvyslanců především měla obíratí, jednak otázku Albanie a srbského přístavu na Adrii,

Grey a válka
na Balkáně.

Snaha o příměří.

Plán
velvyslancecké
konference.

jednak otázku ostrovů tureckých. Ovšem od těchto zásadních podnětů byla svízelná cesta k jejich provedení. Již sjednání příměří na bojišti, ač vyčerpavost a únava oba tábory k němu tlačila, naráželo na nejednu nesnáz zejména proto, že turecká vláda po obranném úspěchu u Čataldžy a z ohledu na veřejné mínění v Cařihradě oposící komitétu popichované nemohla přistoupiti na požadavek spojenců hledící k bezodkladné kapitulaci obléhaných pevností Drinopole, Skadaru a Janiny, nýbrž naopak žádala, aby pevnosti ty za příměří se mohly potravinami zásobovati. Společným nátlakem zástupců Německa i Anglie podařilo se však konečně 3. prosince ve vagonu na čáře čataldžské dosáhnouti podepsání příměří na základě válečného statu quo, k němuž však přistoupily jen Bulharsko, Srbsko a Černá Hora. Řecko, které bylo nejméně pocítilo oběti válečné, zůstalo stranou a snažilo se dále jednak svým loďstvem Dardanelly blokujícím dokončiti výboj tureckých ostrovů, jednak pokračovalo v obléhání Janiny a v pronikání do jižní Albanie, kde ovšem Italie, jejich postupu nepřející a také v Dodekanesu mu překážející, před Řeky zajistila aspoň Valonu obsazením ostrůvku Saseno. Ostatně také před Skadarem děla neumkla, ježto tamní turecký velitel Hasan Riza bej na svůj vrub podmínek příměří neuznal.

Na tomto velmi vratkém základě mělo se tedy v Londýně 13. prosince rozvinouti jednání o mír mezi delegáty Turecka a jeho nepřátel. Ještě nejsnadnější bylo však získání náležitých předpokladů pro současnou konferenci velvyslanců. Hlavní překážkou jevila se tu bojovnost Vídně, která zásadně sice neodpírala myšlenku konference, ale vzbuzovala obavu, že ještě dříve než k ní dojde, útokem na Srbsko nové zauzlení poměrů způsobí. A zároveň zdálo se, že ani v Berlíně vůdčí kruhy nejsou již dosti ochotny k tomu, aby náležitě stupňovaným tlakem svého spojence od ukvapeného jednání zadrželi.

Zejména povážlivě působil v tom ohledu projev, který měl kancléř Bethmann-Hollweg 2. prosince v říšském sněmu. Vytkl v něm výslovně, že, kdyby Rakousko při hájení svých zájmů na Balkáně mimo nadání s jiné strany, tedy Ruskem, bylo napadeno, Německo odhodlaně stane po jeho boku a bude bojovati s vědomím, že hájí tak zároveň své vlastní postavení v Evropě i svou vlastní bezpečnost a budoucí vývoj.

Projev ten, který znovu dával jaksi „carte blanche“ vídeňským expansionistům, vzbudil zejména v Londýně nespokojenost a nedůvěru v upřímnost německých snah o urychlení míru na Balkáně. Proto dal Grey, který již

před tím byl vůči německému vyslanci knížeti Lichnowskému pronesl několik vážných slov o případné účasti Anglie při obraně mocenské rovnováhy na pevnině, svým kolegou Haldanem 3. prosince knížeti tlumočiti výstrahu ještě zřetelnější v tom smyslu, že v Anglii nikdo sice nemíní na Německo útočiti, že by však vláda britská zajisté nesnesla ani ochromení Francie, ani přílišné převahy Německa na pevnině, jež by mohla z války rakousko-srbské vzniknouti, a že by válka taková měla proto asi velmi vážné důsledky obecné.

To bylo napomenutí velmi význačné a význačné byly ovšem i glosy, jimiž Vilém II. zprávu o něm v notě státnímu tajemníkovi Kiderlenovi doprovázel. Rozčiloval se v nich velice zejména nad tím, že při případném zápase na život a na smrt, který Německo a Rakousko jako zosobňovatelé germánského světa svedou se Slovanů podporovanými Francouzi, Angličané hodlají státi na straně Slovanů. Proto jest prý nutno s kýmkoliv — s Turky, Bulhary, Rumuny a třeba i Japonci — učiniti vojenskou úmluvu. „Každá moc, kterou lze získati, je dobrá jako náš pomocník. Jdeť o bytí a nebytí německví!“

Toto heslo, že brzká budoucnost přinese neodvratný boj Slovanů s Germány, stávalo se vůbec velmi oblíbeným rčením císařovým od doby, co naděje spjaté s postupimským jednáním se nesplnily a zároveň válečné úspěchy Slovanů na Balkáně Vídní přinesly tak nemilé překvapení. Vilém II. nepřál si sice bezodkladného útoku habsburské monarchie na Srbsko a radil, jak jsme viděli, vídeňským státníkům nejednou, aby raději jinou cestou se snažili nepohodlného souseda učiniti neškodným, zároveň šířil však kolem sebe s dětinskou nerozvážeností velmi nebezpečnou setbu úvah o tom, jak podunajská říše a s ní Německo přívalem slovanským z jihu i východu jsou ohroženy.

Tak poslal na př. 15. prosince Ballinovi dlouhý výklad o tom, jak prý Rakousko stojí před osudnou otázkou, „zůstane-li státem německým, Němci řízeným a tím pevného spolku s říší Německou schopným, či bude-li slovanstvím zaplaveno a tím ztratí schopnost setrvání ve spolku s Německem. Budeme-li nuceni sáhnouti ke zbrani na pomoc Rakousku,“ psal tehdy dále, „nebude to jen obrana jeho proti Rusku, nýbrž nutnost Rakousku umožniti, aby vůbec slovanské nebezpečí setřásko a německým zůstalo. Jde tedy o plemenný boj Germánů se zpychlými Slovanů, boj, který nám patrně nezůstane ušetřen, ježto podmiňuje všecku budoucnost

Příměří
z 3. prosince
1912.

Obtíže
londýnské
konference.

Bethmannova
„carte blanche“
pro Rakousko.

Varovný
projev
Haldanův.

Vilém II.
a slovanské
nebezpečí.

habsburské říše i bytí naší vlasti a tím bytí germánského živlu na pevnině.“

Vše to byly sice jen plané výbuchy ducha dokonale vratkého, který v zá-
pětí dovedl mínění své zcela jinak usměrňovati, v berlínském prostředí
působily však úvahy ty o slovanském nebezpečí, jak ještě uvidíme, velmi
nakažlivě a stávaly se i praktické politice německé povážlivým závažím tím
spíše, že je účinně doplňovalo i heslo, spolu se Slovyany zdrtiti i Francouze
a zabezpečiti tak na té i oné frontě německou převahu. Tak připsal Vi-
lém II. ke zmíněné zprávě londýnského vyslance o poznámce Haldanově,
že Anglie nikterak nestrpí zničení Francie, význačná slova: „A přece je
bude museti strpěti,“ dokazuje tím, jak pravdu měl Poincaré se svou pessi-
mistickou ostražitostí.

Při tom veškeré rozčilení císařovo nebránilo ovšem tomu, aby Halda-
novo řízné osvětlení skutečných poměrů aspoň zatím nepůsobilo příznivě
na vládní prostředí berlínské v tom smyslu, že je ponuklo k horlivější sou-
činnosti pro záchranu míru v Evropě. Věc usnadnila ostatně i skutečnost,
že Sazonov ulehčil napiaté situaci podstatně, prohlásiv, že cářská moc se
nikterak nemíní stavěti plnou vahou svou za srbský požadavek územního
koridoru k Adrii, a nadhazuje řešení skromnější pomocí neutralisované
dráhy, jež by ústila v některém svobodném přístavu.

Obavy trvaly ovšem stále pro záhadné chování politiky rakouské,
zejména, když se roznesla zpráva, že 7. prosince císař jmenoval Conrada
z Hötzenendorfu opět šéfem generálního štábu a svěřil tak znova nejdůle-
žitější funkci vojenskou do rukou muže pověsti vpravdě krvavé. To byla
více než povážlivá předzvěst nálady, s jakou se chystají ve Vídni k vel-
vyslancecké konferenci a k jednání o smírné vyřízení svého sporu se Srb-
skem, jenž měl býti jejím nejdůležitějším bodem. Náladu tu v zasvěceném
kruhu osvětlila ostatně i epizoda Masarykova prostřednictví.

Český poslanec dlel na počátku prosince zase v Bělehradě a mluvil opě-
tovně s Pašícem. Na jeho otázku, má-li určitý vzkaz pro Berchtolda, odpo-
věděl srbský státník nejprve záporně, těsně před jeho odjezdem 10. pro-
sincem zavolal však Masaryka k sobě znova a pověřil jej, podobně jako před
měsícem Redlicha a Lončareviče, poselstvím, v němž opět vypočítával
všechny ústupky hospodářské a záruky politické, jež jest Srbsko hotovo
na sebe vzíti, připustí-li Vídeň vytvoření srbského koridoru k přístavu na
Adrii, jenž by měl trvale zůstatí pouhým obchodním, neopevněným středis-
kem. Nadto vyslovil pak Pašić i ochotu, ihned přijeti osobně do Vídně a

podrobnosti nabídky tam projednati. Dva dny potom přednesl Masaryk po-
selství to opravdu Berchtoldovi, setkal se však u ministra s chladným a
přezíravým odmítnutím, při němž rakouský diplomat se necítil zavázán
ani důvody svého jednání náležitě vyložití, nýbrž spojil věc v hovoru s ji-
ným šlechticem dokonce s urážlivou poznámkou, že český profesor, „ein
armer Teufel“, si chtěl patrně v Bělehradě vydělati provisi!

Hlavní důvod, jenž jej při tom vedl, bylo opravdu nesnadno otevřeně
přiznati, totiž rozhodnutí jitrivou ránu nevraživého poměru srbsko-ra-
kouského vůbec nehojiti jinak než krví a železem, aby, jak Berchtold sám
se později přiznal, jeho paměť nebyla zatížena výčitkou, jež lpěla v očích
rakouských nadvlastenců na paměti Aehrenthalově, že promeškal vhodnou
příležitost k válečné regeneraci monarchie. Téhož dne pak, co odmítl dů-
věrnou nabídku Pašícovu, vydal Berchtold úřední zprávu, že při londýn-
ském jednání Rakousko-Uhersko nemíní sice žádati na Srbsku žádných
hospodářských nebo politických ústupků, že však nikterak nedopustí jeho
usazení se na Adrii. Tím bylo zásadní hledisko Vídně pro konferenci vel-
vyslanceckou naznačeno, a ježto se nekřížilo nesmiřitelně s hlediskem z Pe-
trohradu vyhlašovaným, mohli aspoň optimisté počítati s příznivým a
rychlým průběhem konference té. Skutečnost ukázala se však poněkud jinou.

* * *

Mírové jednání zástupců válčících stran začalo se opravdu 13. prosince
v Londýně, 17. prosince zahájeny pak i porady konference velvyslanců.
Obojí jednání konalo se sice odděleně, ale ve velmi těsné souvislosti vnitřní,
při čemž úloha hlavního prostředkovatele připadla ministru Greyovi. Mí-
rové jednání naráželo od počátku na těžké obtíže a nemohlo se pravidelně
rozvinouti. Nejprve zdráhali se Turci připustiti k němu i řecké zástupce,
ježto s Řeckem nebylo příměří. Později hlásily se jiné překážky.

Na straně spojenců nebylo od počátku pravé důvěry k tomu, že ke shodě
dojde bez dalších bojů; tak bylo význačné, že den po zahájení mírové
konference Bulharsko žádalo důvěrně v Petrohradě o zapůjčení 28 těžkých
hmoždýřů a čtyř válečných lodí z Černomořského loďstva, nabízejíc svou
případnou pomoc proti Rakousku, kdyby došlo k jeho střetnutí s Ruskem.
Turecko naproti tomu bylo oddechem, který mu přineslo příměří, vzpru-
ženo a stavělo se zcela odmítavě k požadavkům spojenců.

Ty byly ovšem velmi značné, neboť vítězové chtěli Turecku ponechati

Zdrčení Slovanů
i Francie.

Ruská ústupnost.

Conrad zase
šéfem
gen. štábu.

Masaryk poslem
Pašícovým
u Berchtolda.

Rakouské
stanovisko
k londýnské
konferenci.

Začátek
mírového
jednání.

Přilišné
rozpětí stran.

jen Cařihrad s okolím tak, aby i část poloostrova Gallipolského s Rodostem připadla Bulharsku; veškeré turecké ostrovy žádalo pak Řecko. Později zmírnili sice spojenci požadavky své poněkud, navrhujíce pro zbytek osmanského panství v Evropě hraničnou čáru směřující od Enosu při Egejském moři k Midii na moři Černém; trvali však pevně zejména na Drinopoli, což Turkům znamenalo ztrátu města moslemskými svatyněmi a panovnickými hroby rodu Osmanova zvláště významného, k němuž se pojily nerozlučně vzpomínky na veliká vítězství turecká 14. a 15. věku.

Velmoci
a Turecko.

Na značném rozpětí tom uvázlo tedy mírové jednání a bylo 6. ledna 1913 zatím vůbec odročeno. Velmoci snažily se je ovšem uvolniti a shodovaly se v tom, že jest třeba na Turecko učiniti nátlak, aby couvlo zejména v otázce drinopolské. Se strany francouzské bylo dokonce nadhozeno, aby se nátlak stupňoval až k lovní demonstraci, kdežto s jiné strany se vyskytla zase myšlenka, pohroziti portě tlakem na asijské provincie. Tomu protivilo se však Německo; podezřívaloť ruskou diplomacii, že chce rozšířiti svůj vliv v Tureckém Pokavkazí, zvláště, když bylo známo, že nedávno z Petrohradu se turecké vládě opět důrazně připomenula nutnost, chrániti lépe Arménce před loupeživostí Kurdů a moslenským fanatismem, za války rozbouřeným, a provésti konečně také správní reformy, po nichž zároveň i emigrantské „Národní shromáždění arménské“ hlučně volalo. Ježto pak také Greyovi záleželo velmi na tom, aby souhlas Anglie s Německem na konferenci byl co nejtěsnější, obmezilo se zakročení posléze na společnou notu velmocí, v Cařihradě 17. ledna předloženou.

Nota
ze 17. ledna 1913.

V ní velmoci žádaly, aby jim porta ponechala vůbec rozhodnutí o otázce ostrovů a ustoupila i ve sporu o Drinopol, vytýkajíce jí velikou zodpovědnost, kterou by měla, kdyby její neústupností se rozpoutala znovu válka, ježto by boj se mohl přenést i do asijských vilajetů. Byla tu nadto zmínka, že Turecko bude k nové úpravě svého státního života po válce potřebovati značného úvěru, který by mu velmoci odepřely, kdyby nyní zůstalo zatvrzelé vůči jejich radám. Nenalézajíc tak ani u Německa valné opory, odhodlala se vláda cařihradská opravdu k ústupu, chtěla se však aspoň poněkud krýti ústavně proti výtkám, jež ji doma nepochybně čekaly.

Veliký divan
v Cařihradě.

Ježto komora turecká od srpna 1912 byla rozpuštěna, byl svolán t. zv. veliký divan, poradní sbor složený z notablů, jaký byl posléze shromáždil Abdul Hamid roku 1876 na oporu proti požadavkům velmocí. Shromáždění to sešlo se 21. ledna a zdálo se, že skloní hlavu před nezvratnou nutností,

rozloučiti se téměř s celou dotavadní državou tureckou na Balkáně. Tu zasáhl však komitét „Jednoty a pokroku“, který poznal, že přišla vhodná chvíle, aby na sebe znovu strhl moc před půl rokem ztracenou. Věřil, že podobně jako to dovedla ve Francii v letech 1792—93 jakobínská organisace, dovede i on zoufalý národ turecký probuditi k živelnému odporu, úspěšnému zejména, když vbrzku asi také Rakousko i Rumunsko dotavadním vítězům v tyl vpadne.

V čele s Talaatem-bejem i generálem Mahmudem Ševketem pašou snažili se předáci komitétu tudíž v důstojnictvu probuditi odhodlání k dalšímu boji, zaplavujíce zároveň Cařihrad letáky, v nichž vláda se zrádcovala a ze zbabělosti vinila. Rozhodný úder provedl pak 23. ledna hrdina tripolský Enver-bej, přepadnuv s kroužkem spiklenců ministerskou radu; ministr války Nazim paša byl při tom zastřelen, ostatní členové kabinetu revolvery donuceni k demisi a sultánovi nezbylo, než aby v čelo státu povolal zase Mahmuda Ševketa, za maršála povýšeného, s vítěznými jeho přáteli.

Převrat znamenal zároveň, že Turecko nyní nepřistoupí na základnu balkánským spolkem a velmocemi vyžadovanou. Nová vláda cařihradská oznámila naopak do Londýna, že jest ochotna postoupiti pouze západní čtvrti drinopolské, kdežto město ležící na levém břehu řeky, kde byly hlavní svatyně islámu, míní Turecku zachovati a s ním veškeren kraj za Maricí ležící. A rovněž zachování ostrovů nutných k ochraně Cařihradu i maloasijského pobřeží prohlašovala za nezbytné, připojujíc k tomu i požadavek zrušení kapitulací pro celou říši tureckou. Spojenci odmítli na této základně obnoviti jednání od 6. ledna uvízlé a s vypršením příměří 3. února rozhovořila se znovu děla před Drinopolí a v oblasti gallipolské; ve válce se pokračovalo.

Zatím co takto ztroskotal pokus o dosažení míru na Balkáně dohodou válčících mocí, narážela i práce velvyslanecké konference na těžké nesnáze.

Konference, kterou Grey se snažil učiniti především jakýmsi clearinghousem k vyrovnání napětí mezi oběma velmocenskými skupinami, kterou však druhdy srovnával i s bezpečnostním ventilem na přetopeném kotli, byla složena ze státníků skoro veskrze pozoruhodných. Francii tu zastupuje Pavel Cambon, spolutvůrce „srdečné dohody“, Rusko pak hrabě Benckendorff, dlouhým pobytem v Londýně zcela zdomácnělý; německým zástupcem byl kníže Lichnowsky, horlivý stoupenec smíru německo-britského a rozhořčený kritik povážlivých metod rakousko-uherské diplomacie i jejího „Insektenpulverstandpunktu“ vůči Srbsku, jenž neúnavně varoval

Převrat
z 23. ledna.

Obnovení
války
na Balkáně.

Velvyslanecká
konference
v Londýně.

v Berlíně před tím, aby se Německo nedalo strhnouti Vídní k nebezpečným sázkám. Než ani rakouský zástupce v Londýně, hrabě Mensdorff, nebyl nadšencem pro „ocelovou lázeň“ k záchraně habsburské monarchie a přednášel v Londýně nejednou jen s nechutí i skepsí, co mu z Vídně bylo uloženo; Itálii zastupoval marchese Imperiali.

Svéprávná
Albanie.

Porady zahájené 17. prosince vedly rychle k zásadní dohodě o tom, že Albanie má být svéprávným útvarem, stojícím pod dozorem šesti velmocí a případně i suverenitu sultánovu zásadně uznávajícím, který by na severu s Černou Horou, na jihu pak s Řeckem hraničil a rozsahem svým zaručoval schopnost státního života. Srbsku slibovalo se pouze železniční spojení se svobodným a neutralizovaným přístavem albánským.

Ruský ústup
v otázce
srbského
přístavu
na Adrii.

Tím zvítězila hned na počátku vůle Rakouska a Rusko, ustupujíc před ní, hájilo jen rozpačitě a bez konečného úspěchu hlediska, aby Srbsku bylo možno v případě války tohoto železničního spojení užítí i pro dopravu zbraní a střeliva. Sazonov snažil se při tom zklamaný Bělehrad uklidňovati důvěrně tvrzením, že zatím je nutno spokojiti se s úspěchy první etapy, vytlačněním Turecka z Balkánu; později, po náležitém oddechu, prý přijde etapa druhá, v níž Rakousko bude chorým mužem, ustupujícím před národními ideály srbskými. Užíval tedy stejných slov, jež Vídeň tak zazlívala Hartwigoovi, není však jisto, věřil-li jim sám naprosto. V Bělehradě pak, kde ve chvíli té u Pašice i ostatních vůdčích politiků zájem o Makedonii i Albanii byl mnohem větší než o mlhavé možnosti v Bosně, přijímali chlácholení ta veskrze bez nadšení a s náležitou dávkou skepse.

Rumunská
kompensace.

Za zásadní dohodou velmocí o Albanii trčela ovšem mnohem svízelnější otázka jejích budoucích hranic jak vůči Srbsku, tak vůči Černé Hoře, Skadar obléhající, a zde teprve čekal se hlavní souboj mezi ruskou a rakouskou diplomacií. Než také otázka rumunsko-bulharská dotýkala se živě obou soupeřících mocí. Jednání o kompenzační ústupky bulharské na hranicích Dobrudže, které v Londýně zejména mezi bulharským plnomocníkem Danevem a rumunským státníkem Take Jonescu bylo načato, naráželo na nevalnou chuť Bulharů k podstatným obětem, v Bukurešti však veřejné mínění kypělo ve věci té tak, že se vážně mluvilo o možnosti náhlého obsazení sporného území u Silistrie rumunským vojskem.

Tomu chtěly velmoci rozhodně zabrániti a při jednání o věci zahájeném se strany rakouské podpíralo se více Rumunsko, se strany ruské pak Bulharsko; nikoliv však bez výhrady, neboť ani Berchtold nemínil zavíratí si

úplně v Sofii vrátka k pozdějšímu sblížení, ani Sazonov nechtěl se znepřáteliti úplně s Rumuny; ale právě tato složitost diplomatické hry nepřispívala nikterak k jejich vzájemné dobré vůli. Nade všechny tyto obtíže trčela pak na počátku roku 1913 nebezpečí plynoucí z vojenských opatření, která ani po zahájení londýnských porad a zjevné ústupnosti Ruska v zásadní otázce albánské na haličské hranici neutichla, nýbrž spíše byla ještě s té i oné strany stupňována. Neboť Sazonov nadhodil sice 23. prosince vůči rakouskému vyslanci a dal to zároveň ve Vídni ruským zástupcem tlumočiti, že by nyní byla vhodná chvíle k vzájemné dohodě o redukci zesílených hotovostí vojenských, ježto však krok nenalezl ve Vídni ochotného sluchu, nýbrž jen vyhubavé odpovědi, prohlásil vojenský přidělenec ruský v Berlíně, generál Tatiščev, vůči Vilémovi II. při novoročním slyšení, že ruská správa vojenská musí zachovati poslední vysloužilý ročník dále v činné službě a zesílití plukovní stavy, zejména v kijevském okrsku.

Odzbrojení
rusko-rakouské.

Hlavním původcem neústupnosti ve Vídni zůstal Conrad, který se netajil nikterak tím, že pochopuje svůj návrat do úřadu šéfa generálního štábu především jako pověření k přípravám k brzké válce a nepřestával císaře, následníka a ministra věcí zahraničních obléhati novými a novými memorandy v tomto smyslu. V nich naléhal především na to, aby na konferenci londýnské zástupce rakouský příliš povolně si nevedl a nespokojil se snad s neutralizováním Albanie. Nový stát má spíše vyrůsti pod rakouským protektorátem a zajistiti monarchii v budoucnosti pomocný sbor 120—150 tisíc bojovných mužů, zatím co rakouská politika nesmí naopak připustiti, aby Srbsko z války s Tureckem vyšlo zdvojeno. Zničení je válkou nejdéle v březnu zahájenou jeví se Conradovi nezbytnou nutností, nemá-li monarchie býti v dalším bytí svém v základech ohrožena nejen zvenčí, nýbrž i vnitřním rozkladem, který by nepochybně následoval po srbském úspěchu. A tu vyličuje Conrad živě, jak slovanská a zejména česká agitace prý podkopává kořeny vojenství rakouského a zničí úplně v brzku jeho všecku spolehlivost i odolnost, nebude-li včas válečným úspěchem odčiněna. „Die Kraftprobe muß ausgetragen werden, Serbien muß kriegerisch dauernd gebrochen werden ohne Scheu vor den möglichen Konsequenzen eines solchen Schrittes“, jest věčný refrain jeho vývodů. Na ničem jiném nezáleží, a vznikne-li z toho válka s Ruskem, tím lépe, neboť s pomocí Německa a Rumunska vyřeší se naráz i pro Německo osudová otázka veliké budoucnosti, ježto také jemu jinak hrozí jisté zdušení.

Conradův
válečný nátlak.

„Die
Kriegswütigen.“

Názory ty nalézaly ostatně velmi hlučnou ozvěnu v dosti širokém kruhu vynikajících osobností vídeňských, které německý vyslanec Tschirschky označuje přímo jako „die Kriegswütigen“, a vyslanec vystihl zároveň správně, že mužům těm nešlo jen o zevní rozpětí, nýbrž o i naději, ve spojení s vítěznou válkou přebudovati vnitřně monarchii podle trialistických nebo federalisticko-imperialistických receptů, jež se líhly zejména v okolí následníkově. Tschirschky o tom praví výslovně, že hlavním cílem by bylo, aby „při všeobecně federalistické základně monarchie, pro každou národnost zvláštní provincii vytvářející, žádná z těchto mnoha provincií vůdčí úlohy neměla a tak ústřední moc panovníkova přerodem tím podstatně zesílila“. Ministr války Krobatin v hovoru s poslancem Bärnreitherem potvrzoval rovněž s nadšením existenci takových plánů, utkvívaje ovšem hlavně na trialismu jako jedině správném řešení jihoslovanské otázky, které brzká porážka Srbska umožní a jež by bylo provázeno i zavedením všeobecného volebního práva a změnou všech poměrů v Uhrách.

Federalistická
ozvěna.

Okolí
Berchtoldovo.

Šlo ovšem značně i o to, jak se bude míti k těmto válečným úmyslům Berchtold, podlehne-li více bojovné náladě svých intimních rádců, jako byla hrabata Forgách a Hoyos, sv. p. Macchio a Musulin, či nabudou-li u něho vrch rozvážnější živly, jež v zahraničním úřadě vedl zejména šéf východní sekce baron Flotow. Jisto jest, že tehdy v Berlíně v zahraničním úřadě k tvrzení, že Berchtold k válečné straně sám prý nepatří, přičinili okázaly otazník.

Poslání
Szápáryho
do Berlína.

Rakouský ministr podlehl opravdu vlivu Conradovu aspoň na tolik, že na jeho nátlak poslal 14. ledna odborového předsedu Szápáryho do Berlína, aby důvěrně vyzvěděl, jak tam rozhodující kruhy opravdu nazírají na případný brzký útok rakouský na Srbsko. V řízení zahraniční politiky německé došlo krátce před tím ke změně velmi významné; 30. prosince 1912 zemřel totiž náhle státní tajemník Kiderlen-Wächter. S ním zmizela málo sympatická osobnost obhroublého alkoholika, libujícího si v okázale cynickém přezírání jemnějších způsobů diplomatických a stupňujícího druhdy soustavu hrozebných bluffů až za hranice skutečného nebezpečí pro mír evropský. Při tom všem byl však Kiderlen přece státník velmi obratný a věci znalý, který vůči koteriím dvorským a vojenským, obléhajícími náladového císaře, dovedl v případě potřeby pronést slovo závažné a stočiti osu jednání v klidnější směr, když jeho vývoj příliš povážlivým se jevil. Proto měl celou svou individualitou mnohem větší váhu, než jeho nástupce Gottlieb von Jagow,

Smrt
Kiderlenova.

dotavadní vyslanec u dvora italského. Neboť to byl suchý patron, jenž často domnělou řízností snobistického příděchu jen zakrýval svou prostřednost a podle slov francouzského diplomata opravdu dostával snadno závrať v oblasti „vysoké alpinistiky“ rozhodnutí opravdu závažných.

Tím vzrostla však nepochybně zodpovědnost spočívající na bedrech kancléře Bethmanna-Hollwega a nebylo to ovšem nikterak zlepšením záruky, že v nebezpečných chvílích rozvážný vliv zodpovědného státníka bude chrániti říši německou před nepředloženými náběhy a sklony kruhů nezodpovědných. Bethmann, který si vůbec liboval v póze myslivého politika, bral nadto velmi vážně heslo Vilémem II. opětovně hlásané, že plemennými motivy podnícený boj mezi Slovy a Germány v Evropě se stane neodvratným osudem blízké budoucnosti. Pronesl je později dokonce i v říšském sněmu s význačnou neprozřetelností a při tom Germány mu ovšem byli vskutku jen Němci, Slovy pak především Rusové, kdežto ostatní germánské nebo slovanské kmeny stály jen jako podružné a namnoze libovolně posunovatelné figurky na šachovnici veliké hry, jež se měla rozhodnouti mezi císařstvím německým a císařstvím ruským o převahu nad Evropou a byla rasovým heslem jen jaksi účinněji kostumována.

Jagow jeho
nástupcem.

Že by válce mělo býti státnickým uměním vůbec zabráněno, toho kancléř nemínil tím spíše, ježto zásadní pacifism byl jako mravně závadný odsuzován v kruzích, jejichž úsudek pro něho měl váhu rozhodující. Chtěl však svěsti neodvratný boj za podmínek pro Německo nejpriznivějších a činil proto hlavním cílem své politiky, Tirpitzem ovšem zle ztěžované, aby Anglie zůstala stranou a nepodepřela mocí svou tábor protivníkův. A toho bylo podle jeho mínění možno dosáhnouti jen, sehraje-li Německo úlohu svou tak, aby se jevilo napadeným; neboť kancléř věřil, že pak Anglie, kde vlna demokratického cítění a pacifických sklonů vůči hledě rostla spolu s jítřivou vášní vnitřních bojů, se nebude cítiti dohodovou solidaritou s Francií a Ruskem vázána a účasti v zápasu se vyhne. Válka evropská útokem Rakouska na Srbsko vyvolaná mohla však podle jeho mínění Německo posunouti spíše do světla útočného, a proto dovozoval Bethmann již v prosinci 1912 vůči Vilémovi II., že by bylo „ein Fehler von unermeßlicher Tragweite“, Vídeň k té věci povzbuzovati a nevyčkati možnosti „den Konflikt unter für uns wesentlich günstigeren Bedingungen auszutragen“.

Bethmannův
poměr vůči
válce a Anglii.

Nemínil sice nikterak ve Vídni snižovati důvěru ve spojeneckou pomoc Německa i pro konflikty z balkánských otázek vyrostlé, jak to byl ve své

Snaha o zdání
obraného
postoje.

řeči 2. prosince okazale ohlásil, padnouti však na Srbsko nyní, kdy zásadně v albánském sporu velvyslanecká konference Rakousku vyhověla, nejevilo se mu nikterak moudrým, zejména, když Greyova snaha o těsnou součinnost s Německem na konferenci té k zachování míru vzbuzovala naději „daß die Ententepolitik ihren Höhepunkt überschritten hat und daß wir einer Neuorientierung der englischen Politik entgegensehen dürfen, wenn es uns gelingt, ohne Konflikte aus der gegenwärtigen Krisis herauszukommen“. Že pak i Vilém II. v poměru k Srbsku zcela jiného názoru byl než vídeňští imperialisté, viděli jsme již nahoře, a proto pochopíme, že odpověď, kterou hrabě Szápáry 17. ledna z Berlína Berchtoldovi na jeho důvěrný dotaz přinesl, nebyla nikterak přízniva hledisku Conrada z Hötendorfů a jeho družiny. Neodvrátila jich sice od dalšího štvání do války, ale ochladila zjevně aspoň horlivost Berchtoldovu v tomto směru tím spíše, ježto, jak vyslanec Tschirschky 22. ledna správně rozpoznal, také císař František Josef I. byl závažnou překážkou v cestě „aller dieser kriegerischen und staatsumwälzenden Pläne.“

Opravdu byl to starý císař, který promluvil konečně rozhodné slovo tím, že na konci ledna 1913 nejen nedal souhlasu k svévolnému útoku na Srbsko, nýbrž také trapné napětí v poměru k Rusku způsobené vojenskými přípravami v Haliči se snažil uvolnit zvláštním poselstvím do Petrohradu, jímž byl pověřen podplukovník generálního štábu rakouského, Gottfried princ Hohenlohe-Schillingsfürst, kdysi vojenský přidělenec u císařského dvora a tam z míry oblíbený. František Josef I. provázal jej 1. února zajímavým vlastnoručním dopisem, v němž výslovně vytykal za účel poselství toho svou snahu „odstranit nedorozumění, jež v Rusku, jak se zdá, se zřetelem k rakouské politice vznikají a jež by mohly poškodit dobrý poměr, bohudík ještě trvajících mezi oběma státy“. Císař stěžoval si tu také, že jeho politika na Balkáně, opravdu velmi zdrženlivá, v Rusku namnoze prý jen „s ironií byla přijata“, a apeloval přímo na panovnické svědomí Mikuláše II. ve věci zachování míru.

Hohenlohe, který 3. února Vídeň opustil, našel v Petrohradě opravdu příznivou půdu k dohodě; cář vyjádřil prý vůči němu výslovně obavu, že by válka Ruska s Rakouskem mohla postavení té i oné dynastie osudně otrásti, a slíbil, že bude působiti na Srbsko, aby se zdrželo jakékoliv provokace, uvolní-li se Rakousko uvéstí své hotovosti v Haliči na obvyklý stav mírový a zastaviti tam ostatní válečné přípravy. Podplukovník vrátil se tudíž s hotovým návrhem vzájemného kompromisu v tomto ohledu, který Františkem

Hohenlohovo
poslání
do Petrohradu
(3. února 1913).

Ruské
odzbrojovací
návrhy.

Josefem I. byl zásadně schválen; ale podrobné provedení jeho nebylo snadné.

Stavěti se mu v cestu s obvyklou vášnivostí a umíněností generál Conrad, nechťe za nic vzdáti se naděje, že k válce na jaře přece dojde, a vytýkáje, že s ruské strany zdánlivá ústupnost i mírumilovnost jest pouhou léčkou moci, jež okamžitou srážku oddalujíc, opravdu pro příznivější dobu útok chystati neustává. Tvrdil, že Rusko, ač slibuje propuštění ročníku ve zbrani zadržného, sbírá zeměbranecké formace t. zv. opolčení, a dovozoval zejména, že bezpečnost říše vyžaduje toho, aby zvýšený stav oddílů činné služby vůbec trvale byl zachován proto, ježto stavy dotavadní v armádě rakouské obvyklé jsou zcela nedostatečné a příliš nízké u srovnání s počtem mužů u jednotlivých setnin v sousedních státech normálně stanoveným.

Jsa podporován ministrem války Krobotinem i předními zástupci generality, jako byl bosenský velitel Potiorek, stavěl proti ujednání demobilizační dohody s Ruskem hotovou pasivní resistenci a vzbuzoval tím ovšem nedůvěru Ruska tak, že z Berlína, kde zmírnění krise rusko-rakouské misí Hohenloheovou s povděkem byli uvítali, se cítili nuceni zakročiti přímo u tvrdošijného generála. Učinil tak zejména šéf generálního štábu hrabě Moltke, jenž od roku 1909 měl k Conradovi těsné vztahy osobní občasnou korespondencí udržované.

Generál Moltke netajil se již před tím ve svém styku s kancléřem Bethmannem a státním tajemníkem Jagowem, že má rakouské harašení šavli na haličské hranici za věc nejen pro mír povážlivou, nýbrž i zbytečnou a Rakousko do finančního úpadku vrhající; přiznával, že pro německou diplomacii to není „eine angenehme und leichte Aufgabe, nach Möglichkeit österreichische Torheiten zu verhüten“, a obrátil se přímo na Conrada 11. února s dopisem velmi význačným.

Snaží se v něm především dovoditi, že hlavní rozhodnutí o osudu Evropy nepadne někde na Bugu a vůbec na východní frontě, nýbrž na Seině. Nabádá proto k provedení demobilisace v Haliči, ježto by nyní vyvolání války s Ruskem nebylo účelné. „Jako před tím“, praví, „jsem stále přesvědčen, že dříve nebo později musí dojiti k evropské válce, v níž konec konců půjde o boj germánstva se slovanstvem. Připraviti se na to, jest povinností všech států, jež třímají prapor duchovní kultury německé; útok musí však od Slovanů vyjiti.“ Neboť pro zápas tak rozhodný jest nutno míti v ruce všechny možné trumfy, zejména „plné porozumění národů pro dosah světového rozhodnutí dějinného“. Dovojuje pak, že k takovému vzrušení ně-

Odpor
Conradův.

Napomenutí
z Berlína.

Moltke
Conradovi
11. února.

meckého veřejného mínění by bylo velmi nesnadno „naléztí účinné heslo, kdyby se s rakouské strany nyní vyprovokoval boj, jehož rozpoutání a nutnost by nenabyla u německého lidu náležitého pochopení“. Jeť také nezbytně zapotřebí, aby zavládlo ve světě přesvědčení, že útok nevychází z německého světa, zejména z ohledu na náladu v Anglii, kterou se pak snad podaří zdržeti od účasti v boji, myšlenka, již ostatně také Bethmann-Hollweg ve svých současných dopisech Berchtoldovi rozvínoval. Nadto není prý útok na Srbsko vhodný také, dokud trvá balkánský spolek; až dojde mezi jeho členy k očekávaným sporům o kořist, bude snad jinak, zatím však dlužno věci neukvapovati.

To byla nová studená sprcha na bojovnost Conradovu tím spíše, ježto v odborné části svého listu Moltke s průznačnou tendencí vytykal také, jak poměrně malými silami Německo může vůči Rusku vystoupiti při zahájení války, dokud ve Francii rozhodnutí nepadne. Conrad nepoddal se ovšem bez repliky. V odpovědi z 15. února žádá naléhavě zesílení těchto sil německých proti Rusku určených, dovozuje však zároveň proti zásadnímu hledisku Moltkeovu, že se škodou by bylo, kdyby velikému boji evropskému měl býti vtištěn znak rasového boje germánsko-slovanského.

Proti heslu tomu ohražoval se Conrad již v lednu, když mu je vyslovil vlivný důstojník generálního štábu německého hrabě Waldersee, právě Vídní projíždějící, slovy, že v Berlíně jsou přesvědčeni, „daß es der Kampf des Germanentums gegen das Slawentum ist“. Tu namítal Conrad, ač jindy neskrblil projevy svého německo-nacionálního vyznání, že habsburská monarchie musí naopak slibovati vlídný domov Slovanům západním i jižním, aby je mohla odtrhnouti od solidarity s Ruskem, a také nyní vůči Moltkeovi opakoval to s vytčením, že 47% obyvatelstva mocnářství jsou Slované a že boj proti Srbsku jest nutno podniknouti spíše s hlediskem trialistickým jakožto mocným lákadlem pro živel jihoslovanský.

Dvojí základní motiv, válečnou politiku Berlína a Vídně podstatně od sebe rozlišující, vystupuje tu zcela jasně do popředí a setkáme se ještě častěji s tímto protikladem, dříve než rozhodná chvíle v červenci 1914 jej osudně překlenula. Zatím byl však Conrad hlediskem německých autorit vojenských velmi zklamán a dovozoval později také v rozhovorech s německým vojenským přidělcem hrabětem Kageneckem, jak zpozdilé jest, že v Berlíně nejen císař, nýbrž i Moltke se rozhodli působiti jako „das verzögernde Prinzip“ a prozrazují sklon, „der abwartende, der defensive Teil zu bleiben“,

kdežto opravdu čas pracuje proti trojspolku a ztracené chvíle se nevrátí.

Usiloval proto dále o to, aby bez zřetele k německým hlasům přece svou provedl a spojence před hotovou událost postavil. Tak snažil se Berchtolda přesvědčiti, že balkánský spolek se rozbije a zároveň nemilé střetnutí Rumunska s Bulharskem snadno zamezí tím, když se neodkladným útokem zničí Srbsko a z kořisti Bulharsku dá kraj kolem Pirotu, Rumunsku pak kraj timocký a tím upevní jeho sklon, po boku Rakouska v zápas s Ruskem vstoupiti. Ministr byl však náladou císařovou i pokyny z Berlína nucen k politice méně bouřlivé a tlačil naopak na to, aby spolu se skutečným sjednáním demobilizační dohody v Haliči také na jižní hranici monarchie se nepokračovalo příliš okázale ve válečných přípravách a zejména upustilo od kroků, jako byl plán dodati do Albanie 12 tisíc pušek k vzpružení domácího odporu proti srbské invasi.

Při tom bylo pak nejcitelnější ranou pro šéfa generálního štábu, když viděl, jak také následník trůnu, k němuž se jeho naděje tolik připínaly, stále více se odklání od válečné sázky. Návštěva ve Springe tu působila nepochybně a také dopisy Viléma II., že František Ferdinand v názorech svých podstatně jinou cestou se bral, než generál, jehož návrat do generálního štábu byl přece značnou měrou jeho vlastním dílem. Již na sklonku roku 1912 přiznával Conrad, že se v následníkových úmyslech dobře nevyzná. Jeví prý živý zájem pro technickou přípravu chystané války, srdcem svým však nezdá se býti náležitě při věci.

Opravdu vyslovoval se brzy potom arcivévoda zcela nepokrytě proti útoku na Srbsko. Tak dovídáme se z povolaných kruhů o zajímavém rozhovoru stolním, při němž 31. ledna František Ferdinand v intimním kruhu příbuzenském vůči svému švakrovi, vévodovi Albrechtovi Wirtemberskému, drasticky vyslovoval souhlas s názorem přítomného arcivévody Eugena, že válka se Srbskem by nyní byla holým nesmyslem. „Vmysleme, se“ pravil, „dokonce do možnosti, že žádný jiný stát nám nebude překážeti, abychom v plném klidu se Srbskem mohli účtovat. Co bychom z toho měli? Přírůstek houfce zlodějů, vrahů a ničemů a několik slívových stromů. Tedy ještě více holoty, ztrátu tolika a tolika vojáků a několik miliard vydání. Při tom jest však pravděpodobnost, že by nám nikdo nevpadl v týl, velmi nepatrná.“ A den potom opakoval švakrovi mínění to znova jako věc, o níž byl po týdny úsilovně přemýšlel, dospívaje k výsledku, že jest nutno sečkat, až se státy balkánské navzájem bojem náležitě zeslabí, tím spíše, ježto má za

Conrad proti heslu slovansko-germánské srážky.

Conradovo zklamání.

Jeho bojovná umíněnost.

Názory Františka Ferdinanda.

Rozhovor o Srbsku s Albrechtem Wirtemberským.

dosti pochybné, uznalo-li by Německo nyní casus foederis v případě rusko-rakouské války z útoku na Srbsko vzniklé.

Proto vidíme, že arcivévoda nečinil překážek misi Hohenloheově, nýbrž působil naopak důrazně na Conrada, aby upustil od odporu proti jejím výsledkům. Šéf jeho vojenské kanceláře, plukovník Bardolff, tlumoče to šefovi generálního štábu, přiznal v manévrovém žargonu, že arcivévodovým povělem jest „odtroubiti na celé čáře“ a v dlouhém rozhovoru s Conradem naznačil pak arcivévoda sám velmi působivě hlavní důvody svého obratu. „Válce s Ruskem“ pravil, „jest vůbec třeba se vyhnouti, ježto k ní podněcuje Francie, totiž francouzští svobodní zednáři a antimonarchisté, kteří touží po tom, aby všeobecným převratem mohli sraziti mocnáře s trůnů.“ Německý císař, od něhož patrně arcivévoda názory své především čerpal, podle svých dopisů prý nechce válku. Nejlépe bude, v budoucnosti s Ruskem se sblížit a také Německo pro sblížení to získati. Proto jest třeba v Haliči opravdu demobilisovati. Se Srbskem bude jednou sice záhodno válku vésti, poraziti a potrestati je podobně, jako i s Itálií to bude rovněž třeba. Nikoliv však dříve, než vnitřní poměry monarchie budou lépe upraveny. Pro Albanii „pro těch několik bídných kozích pastvin“, nelze válku vésti, a také ze Srbska není žádoucí, až bude poraženo, ani píd půdy získati. Jinak jest však s Itálií. Ta jest hlavní nepřítel, ji bude jednou pokořiti a Benátsko i Lombardii na ní znovu dobytí.

Není možno z toho zajisté dovozovati, že by arcivévoda bytostí svou byl se jevil pacifistou a pokrokovým politikem rozvážné prozíravosti; zejména z jeho italských plánů čiš ovzduší doby Felixe Schwarzenberga a Alfreda Windischgrätze, odkud čerpal ostatně i mnoho jiných podnětů. Vůči krvavé touze Conradově po bezodkladném rozpoutání evropského zápasu byla však jeho směrnicí aspoň pro okamžik cestou mnohem správnější a chvílemi jevil se jeho zájem o zachování míru tak pevným, že Berchtold 2. března v rozhovoru s Conradem jej kladl nad zájem císařův a tvrdil, že František Josef I. má pravé panovnické citění a v krajním okamžiku by dovedl říci „Nyní toho mám však dosti“ a sáhnouti po zbrani, František Ferdinand jest však prý „nur auf der Friedenseite“.

Skutečnost tu zjišťoval ministr zahraničních věcí zřejmě s jakousi lítostí, neboť ve chvíli té diplomatický zápas sváděný na londýnské konferenci posunul jej opět blíže k vojenské koterii, po válce toužící. Zápas ten šel zejména o hranice budoucího státu albánského. Jménem národa albánského vyslovovány tu samozvanou zatímní vládou ve Valoně požadavky velmi rozsáhlé,

kteří zabíraly kraje nepochybně srbského a řeckého jazyka, obsazené namnoze vítězným vojskem spojenců; jak rakouská, tak italská diplomacie bila se však za požadavky ty velmi důrazně. Na severu Berchtold prohlašoval za nezbytné pro životnost budoucího státu albánského nejen Skadar, nýbrž Peć, Prizren, Prištinu, Dibru, Djakovou, kdežto na jihu Vlaši snažili se proti nárokům Řeků zajistiti budoucí Albanii nejen Valonu, nýbrž i značný kus území jižně od ní, a přičleniti k novému státeczku i skupiny kucovalašských osad v pohoří Pindském.

Se strany spojenců balkánských ozýval se ovšem prudký odpor proti tomu, aby kraje, v nichž Albánci většinou jen menšinu činili a jež byly krvavými obětmi válečnými dobyty, k uměle vytvářenému a kulturní tradicí neopřenému útvaru škipetarskému byly přičleněny. Rusko hájilo pak v konferenci velvyslanců hlediska jejich velmi horlivě, a tak vzniká v téže době, co demobilizační konvence 26. února smluvená na hranici haličské věci poněkud uklidnila, v Londýně nové hrozivé napětí.

Marně pokusil se Pašić, který v lednu byl se značnou ústupností ukončil nechutnou příhodou Prohaskovu poskytnutím náležitě satisfakce rakouskému konsulátu v Prizrenu, znova hledati důvěrně cestu k získání Vídně pro vlídnější hlediska; Berchtold jeví se dlouho zcela neústupným, v Londýně prou se zástupci jeho o jednotlivé vesnice a kláštery jazykového pohraničí srbsko-albánského, vedou stížnosti na srbské násilí vůči katolickým kostelům v obsazeném území Starého Srbska a chvílemi zdálo se, že o zapomenuté končiny ty, o nichž Evropa dotud takřka nevěděla, vzplane přece veliký požár válečný.

Zejména Djakova a Dibra byly dlouho ohniskem tohoto podivného souboje mezi Ruskem a Rakouskem. Ale konečně podařilo se Greyovi, který s nekonečnou trpělivostí o smírné řešení sporu usiloval, v polovici března dosáhnouti přece kompromisu v ten smysl, že Rusko vyslovilo svůj souhlas s tím, aby Skadar zůstal Albanii, kdežto Dibra a Djakova byla ponechána Srbům. Zároveň došlo pak i k odvrácení hrozivé srážky v rozporu bulharsko-rumunském.

V Bukurešti, kde král Carol byl 5. února přistoupil na prodloužení tajné, proti Rusku namířené aliance s trojspolkem, stále ještě uvažovalo se o možnosti, vojenským obsazením sporného území kompenzačního zvýšiti tlak na Bulharsko, což mohlo vésti k vážné srážce s Ruskem; než i tu podařilo se londýnské konferenci věc zadržeti a přiměti Rumunsko, aby přijalo me-

„Odtroubení na celé čáře.“

Znovudobytí Benátska a Lombardie.

Císař a nástupce.

Severní hranice Albanie.

Napětí v Londýně.

Djakova a Dibra.

Jednání s Rumunskem v Petrohradě.

diaci velmocí. Po delším jednání bylo pak stanoveno, že o otázce té pojedná zvláštní rozhodčí konference velvyslanecká v Petrohradě, která opravdu 31. března své porady začala.

Mezi tím pokračovala ovšem válka spojenců s Tureckem. Co do dramatickosti nemohla se sice tato druhá její fáze měřiti s první, než značné napětí provázelo také tu zejména pokus Bulharů, zmocniti se poloostrova Gallipolského; neboť jeho úspěch by byl přinesl zároveň proniknutí řeckého loďstva k samému Cařihradu tím spíše, že loďstvo to, jež ovládlo všechny turecké ostrovy vyjma skupinu Vlasy obsazenou, mělo značnou převahu nad tureckým, z něhož jakési dočasné úspěchy měl jen křižník „Hamidije“. Ten, proniknuv nepřátelskou blokadou, znepokojoval řecké vody a ohrozil také na albánském pobřeží pomocné transporty srbské ke Skadaru.

Zvláště Rusko projevovalo značný zájem na boji gallipolském. Později tvrdilo se, že král Ferdinand snažil se ruské obavy chlácholiti vzkazem, v němž sliboval, že dobude-li Cařihradu, město nepodrží, nýbrž cáři k nohám je položí. Cena slibů takových byla však více než pochybná a v Petrohradě viděli raději, když bulharský útok na Gallipoli vůbec selhal. Turci, vedeni novým šéfem generálního štábu Enverem, kladli tu totiž tuhý odpor, takže i v této končině, jako před tím u Čatadžy, válka uvízla konečně na mrtvém bodu.

Mimo to šlo především o tři pevnosti, dotud spojencům vzdorující. Z nich Janina vzdala se 6. března Řekům, kdežto Drinopol hájil se poněkud déle. K vojsku bulharskému na 90 tisíc rozmnoženému družily se tu však posily srbské a zejména těžké dělostřelectvo srbské. Jeho účinkům nemohla obrana řízená Šükri-pašou konečně vzdorovati; 26. března pevnost kapitulovala s 620 děly a 52 tisíci zajatých. Tu vznikla zase, zejména v Rusku, obava, aby uvolněné vojsko bulharské proti Cařihradu se neobrátilo a Sazonov uvažuje opět o případném vyslání černomořského loďstva k ochraně hlavního města tureckého, zatím co diplomacie i jiných velmocí budoucími osudy otřesené říše turecké se živě obírá.

Tak uvažoval Grey o možnosti, zajistiti případně záchranu její tím, že by se velmoci společně uvázaly v dozor nad její vojenskou i správní obnovou, kdežto v Berlíně se vyskytl dokonce plán, přikročiti prostě k rozdělení osmanské říše, při němž by Německo mohlo nabýti rozhodující moci zejména v Malé Asii a severní Mesopotamii. O myšlence začalo se dokonce již důvěrně jednati s Vídní, ale ihned se ukázalo, že to byl pouhý prchavý nápad, který rychle zapadl a jevil se význačným jen pro náladovou rozko-

lisanost Viléma II. a jeho okolí v zásadních směrnicích pro německé rozpětí.

Zatím nepřestala se ovšem velvyslanecká konference obíratí opětovnými pokusy, zastaviti válku příměřím a zajistiti obnovené jednání nepřátelských stran za pomocného prostřednictví velmocí, které se snažily již napřed usmlouvatí základní podmínky mírové. Souhrn podmínek těch, 22. března balkánským spojencům Greyem předložených, byl, aby se Turecko ve prospěch spojenců vzdalo všeho území ležícího za čarou Enos-Midia i jakéhokoliv zájmu o Krétu; hranice Albanie a způsob vládní v tomto novém státě měly však býti určeny velmocemi, které by rozhodly rovněž i o osudu ostrovů tureckých. Válečná náhrada, které se vítězové dovolávali, neměla býti Turecku uložena žádná a zvláštní mezinárodní komise v Paříži měla naopak rozhodnouti o tom, jaké podíly na státním dluhu osmanském noví páni dobytého území na sebe vezmou.

Po pádu Drinopole byly podmínky ty také portě předloženy, a ježto další odpor její beznadějným se jevil, rozhodli se v Cařihradě 1. dubna přistoupiti na tuto základnu jednání, jež se mělo opět v Londýně konati; pět dní potom učinili tak i spojenci a uzavřením příměří v polovici dubna umlkla znova děla na poloostrově.

Ovšem nikoliv ještě před Skadarem. O městě tom a jeho okolí rozhodly, jak víme, velmoci již na začátku března, že má zůstatí Albanii, a vyzvaly krále černohorského, aby ustoupil od dalšího obléhání pevnosti. Nikita však neuposlechl, doufaje, že i proti vůli spojenců svou provede a město, jež bylo pro jeho národ cílem nejtoužebnějším, písňemi a pověstmi obetkaným, přece se zmocní. Sevřel je proto jen ještě pevněji a dosáhl k tomu i srbské pomoci vojenské. Umíněnost jeho, kterou Grey veřejně označil jako zločinné, ježto zbytečné prolévání krve, vnesla do situace nový prvek kritický, neboť ve Vídni válečná strana, zklamaná odtroubením v Haliči i kompromisem o Djakovou, doufala, že aspoň Skadar se stane jiskérkou, o níž bude možno roznítiti válečnou pochoděň.

Učinivši ústup Černohorců a Srbů od Skadaru věci rakouské prestiže, rozdmychala ve Vídni skutečnou horečku bojovnou, spojenou se stupňovanými publicistickými útoky na Srbsko a pronikavým řinčením šavlí. Conrad naléhal na Berchtolda, aby prostě válečným loďstvem zamezil vyloďování srbských oddílů u ústí Bojany, a když tohoto zjevného porušení neutrality nedosáhl, činil alespoň vše, aby mohl na srbských hranicích vojenskou pohotovost zvyšovati. Zároveň stupňoval generál Potiorek v Bosně

Boj
o Gallipolský
poloostrov.

Pád Drinopole
(26. března 1913).

Případně
rozdělení
Turecka.

Mírové
podmínky
velmocí.

Boj
o Skadar.

Rakouský
nátlak na
Černou Horu.

policejní režim a mimořádný stav se zrušením všech občanských svobod tak, že věc připomínala živě správu Radeckého v Lombardii neblahé paměti, což ovšem přispívalo nemálo k stupňování nevraživosti srbského prostředí proti Rakousku.

Když černohorský král bombardováním Skadar stísnil, vymáhá na něm Berchtold hotovým ultimatem šetření životů nebojovníků a povolení jejich odchodu z města; rakouské válečné lodi objevují se výhružně u černohorského pobřeží a zástupcové velmocí činí v Cetyni opětovně společný nátlak na krále, aby jejich rozhodnutí se podrobil. Než marně; obléhání pokračuje a všecek slovanský svět sleduje s nadšením krvavé útoky Černohorců a Srbů na kopec Taraboš, Skadar ovládající. V Rusku dochází k hlučným demonstracím ve prospěch Černé Hory a satirickým výpadům na Sazonova pro jeho povolnost vůči Rakousku.

Postavení ministrovo stávalo se tím opravdu velmi nesnadným a hrozil opětovně odchodem ruského zástupce z londýnské konference. Hrozilo tak znova vážné nebezpečí i míru evropskému, nepovolí-li Černá Hora a Srbsko. Německo navrhlo tu na sklonku března, aby Rakousko a Itálie byly pověřeny evropským mandátem provést vůči Černé Hoře námořní demonstraci, po některém jednání věc změněna však ve společné zakročení velmocenské v tamních vodách. Ježto pak se ho Rusko nezúčastnilo a s ním spojená Francie naléhala na to, aby demonstrace zůstala „mírovou“, obmezila se věc ovšem na příjezd několika lodí pěti velmocí do Antivari 6. dubna, aniž působila valně na oblehatele Skadaru.

Vyhrůžky z Vídně stupňovaly se však a zároveň nasadil Bethmann-Hollweg v řeči konané 7. dubna v říšském sněmu tóninu velmi příkrou. Cílem řeči jeho bylo ovšem především, podepřítí velikou předlohu vojenskou, o níž později ještě promluvíme, vzbudil však zároveň značný rozruch otevřeností, s jakou přiznával, že balkánská válka může býti předmluvou ke konflagraci evropské, v níž především slovanský živel se utká s germánským a rasové pudy divoce rozpoutají. Německá diplomacie tlačila zároveň v Petrohradu přímo na cáře, aby vlivem svým v Bělehradě a Cetyni napětí ulehčil, a vůči tlaku tomu, podobně jako v březnu 1909, Rusku nezbylo než opět couvnouti. Mikuláš II. posílá 8. dubna do Cetyně telegram, v němž zcela otevřeně prohlašuje, že se nedá umíněností Černé Hory strhnouti do války, a zároveň píše officiosní tisk petrohradský, že ruská krev smí býti jen v ruském zájmu prolévána.

Hartwig, jenž dotud byl živil sebedůvěru v Bělehradě, byl nucen proto vymoci odvolání srbských pomocných vojsk od Skadaru. Ale ani to neodvrátilo krále Mikuláše od dalších útoků na Taraboš a od naděje, že, získá-li město, také je zachová. Ve Skadaru byl před některou dobou záhadně zavražděn vrchní velitel obrany Hasan Riza paša a v úkol jeho uvázal se Istitiv Albánc Essad paša. Muž ten byl pojat ctižádostí, uchvátiti rozhodující úlohu v budoucím albánském státu a vystoupiti tu s náležitou vojenskou mocí. Proto smluvil s Mikulášem Černohorským kapitulaci, kterou mu 22. dubna Skadar vydal, a odtáhl s 11 tisíci muži od Albanie, aby se tam zmocnil Tirany a pokoušel o zřízení vlády, s národní vládou valonskou soutěžící.

Černohorský prapor zavlál tedy přece nad Skadarem k velikému nadšení slovanských obdivovatelů drsného junáctví černohorského a takřka na posměch velmocím, v londýnské konferenci shromážděným. Ve Vídni tím ovšem vzrušení válečné strany vyvrcholilo v nepřičetnou podrážděnost. Na hlavu Berchtoldovu hrnou se výčitky, že zavlekl nerozhodností svou říši do nejhorší potupy a vydal ji na pospas posměchu všeho „zlodějstva“ jiho-slovanského. Ozývají se hlasy, že Rakousko právem bude označováno za mršinu a nemocného muže Evropy, hodného osudu Turecka, nevzmuží-li se ani nyní k ráně proti Srbům. Žurnalistika vídeňská vyvrcholuje tehdy svoji nenávist proti nim a jest v tom posilována projevy, jako byla paličská brožura „Drängende Fragen“, kterou vydal officiosní úvodníkář „Fremdenblattu“ Bertold Molden. Sám František Josef I. dal se tím strhnouti k tvrzení, že všecko nelze snést, nemá-li se uvíznouti v bahně, a jeho nejvyšší hofmistr kníže Montenuovo prohlašoval, že jest přece třeba vzítí světu domnění, jakoby vůči Rakousku bylo lze cokoliv si dovoliti.

Conrad tvrdil, že nastala poslední chvíle, kdy může ještě ručiti za spolehlivost armády; mine-li bez úspěchu, pak prý smete ji i monarchii dravá vlna slovanská. Naléhá zároveň na to, aby Rakousko se nedalo již vázati vleklými poradami londýnskými a zjevně neplodnými podněty, jako byl návrh působiti na Černou Horu zúžením blokády, nýbrž že má jednati prostě na vlastní vrub. Opravdu ohlásil Berchtold zástupcům ostatních velmocí, nedohodnou-li se ihned na zakročení opravdu účinném proti Černé Hoře, že Rakousko tak učiní samo. Zároveň bylo Conradovi umožněno, činiti rychlé přípravy k útoku na černohorské hranice a vylovení vojenského oddílu u Sv. Ivana Meduanského. S Itálií sjednává se dohoda o tom, aby

Taraboš.

Námořní
demonstrace
proti
Černé Hoře.

Ruský nátlak
v Cetyni.

Kapitulace
Skadaru
(22. dubna).

Vzrušení
ve Vídni.

Rakouské
ultimatum
z 2. května.

vlašský sbor zároveň obsadil Valonu. V korunní radě ve Vídni 2. května bylo pak stanoveno podání ultimata Černé Hoře, okamžité vydání Skadaru žádajícího, a přívrženci rázného postupu ve Vídni jásali, jsouce jisti, že válečný konflikt s králem Mikulášem potáhne za sebou i válku se Srbskem. Právě proto však poznal Sazonov, že jest nutno hrozící srážce zabrániti stůj co stůj. Po pádu Skadaru snažil se sice vymáhati Černohorcům aspoň některé kompensace za vynucený ústup z místa, tolikerou krví zaplaceného, poznávaje však, že tentokráte Vídeň nemíni zatěžovati se žádným kompromisem a chvátá s úderem, dal pocítiti králi černohorskému plnou vážnost chvíle a nabyl při tom účinnou podporu i anglické diplomacie, která rovněž v Cetyni nešetřila důrazným napomenutím.

Král Nikita, který se pokusil v poslední chvíli Vídeň zláhati k povolnosti vyhlídkou na možné získání Lovčenu, poznal tak konečně, že prohrál smělou hru a že ústup jest nezbytný; 3. května vydal prohlášení, že se vzdává Skadaru, ač má naň nepochybný nárok, posvěcený právem historickým i právem dobytí, a že jej odevzdá oddílu vojska velmocí složeného z lodních posádek Antivari hlídajících, což 14. května opravdu bylo provedeno. Zároveň vyklidili i Srbové Drač.

Mír mezi Rakouskem a oběma srbskými státy byl tak zachráněn k velikému zklamání generála Conrada, jenž byl podle vlastních slov „nieder-geschmettert“ a „absolut verzweifelt“ a jeho nálada se ovšem nepovznesla, když 25. května vyšlo na jevo, že štábní šéf pražského sboru armádního Redl byl jako vyzvědač v ruských službách. Conrad tvrdil sice, že podrobnosti, jež mohl prozraditi, nebyly pro celek mobilisačních příprav závažné, armáda byla však událostí tou těžce kompromitována a způsob, jakým ji Conrad dal vyříditi sebevraždou viníkovou, odcizil mu zejména arcivévodu Františka Ferdinanda.

V otázce albánské urychlila pak tehdy velvyslancecká konference rozřešení tím, že přistoupila na návrh rakousko-italský, podle něhož měly se hranice budoucího státu, na severu dotud jen v hlavních rysech stanovené a na jihu vůči Řecku ještě velmi sporné, určití zvláštními komisemi mezinárodními pod dozorem velmocí, které měly dáti Albanii rovněž náležitou správu zatímni.

Rakousko a Itálie vystupovaly tak jako povolání ochránci Albanie, jejich skutečné snahy šly však ještě dále, jak to dosvědčovala tajná úmluva z 8. května. Podle ní vyhrazovalo si Rakousko a Itálie v případě potřeby,

zejména, kdyby zájmům jejich se strany Srbska nebo Řecka hrozila újma, z vlastní moci obsaditi nový státec vojensky a smlouvou stanoviti zásadně, které okresy na severu Rakousko, na jihu Itálie obsadí s vytčením rozličných technických podrobností.

Tak zůstávala Albanie nadále polem, kde londýnská konference nikterak nevykonala ještě všechnu nutnou práci a kde koncert velmocí čekala dále nejedna svízelná podrobnost. Zatím se však zdálo, že aspoň hlavní obrysy problému jsou s obecným souhlasem načrtnuty, a podobně podařilo se vyřešiti i kompenzační spor mezi Rumunskem a Bulharskem.

Také to nebyla věc lehká, zejména proto, že nálada velmocí v ohledu tom zůstávala velmi složitou. Rusko by bylo rádo zachovalo Bulharsku Siliistrii, ovšem zbavenou pevnostního rázu, kdežto Rakousko si přálo uspokojiti Rumunsko jejím nabytím. Nechtělo si však při tom Bulhary úplně odciziti, vidouc v nich možné budoucí spojence proti Srbsku, a slibovalo jim proto svou podporu k získání Soluně, kde vedle řecké posádky trval také bulharský okupační oddíl a jejíž přidělení pod nové panství se mělo státi velmi důležitým bodem při konečném dělení kořisti mezi spojenci po uzavření míru s Tureckem. Řekové trvali však pevně na tom, že důležitý přístav musí zůstati v jejich moci, a nalézali při tom oporu zejména v Berlíně, kde na rozdíl od Vídně trvala stará nedůvěra vůči cáři bulharskému a snaha získati spíše přátelství Řeků, jejichž korunní princ byl chotěm sestry Viléma II.

Zatím ovšem při Soluni šlo o věc, která ještě k řešení nedozrála, o Siliistrii rozhodla však petrohradská konference 11. května, že má připadnouti Rumunsku s územím 13 kilometrů širokým, které ovšem směrem k moři Černému nesáhlo až k Balčiku, jak Rumuni žádali, nýbrž jen zcela úzkým pruhem ke Kapu Sabla. Zároveň bylo stanoveno, že kucovolašským enklavám v Makedonii se má zajistiti samospráva v církevním životě. V Bukurešti přijali rozhodnutí to se zklamáním a zjevným rozladěním, přičítajíce je značnou mírou vlažné pomoci Vídně a její bulharofilské politice. Zatím se však zdálo, že petrohradským kompromisem i tato věc jest vyřízena a že zbývá především konečné podepsání míru mezi Tureckem a balkánskými spojenci.

Jednání o to zahájené v Londýně na základě Greyových proposic již nahoře načrtnutých vleklo se však po týdně bez pokroku, ježto spojenci, ač na základní rysy mírového návrhu byli přistoupili, v některých otázkách, zejména finančního rázu, zcela nepovolnými se jeví. Než i tu zvítězila

Ústup
krále Nikity.

Rakousko-italská
smlouva
o Albanii
(8. května).

Spor o Soluně.

Petrohradský
název
o rumunské
kompensaci.

Greyovo
ultimatum
spojencům
balkánským.

Preliminář
mírový
z 30. května 1913.

úsilovná vůle anglického státníka k bezodkladnému skoncování věci; 26. května předložil Grey zástupcům spojenců jakési ultimatum, aby mediační návrh ihned podepsali anebo opustili Londýn, při čemž jim bylo zároveň naznačeno, že ponese těžké důsledky své neústupnosti, až se budou ucházeti u velmocí o půjčku nutné k hojení válečných škod.

Tlak měl úspěch a 30. května byl v Londýně podepsán preliminář mírový, kterým Turecko zachovávalo v Evropě jen Cařihrad s nevelikým kruhem území od Enosu k Midii sáhajícím. Vše ostatní tu ztrácelo, i Krétu, kdežto u ostrovů moře Egejského, o nichž si velmoci vyhrzovaly pozdější rozhodnutí, bylo pochybno, zachová-li i tu říše osmanská vůbec něco. Také o příslušnosti poloostrova Athosu se mělo teprve později rozhodnouti a zároveň stanoven úkol mezinárodní komise v Paříži zřízené zcela všeobecně slovy, že má upravit otázku finanční vzniklé válkou a územními změnami jí způsobenými.

Nebylo tedy možno tvrditi, že by londýnská konference velvyslanců byla pořídila dílo hotové a dala odpověď na všechny otázky, v pestré spleti a vášnivých protikladech jí předložené. Zůstávalo ještě mnoho, o čem bylo dále jednati a nebyly to nikterak podrobnosti podružné, nýbrž namnoze věci, poskytující vydatnou příležitost k mezinárodním sporům. A v pozadí trčela nadto svízelná záhada konečné dohody balkánských spojenců o dělbě územní kořisti, Tureckem jim souhrnně postoupené, k níž, jak ještě uvidíme, již za války bylo nachystáno mnoho sporného materiálu a zápalné látky.

Přes to přese všechno převládal ve veřejném mínění dojem, že londýnská konference byla značným úspěchem evropské solidarity, ježto ukázala, že oba tábory velmocenské, tábor trojspolku i trojdohody, jsou schopny společnými poradami svých zástupců řešiti těžké problémy a zabrániti tomu, aby úporné žádostivosti a zájmy jednotlivých velmocí zhoubný požár válečný rozlítily. Zdálo se, že vedle obou zmíněných táborů velmocenských, jež se byly v předchozích letech stále určitěji vyhraňovaly, trvá Evropa jako pojem nadřazený, velmocenským koncertem sama sebe chránící před krvavým rozporem. V ohledu tom jevila se londýnská konference velvyslanců velmi nadějným orgánem velkého společenstva kulturního zejména proto, že svou činnost začala již v době, kdy rachot děl ještě byl v plné činnosti, a nikoliv teprve po jeho utichnutí, jako bývalo při minulých kongresech evropských.

Zásluha o to příslušela ovšem především Greyovi, o němž uznávali všichni, že s nekonečnou trpělivostí a ryzí vůlí k zachování míru obecného

Dojem úspěchu
evropského
hlediska.

dovedl ve změti sporů zachycovati vytrvale nit slušného kompromisu, zároveň však uměl i rázným slovem příliš nedočkavé zájemce odkázati do náležitých mezí.

Kromě toho bylo ovšem uznati i obětavou ústupnost Ruska a skutečnost, že také německá diplomacie nejednou spolu s anglickou svorně pracovala k obeplutí nejnebezpečnějších úskalí, působíc zejména na bojovnou Vídeň v uklidňujícím smyslu. V tomto světle střediska, jež dovede podíratí mírové snahy dynastickým přátelstvím, zaleskl se Berlín ostatně na samém sklonku londýnské konference význačně, když se tam na pozvání císařovo 24. května dostavili i cíř ruský i král anglický, aby byli svědky sňatku dcery Viléma II., Viktorie Luisy, s vévodou Arnoštem Augustem Brunšvickým, kterýžto sňatek ostatně i ve vnitřních poměrech německých měl zvláštní příděch smírný tím, že přinášel spojení rodu hohenzollerského s rodem cumberlandským, kdysi v Hannoveru panujícím, právě ve chvíli, kdy Vilém II., slavící pětadvacetileté jubileum svého panování, mohl právem vytýkati veliké úspěchy, kterých za vlády té živel německý zejména v hospodářské oblasti dosáhl a jež opravňovaly k naději, že na cestě té jej čekají ještě další veliká vítězství, nebude-li vývoj zkřížen válečnými pohromami.

Berlínské
slavnosti
svatební
(24. června).

VÝZBROJNÉ ZÁVODY MOCÍ EVROPSKÝCH.

Viděli jsme v předchozí kapitole, jak se společnému úsilí velmocí podařilo udržeti válečný požár na Balkáně v místních mezích, aby nepřeskočil na ostatní krovky evropského souručenství a nezapálil hořlaviny tam hojně nakupené. Skutečnost ta opravňovala k jakémusi optimismu, obraz by byl však neúplný, kdybychom se nezmínili včas také o jiskérkách, které zalétající z válečné výhně balkánské takřka nepozorovaně do prostředí evropského, nezpůsobily tu sice ihned zřejmého vzplanutí ohně, nezhasly však, aniž byly daly podnět k nebezpečnému doutnání mnohých důležitých trámů státních budov evropských. Mírně tím především rychle zvýšené zbrojení vůdčích velmocí, které přímo souvisí s první válkou balkánskou.

Překvapující úspěchy balkánských států, zvláště Srbska, působily zejména ve vojenských kruzích německých hlubokým dojmem. Bylo zřejmo, že v budoucnosti rakouská moc válečná bude na jižním pomezí mnohem více zabavena než před tím, zatím co také zrychlené úsilí ruské o zdokonalení vojenské pohotovosti stavělo trojspolek před nové, znepokojující výhledy. Zároveň zeslabila tripolská válka Itálii podstatně a při obnovování smlouvy trojspolkové šef generálního štábu vlašského, Pollio, prohlásil generálu Moltkeovi výslovně, že jest nucen odstoupiti od závazku, v případě války německo-francouzské vyslati III. armádu italskou jako pomocný sbor na rýnské bojiště. A také porážka Turecka zbavovala Německo možného spojení na blízkém východě.

Proto rozhodly se vojenské úřady německé zrychlit, pokud možno, účinnost zákonů z roku 1911 a 1912, mírovou výzbroj zvyšujících; záhy dospěly však k přesvědčení, že se s tím nevystačí. Zejména Vilém II. tlačil na to, aby se v brzkú říšskému sněmu předložily nové, mnohem vydatnější požadavky, vytýkáje v přípisu ministrovi války 14. prosince výslovně, že jest nutno užiti „okamžité ochoty veškerého obyvatelstva, povoliti všecinko k výzbrojním účelům.“

Generální štáb berlínský nátlaku toho ovšem nepotřeboval. V něm vystupuje ve chvíli té zvláště do popředí rázně postava šéfa pohotovostní sekce, plukovníka Ericha Ludendorffa. Z jeho pera vyšel zejména pamětní spis, předložený 21. prosince ministerstvu a říšskému kancléři, kde se

vymáhalo zvýšení ročního kontingentu rekrutů o 150 tisíc mužů, zřízení tří nových armádních sborů a několika speciálních oddělení, vybudování pevností na východních hranicích a řada jiných nákladných opatření, žádajících ohromných investic okamžitých i trvalého zvýšení pravidelného vojenského rozpočtu.

Ludendorff odůvodňoval věc obšírnou úvahou politickou; ukazoval zejména na to, že Německo musí pevně státi za svým rakouským spojencem, jenž by byl v kořenech svého bytí ohrožen, kdyby úprava otázek balkánských v jeho zájmu nedopadla příznivě. Proto jest nutno proniknouti všecnek německý národ vědomím, že také jeho vlastní životní zájmy by tím byly ohroženy. Na pomoc Itálie lze prý sice jen velmi podmíněčně a nevalně počítati, podaří-li se však případný casus belli „formulovati“ tak, aby národ německý s nadšením ke zbrani sáhl, může Německo s Rakouskem jistě s důvěrou čeliti početné převaze francouzsko-ruské, i kdyby Anglií byla zesílena. Jest však třeba utužití náležitým vybudováním pevností obrannou čáru na východě proti Rusku a kdežto na západě jest zdrcující úder vésti přes Belgii tak, aby zápas s Francií neuvázl v strnulé válce o pevnostní pás, nýbrž rázem byl rozhodnut. Než k tomu jest zapotřebí podstatného zvýšení pohotovosti mírového stavu vojska, což lze tím spíše učiniti, ježto v Německu dotud činnou službou prochází jen 54% branců, kdežto ve Francii již 82%. Takové nedokonalé vyčerpávání populační základny německé přineslo by pak ve válce nutnost, poslati na bojiště starší, ženaté ročníky rezervistů dříve, než mladé domobrance, kteří činně nesloužili a teprve s dodatečným výcvikem mohli by býti užiti.

Nesmírné požadavky generálního štábu narazily ovšem na pochybnost ministra války, zda by přílišné rozmnožení rekrutů v nejbližších dvou letech nesnížilo dočasně úroveň výkonnosti těles vojenských, a zejména Bethmann-Hollweg stál z ohledu na případné obtíže v říšském sněmu o podstatné zmírnění programu. Konečně došlo ke shodě, že nová předloha má požadovati zvýšení ročního kontingentu rekrutů o 117 tisíc se zvětšením mužstva stálé služby o 4000 důstojníků a 15 tisíc poddůstojníků. Tím by byl na podzim 1914 mírový stav dosáhl 863 tisíc. Také stav koňstva ve službě vojenské měl býti rozmnožen o 27 tisíc a pravidelný rozpočet vzrůstal tím o 393 milionů, kdežto pro trvalé investice vojenské mělo se žádati na 898 milionů marek. K opatření peněz těch navrhovala předloha nejen zvýšení daně dědické, zavedení nové dávky říšské z přírůstkem hodnoty ma-

Zvýšené zbrojení v Evropě.

Německé kruhy vojenské a válka balkánská.

Vilém II. tlačí na další výzbroj.

Ludendorffův pamětní spis.

Jeho veliké požadavky.

Nová předloha branná v Německu.

Wehrbeitrag.

jetkové a zvýšené kolkovné ze smluv obchodních i pojistných, nýbrž nadto jednorázový „Wehrbeitrag“ ve způsobu progresivní dávky z majetků 10 tisíc marek převyšujících, jenž by vynesl celou miliardu. Měl z části posloužit také ke zvýšení zlatého pokladu válečného v Postupimi uloženého o 120 milionů marek.

Pověsti o věci té pronikaly do tisku německého již v lednu 1913 a 15. února přinesla korrespondence „Heer und Politik“ i rozličné podrobnosti chystané předlohy, které v zápětí officiosní „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“ potvrdila. Zprávy ty způsobily ovšem vzrušení zejména ve Francii.

Dojem ve Francii.

Tam zneklidnila odborné zodpovědné kruhy nemálo již zákonná opatření německou pohotovost mírovou v letech 1911 a 1912 podstatně zvyšující tím spíše, ježto nerovnost v počtu obyvatelstva obou zemí nedovolovala odpověděti na ně rovněž prostým zvýšením počtu odváděných branců. Francouzská zásobnice populační byla v ohledu tom již skoro do dna vyčerpána a vydatné zvýšení mírového stavu vojska mohlo přinést jen případné prodloužení služby presenční. Uvažovalo se o něm tudíž a tvrdilo se později dokonce, že Poincaré je závazně přislíbil ruskému spojenci již za své návštěvy v Petrohradu v srpnu 1912. Než pravda to nebyla, neboť věc měla ve Francii vážné obtíže.

Heslo tříleté služby vojenské.

Snížení presenční služby ze tří na dvě léta bylo tu zavedeno teprve zákonem z 21. března 1905, na který všecek tábor levice ve sněmovně hleděl jako na svůj velký úspěch a nemínil od něho snadno ustoupiti. Proto pomýšlel ministr války Millerand na sklonku roku 1912 pouze na to, aby obnovil tříletou službu u jízdy i jízdního dělostřelectva a i tu především s užitím dobrovolníků; také o přenesení některých vojenských služeb pomocných na námezdní zřízence civilní se uvažovalo. Zprávy, které v lednu 1913 z Německa přicházely o chystané nové předloze vojenské zvyšovaly však v zápětí pochybnosti o tom, postačí-li opatření taková zejména, když napětí mezi Ruskem a Rakouskem trvající možnost brzké války před oči stavělo.

Demise Millerandova.

V politickém životě francouzském došlo právě tehdy k osobním změnám značného dosahu. Millerand byl 13. ledna donucen k demisi útoky radikálního tábora, podrážděného reaktivováním plukovníka Paty de Clam, kdysi v procesu Dreyfusově zle kompromitovaného, a zároveň vzrušila celou Francii volba presidenta republiky.

Údobí Fallièresovo dobíhalo právě a mezi kandidáty nejvyšší hodnosti

v republice stanul na předním místě dotavadní předseda vlády Poincaré. Měl však v táboře levice mnoho nepřátel, mezi nimiž zejména Clemenceau s nesmířlivou prudkostí proti němu se stavěl. Tlačilo se proto na Poincaré důrazně, aby ustoupil ve prospěch dotavadního ministra zemědělství Pams, který se levici jevil lepší zárukou rázně demokratického kursu než dotavadní předseda vlády. Tento nepovolil však tlaku, ač Pams v přípravném hlasování většinových skupin sněmovny na sebe značnější počet hlasů soustředil, a s pomocí hlasů pravice dosáhl Poincaré opravdu 17. ledna vítězství.

Poincaré
presidentem
republiky
(17. ledna 1913).

Volba jeho byla obecně pochopena jako událost velmi významná. Ve vnitřních poměrech znamenala zjevné zesílení politické váhy hlavy státu a úspěch konservativnějších sklonů proti směrům naléhajícím na zrychlenou demokratisaci veřejného i hospodářského života ve Francii, kdežto v cizině, zejména v Německu, v ní viděli vítězství bojovného ducha francouzského a pevně sebedůvěry, která byla bez rozpaků hotova sáhnouti ke zbrani, jakmile by bezpečnost republiky a vážnost její i jejích spojenců v Evropě byla jakkoliv ohrožena.

Poincaré zesílil ostatně sám dojem ten slovy nástupního poselství, jimiž vytkl, že veliký národ může zabezpečovati mír jen, je-li vždy připraven k válce. A značný dojem způsobila v zápětí také zpráva, že dotavadní francouzský vyslanec v Petrohradě, v dvorských kruzích nevalně oblíbený Georges Louis, nyní opravdu bude odvolán a na jeho místo nastoupí Theofil Delcassé. V Berlíně viděli v tom takřka provokaci a potvrzení domněnky, že Poincaré v dohodě s ruským vyslancem v Paříži, Izvoľským, hodlá účinněji než dotud podepřítí v Rusku živly protiněmecké a k případné válce odhodlané.

Jeho nástupní
poselství.

Do tohoto vzrušeného prostředí pronikaly tedy v únoru stále podrobnější zprávy o veliké vojenské předloze německé. A nové vládě francouzské, vytvořené Briandem, v níž ministerstvo vojenství převzal Etienne, bylo se věcí tou tím důrazněji obírat, ježto generální štáb francouzský naléhal na bezodkladná opatření odvetná. Generál Joffre a jeho hlavní spolupracovníci nabyli přesvědčení, že nesmí za nic dopustiti, aby mírový stav vojska republiky zůstal podstatně za mírovým stavem německým, ježto Francii zachrání jen, dovede-li s úspěchem zadržeti první drtivý náraz nepřátelských sil a poskytne ruskému spojenci tak možnost, uplatniti svou číselnou, ale méně pohotovou převahu v dalším vývoji boje.

Briandovo
ministerstvo.

Proti německé „armé du premier choc“ měla státi rovnocenná francouzská „armé de couverture“, schopná rovněž bezodkladného postupu útočné-

ho a nezávislá na nejstarších ročnících, užitých spíše jen v etapě. To bylo však možno jen obnovením tříleté služby vojenské a také v publicistice francouzské, na příklad v článcích „Tempsu“, objevily se úvahy, nutnost tu vytýkající.

Předloha
tříleté služby.

Ve vládě francouzské uvažovalo se ovšem i o jiných, méně tíživých možnostech, na příklad o třicetíměsíční službě činné u pěchoty, ale konečné rozhodnutí pro obecnou službu tříletou padlo 4. března v sezení nejvyšší vojenské rady za předsednictví samého presidenta republiky, a již dva dny potom předkládá vláda sněmovně případnou předlohu, žádající vedle obnovení tříleté služby také mimořádného úvěru 420 milionů na zvláštní vojenská opatření, o níž pak 11. března vojenský výbor počal rokovati.

Z tábora radikálních stran ozvaly se ovšem hlučné protesty a osud předlohy zdál se hned v zárodku velmi pochybným, zejména když 18. března vláda Briandova padla. Ovšem nikoliv pro otázky vojenské, nýbrž pro rozpory trvající mezi sněmovnou a senátem v otázce změny volebního řádu, a nový kabinet, který sestavil Barthou a v němž Etienne zachoval ministerstvo války, prohlásil, že trvá rovněž na zásadě tříleté služby.

Barthou
v čele vlády.

Přivržence její podepřely pak podstatně zprávy z Německa. Tam říšská vláda podala sněmu opravdu 28. března chystanou velikou předlohu vojenskou a 7. dubna měl Bethmann-Hollweg k jejímu obhájení onu dráždivou řeč, v níž vytýkal nejen domnělé útočné sklony francouzské, nýbrž podtržením pudových protikladů plemenných mezi Slovany a Germány stavěl se zřejmě na stranu těch, kdož velikou srážku válečnou v Evropě měli za věc osudově neodvratnou. Doprovodem k tomu byly pak stále se stupňující projevy bojovného usměrnění německého prostředí.

Německé
militaristické
projevy.

A nešlo při nich jen o obvyklé již nadsázky z všenněmeckých kruhů, jako byly třeba články, v nichž generál von Wrohem dokazoval, že Německo má nutně zapotřebí nových území, které, nedá-li mu je mír, ozbrojenou rukou si vezme. Také ústřední výbor strany národně-liberální vyzývá ústy svého vůdce, poslance Bassermanna, k zrychlenému zbrojení a průbojné politice. Hojnou příležitostí k projevům vůči Francii příkře zahroceným dávaly pak zejména rozličné oslavy stoleté památky osvobozovacích bojů protinapoleonských z roku 1813.

Zahájil je sám Vilém II. výrazně 5. února řečí v Královci pronesenou, nutné zvýšení vojenské pohotovosti německé obhajující, a denním rozkazem z 10. března, kde pozornost vzbudila zvláště slova: „Co jsi zdědil od otců,

získej to znova, abys to podržel“, obecně na Alsasko-Lotrinsko vztahovaná. Později, při odhalování pomníku Fridricha Viléma III., naznačil pak císař znova, že vrací se zase doba podobná roku 1813, žádající po národu německém největších obětí.

Oslavy paměti
r. 1813.

Drsnými výpady proti francouzskému „Erbfeindu“ vzbudila pozornost zvláště také řeč rektora university berlínské a v zápětí potom bylo podobně s předmluvou, kterou k oslavě publikaci vojenské napsal korunní princ. Vynášela se v ní „svižná válka“ jako vrchol mužné rozkoše, ježto prý do konce dnů jedině meč zůstane v lidstvu rozhodujícím činitelem. Vanul z toho všeho stejný duch, jako z nové knihy generála Bernhardiho „Deutschland und der nächste Krieg“, nebo z brožury „Des Deutschen Reiches Schicksalstunde“, v níž podplukovník Hermann Frobenius dokazoval, že nejdéle roku 1915 Francie na Německo udeří a že proto je nutno ji předejítí vlastním útokem. Také s tímto spiskem korunní princ vyslovil svůj souhlas zvláštním telegramem autorovi.

H. Frobenius
a korunní princ.

Ve vládních kruzích francouzských zvláště hlubokým dojmem pak působilo, když tajnou službou výzvědnou z Berlína byl do Paříže na počátku dubna poslán domnělý pamětní spis v generálním štábu berlínském s datem 19. března Ludendorffem vypracovaný, kde se doporučoval útočný plán německý spolu s rozsáhlým programem zvětšení říše jak na západě, tak na východě i v koloniích, a zároveň vyslovovala se myšlenka, že lid německý má býti spřátelen s nutností války právě všemožným stupňováním vojenských břemen, ježto pak se mu bude vypuknutí boje jeviti žádoucím vysvobozením z tohoto vleklého tlaku mírového.

Domnělý
pamětní spis
Ludendorffův.

S německé strany byl později dokument ten vyhlášován ovšem za falsifikát a snad právem, v Paříži věřilo se však v jeho původnost a vláda Barthouova byla upevněna ve svých obavách a v přesvědčení, že zavedení tříleté služby vojenské jest nezbytné, tím spíše, ježto také poměr Německa k Anglii se jevil pro zájmy francouzské velmi povážlivým.

Původně tlačil Vilém II. sice na to, aby spolu s novou předlohou vojenskou ruku v ruce šlo i další urychlení výzbroje německé na moři, dal se však Bethmannem-Hollwegem přesvědčiti o tom, že by nebylo účelno také Anglii znova zneklidňovati a po bok Ruska i Francie ji tlačiti právě ve chvíli, kdy v balkánských otázkách na velvyslanecké konferenci londýnské anglická vláda s Německem většinou shodně si vedla a také jejich vzájemné vyjednávání o věcech afrických i o dráze bagdadské nadějně se vytvářelo. Proto vyšlo

Lodní otázky
a poměr k Anglii.

tenkrát po prvé loďstvo německé na prázdno, a když anglický ministr Winston Churchill nadhodil, že by Anglii se zřetele převahy anglického loďstva nad německým v kategorii největších lodí bitevních poměr 16:10 se jevil snesitelným, nebyla myšlenka ta z Německa zhora odmítnuta, nýbrž Tirpitz vyslovil s ní v rozpočtovém výboru říšského sněmu 7. února dokonce souhlas, podmíněný ovšem tvrzením, že by bylo lépe ve zmíněný poměr 8:5 uvést nikoliv loď jednotlivé, nýbrž celé bitevní eskadry.

V Anglii budilo to tedy opravdu naději, že vrchol výzbrojních dostihů s Německem jest překonán, zejména když Winston Churchill, ve sněmovně 26. března námořní rozpočet obhajuje, vytkl sice, že Anglie jest stále s to a odhodlána na místo každé lodi Německem nově projektované dvě britské postavit, zároveň však vyslovil heslo t. zv. „lodních prázdnin“ (naval holiday).

Podle něho měly obě velmoci, Anglie a Německo, zatím na rok upustiti vůbec od nových staveb velikých lodí bitevních, aby tím byl získán aspoň jakýsi oddech v nákladných závodech výzbrojních. V Německu myšlenka nebyla ovšem s valnou ochotou přijata a kancléř vyslovil o její možnosti ve své řeči ze 7. dubna vážné pochybnosti, vytýkáje zejména nutnost součinnosti i ostatních námořních velmocí při takové pause. Prohlásil však přece aspoň, že čeká určité návrhy anglické, ježto prý ve vzájemných vztazích německo-britských zřejmě se vrací důvěra, jejíž nedostatek svět tak dlouho zneklidňoval. A mnohem obšírněji rozvinul věc tu souvěký spisek úředníka zahraničního úřadu Hanse Plehna, řídicím legačním radou německého vyslanectví v Londýně Kühlmannem inspirovaný, „Deutsche Weltpolitik und kein Krieg“, který vzbudil mnoho pozornosti.

Bylo přirozeno, že vše to způsobovalo v Paříži trapný neklid a obavu, aby Německu se přece nepodařilo to, oč roku minulého při jednání Haldanově marně se bylo pokoušelo, totiž získání záruky, že v případě války na pevnině Anglie zůstane pouhým divákem. A obavu zesilovalo pak jen ještě opětovně prohlášení Asquithem v komoře londýnské 10. a 24. března učiněné, že Anglie není nikterak smluvně zavázána k činné účasti v možné válce pevninné.

Vzájemné vztahy německo-francouzské jitrily nadto právě tehdy některé nemilé příhody pohraniční. Tak došlo 3. dubna na vojenském cvičišti v Lunévillu k nouzovému přistání německého zeppelinu, a ač si k jeho posádce francouzské úřady vedly s nepochybnou korektností, obviňoval je německý tisk po návratu vzducholodi z drsné nepřívětivosti a německý vyslanec přednesl vládě pařížské dodatečně v ohledu tom zcela neoprávněné stesky. Ber-

lín reptal dokonce později i proti náhodnému povýšení podprefekta lunévillského.

Brzy potom, 13. dubna, došlo zase k insultování sedmi německých výletníků v Nancy, které měl zneklidněný dav za přestrojené důstojníky-vyzvědače; z toho byly nové novinářské polemiky i diplomatické kyselosti. Obava, aby německá vláda vbrzku neužila podobné záminky k náhlému útoku na Francii, vzrůstala tedy v tamním prostředí stále více a stávala se podle zpráv německého vyslance Schöna takřka utkvělou představou, zejména v pohraniční oblasti.

Přes to přese všechno naráželo však jednání o obnovení tříleté služby vojenské v pařížské sněmovně na vážné obtíže. Zejména z tábora sociálně-demokratického i radikálně-socialistického trval proti ní tvrdý odpor, podporovaný ovšem také nitropolitickým zaujetím proti novému prezidentovi republiky a vládě jemu oddané jakožto sloupům zpátečnických sklonů a zájmů. Zejména Caillaux se svými stoupenci hledá odvety za porážku roku předchozího a obviňuje spolu s Jaurèsem, Thomasem, Marcellem Sembatem, Vaillantem a jinými předáky krajní levice vládu z přílišné povolnosti vůči bojechtivým sklonům generality a z politiky míru nebezpečné, jež Francii prý uvádí v závislost na cářském imperialismu a republiku jejímu pravému poslání v lidstvu odcizuje.

Skupina intelektuálů s Anatolem Francem v čele varuje rovněž národ před nebezpečnou hrou s ostřím meče a ministerský předseda Barthou byl nucen odmítati v komoře dokonce ono, již nahoře zmíněné nesprávné tvrzení, že Poincaré vzal na sebe hned vloni v Petrohradě závazek obnovení tříleté služby vojenské. Okázalou manifestací tohoto protiválečného naladění značné části národních zástupců francouzských stala se ostatně i jejich hromadná účast na francouzsko-německém kongresu mírovém v Bernu, konaném v první polovici května 1913.

Podnět k němu vyšel od některých německých sociálních demokratů v čele s Drem Frankem, kteří již na podzim roku 1912 podobně, jako činil Jaurès ve Francii, varovali před výzbrojnou horečkou v důsledku balkánské války se hlásící. Na jejich žádost pozvala skupina členů spolkové rady švýcarské poslance francouzské i německé na 11. květen do Bernu k společným poradám. Švýcarská vláda při tom zůstala ovšem stranou a schůzka měla proto ráz spíše soukromý. Vskutku přijelo z Německa jen 41 říšských poslanců sociálně-demokratických s Frankem, Scheidemannem a Bernsteinem v čele,

Naval
holiday.

Asquithovo
prohlášení
o volné ruce
Anglie.

Lunévillská
příhoda.

Případ v Nancy.

Boj o brannou
předlohu
ve Francii.

Mírový kongres
v Bernu.

Francouzský
a německý
socialism.

jsouce provázení čtyřmi členy sněmu alsasko-lotrinského, kdežto z Francie dostavilo se do Bernu 164 poslanců a 21 senátorů rozličných frakcí levice v čele se známým pacifistou senátorem Estournelles de Constant, jenž se stal předsedou schůze. Francouzští zástupci užili pak příležitosti vydatně k manifestaci proti tříleté službě vojenské, kdežto němečtí účastníci v otázce nové branné předlohy projeví horlivost mnohem menší.

Výsledkem sjezdu byly především obecné resoluce proti národnímu štvání a vojenskému zbrojení; zároveň uvítán tu vřele americký podnět ve prospěch rozhodčího řízení. Nový státní sekretář Spojených států, známý pacifista Bryan, podal totiž 24. dubna 1913 zástupcům cizích mocí ve Washingtoně zásadní podnět k uzavření smlouvy o trvalých komisích mezinárodních, jimž by bylo předkládati k vyšetření a rozhodnutí všechny sporné případy právní i politické povahy, kterých nelze vyřídit obvyklou cestou diplomatickou. Podnět, který byl ovšem zatím jen zcela obecně nadhoben, byl tedy v Bernu vřele uvítán a zvolen tu i zvláštní stálý meziparlamentní komitét francouzsko-německý, jenž se pak 30. května v Basileji sešel. Sjednal však pouze vzájemnou výměnu zpráv o případných incidentech, jež by mohly přátelské styky obou národů jitiřiti, a odročil se na příští rok.

Ježto pak vlády k veškerým jednáním těm více než zdrženlivě se zachovaly, nemohli z nich ani krajní optimisté odnášeti valných nadějí pro skutečné překlenutí propasti mezi Německem a Francií zející a vojenskými předlohami zjevně prohlubované.

Odpor proti tříleté službě vojenské ve Francii stupňoval se ostatně i mimo sněmovnu zejména, když vláda ohlásila úmysl, ve smyslu nové předlohy již tohoto roku dosluhující ročník ještě další rok ve zbrani ponechati. Tu dochází k povážlivým demonstracím v některých garnisonách, zejména v Paříži samé, v Toulou, Belfortu, Mâconu, Rodezu, Orleansu a Nancy, provázených rozdáváním antimilitaristických a anarchistických letáků, a zároveň hlásí se z rozličných končin neobyčejný vzrůst počtu branců odvodům se vyhýbajících.

Význačným protikladem svízelné a zápasů těch byl klidný způsob, jakým německé prostředí na sebe vzalo zvýšená břemena vojenská. Ozvaly se sice také tu hlasy kárající vzrůst bojovné nálady a vojáckého ducha, zejména ostré projevy z krajní levice socialistické pronášené Liebkechtem nebo spisek Otfrieda Nippolda „Deutscher Chauvinismus“. Než byly to řídké výjimky, zanikající v prostředí, v němž vtíravá agitace spolků, jako byl

„Deutscher Wehrverein“, je mocně přehlušovala, takže podle slov generála Lieberta bylo zevšad cítiti „osvěžující vůni krve“. V říšském sněmu berlínském nebylo pak ani v táboře sociálních demokratů skutečně vůle k vážnému odporu proti vojenské předloze, když došlo k rozhodnému hlasování. Socialisté odmítali tu sice zvýšení počtu vojska, hlasovali však i pro zvýšený rozpočet i pro mimořádný miliardový „Wehrbeitrag“, a z občanských stran proti předloze se postavil pouze hlouček Poláků a Alsasanů, takže se mohla 3. července 1913 státi platným zákonem bez jakýchkoliv škrtnů a jaksi za povznesené nálady většiny národa.

Ve Francii naproti tomu vláda byla nucena sáhnouti ke kompromisu tím, že ustupujíc tlaku dosluhujícího ročníku slíbila nahraditi jej předčasným odvodem dvacetiletých, kteří by jinak byli teprve roku příštího k praporům bývali zařazeni, ač tímto smísením dvou ročníků nováčků s jediným ročníkem vycvičeného mužstva nepochybně byla ohrožena aspoň dočasně spolehlivost armády. Teprve po tomto ústupku a pod dojmem přijetí německé předlohy odhlasovala 19. července sněmovna pařížská nový zákon, ale pouze 358 hlasy, proti nimž stál šik 204 hlasů odmítavých, jehož jménem zejména Caillaux tříletou službu vojenskou znova důrazně odsoudil.

Z toho všeho byl zjevný podstatný rozdíl mezi usměrněním a náladou francouzského a německého prostředí národního vůči případnému nebezpečí válečnému. Kdežto v Německu byl velikou předlohou vojenskou sebevědomý duch výbojné účinnosti obecně stupňován tak, že na příklad belgický vyslanec v Berlíně, baron Beyens, až dotud v ohledu tom spíše optimistický, počal vyslovovati vážné obavy, bude-li císaři a kancléři možno ducha toho nadále držeti na uzdě, převládá ve Francii mnohem více strach před hrozícím útokem.

Byli i tu sice jednotlivci, kteří nedočkavě toužili po brzké revanši za rok 1871, a ve vyšší generalitě francouzské setkal se šéf generálního štábu anglického, sir Henry Wilson, při své návštěvě Francie na sklonku roku 1912 s míněním, že by snad bylo opravdu nejlépe svěsti neodvratný zápas již nyní, dokud obava před úplnou ztrátou vlivu na Balkáně vojenskou součinnost Ruska po boku Francie činí nepochybnou. Leč i tyto názory, vyslovované temperamentními vojáky, jako byl generál Foch, vyplývaly spíše z obranných než útočných sklonů, a sám vojenský přidělenec německý v Paříži přiznal, že valná většina Francouzů vidí v národní armádě především jen „ein Instrument der Notwehr“.

Bryanův podnět arbitrážních smluv.

Vojenské demonstrace ve Francii.

Přijetí německé předlohy branné 3. července 1912.

Francouzský zákon branný z 19. července.

Generál H. Wilson ve Francii.

Ruský velký
plán
výzbrojní.

Při tom stupňoval se ovšem stále také zájem povolaných kruhů francouzských o opatření, jimiž Rusko hodlá čelit velikým přípravám německým. Neboť i tam byla ozvěna jejich přirozeně velmi výrazná a zejména ministr Suchomlinov s generálním štábem ruským rozhodli se, odpověděti na ně velikým plánem výzbrojním, jenž měl konečně plně v platnost uvésti ohromnou převahu populační říše cářské nad ostatními státy evropskými. Plán ten byl však roku 1913 teprve v údobí přípravných studií a bylo zřejmo, že při zvláštních poměrech ruských provádění jeho vyžádá řadu let. Proto zůstávaly v popředí naléhavých opatření mnohem více otázky mobilisační.

Mobilisační
opatření.

K jejich snazšímu řešení zavedl důvěrný cářský úkaz z 2. března 1913 především řadu předpisů hledících k t. zv. stavu přípravy k válce, které, podobně jako německá ustanovení o t. zv. „drohender Kriegsgefahrzustand“, umožňovala úřadům již před skutečným vyhlášením mobilisace vykonati některé předběžné práce a opatření. Rovněž vedly zkušenosti, které přineslo napětí mezi Ruskem a Rakouskem na předělu let 1912 a 1913 prožitě, k rozhodnutí, také pro příští dosluhující ročník nepropouštěti již na podzim, nýbrž prodloužití jeho služební dobu přes zimní měsíce, k rychlé mobilisaci zejména v Rusku nejméně vhodné. V těsném doteku s Francií bylo pak nutno, řešiti především otázku rozmnožení a zlepšení sítě železniční pro strategické účely, neboť věc souvisela s novou, velikou půjčkou na pařížském trhu.

Štáb
francouzský
a Rusko.

Od jara 1913 jednalo se o tom horlivě a při zájezdu zástupců francouzského štábu do Petrohradu v srpnu bylo smloueno, že k účelu tomu a vůbec k provedení velikého plánu výzbrojního Francie má Rusku zajistiti úvěr až do výše půl třetí miliardy franků, rozdělený ovšem nejméně na pět let. Zásadní rozhodnutí to žádalo však ovšem ještě dlouhých vyjednávání dalších o podmínkách půjčky i o vhodném termínu jejího vypsání, tak aby nerušil velikých úvěrních operací, jež bylo vládě francouzské v zájmu vlastního zbrojení podniknouti.

Anglie a branná
povinnost.

S řízností a rychlostí, s jakou bylo v život uváděno značné zvýšení vojenské pohotovosti německé, nemohla se tudíž výzbrojná opatření francouzská a ruská nikterak měřiti a ještě pochybnější položkou zůstávala ovšem případná pomoc anglická v rámci trojdohody v možném boji na pevnině. Ve válečném plánu, který byl roku 1913 generálem Joffrem podrobně vypracován, se s ní vážně vůbec nepočítalo a skutečný stav válečné pohotovosti anglické zůstával i po reformách Haldanových opravdu po-

pelkou vedle velikých armád pevninných. V Londýně obíral se sice generální štáb a komitét říšské obrany pod tlakem důtklivé propagandy lorda Robertse pro zavedení národní povinnosti branné opětovně s myšlenkou, jak by bylo lze v případě potřeby zajistiti rychlý vznik větších vojenských těles britských, ale obtíže, jež tomu v cestu kladly zvláštní poměry insulárního prostředí a zároveň obava, aby věc nepřiostřila kritické nálady v politice evropské, způsobily, že veškeré plány toho druhu byly v zárodku umlčeny a veškeren vážný zájem výzbrojní zůstal připoután k námořní pohotovosti.

Italské závazky
vojenské.

Podobně bylo ostatně ve vojenské bilanci trojspolku s Itálií a její možnou pomocí v případě velikého zápasu evropského. Vojenské kruhy berlínské nehleděly sice na věc tak černě, jako ve Vídni generál Conrad, který stále viděl v italském spojenci spíše zrádného nepřítele než bezpečnou podporu. Zejména pak, když v průběhu roku 1913 z Říma opět vysvitla možnost, že Itálie se přece vrátí k závazku, vyslati pomocnou armádu proti Francii na Rýn, byl generál Moltke ochoten k důvěřivějšímu nazírání; leč bezpečně ani on nebral pomoc tu v počet a soudil, že Itálie se především asi neukvapí, nýbrž vyčká výsledku prvních srážek válečných.

Konvence
námořní
trojspolku
z června 1913.

Za plně zaručenou platila pomoc italská ovšem aspoň na moři. Neboť v ohledu tom nepříznivý dojem, který v Římě způsobila dohoda francouzsko-anglická o soustředění skoro všeho loďstva francouzského v moři Středomoří, vedl vládu italskou k tomu, že podepsala 23. června 1913 konvenci, jež upravovala podrobně a závazně válečnou součinnost jejího loďstva s loďstvem rakouským a určitou částí loďstva německého v moři tom. V konvenci byly přesně stanoveny případné útočné operace spojených loďstev proti Bizertě a Toulonu, jež měly odříznouti Alžír a Tunis od Francie, bylo smloueno nejvyšší velení i italské přístavy, spojencům za východisko boje vyhrazené.

Úmluva ta, jejíž platnost se začínala 1. listopadem 1913, jevila se tedy jaksi protějškem strategických dohod, které od roku 1909 mezi Vídní a Berlínem byly podrobně projednávány. Jejich právní ráz byl ovšem méně upiatý, ježto základem tu zůstávaly jen dopisy vyměňované občasné mezi generály Conradem a Moltkem, při čemž s rakouské strany se znova a znova daly pokusy, německou ordre de bataille větší měrou k východu připoutati, než Schlieffenův základní plán to dopouštěl. Ale spolehlivost dohod těch byla přes to nepochybná, stejně jako nepochybná byla horlivost vojenských

kruhů vídeňských, po boku Německa válečnou pohotovost rakouskou do krajnosti stupňovati. Neboť v zápětí po přijetí nového zákona branného z roku 1912, doplněného zákonem o úkonech vojenských, chystali ve Vídni od jara 1913 další předlohu, jež měla zvýšiti činný stav armády o nových 31.300 mužů, zatím co by i na moři výzbroj rakouská stavbou nových tří dreadnoughtů byla stupňována.

Než výzbrojní závody ty, k nimž válka na Balkáně dala tak silný popud a jejichž výrazným rysem byl přechod od „kádrových“ armád k hotovostem již v míru podstatně zesíleným, neobmezovaly se nikterak na velmoci. I u menších států evropských pozorujeme jejich působení. Tak především v Belgii, kde na sklonku roku 1912 ministerstvo řízené baronem de Broqueville předstoupilo před sněmovnu s předlohou, která na základě důsledně rozšířené obecné povinnosti branné zvyšovala roční kontingent branců o 33 tisíc a směřovala k tomu, aby válečnou pohotovost bylo možno stupňovati až na 340 tisíc mužů.

Předloha, jež nadto podstatně zlepšovala i výzbroj vojska a pevností belgických, setkala se sice se značnou opozicí, stala se však přes to 28. března 1913 zákonem. Ve Francii vítali to jako zesílení vlastního postavení, ač vskutku v Belgii ani rozhodující kruhy, ani široké vrstvy se nemínily nikterak stavěti jednostranně po bok svých západních sousedů. Anglický vyslanec v Bruselu, sir Francis Villiers, na dotaz z Londýna, jak by Belgie přijala anglické a francouzské vojsko, kdyby o své újmě na její půdu vkročilo k odvrácení hrozícího vpádu německého, odpovídal v lednu 1913 zcela určitě, že by Belgičané v Britech i Francouzech v tom případě viděli nepřátele a podle toho je uvítali.

Vskutku v Belgii u mnohých politiků nebyly ještě úplně překonány obavy před případným nebezpečím francouzské rozpínavosti, kdyby republika z veliké srážky vyšla vítězně, kdežto Anglii se vyčítaly zejména obtíže, jež kladla Belgii v cestu v otázce konžské, kde teprve 29. května 1913 s britské strany došlo k výslovnému uznání spojení velikého území afrického s drobným královstvím.

Při tom rostlo ovšem v Belgii nepochybně také pochopení pro mnohem větší nebezpečí, hrozící se strany německé. I vládnoucím kruhům zůstalo sice tajno jednání, které se právě na počátku roku 1913 rozpředlo mezi nejvyššími civilními a vojenskými úřady v Berlíně, když nový státní tajemník Jagow spolu s kancléřem generálnímu štábu předložili otázku, zda

by přece nebylo možno ve válečných plánech proti Francii od chystaného porušení belgické neutrality upustiti z ohledu na Anglii, jejíž neutralita by tak nejspíše mohla býti zajištěna. Generál Moltke odmítl však zcela rozhodně tuto myšlenku a veškeré politické vývody kancléřovy byly ničím proti jeho autoritě. Proto, když v říšském sněmu v dubnu 1913 sociální demokrat Ledebour vládu interpeloval se zřetelem na pověsti o německých plánech belgickou neutralitu ohrožujících, dostalo se mu od ministra války i od Jagowa odpovědi vskutku tak vyhýbavé, že v Belgii tím nebyli nikterak uklidněni a veřejné mínění tamní stále zřejměji se přiklánělo k velmocem západním.

Dosti podobné postavení, jaké měla Belgie po boku Německa, mělo ostatně na severu evropském Švédsko po boku Ruska. Tam také hovořilo se mnoho o nebezpečí, které by mohlo zvejiti zemi v případě evropské války se strany cářské moci, a zejména se stranického tábora horlivých národovců švédských, podněcovaných muži, jako byl známý cestovatel Sven Hedin, tlačilo se na to, aby také Švédsko překotně zbrojilo na suchu i na moři. Když pak tábor levice, zejména socialistické, v čele s dělnickým vůdcem Brantingem od roku 1912 v zemi vládnoucí, do výzbrojních nákladů a zvyšování branné povinnosti valné chuti neměl a zejména stavbu nových křižníků odročil, zahájila národní strana dobrovolné sbírky k tomu účelu a snažila se i v kruzích venkova rozsevatí válečný rozruch a znepokojení pověstmi o ruských špionech a stavbě strategických drah ve Finsku.

Takřka v celé Evropě stupňovala se tak od počátku roku 1913 břemena ozbrojeného míru v tempu proti předchozí době podstatně zrychleném a ovzduší trapného neklidu i vzájemných podezření houstlo tím neustále bez ohledu na to, že diplomatickému úsilí vrcholícímu ve velvyslancecké konferenci londýnské se podařilo nejen odvrátiti hrozící srážku rusko-rakouskou, nýbrž vzbuditi i zdání, že roztržení souboru velmocí na dvě žárlivě se střehoucí skupiny nezdolalo přece jen úplně všech vyšších hodnot evropské solidarity a obecné vůle k zachování míru. Než solidarita ta byla v zápětí vydána dalším těžkým zkouškám zápasem, který se v brzku po uzavření londýnského míru na Balkáně rozpoutal při dělbě turecké kořisti.

VIII.

DRUHÁ VÁLKA BALKÁNSKÁ A JEJÍ DOZVUKY.

Podepsání míru s Tureckem v Londýně na konci května 1913 nepřineslo žádoucího vyjasnění na Balkáně, neboť obloha se tam zatím zatahla novými mraky. Ukazovalo se stále zřejměji, že smlouvy, jež byly roku 1912 umožnily společné vystoupení válečné čtyř křesťanských států proti Turecku, nepostačují k zaručení klidného dělení kořisti vítězstvím získané. Byly z míry neúplné a obcházely namnoze s přílišnou zdrženlivostí otázku nejožehavější, konečnou dělbu Makedonie, země, o niž po dlouhá léta všechny tři národy, srbský, bulharský i řecký, byly sváděly boje sáhající svými účinky namnoze až na kořen národní bytosti. Válečné spojenectví nebylo pak sto, aby je setřelo, zvláště když průběh zápasu s Turky byl v podstatě jiný, než stanovily původní plány a vojenské konvence spojenců.

Bulhaři měli v něm nepochybně největší ztráty na životech; ježto však připoutali hlavní své úsilí k dobytí východní Thrákie s Cařihradem i úžinnou oblastí, nemohli obsadit v Makedonii tak značné území, jako původně zamýšleli. Srbové a Řekové provedli tu vojenský zábor jak Soluně, tak údolí Vardaru a Strumy spolu s krajem u Bitolje a jezera Ochridského, na něž z jazykových a plemenných důvodů Bulhaři si ode dávna nárok činili. To neznamenal sice, že věc má tak zůstat i při konečném dělení, jež podle smluv mělo nastati teprve po podepsání míru s Tureckem, na straně řecké i srbské vládla však zřejmá touha, aby se tak stalo.

Řekové od počátku trvali na připojení Soluně a okolního kraje ke svému království tím více, když 18. března 1913 jakýmsi šílencem byl tu zavražděn král Jiří a na trůn řecký vstoupil jeho syn Konstantin, který jako vrchní velitel ve vítězné válce se byl naplnil zvýšeným sebevědomím, zřejmým také z přijetí jména Konstantina XII.; neboť jmenem tím dánská dynastie přiřadovала se přímo k některým císařům byzantským. Srbové domnívali se pak, že mohou z dvojího důvodu činiti nárok na mnohem větší podíl z makedonské kořisti, než jaký jim zaručovala smlouva z roku předchozího: jednak jim odňal rakouský nátlak naději na získání průchodu k moři Jaderskému, nadto pak neposkytli jim Bulhaři při zdolání tureckého odporu v Makedonii pomoci původně slíbené, nýbrž byli nuceni vyžádati si naopak součinnosti srbského vojska a dělostřelectva při obléhání Drinopole.

Proto zaznívaly z Bělehradu od počátku roku 1913 hlasy o tom, že bude třeba smlouvu spojeneckou z 13. března 1912 podrobiti zásadní revisi ve prospěch Srbska. V Sofii nemínili však důvodů těch nikterak uznati. Podceňující okázale vojenské výkony ostatních spojenců tvrdili, že jen bulharská zdatnost a ohromné oběti s ní spojené Turecku daly ránu smrtelnou a umožnily tak Řekům i Srbům lehké vítězení nad podružnými skupinami nepřátelskými. Pevné setrvání při všech nárocích bulharských vyžadovaly také tisíce makedonských emigrantů a jejich revoluční organizace, jež byly v politickém životě v Sofii velmi vlivným činitelem a z jejichž kruhů se šířily zejména rozhořčené zvěsti o tom, jak prý srbské i řecké úřady vojenské v dobytém území krutě pronásledují uvědomělé Bulhary, zejména učitele a exarchátní kněžstvo, nešetříce ani hrubým násilím a vraždou, jen aby podepřeli nespravedlivé zkrácení bulharských spojenců při konečném dělení.

Z toho všeho a z občasných třenic vojenských oddílů na pomezí demarkačních čar okupačních vznikala rozčilená nálada, která již v lednu 1913 generála Conrada upevňovala v naději, že co nejdříve dojde mezi balkánskými spojenci při likvidaci válečného kondominia k skutečnému boji, z něhož bude Vídní možno kořistiti. Zároveň bylo důležité, že mezi Srbskem a Řeckem se stále zřejměji vyhraňovala dohoda o případném společném postupu vůči bulharským požadavkům již v době, kdy před Drinopolí srbské a bulharské vojsko ještě ruku v ruce postupovalo.

Důvěrné jednání o věci té již v únoru zahájené skončilo se 5. května zatímním protokolem v Athénách podepsaným, který v zápětí byl změněn v řádnou smlouvu alianční na deset let platnou. Podle ní mělo k rozdělení Makedonie dojiti na základě „skutečné okupace a požadavku náležité rovnováhy všech tří států na ní zúčastněných“. Odepře-li Bulharsko svůj souhlas k tomu, měla býti trojdohoda požádána o rozhodčí prostřednictví, a kdyby došlo k válce, mělo se Řecko a Srbsko navzájem vši mocí vojenskou podepřítí a mír s Bulharskem jen ve vzájemné dohodě uzavřítí.

Zároveň dály se však z Athén i z Bělehradu pokusy, sevřítí Bulharsko také se severu podobnou dohodou s Rumunskem, které ovšem neměly ihned úspěchu, ježto si vláda Majorescova zatím nechtěla rukou svých pevně vázati. Netajila se však nikterak s tím, že užije nejbližší vhodné příležitosti k tomu, aby rozšířila na újmu Bulharska neveliký zisk svůj v pohraničí dobrudžském a zároveň zabránila porušení balkánské rovnováhy přílišným

Dělba turecké kořisti.

Bulharské oběti.

Král Konstantin XII.

Požadavek revise spojenecké smlouvy.

Bulharské stížnosti.

Řecko-srbská smlouva z 5. května 1913.

Jednání s Rumunskem.

vzrůstem moci nemilovaného souseda. Když pak v zápětí po pádu Drinopole vojenská správa bulharská počala zřejmě síly své přesouvati z východu na demarkační čáry v povodí Strumy a Vardaru, jevila se možnost nových bojů na Balkáně denně hrozivější, a to tím více, ježto z Vídně se nepochybně dmýchalo do doutnajícího ohniště.

Rakouské
pikle v Sofii.

Rakouský zástupce v Sofii, hrabě Tarnowski, posiloval sebevědomí i neústupnost Bulharů a netajil se nikterak s tím, že habsburská monarchie vítá co největší rozpětí bulharské moci v Makedonii a že by jí ráda dopřála i Soluně, kdežto přílišné zvětšení územního rozsahu Srbska v této končině by prý narazilo na její tuhý odpor podobně jako v Albanii. Hrabě Berchtold podléhal vskutku stále více naléhání Conradovu, aby Rakousko otevřeně plnou váhu moci své vhodilo na vážky ve prospěch Bulharska i s nebezpečím, že bude tím do válečného víru přímo zataženo. Narážel však při tom nejen na zjevnou nechuť Berlína k takovému postupu, nýbrž zároveň i na obtíž, kterou působily nutné ohledy na Rumunsko.

Tlak
na Bukurešť.

Byloť zjevno, že v Bukurešti příliš okázalé sblížování se Vídně se Sofií nahánělo vodu na mlýn kruhů, které neschvalovaly politiky krále Carola, Rumunsko k trojspolku vízící, a vytýkaly, že národní zájmy vedou zemi naopak přirozeně k odklonu od monarchie, rumunský živel v rámci koruny sv. Štěpána tak krutě utiskující. Proto snažila se vídeňská diplomacie obejítí překážku tu nátlakem na vládu bulharskou, aby si dalšími obětmi v severním pohraničí zajistila dobrý poměr k Rumunsku, kde zároveň rakouský vyslanec princ Fürstenberg rovněž v podobném směru veškeru plíli vynakládal.

Ruské snahy
o smír.

Touto úsilovnou péčí o krytí bulharského týlu snažila se tedy Vídeň všemožně, vzájemný boj dotavadních spojenců balkánských podnítiti. Zcela opačná byla naproti tomu snaha diplomacie cářské. Pro Rusko bylo vytvoření balkánského spolku a jeho vítězství nepochybným úspěchem; jeho trvalost mohlo však zajistiti jen klidné rozřešení svízelné dělby územní kořisti mezi spojence. A zejména jejich válečné srážce chtělo Rusko zabrániti se stejnou horlivostí, s jakou ji naopak Rakousko přivolávalo. Proto, jakmile druhé příměří s Tureckem bylo zajištěno, naléhal Sazonov 22. dubna v Bělehradě, Sofii i Athénách na bezodkladnou, současnou demobilisaci spojenců a opětoval záhy potom výzvu svou ještě důrazněji.

Postavení Ruska při tom bylo však velmi svízelné. V Sofii vliv jeho poklesl zjevně hned v prvním údobí válečném, když cářská diplomacie s hor-

livostí příliš ukvapenou prozradila, jak nemilý by jí byl dokonalý úspěch bulharského útoku na Cařihrad a úžinnou oblast; a také při jednání o rumunskou kompensaci vytýkali Bulhaři Rusku, že příliš vlažně hájí jejich zájmů. Vláda Gešovova obrátila se sice v květnu k cáři s žádostí, aby vynesl rozhodčí výrok v otázce konečného rozdělení Makedonie mezi Srbsko a Bulharsko; žádala však, aby se tak stalo v rámci smlouvy z 13. března 1912, Bulharsku valně příznivé a jen menší, západní oblast makedonskou za spornou přiznávající. Než přijetí tohoto hlediska bylo by znamenalo pro cářskou diplomacii ztrátu vši důvěry v Srbsku, kde těžce nesli již to, že Rusko je nedovedlo účinně podporovati v otázce průchodu k moři Jaderskému, aniž si troufalo aspoň Skadar svým černohorským chráněncům proti rakouskému diktátu zachrániti.

Sazonov snažil se sice Srby všemožně chlácholiti; na začátku května vzkazoval dokonce Pašićovi po vyslanci Hartwigovi, že „zaslíbená země“ Srbska leží na území rakousko-uherském a nikoliv v Makedonii, kde se nyní s Bulhary střetají. To byl pokyn s hlediska vzájemných vztahů mezi Petrohradem a Vídní stejně povážlivý, jako když několik dní před tím Mikuláš II. vůči anglickému vyslanci Buchananovi vyslovil přesvědčení, že rozpadnutí Rakouska je jen otázkou času a že prý není dalek den, kdy vznikne nejen samostatné království uherské, nýbrž i království české. V Bělehradě však tato vzdálená těšinská jablíčka neměla zatím valné působnosti a nedovedla především odvésti Srby od požadavku, aby spojenecká smlouva k rozdělu Makedonie hledící v jejich prospěch byla zásadně revidována.

Pašić, ač se snažil zachovati zdání ochotné povolnosti vůči ruským pokynům, vyslovil požadavek ten 25. května v Sofii důraznou notou a odůvodnil jej v zápětí potom i veřejným projevem ve skupštině právě ve chvíli, kdy v Londýně mír s Tureckem se konečně dojednával a tím nastávala i nutnost, dosavadní kondominium na dobytém území nahraditi jiným řešením. Došlo sice 1. června k osobní schůzce mezi ním a bulharským ministerským předsedou Gešovem, kde se smlouvalo, že ministerští předsedové všech čtyř států spojeneckých mají konati v Soluni poradu o smírném řešení sporných otázek. Nadějí valných k tomu však pojití možno nebylo, neboť již ve chvíli schůzky Gešov opravdu doma neměl rozhodujícího slova.

Útoky, jež se na něho dály pro domněle chabé hájení národních zájmů, přiměly jej k podání demise a ani král Ferdinand nemínil ho držeti. Panov-

Bulharská
neústupnost.

Mikuláš II.
a česká otázka.

Pašićova
schůzka
s Gešovem.

ník octl se naopak úplně ve vleku důstojnických kruhů, které prohlašovaly případnou válku se Srbskem i s Řeckem za pouhou hračku, a král Ferdinand měl za to, že smí se smělé sázky odvážit tím spíše, ježto jej proti příliš velké prohře chrání opora Rakouska, jehož vyslanec v Bukurešti krátce před tím rumunské vládě přímo ohlásil, že monarchie jest odhodlána za Bulharsko se postaviti i se zbrání v ruce. Nástupcem Gešovovým stal se tedy Stojan Danev, který v celkové orientaci své platil sice za osvědčeného rusofila, ale zároveň ve svém orgánu „Bolgaria“ důrazně se byl ohražoval proti jakékoliv povolnosti vůči Srbsku v otázce revise spojenecké smlouvy, takže jmenování jeho nepřinášelo nikterak zlepšení napiaté situace.

Se strany ruské nasadily se ovšem veškeré páky k tomu, aby hrozící pohroma byla přece odvrácena. Sazonov nabízí prostřednictvím trojdhody a přenesení chystaných porad do Petrohradu, kdyby se v Soluni úspěchu nedosáhlo. Zároveň poslal však sám cíř 8. června do Sofie a Bělehradu, králům Ferdinandovi i Petrovi, telegraficky důtklivé poselství osobní, kde vyslovil svou ochotu k rozhodčímu úkolu, který mu spojenecká smlouva svěřovala, varuje důtklivě oba panovníky před „bratrovražednou válkou“. Neboť válka ta by byla prý zločinem na „věci Slovanstva“, a cíř vyhrazoval si výhružně úplnou volnost postupu vůči případným jejím výsledkům.

Projev ten vzbudil obecnou pozornost právě důrazem položeným na společné zájmy slovanské, za jejichž ochránce se tu cířská moc okázale přihlašovala, což přijali v Berlíně mnozí za výrazné potvrzení svých vývodů o domnělém nebezpečí panslávském; a zejména ve Vídni horšili se nad nárokem ruským, příkazu slovanské vzájemnosti na Balkáně se dovolávati. S vědomím Berchtoldovým ohradil se proti tomu určitě zejména nový ministerský předseda uherský Štěpán Tisza ve sněmovně 19. června, vytýkáje, že ruské prostřednictvím nebo arbitráž nemůže nijak umenšiti právo monarchie habsburské, svému hledisku při konečné úpravě balkánského poloostrova plnou platnost zjednati, a že by jí zejména nebylo možno smířiti se s řešením, které by jakkoliv obmezovalo volnost balkánských států cizím poručenstvím.

Obavy ty jevíly se zcela planými zejména se zřetelem k tomu, s jak malou účinností se i toto vážné slovo cířovo v rozpěněném prostředí opravdu setkalo. Neboť král Ferdinand odpověděl 11. června dopisem, v němž sice licoměrně vytýkal, jak by těžce nesl případnou válku, že by však tyto city jeho musily ustoupiti před spravedlivým hněvem národa, kdyby Bulharsku plného práva se nedostalo. A k opětovné výzvě Sazonovově, aby všechny

balkánské moci provedly současně rovnoměrné zmenšení svých vojenských stavů, byla vláda sofijská ochotna přistoupiti jen, kdyby sporné oblasti se daly ihned do společné zatímní správy a Bulharsko dostalo záruku, že cířský výrok bude do sedmi dnů vyneseno. A bylo to vysloveno s jakousi ultimativní důrazností, za níž Sazonov tužil nepochybné vlivy z Vídně.

Než i v Srbsku setkávaly se výzvy ruské se značnými obtížemi. Proti Pašićovi, který chtěl zachovati aspoň zdání, že jich věrně dbá, a jenž zároveň neschvaloval příliš řízného postupu srbských důstojníků v území, jehož se Bulharsko dovolávalo, vzrostl takový odpor směru krajně vlasteneckého, žádajícího neprodlenou aneksi všech území srbským vojskem obsazených, že 15. června podal demisi. Vlivem Hartwigovým nebyla však přijata a Pašić mohl 21. června prohlásiti, že Srbsko přijímá pozvání z Petrohradu a jest ochotno svůj spor s Bulharskem rozhodčímu výroku cířovu bez výhrady svěřiti.

Zatím však naléhala válečná strana v Sofii v čele s generálem Savovem neúnavně na vládu Danevovu, aby směla vleklé jednání diplomatické přervati nebo aspoň popohnati rázným úderem, ježto prý jinak nebude možno udržeti v kázi vojsko toužící netrpělivě po tom, aby se mohlo domů vrátiti k naléhavým pracím polním. Skutečnost, že přeskupení bulharských vojsk směrem k západu bylo provedeno bez účinného odporu Srbů i Řeků, vykládala se za zřejmý projev zbabělého strachu a nikdo z vůdčích důstojníků bulharských nepochyboval o jistém vítězství nad nimi. Rozpaky působila jen obava, aby Rumunsko nevpadlo v rozhodné chvíli do severních, vojensky neopatřených končin země; ale k jejímu zažehnutí měl Danev přes Vídeň vejíti s Bukurešti v jednání o slib rumunské neutrality za cenu rozšíření území nedávno se Silistrií postoupeného o pruh země ležící mezi Balčikem na Černém moři a Tutakanem na Dunaji.

Rumunská vláda viděla v tom opravdu minimum svých požadavků a tlačila na urychlené projednání věci hrozbou mobilisace, zatím co Sazonov z Petrohradu se snažil Bulharsko k rozumu přivesti prohlášením, že rumunskému útoku na ně žádných překážek v cestu nepoloží, poruší-li vláda Danevova opravdu mír na Balkáně. Byla to tedy situace velmi spletitá, které se však dostalo náhlého rozuzlení přičiněním bulharské generality a jejího vrchního velitele, krále Ferdinanda.

Zatím co Danev se tvářil, jakoby v nejbližší době přece hodlal jeti do Petrohradu k poradám cířem navrženým, dohodl se král totiž s generálem

Osudné
rozhodnutí
krále
Ferdinanda.

Savovem na zámečku Kranja, kde také rakouský vyslanec Tarnowski právě návštěvou meškal, o smělém plánu válečném. Hlavní síla vojska bulharského měla překvapujícím způsobem na demarkační čáře, kde právě bylo došlo u Kratova již k povážlivým přestřelkám předních hlídek, udeřiti na Srby a Řeky, rozraziti jejich spojení, zmocniti se důležitého přechodu přes Vardar u Krivolaku a vytlačiti vítězným postupem dotavadní spojence ze sporného území. Za několik dní doufal Savov, že bude pánem v Soluni i Bitolji, a zkrušiv tak dostatečně Srby i Řeky, nalezne možnost rychlým přesunutím části vojska na sever také Rumunsko v šachu udržeti.

Podstata
jeho výpočtů.

Byl to v malém podobný plán založený na strategii vnitřního kruhu, jaký ve velikém byl hrabě Schlieffen vypracoval pro německý útok na Francii i Rusko. Při tom nepočítal král Ferdinand ovšem tolik s rozvinutím války skutečné, jako spíše s tím, že velmoci, rozšíření dalšího boje se obávající, v zápětí zakročí a bojujícím stranám uloží příměří, k němuž Bulharsko ochotně přistoupí, tváříc se, jakoby k zápasu bylo vůbec došlo jen z náhodné srážky zneklidnělých vojsk a nikoliv z vážného rozhodnutí zodpovědných činitelů sofijských. Bulharsko mělo však z tohoto domnělého incidentu odnésti podstatné zlepšení své okupační základny pro konečné jednání smírné.

Útok na
Bregalnici
(28. června 1913).

V tom smyslu byly velitelstvím dány 28. černa důvěrné rozkazy a v následující noci udeřily bulharské pluky na Bregalnici se značnou převahou číselnou na srbské posice; v zápětí rozvinul se podobný boj i u Gevkelí proti Řekům a na jiných místech rozlehlé fronty. Kostky byly tak vrženy a veliká hra zahájena právě ve chvíli, kdy v Bělehradě Pašić skupštině obhajoval své rozhodnutí, v nejbližších dnech do Petrohradu se odebrati. V důsledku lstivého plánu obrátil se v zápětí, 30. července, ovšem i Danev k císařskému dvoru s okázalým projevem ochoty, rovněž tak učiniti, a s nářkem, jakoby srbskou vinou bylo právě došlo na demarkační čáře k nemilým srážkám, které bulharská vláda se snaží ze všech sil uklidniti.

Válka spojenců
a rumunská
mobilisace.

Opravdu byl ze Sofie vydán i rozkaz k zastavení rozpoutaného útoku, doručen byl však vrchnímu velitelství až 2. července a neoklamal nikoho se zřetelem na skutečné úmysly krále Ferdinanda, třebaže v důsledku jeho generál Savov složil vrchní velení. Srbsko i Řecko odpověděly rozhorleným prohlášením války a zároveň 3. července také Rumunsko vyhlásilo obecnou mobilisaci svých branných sil. Rozhodné důležitosti při tom byla pak skutečnost, že rychlé vojenské úspěchy, v Sofii tak určitě očekávané,

nikterak se nedostavily. Srbská a řecká fronta zakolísaly se sice na chvíli neočekávaným úderem, odolaly mu však v celku a obojí vojsko zahájilo naopak již v prvních dnech červencových protiútok směrem ke Štipu, Kočanům, Krivé Palance a Nigritě.

První akt dramatu odehrál se tedy zcela proti předpokladům bulharské generality i krále Ferdinanda. A v zápětí následovalo také těžké zklamání v otázce případného zakročení velmocí. Marně žadonil Danev v Petrohradě, aby odtud zadrželi aspoň důsledky rumunské mobilisace, dovolávaje se dokonce obranné konvence rusko-bulharské z roku 1902. Sazonov nemínil však nikterak proti Rusku stáčetí ostří rumunského rozechvění, jež se v Bukurešti právě vybíjelo ve velikých demonstracích válečných, zčásti zahrocených i proti Rakousku, odkud se dál opravdu diplomatický tlak na zadržení rumunské intervence. Ruská diplomacie proto nepřestala sice balkánským soupeřům nabízet dále své prostřednictví, ale činila tak s opatrnou zdrženlivostí a úmyslem, popřáti zrádnému králi bulharskému případnou trpkou lekci. Se strany francouzské vlády pak vyšel přímo podnět k tomu, aby velmoci vůči nové válce prohlásily svou nezaujatost.

Rusko proti
Bulharsku.

Jediná naděje Bulharska mohla se tedy obracet k Rakousku, a tam bylo vskutku nemálo ochoty k tomu, zasáhnouti do balkánského víru způsobem, jenž by chránil Bulhary před možnou pohromou a zajistil jim naopak při dělbě turecké kořisti žádoucí lví podíl. Zejména skupina vedená Conradem tlačila na to, aby se tak stalo bez odkladu a s krajním důrazem, Berchtold váhal však s rozhodným krokem, dokud se mu nepodaří přesvědčiti Berlín o nutnosti a účelnosti politiky prospěch Bulharska hledající a proti Srbům i Řekům příkře namířené.

Vídeňské porady.

O věci té vlekla se již od počátku roku 1913 dosti podrážděná diskuse mezi Míčovým náměstím a německým úřadem zahraničním. Proti vídeňské snaze, vytvořiti si v silném Bulharsku spojence a nástroj k zničení nebo aspoň utištění Srbska, stojí tu Berlín se zřejmou nechutí a názorem, že právě nespolehlivého krále Ferdinanda jest třeba nechat stranou a zajistiti se spíše na jeho útraty Rumunskem a Řeckem, kdežto Srbsko bude prý jinými prostředky, ať po dobrém či po zlém, vždy možno v žádoucí míře udržeti; a marně hromadil proti tomu Berchtold své vývody a Conrad stupňoval je až k hrozbě, že prý Německo svým věčným přezíráním srbského nebezpečí se opravdu toho dožije „daß die Monarchie ein slavischer Staat wird und in Hinkunft an der Seite Rußland und Frankreich stehen

Conradův
nátlak.

dürfte.“ Nyní však, když situace na Balkáně se stala krajně napiatou a Bulharsko osudného úderu se odvážilo, zaslal Berchtold 3. července do Berlína i do Říma naléhavou notu, jejíž obsah zároveň německému vyslanci Tschirschkyemu ústně přednesl.

Berchtoldův
krok v Berlíně
a Římě
(3. července
1913).

Žádal v ní především, aby celý trojspolek v Bukurešti důrazně zakročil a krále Carola od útoku na Bulhary zdržel. Zároveň prohlašoval však, že Rakousko nemůže nikterak strpěti, aby si Srbsko úspěšným postupem proti Bulharům zajistilo značnou část Makedonie a vůbec „Länderstrecken, die über das Gebiet etwa Altserbiens hinausgiengen“. Neboť takovým zvětšením srbského „Piemontu“ by byla prý nejen monarchie habsburská v životních zájmech svých ohrožena, nýbrž také všechny německé vyhlídky v oblasti blízkého východu by tím utrpěly ránu osudnou. Proto hodlá prý Vídeň do zápasu o Makedonii činně zasáhnouti, nejdříve „diplomatičnou konverzací“ v Bělehradě, a kdyby to nestačilo, také vojenskou silou. „Trete Rußland dann auf den Plan, so würde damit die Aktion nach Petersburg verlegt sein.“

To bylo ohlášení kroku velmi vážného, jenž mohl vésti přímo k evropské válce, a vše záviselo na tom, jak se k věci postaví Berlín a Řím. Právě tehdy, ve dnech 2.—4. července, dlel král Viktor Emanuel s chotí a ministrem věcí zahraničních San Giulianem návštěvou u císaře Viléma II. v Kielu, kde také Bethmann-Hollweg a Jagow se zdržovali. Z rozhovorů tam konaných vyplývala shoda německého i italského hlediska, že jest záhodno, do boje na Balkáně rozničeného zatím nikterak nezasáhati a pečovati raději o to, aby Rumunsko nebylo trojspolku odcizeno. Zprávu o podnětech Berchtoldových dostal Vilém II. ovšem až po odjezdu italských hostů a ve shodě se zahraničním úřadem rozhodl se ihned Vídeň zadržeti před ukvapeným jednáním; 6. července dostal Tschirschky rozkaz, aby odmítl rozhodně myšlenku jakéhokoliv nátlaku na krále Carola, rakouským postupem beztak již valně nespokojeného.

„Chimérou bulharského přátelství“ zahnaloby se Rumunsko prý jen do náručí Ruska a tato „východní marka západního vzdělání“, kterou Rumunsko jest, byla by pro trojspolek ztracena. Se zřetelem na Srbsko má pak Rakousko, jemuž se přece v albánské otázce dostalo plného uspokojení, uvážiti, že nějaký ten kus Makedonie „srbského zelí neomastí“ a Rakousku nebezpečným býti nemůže. Nadto není naděje, že by pouhé diplomatické prostředky v Bělehradě nyní mnoho zmohly, a vojenské zakročení by asi

Výstraha
před útokem
na Srbsko.

vyvolalo evropskou válku, jež by se dotkla životních zájmů německých. Proto musí německá vláda žádati, aby Vídeň, než cokoliv dále ve věci té podnikne, Berlín o tom včas vyrozuměla, a mají se prý vůbec přílišné obavy před „můrou velikého Srbska“ překonati. Neboť obavy ty jsou jistě upřílišené a naopak před myšlenkou „pohlčení Srbska“ musí Německo varovati, ježto by pokus takový mohl Rakousko jen zeslabiti.

To byl výstražný povel velmi zřetelný a váhu jeho zesílil v zápětí podobný hlas i z Říma. Tam vyslanec hrabě Mérey za nepřítomnosti ministrovy přednesl notu jeho zástupci; San Giuliano pak, vrátiv se 9. července, vzal na potaz ministerského předsedu Giolittiho. Výsledek porad jejich byl, že jest třeba Vídeň varovati před „přenebezpečným dobrodružstvím“ a vytknouti Berchtoldovi jasně, že by při zásadně obranném rázu trojspolku pro Itálii závazný casus foederis naprosto nenastal ve válce vyprovokované rakouským útokem na Srbsko.

Toto hledisko San Giuliano vyslovil rakouskému vyslanci 12. července tedy zcela nepokrytě, vytykáje, že Itálie jest rozhodnuta svého spojení „třeba za šosy držeti“, aby jej od válečné sázky odvedla. Giolitti přičítal si pak později, prozrazuje v prosinci 1914 ve sněmovně italské tuto epizodu, hlavní zásluhu za to, že již roku 1913 k evropské válce nedošlo.

Tak veliké váhy italské zakročení ovšem nemělo, ježto již předchozí slovo z Berlína horké hlavy ve Vídni značně ochladilo, ač ovšem nebylo sto, aby z nich ihned vytlačilo utkvělé heslo „Serbiam esse delendam“ a myšlenku, že se přece nalezne příležitost k činnému zakročení na Balkáně.

Zatím se však osud Bulharska dovršoval. Několikadenní boj na Bregalnici skončil se rozhodným vítězstvím Srbů, kteří, obsadivše Štip a Kočany 8. července, pronásledují ustupujícího nepřítele na starou bulharskou půdu. Také u Pirotu odrazili úspěšně útok bulharský, obsadili Belgradžik a obklíčili Vidin, zatím co Řekové, zvítězivše rovněž u Kilkiče, obsadili Strumicu a Doiran, pronikli pak dále k Demirhisaru a stáli zároveň na pobřeží thráckém 10. června již v Kavale, po níž v zápětí do rukou jim padly i Seres i Drama.

Bulhaři, jejichž počet nepřevyšoval 200 tisíc, byli tak všude na ústupu před někdejšími svými spojenci podstatnou převahou číselnou je tisícími, a úplnou porážku zpečetilo konečně vystoupení dalších nepřátel na válečné jeviště. Rumunsko, dokončivši svou mobilisaci a jsouc nepochybně zpraveno o příznivém stanovisku Berlína, posunulo 11. července své sbory na

Hledisko italské.

San Giulianova
odpověď
(12. července).

Porážka
Bulharska.

Rumunský
postup
na Sofii.

bulharskou půdu, a nenalézajíc tu takřka odporu, zaměřilo přímo na Sofii. Než také Turecko přihlásilo se v řadě těch, kdo hodlali kořistiti z prohrané hry bulharské. Jsouc přesvědčeno, že jen rázným vystoupením se zbraní v ruce a bez ohledu na mírovou smlouvu, v Londýně právě podepsanou, aspoň něco ze ztracené půdy znovu nabude, činilo přes varovné hlasy zástupců velmocí chvatné přípravy k pochodu na Drinopol.

Bulharské
volání o pomoc.

V Sofii nastal zmatek a zoufalá bezradnost. Opětovné volání Danevovo do Petrohradu a Paříže o rychlé zakročení, provázené slibem, že Bulharsko rozhodčímu výroku cířovu ve všech otázkách se podrobí, nemělo žádoucího úspěchu. Sazonov byl by sice rád uskutečnil smírčí schůzku v Petrohradě a pokoušel se o dosažení příměří mezi válčícími; narážel však na obtíže jak v Bělehradě, tak v Athénách, a také v Berlíně a ve Vídni nepřáli si, aby se Rusko dostalo příliš do popředí jako úspěšný rozhodčí ve věcech balkánských. Proto hledal král Ferdinand Bulharský spásu v jiném směru; 15. července odstupuje Danev a vlády ujímá se Radoslavov, který již před tím spolu s jinými politiky bulharskými byl králi podal pamětní spis, kde se žádal zásadní odklon od přátelství s Ruskem a otevřené sblížení s Vídni jako jediné možná záchrana před pohromou. Nová vláda obrací se pak 17. července na radu Berchtoldovu přímo do Bukurešti, žádajíc o zastavení vojenského tažení na Sofii a oznámení mírových podmínek rumunských. Král Carol jako „nestor knížat balkánských“ měl zároveň dáti podnět k vyřízení celého sporu přímou dohodou zúčastněných států bez ruského prostřednictví.

Schůzka v Niši.

Ježto z Berlína i z Vídne postup ten byl vřele doporučován a také cířská politika s ním se smířila, došlo 20. července v Niši k schůzce vůdčích státníků bojujících mocí za účelem předběžných porad, po nichž mělo následovati jednání vlastní v Bukurešti. Vyskytly se tu však značné obtíže zejména v otázce zastavení dalšího pronikání Srbů a Řeků na bulharskou půdu zatím příměří a zároveň vzrostl zmatek v diplomatickém světě konečným úderem tureckým. Neboť porta ohlásila 19. července velmocím, že krutosti Bulharů proti muslimům v Thrákii páchané jí nutí k tomu, aby znovu ovládla tamní území spolu s Drinopolí, a již 22. července mohl Enver paša bez vážné obrany se strany bulharské město to obsaditi. Turecké vojsko zabralo pak i jiná místa ve východní Thrákii.

Turecký vpád.

Bulharský král obrací se tudíž k velmocím s žádostí, aby nestrpěly tak troufalého porušení mírové úmluvy jejich prostřednictvím v Londýně smlu-

vené, a zejména s ruské strany zaznívaly opravdu hrozby, že cířská moc třeba se zbraní v ruce portu k tomu donutí. Ale zůstalo při pouhých slovech, neboť jak v Londýně, tak i v Paříži zrazovali Rusko z kroku tak povážlivého, jenž by mohl rozbítí křehkou nádobu velmocenské dohody, v minulých měsících s takovými obtížemi na velvyslanecké konferenci v Londýně slepovanou, a proto zůstalo při pouhém společném zakročení diplomatickém všech velmocí v Cařihradě, které se u turecké vlády ovšem minulo vším účinkem.

Za to mělo však jednání Bulharska s jeho ostatními protivníky úspěch potud, že 30. července se sešla pod předsednictvím krále Carola v Bukurešti opravdu řádná konference mírová a den potom bylo podepsáno i příměří, ovšem jen několikadenní, takže jednání dále se pod tlakem zbraní stále hrozivým. Velmoci neměly na něm přímého podílu, nepřímou však mohly do něho ovšem hluboko zasáhati a zejména ve Vídni byl sklon k tomu tím větší, ježto několik dní před tím tam byla došla ze Sofie významná nabídka. Král Ferdinand a vláda Radoslavovova ohlašovali totiž důvěrně svou ochotu, od dotavadní kolísavé politiky úplně upustiti, Ruska se zásadně odřící a přistoupiti závazně k trojspolku, při čemž by také jejich poměr k Rumunsku byl upraven tak, aby věci nestál v cestě.

Berchtold uvítal to s netajeným uspokojením, stál však před nesnadným úkolem, přesvědčiti také Německo o výhodách nového spolku. Proto v obšírném memorandu z 1. srpna do Berlína zasláném dokazoval především, že tamní názor, jakoby válečné srážce mezi Srbskem a habsburskou monarchií bylo možno vůbec zabrániti, jest zhola nesprávný. Srážka ta jest naopak neodvratným příkazem bezpečnosti mocnářství, živelným tlakem velkosrbské myšlenky trvale ohroženého, které proto nesmí dopustiti, aby Srbsko boj mohlo podstoupiti s územím příliš vzrostlým. Než i pro Německo samé zesílení Srbska jest prý povážlivé, ježto v případě zápasu s Ruskem, k němuž mohutnější panslavistické hnutí cíře i bez ohledu na skutečné zájmy jeho moci neúnavně tlačí, srbské vojsko jest s to, aby značné síly trojspolkové vázalo. Vyrovnaní nevýhody té může přinést jen pomoc bulharská, smluvně zabezpečená, a proto snažil se Berchtold s užitím vši výmluvnosti překonati jakékoliv námitky, jež by se z Berlína mohly vysloviti proti přijetí nabídky ze Sofie právě učiněné, zejména také myšlenku, že by lépe bylo s Řeckem počítati. Přistoupení Bulharska k trojspolku by prý ostatně nemusilo ihned následovati, nýbrž až za vhodnější chvíle, ale bylo by třeba podepříti je náležitě již při jednání v Bukurešti.

Bukureštská
konference
mírová.

Bulharsko a
trojspolek.

Berchtoldovy
úvahy.

Než v Berlíně vývody ty přes veškerou svou naléhavost neměly žádoucího účinku. Vilém II. byl příliš naplněn nechutí a nedůvěrou vůči úskočnému Koburkovi a ani v srbské otázce nedospěl ještě k mínění, že by pouze zbraní ji bylo možno řešiti. Nevěřil rovněž ujišťování Berchtoldovu, že by těsně sblížení s Bulharskem bylo možno provésti bez ohrožení spolku s Rumunskem, a zájem jeho byl nadto právě tehdy velmi připoután ke snaze, podepřítí především Řecko v jeho územních nárocích.

Při jednání s Bukureští jednou z hlavních otázek bylo totiž, získá-li Řecko z turecké kořisti nejen Soluň, nýbrž také přístav Kavallu a jeho zázemí, které kolem Seresu a Dramy vynikalo zejména jako kraj bohatý úrodou jemných tabáků a v ethnickém ohledu bylo z části řeckého, z části bulharského obyvatelstva. Rakousko podporované v tom i Itálií snaží se dosíci toho, aby oblast Bulharsku byla přisouzena, a také ruská diplomacie působila v tomto směru. Naproti tomu Vilém II. chtěje vyhověti důrazným prosbám své sestry, nové královny řecké Sofie, dal německé diplomacii pracovati ve směru opačném. A snaha jeho setkala se s úspěchem tím spíše, ježto také se strany francouzské Řekové nalézali podporu, takže bukureštské jednání ve velmocenských vlivech do něho zasahajících bylo přímo protikladem obvyklého obrazu rozdělení vůdcích mocí evropských na šik trojspolku a trojdohody.

Průběh jeho byl ostatně velmi rychlý, ježto Bulharsko zlomené vojensky a ohrožené obnovením nepřátelského postupu po vypršení krátkého příměří bylo nuceno na celé čáře kapitulovati. Především vůči Rumunsku ztrácelo spolu s tím, co již petrohradská úmluva si byla vyžádala, posunutím hranic na linii Balčik-Tutrakan asi 8300 km² s 353 tisíci obyvatel se závazkem, odzbrojiti hraniční pevnosti Šumlu a Ruščuk. Naproti tomu získávalo v Makedonii a Thrákii, kde na vytlačení Turků z Drinopole zatím valné naděje nebylo, pouze 17 tisíc km² s obyvatelstvem asi 430 tisíc duší, tedy přírůstek nevalný, zejména u srovnání s tím, co druhým spojencům bylo zajištěno. Neboť království srbské, zachovávajíc tu vedle Starého Srbska a sousedního kraje, pokud jazykově převážně byl srbským, i oblast makedonskou od Bitolje a Ochridského jezera až k rozvodí mezi Strumou a Vardarem, zvětšilo se o 39 tisíc km² s 1290 tisíci obyvatel, kdežto Černé Hoře území kolem Pěci a Plevje se 150 tisíci duší bylo ponecháno. A ještě větší byl podíl Řecka, měřící na 51 tisíc km² s 1624 tisíci obyvatel a rozsáhlým pobřežím moře Egejského až k ústí řeky Mesty sahajícím, kteréhožto moře se Bulharsko naproti tomu

jen na úzkém proužku u podružného přístavu Dedeadače mělo dotýkati.

Tato dělba a podmínky, jež ji provázely, znamenaly tedy dokonalý pád s výše předchozích nároků bulharských a byly těžkou ranou nejen pro vypranou ctižádost krále Ferdinanda, nýbrž i pro dávné vlastenecké nároky a požadavky národa bulharského, zaplacené tolikerou krví a tolikerým strádáním. Proto bylo přirozeno, že v zemi obecný souhlas provázal trpká slova demobilisačního rozkazu krále: „Naši spojenci nás zradili, svineme zatím své prapory pro lepší dny budoucí,“ slova, z nichž nevyznívala resignace, nýbrž naopak odhodlání, užiti jakékoli příležitosti k obnovení boje na setřesení vnuceného míru.

V ohledu tom snažila se ostatně rakouská diplomacie ještě před zakončením jednání bukureštského sebedůvěru bulharskou posilniti aspoň potud, že dala podnět k tomu, aby velmoci, berouce na vědomí novou mapu Balkánu, vyslovily názor, že hranice její nejsou tak konečné, aby nemohly býti v brzku revidovány. Než podnět neměl úspěchu. Pouze Rusko jevilo z počátku sklon podporovati jej, vlivem francouzským sklon ten však rychle ochladl a zejména Německo vyslovilo se proti snahám Berchtoldovým způsobem takřka drsným, jsouc stále vedeno zejména obavou, že by ochota vůči „tonoucímu“ Bulharsku mohla vehnati jeho rumunského souseda do náruče ruské. A proti tomu snažil se tedy Vilém II. zcela rázně ohraditi; 7. srpna, kdy došlo v Bukurešti ke konečné dohodě o mírovém prelimináři, dal mu o věci král Carol telegrafickou zprávu s význačnou poznámkou, že „der Friedensschluss gesichert ist, der Dank Dir ein definitiver bleibt.“ A německý císař odpověděl na to 8. srpna telegramem, názor ten výslovně schvalujícím; oba telegramy ty byly pak 10. srpna, v den, kdy v Bukurešti právě smlouvy mírové se podpisovaly, v Berlíně okázale tiskem uveřejněny. Zároveň jmenoval Vilém II. krále řeckého pruským maršálkem a poslal jeho bratru, princí Jiřímu, velkokříž černého orla.

Tím se stal rozpor mezi politikou rakouskou a německou ve věcech balkánských zcela zjevným a zejména pro Berchtolda znamenalo to novou trpkou porážku tím spíše, ježto v zápětí také vlastní nástupce trůnu František Ferdinand jej desavouoval dopisem králi Carolovi, v němž vytýkal svou náklonnost k národu rumunskému a mluvil o „základně míru bukureštského“ způsobem snahám zahraničního ministra vídeňského zcela protikladným.

* * *

Bukureštským mírem skončila se druhá válka balkánská; neznamenal to však, že by diplomacii evropskou tím byly přestaly mocně zabavovati otázky hledící k dalšímu vývoji neklidného poloostrova. Půda krví rozličných národů a plemen prosycená nenalezla ještě ve všech svých částech nepochybného pána a velmi spletité předivo rozličných sporů trvalo dále. Tak působí značně nesnáze úprava hranic mezi Bulharskem a Tureckem v Thrákii, kde obsazení Drinopole i Kirk Kilissé vojskem tureckým zvrátilo dokonale výsledek předchozích mírových úmluv londýnských. Velmoci vystoupily sice 7. srpna v Cařihradě znova společně s vyzváním, aby Porta úmluvy ty zachovala a vojsko své za čáru Enos-Midia zpět stáhla, Enver paša a jeho soudruzi viděli však dobře, jak pochybná jest svornost velmocí se zřetelem na důraznost postupu ve věci té. Z ruské strany zaznívaly hlasy ovšem velmi výhrušné. Sazonov, chtěje dokázati vůči Bulharsku aspoň nyní dobrou vůli a poskytnouti mu podporu, kterou byl nucen při jednání v Bukurešti odepřít, mluvil dokonce o tom, že by ruské vojsko mohlo branným zakročením povolnost Turecka vynutiti, a také ve Vídni byl sklon k tomu, Bulharsko účinně podepřít. Tisza přimlouval se dokonce za to, aby se necouvlo ani před myšlenkou, s Ruskem se dohodnouti o společné intervenci vojenské. Berchtold byl však nucen naproti tomu míti zřetel k Berlínu, kde za nic nechtěli slyšeti o tak tvrdém postupu vůči portě, trvající naopak na tom, že velmoci mají ponechati Bulharsku samému, aby svých zájmů uhájilo; ani ruský podnět, aby se Turecku pohrozilo odnětím veškeré finanční podpory k obnově poražené říše nutné, nenalézal německého souhlasu a proto výsledek složitého jednání byl, že Bulhaři museli i na této frontě kapitulovati.

Podle nové smlouvy mírové podepsané v Cařihradě 29. září zůstaly Turecku zachovány i Drinopol i Kirk Kilissé a Demotika a zisk, který krvavá vítězství první balkánské války Bulharsku opravdu přinesly, byl tím velmi podstatně zmenšen. Než nebylo jen Bulharsko, jehož poměr k někdejšímu suverénovi tureckému vyžadoval konečné úpravy; také mezi Řeckem a Tureckem zůstávala nerozhodnuta svízelná otázka ostrovů v moři Egejském. O ní měla velvyslanecká konference londýnská teprve rozhodné slovo pronésti, k neústupné náladě té i oné strany ve věci té přistupovala však nadto svízelná skutečnost, že veliká ostrovní skupina Dodekanesu s Rhodem byla ještě v italských rukou. A v Římě nechtěli slyšeti o tom, aby kterýkoliv z těchto ostrovů, veskrze Řeky obývaných, Řecku měl připadnouti. Nejraději by je byli podrželi sami, a zřizování italských škol v čele

s universitou na Rhodu, zakládání poboček italských bank jakož i pronásledování uvědomělých řeckých národovců mezi ostrovany prozrazovalo nepochybně tyto snahy; kdyby jejich provedení však přece možné nebylo, chtěli Vlaši souostroví vrátiti Turecku, ovšem teprve až se strany jeho veškeré podmínky míru lausannského do posledního puntíku budou splněny, což znamenalo asi velmi dlouhý odklad. A také v otázce jiných ostrovů egejských, jako byly zejména Chios a Mytilene, ponoukala Italie portu, aby trvala na jejich vrácení, s takovým úspěchem, že v Cařihradě vzrůstal nepochybně sklon k případné nové srážce válečné s Řeckem. Tomu chtěly však zabrániti ostatní velmoci v čele s Německem, kde Vilém II. zjevně přál spíše Řekům, snaže se zároveň připoutati i je i jejich turecké soupeře ke své klientele.

Nalézal při tom zejména také podporu Rumunska, obávajícího se, že by nová válka na Balkáně ohrozila výsledky míru bukureštského, a prostřednictvím krále Carola dospělo se opravdu k tomu, že 13. listopadu 1913 v Athénách byla podepsána úmluva, kterou vypuknutí hrozivé srážky bylo aspoň zatím zažehnáno a oba soupeřové vyslovili znova ochotu, ponechati rozhodnutí ostrovní otázky konferenci velmocí. Prudká nepřiznání Italie vůči Řekům jevila se ovšem zároveň i v jiné palčivé otázce, totiž v určení jižních hranic nového státu albánského.

Preliminární mír londýnský z 30. května ukládal velmocím péči o věc tu jakož i o všechny jiné otázky k Albanii hledící. Nebyl to věru úkol snadný. Šlo o divoký a zaostalý kraj bez veškerých tradic řádné samosprávy, v němž nenadálá možnost národní samostatnosti rozpoutala ctižádosti rozličných pohlavárů, ať to byli negramotní bojovníci, jako Isa Boletinac, nebo snaživci dotčení evropskou kulturou, jako Ekrem bej Vlora. Kromě Skadararu, kde pořádek zaručovaly námořní oddíly velmocí s admirální radou v čele, nebylo v zemi řádné vlády místní, nýbrž o moc a vliv soupeřili tu rozliční samozvaní činitelé, ať již to bylo zatímní vládní komité ve Valoně s Ismailem Kemalem bejem v čele, či bývalý turecký generál Essad paša, jenž se s 6000 muži skadarské posádky a 10 děly zmocnil Tirany a choval tajnou naději, že by mohl i trůnu své rodné země dosáhnouti.

Mluvilo se ovšem, zejména na schůzkách, jaké konalo třeba sdružení albánských emigrantů v Terstu, i o rozličných jiných čekatelích albánského trůnu, na příklad o vévodovi Ferdinandu z Bourbon-Montpensieru, a zejména jméno německého synovce rumunské královny, prince Viléma z Wiedu,

Jednání
s Tureckem.

Ruský nátlak.

Jeho neúspěch.

Ztráta
Drinopole.

Otázka ostrovní.

Obava z války
řecko-turecké.

Úmluva
athénská
(13. listopadu).

Poměry
albánské.

Nápadníci
trůnu.

stálo od počátku v popředí těchto dohadů, provázených zmatenou agitací rozličných agentů a dobrodruhů v prostředí katolických, pravoslavných i muslimských kmenů škipetarských, dychtivě očekávajících především hojný příliv peněz z ciziny, jenž by byl jaksi samozřejmým doprovodem budování nového státu národního.

Mezinárodní
komise pro
Albánii.

V průběhu června a července dohodla se londýnská konference velvyslancek o zatímním statutu, podle něhož Albanie se měla státi knížectvím, jehož panovníka určí velmoci, zaručující zároveň i neutralitu nového státu. Zatímní správu jeho povede mezinárodní komise, složená ze zástupců šesti velmocí a jednoho zástupce albánského, která zejména zajistí bezpečnost veřejnou a právní řád pomocí nového četnictva za velení cizích důstojníků; nejdříve měli to býti Švédové, pak úkol připadl však několika Holanďanům. Dvojí mezinárodní komise delimitační měla zároveň provésti přesné určení hranic albánských jak na severu, tak na jihu.

Spor hraniční
s Řeckem.

Při severní hranici úkol byl ovšem poměrně snadný, ježto hlavní body její byly již na jaře 1913 tuhým sporem rakouské diplomacie se Srbskem a Černou Horou dostatečně určeny. Na jižní hranici bylo však třeba, aby londýnská konference načrtla aspoň v hlavních rysech rámeček, v němž se mělo dílo rozhraničovací komise konati. Šlo tu především o Korču na jihu od Presbanského jezera, údolí Argyrokastru s jeho zázemím a pobřeží u Ftelie na jihu od mysu Stilos, ovládající severní vstup do úžiny při ostrovu Korfu. Na tyto části severního Epiru činí si Řecko z národních důvodů nárok, místním obyvatelstvem zřejmě podporovaný, Itálie nasadila však všechny páky, aby kraj ten Albánii zachovala. V duchu tajné dohody z 8. května nalezla pak při tom rozhodnou podporu Rakouska.

Poměr Itálie
k Rakousku.

Vzájemný poměr mezi Vídní a Římem v době té byl velmi složitý. Irredentistické sklony a nevěle vůči všemu rakouskému trvaly v italském prostředí a stupňovaly se zřejmě rozličnými drobnými událostmi, jako bylo odsouzení osmnáctiletého studenta terstského Maria Sterle vídeňským soudem na pět let do káznice pro článeček oslavující popraveného Oberdana. Ve sněmovně římské padala tehdy, zejména z úst poslance Chiesy, tak prudká slova proti Františku Josefovi I., že vláda se pokoušela aspoň v protokolu jednacím je umlčet i rakouský vyslanec rozhořčeně demonstroval. Později — v srpnu 1913 — vzbudilo zase v celé Itálii hlučnou nespokojenost připuštění slovenčiny a charvatštiny v zemském sněmu istrijském a zejména výnos místodržitele prince Hohenlohe, jímž se městské radě

terstské zakazovalo užívati v úřadech obecní správy Vlachů do království příslušných.

Tím vším se zeď nepřítelů vzájemné mezi oběma státy trčící jen ještě zvyšovala a sám ministr San Giuliano vyslovoval vůči rakouským zástupcům pochybnost, bude-li možno za stavu toho trvale zachovati klidné vztahy vzájemné mezi oběma členy trojspolku. Než zároveň obava, aby Itálie nezůstala ve svém boji vůči řeckým aspiracím jak v otázce Dodekanesu, tak při určení albánských hranic osamocena, nutila ji, hledati s Vídní dobrou vůli. Neboť Řecko nalézalo zjevnou podporu nejen Francie a Ruska, nýbrž i u císaře Viléma II., a pouze s rakouskou podporou podařilo se italskému zástupci dosáhnouti toho, že 11. srpna londýnská konference ve věci jižních hranic albánských zásadně rozhodla nepříznivě pro Řecko.

Itálie proti
řeckému
rozpětí.

Korča.

Provedení rozhodnutí toho na místě samém nebylo ovšem lehké, neboť sporné pohraničí bylo obsazeno řeckým vojskem, které nejevilo valné chuti k ústupu, a rozhraničovací komisi mezinárodní vítalo v Korče i jinde vášnivé volání obyvatelstva „Spojení s Řeckem nebo smrt“. Bylo zřejmo, že věc se tedy aspoň značně protáhne, zároveň stalo se však i severní pohraničí albánské jevištěm zmatků, které na chvíli dokonce evropskému míru se mohly státi osudnými.

Spory srbsko-
albánské.

Tam tlačilo zase Rakousko na Bělehrad, aby srbské oddíly s půdy Albánii zásadně přičleněné ihned za demarkační čáru byly staženy; neklid kraje, jehož poměry již po řadu let nebyly normální, znesnadnil však hladké provedení těchto požadavků. Škipetarské kmeny byly příliš zvyklé, hleděti na kraj v jejich dosahu ležící jako na oblast své zvěle, a tvrdily, když se nová správa proti jejich často povážlivým návštěvám pohraničním dozorem chránila, že nemohou ve svých horách žíti bez pravidelné návštěvy trhů v Pěči, Dibře nebo Ochridě. Obviňovali nadto Srby, že jejich krajany v dosahu své moci utiskují, a v září podařilo se jim opravdu roznítiti bouře v Struze, Dibře a Ochridě; i Prizren byl jimi ohrožen. Srbskému vrchnímu velitelství jevílo se proto nutným, 29. září část nedávno demobilisovaného mužstva opět pod prapory povolati s úmyslem, nejen vytlačiti albánské houfce ze srbského území, nýbrž k jeho zajištění obsaditi opět část albánského pohraničí až do přesné delimitace a zavedení lepšího pořádku v rozháraném státěčku.

Vídeň
patronem
Albánců.

Věc vzbudila však ve Vídni hlasité protesty a pokřik, že Srbsko pod nicotnou záminkou v dohodě s Řeky chce podlomiti životnost albánského

státu dříve, než se mohl pevně ustaviti, což prý Rakousko nesmí za nic připustiti. A opět jest tu neúnavný Conrad, který se chápe i této podružné třísky, aby jí žádoucí ohníček válečný rozdělal.

Generál prožíval tehdy právě dny velmi nevlídné. V zápětí po těžkém zklamání z Redlovy aféry i nezdárného výsledku druhé války balkánské upadl při velikých manévrech konaných v jižních Čechách do zjevné nemilosti arcivévody Františka Ferdinanda a cítil, že se mu v úřadě chvěje půda pod nohama. Náladu jeho povznesla ovšem v září poněkud návštěva německých manévřů ve Slezsku, kde se sešel s Moltkem a dosáhl na něm slib příznivějšího zřetele k rakouským podnětům v otázce případného společného postupu ve válce s Ruskem. Také nový šéf generálního štábu italského Pollio tu byl a vystupování jeho opravňovalo k naději, že vojenská správa italská přece jen vážně se obírá znova případnou pomocí italských sborů na Rýně při německém úderu na Francii. Než Conrad setkal se tu 8. září v Salzbrunnu také s Vilémem II. a odnesl si z rozhovoru s císařem dojem, že rozhodne-li se Rakousko k útoku na Srbsko, Německem nebude opuštěno. Proto po návratu do Vídně tlačí na Berchtolda, aby zmatků srbsko-albánských k útoku takovému bylo užito, a nalézá u ministra aspoň částečně ohlas. Berchtold míní zejména, že by bylo snad možno, obsadit vojensky srbský Šabac a míti v něm záruku vyklizení albánského pohraničí Srby, litoval však, že vážný vojenský úder do Srbska lze vésti teprve asi tři neděle po vyhlášení mobilisace, ježto do té doby prý ostatní moci do věci se vloží a boji předejdou.

Za této nálady vůdčích kruhů vídeňských bylo na snadě, že ani návštěva Pašićova, ve Vídni tehdy učiněná, nemohla míti příznivého účinku. Srbský státník, který se vracel z Mariánských Lázní, byl by opravdu rád upravil poměr království k habsburské monarchii tak, aby jakákoliv srážka aspoň pro blízkou dobu byla zažehnána. Vypravovalo se sice o něm později, že prý při podpisování bukureštského míru vůči řeckému zástupci prohodil slova toho smyslu, jakoby Srbsko vzrostlé bojem s Tureckem ihned proti Rakousku o novou kořist obrátiti se chtělo. Vskutku pochopoval však Pašić dobře, že jeho země, válkou dosti vyčerpaná, především k náležitě úpravě nově nabytých území všechny své síly musí obrátiti, a ostatně působili na něho za bukureštského jednání nejen rumunský král Carol a jeho ministr Majorescu, nýbrž i německý státní tajemník Jagow v tom smyslu, aby poměr království k Rakousku zlepšiti se snažil. Proto v rozhovoru, který měl

s Berchtoldem 3. října, vyslovoval srbský státník snahu, zajistiti vzájemné přátelské styky obou mocí „na celá příští desetiletí“, ale narazil na odmítavý chlad.

V korunní radě, téhož dne ve Vídni konané, stejně jako při poradách, které o deset dní později následovaly, převládalo naopak přesvědčení, že životní podmínky monarchie žádají nezbytně toho, aby proti Srbsku drsnou pěstí se zakročilo. O konečném cíli takové vojenské akce ovšem mezi předními rádci koruny nebylo shody; kdežto Conrad opakoval své smělé plány přičlenění větší části Srbska k říši ať již přímo, ať ve volnějším způsobu po vzoru bavorském, odmítal Tisza rozhodně jakékoliv množení slovanského živlu v mocnářství a byl ochoten spokojiti se zkrušením Srbska značnou pokutou peněžitou a diplomatickým pokořením. Než ani on nebyl zásadně proti válce, i kdyby měla na srážku s Ruskem se rozšířiti, a pravil, že prý konečně bude lépe s nutností tou dříve než později se vypořádati.

Výsledkem porad bylo rozhodnutí, požádati srbskou vládu, aby obsazené kraje albánské ihned vyklidila; kdyby však odpověď její byla vyhýbavá nebo odkladná, podepřítí požadavek příkrým ultimatem a po jeho vypršení sáhnouti ke zbraní. Císařovo svolení k tomu bylo získáno, zároveň bylo však třeba zajistiti si i z Berlína souhlas k tomuto postupu, jenž mohl míti důsledky nejvážnější. Proto týž den, co rakouský vyslanec „přátelskou výzvu“ v Bělehradě podával, 15. října, obrací se Berchtold k německému kancléři s výkladem o tom, jak tentokráte rakouská vláda, nechce-li ve vážnosti svých jihoslovanských příslušníků úplně poklesnouti, musí jednati co nejrázněji a že i Německo snad uzná, „daß es doch selbst großes Interesse an Zurückdämmung der slawischen Flut habe.“ A tentokráte pochopili v Berlíně opravdu, že by opětovné zakřiknutí rakouského rozběhu přece jen mohlo ohroziti základnu spojeneckou tím spíše, že zároveň i v Římě souhlasili horlivě s tuhou obranou albánských zájmů proti Srbsku.

Proto mohl již 16. října vyslanec Tschirschky Berchtolda ujistiti souhlasem své vlády k chystané akci, k níž pak v zápětí došlo k obecnému překvapení evropské veřejnosti. Neboť Pašić, netuše, že Vídeň zase jen číhá na příležitost k pokořující ráně, odpověděl opravdu na rakouskou výzvu, podporovanou také diplomatickým zakročením nejen z Berlína a Říma, nýbrž i Petrohradu a Paříže, způsobem poměrně málo uspokojivým. Srbsko odvolá prý své posádky z albánské půdy, ale teprve až lepší úprava vnitřních poměrů nového státu dá záruku pohraničního klidu; a naznačoval nad-

Conrad a
Vilém II.

Pašić ve
Vídni.

Jeho marné
nabídky.

Korunní rada
3. října.

Zakročení
v Bělehradě.

Berlín povoluje
Vídni.

Rakouské ultimatum Srbsku (18. října).

to, že místní poměry žádají nutně revise hranic, londýnskou konferenci mezi Srbskem a Albanií určených. Na to odpověděla však Vídeň 18. října prostým ultimatem a válečnou hrozbou, nepodrobí-li se Bělehrad ihned její výzvě a nevyklidí-li albánské území veskrze do osmi dnů. Krok ten provázel pak i německý vyslanec výstrahou, že prý Rakousko věc míní vážně a že Německo jest vázáno „zu seiner vollen moralischen Unterstützung“.

U mocností trojdohody způsobilo toto zcela neočekávané rakouské „udeření na stůl“ zjevné pohoršení a v Srbsku samém oživily ovšem znova trpké vzpomínky na pokoření z března 1909. Ale jako tehdy byli Srbové nuceni i nyní slyšeti z Petrohradu pouze důtklivou radu k povolnosti a přiznání, že císařská moc není ještě sto, aby váhou svého meče drobného chráničce obhájlila. Jen úplným ústupem bylo lze tedy zachrániti království před rakouským útokem a proto 20. října prohlásil Pašić rakouskému zástupci, že provede do vyčtené lhůty vyklizení albánského pohraničí.

Ve Vídni byly ovšem kruhy, jimž trestní výprava do Srbska se byla stala takřka utkvělou představou, poněkud zklamány tímto výsledkem, ale utěšovaly se domnělým vzrůstem rakouské prestiže, rázným jednáním dosaženým, a zejména také naději, že pro konečné účtování se Srby, k němuž dříve nebo později vhodná příležitost se nalezne, se strany německé odpor se již nejeví tak tuhým. Naději tu posiloval totiž nejen souhlas Berlína k nedávnému ultimatu, nýbrž zejména také některé výroky Viléma II.

Císař setkal se 18. října při slavnostním zasvěcení pomníku bitvy národů v Lipsku s generálem Conradem a tentokráte jeví se názory Vilémovy na spor srbsko-rakouský podstatně jinými, než kdy před tím. Vyslovovalť přesvědčení, že vojenské pokoření Srbů jest možné bez zakročení jiných mocí, a neodmítal jeho nutnosti „In ein paar Tagen“ pravil „mußt ihr in Belgrad stehen. Ich war stets ein Anhänger des Friedens; aber das hat seine Grenzen. Ich habe viel über den Krieg gelesen und weiß, was er bedeutet, aber endlich kommt die Lage, in der eine Großmacht nicht länger zusehen kann, sondern zum Schwert greifen muß“.

Vilém II. zajel si v zápětí potom do Čech, kde byl ve dnech 23. až 25. října hostem Františka Ferdinanda na Konopišti a 26. navštívil pak i císaře Františka Josefa I. v Schönbrunnu. Tehdy měl zase s Berchtoldem rozhovor, který zaslouží značné pozornosti tím spíše, ježto císař sám vytkl, že v něm vyjadřuje své nejnvtitnější přesvědčení. Souvěký vzestup slovan-

stva prohlašuje tu Vilém II. především za dějinnou událost významu tak zásadního, jaký mělo jen stěhování národů, a proto jeví se mu zápas germánského západu s vlnou tou z východu se valící úkolem osudově neodvratným, který zásadně odsouvá stranou všechna hlediska spolku tří císařů a sv. alliance. Bez ohledu na monarchickou solidaritu musí naopak německý i rakouský panovník vítati i revoluční výbuchy moc císařskou ohrožující, ježto košile prý jest bližší než kabát tam, kde jde o bytí a nebytí.

Proti slovanské vlně jest ovšem nutno i v Rakousku samém se opřít. Při nedávném pobytu svém na Konopišti měl prý císař příležitost vyslechnouti nářky některých členů vysoké aristokracie rakouské i uherské na to, jak slovanské národy v monarchii nabývají převahy. Toho nesmí býti. „Die Slawen sind nicht zum Herrschen geboren“ pravil císař výslovně, „sondern zum Dienen. Dies muß ihnen beigebracht werden“. Rusko ovšem podle dobrých zpráv, které císaři přicházejí z kruhu vysoce postavených baltských Němců, nebude aspoň po šest let schopno řádné výkonnosti vojenské, i když se neběte v počet tamní revoluční nebezpečí. Jest však nutno, aby při velikém a neodvratném měření sil mezi německým západem a slovanským východem rakouská moc nebyla ani na balkánských hranicích ohrožena vážným útokem z boku. Proto jest třeba Srbsko, jehož válečná hodnota se tak stkvěle osvědčila a jehož úspěchy i na rakouské Slovany mají tak vzpružující účinek, stůj co stůj přivésti do vleku rakouské moci a tím mocnářství zajistiti nepochybnou převahu na Balkáně asi tak, jako ji mělo Rusko v Mandžusku. K dosažení toho mínil císař, že postačí snad hospodářské ústupky učiněné bez ohledu na zájmy rakouských agrárníků a hlavně štedrá ruka, ježto prý v Srbsku panovníkem počínaje každý jest zvuku peněz přístupen; ostatně i pomocí rumunských přátel jest asi možno v Bělehradě působiti, kdyby však cestou tou nešlo Srby získati tak, aby i vojsko své pod rakouské velení postavili, nezbude, než sáhnouti k násilí. „Denn wenn Kaiser Franz Josef etwas verlangt, so muß die serbische Regierung sich beugen, und tut sie es nicht, so wird Belgrad bombardiert und solange okkupiert, bis der Wille Seiner Majestät erfüllt ist, und des Säbel zu ziehen, wann immer Ihr Vorgehen es nötig machen wird“.

Toto ujištění, že Rakousko může s ním „voll und ganz rechnen“, opakoval pak císař znova a stupňoval je dokonce v tvrzení, že vše, co přijde z Míčového náměstí, pro něho bude rozkazem.

Srbský ústup.

Vilém II. a srbská otázka.

Jeho rozhovor s Berchtoldem (26. října).

Protislovanské výpady.

Získání Srbska nebo jeho znásilnění.

Váha císařových slov.

Každý kdo měl příležitost Viléma II. zblízka pozorovati anebo aspoň dobře byl zpraven o pravé ceně jeho sebe slavnostnějších výroků, věděl ovšem, že z pěnlivé hlavy císařovy může v brzké době zcela jiný, opačný názor na věci evropské vytrysknouti. Zároveň zůstávala však hesla a hlediska jím v podobných hovorech rozhazovaná velmi působivými zárodky kvasu často osudného, jako bylo zejména heslo o neodvratném zápasu slovanského s germánstvem, v němž Rakousko musí býti stůj co stůj po boku Německa jako spolehlivý spojenec zachováno.

Dotkli jsme se již toho, jak heslo to zejména ve vůdčích kruzích německého důstojnictva zapouštělo kořeny tím spíše, ježto i z prostředí rakousko-uherské armády se mu dostávalo význačných podnětů. Tak referoval 23. října 1913 německý zástupce v rozhraničovací komisi severoalbánské, major generálního štábu von Laffert, o svém rozhovoru s rakouským kolegou, který jej ujišťoval, že rakouské důstojnictvo při vzrůstu rozvratných sil slovanských v habsburské monarchii čeká pouze od Německa „alles Heil, auch für das Deutschtum Österreichs“ a že jest prý svrchovaný čas, dokud rakousko-uherská armáda ještě zmíněnému rozvratu odolává „noch einmahl, vielleicht zum letzten Male, die gesamten österreichischen Slawen für das Germanentum ins Feuer zu werfen“. A generální štáb německý měl zprávu tu za dosti významnou, aby ji samému císaři předložil, jenž několika ráznými vykřičníky svůj souhlas s ní dal na jevo.

Jako v Konopišti historická šlechta rakouská, tak stavěla se i značná část vůdčího důstojnictva rakouského s generálem Conradem v čele pod ochranný štít německý, nedbajíc valně vlastní důstojnosti monarchie, jak jí ještě Aehrenthal býval pamětliv, jen aby si vyprosila německý souhlas k útoku na nenáviděné Srbsko. A Vilém II. couval, jak se zdálo, opravdu a slevoval se svého původního odporu proti vůdčím směrnicím vídeňské politiky. Lpěl sice stále na tom, aby citlivosti Rumunska bylo ve všem šetrněno a nechtěl proto ještě slyšeti o těsnějším sblížení se s Bulharskem, takže Berchtold byl nucen 8. listopadu k svému žalu, když Ferdinand Koburský do Vídně znova zajel své spojení nabízet, odkázati jej prostě na těžko schůdnou stezku přes Bukurešť; ale temperamentní výroky Vilémovy o bombardování Bělehradu a ochotě, jíti za rakouskou politikou na Balkáně s nezlomnou věrností, neztrácely proto vší ceny a byly aspoň směnkou „in bianco“ podepsanou, již bylo možno ve vhodném okamžiku Berlínu předložiti.

Nálada vojenských kruhů rakouských.

Rakouští Slované na oltáři německví.

Odmítnutí bulharských námluv.

Na okamžik takový bylo však třeba zatím sečkat, když Srbsko před hrozivou výzvou ustoupilo a vlny zvířené válkou na Balkáně se zjevně počaly uklidňovati. Zbývalo tu ovšem ještě nemálo svízelných otázek, jejichž dořešení diplomacií evropskou udržovalo ve střehu a zvýšené činnosti. Tak rozděl ostrovů egejských mezi Turecko a Řecko nebo spor o jižní hranice albánské. V něm, jak víme, vůdčí slovo měla Itálie, ale Rakousko šlo s ní, a společně pohrozili Řecku 30. října vážně svým zakročením, nebudou-li obvodů londýnskou konferencí Albánii přiznané řeckým vojskem do sklonku roku úplně vyklizeny a práce delimitační komise mezinárodní bez překážek provedena.

Ostatně také položení základů k řádnému životu státnímu v novém knížectví albánském mezinárodní komisí správní nebylo věcí lehkou a ani zajištění panovníka pro státec ten se neobešlo bez dlouhých okolků. Neboť ačkoliv Řím a Vídeň, na nichž především záleželo, záhy se shodly na osobě prince z Wiedu, bylo třeba cestu k trůnu rozličným jednáním v zemi mu upravit a nápadník sám kladl značné podmínky. Než vše to byly již pouhé dozvuky velikých rozhodnutí, jež nedávno padla na bojišti, a dozvukem takovým osvědčila se býti i příhoda, která na samém sklonku roku způsobila nový, prudký poplach ve světě diplomatickém, události blízkého východu s živým zájmem sledujícím. Byl to případ generála Limana von Sanderse.

* * *

Neočekávaně důrazná porážka Turecka způsobila od sklonku roku 1912 v Německu trapný neklid nejen v kruzích vojenských, citlivých pro značný přesun činných složek válečné pohotovosti v Evropě, nýbrž byla těžkou ranou zejména také pro všechny, kdož kladli těžiště hospodářského rozpětí německého v budoucnosti do oblasti říše osmanské. Jak vážně jevil se nyní ohroženým svůdný obraz, který kreslil ještě nedávno třeba Pavel Rohrbach ve spise „Der deutsche Gedanke in der Welt“ o tom, že omlazené Turecko vymění francouzský nátěr svých vůdčích vrstev za solidní kulturu německou a stane se jejím předvojem na blízkém východě i proti britským vlivům! Všeněmecký tábor nepřestával ovšem burcovati dále německý zájem projevy, jako byl spisek Jäckhův „Deutschland im Orient nach dem Balkankrieg“, ale hlásila se zároveň neodbytně i obava, snese-li Turecko vůbec okleštění, jež mu přinesla prohraná válka.

Sám Vilém II. podléhal ve věci té náladám velmi pessimistickým a obá-

Hrozby Řecku.

Vilém z Wiedu.

Německo a Turecko.

Úvahy
o rozdělení říše
osmanské.

val se, že jest třeba počítati i s úplným rozkladem říše sultánovy, při němž velmoci dychtivě budou sáhati po kusech tureckého území. Pro případ ten byl rozhodnut, získati Německu především pobřeží Kilikie s Mersinou, Adanou i Alexandrettou i rozsáhlým zázemím jednak do středu Malé Asie, jednak až k Bagdadu sáhajícím. Nový státní tajemník Jagow jednal o možnostech těch ve Vídni i v Římě a operovalo se při tom již s mapkami, na nichž rozdělení Turecka vážně bylo zobrazeno. Ovšem cařihradský vyslanec Wangenheim varoval před jakýmkoliv ukvapením v choulostivé věci té, vytýkaje zdravé jádro moci osmanské i jeho tuhou odolnost, a také v táboře trojdhody nejevil se valný sklon k tomu, dělení oblasti, která ode dávna byla osudnou křižovatkou tolika žádostivostí, postavití soubor velmocí před zkoušku zvláště nebezpečnou. Zejména na svatební schůzce berlínské v květnu 1913 zjistil Vilém II. nepochybně, že ani cář, ani král anglický nejeví žádné chuti k tomu, aby sáhli na zmenšené Turecko; a podobně vyslovil se i král italský při své kielské návštěvě v červenci 1913.

To neznamenalovo ovšem, že by podobná zdrženlivost platila také pro dělbu hospodářských výhod, zajišťovaných té oné moci v rámci osmanské říše. V ohledu tom byla již minulost zatížena náležitým dědictvím vzájemného závodění o rozličné koncese, zejména k těžbě rudné a výstavbě drah i přístavů hledící, a při tom jevil se, jak víme, zejména veliký projekt dráhy bagdadské jaksi páteří, k níž se přimykalo husté spleťvito nároků a koncesí pobočných i hotový gordický uzel diplomatických vyjednávání Německa s táborem trojdhody.

Shon o zájmové
oblasti v
Turecku.

Vyjednávání ta nebyla válkou balkánskou nikterak přerována a do-
tkneme se jich ještě na jiném místě. Zároveň přimnožila však porážka
Turecka a nejistota jeho dalších osudů jen ještě dychtivosti takřka všech
velmocí po rozmnožení žádoucích koncesí a zabezpečení rozsáhlých „zá-
jmových oblastí“ — v Berlíně tomu říkali „Arbeitszonen“ — na půdě
asijského Turecka, takže aspoň v tomto směru bylo možno mluvití přece
o jakémisi dělení, zejména, když se — podobně jako kdysi v Číně — o kus
koláče počaly hlásiti i moci, dotud v závodění tom nezúčastněné.

Adalie a
Alaja.

Tak přichází Italie s nárokem na zajištění zájmové oblasti v pamfylském
zálivu, jejímž hlavním svorníkem by byla nová dráha z Adalie do zázemí
vedená, kdežto Rakousko hlásilo se o sousední úsek s přístavem Alaja. Ale
obojí požadavky křížily se namnoze s německými plány v kilickém obvodu,
v Londýně obávali se zase, že by Italie oporou o Dodekanesos i pamfylské

pobřeží mohla naléztí nevítaně silné posice v blízkosti Kypru a Egypta,
německý a francouzský kapitál střetají se v prudké soutěži nejen o přístavy
a pobočky železniční v Anatólii i pobřežní oblasti syrské, nýbrž i jinde;
na příklad při návrzích na výstavbu černomořského přístavu Herakleje, kde
na blízku firma Hugo Stinnes získala uhelná ložiska.

Herakleja.

Byly to zkrátka zmatené závody a šarvátky rozličných skupin kapitalis-
tických i předvojů hospodářského imperialismu, vedle nich vztyčovaly se
však otázky finanční rovněž neobyčejné složitosti. Jak má říše sultánova
dostáti svým ohromným, již z minulosti nahromaděným závazkům úvěr-
ním, jak má dále odváděti slíbené příspěvky k začatým již velikým stavbám
železničním i přístavním, když nešťastná válka jí vrhla na krk nové ohromné
břímě vydání mimořádných, zároveň však zmenšila její bohatství o tolikero
úrodných krajů? Stav říšských financí byl více než žalostný; po měsíce
úředníci a důstojníci turečtí neviděli platu, komise londýnskou konferencí
určená k tomu, aby stanovila, co z tureckých státních závazků přejde na ví-
těze, sešla se sice v červnu v Paříži, ale odročila své jednání ihned s vypuk-
nutím války mezi spojenci a nebylo jí možnou uvéstí v proud. A Turecko po-
třebovalo při tom k dalšímu životu nezbytně nových půjček, u nichž bylo
záhadou zjednání náležité záruky, nehledíc k tomu, že také při nich vzájemná
žárlivost a nedůvěra jednotlivých skupin velmocenských jednání ztěžovala.
K tomu všemu přistupovaly pak naléhavé otázky zásadního dosahu ve vnitř-
ní správě říše a při její nové úpravě pomoci cizích odborníků, při nichž
rovněž nebylo nouze o politická úskalí; zejména bylo tak při otázce arménské.

Tiseň
tureckých
financí

Rozčilení, do něhož válka říši tureckou uvrhla, hrozilo v asijských vila-
jetech, Arménci osídlených, zvýšenými výbuchy muslimského fanatismu
a kurdských nájezdů; byla nadto obava, že se do oblasti té přejeje také ne-
vítaná záplava t. zv. mohadžirů, muslimů ze ztracených okresů evropských
do Asie prchajících. Rusko, kde o věc se zajímal zejména kavkazský místo-
držitel hrabě Voroncov-Daškov, tlačilo proto v Cařihradě od počátku 1913
nejen na zamezení těchto násilností, nýbrž vystoupilo později důrazně s po-
žadavkem, aby tolikráté již slibovaná a berlínským kongresem z roku 1878
nařízená reforma státní správy v arménské oblasti konečně byla provedena.
A přinášelo ihned hotový projekt, který vytvářel z oblasti té určitý celek
správní pod řízením křesťanského guvernéra s podobnými zárukami, jaké
kdysi při reformních pokusech makedonských byly vyžadovány. Turecko,
obávajíc se, že by tím vznikl zárodek svéprávného státečku arménského,

Arménská
otázka.

Ruské
podněty
reformní.

chovalo se vůči věci sice z míry vyhýbavě, ruský podnět stal se však přes to od července předmětem jednání zvláštní komise velvyslanecké v Cařihradě.

Giers a
Wangenheim.

V ní německý zástupce Wangenheim čelí především zástupci ruskému Giersovi jako obhájce řešení pro Turecko méně povážlivého, úplně však ani Berlín nemohl volání Arměnců po ochranných zárukách přezírat, ježto právě oni byli živlem v oblasti bagdadské dráhy a německého zájmu hospodářského velmi význačným. Proto snaží se na ně německá diplomacie působiti hlavně pomocí t. zv. Deutsche Orient-Mission, v čele s armenofilským pastorem Dr. Lepsiem, a po dlouhém vyjednávání dospěli i Giers a Wangenheim v listopadu 1913 k dohodě o tom, že správní reforma arménská má se provést v rámci dvou úseků, jejichž generální inspektoři, sultánem jmenovaní, by měli po boku evropské poradce a četnictvo cizími instruktory seřizené. Anglie, která kdysi o Arměnce se živě byla zajímala a jejíž součinnost při věci té i nyní s turecké strany byla očekávána, ustoupila naproti tomu zcela do pozadí ze snahy, aby zbytečně nedůvěru Ruska i Německa nevzbuzovala.

Jejich dohoda.

Bylo ovšem třeba, přivést i tureckou vládu k tomu, aby řešení mezi Ruskem a Německem smluvené v život uvedla, a to slibovalo nové značné průtahy, ježto sebevědomí mladotureckých držitelů moci v Cařihradě ani porážkou nebylo zlomeno tak, aby se opravdu zřeklo svých národně-centralistických hesel a smířilo upřímně s politikou střízlivé ústupnosti vůči neosmanským národnostem. Než i jejich odpor zdál se překonán, když 8. února 1914 porta k návrhům Ruskem ve věcech arménských předložených dala aspoň zásadní souhlas.

Dohoda
rusko-turecká
o Armenii
z 8. února 1914.

Ve věci té podařilo se tedy vzájemnou nedůvěru ruskou a německou vhodným kompromisem překlenouti. Mnohem nesnadnějším ukázalo se to v otázce, jež souvisela s vojenskými reformami v říši turecké.

Povznést co nejrychleji zdrcenou vojenskou výkonnost říše účelnou reformou a zachrániti tak aspoň trosky jejího mocenského postavení ve světě, bylo utkvělou myšlenkou vůdčích hlav cařihradské vlády, ještě než dozněly poslední výstřely před Drinopolí a Skadarem. Proto oznámil již v dubnu 1913 veliký vezír Mahmud Ševket paša německému vyslanci, že se hodlá obrátiti do Berlína s prosbou o odborníky, kteří by provedli obrodu turecké armády. Vyslanec Wangenheim uvítal to s nadšením a psal do Berlína hned o možnosti, že by němečtí reorganisátoři tureckého vojenství

Reorganisace
turecké
armády.

mohli zaujmouti v Cařihradě podobné postavení, jako měl v Kahýře anglický „sirdar“ v čele vojska egyptského.

Vilém II. přijal zprávy ty sice s jistou mírou nedůvěry ve zdar pokusu, dal se však přesvědčiti, že způsobem tím nejlépe se otupí hrot nemilé pověsti, že v balkánské válce zároveň i německé vojenství, jako vychovatel tureckých štábů, spolu porážku utrpělo. Skutečnost pak, že ani cář, ani král anglický, když jim při osobní schůzce v Berlíně na konci května o svém úmyslu zmínku byl učinil, výslovných námitek nevyslovili, a Mikuláš II. prý dokonce věc vítal jako záruku před případnými novými útoky Bulharů na Cařihrad, dodala Vilému II. odvahy, provést jí prostě a bez jakékoliv přípravy diplomatické. Vojenský kabinet císařův určil za šéfa chystané turecké mise generála Otu Limana von Sanderse, dotud divisního velitele v Casselu, a veškeré jednání o jeho úkolech a právech konala pouze vojenská místa, nikoliv úřad kancléřský.

Německá
mise.

To vedlo ke koncům velmi povážlivým. Zástupcům německého zájmu vojenského zdálo se totiž, že mohou převzít záruku za lepší úspěch, než měla před tím instrukční mise von der Goltzova, jedině, dostane-li se turecká armáda úplně do rukou generála Limana a jeho pomocníků. Činili tedy podmínkou jejich vyslání, aby pruský generál měl nejen na pět let rozhodující moc ve všech vojenských školách a výchovných oddílech, spolu s právem konati kdekoliv odborné inspekce; měl státi se nadto členem nejvyšší vojenské rady s rozhodujícím vlivem při všech jmenováních generálů tureckých a zároveň velitelem 1. sboru armádního, v Cařihradě garnisonujícího. Rovněž měli němečtí důstojníci, v počtu více než 40 s ním do Turecka vyslaní, jen jemu podléhati, a také jim nebyl zajištěn pouze úkol instrukční, nýbrž i důležitá místa v generálním štábu, velení tří divisí v obvodech s Cařihradem sousedících a velitelství několika vybraných pluků. Bez výslovného souhlasu německého poradce neměl pak žádný cizí důstojník naléztí přijetí v osmanské armádě.

Generál
Liman von
Sanders.

To znamenalo opravdu něco zcela jiného, než obyčejné mise instrukční; mohlo se takřka mluvit o převodu jádra tureckých vojenských sil do německých rukou a bylo pochopitelné, že v samotném Cařihradě dlouho váhali, než přistoupili na podmínky; 20. září byla však zásadní dohoda podepsána a zbývalo jen dojednání rozličných otázek osobních, aby mise se mohla do Cařihradu vydati. Při tom jednání dalo se zcela pod pokličkou a nestala se o něm zmínka ani, když ruský ministr zahraničních věcí Sazo-

Podmínky jeho
poslání.

nov, Berlínem 22. října projížděje, s kancléřem o rozličných otázkách tureckých hovořil. V zápětí však pronikly podrobné zprávy o věci do veřejnosti a způsobily zejména v Rusku neočekávané vzrušení.

Rozruch
v Rusku.

Mluvívalo a psalo se o tom, že misí Limanovou vskutku Cařihrad se stává německou tvrzí, že to, oč Rusko roku 1878 po prolití potoků krve evropskou diplomacií bylo připraveno, pruskému militarismu hladkým úskokem do klína padá ke zjevné škodě říše císařské, která nyní bude míti hohenzollerského klíčníka u bran Černého moře a může se rozžehnat se vsí nadějí na příznivé řešení úžinné otázky v budoucnosti.

Také v dumě nalézalo rozhořčení to hlasitého výrazu. Předseda vlády ruské Kokovcov snažil se proto nejprve věc srovnávat kompromisem. Při návštěvě Berlína 17.—20. listopadu vymáhal u císaře i u kancléře především, aby německý generál aspoň nebyl pověřen velením přímo v Cařihradě. Je-li již naprosto nutno, aby sborové velení převzal, ať to učiní mimo hlavní město turecké a choulostivou oblast úžinnou, třeba u sboru v Dri-nopoli položeného. V Berlíně nejevili však nižádné chuti k ústupkům; císař dovolával se toho, že při nedávné osobní schůzce Mikuláš II. proti reorganisační tureckého vojenství německými odborníky nic nenamítal, Bethmann-Hollweg pak popíral vůbec politickou příchut' věci, sesouvaje vše na vojensky-technickou stránku její a dokazuje, že jinde než v Cařihradě úspěšná činnost náčelníka mise jest nemožná. Opravdu 27. listopadu generál Liman von Sanders podepsal smlouvu se všemi původními podmínkami a 4. prosince vyšlo sultánovo iradé, které hotovou věc vyhlášovalo.

Kokovcov
v Berlíně.

V Petrohradě se tím však nemínili nikterak spokojiti a zejména Sazonov pojímal záležitost co nejvážněji. V opětovných rozkladech, z nichž zvláště memorandum z 6. prosince bylo důrazné, snažil se cáři ukázati, co všechno jest v sázce. Rusko, jemuž se nepodařilo v nedávné krizi balkánské pro svěvolný odpor Vídně vymoci Srbům přístup k Adrii a zachovati Černohorcům Skadar, bylo také v otázce získání Kavally Bulharům především německou diplomacií přemoženo; nyní mělo nečinně hleděti na to, jak německá vojenská mise ovládne Cařihrad a opevní jej i okolí mořských úžin tak, že pro Rusko navždy zmizí možnost, bez ohromných ztrát závoru tu prorazit tím spíše, ježto si zároveň vláda turecká právě tehdy v loděnici Armstrongově zajistila rozestavěný dreadnought, jež měl již v únoru býti dodán, a jednala i o koupi druhého, pro Brasílii stavěného námořního kolosu. Tímto zvětšením svého válečného loďstva mohlo se Turecko státi

Sazonovova
memoranda
cáři.

nejen Řecku hrozivým soupeřem, nýbrž předstihnouti výzbrojí i loďstvo ruské v Černém moři, kde se admirálita teprve počala s programem větších staveb vážněji obírat, takže až do roku 1917 nebylo naděje, že by tu mohla žádoucí počet silných jednotek válečných do služby postavit.

Sazonov ukazoval pak výrazně, co pro Rusko znamená závora úžinná, s držením moci v Cařihradě těsně spojená, že jest to okov svírající veškeré národní hospodářství říšské, které se v poslední době jak zemědělsky, tak průmyslově právě v guberniích při Černém moři mohutně rozvinulo. Ukázala to názorně zejména nedávná válka italsko-turecká, kdy dočasné zavření úžin před nebezpečím vlašského nájezdu poškodilo jen vývoz jihoruského obilí za několik měsíců o více než 172 milionů rublů. Stav takový, kdyby nabyl nezvratné trvalosti, znamená pro ohromnou říši poměr zcela nepřírozený a ponižující, takže zajištění jeho změny a nabytí klíče k Černému moři jevílo se opravdu nejdůležitějším bodem v celkovém programu císařské politiky. Rusko nesmí za nic dáti padnouti úžinám do cizích rukou, nesmí se však spokojiti ani s jejich neutralisací, jež by se zajisté za kritických chvil válečných neúčinnou osvědčila. Než ani odzbrojení a otevření úžin pro všechna válečná loďstva cizí by nesvědčilo zájmům ruským; jest moci císařské třeba získati nad nimi vlastní moci dozorcí, to jest posvátný příkaz dějinný říše ruské.

Otázka
úžinná
jádrum ruské
politiky.

Sazonov nemínil se však nikterak ve věci té oddávati illusi, jaké kdysi podlehl Izvolskij, že by bylo lze úspěchu takového docíliti pouhou obratnou hrou diplomatickou; jen válkou v rámci veliké srážky evropské se to prý může podařiti a hledisko to zaznívalo opětovně v jeho pamětních spisech cáři podaných. Kruhem německých historiků, s otázkou válečné viny řemeslně se obírajících, byl z úvahy té proti ruskému státníkovi ukut hlavní důkaz, jakoby Sazonov svým názorem na úžiny byl císařskou politiku vědomě a obmyslně stočil na útočnou dráhu a všemožné urychlení válečné katastrofy za žádoucí cíl postavil. Nestranná kritika ve výkladu Sazonově nic takového nenalézá; naopak, nalézá tam výslovné vytčení, že vnitřní poměry císařské říše žádají naléhavě dalšího potvrzení míru v Evropě a neurychlování rozkladu turecké říše. Ježto však věc ta nikterak nezáleží pouze na vůli Ruska a osudná srážka může přes noc vzejíti z rozličných místních sporů, na příklad z napětí mezi Tureckem a Řeckem o ostrovní otázku, měl ruský ministr za nutno, přesné rozyaze podrobiti vyhlídky a prostředky říši pro takový případ volné. Proto žádal cáře zejména, aby mohl svolati

Její spojení
s evropskou
válkou.

Nutnost
zvláštních
porad
vojenských.

zvláštní poradu vůdčích ministrů s hlavami vojska a loďstva, kde by se pojednalo zejména také o možnosti, v zápětí po vypuknutí války obsaditi včas Cařihrad a úžiny námořní přepravou (desantem) zvláště připraveného sboru.

Cář dal svolení k poradám takovým, dříve však než k nim došlo, rozvinul se prudce diplomatický zápas o misi Limanovu. Sazonovovi, který po vydání sultánova iradé z 4. prosince viděl, že stojí neočekávaně před hotovou událostí, záleželo velmi na tom, aby v následujícím jednání pevně po boku ruském stála i Francie i Anglie. Navrhl jim proto nejprve podání společné noty v Cařihradě dosti výhrušného obsahu a naznačující zároveň možnost, že by velmoci trojdohody za výhody německé misi poskytované asi žádaly určitých kompensací. K tomu však nebylo ani v Paříži valné chuti a zejména v Londýně couval Grey před tak příkrým vystoupením. Vedle přirozené nechuti k akci, jež byla sto, aby bez kladného zisku pro Anglii zhoršila její poměr k Berlínu a zároveň prohloubila příkop zející mezi oběma skupinami velmocenskými, měl k tomu anglický státník i své zvláštní důvody.

Od jara 1912 stál v čele mise, jež měla turecké loďstvo uvést do lepšího stavu, britský admirál Limpus a činnost jeho zasáhala také do praktického velení. Zároveň sjednala vláda turecká s anglickou firmou Whitworth a Vickers na 30 let smlouvu o vybudování loděnic a arsenálu na Zlatém rohu s plovoucím dokem pro válečné lodi v zálivu Ismidském. To mohlo se s německé strany proti anglické účasti na ruském protestu platně uvést. Proto radil Grey, aby se o věci raději navázalo přátelské vyjednávání mezi Petrohradem a Berlínem, kdežto v Cařihradě se měly spřátelené velmoci zatím spokojiti jen s umírněným dotazem.

Sazonov, ač nerad, byl konečně nucen přistoupiti na toto hledisko a 13. prosince podali vyslanci ruský, francouzský a britský velikému vezíru shodné noty, vrcholící v dotazu, je-li ve smlouvě s německými důstojníky náležitě vzat zřetel na nezávislost Turecka a neohrožuje-li smlouva ta účinnost platných ustanovení mezinárodních o mořských úžinách. Výsledek kroku tak zdrženlivého byl ovšem více než pochybný. V zápětí, 14. prosince, přijel do Cařihradu generál Liman von Sanders s první skupinou svých důstojníků, aby se ujal ihned funkcí svých, a veliký vezír odmítl nazítří potom, 15. prosince, dosti drsně dotaz trojdohody s ironickou poznámkou, že její péče o nezávislost Turecka jest prý opravdu povážlivější než smlouva s německou misí.

Odmítaje předložiti doslovné znění smlouvy s německým generálem ujišťoval jen, že opevnění úžin a zabezpečení Stambulu samého zůstává pevně ve vlastních rukách tureckých. Tím octla se věc jaksi ve slepé uličce a také pokusy z rozličných stran, zejména důvěrným vyjednáváním vyslanců Gierse a Wangenheima v Cařihradě o její klidné řešení činěné, míjely se poměrně dlouho s úspěchem tím spíše, ježto i Liman von Sanders sám se osvědčil mužem velmi neústupným, který čelil každé změně své smlouvy tvrzením, že by ohrozila hned na počátku jeho prestiž. Jako krajní ústupek označoval pouze možnost, že by snad po několika měsících snesl jakousi slevu svých velitelských funkcí.

Tím vším vzrůstala však velmi podrážděnost vůdčích kruhů v Petrohradě a zejména Sazonova samého, jenž by byl velmi rád přinesl aspoň částečný úspěch domácímu mínění veřejnému, podněcovaném proti Německu prudkým tónem ruských i francouzských listů. Leč jeho podnět, aby trojdohoda společným vystoupením diplomatickým v Berlíně jednání dala bystřejší spád, setkával se v Paříži s nevalnou ochotou a se zjevným odporem v Londýně, zejména, když německý státní tajemník Jagow naznačil, že by Německu bylo zásadně nemožno jakékoliv ústupky učiniti, kdyby se společným nátlakem trojdohody otázce dostalo „evropského rázu“. A rovněž nesetkal se s příznivým přijetím ani současný návrh Sazonovův, v Paříži a Londýně předložený, na Portu učiniti důrazný nátlak lodní demonstrací a případným obsazením Trapezuntu, Smyrny a Bejrutu. Neboť možnost, že by takto stupňovaný tlak postavil Německo prostě po bok Turecku a vedl k obecné válce evropské, odstrašovala od něho jak francouzskou, tak anglickou vládu a vedla je zároveň k vyslovení naléhavého požadavku, aby Rusko dříve jasně vyslovilo, kam až chce jíti v případě nezdaru výrazné akce diplomatické.

Bylo proto ruským státníkům nutno s naprostou určitostí domysleti plný dosah věci, a tu se ukázalo, že ani v kruhu nejvyšších rádců cářských Sazonov nenalezal dostatečné opory pro politiku tvrdé ruky. Ve zvláštní poradě, která se o tom s výslovným svolením cářovým v Petrohradě konala 13. ledna 1914, vyjadřovali se sice zástupci branné moci pozemní, ministr války Suchomlinov i šéf generálního štábu Žilinskij, příznivěji než v minulých letech o vyhlídkách možného utkání se ruské hotovosti vojenské nejen s Rakouskem, nýbrž i s Německem. Přes to bylo však předsedou vlády Kokovcovem a také Sazonovem samým přiznáváno, že by válka s Ně-

Irada ze
4. prosince 1913
o misi
Limanově.

Zdrženlivost
Anglie.

Zakročení
dohody
v Cařihradě
13. prosince.

Odmítavý
postoj porty.

Sazonovovy
marné
náběhy.

Porada z
13. ledna 1914.

meckem znamenala pro Rusko nejen nežádoucí otřes, nýbrž že by i vyhlídky její byly velmi pochybné, kdyby v ní z velmocí pouze Francie a nikoliv také Anglie stála po boku ruském. A ve věci té příznával Sazonov, že Anglie, jejíž námořní blokáda podle jeho názoru by jediná Německo mohla v několika týdnech úplně zkrušiti, bezpečným spojencem dotud není. Byť by jí zajisté případná porážka Francie a Ruska nikterak lhostejnou nezůstávala, není zatím ani zavázána, ani valně ochotna po jejich boku války na pevnině se účastniti.

Nutnost
opatrného
postupu
Ruska.

Proto vyzněly porady cářských ministrů v ten smysl, že k důrazným krokům, jež by mohly v důsledcích svých způsobiti válku s Německem, přikročiti nelze, ježto by případný ústup od nich byl velmi nesnadný a zeslabil zejména vážnost Ruska u jeho francouzského spojence. Trpká zkušenost z roku 1909 nebyla ještě zapomenuta, a proto zůstává v otázce Limanově postup ruské diplomacie jak v Cařihradě, tak v Berlíně dále vázán rámcem opatrné zdrženlivosti, doporučované z Paříže i z Londýna.

Ve chvíli, kdy se v Petrohradě k tomuto poznání dospělo, byla však již opravdu snesitelná dohoda ve sporné věci na obzoru, a to především zásluhou Francie a Anglie. Neboť obě moci přes svou obezřetnou zdrženlivost snažily se dodávati Rusku aspoň na tolik účinné podpory, že v Cařihradě znenáhla nabývala vrch obava, aby Turecko nezaplatilo neústupnost ve věci vojenské míse přece jen zhoršením svého postavení v nerozřešené otázce ostrovů nebo zavřením pařížského i londýnského trhu pro turecké půjčky. To pochopovali konečně i v Berlíně, kde zejména se strany anglické působily klidné rady k vytvoření příznivější nálady pro slušné ústupky, a tak našlo se konečně přece východisko ze slepé uličky.

Hlavním kamenem úrazu pro Rusko bylo, jak víme, postavení generála Limana v Cařihradě jakožto velitele tamního sboru armádního; než postavení to ukázalo se generálovi samému méně pohodlným, když začátkem ledna 1914 úřad ministra války v Cařihradě na místo dotavadního jeho držitele Izzeta pašy převzal mnohem náročnější Enver bej, s nímž nebylo pro jeho „diktátorské allury“ valně příjemno státi v těsném doteku denním.

Enver ministrem
války.

Enver opravdu propustil ihned na tisíc důstojníků, chtěje vojsko „epurovati“, a projevoval zřejmou převahu politických hledisek nad odborným zřetelem. Proto Liman nelpěl již tolik jako před tím na sborovém velitelství a v Berlíně našli i prostředek, jakým se mohl jeho ústup z místa toho provésti bez jakéhokoliv zdání porážky. Liman byl totiž 14. ledna

v Prusku povýšen na generála jízdy, a ježto smlouva s portou stanovila, že v Turecku jeho hodnost bude vždy o stupeň vyšší než doma, stával se nyní tureckým maršálem a mohl se vzdáti sborového velitelství jako funkce příliš nízké pro zvýšenou hodnost. Zůstává pouze v čele inspekční a výchovné služby vojenské a tím mizí důvod s ruské strany proti jeho ustanovení činěný.

Liman
maršálkem.

V Petrohradě cítili ovšem dobře, že ústupek nepřináší podstatné změny v obavách hledících především k zesílení vojenské odolnosti Cařihradu a mořských úžin, zvláště když se proslechlo, že Turecko sjednává v Berlíně zároveň koupi dvou nových obrněných křižníků „Moltke“ a „Geben“. Hrot nedůvěry vůči Německu utkvěl proto mnohem hlouběji než před tím zejména v duši Sazonovově a s ním i snaha, poměr k Anglii upevniti a zdokonaliti tak, aby v příští podobné situaci s její podporou bylo Rusku možno bezpečně počítati. Myšlenka, že vůbec trojdohodu by bylo třeba změniti ve skutečný trojspolek, neopustila pak již, jak ještě uvidíme, ruskou diplomacii vůbec, ale zatím aspoň v trapné otázce Limanově bylo tu nalezeno slušné východisko ze soutěsky. Pro ostatní Evropu věcí věru uklidňující byla pak skutečnost, že nebezpečné napětí, jmenováním Limanovým způsobené, konec konců přece jen dohodou bylo vyrovnáno a to způsobem, který prozrazoval zároveň nepochybné zlepšení zásadní vzájemných styků mezi Berlínem a Londýnem. Dojem ten zesilovaly ostatně i některé současné motivy z oblasti politiky mimoevropské.

Dozruky krise
v Petrohradě.

IX.

VELMOCI V ZÁMOŘÍ.

Zámořské
otázky a
Evropa.

V desetiletí mezi koncem války rusko-japonské a začátkem války světové měly otázky dalekého zámoří v souboru vzájemných vztahů evropských velmocí význam a váhu mnohem menší, než v letech předcházejících. Příčin toho bylo několik. Především vstoupily sporem o Marokko, o věci balkánské a dráhu bagdadskou do popředí otázky mnohem bližší, při jejichž řešení se nadto výrazně projevilo nové rozdělení velmocí evropských do dvou velikých táborů, trojspolku a trojdohody. Stojíce proti sobě v ozbrojeném střehu vyčerpávaly pak oba tyto tábory svůj vrcholný zájem rostoucí nedůvěrou vzájemnou, jež tlačila vše ostatní do pozadí. Než byly tu i jiné příčiny.

Zmírnění
imperialistické
vlny.

Veliké srážky předchozího desetiletí, zejména války španělsko-americká, boerská a rusko-japonská, rozřešily s nepochybnou platností řadu palčivých problémů spojených s rozdělem moci v dálných končinách, kdežto problémy jiné, na příklad otázka konečného poměru moci v Tichém oceánu, nejevily se ještě dostatečně zralými k rozhodné hře. Zároveň pozorujeme však, že i původní útočnost imperialistických náběhů, aspoň se zřetelem na jejich úporný zápas o průmyslová tržiště a zdroje surovin v osadním i polokulturním světě, znenáhla poněkud ochabuje, ustupujíc před rostoucím sklonem k rozumným kompromisům. Zejména ve světě velikého kapitálu razí si cestu přesvědčení, že při těsné souvislosti všeho světového hospodářství dohoda získaná i za cenu značných slev z původních rozběhů přinese nepochybně menší škody než krvavý boj, jehož obmezení na určitý úsek nadto postupným tuhnutím velmocenských skupin stále nesnadnějším se stávalo. Nálada ta působí pak také v diplomatickém prostředí a usnadňuje tu smírnou úpravu dokonce velmi starých a složitých sporů i soupeřstev, jako to ukázala třeba dohoda francouzsko-anglická z roku 1904 nebo smlouva anglicko-ruská z roku 1907, jimiž veliký soubor sporných otázek mimo-evropských byl úplně nebo aspoň z části rozřešen.

Kompromisní
řešení sporů.

V obou případech těch bylo ovšem možno tvrditi, že kompromis neusnadnilo jen ryzí přesvědčení o jeho výhodnosti, nýbrž spíše politické motivy, těsně spjaté s vytvářením bojovného šiku velmocenského v zjitřeném prostředí evropském. Složka ta působila zcela nepochybně, zároveň vidíme

však, že i tam, kde jí nebylo, souvěké soutěžení velikých mocí o zámořské osady a oblasti hospodářského vlivu jeví větší míru sklonu k obchodnickému smlouvání se vzájemnému a vytváření mezinárodních koncernů, než roztrínání sporných uzlů s mečem v ruce. Dokladem toho byly stejně události, k nimž došlo na dálném východě, jako konečné řešení sporů o dráhu bagdadskou i německo-anglické vyjednávání o vzájemnou dohodu v osadních věcech afrických; a konečně i v Novém světě hlásily se zároveň pozoruhodné podněty podobného rázu.

Dálný východ.

Dotkneme se tu nejprve věci dálného východu. Viděli jsme (sv. V., 77), jak tam mezi někdejšími úhlavními nepřáteli, Rusi a Japonci, došlo k zřejmemu sblížení, vrcholícímu v obecné smlouvě přátelské z 30. července 1907, jež usnadnila zejména Japonku rozhodné kroky k dokonalému ovládnutí Korey. Rusko vedl k ústupnosti té ovšem především obrat, jímž Izvolskij hlavní zájem politiky cářské převedl z dálného východu k bližší oblasti balkánské, kdežto na straně japonské působily mocně ohledy na možné nebezpečí jiné, vyrůstající z napětí, jež tehdy vzniklo mezi říší mikádovou a Spojenými státy americkými. V něm hlásil se nový, jitrivý problém pro všecku oblast Tichého oceánu závažný, ale také tu byly od počátku při díle vlivné ruce, snažící se, aby soupeřství nevzplanulo ihned aspoň v osudně příkrých formách.

Japonsko a
Spojené státy.

T. zv. gentlemenskou úmluvou podařilo se presidentovi Rooseveltovi a vůdčím státníkům v Tokiu otupiti nejpříkřejší hroty svízelné otázky přistěhovalecké; v červnu 1908 vstoupila úmluva ta v platnost. Bylo ovšem mnoho pochybovačů, kdož nevěřili, že by tyto umělé hrázky diplomaty vztyčované byly vskutku účinné proti živelnému tlaku plemenných nechtů a rozpínavostí, když zejména v San Franciscu ani potom nepřestalo úsilí „Protiasijské federace“ o zásadní uzákonění zákazu smíšených sňatků japonsko-arijských nebo řádů vylučujících Japonce z práva nabývatí nemoovitostí ve státě kalifornském. Také o okázalé plavbě, kterou roku 1908 podniklo válečné loďstvo Unie do vod východoasijských, mínili mnozí, že zvýší vzájemné napětí obou států. Zejména Vilém II. pojil k tomu dokonce určité naděje a rozsáhlé plány, při nichž by Německo k Spojeným státům se mělo těsně přiblížiti (sv. V., 85). Vskutku věc minula však hladce; americká eskadra byla naopak v Jokohamě uvítána s vybranou zdvořilostí a 30. listopadu 1908 byla dokonce mezi Uníí a Japonskem výměnou diplomatických not uzavřena t. zv. dohoda Takaahira-Rootova, kterou obě moci

Dohoda
Takaahira-
Rootova.
(30. listopadu
1908).

si slibovaly podporu k ochraně statu quo v oblasti Tichého oceánu. Se zřetelem k Číně byla při tom znova vytyčena zásada „otevřených dveří“ a rovnoprávné soutěže všech mocí, s „říší středu“ obchodní styky pěstujících.

Bylo ovšem na snadě, že jde tu spíše o dočasné příměří a pouhé odsunutí možné srážky než o základnu míru trvalého; leč i to jeví se ziskem pro klid světový. V předmětné určitosti hlásilo se soupeřství americko-japonské v nejbližší době zejména v Mandžusku, kde se americký kapitál opřený o hledisko rovnoprávné soutěže snažil čeliti výhodám, které Japoncům dávala vláda nad jižním úsekem dráhy východočínské. Byla to zejména finanční skupina Harrimanova, která po léta se zajímala o železniční otázky mandžuské, a zvláště na podzim 1909, získavši součinnost bankovního koncernu Morganova i některých finančních kruhů anglických, vymohla na čínské vládě koncesi k stavbě nové dráhy, jež měla vésti napříč Mandžuskem od Aigunu (na Amuru proti ruskému Blagověščensku) až ke Kin-čau při zálivu Liaotungském; odtud bylo pak již železniční spojení s Pekingem přes Tientsin. V zápětí vystoupil však také státní sekretář Spojených států Knox 6. listopadu 1909 s návrhem mezinárodní „neutralisace“ drah v Mandžusku, podle něhož mělo Japonsko i Rusko přenést správu dráhy východočínské na mezinárodní konsortium, jež by pod společným dozorem šesti velmocí zároveň Číně poskytlo náležité prostředky k rychlejšímu rozvinutí hospodářského života v Mandžusku.

Knox předložil svůj podnět diplomatickou cestou všem velmocím a nalézal zejména v Německu, z části však i v Londýně, pro věc živý zájem. Šlo o to, dovedou-li Rusové a Japonci vytvořiti společnou frontu obrannou proti tomuto tlaku. Nechyběloť ani mezi nimi drobných třenic místního původu a v Petrohradě bylo ještě dosti vlivných osob, naplněných dozvuky nedávného nepřátelství a vytýkajících, že by Rusko nemělo na dálném východě příliš ochotně couvati před vtíravou rozpínavostí zrádných Japonců. V říjnu 1909 zajel proto ministr financí Kokovcov do Charbinu, aby stav věcí mandžuských shlédl a sešel se tu k rozhodné poradě se známým státníkem japonským markýzem Item, který nedávno před tím byl se vzdal vůdčího místa při správě Korey. Než právě při schůzce té 26. října byl Ito zabit Korejcem, který na něm mstil porobení svého národa Japonskem, a rusko-japonské jednání tím utrpělo delší průtah. Návrh Knoxův, nepohodlný té i oné straně, usnadnil však konečné sblížení a roku 1910 bylo zřejmo, že obě moci v Mandžusku východočínskou dráhou vládnoucí a o rozličné

jiné výhody tu opřené hodlají společným úsilím hájiti svého zvláštního postavení proti tlaku amerického kapitálu i amerického hesla „otevřených dveří“ v celé Číně.

Rusko ohrazuje se proti udělení koncese na stavbu dráhy k Aigunu zamířené tvrzením, že má již od roku 1899 závazek vlády čínské, podle něhož veškeré dráhy na sever od Pekingu jest stavěti ruským nebo domácím čínským kapitálem bez zásahů jiných mocí. Japonsko dovolávalo se zase nutnosti, zajistiti vlastní správou jižního úseku dráhy východočínské těžké počátky průmyslových podniků, v Mandžusku japonským přičiněním již před tím založených. Zároveň uzavřely však obě mocnosti 4. července 1910 novou smlouvu přátelskou, výslovně určenou k vzájemné ochraně statu quo v Mandžusku, vyplývajícího v otázce drah z ustanovení míru Portsmouthského a ze smluv s Čínou, jež byly jeho dodatkem.

To bylo okázalé vztýčení společné fronty rusko-japonské proti americkým podnětům, a Vilém II. odsuzoval je rozhořčeně jako hříšné spojování se křesťanského Ruska s žlutým nebezpečím. Opravdu doprovázely veřejně ohlášenou smlouvu tajné články, jež zajišťovaly té i oné straně volnou ruku v upevnění vlastního vlivu v určité oblasti jak v Mandžusku samém, tak i jeho sousedství. Znění jejich není přesně známo, zdá se však jistým, že právě tato důvěrná záruka ruského souhlasu dodala Japonsku odvalu, aby 22. srpna 1910 prohlásilo úplně vtělení Korey do říše mikádovy tím, že mu mladý císař korejský svá výsostní práva navždy a úplně postoupil. A vskutku, ježto s ruské strany proti věci té odpor se neozval, nenarazila ani u ostatních velmocí na vážné překážky.

Kompensace, kterou naproti tomu říše císařská ústupnost svou vyvažovala, ležela, jak se zdá, v pohraničí sibiřsko-čínském. Roku 1911 měla vypršeti smlouva z roku 1881 (viz sv. II., 156), kterou za vrácení Kuldžy a větší části provincie Ili čínská vláda zaručovala ruskému obchodu na třicet let značné výhody, zejména v čínském Turkistáně a Mongolii. Ztráta jich zdála se tím povážlivější, ježto v Petrohradě měli dobré zprávy o tom, jak čínský vliv právě v tomto pohraničí se upevňuje novými posádkami vojenskými i houfnou kolonizační čínského obyvatelstva v prostředí, kde domorodým živlem byli především mongolští kočovníci. Proto vzniká v Rusku úmysl, nejen vymoci na Číně prodloužení smluvních výhod obchodních, nýbrž dosáhnouti i příznivé nové úpravy hranic v kraji urjanchajském, důležitém zlatými doly, a podepřítí zároveň v t. zv. zevním

Americký zájem
o Mandžusko.

Knoxův
návrh
neutralisace.

Vražda Itova
v Charbinu
(26. října 1909).

Smlouva
rusko-japonská
z 4. července
1910.

Aneks
Korey
Japonskem.

Ruské zájmy
v Mongolsku.

Mongolsku, ležícím mezi Sibiří a pouští Gobi, rostoucí odpor domácího mongolského lidu proti čínské vládě.

S požadavky svými, opřeny stížnostmi na domnělé porušování platných smluv s čínské strany, vystoupila ruská vláda v Pekingu velmi důrazně a stupňovala je 24. března 1911 ve skutečné ultimatum, žádající zejména nové úpravy celních řádů v Mongolsku a volnosti pro ruské příslušníky obchodovati tam a majetku nabývat pod ochranou zvětšeného počtu ruských konsulátů. Čína byla nucena ustoupiti a Rusku dostává se tak aspoň částečné kompensace se zřetelem k ziskům, jichž Japonsko v sousední mandžuské a korejské oblasti nabývalo.

Japonsko obnovilo ostatně brzy potom, 13. července 1911, na dalších deset let svou spojeneckou smlouvu s Anglií, ovšem na základně poněkud jiné, než na jaké od roku 1905 spolek ten spočíval. Japonsko nebylo totiž již dále vázáno výslovným ustanovením k případné pomoci Anglii na ochranu jejích zájmů v Indii a v indickém pohraničí, patrně proto, že sblížení se britské moci s Ruskem a jejich vyrovnání vzájemné z roku 1907 záruku tu činilo britské politice již méně naléhavou. Za to bylo naopak Japonsko nuceno vzdáti se vyhlídky na pomoc britskou pro případ své srážky s Uníí americkou, neboť nová smlouva vyjímala z aliančního závazku válečné přispění proti mocnostem, s nimiž by britská říše měla sjednanu úmluvu o rozhodčím vyrovnávání případných sporů; a takováto úmluva byla mezi Anglií a Spojenými státy právě 28. června 1911 aspoň v preliminární formě podepsána.

To znamenalo pro Japonsko nepochybné znehodnocení dotavadního spolenectví s Anglií, ale skutečnost, že naopak zlepšení vzájemných vztahů japonsko-ruských trvalým se jevílo, zmenšovala značně nevýhody z toho plynoucí a není proto naprosto nutno pátrati po domnělých tajných motivech předčasného nahrazení staré smlouvy britsko-japonské smlouvou novou. S německé strany tvrdilo se totiž později, že Japonsko bylo k ní lákáno vyhlídkou na brzký útočný postup trojdohody proti Německu, při němž měla býti jeho pomoc zaplácena německou državou v Kiao-čao; nemáme však žádného dokladu pro tuto domněnku, aniž pro ni mluví vnitřní pravděpodobnost věci, zejména když víme, že ještě v pozdější době v Tokiu se obírali myšlenkou, s dalším odklonem od Anglie spojití těsné sblížení s Německem.

Zejména na počátku roku 1914 dotkl se možnosti té v Berlíně vyslanec

Sugimura, ale narazil u vedoucích kruhů německých na krajní zdrženlivost. Císař i Bethmann-Hollweg obávali se, že by věc způsobila nebezpečné podráždění nejen v Londýně, nýbrž i ve Washingtonu, a v zápětí došlo ostatně i k změně vlády v Tokiu, jež plánu nebyla přízniva. Nový kabinet Okuma-Kato byl totiž spíše anglofilské nálady a zároveň těžkými vnitřními otázkami tak zabaven, že dbal v zahraniční politice všemožné zdrženlivosti.

Ve vztazích velmocí k Číně v letech těch přední místo měla ostatně jednání o veliké investice, na nichž kapitál z několika zemí měl míti podíl. Z rozličných projektů rozsáhlých staveb železničních, které po boxerských bouřích se projednávaly, největší pozornost vzbudil plán nové dráhy z Hankau do Kantonu s četnými odbočkami, který hodlala financovati skupina bank anglických, německých i francouzských, zejména Hongkong and Shanghai Banking Corporation, Deutsch-Asiatische Bank a Banque de l'Indo-Chine. Americký president Taft, nástupce Rooseveltův, vymohl přímým zakročením u regentské vlády čínské, že také americké bankovní koncerny Morganův a Kuhn-Loebův do podniku toho byly pojaty a 20. května 1911 byla podepsána v Pekingu úmluva, kterou získávalo mezinárodní družstvo to koncesi k stavbě zmíněné dráhy nákladem 30 milionů dolarů.

Zároveň však týž syndikát uzavřel 15. dubna s vládou pekingskou předběžné sjednání o půjčku 50 milionů dolarů, již měla Čína užiti především k nápravě své rozrušené měny, k správním reformám a hospodářskému rozvoji Mandžuska; zárukou půjčky té pak měly býti některé zvýšené daně, zejména solní a jiné důchody státní v Mandžusku, a syndikátu zajišťovalo se nadto přednostní právo na případné půjčky další. Dohoda ta narazila však na hlasitý odpor z Petrohradu i Tokia, který zejména v Paříži s účinkem se neminul, a tím věc téměř hotová značně se provlekla přes úpěnlivé naléhání se strany čínské vlády na poskytnutí nutných záloh. V zápětí byly pak bankovní domy i velmoci za nimi stojící na podzim 1911 postaveny v Číně před zcela změněné poměry velikou revolucí, která učinila konec tisíciletému císařství a uvrhla „říši středu“ do osudných zmatků.

* * *

Těžké pokoření, které Číně způsobily bouře boxerské a jejich drsné potlačení cizími vojsky, přivedly do vrcholného varu nespokojenost, již před tím říší zmítající. Živelný odpor proti cizincům vykořisťujícím obchodně čínské prostředí a nakládajícím s jeho císařstvím namnoze jako s útvarem

Čínský ústup.

Japonsko-
anglická
smlouva
z 13. července
1911.

Poměr Japonska
k Německu.

Čína
a mezinárodní
kapitál.

Projekty
veliké
půjčky.

Hnutí
proticizinecké
v Číně.

zcela bezmocným, vzrůstal nepochybně a nabýval rysů prudkého uvědomění národního, zvláště když v zápětí válka rusko-japonská, vedená většinou vlastně na čínském území, ukázala, že i Asiaté dovedou s úspěchem proti Evropanům bojovati. Ovšem jen tehdy, když náležitě upraví své vnitřní řády v duchu pokrokovém a setřesou tíživá závaží přežitých tradic a zastaralých zlořádů.

Nezdar „stodenního“ reformního náběhu nešťastného císaře Kvang-siu z roku 1898 ukázal ovšem, že v Číně není možno jíti prostě touž cestou, jakou šlo Japonsko. Osvícenský reformismus, jenž by opíral vlastenecké hnutí především o oddanou důvěru k národní dynastii a pod jejím vedením hledal cesty k novému životu státnímu, narážel v „říši středu“ na rostoucí odpor většiny národa k nezdárnému panování mandžuských uchvatitelů trůnu a privilegované kasty je obklopující. V davu, který nebyl dotčen západními vlivy, šířilo se mocně nadto přesvědčení, že se nejvyšší přízeň božská od dynastie odvrátila, přesvědčení, jež také v minulých stoletích ne jednou bylo účinnou vzpruhou revolučních otřesů v říši čínské. Tajné spolkářství bují dále a vedle skupin, které s odporem proti mandžuskému dvoru spojovaly aspoň zásadní setrvání při monarchických heslech, hlásí se v mladé generaci již také zřejmě republikánský zášleh. Zejména u těch, kdo poznali svobodnou Ameriku nebo podleli aspoň jejímu vlivu, jenž nejsilněji se jevil ve přístavním ovzduší v Šanghaji nebo v Kantonu.

Tu vzešla konečně dlouholetá setba myšlenek, jež ze své bludné pouti po nejrozdílnějších koutech světa vrhal do vlasti vášnivý Sun Jat-sen. Muž ten, který dlouhým pobytem v cizině od mládí vyprostil takřka úplně kořeny své bytosti z hlíny rodné tradice a jemuž se Čína stala již spíše jakousi pomyslnou vidinou než drsnou skutečností, vystoupil zejména za války rusko-japonské roku 1904 s velmi význačnou proklamací. Podobně jako ruští revolucionáři kreslí v ní svůdný obraz svobodné a demokratické republiky čínské, ozdobený vpravdě messianskými předpověďmi mírového požehnání, které všemu lidstvu prý přinese osvobozené žluté plémě pravým pochopením humanitních příkazů a vytvořením účelné rovnováhy světové, ne válkou, nýbrž plodnou prací posvěcené.

Při tom nevzdává se ovšem strana jeho stoupenců, přijímajících název „Kuoming-Tang“ (četa ničitelů císařství), nikterak ani prostředků násilného teroru, aniž se rozpakuje propagandu svou spojovati s vydražďováním hluché nenávisti lidové proti cizincům. Brzy se hlásá bojkot proti americkému

zboží, protože v Spojených státech žluté plémě jest uráženo, brzy zase bouří se proti Anglii pro stranickost její konsulární justice. Nejen značné pokuty válečné za bouře boxerské, nýbrž i vysoká odškodná, která vynutily některé britsko-americké společnosti na vládě pekingské za to, že se zřekly prostě koncesí na stavby železniční včas nevyužitých, dávaly rovněž působivou látku k hlásání nenávisti proti cizím vyděračům a k deklamacím o tom, jak jest třeba, aby se Čína probudila konečně ze staletého spánku a nadšeným rozletem revolučně-národním setřásla všechny cizí i domácí příživníky. A zejména také proti Japoncům obrací se živá nenávist pro jejich lačné sahání nejen po Korei, nýbrž i po Mandžusku.

U dvora císařského vědomí tohoto rostoucího napětí a povážlivých záchvěvů vši stavby říšské působilo zjevnou bezradnost a trapné kolísání mezi opravnými náběhy a reakčními ústupy, při čemž se ovšem věc neobešla bez doprovodu obvyklých intrik palácových, rozprádaných okolo staré císařovny a sesazeného panovníka. V celku však vítězí zřejmě názor, že tvrdá skutečnost nutí k dokonalému přebudování Číny z theokratického imperia, na základě klasické tradice vládu nad vším kulturním lidstvem si přisuzujícího, na stát, jenž uznává rovnocennost státních útvarů jiných a podle jejich vzoru s větší odborností technickou svou správu nově vytváří.

V ohledu tom se zásadní rozchod s minulostí projevoval rozličnými zjevy. Již před tím byly tu sice náběhy k vytvoření vojska podle evropských vzorů, byly to však spíše pokusy jednotlivých správců provinciálních než říšského celku. Od roku 1903 hlásí se však snaha, kontingenty ty sjednotiti pod správu zvláštního ministerstva v 36 brigádách a dáti tak ústřední moci novou základnu obrannou. Změněný poměr k cizině prozrazují i cesty členů posvátného rodu císařského do ciziny, věc před tím neslýchaná. A nešlo jen o pout pokutného prince do Německa, mírem z roku 1901 vynucenou, nýbrž o dobrovolná poselství ke korunovaci Eduarda VII. do Londýna nebo k otevření světové výstavy do japonské Osaky roku 1903. Zároveň dovoluje se čínským mladíkům hromadné studium na vysokých školách japonských nebo amerických, ač jest zjevno, že si odtud přinášejí namnoze názory povážlivě převratného příděchu.

Nejvýraznějším dokladem, že rozchod s dějinnou minulostí jest míněn zcela vážně, byl císařský rozkaz z 2. září 1905. Jím rušily se zkoušky z klasického vědění literárního, které déle dvou tisíců let byly branou ke vstupu do státní magistratury a základem duchovní povýšenosti její nad ostatním

Nová hesla reformní.

Revoluční kvas.

Sun Jat-sen.

Kuoming-Tang.

Probuzení Číny.

Rozchod s minulostí.

Nové vojsko.

Styky s Evropou.

Zrušení klasických zkoušek r. 1905.

národem; instituce ta, na níž spočívalo dotud také takřka veškeré sebevědomí kulturní převahy čínské vůči ostatnímu světu, měla ustoupiti odbornému školení dorostu podle evropských vzorů, pro něž vzniká rychle rostoucí počet kolejí a jiných ústavů výchovných.

Drsný průvan ze západu proniká tak až do vlastní svatyně Konfuciovy, poráží i císařskou akademii klasické nauky „Han-lin“, a zároveň vítězí v státním životě čínském ještě jiný motiv zásadního dosahu. Vláda pekingská rozhodla se dáti říši novou ústavu podle cizích vzorů; chce tedy jíti konečně touž cestou, jakou šlo před mnoha lety Japonsko. Ovšem věc měla dáti se s náležitou rozvahou; dekretem císařským z 16. července 1905 bylo zatím stanoveno jen, že se zvláštní pětičlenná komise studijní v čele s princem Tsai Tse vypraví do ciziny, aby tam sebrala žádoucí zkušenosti pro účelnou přestavbu veřejného života v říši, a bylo význačné, jak rozhodnutí to přijaly živly pokrokové v mladém pokolení.

Jevily nepokryté podezření, že jde o pouhé sypání písku do očí bez opravdové vůle k podstatné změně vládnoucí soustavy, a z kruhů krajního radikalismu učiněn byl na členy studijní komise dokonce atentát, když 15. října v Pekingu do vlaku vstupovali. Nedůvěra ta nezmizela ostatně ani, když v červnu 1906 výprava se vrátila. Neboť o výsledcích jejích konaly se nejprve u dvora po měsíce důvěrné porady a teprve v září projevil se jejich výsledek v císařském dekretu, kde se slibovalo, že Čína dostane opravdu novou ústavu, ale teprve za několik let; neboť dříve prý jest třeba říši připravit na velikou změnu provedením rozličných správních úprav. Guvernéři jednotlivých provincií měli zatím vlasteneckými výzvami zájem lidu pro věc povzbuzovati.

Tyto poněkud mlhavé přísliby nenalezly dostatečné důvěry v rostoucím kruhu čínské inteligence, zvláště když do národního prostředí pronikaly zprávy ode dvora, že tam reakční skupina mandžuských princů úplně ovládla starou císařovnu a snaží se jen lživým předstíráním ochoty k reformám nabytí času. Pověsti ty rostly zejména, když roku 1907 vynikající generál a místokrál důležité provincie Čili, Juan Ši-kaj, o němž se věřilo, že podporuje reformní směr, znechucen dvůr opustil. Oposiční tisk, jehož střediskem byl zejména anglický Hongkong, sesměšňuje tu sliby ústavní jako planou vějičku a připomíná výstražně nedávné rozehnutí dumy v Petrohradě; z ciziny pak zejména Sun Jat-sen brožurami i listem „Min-pao“ hlásá rudé evangelium národní a sociální revoluce jako jediný prostředek

záchrany a obrození pro ohroženou říši. Jeho bouřlivé útoky proti mírným směrům opravným, kterými se měla stará tradice monarchická aspoň z části zachrániti před přívalem vše ohrožujícím, měly pak tím větší účinnost, ježto zároveň hlad vzniklý z neúrody zejména na jihu od Jang-tse-kiangu vedl k místním bouřím, jež bylo třeba vojskem krotiti a které vedly ke vzniku mnoha tlup, lupičské řemeslo revolučními hesly ozdobujících.

Rozpuštěné vojsko starých korouhví k nim dodávalo rovněž nebezpečný materiál. Z kruhů studované inteligence pokrokové ozývají se stížnosti, že odstranění starého systému zkoušek zůstává jen na papíru a že odborně vzdělaný dorost jest stále odstrkován konservativními držiteli moci. Rovněž zřizování nových škol prý nepokračuje dosti rychle. Revoluční pokolení se cítí proto dále odstrkováným, než také v kruzích starého mandarínátu, místní správou pověřeného, šířil se kvas nespokojenosti, když vláda pekingská opravdu se pokusila o zavádění nových řádů, jež měly zejména podstatně obmeziti dotavadní skutečnou nezávislost jednotlivých provincií na vládním ústředí a dáti říši organickou učeněnost správní. Pro odpor ten bylo nutno nové řády zaváděti jen jako pokus v několika málo provinciích v blízkosti Pekingu.

Císařovna, zaleknuta rozličnými projevy revoluční nálady, ustupovala krok za krokem. V září 1907 byl Juan Ši-kaj znovu povolán ke dvoru a zřizuje se t. zv. dvůr ústavní kontroly, poradní sbor, jenž měl připravit dvoukomorovou ústavu „podle přání lidu“. Prohlašuje se nadto zrušení starých výsad mandžuských a zásadní rovnoprávnost Číňanů s těmito někdejšími dobyvateli země, jež má zejména vzájemné sňatky obou plemen umožňovati; nadto ohlašují jiné dekrety brzké zřízení provinčních rad, složených z předních osob obchodního a vzdělaného světa a v prosinci opakovaně zнова slavnostní slib ústavních řádů.

Než skutečný účinek slibů těch neodpovídal nikterak rostoucí nedočkavosti nespokojených živlů. V letech 1908 provinční rady nebyly ještě zřízeny a skutečného uklidnění nepřinesl ani veliký dekret vyšlý 27. srpna 1908 z porad dvora ústavní kontroly. V něm byl sice postup chystaných prací ústavních a opravných, jež měly vyvrcholiti v zřízení říšského parlamentu, určitěji vyhraněn než ve všeobecných příslibech předchozích, ale doba devíti let, až k roku 1917, kterou si dvůr pro dílo to vyhrazoval, jevila se horlivým stoupcům ústavní obrody příliš dlouhou. Podzemní hnutí revoluční zraje zejména na jihu čínském a neklid vzrostl, když 15. listo-

Studijní komise do ciziny.

Ústavní sliby.

Nedůvěra pokrokových živlů.

Rostoucí zmatky.

Juan Ši-kaj.

Zrušení výsad mandžuských.

Dekret z 27. srpna 1908.

Změna na trůně (15. listopadu 1908).

Reakční příznaky.

Spojené státy a Čína.

Finanční tíseň vlády.

padu 1908 zemřela konečně stará císařovna Tseu-hsi. Den před ní zemřel však i nešťastný, cukrovkou chorý císař Kvang-siu, patrně sotva smrtí přirozenou, a na trůn vstupuje tříletý hošík Pugi s císařským jménem Hsüan-Tong. Výkon vlády za něho připadl pak jeho otci, princovi Čunovi, vypravenému kdysi k omluvě boxerských bouří do Německa, jenž byl bratrem zemřelého císaře a nevynikal nikterak schopnostmi žádoucími pro toho, kdo měl zachrániti říši před hrozícím úplným rozvratem.

Zdálo se naopak, že regent jest pouhou loutkou v rukou koterie mandžuských princů, zejména když odstranil opět ode dvora nepohodlného Juan Ši-kaje, a proto vládní sliby, že se dodrží program srpnový, nenalézají mnoho víry. Opravdu dvůr dbal především o reformy, jež mohly jeho postavení zesílit; zřizuje se nová admirálita, jež má válečné loďstvo nově budovati, a k reorganisační armády pomýšlí se na povolání německých důstojníků-instruktorů k velikému potěšení císaře Viléma II., jehož jen důrazné námitky kancléře Bethmanna-Hollwega zdržely od toho, aby s přílišnou okázalostí a nadšením neohlašoval všemu světu úmysl zachránovati Čínu před rozvratem a zjednati tam německému vlivu podobné postavení jako v Turecku.

Císař počítal při tom stále především se součinností Spojených států amerických, kde opravdu potřeby průmyslového i kapitalistického rozpětí spojené se snahou, zachovati v obrozené Číně protiváhu proti povážlivému vzrůstu japonské moci na dálném východě, udržovaly živý zájem o věci čínské. Vůdčí státníci Unie vystupují opětovně s okázalostí jako ochránci integrity „říše středu“ a dodržování zásady „otevřených dveří“ v celém jejím rozsahu. Již nahoře dotkli jsme se toho, jak s americké strany se Číně nabízela finanční pomoc k vyproštění Mandžuska z kurately rusko-japonské, a americký kapitál měl vůdčí místo i při tvoření konsortia mezinárodního, jímž měla býti v Číně spolu s uskutečněním rozsáhlých plánů železničních poskytnuta i možnost všeobecné sanace státního hospodářství. Finanční tíseň vlády pekingské byla v tu chvíli opravdu svrchovaná; k značným nákladům odškodného za boxerské bouře a nedodržené smlouvy koncesní cizím společnostem družily se schodky na důchodech celních způsobené novými zákazy dovozu opia, většina výnosu daní a cel zůstávala v rukou místní byrokracie a zvýšené t. z. likinové poplatky sotva stačily na úhradu úroků starších půjček. Pokusy o nové poplatky kolkovní a vnitřní půjčky minuly se s úspěchem a při tom veškeren hospodářský život ohromně říše.

nerozvíjel se žádoucí měrou zejména také pro nedostatek řádného oběživa peněžního. Jedině nová velká půjčka v cizině mohla vládu prince Čuna zachrániti před osudným ztroskotáním a umožniti jí provedení oprav, jichž vývoj nutně vyžadoval.

Při tom naráží však vláda pekingská měrou stále rostoucí na opozici sil, které vývoj ten v rozličných vrstvách národa byl rozpoutal a jejichž žádostivost postupné ústupky dvora císařského jen ještě stupňovaly. Takovým ústupkem velikého dosahu bylo zejména konečné zavedení volených provinciálních zastupitelstev na podzim 1909. V nich dostalo se vzrušenému prostředí žádoucí tribuny k hlasitému pronášení stížností a k účinné agitaci pro urychlené splnění ústavních slibů. Vůdčí živly v těchto sněmících vytvořily si jakýsi samozvaný výbor v Pekingu usídlený a přiměly regenta k tomu, že 3. října 1910 svolal i ústřední sbor poradní, v němž 100 členů bylo vládou jmenováno, 100 však zvoleno provinciálními sněmíky.

Bylo to cosi, jako svolání sněmu notáblů Ludvíkem XVI. roku 1787 v předvečer veliké revoluce, a také v Číně výsledek byl podobný. Vláda jest strhována stále dále na dráze ústupné; 4. listopadu 1910 vydala dekret značně zkracující termíny postupu roku 1908 ohlášeného. Podle něho mělo již roku 1911 vzniknouti zodpovědné ministerstvo ústřední a 1912 konati se volby do národního shromáždění zákonodárského, takže 1913 mohla býti Čína již monarchií ústavní podle západního pojetí. Při tom vzrůstala však v rozličných provinciích anarchie zřejmým poklesem státní autority i rozpoutáním revoluční agitace za hladných bouří v některých krajích, při nichž se obviňovalo úřednictvo státní ze zločinné spekulace s obilím. Jinde hlásí se odpor lidový zase proti novým školám, v kruzích čínských kapitalistů protestuje se na jaře 1911 proti soustředění železničních koncesí v rukou nového konsorcia čtyř cizích velmocí, kdežto v provinciálních shromážděních se rovněž hlásí odpor proti příspěvkům, jimiž mělo býti financování těchto staveb opřeno.

Množí se vůbec nářky na to, že země propadá střemhlav do rukou mezinárodní lichvy, vládě činí se však i jinak výčitky pro slabost vůči cizině, která se chystala zjevně říši oklestiti na všech stranách o její okrajové državy. Již anekse Korey Japonskem v srpnu 1910 vzbudila u čínských vlastenců mnoho zlé krve, jsouc provázena dohodou rusko-japonskou, zajišťující oběma mocnostem trvalou nadvládu v čínském Mandžusku. Rovněž ústupky ruským ultimatem na jaře 1911 v mongolském pohraničí vynucené

Provinciální sněmíky.

Program ústavní rekonstrukce ze 4. listopadu 1910.

Rostoucí rozvrat.

Obavy o celistvost říše.

Mongolsko
a Rusko.

jevily se tím povážlivější, ježto v zápětí po nich, v červenci, v Urze dochází k shromáždění mongolských předáků, kde byly přednášeny hlučné stížnosti na to, jak prý čínské úřady mongolský živel utiskují, a vysláno dokonce do Petrohradu poselství, žádati cíře o poskytnutí vojenského oddílu na ochranu velikého převora lamajské církve mongolské, t. zv. kutuchtu, v Urze sídlícího. Vláda pekingská snažila se čeliti tomu rozmnožováním posádek a plánem železničního spojení Urgy s Kalganem, ale přilévala tím ovšem jen oleje do ohně.

Tibet.

Povážlivé poměry hlásily se ostatně také z Tibetu, kde rovněž hlava lamajské církve to byla především, jež čínskému panství v tomto okrajovém území činila značné potíže. Dalajlama, který roku 1904 při anglickém útoku na Lhasu byl uprchl do Mongolska, rozpakoval se dlouho vrátiti se do své residence, i když tam Angličanů již nebylo a jejich dohodou s pekingskou vládou roku 1906 čínská vrchní moc nad Tibetem byla zase zajištěna.

Dalajlama
v Indii.

Dalajlama nebyl jí valně přízniv, doufaje, že spíše oporou o Rusko získá úplnou nezávislost; teprve 1909 nalézáme jej opět v Lhasse, ale jen na krátko. Zpráva, že větší četa čínská k upevnění říšské nadvády do Tibetu přišla, přiměla jej znova k útěku ze země, tentokráte na jih do Dardžilingu a pak i dále do Kalkuty, kde se snaží indickou vládu přiměti k tomu, aby proti čínskému panování v Tibetu vojensky zakročila.

Ve smyslu smlouvy s Ruskem ze srpna 1907 britská vláda nemohla a nechtěla tak učiniti, ale neodepřela hlavě lamajské církve pohostinství na indické půdě a vyslovila v Pekingu důrazně názor, že sice uznává čínskou vrchní moc nad Tibetem, ale jen, když tam bude ponechána zvláštní vláda domácí. Vůči rozhodnutí čínských vládců, jímž dalajlama byl prohlášen za sesazena, trvala pak na tom, že věc se nemůže týkati jeho postavení jako duchovní hlavy všeho lamajského církevnictva. Z toho všeho bylo zjevno, že podobně jako na severu Ruskojevilo sklon podlamovati čínské panství v Mongolsku, na jihu, v Tibetu, podobné sklony prozrazovala Anglie, která právě roku 1910 byla také poslední nezávislý státec himalajský, Bhutan, pod svůj dozor uvedla.

Veškeré tyto neúspěchy říšské politiky a zřejmou újmu vážnosti jména čínské v okrajových územích klade vlastenecká oposice pekingské vládě za vinu a pokusy regentovy, čeliti revoluční agitaci zvýšeným tlakem policejním, mýjely se veskrze účinkem. V květnu 1911 bylo sice opravdu jme-

nováno zodpovědné ministerstvo, řada mandžuských princů v něm zasedající v čele se starým princem Kingem nezískala však nikterak důvěry národního prostředí, a smlouvy, jež vláda ta uzavřela s finančním konsortiem, v němž americký a anglický kapitál s francouzským a německým byl sdružen k velikým půjčkám na výstavbu drah a sanaci měny, budily pro své tvrdé podmínky obecné pohoršení.

Revoluční hnutí „kuoming-tang“, které po nezdaru hladových bouří roku 1907 jen ještě pevněji se organizovalo jako přísežná jednota se střediskem hlavním v Hankau a jeho okolí v povodí dolního Jang-tse-kiangu, připoutalo k sobě zvláštní pozornost vlády, když v srpnu 1911 zejména ve Vučangu byly zachyceny zásilky zbraní pro chystaný odboj a pátrání ukázalo, že do revoluční organizace jsou zapleteni i někteří důstojníci nového vojska. Stíhání jim hrozící urychlilo však jen vypuknutí vzpoury; 19. srpna 1911 vzbouřilo se oddělení zákopnické, k němu přidaly se dva pluky pěchoty a záhy stála značná část provincie Hupei v plném odboji. Revolucionáři zmocnili se důležitých měst Hankau a Hanjangu a přenesli hnutí i na sever velké řeky, zřídivše zatím vládu pod vedením brigádníka Li Juan-konga. Vládní vojsko potlačilo je sice na chvíli, dobylo Hankau, kde zle hospodařilo, ale revoluce šíří se přes to po celém jihu, kde zejména staré nenávisti proti mandžuské dynastii mocně ožívují.

Regent Čun projevil v těžké chvíli té význačnou bezradnost a hledal konečně spásu v tom, že povolal 27. října internovaného Juan Ši-kaje zpět do Pekingu, kde mu svěřil otěže vlády jako plnomocnému komisaři císařskému. Čínský Valdštejn stál u cíle svých tužeb, kdy mohl s pomstou za utrpené příkoří spojení nasycení své nesmírné ctižádosti. Místo, aby bojoval za záchranu dynastie, odjíždí ihned do Šanghaje k vyjednávání s revolucionáři. Mezitím pak jeho důvěrníci zastrašují dvůr a umožňují Juanovi, že po návratu do Pekingu tu mohl jako ministerský předseda sestaviti vládu, v níž není již princů mandžuských a která slibuje bez jakýchkoliv odkladů nový, ústavní režim v život uvést.

Zatím však co v Pekingu pětiletý císař podle starého zvyku činil veřejné pokání ze svých hříchů na smíření nespokojeného božstva, radikální stoupeni Sun Jat-senovi nabývali v jižních provinciích další půdy, a zmocnivše se 30. listopadu Nankingu, svolali tam národní shromáždění ústavodárné, kde krajně pokrokový, namnoze republikánský duch nabyt rychle zjevné převahy. Juan Ši-kaj vyslal do shromáždění toho rovněž své zástupce, aby

Zodpovědné
ministerstvo.

Vzpouřa
ve Vučangu
(srpen 1911).

Revoluční vláda.

Juan Ši-kaj
plnomocným
komisařem.

Národní
shromáždění
v Nankingu.

s revolucí vyjednával, současně vymohl však 6. prosince dekretem vdovy po císaři Kvang-siu sesazení prince Čuna se stolce regentského a vlastní pověření touto nejvyšší hodností. V národním shromáždění nankingském nový regent snažil se pak získati většinu pro názor, že zájem říše žádá opravdu toho, aby dynastie na trůnu byla zachována, byť i s mocí ústavně velmi těsně vymezenou a takřka jen sakrálního rázu, ježto by jinak okrajové oblasti s Mandžuskem v čele od Číny odpadly, jako se vskutku již stalo s Mongolskem, kde v říjnu čínská posádka z Urgy byla vyhnána a „kutuchtu“ se postavil v čelo hnutí za úplnou nezávislost kraje.

Provolání Číny
republikou
(29. prosince
1911).

Než většina nankingského shromáždění nedbala vývodů těch, zástupci Juanovými ostatně více než vlažně hájených, a povolala Čínu za ústavní republiku; 29. prosince zvolili zástupci 16 provincií Sun Jat-sena za jejího zatímního presidenta a nová revoluční vláda, v Nankingu ustavená, oznámila to 5. ledna 1912 velmocím okázalým manifestem, zvěstujícím sesazení císařské dynastie a nový republikánský ústroj říše.

Chvilí zdálo se, že Juan Ši-kaj bude bojovati za zachování monarchie a že se rozpoutá tuhý zápas mezi severem, spíše konservativním, a jihem, plně zvěřeným revolucí. Než ani na severu vládní vojsko nejevilo dosti spolehlivosti a ctižádostivý Juan Ši-kaj nemínil dávatí vše v sázku pro bezmocnou dynastii tím spíše, že veliké osobní plány své mohl právě v republice snáze provést. V Pekingy vládne bezradnost, mnoho mandžuských princů emigruje do Mandžuska a výsledek byl, že návodem Juanovým dětský císař i vdova po jeho předchůdci 12. února 1912 vyslovili svou vlastní abdikaci.

Abdikace
císařství
(12. února 1912).

Byl to zcela zvláštní, ale s podstatou čínské duševnosti zcela shodný dojem, když dotavadní „syn nebes“ klidně prohlašuje, že vůle většiny obyvatelstva, v níž se zřejmě projevuje vůle boží, mění císařství čínské na republiku, a pověřuje Juana Ši-kaje úkolem, v dohodě s jihem upravití nový stát tak, aby v něm společné vlastenectví spojovalo Čiňany, Mandžurce, Mongolce, Tibetce i Turkmeny a integrita říše byla zachována. Nankingské shromáždění souhlasí s tím a povoluje odstupujícímu císaři apanáž i určitá sakrální práva při očistných obětech.

Juan Ši-kaj
v čele státu.

Žádalo se sice zároveň, aby Juan Ši-kaj osobně do Nankingu přišel pro řádné pověření své vládní moci, opatrný generál dovedl se tomu však vyhnouti pod záminkou nutného potlačení bouří, jež v Pekingy byly vypukly, a dosáhl opravdu toho, že revoluční shromáždění jej uznává za zatímní hlavu vlády a samo se rozchází, když byl také Sun Jat-sen na hodnost pre-

sidentskou resignoval. Juan Ši-kaj vytváří pak v Pekingy s obecným souhlasem novou vládu se zatímním národním sborem poradním, v němž umírněné živly měly podstatně více místa než měly v nankingském shromáždění.

Jeho zřejmým úspěchem bylo také, že sám Sun Jat-sen přichází v létě 1912 do Pekingy a přijímá úřad plnomocného komisaře železných drah s úkolem, velikou půjčku s konsorciem cizích kapitalistů sjednati. Neboť revoluční hnutí zastavilo ovšem provedení obou velikých úvěrních operací na jaře 1911 smluvených tím spíše, že zároveň i odpor Japonska i Ruska proti nim padal na váhu. Než ani nová vláda Juan Ši-kajova nemohla se bez půjček těch obejít a po některém jednání podařilo se v červnu 1912 dosáhnouti toho, že i Rusko i Japonsko do konsorcia věřitelů přistoupily, které tak jakožto úvěrní syndikát šesti velmocí se nově ustavilo, slibující nové vládě čínské „reorganisační“ půjčku 125 milionů dolarů.

Syndikát šesti
velmocí.

Podmínky, které konsortium s půjčkou spojovalo, byly ovšem velmi tvrdé; zejména záruky i zástavy státních důchodů, závazek přednostního práva na jakékoliv půjčky další a právo dozoru nad čínskými financemi znamenaly hluboké zásahy do vlastní svrchovanosti říše čínské, velmi bolestné právě u národa, který se domníval, že rozmachem vlastenecké revoluce zlomil tísnivé okovy nedůstojné minulosti a jako nový člen se řadí k ostatním svobodným národům. Hledisku tomu dostalo se pak zvláštní závažnosti tím, že nový president Spojených států amerických, Woodrow Wilson, jakmile v březnu 1913 v úřad svůj se uvázal, okázale prohlásil, že nepřipustí, aby americký kapitál dále setrval v tomto souručenství, svobodný rozvoj mladé republiky čínské vyděračsky ohrožujícím.

Wilsonovo
zakročení.

Okázalým gestem tím, jež znamenalo zároveň zásadní odklon demokratického presidenta od dotavadní politiky Unie v Číně, vypadl opravdu ze sannačního konsortia důležitý článek americký, jednání mezi zbývajícími pěti skupinami kapitalistickými o uskutečnění půjčky šlo však přes to dále, ač ovšem vzájemná žárlivost a nedůvěra mocí za nimi stojících konečný výsledek značně znesnadňovala. Znesnadňovala jej však i skutečnost, že 8. dubna 1913, po volbách místy velmi bouřlivých, v Pekingy zahájen byl parlament o dvou komorách, kde oposice proti zatímní hlavě státu, Juan Ši-kajovi, dosti hlučně se ozývala, zvláště když komora zvěděla, že president 26. dubna bez jejího předchozího souhlasu podepsal konsortiu kruté podmínky pro půjčku vyžadované.

Parlament
v Pekingy
(duben 1913).

Oposice vytýká vládě zároveň, že nedovede s úspěchem hájiti zájmu říše

proti cizím rukám, jež ji hodlají nejen lichevně ochromiti, nýbrž sahají zřejmě na její hranice.

Opravdu z velmocí vláda Spojených států jediná prozrazovala upřímný zájem na tom, aby nová republika čínská, jejíž uznání president Wilson 2. května 1913 dal diplomaticky vysloviti, skutečně síly nabyla. Z ostatních velmocí zejména Rusko i Japonsko se netajily tím, že zvýšená bezmocnost, do níž velikou říši vnitřní zmatky uvrhly, jim jest vítána především k tomu, aby z ní těžili pro své zvláštní zájmy. Ježto pak souběžná snaha ta nevyučovala nikterak vzájemné nedůvěry, pojistily se obě mocnosti ve směru tom tajnou úmluvou z 8. července 1912, Sazonovem a japonským vyslancem Motonem v Petrohradě podepsanou, kterou Japonsko slíbilo, že oblast svého zájmu v severním pohraničí čínském neposune na západ přes 116° Greenwich, tedy za čáru procházející asi od Nerčinska k Pekingu.

Tím zůstávalo ruskému vlivu zejména t. zv. zevní Mongolsko vyhrazeno, a vláda cářská opravdu 3. listopadu 1912 smlouvou s kutuchtou v Urze vzala v ochranu svou snahy mongolské po nezávislosti na Číně. Ruské vojsko obsadilo tehdy pod záminkou ochrany svých konsulátů v čínském pohraničí vůbec rozličná města, také Kašgar, zatím co zase na jihu Anglie umožnila dalajlamovi, aby z Indie do Tibetu se vrátil a tam o nezávislost kraje na Číně se přičiňoval, s čímž v Londýně zřejmě spojovali možnost naléztí v Tibetu pro britské zájmy vyrovnání výhod, kterých Rusko v Mongolsku se domůže.

Na věci ty vede vlastenecká oposice v Pekingu tedy hlasitý nářek, jsouc při tom naplněna i proti Německu nedůvěrou pro pověsti, že se prý odtud dostává stoupencům monarchické vlády v severní Číně podnětů k tomu, aby se pokusili o reakci a obnovení císařství. Zmatek vzrostl zejména, když sněmovna odepřela ratifikovati úmluvu o veliké půjčce, vyslovujíc se zvláště proti Japonsku s povážlivou nenávistností, a na jihu radikalism znova zdvihl hlavu k revolučnímu odporu.

Z jeho střediska, Šanghaje, zaznívají vášnivé výzvy k Juan Ši-kajovi, aby se vzdal vlády, Sun Jat-sen sám obrací se proti němu a v červenci 1913 občanská válka mezi severem a jihem jest zase v plném proudu. Juan Ši-kaj upevnil se však zatím dostatečně ve své posici, která mu byla zřejmě jen branou k skutečné diktatuře, a dobyl 27. srpna Nankingu, kde se byla jižní vláda revoluční ustavila. Rozhodný úspěch jeho byl nepochybný, duševní původce revoluce Sun Jat-sen prchá znovu do ciziny a 6. října provedla

sněmovna, ovšem spolehlivým vojskem obsazená, volbu vítězného generála za řádného presidenta republiky zatím na pět let; 10. října bylo jeho slavné nastolení.

Jednání jeho o velikou půjčku vleklo se sice dále bez konečného úspěchu, ale značným ziskem bylo aspoň, že dosáhl téměř obecného uznání republiky čínské, jež byly dotud vedle Spojených států jen republiky Brasilie a Cuba vyslovily. Ovšem nikoliv bez těžkých obětí. Tak bylo nutno uznání Ruska vykoupiti smlouvou z 5. listopadu 1913, kterou Čína sice zachovala vrchní moc nad Mongolskem, ale pouze podle jména, ježto do správy země a jejích hospodářských řádů se neměla nikterak mísiť. V ohledu tom Rusko zabezpečilo si úmluvami s mongolskou vládou v Urze všechny žádoucí výhody a zejména vyhlídku, že stavbou nové dráhy se sibiřskou magistrálou spojené svůj protektorát nad Mongolskem řádně utuží.

A podobné úpravy snaží se zároveň dosáhnouti i Anglie pro Tibet revisí traktátu z roku 1906, zatím co vůči Japonsku bylo nutno novými koncesemi železničních staveb v jižním Mandžusku vykoupiti jeho uznání republiky čínské, jež bylo vskutku ovšem spíše uznáním diktatury Juan Ši-kajovy. Neboť čínský „Bonaparte“, jakmile na této straně byl zajištěn, vypudil prostě jihočínské radikály ze sněmovny ráznou „epurací“ její po vzoru Cromwellově a rozpustil konečně 10. ledna 1914 komoru vůbec, ponechávaje na jejím místě pouze poradní sbor 72 notablů, jenž měl vypracovati novou ústavu.

V únoru byla rozpuštěna ostatně i provinciální i městská zastupitelstva, a nová ústava, 1. května 1914 prohlášená, ponechávala dílu revoluce čínské již jen pouhé jméno republiky. V pravdě ustavovala vojenskou diktaturu Juan Ši-kajovu, stavíc mu po bok vedle státní rady jen bezmocnou komoru s pouhou poradní pravomocí, pomocí jejíž však mohl president údobí vlády své podle libosti prodlužovati. I státní bohoslužbu konati po vzoru císařském umožňoval mu nový kult, navazující na zbožnění Konfuciovo.

Ze všeho toho bylo zřejmo, že revoluční převrat v Číně s tak zvučnými hesly provedený se sklání na zcela podobnou dráhu, jakou šla veliká revoluce francouzská konsulátem a císařstvím Napoleonovým. Pro světovou politiku však zvláště důležitě bylo při tom, že pád dotavadní moci a krvavé zmatky v říši tak ohromné, k níž tolikéřé žádostivosti ciziny se obracely, mohly minouti, aniž vzbudily nebezpečné napětí ve vzájemných vztazích velikých mocí. Nejedna z nich snažila se sice, jak jsme viděli, z kalných vod

Rusko-japonská
dohoda
z 8. července
1912.

Boj Juan Ši-
kajův s radikální
oposicí.

Jeho vítězství
a volba
presidentem
(6. října 1913).

Smlouva
s Ruskem
o Mongolsku.

Rozpuštění
čínského
parlamentu
(10. ledna 1914).

Ústava
z 1. května 1914.

Velmocí v Číně. čínského rozvratu vyloviti pro sebe zisk a téměř všechny byly dbalé toho, aby kapitál jejich měl zaručený podíl na obnově státního i hospodářského života v Číně; s netajenou žárlivostí střehla při tom jedna druhou, závodění dalo se však přece jen s jakousi zdrženlivou opatrností, dosvědčující, že imperialistické sklony a nálady rozhodujících kruhů jsou zřejmě vázány snahou neohroziti mír světový za cenu možných úspěchů v dálné oblasti zámořské.

Jest to tedy nálada podstatně jiná, než v jaké se konalo na sklonku 19. věku prudké závodění velmocí o zájmové oblasti na dalekém východě a z níž vyrostla zejména krvavá válka rusko-japonská. Působí při tom sice mocně ohledy a vázanosti vzájemné, jež pro moci starého světa vyrůstaly z napiaté situace evropské, ale také hořké soupeřství trvajícím mezi Japonskem a Spojenými státy zachovává meze, z nichž jest zjevna snaha té i oné strany, rozporu nedávati ráz živelný a krajně povážlivý, nýbrž hledati spíše včasný kompromis.

Věc souvisela ovšem v mnohém s vnitřním vývojem obou mocí, neboť stejně jako v Unii vítězství demokratické strany s Wilsonem v čele, jehož se níže ještě dotkneme, znamenalo aspoň částečný odklon od příkře imperialistických hesel, také v souvěkém Japonsku zápas politických stran a skupin působil mocně na veškeren život státní.

Zápas ten nabyl výrazné příkrosti zejména po válce s Ruskem, která, ač přinesla honosná vítězství, přinesla i velmi těžké oběti na životech i na statcích. Zejména finanční likvidace její nebyla snadná, ježto mír portsmouthský nevynesl válečné náhrady. Zároveň rychlý vzrůst kapitalistického podnikání způsobil značné změny v společenském řádu; nová buržoasie závodí s feudálním světem, v úřednickou a důstojnickou šlechtu proměněným, průmyslový proletariát řadí i v Japonsku své šiky k bojům o vliv ve veřejném životě, k hlasům žádajícím důslednou demokratisaci jeho a pevný režim parlamentní druží se hesla socialistická.

Jejich účinnost, zesílená vlivy pozitivistického myšlení, počíná podkopávati základy názoru, který budoval národní velikost na naprostém obětování jednotlivce zájmu vlasti a službě panovníka, božským leskem obestřeného. Demokratická oposice hlásá naopak i v Japonsku, že za vlasteneckými frázemi kryje se zjištěnost určitých tříd a koterií, stát vykořisťujících a ženoucích jej na úskalí nebezpečného imperialismu. Roku 1910 bylo odkryto dokonce anarchistické spiknutí proti životu mikadovu; když pak roku 1912

zemřel císař Motsuhito, za jehož dlouhé vlády se byla udála proměna feudální říše ostrovní ve velmoc technicky dokonale vyzbrojenou, bylo zjevno, že s ním odchází do hrobu heroická doba nového Nipponu, a marně snažil se slavný voják, generál Nogi, dobrovolnou smrtí v den pohřbu císařova přinést osudu smírnou obět a ukázati, že ani v nové říši nezmizely staré ctnosti rytířské doby.

Nový císař Jošihito nemá již silného osobního kouzla svého předchůdce, srážky politických stran se stupňují a revoluce, která právě v sousední Číně zničila starou budovu theokratického císařství, vrhá i do Japonska své stíny. V bouřlivém boji stranickém byl v únoru 1913 nucen ustoupiti od vlády starý kníže Taro Katsura, význačný vůdce konservativního tábora, sociální neklid, jevíci se častými stávkami a voláním po všeobecném právu volebním, vzrostl pak zejména, když propukly veliké skandály úplatkové ve válečném loďstvu a ukázalo se, že korupce, nerozlučně spojená s válečným průmyslem, zle nahlodala důstojnický sbor, chloubu vlasteneckých hesel.

Na jaře 1914 ujmá se proto kormidla nový kabinet v čele se starým státníkem Okumou, vůdcem pokrokové strany, zaručující různé reformy ve vnitřním životě říše a jehož ministr věcí zahraničních, vicomte Takaahira Kato, sliboval zároveň politikou upřímně mírovou čeliti možným nebezpečím zevních zápletek. Se sklony podobnými a snahou, zmírňovati napětí ve světové politice včasnými kompromisy, setkáváme se však tehdy i jinde v zámořské politice velikých mocí, na příklad při vzájemných vztazích Anglie a Německa, pokud šlo o otázky africké a předoasijské.

* * *

Viděli jsme, jak se na počátku roku 1912 v souvislosti s misí Haldanovou mezi Londýnem a Berlínem rozpředlo jednání o některých otázkách afrických, a jednání to vedlo se pak dále, i když hlavního cíle Haldanova posláním, dohody o námořním zbrojení a případné neutralitě vzájemné, dosaženo nebylo. Jádrem jeho byla revize úmluv z roku 1898 o případném rozdělu osad portugalských, kdežto otázka německých zájmů na Zanzibaru, Pembě a snad i na části belgického Konga zatím ustoupila v pozadí. Jak s německé, tak sanglické strany bylo ovšem v Lisabonu podáno ujištění, že se nikterak nepomýšlí na jakékoliv olupování republiky portugalské o její zámořské území, při tom trvalo se však na hledisku, že případné zastavení osad těch nebo celních důchodů z nich plynoucích se smí státi jen v rámci britsko-německé

Smrt císaře
Motsuhito
(1912).

Porážka
konservativního
tábora.

Zdrženlivost
na venek.

Osadní jednání
britsko-německé.

Portugalské
osady v Africe.

Vnitřní poměry
japonské.

Společenský
převrat a volání
po
demokratisaci.

dohody. A mělo to platit i pro případ, že by osady ty od země mateřské samy se odtrhly a u jiné moci oporu hledaly.

V ohledu tom naznačil Grey dosti zřetelně, že by Anglie jinak nebyla nikterak ochotna, Portugalsku poskytnouti pomoci k záchraně jeho zaostalé správy osadní. Jednání v Londýně mezi vládou britskou a německými zástupci konané vyznělo pak v ten smysl, že se do sféry případného zájmu německého má počítati severní Mozambicko až k řece Licungo a skoro celá Angola až k 20°; nároku na ostrov Timor v oblasti malajské Německo se vzdalo, mělo však zachovati čekatelské právo k získání ostrůvků Principe a São Thomé v Guinejském zálivu.

Se strany Francie, která vůbec jednání sledovala s nedůvěrou a obavou, aby nezpůsobilo příliš těsné sblížení mezi Berlínem a Londýnem, namítalo se sice naproti tomu, že ostrůvky ony leží spíše v sousedské oblasti francouzského Konga, ale anglická vláda nedbala toho a 20. října 1913 došlo opravdu k parafování zmíněné úmluvy Greyem a vyslancem Lichnowským. Závazné potvrzení její zdrželo se však mimo nadání sporem o to, jak má býti s veřejností sdělena. Vláda anglická trvala totiž na tom, že jest novou smlouvu uveřejniti spolu s předchozí dohodou z roku 1898 i s t. zv. windsorskou zárukou z r. 1899 (viz III., 205; IV., 107), kterou si Anglie s Portugalskem ve smyslu starších traktátů vzájemných znova pomoc v případě potřeby slibovaly. V zahraničním úřadě berlínském měli naproti tomu za to, že by současným uveřejněním těchto starších smluv nová dohoda jaksi na hodnotě ztrácela, a obávali se při tom zejména kritiky tábora všenněmeckého, který byl zásadně proti Anglii naladě a zejména na windsorskou smlouvu mohl ukazovati jako na doklad britské úskočnosti, jež levou rukou běře to, co pravice byla právě podala.

Velvyslanec Lichnowsky a lisabonský vyslanec Rosen snažili se sice kancléře a státního sekretáře Jagowa přesvědčiti, že námitky ty jsou zcela nicotné proti silnému dojmu, který v celém světě způsobí skutečnost, že Anglie v zámořských otázkách se s Německem dovede podobně vyrovnávati, jako učinila roku 1904 s Francií a 1907 s Ruskem; ale vývody jejich byly marné stejně jako ujišťování Lichnowského, že jak Grey, tak vůdčí kruhy obchodního světa londýnského upřímně žádají zachování míru v Evropě a v sblížení s Německem jeho záruku spatřují, ovšem bez jakékoliv újmy svého přátelského poměru k Francii. Bethmann-Hollweg ohlašoval sice v říšském sněmu 9. prosince 1912, že sleduje s dobrým zdarem snahu

„durch Verständigung über einzelne Fragen des weltwirtschaftlichen und kolonialen Wettbewerbs zwischen uns und England die Beziehungen beider Länder dauernd wieder in die ruhigen Bahnen zurückzuleiten, die sie eine Zeit zu verlassen drohten“, publikaci smluv o portugalských osadách odsouval však do nekonečna, přes to, že jednání takové nemohlo v Londýně zesilovati důvěru v upřímnost německé vůle k vzájemnému sblížení.

Do věci zasahovaly ovšem i osobní intriky některých činitelů v zahraničním úřadě berlínském, Lichnowskému nepřejících okázalého úspěchu diplomatického, a tak se stalo, že teprve v červnu 1914 s německé strany se hlásila větší ochota ke konečnému podepsání i uveřejnění osadní úmluvy, ale i tu s podmínkou, aby publikace její šla ruku v ruce s ohlášením nové dohody britsko-německé o dráze bagdadské, o jejíž výhodnosti pro německý zájem ani nejnáročnější kritikové nemohli pochybovati.

Tato dohoda o bagdadské dráze byla rovněž plodem dlouhého vyjednávání. Východiskem jeho byla nová smlouva 16. března 1911 uzavřená mezi Tureckem a společností bagdadské dráhy (viz str. 36), která dovolovala, aby otázka konečného úseku dráhy mezi Bagdadem a Perským zálivem byla řešena zcela samostatně, způsobem shodným se zájmy anglickými. Ježto však otázka ta byla těsně spiata jednak se složitým souborem britsko-tureckých vztahů v oblasti zálivu Perského, jednak s koncesemi paroplavebními i zavodňovacími v Mesopotamii, k čemuž se družil posléze i rostoucí zájem anglický na naftové těžbě ve vilajetu mosulském, vlekly se po celý rok 1912 především svízelné rozhovory diplomatické o věcech těch mezi britskými a tureckými zástupci v Cařihradě. Když se pak blížily skutečně zdárnému konci, přerušila je válka balkánská, a teprve na jaře 1913, za pobytu velkovézírů Hakki-paši jakožto hlavního vyjednavatele mírového v Londýně, došlo k řadě úmluv mezi Anglií a Tureckem, na něž mohla zase německá diplomacie a zástupcové společnosti bagdadské dráhy, bankovní ředitelé Arthur von Gwinner a Karel Helfferich, navázati předivo svých nároků a podnětů.

Zároveň jednalo se ovšem s německé strany i s Francií o odklizení rozličných neshod, které francouzská účast na bagdadské dráze a rozličné jiné plány francouzské v Turecku byly způsobily; toho dotkneme se však na jiném místě. Britsko-německé vyjednávání v oboru tom skončilo se úspěšně smlouvou, kterou Grey a Lichnowsky parafovali 15. června 1914 a jež znamenala smírné zakončení rozporů déle desíti let již trvajících. Hlavní

Francouzské obavy.

Obtíže s uveřejněním dohody.

Berlínské námitky.

Zlepšení vztahů britsko-německých.

Dráha bagdadská.

Vyjednávání Anglie s Tureckem.

Dohoda německo-britská z 15. června 1914.

body dohody byly: Anglie vyslovila svůj souhlas s tím, aby společnost dráhy bagdadské trať svou prodloužila od Bagdadu ne sice až k samému zálivu Perskému, ale aspoň až k Basře, ležící na stoku Tigridu a Eufratu. Široký říční tok Šat-el-Arab, odtud k zálivu vedoucí a všem národům za úplné rovnosti poplatkové otevřený, měl býti upraven i pro lodí největší tonáže společnou péčí Turecka i Anglie, mezi nimiž došlo ostatně k podrobné dohodě i v jiných otázkách oblasti Perského zálivu se dotýkajících, na příklad v otázce turecké suverenity v Kuejtu. Německo slibovalo naproti tomu, že nebude se samo o žádný přístav v Perském zálivu ucházeti, aniž bude jeho případnou výstavbu financovati. Vybudování přístavních zařízení v Bagdadu i Basře měla převzít zvláštní podružná společnost dráhy bagdadské, v níž anglickému kapitálu 40% bylo vyhrazeno; kapitál ten měl však také v hlavním tělese společnosti naléztí místo a do správní rady její měli vstoupiti dva britští členové.

Nadto dostalo se Anglii záruky, že při provozu celé trati zájmy jejího obchodu nebo obchodu jiných mocí nebudou poškozovány diferenčními tarify nebo jiným stranictvím. Naproti tomu slíbila anglická vláda, že nebude činiti překážek dalšímu zvýšení dovozních cel tureckých o 4% a že při jednání o novou úpravu státního dluhu tureckého jakož i vůbec při hospodářské likvidaci války balkánské usnadní sanaci osmanských financí. Paroplavba na Eufratu a Tigridu měla se dostati do rukou mezinárodní společnosti s kapitálem z polovice anglickým, kdežto z druhé polovice mělo býti 30% Tureckem a 20% Německem splaceno. V zavodňování Mesopotamie mělo se pokračovati podle plánů sirem Williamem Willcocksem vypracovaných a společnosti k jejich provedení vytvářené ať převahou britské, ať německé, měly druhé straně vždy aspoň menšinový podíl poskytnouti. Těžba mesopotamských ložisek nafty byla pak vyhrazena společnosti, k níž polovici kapitálu přinášela Anglie, polovici druhou pak rovným dílem Německo a královská petrolejářská společnost holandská; při tom bylo pak již napřed stanoveno, že britský i německý podíl většinou zůstane v držení příslušných admiralt. Konečně zajistilo Turecko anglickému kapitálu žádané ústupky na trati železniční Smyrnu s Aidinem spojující.

Skutečnost, že v otázce takové složitosti a s tolika rozličnými zájmy spojené mezi Německem a Anglií konečně přece k smírné dohodě došlo, byla pro vývoj vzájemných vztahů velmocí těch stejně význačná, jako jejich většinou svorná a přátelská souhra na londýnské konferenci, k lokalisaci

válečného požáru na Balkáně směřující. A dotkli jsme se již nahoře (str. 212) i toho, že dokonce v nejcitlivější otázce, ve výzbrojním závodění námořním, aspoň jakási klidnější nálada se počínala hlásiti. Vláda londýnská nepřestala ovšem toužiti dále po dosažení kladné dohody ve věci té, stojíc pod tlakem neladných poměrů v domácí politice, kde se jí zvláště cenným jevil úspěch, který by odlehčil příliš napiatému rozpočtu a zmírnil zároveň obavy před válečným nebezpečím.

Přes vítězství nad konservativci dosažené roku 1911 zmenšením práv horní sněmovny bylo totiž postavení liberální vlády Asquithovy od posledních voleb povážlivě zeslabeno již tím, že neměla spolehlivé většiny bez pomoci dělnické strany nebo irských nacionalistů. Vůči těm i oněm bylo tedy třeba míti všemožné ohledy. Tak stanula v popředí opět bolestná otázka irské samosprávy novým návrhem Home rule, předloženým v dubnu 1912. Podle něho mělo Irsko dostati zvláštní parlament o dvou komorách, z jehož příslušnosti byly však vyňaty společné věci říšské, zejména národní obrana na suchu i na moři a politika zahraniční. Pro ně mělo býti Irsko v dolní sněmovně londýnské dále zastoupeno 42 poslanci, teprve po patnácti letech nastávala mu však také povinnost, některou částkou přispívati na společná vydání. Do té doby sliboval vládní návrh naopak roční příspěvek říšský dvou milionů liber k povznesení zaostalého ostrova a vybudování jeho zvláštní správy, úplně nezávislé na Anglii zejména v otázkách celních i dávkových.

Předloha dávala tedy Irčanům poněkud méně než návrhy Home rule z let 1886 a 1893, zachovávajíc státní jednotu britského souostroví aspoň v nejzávažnějších zřetelech, setkala se však přes to s vášnivým odporem tábora konservativního i unionistického. V dolní sněmovně prošla ovšem, byla však horní komorou v průběhu roku 1913 dvakrát zamítnuta a ještě větší překážkou jejího provedení, než bylo pouze odkladné veto lordů, projevil se vášnivý odpor irského kraje Ulsteru.

Tato nejprůmyslovnější část ostrova se svým střediskem Belfastem byla většinou protestantská a národní hnutí irské tu nemělo dostatečné půdy, nýbrž naopak ulsterští obávali se, že by katolická a agrární většina v nové sněmovně dublinské jejich zájmům mohla býti velmi na škodu. Chtějí proto zůstati anglickými příslušníky a prohlašují, že ostrovní samosprávy, i když řádným zákonem se stane, za nic neuznají. Pod vedením vynikajícího právníka, sira Edwarda Carsona, nabývá pak tento ulsterský separatism rázu

Perský záliv.

Paroplavba na Eufratu a Tigridu.

Mosulská nafta.

Námořní zbrojení.

Nový návrh irské Home rule.

Unionistický odpor.

Ulsterské hnutí.

E. Carson a občanská válka v Irsku.

výrazně revolučního; v září 1913 vytváří si dokonce jakousi zatímní vládu a ozbrojenou dobrovolnickou milici, zatím co naopak v Dublině, kde přívrženci krajního hnutí vlasteneckého „sin-fein“ v čele s Eamonem de Valerou nabízenou samosprávu odmítají jako nedostatečnou splátku, rovněž se daly hlučné přípravy k tomu, aby celistvost ostrova po případě se zbraní v ruce byla obhájena. Vládní pokusy o kompromisní řešení sporu tím, že by Ulster na několik let z nové úpravy věcí irských byl vyňat, narážejí pak na té i oné straně na odpor zásadní a zcela nesmířlivý.

Tak zrála v Irsku za doprovodu prudkých projevů veřejných, stávek a místního násilnictví dokonalá válka občanská, která vrhala své stíny ovšem i do anglického prostředí, zostrujíc tu neobyčejně protivy stranické ve všem životě veřejném, který byl ostatně i jinými dráždidly přesycen. Tak trval mezi liberálním táborem a konservativními lordy urputný boj o chystanou odluku církve a státu ve Walesu, spojenou s podstatnými zásahy do majetku anglikánské církve, a s nekonečnými svízely pro vládu zůstávala spojena i bouřlivá kampaň sufražetek za obecné právo volební žen, která pod vedením lady Pankhurstové a jejích dcer zvláště po ztroskotání kompromisních předloh roku 1913 vyvrcholila v surových pouličních výstupech, spojených s ničením poštovních schránek i telegrafních spojení a vážnými útoky na Asquitha i jiné ministry. Hladovkou zatčených sufražetek a zvláštním vězeňským zákonem, kterým jí vláda čelila, stupňovalo se pak napětí v národním prostředí anglickém k dráždivosti až hysterické a demokratické křídlo ve vládě Asquithově v čele s Lloydem Georgem vymáhalo za poměrů těch velmi důrazně nejzdrženlivější, okázale pacifickou politiku zahraniční a bránilo se zejména tuze jakémukoliv dalšímu zvyšování rozpočtu na zbrojení námořní. Tím přicházel však do nesnadného postavení ministr námořnictví Winston Churchill, zodpovědný za náležitou obranu námořní převahy britské, zejména když zklamaly naděje na zesílení její se strany velikých dominií.

Naděje ty připínaly se především ke Kanadě, kde po vítězství strany konservativní ve volbách roku 1911 nový premier sir Robert Borden usiloval o to, aby kanadské dominium stavbou tří dreadnoughtů podepřelo podstatně postavení královského loďstva v Atlantiku a osvědčilo tím zároveň obrannou soudržnost britského imperia. Liberální oposice, zachováající většinu v senátu ottavském, překazila však 1913 konečně tento plán a ani z jiných osad nebylo se možno nadíti pro námořní obranu říšskou

Kampaň sufražetek.

Rozpočtové svízele.

Dominia a námořní zbrojení.

podstatné podpory. Pouze federace britských držav malajských slíbila, že postaví na svůj náklad silnou loď bitevní, podobně jako již před tím byl učinil Nový Zeeland, kdežto v Australii vítězil spíše sklon k budování jednotek drobnějších, schopných jen k obraně vlastních vod. Jihoafrická federace pak obmezovala se na nepatrný příspěvek peněžité. A také naděje, že by bylo možno prostředků největší osady korunní, Indie, užití k účelům námořní obrany, unikala zjevným zhoršováním se vnitřních poměrů poloostrova, kde neklid podněcovaný národním hnutím emancipačním stále více vzrůstal a stupňoval se ve zjevech, jako byl vražedný útok na místokrále lorda Hardinga v prosinci 1912.

Winston Churchill byl proto nucen přes odpor některých svých kolegů trvat na dalších značných obětech anglických poplatníků k stavbě nových lodí válečných, s nichž bylo lze podle jeho přesvědčení sleviti jen, učiní-li tak i Německo. Naděje na to byla po všem, co předcházelo, sice velmi nepatrná, Churchill rozhodl se však přes to ještě jednou ji vyzkouseti. Ve veřejné řeči v Manchesteru 18. října 1913 vrátil se k myšlence „lodních prázdnin“, svátečního roku, v němž by se velmoci zřekly vůbec nových staveb válečných kolosů, a přistoupil tu i na námítku z Berlína na jaře téhož roku proti jeho prvnímu podnětu v tomto směru vyslovenou, že by závazek ovšem bylo všem velmocím zároveň dodržeti.

Z Německa nepřišla však žádná povzbuzující ozvěna, naopak důvěrnou cestou bylo v Londýně naznačeno, že by kroky řádnou cestou diplomatickou ve smyslu podnětu Churchillova učiněné s úspěchem se nesetkaly. Proto sešlo z nich vůbec a správnost zdrženlivosti té potvrdily i vývody, jež Tirpitz pronesl 4. února 1914 v rozpočtovém výboru říšského sněmu. Velkoadmirál motivoval v nich totiž nemožnost, zdržeti se na dobu celého roku veškerých nových staveb velikých lodí bitevních hlavně potřebou trvalé plné zaměstnanosti příslušných loděnic; v Anglii by prý věc nahradily hojné objednávky z ciziny, v Německu však udržují jen stavby pro vlastní potřebu činnost velikých závodů rejdářských. Na toto zřetelné zamítnutí veškeré dohody s německé strany mohl tedy Churchill opřítí své značné požadavky rozpočtové a marně dokazoval proti nim Lloyd George i ve veřejných projevech, jako byl interview v „Daily Chronicle“, že prý plných dvacet let poměry evropské nebyly tak uklidněné jako ve chvíli přítomné a vhodné k zmenšení výzbrojních nákladů.

V této otázce tedy nenastalo věcné sblížení hledisek německých s anglic-

Indie.

„Lodní prázdniny“ Churchillovy.

Německá neochota.

Obecné
zmírnění
britsko-
německého
napětí.

kyými, jaké se hlásilo zřejmě v oblasti zájmů osadních a v hospodářské exploitaci Turecka, přes to přese všechno bylo však i tu možno pozorovati aspoň jakési zmírnění předchozího napětí. Neboť odmítaje „naval holiday“ Tirpitz nepřinášel aspoň hrozeb dalšího stupňování lodního zákona, nýbrž naznačil, že trvá vůči loďstvu britskému při zachování poměru 16 : 10 v kategorii největších jednotek bitevních, a také Churchill v řeči, kterou 17. března 1914 odůvodňoval v komoře položky svého rozpočtu, zdržel se jakýchkoliv dráždivých narážek vůči německému nebezpečí.

Vše to podporovalo dojem, že výbrojné závody námořní německo-britské, které v předchozích letech ve velmocenském prostředí tak povážlivou hořlavinou se jevily, znenáhla ztrácejí přece jen svou příkrost, z části ovšem také proto, že od veliké předlohy vojenské z roku 1913 v Německu váha největšího zájmu zase spíše k zdokonalení výbroje na souši se byla obrátila. Proto neměl zajisté nepravdu německý státní tajemník Jagow, když v říšském sněmu 5. února 1914 tvrdil, že vzájemný poměr Anglie a Německa v přítomné době „sich auf der Linie des Entspannung und Annäherung glücklicher weiter entwickelt hätte“. Ostatně zdálo se také, že i divoké pověsti o zálučných plánech útočných Německa proti Anglii, které se byly v předchozích letech v britské společnosti s příděchem takřka panickým znova a znova projevovaly, vůči hledě ustupují do pozadí a spolu i neklid, vzbuzovaný příliš dravou soutěží německého průmyslu a obchodu znenáhla se zmírňuje. Dotkli jsme se již v předchozích kapitolách opětovně tohoto zjevu, který souvisel jednak s poměrně dobrou konjunkturou odbytovou let právě minulých, jednak s rostoucím vědomím světové vzájemnosti hospodářské.

V letech 1904—1910 vzrostl sice vývoz německý o plných 86⁰/₀, ale také britský vývoz zvýšil se v téže době o 75⁰/₀, takže předchozí obavy z jeho vytlačení ze světového trhu zjevně polevovaly, zvláště když zároveň vývoz Spojených států pouze o 62⁰/₀ byl vzrostl. Angličan hleděl sice stále ještě s mrzutým pocitem na skvělé úspěchy německé, jaké připomínal zvláště výrazně rostoucí počet německých lodních obrů transoceanických, z nichž nejnovější „Vaterland“ a „Imperator“ dosahovaly až 40 tisíc tun a také komfortem svým zastíňovaly ostatní soutěž; ale zároveň cítil anglický obchodník dobře, jak velkou pohromou pro něho by bylo, kdyby válečná srážka měla náhle zarazit britský vývoz do Německa, který roku 1913 již 59¹/₂ milionu liber dosahoval.

Hospodářské
motivы.

Pokroky světové
soutěže.

Vědomí, že největší zdroj anglického bohatství tkví právě v choulostivých hodnotách mezinárodního obchodu a úvěru, podmíněných především nerušeným stykem vzájemným všeho lidstva, působilo, že právě v kapitalistických kruzích anglických ustupují do pozadí útočná hesla někdejšího jingoistického imperialismu, s možnou válkou na obranu anglické převahy obchodní proti nepohodlným soutěžníkům na světovém trhu si zahrávajícího, před náladou spíše pacifickou, kterou ostatně zároveň ostře nacionalistické a militaristické kruhy i v Německu a ve Francii vytykaly mužům, jako byl Ballin nebo Caillaux, viníce je, že zájmům mezinárodní spekulace obchodní a finanční obětují bezpečnost národního vývoje a jeho vrcholné výhledy.

Vše to zesilovalo naději, že vlna hospodářského imperialismu, která ve světové politice minulých let položkou tak tíživou a nebezpečnou se jevila, aspoň v některém ohledu ukazuje sklon k znenáhlejšímu odlivu i uklidnění zejména také tím, že starší moci osadní znenáhla se smířily jako s nezměnitelnou skutečností s větší složitostí poměrů a soutěže, kterou způsobilo na sklonku 19. věku zvláště hlučné přisednutí Německa k stolu vlastní politiky světové, dotud jen těsnému výběru velmocí vykázanému. Vyslovil to výrazně známý historik německý Erich Marcks ve slavnostní řeči 16. ledna 1914 slovy: „Wir blicken heute in die Welt und wir müssen erkennen, die Wolken draußen sind lichter geworden. Die schwersten Zeiten für unser Eintreten in die Welt liegen hinter uns . . . Wir haben erreicht, daß man die Tatsache unserer Weltexistenz und unserer Seegewalt hinnimmt, wie einst die unserer kontinentalen“. Tím měnily se zcela nepochybně ve prospěch zachování světového míru důležité předpoklady dotavadní situace a náladu podobnou dosvědčily i rozličné zjevy v ovzduší Nového světa amerického.

* * *

Podíl Unie na světové politice za správy Rooseveltovy měl poněkud zvláštní ráz; byla tu zřejmě překonána zdrženlivost, kterou jí kdysi ukládal příliš těsný výklad doktriny Monroeovy, a president Spojených států neváhal přikládati ruku k společnému diplomatickému dílu v rozličných otázkách a sporech Starého světa; nikoliv však bez jakési výhrady, jež dodávala věci příchuti spíše osobní. Tak zasáhl Roosevelt hluboko do jítřivé otázky marocké a zejména vliv jeho na zdárný výsledek konference algeciraské byl nemalý; při podpisu závěrečné akty konferenční vytkl však jeho zá-

Pacifické
sklony velkého
kapitálu.

Zdomácnění
Německa ve
světovém
ovzduší.

Spojené státy
a světová
politika.

Rooseveltův
postup.

stupce výslovně, že Unie nebere tím na sebe nežádých závazků. Rooseveltova politika zahraniční měla vůbec jakousi dvojitou tvář; byla z míry důrazná a okázalá, při tom však nikoliv bez náležité opatrnosti, kde hrozila možnost vážných srážek.

Tak neváhal, jak jsme již viděli, president osvědčovati živý zájem o rozvoj Číny a ochranu její územní celistvosti, snaže se v ní vliv americký podepřít i prostředky, jako bylo odpuštění podílu Unie na pokutě za boxerské bouře s podmínkou, že peněz bude užito zejména k podpoře čínských studentů na amerických školách; zároveň nedal se však Vilémem II. nikterak svést k tomu, aby spolu s Německem vytvářel jakýsi příliš určitý protektorát nad říší středu, bojovně namířený proti jiným velmocím, zejména proti Japonsku. A viděli jsme rovněž, jak i v jiném ohledu postup jeho proti tomuto nejnebezpečnějšímu soutěvníku Unie v oblasti tichomořské byl v podstatě své velmi omezitelný.

Roosevelt dovedl sice omračovati svět honosnými projevy bojovného sebevědomí, jako bylo na sklonku roku 1907 vyslání velikého loďstva šestnácti bitevních lodí na dalekou projížďku k asijským břehům, jež naplnila národní prostředí americké bezmeznou pýchou zejména, když loďstvo zdánilým návratem Suezským průplavem a Atlantikem vykonalo vskutku bezvadně plavbu kolem světa a tím technický výkon velmi pozoruhodný. Výhrušné gesto to provázelo však smírné urovnání nejpalčivějších sporů mezi Uní a říší mikádovou, dovršené dokonce zdáním jakési přátelské dohody. A podobně skončily se smírnými nálezy i rozličné diplomatické přestřelky mezi Spojenými státy a imperiem britským, ať šlo o sporné hranice Alasky a Kanady, Venezuelu či o otázku panamského průplavu.

Oblast středoamerická, jejímž nejcitlivějším bodem tento průplav se měl státi, byla ovšem ohniskem zvláštní péče diplomacie washingtonské. Ukazovalo se stále zřejměji, že imperialistické sklony její, válkou se Španělskem tak důrazně osvědčené, určitě se vyhraňují v programu jakéhosi protektorátu Spojených států nad veškerým světem středoamerickým, jehož roztržitost plány ty z míry podporovala. Nejen že v ústavě miniaturní republiky Panamské, smělou rukou Rooseveltovou vytvořené a od protestující republiky Columbijské odtržené, roku 1904 výslovně se objevuje ustanovení o právu branného zakročení Spojených států, kdyby klid a veřejný pořádek v novém státečku byl ohrožen. Skutečně Unie vystupuje v následujících letech jako všemocný rozhodčí i při sporech mezi Guatemalou

Styky s Čínou.

Poměr
k Japonsku
a Anglii.

Střední Amerika.

Panama.

a Salvadorem, Costaricou, Hondurasem a Nicaraguí a svolává roku 1907 do Washingtonu konferenci všech těchto státek, kde je nutí k provedení starého plánu středoamerické federace aspoň zřízením rozhodčího soudu se sídlem v Costarice. Zároveň vzrůstá vliv severoamerického kapitálu v těchto rudošských republikách i v Mexiku nejen rychlým rozvojem rozličných koncesí důlních a petrolejářských, nýbrž i jinými podniky nejrozličnějšího druhu, zatím co černošská republika San Domingo na ostrově Haiti od roku 1905 podléhá úplně finanční kontrole a celní správě washingtonské a také veliký ostrov Cuba pouhým bezmocným přívěskem Spojených států se jeví.

Na ostrově tom, zbraněmi Spojených států od španělské nadvlády osvobozeném, ujal se sice od roku 1902 volený president Tomas Palma vlády zdánlivě samostatné na základě ústavy, která ovšem t. zv. Plattovým doplněním Spojeným státům zajišťovala trvalý nájem určitých stanic námořních i právo zakročení v případě nepořádků. Radost nad nabytou svéprávností byla však krátká; jakmile v Havaně směry t. zv. liberální opozice, nepříznivé hospodářskému poručení Unie, nabývaly vrch a v září 1906 vládu Palmovu vážně ohrozily, užil Roosevelt bez rozpaků svého intervenčního práva a do ledna 1907 byla pak Cuba opět podrobena vládě cizích správců, z Washingtonu jmenovaných s presidentovým důvěrníkem Tafftem v čele a s oporou o děla amerického loďstva i jeho vyložených oddílů.

Ze všeho bylo zjevno, že si „strýček Sam“ svou silnou rukou tak znenáhla vytváří v širokém kruhu t. zv. „Larger Canal Zone“ (širší zóna průplavová) podružnou oblast státní moci, která přes Panamu i Antilly až na pobřeží venezuelské zašlehovala a tvořila jaksi most k přelévání se rozhodného vlivu Spojených států i do druhé, románské polovice Nového světa.

Bylo přirozeno, že věc budila nedůvěru a obavy jihoamerických republik, v nichž kapitál z Unie s rostoucím spěchem se uplatňoval. A nedůvěře té dostávalo se druhdy výrazu dosti nepokrytého, ač z Washingtonu opětovně při příležitostech, jako byl třetí panamerický kongres, konaný v Rio de Janeiro roku 1906, se snažili zaplašovati ji ujištěním, že Spojené státy nezištně a bez újmy pro důstojnost a nezávislost ostatních amerických republik se snaží vytvářeti solidaritu Nového světa vůči ostatnímu lidstvu.

Jihoamerické státy vítaly sice, když Washington okázale vyslovoval ochotu, bráti je v ochranu proti nepohodlným věřitelům evropským v duchu doktriny, že dluhy nemají býti brannou mocí vymáhány, jak ji formuloval

Washingtonská
konference.

San Domingo.

Cuba.

Širší zóna
průplavová.

Panamerický
kongres r. 1906.

Dragova
doktrína.

argentinský státník Luis Maria Drago; nemínily však proto upadati v poručenství Unie a snažily se zejména na druhé mírové konferenci v Haagu vystupovati tak, aby bylo zřejmo, že jsou zcela plnoprávními a svéráznými členy velkého společenstva kulturních států.

Sklonek správy Rooseveltovy byl ostatně valně sešeren těžkými zápasy vnitřními, jež zmnožila zejména trapná krise hospodářská. Poměrně dlouhé období prosperity, které podnítilo mocně podnikavost průmyslovou a umožnilo kapitálu americkému, aby mohl na peněžitých trzích v Evropě i na dálném východě jako věřitel sebevědomě vystupovati, shroutilo se náhle roku 1907 a obecný pokles důvěry, provázený četnými úpadky velikých podniků, ukázal zejména vratkost úvěrní soustavy, postrádající pevné základy velkého národního ústředí emisního. Bylo nutno při sanační akci užití zase pomoci cizího kapitálu a vládcové finančního světa v Novém Yorku snažili se tu v obecném zmatku a rozčarování zodpovědnost svalovati zejména na presidenta, jenž se jim stal z míry nepohodlným svým okázalým postupem proti soustavnému kořistnictví velikých trustů.

Měli při tom namnoze na své straně nejen právníky nejvyššího soudu spolkového, nýbrž i senát, který ze žárlivosti na valně vzrostlou osobní moc presidentovu křížil již před tím opětovně postup Rooseveltův, odmítaje ratifikaci nejedné smlouvy mezinárodní jím sjednané. President splácel však neohroženě ránu ranou a neváhal dále vésti si takřka jako samovládce, opřený o veřejné mínění národní.

Ač jeho hlučný boj proti rostoucí všemoci velikých trustů opravdu jen velmi málo dovedl čeliti soustavnému soustředování kapitálu v několika silných rukou, překážel přece rozličně sobeckým praktikám finančních kapitánů, stigmatisoval důrazně zhoubnost jejich monopolistických sklonů v očích širokých vrstev a nutil je k nákladným oklikám právním tam, kde chtěli jíti přímo za svým cílem. Proti výtce přílišného radikalismu Roosevelt hájil se při tom tvrzením, že radikalism jeho jest ryze „konstruktivní“ a účelný, nikoliv planě doktrinářský, takže nezamítá na příklad veskrze myšlenky trustovní, nýbrž čelí jí jen tam, kde veřejnému prospěchu škodlivou se projevuje a proto přísnější kontroly žádá, než jí umožňoval starý protitrustovní zákon Shermanův. Opravdu podařilo se mu t. zv. Hepburnovou aktou z roku 1906 dosáhnouti podstatného zvýšení kontroly státní moci spolkové nad stranickým zneužíváním tarifů železničních i lodních, a s pomocí nejvyššího soudu zarazil i smělý pokus koncernu

Harrimanova, kontroly všech významnějších tratí v Unii se zmocniti.

President vystupoval ostatně i jako ochránce zbývajících záloh přírodního bohatství kraje, zejména lesů i ložisek nerostných pokladů proti jejich rozkrádání velikými společnostmi a mísil se úspěšně i do povážlivých praktik velkého průmyslu potravinářského, jehož úžasné nedostatky ukázalo zejména osvětlení ohavných poměrů ve velikých jatkách v Chicagu nebo nespolehlivých dodávek mléka pro velké metropole.

Vytváření rozsáhlé soustavy vodních cest s podporou státní k účelné soutěži s železnicemi bylo kapitalistickým magnátům stejně nemilé, jako obmezování přístěhovalectví novým zákonem z roku 1907, jenž chránil trh práce na prospěch domácího dělnictva zejména před přílivem bezmocného proletariátu evropského. Trustovní publicistika obviňovala presidenta proto až z demagogických sklonů socialistických, ač Roosevelt opravdu zůstával v podstatě své ryzím stoupencem amerického individualismu, příznivého úspěchům silných jedinců, a nedotkl se ani hlavní základny, z níž veliká podnikavost kapitalistická především těžila, totiž vysokých cel, které průmysl domácí proti soutěži ciziny až nadbytečně chránily.

Boj mezi presidentem a vládci Wallstreetu vrhal ostatně povážlivé stíny i na vnitřní poměry a soudržnost „republikánské“ strany, jež jim byla společnou základnou, a zvyšoval naděje jejich protivníků ze strany „demokratické“ na úspěch při presidentské volbě roku 1908, k níž strana ta opět postavila Bryana za svého kandidáta. V republikánském táboře hlásilo se vskutku stále zřejměji hnutí, které s příkrrou kritikou místních i ústředních „bossů“, řemeslných ředitelů stranického stroje, skutečnou vůli voličstva namnoze uměle falšujících, spojovalo zásadní odklon od soustavy, jež pod rouškou nedotknutelné svobody osobní vytvářela zřejmě nový feudalism plutokratický a dávala masu hospodářsky slabých v plen organisovaného kapitálu. Některé revue intelektuálního rázu a úspěšní spisovatelé radikálních sklonů, jako Upton Sinclair nebo Lincoln Steffens, rozsévají dráždívou náladu odboje proti nespravedlivostem společenského řádu i nedokonalostem správního ústrojí veřejného. Roste tak volání po účelném zesílení státní moci užitím hledisek v pravdě demokratických a odstraněním nepřímých voleb při určování kandidátů pro vlivné úřady i národní kongres; žádá se nadto i referendum a t. zv. recall, jakýsi obecný ostrakism, namířený proti nepoctivým držitelům moci veřejné.

V některých státech hlediska ta zvítězila opravdu a zejména propaganda

Krise roku 1907.

Roosevelt
a trusty.

Hepburn Act.

Ochrana
přírodního
bohatství.

Krise
republikánské
strany.

Intelektuální
kritika
společenská.

„Progresivní“
hnutí.

W. Taft
presidentem
(listopad 1909).

Nicaragua.

Kanada.

Boj s trusty.

jejich ve farmářských oblastech středního západu šířená starým bojovníkem za lidový pokrok senátorem La Follette, ohlašovala nebezpečí úplného odklonu tohoto „progresivního“ křídla od celku strany republikánské. Autorita, které se Roosevelt těšil v široké mase voličstva právě díky svému opětovnému doteku s reformními směry, zabránila však zatím ještě secesi té, zejména když prezident, který výslovně odmítl znova se ucházeti o nejvyšší úřad ve státě, národnímu konventu republikánské strany v červnu 1908 vnutil za kandidáta dotavadního ministra války Williama H. Tafta. Ten byl pak opravdu zvolen a vystřídal v březnu 1909 v Bílém domě washingtonském svého přítele, jenž v zápětí odejel osvěžiti své unavené nervy honební výpravou do Afriky a po ní okázalou projížďkou po hlavních městech evropských.

S Taftem nastoupila v čelo Unie osobnost podstatně jiná, než byl jeho slavný předchůdce. Usměvavý obr neobyčejné tělnatosti byl nový prezident mnohem více mužem právnických kompromisů než hlučného boje. Snažil se ovšem pokračovati zásadně v směrnících Rooseveltových jak v zevní, tak vnitřní politice, ale záhy se ukázalo, že nemá ani žádoucí drtivé tuhosti, ani řízné obratnosti, nutně k těžkému boji na několika frontách zároveň. Ve středoamerické oblasti byl nucen zasáhnouti k ochraně finančních zájmů Unie v Hondurasu i v Nicaragui, kde roku 1909 s jeho pomocí byla revolučním nárazem povalena vláda presidenta José Zelaje a zaveden nový pořádek, jenž se však držel vskutku jen pomocí posádky vyloděné z amerických válečných lodí. Nadto odmítal senát ve Washingtonu ratifikovati smlouvy, jež finanční hospodářství obou republik podřizovaly kontrole Unie, zajišťující jí zároveň lodní základnu v zálivu Fonseca.

Nevalně úspěchů měla také politika Taftova na dálném východu s nezdrárným pokusem Knoxovým o internacionalisaci mandžuských drah a zklamání jí přinesl i pád liberální vlády Laurierovy v Kanadě roku 1911; neboť vítězní konservativci s Robertem Bordenem v čele odmítli tu přistoupiti na ujednanou již smlouvu se Spojenými státy o vzájemnosti vývozní pro zemědělskou produkci obou států z obavy, že by se tak Kanada připoutala příliš těsně k Unii, zejména když dojem ten zesílil málo obratný výrok Taftův, že dominikum kanadské jest na rozcestí svého osudu, zesílený nadto chvástavým tvrzením demokratického předáka Champ Clarka, že prapor Unie zavlaje vbrzku po celé pevnině až k severnímu pólu.

Ještě větší byly však Taftovy neúspěchy ve vnitřní politice. Snažil se sice pokračovati v Rooseveltově boji s kořistnictvím velikých trustů a namířil

proti nim i nejtěžší děla z právního arsenálu; spolkový soud vynesl nálezy rozpuštění dokonce proti všemocným společnostem, jako byla „Standard Oil Company“ nebo „American Tobacco Company“, ukázalo se však rychle, že to byly pouhé rány do vzduchu a Taft dopustil se naproti tomu nejtěžšího poklesku zásadního, umožniv, že vysoký sazebník celní, hlavní bašta trustovní moci, byl v rozhodujících položkách ještě zvýšen v srpnu 1909 zákonem Payne-Aldrichovým. Monopolní postavení velikých společností bylo tak jen ještě upevněno, ceny ve vnitřní spotřebě stoupaly zbytečně a slechy o korupci mužů presidentovi velmi blízkých, jako byl státní tajemník vnitřní, šířily se valem, jitríce náladu širokých vrstev.

Progresistické křídlo republikánské strany vzbouřilo se tudíž roku 1910 otevřeně a začalo se s opozicí demokratickou spojovati v kongresu i při volbách do úřadů i legislatur jednotlivých států. Tento rozvrat vládního tábora vítal tedy Roosevelta v červnu 1910 z Evropy se vracejícího a dal mu mocný podnět k novému rozvinutí politické činnosti. Někdejší prezident staví se sám v čelo pokrokového hnutí; s heslem „nového nacionalismu“ zahajuje hlučnou kampaň proti trustům, pro revisi celních řádů, ochranné zákonodárství dělnické, progresivní daň příjmovou, referendum, přímé volby a jiná hesla, jež měla republikánské straně, Taftem do slepé uličky vehnané, získati opět široké vrstvy a Rooseveltovi přinést nově věnce občanských zásluh.

Stará tradice žádala sice toho, aby nikdo nebyl presidentem Unie déle dvou údobí volebních, Roosevelt umínil si však přes to přese všecko kandidovati znova, nalézaje omluvu v tom, že v prvním údobí octl se v čele státu bez řádné volby jen násilnou smrtí svého předchůdce. Konservativní křídlo republikánské strany trvalo však na tom, aby Taft byl znovu kandidován, a tak srazili se někdejší přátelé v červnu 1912 prudce na národním konventu republikánské strany v Chicagu. Taft dosáhl tu, maje pro sebe stranický stroj „bossů“, nepochybně většiny, kdežto mandáty mnohých stoupenců Rooseveltových byly prohlášeny za neplatné; vášnivý muž se však nepodrobil, nýbrž odsuzuje způsob volby stoupenců Taftových přičítal sobě většinu, mluvil bouřlivě o „krádeži“ hlasů a vytvořil si novou „pokrokovou“ stranu republikánskou.

Tím byl dotud vládnoucí tábor republikánský rozštěpen ve dvě, kdežto demokratická strana dovedla se na konventu v Baltimore shodnouti na jediném kandidátu. Byl jim Woodrow Wilson, guvernér státu New Jersey, kdysi profesor a správce proslulé university v Princetonu, který dovedl

Zvýšená cla.

Návrat
Rooseveltův.

Jeho rozchod
s Taftem
a kandidatura.

W. Wilson
presidentem
(listopad 1912).

s tuhou účinností proti Rooseveltovu „novému nacionalismu“ postaviti stejně působivé heslo „nové svobody“ a měl nadto za sebou velikou stranu nerozdělenou a řízenou ze zákulisí obratnými strategy, jako byl zejména texaský plukovník House. Proto bylo marné silácké úsilí agitací, jímž se snažil Roosevelt voliče na svou stranu strhnouti. Podlehl, ale s ním ovšem také Taft, a po mnoha letech získala tak v listopadu 1912 strana demokratická opět stolec presidentský.

S Wilsonem přišel však do Bílého domu zároveň zcela nový duch a sloh životní i nový typus státnický. Proti hřmotivé a přidechem smělych dobrodružství se zdobící bytosti Rooseveltově i proti žovialní usměvavosti tučného Tafta zdál se zjevem takřka asketicky strohým učenec, jenž teprve před třemi lety do činného života politického byl vstoupil a nyní i jako president Unie zachoval uzavřený způsob života, pouštěje od všech okázalých slavností i obvyklých recepčí novoročních. Neznamenal to však nikterak, že by byl Wilson osobní ctižádosti a vůli k moci zůstával pozadu za svými předchůdci. Naopak, byl stravován touhou, ukázati, že pravá demokracie v americkém prostředí bude nejlépe zaručena, stane-li se hlava moci výkonné silným zosobňovatelem národní vůle v přímém doteku s citěním nejširších vrstev přes hlavy řemeslných politiků, v kongresu i stranických organizací s veřejným zájmem sobecky kupčících.

Ještě více než u Roosevelta žilo ve Wilsonovi jakési napoleonské pojetí presidentské moci, ovšem pod rouškou puritánských mravů a kazatelsky zahrocených proslovů. Záhy mluvilo se o jeho absolutistických sklonech a panovačnosti, jež nezná přátelství, když činil nejdůležitější rozhodnutí v samotě své pracovní síně, stýkaje se namnoze jen písemně se svými ministry, na které hleděl spíše jako na podružné pomocníky než jako na povolane radce. Za to všiml si pilně hlasu veřejného mínění, přikládaje, jak pravil, ucho své k rodné zemi, aby vystihl včas i nejjemnější záchvěvy toho, co se rodilo v duši lidu. Proto neskrblil vůči kongresu nikterak s výmluvnými poselstvími, která zcela proti dotavadnímu zvyku přednášel druhdy i osobně v komoře representantů nebo v senátu, naznačuje tak, že není pouhým representantem vládnoucí strany, nýbrž živou tvůrčí osobností a hlavou celého národa, jejíž iniciativou má býti Unii zajištěno vůdčí místo v lidstvu.

Opravdu jevílo jeho dílo ve vnitřní politice rychle rysy takřka revoluční, zastihující důrazností svou pokroková hesla Rooseveltova. Smělou rukou

sáhl Wilson především na celní řád, jehož ochránářsky závorný ráz byl v říjnu 1913 zákonem Underwoodovým účinně prolomen. Tím byla dána těžká rána monopolistickým zlořádům trustů, proti nimž i jinak soustavný boj v zájmu veřejné spotřeby a práva slabších zahájila nová pětičlenná „Federal Trade Commission“, na sedm let rozsáhlou pravomocí vybavená. Újmu spolkovým financím snížením cel způsobenou nahradila pak nová spolková daň důchodová, zvláštním doplňkem k ústavě umožněná. Nezdravé výsady velikých bank z Nového Yorku peněžní trh ovládajících byly otřeseny vytvořením silných úvěrních středisk v jiných městech a veškerá emisní činnost, jejíž nespolehlivost zejména krise roku 1907 byla ukázala, dostala novou základnu zřízením „Federal Reserve Board,“ takže všecek stroj národního úvěru se stal pružnějším a odolnějším k náhlým nárazům.

K vytvoření dělnické ochrany, ve Spojených státech tak nedostatečně vyvinuté, staly se rovněž některé náběhy a také právu dělnictva, stávkou se domáhati výhod, dostalo se větší volnosti, při čemž Wilson proti neklidným výstřelkům syndikalistického hnutí se snažil ovšem podporovati řádnou organizaci dělnictva, která zejména v „American Federation of the Labour“ pod vedením mužů, jako byl Samuel Gompers, počala nabývatí milionového počtu členů i náležitě vážnosti. A stejně výrazné byly změny, které přinesla správa Wilsonova ve stycích Unie s ostatním světem.

President toužil sice velmi po tom, aby Americe připadlo vůdčí postavení v lidstvu, nikoliv však prostředky rozpínavého imperialismu obchodně-militaristického a drsných praktik „dolarové“ diplomacie, nýbrž na základě ušlechtilé spravedlnosti, kladoucí zejména do rukou nejsilnějších spolehlivou ochranu obecného míru. Pacifickým sklonům těm dal hned na počátku výraz tím, že státním sekretářem, pověřeným řízením zahraniční politiky, jmenoval někdejšího demokratického kandidáta presidentství Bryana, okázalého a takřka umíněného antimilitaristu, jehož prvním činem bylo, že notou z 24. dubna 1913 vyzval všechny moci ve Washingtoně zastoupené k zdokonalení smluv o rozhodčím řízení na zabránění válečných srážek.

Šlo zejména o dosazení mezinárodních vyšetřovacích komisí, jimž by bylo předložiti k podání zprávy všechny sporné případy právní i politické povahy, vzdorující obvyklému řešení diplomatickému. Když pak vlády všech vůdčích států, neodmítajíce amerického podnětu, vyslovily především přání, aby věc byla přesněji formulována, Bryan tak učinil zejména návrhem,

Jeho osobnost.

Wilsonův absolutism.

Jeho poměr ke kongresu.

Celní otázka.

Federal Reserve Board.

Ochrana práce.

Pacifické sklony.

Bryanův arbitrážní podnět.

aby, dokud komise jím navržená o některé sporné otázce zprávy nepodá, ani ta, ani ona strana své vojenské pohotovosti nestupňovala a zejména k mobilisaci nesáhla. Tím měl býti ve všech sporech míru nebezpečných získán aspoň odklad boje a snažší možnost smírného řešení. Podnět narazil však na zásadní odpor zejména v Německu, kde císař i vojenské úřady vytýkaly, že bezpečnost říše, na dvojí frontě ohrožené, jest nejlépe zaručena právě možností bezodkladné mobilisace, kteréžto výhody za nic vzdáti se nemohou. A tím byl vskutku osud návrhu Bryanova zpečetěn, ač ani odmítnutí Německa nebylo příkře vysloveno, a jeho spojenec, Itálie, dokonce 6. května 1914 se Spojenými státy podepsala arbitrážní smlouvu Bryanem navrženou. Uvidíme však později, jak Wilson i jinou cestou — posláním Houseovým — se snažil svým pacifickým sklonům dáti praktické účinnosti v napiatém prostředí evropském, a při tom bylo důležité, že všecek ráz jeho zahraniční politiky prozrazoval snahu, dokázati ostatnímu světu, že se nemá, jak president sám pravil, od Spojených států ničeho obávati, leda ve věcech, jež by nebyly slučitelný s mravním řádem lidstva, jehož obhájcem Unie vždy měla zůstati.

Ve službách této zásady politika Wilsonova stávala se namnoze takřka výrazným protikladem drsných projevů přesily, vyznačujících rozpínavý imperialism Spojených států v letech nedávno minulých, majíc při tom zbarvení druhdy až doktrinářsky důsledné. Tak dotkli jsme se již v předchozím toho, jak zakázal hned po svém nastoupení americkému kapitálu účast na veliké půjčce v Číně, ježto svými tuhými podmínkami svazovala příliš svobodný vývoj mladé republiky a vrhala ji do područí zisťných snah cizích věřitelů. Wilson postavil se tu na stanovisko, že stejně jako chce potírat ve vnitřní politice své země zhoubné pirátství trustů, také v mezinárodních poměrech nemůže neodsuzovati přílišného využívání slabosti churavých států silnějšími sousedy. A podobný, v dějinách zahraniční politiky zcela neobvyklý postup volil president i při řešení sporů hledících k průplavu Panamskému, jehož dokončení právě nastávalo.

Šlo tu o dvojí: jednak nebyly ještě vyrovnány protesty zdvižené Columbií proti podílu, který měla Unie na vzniku Panamské republiky; dále jednalo se však i o ustanovení, které president Taft krátce před svým odchodem z Bílého domu v souhlase s kongresem byl učinil o plavebních poplatcích v průplavu tom platných. Měla od nich totiž býti zásadně osvobozena pobřežní plavba lodí ze Spojených států, jimž se tak dostávalo značných výhod zcela

proti duchu smlouvy Hay-Pauncefotovy z roku 1901, rovnost poplatků pro lodí všech národů výslovně stanovící. Proto protestovala zejména Anglie důrazně proti novému řádu, ve Washingtonu trvali však na něm a hájili ho rozličnými sofistickými vývody. Naproti tomu Wilson, jakmile pečlivým studiem poznal, že právo jest na straně anglické, neváhal vysloviti to otevřeně a donutil vzpírající se kongres k tomu, že nesprávné ustanovení zákonem z 15. června 1914 odvolal. A podobně uznal president i mravní práva Columbie tím, že jí nabídl za ztracené důchody v Panamě odškodné 25 milionů dolarů.

Smlouva o tom v Bogotě roku 1914 podepsaná byla ovšem senátem washingtonským teprve po letech ratifikována, ale ušlechtilé gesto presidentovo působilo ihned velmi příznivě v celém ovzduší jiho- a středoamerickém, vůči němuž Wilson opětovně vytýkal ochrannou, ale nezištnou podstatu doktriny Monroeovy, zahrocené nikoliv k tíživému poručení Spojených států nad sesterskými republikami, nýbrž k vytlačení rušivých vlivů evropských z oblasti Nového světa.

Pacifickým hlediskům sloužila ostatně i úsilovná snaha Wilsonova zabrániti tomu, aby novými spory rozvířenými v Kalifornii zejména o právo japonských příslušníků nabývat v zemi pozemkového majetku, poměr Unie k Japonsku byl zhoršen, a protiimperialistického ducha viděli mnozí i v jeho opatřeních, jimiž vojenský režim na ostrovech Filipinských byl uvolňován. Za to podstatně jiný byl ráz, jehož se dostalo za správy Wilsonovy vztahům Unie k jejímu jižnímu sousedovi, Mexiku.

Federativní republika mexická trvala od roku 1877 pod vládou presidenta Porfiria Díaz. Někdejší hlavní pomocník Juarezův, v jehož žilách měla rovněž indiánská krev převahu, dovedl neklidné zemi pod rouškou ústavních řádů uložit na dlouhá desetiletí pouta skutečné despotie osobní. Zajistil tím klid zbraní a nepochybný rozvoj hospodářský, který sloužil ovšem více nečetné vrstvě zámožných „hazienderos“, národní půdu ve velikých kusech zabírajících, než drobnému lidu mexických „peonů“, nucených k práci takřka nevolnické a zachovávaných také kulturně v zřejmé zaostalosti, zejména panstvím církve nad školou.

V posledních letech vlády Diazovy tlačil se ostatně i cizí, především severoamerický kapitál hojně do země stavbou drah, šířením plantáží i získáváním důlních koncesí, při čemž zejména těžba petroleje vstoupila mocně do popředí; v zemi investováno tak na dvě miliardy dolarů ze Spojených

Protiimperialistický postup.

Čína.

Columbie.

Panamské poplatky.

Doktrina Monroeova.

Mexiko.

P. Diaz.

států a bylo pochopitelné, že kapitál ten nesl dosti těžce některá břemena, jimiž se jej Diaz postupně snažil zatěžovati.

Proto nerozpakovali se někteří cizí podnikatelé tajně podávati ruku domácím nespokojencům, kteří našli schopného vůdce zejména v ušlechtilém hlasateli reformních hesel, zámožném velkostatkáři Franciscu Maderovi. Ostatně také vzor ústavních svobod severoamerických působil v Mexiku přirozeně při rostoucím styku hospodářském a zesiloval tu volání po nutné reformě agrární ve prospěch příliš četných bezzemků i po ústavním zmírnění vládní despotie. Oposice hrozila se státi nebezpečnou již při volbách roku 1910 a marně snažil se jí Diaz zlomiti protiústavním násilím; přerostla mu konečně přes hlavu a v květnu 1911 byl nucen k abdikaci. Odebral se do Evropy, kde po několika letech zemřel, kdežto Madero nastoupil na jeho místo.

Reformní úsilí, jím rozvíjené, narazilo však na rozličné překážky, které nebylo snadno zdolati tím spíše, ježto severoamerický kapitál svou bezuzdnou touhou po překotném vykořistění přírodních pokladů země poměry stále ztěžoval a politická zaostalost obyvatelstva zůstávala mocným lákadlem pro dobrodruhy, nespoutané již otěží silné vlády despotické. S heslem ochrany konservativní tradice vzniká proti Maderovi rychle povážlivé hnutí revoluční a jeho pád byl na počátku roku 1913 zpečetěn zradou generála Victoriana Huerty.

Generál ten, Indián valně oddaný opilství, ale zchytralý a rázný, uchvátil násilím moc vládní a dal zajatého Madera 22. února 1913 prostě zavraždit pod lichou záminkou pokusu o útek. Přes to přese všecko radil americký vyslanec v Mexiku k tomu, aby nový prezident byl Spojenými státy uznán, ježto toho žádal zřejmě jejich hospodářský zájem a krvavé epizody v prostředí románské Ameriky měly ode dávna takřka domácí právo. U Tafta věc by nebyla jistě narazila na obtíže, nově nastupující Wilson vztyčil se však s okázalým gestem uražené mravnosti proti tomu, aby přijal zrádné násilí a sprostou vraždu za dostatečný podklad řádné změny moci státní. Odepřel proto samozvané diktatuře Huertově výslovně uznání, žádaje, aby svobodná volba dala Mexiku hlavu státní, začož drsný diktátor se ovšem odvděčoval šikanami amerických podnikatelů a koncesionářů v Mexiku; a tak se stal ethický rigorismus Wilsonův podnětem k rostoucímu napětí mezi oběma státy, jež na počátku roku 1914 pak vyvrcholilo zatčením několika amerických námořníků a krvavou srážkou v přístavu Tampico 11. dubna.

Tu měl Wilson chvíli za vhodnou k tomu, aby ukázal, že jeho mírumilovné sklony neznamenají nikterak slabošskou ústupnost tam, kde čest národního praporu jest ohrožena. Naopak, sáhl na její ochranu k prostředkům až krajně důrazným tím, že 21. dubna dal oddíly námořní pěchoty vedenými admirálem Fletcherem obsaditi celnici v hlavním mexickém přístavu Veracruz a po přerušení diplomatických styků zvýšil tam vyloděné vojsko na počet 5000 mužů. To zdálo se podivným protikladem současných podnětů Bryanových o rozhodčím vyřizování mezinárodních sporů, Wilson bránil se však tvrzením, že chrání práva Unie proti loupeživému režimu, jenž nemá náležitě základny právní, vytýkáje, že vlastním cílem mu není nikterak zvýšení moci Unie a její rozšíření směrem k jihu, nýbrž především důkaz, že ani ve veřejném životě států nelze beztestně nedbati základních příkazů mravních a sahati zkrvavenou rukou po nejvyšší moci.

Toto poněkud sentimentální hledisko nenalezalo sice nesporného souhlasu mnoha krajanů Wilsonových a zvláště republikánská oposice kritisovala je v kongresu prudce jako doktrinářskou umíněnost, jež neslouží ani vlastnímu zájmu, ani rychlému uklidnění žalostných zmatků mexických. Wilson trval však na svém houževnatě. K skutečné válce s Mexikem sice nedošlo, ale žádoucího rozřešení věci nepřineslo ani prostřednictví jihoamerických republik Argentiny, Brazílie a Chili, jež v květnu vedlo pouze k neúspěšné konferenci na kanadské půdě u Niagarských vodopádů. Pro Wilsona bylo ovšem zadosti učiněním, když Huerta v červnu 1914 byl stísněn novou revolucí, řízenou generálem Venustianem Carranzou, a musil mu vládu postoupiti; ale zle zadrhnutý uzel vzájemného poměru obou mocí nebylo ani potom snadno rozmotati a mexická otázka zůstala ještě po dlouhá leta temným bodem v zahraniční politice Spojených států, jehož význam byl ovšem v zápětí mocně zatlačen do pozadí výbuchem světové války v Evropě.

F. Madero.

V. Huerta.

Spor
Spojených států
s Huertou.

Obsazení
Veracruz.

Niagarská
konference.

TROJSPOLEK A TROJDOHODA NA POČÁTKU ROKU 1914.

Po překonání těžké krise, kterou míru v Evropě v letech 1911—1913 způsobily epizoda agadirská, boj o Tripolsko a války balkánské se svými dozvuky, doufali mnozí, že nastane opět dočasný oddech v obecném napětí, které do vnitřní politiky vneslo rozdělení velmocí evropských na dva soutěžící tábory; tak tomu bylo po krizi marocké let 1905—1906 i po krizi bosenské let 1908—1909 a také nyní zazněl ne jeden optimistický hlas, věštící lepší pohodu, na příklad projev, jímž Lloyd George v lednu 1914 dovozoval, že válečné nebezpečí zmizelo daleko za obzor. Proti tomu ozývala se ve vůdčích kruzích politických však také mínění zcela jiného rázu. Ve dnech 5.—6. listopadu 1913 dlel v Berlíně návštěvou belgický král Albert a odnesl si odtud dojem velmi tísnivý, zejména z rozhovoru, který měl s Vilémem II. v přítomnosti šéfa gen. štábu, hraběte Moltke. Neboť císař mu prohlásil, že válka mezi Německem a Francií vypukne dříve nebo později zcela určitě, ježto republika, v níž idea revanše stále sílí, Německu všude je v cestě. Válka ta, do níž všecek národ německý půjde s divokým nadšením jako jeden muž, ukáže prý rychle jeho drtivou převahu, kteroužto věc také generál Moltke za zcela nepochybnou vyhlásil se slovy, že tentokrát věc musí býti dokonale vyřízena.

Při tom dovolával se Vilém II. německého původu rodového svého královského hosta a položil mu dokonce přímo nůž na krk otázkou, co učiní, bude-li Německo nuceno do Belgie vtrhnouti, načež mu král Albert ovšem správně odpověděl, že bude konati svou povinnost jako Belgičan. Vilém II. mluvil sice často bez náležitého uvážení a belgický král věděl zajisté dobře, že z jeho ukvapených a buršikosních výroků lze snést pěknou sbírku dokonalejších protikladů. Tentokrát jevila se věc však vážnější přítomností šéfa generálního štábu tím spíše, že se Moltke v zápětí podobně vyslovil i před belgickým přidělcem vojenským, majorem De Melotte. Proto dal král svým berlínským vyslancem, baronem Beyensem, o císařských výrocích zpravit důvěrně vyslance francouzského a Cambon měl je za tak důležité, že se chtěl rozjeti přímo do Paříže; teprve, když se to ukázalo nemožným, podal 22. listopadu své vládě písemnou zprávu.

Belgický král
Albert v Berlíně
(listopad 1913).

Vývody
Viléma II.
a hr. Moltke.

Jemu, stejně jako baronu Beyensovi, při tom povážlivou jevila se zejména skutečnost, že příhodu bylo nutno hodnotiti jako významný příznak zásadní změny, která se ukazovala v osobním vývoji Viléma II. vůbec. Ještě 8. března 1913 psal Beyens, že císaře lze považovati v podstatě za stoupence zachování míru, není prý však jisto, dovede-li také po provedení velikých opatření výzbrojních odolávati rostoucí bojechtivosti vůdčích kruhů vojenských i společenských, zřejmým neklidem válečným proniknutých. A podobně vyslovil se i Cambon, vytýkáje, že bojovný duch v Německu vzrůstá úměrně k obavě vládnoucích kruhů před demokratickými proudy, také říši „bázně a kázně“ znenáhla zachvacujícími, jež by vítězná válka mohla nejspíše zadržeti a které také u Viléma II. stupňovaly měrou rychle se dovršující příkré sklony reakční.

Jak francouzský vyslanec, tak Belgičané pozorovali nadto, že císař, v 25. roce své vlády se nalézající, nápadně rychle stárne, ztrácje při tom sebe-důvěru i odolnost vůči svému okolí tím spíše, ježto od okázalého vystoupení korunního prince v řadách krajních nacionalistů v něm hlodá obava, aby syn jej v očích národa nezatlačil do pozadí. Také osobní chabost kancléře Bethmanna-Hollwega a malá schopnost jeho hlavního pomocníka, státního tajemníka Jagowa, zvyšovala zřejmě váhu předních kruhů vojenských při základním usměrnění zahraniční politiky říšské.

Z kruhů těch nemáme ovšem publikace, jež by s podobnou otevřeností, jako písemnosti rakouského vůdce válečného tábora, generála Conrada, odhalovala jejich skutečné záměry a zákulisní počiny; nemůžeme proto s kladnou určitostí tvrditi, že by hrabě Moltke a odborná družina jej ovládající urychlené zesílení vojenské pohotovosti německé v roce 1913 byli prováděli s pevným úmyslem, užiti ho, jakmile dosáhne vrcholné účinnosti, k rozhodnému úderu na Francii i Rusko, bez ohledu na těžkou zodpovědnost mravní s krokem takovým spojenou. Máme jen dosvědčené výroky hraběte Moltke, v nichž se zodpovědnost taková otevřeně přezírá a podceňuje u srovnání s odborným závazkem vésti válku, třeba zjevně útočnou, tehdy, kdy vyhlídky na vítězství jsou zvláště lákavé.

Názor takový, pro psychologii řemeslného vojáka vůbec význačný, nebyl ovšem ani jinde vzácný; šlo však o to, pokud mu dovede čeliti protiváha náležitého vlivu kruhů mravně jinak usměrněných, a tu bylo nepochybně, že jest činitelem velmi důležitým osobní nálada a odolnost panovníkova, zvláště u mocnáře, jako byl Vilém II., ješitně lpějícího na zevním zdání

Beyensovy
dojmy.

Rostoucí vliv
vojenských
kruhů
v Berlíně.

Rozkolísanost
Viléma II.

vrcholné moci, při tom však vnitřně rozkolísaného a bez pravé mužnosti.

V Paříži zprávy Cambonovy působily v povolaných kruzích ovšem dojmem tím tísnivějším, ježto přicházely téměř současně s prvními zvěstmi o dosahu mise Limana von Sanderse v Cařihradě; zároveň osvětlila však povážlivě rostoucí vliv vojenských kruhů v Německu i trapná epizoda, která se odehrála na horké půdě alsaské. Dotkli jsme se již v předmluvě osudové podobnosti mezi oběma otázkami, jež více než co jiného zatížily politický vývoj předválečné Evropy, otázkou bosenskou a alsasko-lotrinskou. V tom i onom případě drsný zásah vojenské přemoci přiřadil rozsáhlé území k státu, k němuž nemělo přirozených vztahů národních, v době, kdy národní myšlenka právě v Evropě byla na postupu a stávala se takřka hlavní páteří obecného myšlení. A v tom ani onom případě nedovedl pak usurpující stát odčinit anachronický čin a usměrniti náladu znásilněného obyvatelstva včasným udělením účelné samosprávy a plnosti občanských práv v nově získaném území. Viděli jsme, jak Bosna a Hercegovina teprve 1910, když již vše bylo zmeškáno, dostaly ústavu velmi pochybné hodnoty; rok potom, říšským zákonem z 30. května 1911, dostalo se podobného daru také Alsasku-Lotrinsku.

Alsaská otázka.

Na místo zemského výboru, od roku 1879 tam živořícího ve stínu skutečného absolutismu všemocného místodržitele, postaven byl nyní sněm o dvou komorách, z nichž vyšší, převážně císařem jmenovaná, měla jaksi dozorcí moc nad komorou dolní, volenou obecným právem hlasovacím, zatíženým však hlasy plurálními. Místodržiteli po boku stálo ministerstvo, vláda ta byla však císaři, nikoliv sněmu zodpovědná a zůstávala tedy nástrojem Berlína; rovněž bylo podstatně obmezeno právo sněmu určovati rozpočet a platnou úřední řečí zůstávala jen němčina. V spolkové radě říšské měli Alsasko-Lotrinsko zastupovati tři zástupci, jejich hlasy se však nepočítaly při případném jednání o změnách ústavních nebo tehdy, kdyby jen jimi Prusko mělo získávati většinu. Proto byla ústava ta namnoze ostře kritisována doma i za hranicemi.

Ve Francii mluvilo se o ní obecně podobně, jako se mluvilo v Srbsku o nové ústavě bosenské; vidělo se v ní pouhé sypání písku do očí Evropy a Vilém II. přičinil se záhy o to, aby dojem nabytí dokonalé určitosti. Když dolní komora alsaská, zvolená na podzim 1911, vůči diktátu vládních zástupců dosti povolnou se nejevila, zahromoval si při návštěvě země 13. května 1912 na purkmistra štrasburského zcela bez obalu, prohlásiv, že rozbije

Vilém II.
a Alsasko.

novou ústavu na kusy a obě říšské země prostě vtělil do Pruska. Způsobil si tím ovšem jen nepřijemné kritiky se strany centra a sociálních demokratů v říšském sněmu a oposiční nálada v Alsasko-Lotrinsku bujela dále tím mocněji, jsouc účinně živena vlasteneckou agitací rozhodných odpůrců pruského panování, jako byl výmluvný abbé Wetterlé a jiní.

Nepomohlo proti tomu nic rozpuštění frankofilského spolku „Souvenir Alsation-Lorrain“; v říšském sněmu roku 1913 zástupcové alsasští byli jádrem nevelikého hloučku, který hlasoval dokonce proti vojenským předlohám, a v Berlíně viděli podobně neradi i okázalou účast zástupců sněmu alsasko-lotrinského při souvěké pacifické schůzi v Bernu. Zvláště napiatý poměr trval pak mezi alsaským obyvatelstvem a důstojníky pruskými, kteří obvyklou svou bohorovnost ve styku s občanskými vrstvami v národně ohroženém území jen ještě stupňovali.

V listopadu 1913 psalo se v německých listech velmi podrážděně o cizinecké legii francouzské jako o útulku mladíků z Alsaska před německou službou vojenskou prchajících a mladý poručík 99. pluku v Saverne (Zabern) ležícího, von Forstner, varuje nováčky před myšlenkami podobnými, vyslovil se vůbec opovržlivě o Alsasanech. Vojáči mají prý proti těm zemězrádcům prostě užítí bodla a pan poručík dá jim prý za každého zabitého „Wackesa“ — místní to přezdívka Alsasanů — ještě po desíti markách. Když pak list „Zaberner Anzeiger“ hloupou nepřístojností tu rozhořčeně přibíbil a v městě došlo k drobným protidůstojnickým projevům nedospělé mládeže, dal velitel pluku, von Reutter, zcela ukvapeně ozbrojenými hlídkami ulice vyklízovati a zavřel na třicet vážených občanů dokonce bez náležitého důvodu do sklepení vojenské šatlavy.

Městská rada savernská protestovala proti této zvůli a v říšském sněmu v Berlíně rozvířila se o věci 3. prosince velmi hlučná debata, dotýkající se také zásadně ožehavé otázky přílišné osobivosti militaristického živlu ve státním životě německém. Ale právě proto zástupcové živlu toho, jsouce jisti císařovou podporou, nemínili ani o krok ustoupiti. Ministr války Erich von Falkenhayn, ač nemohl popřít, že plukovník překročil meze svého oprávnění, hájil názor, že projevy neucty k důstojníkům ospravedlňují jeho snahu o okázalou „Sühne“; a ani kancléř nezmoohl se na skutečné odsouzení toho, co se stalo. Sněmovna vyslovila mu proto 4. prosince 293 hlasy proti 54 nedůvěru, což však u císaře jeho postavení jen upevnilo, takže znovu všemu světu bylo prokázáno, jak daleko ústavní život německý jest od

Savernská
srážka.

Odsudek
říšského sněmu.

zásad parlamentního způsobu vlády a jak malá jest skutečně moc říšského sněmu ve státě. Převaha vojenského nazírání nad občanskými hledisky stala se pak v zápětí okázale zjevnou i následky, jež měla savernská epizoda pro zúčastněné. Poručík Forstner pokárán byl jen velmi laskavě několikadenním domácím vězením, kdežto plukovníka von Reuttera vojenský soud dokonce osvobodil úplně z viny zneužití moci. Vskutku potrestáno bylo město Saverne dočasným odnětím garnisony a v Alsasku řízný režim jen ještě zesílen tím, že na místo hraběte Wedela místodržitelem byl jmenován bývalý pruský ministr vnitra von Dallwitz, ne již urozený magnát, nýbrž typický byrokrat.

Bylo ze všeho toho zřejmo, že heslem pruské vlády a rozhodujícího okolí Viléma II. zůstávalo, s živly, které platnému řádu v říši úplnou oddanost neosvědčovaly, naprosto se nemazlití, nýbrž přitisknout je k zemi tvrdou pěstí, stejně jako vláda Bethmannova krátce před tím ji znovu ukázala Polákům v Poznaňsku a Západních Prusích zvýšením hakatistického fondu kolonisačního o 175 milionů marek a rozšířením jeho vyvlastňovacího práva.

Ve Francii způsobil případ savernský mnoho rozhořčení, stupňovaného pověstmi, ovšem nesprávnými, že němečtí důstojníci při něm potupili i státní vlajku francouzskou. Tísňivé vědomí, že za východními hranicemi hrozivé panství šavle se upevňuje, zvyšovalo obavy o bezpečnost republiky zejména u mužů, jako byl Poincaré, v otázce trvalého zachování míru evropského zásadně nedůvěřivých a posledními zprávami Cambonovými z Berlína vážně zneklidněných. Ve vnitřní politice francouzské byla však právě tehdy skupina, o níž se prezident republiky především opíral, zjevně na ústupu před protivníky z tábora radikální levice, který k rozhodnému útoku proti vládě Barthouově šikoval zejména Caillaux.

Tuhý a obratný politik ten hledal stůj co stůj znova cestu k moci, od níž byl po agadirské krizi tak drsně odtištěn zejména příčiněním Poincaréovým. V obětech osobních i finančních, jež národní společnosti francouzské nově zavedená tříletá služba vojenská ukládala, nalezl při tom proti vládě obviňované z „militaristického imperialismu“ stejně účinnou páku, jako v tvrzení, že její konservativní přídech ohrožuje vývoj republiky k řádné demokracii jak v otázce žádoucí laicisace škol, tak v reformě veřejného hospodářství spravedlivými opatřeními fiskálními, zejména progresivní daní z příjmu. Okolnost pak, že vláda hodlala upisovatelům veliké půjčky

1300 milionů, určené k zdokonalení národní obrany, zajistiti nezdanitelnost úrokových požitků, dávala vítanou příležitost k prudkým výčitkám, že cestou tou se chce zejména plný úspěch daně příjmové znemožniti. V boji o věc tu padl 2. prosince kabinet Barthouův, což bylo zároveň porážkou presidenta republiky, a také nedávno zajištěná tříletá služba vojenská jevila se ohrožena hlučným voláním levice „Pryč se třemi lety“.

V bodu tom však Poincaré nepovolil. Smířil se sice s tím, že v nové vládě, nastolené 11. prosince, jeho sok Caillaux zaujal důležité místo finančního ministra, vymohl však na jejím předsedovi, Gastonu Doumergueovi, jenž řídil zároveň i ministerstvo věcí zahraničních, závazný slib, že zákon o tříleté službě loyálně provede. Nová vláda dávala při tom ovšem ujistění výrazněji pacifická než její předchůdci, majíc zároveň těžisko mnohem více na levo posunuto, zejména v daňové politice. Narazila však záhy na těžké překážky zejména se strany skupiny t. zv. „Fédération des Gauches“, jež v čele s Briandem, Millerandem, Barthouem a Étienmem hlásala nutnost obrany zájmů národních proti „demagogii a politické revoluci.“ Hlavním terčem útoků se stal pak Caillaux, proti němuž ředitel „Figara“, Gaston Calmette, zahájil od ledna 1914 velmi účinnou kampaň tiskovou.

V ní snažil se dokázati, že Caillaux jako předseda vlády roku 1911, ač horlivě hlásal nutnost zavedení progresivní daně příjmové, pod rukou jí opravdu kladl překážky; obviňoval ministra však zároveň z nekorektního opatření volebních fondů a z toho, že spolu s bývalým min. předsedou Monisem, rovněž stoupencem strany radikálně socialistické, zasáhali protizákonným způsobem do soudního vyšetřování trestního proti podvodnému finančnímu spekulantovi Rochettovi, snažíce se obviněného zachrániti před ramenem zákona. Zejména nota, kterou o věci té byl sepsal generální prokurátor Fabre a jež se octla v rukou Calmettových, visela jako Damoklův meč nad hlavou Caillauxovou. Když se pak proslýchalo nadto, že „Figaro“ hodlá užítí i důvěrných dopisů, manželského života ministrova se dotýkajících, vystoupila na jeviště tohoto politického boje, vedeného s podobnou urputností jako kdysi boj o Dreyfuse, neočekávaně choť Caillauxova. Zastřelila totiž 15. března nepohodlného redaktora prostě v jeho úřadovně. Vražda způsobila ovšem ohromný rozruch a jsouc v zápětí provázena předložením nepochybných důkazů viny v aféře Rochettově, přiměla Caillauxe a s ním i Monise k vystoupení z vlády, které ostatně záhy potom, v dubnu, bylo podstoupiti zkoušku ohněm všeobecnými volbami do sněmovny.

Militaristická
zpupnost.

Poznaňsko.

Vnitřní poměry
francouzské.

Caillaux.

Pád vlády
Barthouovy
(2. prosince
1913).

G. Doumergue
v čele nové
vlády.

Calmette proti
Caillauxovi.

Jeho vražda
(15. března
1914).

V poměru k Německu znamenala vláda Doumergueova tóninu poněkud vlídnější než vlády předchozí, a vyskytli se i pokoutní vyjednaváči, jako byl Charles René, kteří se snažili německého vyslance v Paříži, sv. p. Schöna, horlivého stoupence zachování míru, přivést k tomu, aby posunul důvěrně do popředí některé otázky, jimiž by se dosáhlo kladného sblížení mezi oběma mocnostmi. Šlo tu jednak o uklidnění alsaských hořkostí větší mírou samosprávy, jednak o konečnou úpravu osadních poměrů nitroafrických, při níž by zejména belgické Kongo posloužilo k ukojení německého rozpětí podobně, jako současně se dalo s portugalskými osadami při úmluvách v Londýně parafovaných. Než vskutku nedůvěra francouzského prostředí národního k Berlínu vzrostla v posledních letech, zejména od agadirské epizody, spolu s vůlí k účinné obraně proti německému rozpětí tak, že ani Caillaux si netroufal skutečného sblížení cestou touto vyhledávat. Nepochybnou ochotu k vzájemné dohodě na poli méně choulostivém dosvědčovalo však složité jednání o konečné úpravě některých významných úvěrních i hospodářských otázek říše turecké.

Od roku předchozího vleklo se v Paříži jednání o finančních důsledcích války balkánské a zejména o tom, jak by věřitelům podstatně zmenšeného a válečnými náklady ochuzeného státu osmanského, mezi nimiž Francie stála na předním místě, bylo lze zjednatí dostatečných záruk pro budoucnost. Zdálo se především nezbytným, usnadnit to připuštěním nové, veliké půjčky turecké na pařížský trh peněžní, který stále zachovával v ohledu tom vůdčí místo mezi úvěrními středisky světovými, a turecký státník Džavid-bey vyjednával o té věci úsilovně s vládou Doumergueovou.

Ale jednání bylo velmi svízelné. Trvala především obava, aby porta, jsouc vyproštěna z finanční tísně, pod vlivem bojovných živlů, jako byl nový ministr války Enver paša, nevyvolala opět krvavý zápas s Řeckem o nevyřízenou otázku ostrovů. S ruské strany působilo se rovněž proti turecké půjčce z ohledu k vlastním nárokům úvěrním a také proto, aby se portě neusnadnilo chystaným nákupem nových válečných lodí, německých a jihoamerických, o němž se vytrvale mluvilo, nabýti povážlivé převahy nad ruským loďstvem v Černém moři. Zároveň velel však vlastní zájem francouzský, aby předpokladem poskytnutí nového úvěru Turecku bylo konečné zajištění železničních koncesí a jiných hospodářských výhod, na něž si francouzský kapitál činil nárok v předoasijské oblasti. Ježto pak věci ty namnoze těsně souvisely s bagdadskou dráhou a jinými zájmy německého

kapitálu, rozvinulo se v Paříži, podobně jako tomu bylo i v Londýně, složité jednání, na němž měli podíl stejně vůdčí zástupcové finančního světa, zejména ředitel berlínské „Deutsche Bank“ Helfferich a ředitel cařihradské „Banque Ottomane“ Francouz Revoil, jako vlády berlínská, pařížská i cařihradská.

Vyjednávání bylo namnoze podmíněno i skutečností, že ve velikém podniku dráhy bagdadské, řízeném předními německými finančníky, také francouzský kapitál byl 30% zúčastněn; postavení této „groupe française“ bylo však zkříženo tím, že tu bylo valně jiných podniků a návrhů s francouzské strany se zájmy dráhy bagdadské soutěžících a vláda francouzská vytrvale se zdráhala, jejím dluhopisům otevřítí pařížský trh, což mělo za následek, že na sto milionů poslední emise dluhopisů těch z roku 1912 zůstávalo neprodáno v rukou „Deutsche Bank“. Proto vůdčí činitelé, ač zároveň usilovali v Londýně o dohodu s Anglií na základě kladné součinnosti finančního světa britského, hledali východisko v tom, aby francouzský kapitál dotavadního podílu na společnosti bagdadské dráhy vůbec se zřekl a našel náhradu v jiných koncesích, s turecké strany mu zajištěných. A po tuhém jednání došlo opravdu 15. února k dohodě na tomto základě.

Francouzský kapitál společnost dráhy bagdadské opouštějící měl vybudovati severní síť drah maloasijských ze Samsunu k Diarbekiru, Erzerumu a Trapezuntu zamířenou a s liniemi anatolské i bagdadské dráhy účelně spojenou; a rovněž byla francouzské podnikavosti ponechána síť drah syrských z Damašku a Tripoli k Eufratu a k dráze bagdadské i k dráze hedžázké se pojící. Také v ohledu tarifním byly zajištěny souhlasné směrnice obou systémů a nadto měli i při výstavbě přístavů Inéboli, Herakleje, Haify a Jaffy Francouzi zachováti lví podíl, stejně jako při dodávkách dělostřeleckého materiálu pro tureckou armádu bylo firmě Schneider-Creusot zajištěno, že nebude úplně zatlačena do pozadí německými závody Kruppovými. Teprve po sjednání této dohody došlo 5. dubna 1914 se strany francouzské vlády k vyslovení souhlasu s umístněním nové státní půjčky turecké 800 milionů franků na trhu pařížském, na níž však z části i německý kapitál měl míti podíl.

Z toho všeho bylo zřejmo, že mezi velikým finančním prostředím francouzským a německým přes přirozenou soutěž vzájemnou trval poměr, jenž nezostřoval politického soupeřství obou států tak, aby rostlo nebezpečí srážky válečné, nýbrž směřoval spíše k smluvní dělbě hospodářské kořisti

Podněty
k sblížení
s Německem.

Turecké
požadavky
finanční.

Jednání
o bagdadské
dráze.

Dohoda
z 15. února 1914.

Francouzský
kapitál
v Turecku.

v blízkém Orientě, a že pravdu měl rakouský přidělenec vojenský v Paříži, když psal 5. července 1913: „Die französischen Großbanken, die vielleicht mehr noch als die zünftigen Politiker die französische Politik leiten, stehen dem Gedanken an einen ‚großen Krieg‘ sehr ablehnend gegenüber.“

Zájem
železářského
průmyslu.

Ostřejší byla ovšem soutěž mezi těžkým průmyslem severoněmeckým a francouzským železářstvím, jež zejména v posledních letech překvapovalo všecken svět svým mohutným rozpětím, a proto tvrdilo se později, za světové války, že na německé straně válečné sklony podněcovala snaha vestfálských a porýnských koncernů, zabratí bohatá ložiska rudná v Briey, kdežto ve Francii vznikala opačná touha, zmocnití se válkou uhelných ložisek v pánvi sárské.

Průkazných dokladů toho však není a spíše pozorujeme i tu snahu, vzájemnou dohodou pole mezinárodní soutěže účelně vymeziti k nevalnému potěšení krajně nacionalistických kruhů, jež stejně v Berlíně, jako v Paříži tvrdily, že veliký kapitál průmyslový i obchodní k vrcholným cílům národního rozpětí z míry jest vlašný a k mezinárodním heslům pacifickým podobně sklonný jako jeho sociálně-demokratičtí protivníci. Za jisté lze míti aspoň tolik, že podobně jako mezi Anglií a Německem, ani mezi Německem a Francií vzájemné napětí politické nebylo podstatně podmíněno motivy hospodářského imperialismu a s nimi těsně souvisejícími geopolitickými rozpory v mimoevropských oblastech; napětí to činily v pravdě hrozivým spíše motivy jiné, především vyzbrojné závodění vpřed poháněné vzájemnou nedůvěrou v otázkách evropských, podmíněných vzrostlou silou národního citění, jako byla otázka alsasko-lotrinská a opora, kterou Rusku v jeho protiněmeckém a protirakouském usměrnění dodávala důvěra ve spojeneckou pomoc francouzskou.

* * *

Hrozivé napětí mezi Berlínem a Petrohradem, které v ostrém osvětlení ukázal zejména spor o misi Liman von Sandersovu v Cařihradě, povolilo sice poněkud v druhé polovici ledna 1914, byla však otázka, jakou cestou půjde dále vzájemný poměr obou velmocí. Veřejné mínění ruské, pokud se zrcadlilo v novinách a časopisech, zachovalo ve věci té velmi příkrý postoj; nechybí v něm ani projevy, jež prohlašují válku s Německem a jeho rakouským spojencem za věc osudově nezbytnou v bližší nebo vzdálenější budoucnosti, a citění značné části vzdělané ruské společnosti překypuje

Vztahy
rusko-německé.

takřka přesvědčením, že dravá rozpínavost německá jest především nepřitelem, který staví vysokou hráz mezi Rusko a jeho spravedlivé výhledy do lepší budoucnosti — hráz, již nezbude než prolomiti konečně rozhodným úderem v zájmu sebeochrany vlastní i spřízněných národů slovanských.

A názor ten nalezal valně přívrženců i v okolí cárově. Než zůstávali tu i stoupenci přesvědčení, že boj takový by byl zhoubou moci cářské, jež má přes všechny rozpory posledních let přece jen ve styku s Berlínem hledati znova smírné východisko, jakým se jevila dohoda postupimská z roku 1910. Toho hájil i Witte i zkušený diplomat Rosen a zejména bývalý ministr Petr Durnovo podal cáři zvláštní spis pamětní, v němž ukazoval, že ve veliké válce evropské Rusku by připadla úloha nejtěžší, povážlivá zejména také proto, že by za války nebezpečí vnitřní revoluce valně vzrostlo. Podle jeho mínění bylo naopak spolu se zachováním míru s Německem napnouti veškeré síly především k tomu, aby konservativní opory cářské moci náležitě zesílily vůči podvratným proudům, jež se znova začínaly hlásiti zejména stávkami v průmyslových oblastech a jinými náznaky oživené agitace revoluční.

Ostatně i ve čtvrté dumě vzrůstaly zřejmě sklony opoziční, volající jednak po podstatném rozšíření práv ústavních, jednak sklonné k hlasité kritice poměrů dvorských, v nichž zejména šeredný vliv Rasputinův a jeho koterie byl stále více kamenem úrazu, takže i mužové umírnění, jako Gučkov, věc tu rozhorleně na pranýř přibíjeli. V dumě docházelo k vzrušeným debatám také o dělnických otázkách, na příklad o krvavém potlačení stávkového hnutí v zlatých dolech na Leně, a bouřliváci z tábora trudoviků, jako A. Kerenski, vzbuzovali tu obecnou pozornost svými břitkými projevy proti vládě, závodíce v tom s hloučkem socialistů, mezi něž policie ovšem dovedla obratně vsunouti své stvůry, zejména bolševika Malinovského.

Nářek šel obecně na to, že reakce jest zase valem na postupu, a zdálo se vskutku, že vyhlídky její rostou, když 12. února 1914 dotavadní ministerský předseda Kokovcov náhle musil vedení vlády postoupiti starému Goremjkinovi, o němž nikdo nepochyboval, že jest především nástrojem cářevny a jejího okolí, zcela neschopným naléztí schůdnou cestu k dohodě s většinou dumy a k účelným reformám na poli veřejné správy, jež by čelily vzrůstu rozvratných nálad. Že pak ani v poměru k Německu úsilí mužů, jako byl Durnovo, nezůstávalo zcela bez úspěchu, dosvědčuje podnět, s nímž — sotva bez úředního příkazu — ruský vyslanec v Cařihradě Giers přistoupil v březnu 1914 důvěrně k tamnímu vyslanci Wangenheimovi.

Pamětní spis
P. Durnovo.

Nálada v dumě.

Pád
Kokovcovův
(12. února 1914).

Giersův podnět
dohody
rusko-německé.

Podstatou jeho bylo, že by Německo za cenu rozsáhlých výhod hospodářských v Malé Asii mělo usnadnit Rusku získání žádoucího úspěchu v otázce úzinné při zachování územní neporušenosti říše turecké, a zároveň nadhodil Giers i možnost obecné dohody politické obou říší, jež by šla poněkud dále než někdejší úmluvy postupimské. Trojspolek a aliance rusko-francouzská měly podle toho sice dále potrvati jako záruka rovnováhy velmocenské v Evropě, ale Německo a Rusko slibovali si přátelské prostředkování pro případ svého sporu s některým členem druhé skupiny, tedy zejména, kdyby Rusko s Rakouskem, nebo Německo zase s Francií se mělo střetnouti.

Berlínský
pessimism.

Byl to tedy jistě podnět významný, v Berlíně však zachovali vůči němu chladnou zdrženlivost, takže se nestal vůbec základnou dalšího jednání. Patrně působil u rozhodujících kruhů německých pocit, že při vzrostlých nadějích na neutralitu Anglie pro případ válečné srážky obou velmocenských skupin na pevnině sblížení s Ruskem není třeba skutečnými obětmi vykupovati, a že „přetržení drátu do Petrohradu“ zůstává nezvratnou skutečností. „Die russisch-preussischen Beziehungen sind ein für allemal todt! Wir sind Feinde geworden!“ napsal již koncem února Vilém II., a také s jiných stran se to opakuje. Tak psal vůdce národně-liberální strany v říšském sněmu berlínském, Bassermann, 19. března 1914 knížeti Bülowovi: „Die schönen Tage von Potsdam und Baltischport sind vorüber und rauher Ostwind bläst über die Grenze.“

Protirakouská
nálada v Rusku.

Skutečně nebylo tehdy mezi Berlínem a Petrohradem obnovení vlídnějších tónů možné a to nejen pro zásadní rozpor jejich plánů a nadějí v oblasti říše turecké, nýbrž zejména pro zřejmé rozhodnutí Německa, podepřít stůj co stůj velmocenské aspirace Rakouska se všemi jeho nebezpečnými nároky a náladovostmi. V Rusku však odpor proti habsburské monarchii nabyl síly v pravdě živelné, jak pro její balkánskou politiku, která v posledních letech císařské moci i jejímu srbskému chráněnci tolikrát trpké pokolení byla způsobila, tak pro jiná dráždivá protivenství.

Haličské
poměry.

Okázalá podpora ukrajinského hnutí v Haliči, účinky svými na ruskou půdu zašlehující, šla tam ruku v ruce s persekucí t. zv. staroruského směru, jazykovou jednotu všech větví národa ruského příznávajícího, i s vtíravou propagandou katolictví proti pravoslaví. Veliký rozruch v ohledu tom způsobil pak na počátku roku 1914 zvláště proces v Marmarošské Sihotě proti domnělé velezradě a rusofilské agitaci v Podkarpatské Rusi, připomí-

nající živě pověstný proces záhřebský a kde rovněž pochybné stránky maďarské justice podávaly ruku drsnosti vojenského řádu soudního. Proces nabyl zvláštní ožehavosti také tím, že se k němu dobrovolně dostavil člen dumy, hrabě Vladimír Bobrinskij, dosvědčiti, že jeho styky s obžalovanými bratry Gerovskými byly veskrze založeny na zájmu o pravoslaví v Uhrách a nikoli na velezrádných snahách. Hrabě přišel pak, ač mu nebyl dán gleit a visel nad ním zatykač z roku 1910 pro domnělé velezrádné pikle v Haliči.

Na Rusi se o věcech těch mnoho a rozhořčeně psalo a také v dumě padala příkrá slova proti monarchii, na niž ostatně se navykli dívati jako na soupeře v podstatě své zcela nehodnotného, s nímž by snadno bylo se vypořádati, kdyby nestál v ochranném stínu pruské helmice. Přeceňovaly se při tom valně zejména účinky národnostního boje a irredentistických hnutí v zemích rakouských i v Uhrách. Tak pravil, jak víme, již 14. dubna 1913 sám cíř Mikuláš II. anglickému vyslanci, siru George Buchananovi, že habsburská monarchie dříve nebo později se rozpadne úplně a že není snad daleký den, který uvidí samostatné království uherské i království české. Ostatní kraje mocnářství budou prý Srby, Rumuny a říší německou rozebrány a světový mír tím jen získá, ježto nebude tu velmoci, která by Německo k podporování své nebezpečné politiky na Balkáně sváděla.

Cíř představoval si tedy možnost rozkladu Rakousko-Uherska vzniklého především z jeho vnitřní neschopnosti dalšího řádného života a musil vyslechnouti námitku vyslancovu, že by tak velká změna mapy evropské asi sotva bez obecné války se mohla přihoditi. Sazonov, ač sám rovněž se snažil opětovně zmírňovati nepohodlný tlak Srbů k jihu do Makedonie vyhlídkami na možné brzké zisky jejich z rakouské podstaty územní, neřídval se na věc tak důvěřivě jako Mikuláš II. Ve svých memorandech cíři podaných, zejména v úvaze z 2. února 1914, vytýkal sice také význam národnostní nespokojenosti v Rakousko-Uhersku a rozmach srbské i rumunské irredenty; vznikají prý tím sympatie rakouských národností k Rusku a jejich naděje, že s cířskou podporou dosáhnou svých vrcholných cílů. Ministr neměl však za to, že by věc byla možná bez válečné srážky, a tvrdil, že monarchie buď zažehná hrozící nebezpečí včasnou proměnou ve stát federativní, nebo že se pokusí o konečné zabezpečení německo-maďarské nadvlády nad ostatními národy vyprovokováním zoufalého zápasu válečného, na který vojenská koterie ve Vídni již dlouho tlačí.

Tedy ani on nenaznačoval, že by moc cířská měla využití národních

Proces
marmarošský.

Cířský výrok
o rozkladu
Rakouska.

Sazonovovy
úvahy
o irredentách
rakouských.

zmatků v soupeřské říši k útočnému úderu na ni, nýbrž obával se naopak, že ona sama srážku způsobí; proto radil v pamětním spise svém cíři především, aby Rusko samo ochránil před vnitřními zmatky splněním spravedlivých nároků polských. Měl ostatně v zápětí příležitost i vůči Čechům toto obezřetné hledisko osvědčiti. Navštívil jej v únoru 1914 Dr. Scheiner jako hlava sokolstva českého, když byl před tím mluvil s rozličnými poslanci dumy, aniž u nich našel valného zájmu pro myšlenku české státní samostatnosti, nýbrž spíše mínění, že Češi mají s trvalým bytem v rakouské monarchii se smířiti. A téhož názoru byl vlastně i Sazonov. Označil Čechy sice za národ „zajímavý“, připojil však varovná slova: „Nepočítejte na nás, nemáme vás ve svých válečných plánech.“ Tyto válečné plány znehodnotil pak vůči českému hosti v jejich skutečném dosahu také zásadně vytčením, že Rusko na válku není vůbec připraveno.

O věci té nebylo ovšem snadno vynésti soud konečný. Šéf gener. štábu německého Moltke vytýkal v pamětním spise z 24. února 1914 zahraničnímu úřadu berlínskému obšírně znamenité pokroky, které zejména od roku 1912 učinila vojenská pohotovost ruská, při čemž zároveň kladl podstatný důraz na rostoucí zálohy pokladní cířské správy a rychlý vzrůst státních příjmů, roku 1913 již 3169 milionů rublů dosahujících. Vytkli jsme ostatně již nahoře, jak také v poradě z 13. ledna i Suchomlinov i Žilinskij o válečných vyhlídkách říše mnohem optimističtěji se vyjadřovali než nedávno před tím. Při tom byli však dalecí toho, aby dosažené pokroky považovali za veskrze uspokojivé a možností ohromné říše úměrné.

Mírový stav vojska ruského, odhadovaný na 1423 tisíc mužů a zesílený zejména pro první měsíce v roce prodloužením služební doby posledního ročníku až do 1. dubna, převyšoval sice značně mírový stav německý, s vyvíčenými zálohami mohlo však Rusko do pole postavit sotva jednu divisi na 1500 tisíc obyvatel, kdežto v Německu bylo to lze již na 500 tisíc, takže číselná převaha ruského obyvatelstva byla tím aspoň pro první náraz válečný více než vyrovnána, i když se nehledělo k ohromným překážkám, jež kulturní a hospodářská zaostalost většiny ruských gubernií skutečnému vyčerpání populačních záloh v cestu kladla. Proto také se strany francouzských odborníků tlačilo se na to, aby Rusko zvyšovalo dále svou mírovou pohotovost a usnadnilo mobilisaci vydatnou stavbou strategických drah, kterých mělo býti v nejbližších letech postaveno na 5300 km vedle mnohých jiných tratí, sloužících spíše jen hospodářským potřebám.

Vše to vyžadovalo mnoho času a také „veliký plán“ z roku 1913, který měl především zvýšiti mírový stav o půl milionu mužů, rozmnožiti značně záložní tělesa, doplniti náležitě dělostřelectvo a zásoby muniční, byl opravdu ještě v údobí přípravných porad a závisel značnou měrou na úspěchu ruské půjčky, kterou právě Kokovcov a jeho nástupce v ministerstvu financí Bark v zatímní výši 600 milionů franků na pařížském trhu vymáhali.

Pro stav vojenské pohotovosti ruské význačná byla porada vůdčích ministrů s šéfem gener. štábu, jež se v Petrohradě konala 21. února. Při ní stál v popředí dotaz Sazonovův, bylo-li by možno pro případ velikého zápolení evropského již napřed přichystati zvláštní sbor vojenský, jež by hned na počátku války černomořské loďstvo k obsazení úžin do Cařihradu dopravilo, aby se předešlo jejich zabrání jinou velmocí. A tu vyslovili pochybnosti o možnosti operace té nejen odborní znalci chatrného stavu loďstva ruského v Černém moři, dovozující, že v nejbližší době tam jest třeba počítati spíše s převahou turecké moci námořní, nespíší-li si Rusko velmi s novými stavbami velikých lodí bitevních; také šéf generálního štábu Žilinskij zavrhoval plán velikého desantu, ježto by prý příliš zeslabil ruskou frontu západní, na níž jedině mohlo padnouti hlavní rozhodnutí. A rovněž myšlenka důrazného tlaku na Turecko z Pokavkazí byla uznána za svízelnou z téhož důvodu.

Ze všeho bylo zřejmo, že na jaře 1914 přes veškeré pokroky, které vojenství ruské z mnohé části také zásluhou rázného velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče činilo, pohotovost jeho nebyla daleko taková, aby byla ponoukala k útočným úmyslům, a v odborných kruzích německých věděli to dobře; proto ujišťoval také Moltke generála Conrada v dopise z 13. března, že nevěří „an die nahe bevorstehende Herbeiführung eines Krieges durch Rußland oder Frankreich.“ Šlo však o to, byl-li duch, v němž další výzbrojné plány ruské se vedly, takový, aby nutně vzbuzoval obavu před útočnými úmysly aspoň pro další budoucnost.

V ohledu tom poplašné názory tlumočil zejména článek petrohradského korespondenta „Kölnische Zeitung“ Dr. Ulricha, nadepsaný „Rußland und Deutschland“ a vydaný 2. března 1914. V něm se přiznávalo sice, že cířská říše opravdu k válce náležitě připravena ještě není, rychlé pokroky její jak po výzbrojní, tak po hospodářské stránce ukazují prý však, že nejdéle roku 1917 chce na Německo rozhodně udeřiti.

Článek způsobil v celé Evropě zděšení a chvilkovou paniku bursovní,

Dr. Scheiner
a česká otázka.

Vojenská
pohotovost
ruská.

Strategické
drahy.

Porada
z 21. února 1914.

Plán desantu
bosporckého.

Článek
„Kölnische
Zeitung“
z 2. března 1914.

neboť zejména v Paříži měli za to, že jest to shora inspirovaná příprava veřejného mínění německého pro blížký útok trojspolku na Rusko i Francii, takže ruský ministr války Suchomlinov měl za nutno v okázalém článku, vydaném 12. března v listu „Birževije Vedomosti“, ruskou i francouzskou veřejnost uklidniti okázalým vypočítáváním úspěchů rostoucí obranné síly císařské moci a tvrzením, že minula doba, kdy bylo možno na Rusku pouhou pohrůzkou politický ústup vynucovati. Říše, jež dala podnět k haagské konferenci, trvá prý na svých mírových snahách a nechová nijakých útočných úmyslů, jest však k válce obranné náležitě vyzbrojena.

Zajímavé bylo při tom, jak v nejvyšších kruzích německých pravé úmysly císařského dvora se posuzovaly. Petrohradský vyslanec hrabě Pourtalès popíral zásadně, že by základem ruského zbrojení byl jakýkoliv veliký plán útočný s Francií smluvený, dovoláváje se zejména skutečnosti, že v okolí Mikuláše II. není osobnosti výrazné, jako býval Katkov nebo Aksakov, která by hnala důrazně k válce. Přiznával sice, že se strany francouzské se tlačí na náležitou vyzbrojenost spojencovu a že protiněmecká zaujatost ruských nacionalistů vzrostla značně spolu s obavou před úskočnými úmysly Rakouska: nebezpečí pro mír evropský netkví prý však naprosto ani pro budoucí leta v nějakém obmyslném chystání války zodpovědnými činiteli v Rusku, nýbrž nejvýše snad v jejich slabosti vůči náladovému vzkypění veřejného mínění. Vláda ruská sype prý okázalými výroky o své vojenské síle a svých námahách v tomto směru jednak písek do očí francouzským věřitelům, jednak doufá však, že tím získá i výhodnější základnu pro brzké smlouvání se s Německem o nové smlouvy obchodní, pro Rusko velmi důležité.

Vilém II. nedal se však výroky těmi nikterak přesvědčiti, nýbrž trval v dlouhé glosse, k depeši vyslancově připojené, umíněně na tom, že prý Rusko, poháněné vpřed plemenným cítěním slovanským, proti Německu útočnou válku zcela jistě chystá, a posmíval se zejména tvrzení Pourtalèsovu, že jest nemožno předpovídati, co bude za tři, čtyři roky, ježto nikdo nemá „die Gabe, in die Zukunft zu schauen.“ Císař viděl v tom jen důkaz ubohosti úzkostlivého diplomata a postavil proti ní se zpupnou troufalostí význačné tvrzení: „Die Gabe kommt vor! Bei Souverainen öfter, bei Staatsmännern selten, bei Diplomaten fast nie.“ Zakončil pak výroky své slovy, že Pourtalès důvěřivostí svou může jen slabé a rozpačité povahy zmásti. „Wir befinden uns im Grenzgebiet zwischen Militair und Politik, was

heikel und unklar ist, wo aber der Diplomat meistens versagt. Ich als Militair hege nach allen Meinen Nachrichten nicht den allergeringsten Zweifel, daß Rußland den Krieg systematisch gegen uns vorbereitet, und danach führe ich meine Politik.“

Lze si stěžiti přestaviti výraznějšího dokladu o tom, jak vskutku vratká duše císařova stále hlouběji propadala vlivu vojenských kruhů, od velikého překvapení balkánské války horečným neklidem naplněných, a pochopíme zároveň, jak drtivě tyto kategorické vývody působily zejména nad ubohého „civilistu“ Bethmanna-Hollwega, chvějícího se stále více před příhanou nedostatečné odvahy a zabředlého nadto do mlhavých teorií o živelném protikladu slovanského a germánského rozpětí.

Vskutku podle svědectví, jež máme dotud po ruce, zdá se však nepochybným, že přes všechna ukvapená a přezíravá slova Viléma II. jeho petrohradský vyslanec měl pravdu ve svém zdrženlivém odhadu budoucích možností, pokud šlo o domnělé útočné úmysly Ruska. Byly i v Petrohradě zajisté, jako u všech ostatních velmocí, činitelé vítající možnost brzké války; jejich vliv na místech nejvyšších nejevil se však naprosto převážným proti těm, kdož války vskutku si nepřáli, ale byli ovšem naplněni obavou, že z Vídně dříve nebo později císařské moci přece bude vnucena. A pro případ ten bylo nepochybně naléhavou povinností zabezpečiti říši jak vojenskou, tak diplomatickou přípravou co nejlépe, aby mohla podstoupením krvavých obětí aspoň dosáhnouti zároveň svých „historických cílů“.

To bylo, jak se zdá, hledisko, jež vedlo také Sazonova od sklonku roku 1913 k zřejmému zmnožení diplomatického úsilí na rozličných stranách. V popředí zájmu zůstávala při tom otázka, pokud by bylo lze v oblasti balkánské vyhraniti poměry tak, aby poměr sil tu byl podstatně příznivější Rusku než jeho rakouskému soupeři, Německem podepřenému. V ohledu tom dávala neklidná nálada, i po skončení druhé války balkánské trvající, pestrou směs možností. Tak neumlkly ani v Turecku přes rostoucí vliv německý, misí Liman von Sandersovou doložený, hlasy, jež doporučovaly sblížení s Ruskem a trojdohodou, kdyby tím bylo možno dosíci pevných záruk integrity říše osmanské. A podobně ani v Bulharsku, ač vše, co předcházelo míru bukureštskému, tam zanechalo valně hořkosti proti politice císařské, nebylo vyloučeno, že by případná změna vlády, jež by přivedla k moci třeba Malinova a skupiny politické k Vídni a Berlínu méně se klonící než skupina Radoslavova, nemohla přinést obrat zájmům Petrohradu příznivý.

Odpověď
Suchomlinovova.

Hr. Pourtalès
o ruských
válečných
úmyslech.

Glossy
Viléma II.

Skutečné
úmysly ruské.

Balkánské
zápletky.

Bulharsko.

Než to byly jen podružné a dosti vratké možnosti. Skutečně vážné úsilí diplomacie petrohradská rozvíjela spíše k tomu, aby na svou stranu převedla Řecko a Rumunsko a z kruhu klientely trojspolkové je vypáčila, užívajíc při tom namnoze přátelských vztahů, které společná akce proti Bulharsku a bukureštský mír byly vytvořily mezi zmíněnými státy a starým klientem ruským, Srbskem. Z Bělehradu pak přistupovala k tomu snaha po pevnějším ještě zabezpečení císařské ochrany a podpory národního rozmachu srbského sňatkem některé z dcer Mikuláše II. se srbským následníkem trůnu, který na sklonku ledna 1914 v průvodu Pašičově do Petrohradu zajel pod záminkou slavnostního křtu synka své sestry, velkokněžny Heleny.

V dlouhém slyšení, jež tehdy Pašić měl 2. února u cíře, Mikuláš II. vyhnul se sice určitému slibu sňatkovému, pod záminkou, že ponechává svým dcerám úplnou volnost volby příštího chotě; schválil však rozhodně myšlenku obranného spolku srbsko-řecko-rumunského, o němž byl Pašić právě na cestě do Petrohradu jednal v Bukurešti s Joanem Bratianem. V souvislosti s tvrzením Pašičovým, že by císařskou dcerku na srbském trůnu čekal zajisté slavný osud cířice všecko plémě jihoslovanské pod jedním žezlem spojující, rozhovořil se Mikuláš II. opět o irredentistických prouděch v habsburské monarchii. Sám vytkl, jak horoucně touží 3¹/₂ milionu Rumunů v Uhrách utlačovaných po spojení se svým národním státem, a vyslechl se zájmem Pašičovo vylíčení úspěchů jihoslovanské myšlenky mezi šesti miliony rakouských Srbo-Charvatů a Slovinců, vylíčení z míry optimistické a zároveň také vojenskou sílu Srbska poněkud přeceňující. Mikuláš II. povzbuzoval srbského státníka ujištěním, že Rusko pro jeho zemi i národ vše možné učiní; také připouštěl, že těsné spojení Černé Hory se Srbskem, o němž se právě vyjednávalo, jest žádoucí, naznačoval však zároveň, že věc se nemá státi se sázkou veliké srážky s Rakouskem a souhlasil s poznámkou Pašičovou, že Srbsku jest nyní především třeba oddechu k sebrání sil. Z vývodů jeho vyznívalo zase přesvědčení, že cíř má rozklad habsburské monarchie za osudově nutný, nikoliv však úmysl, urychlit jej ruským útokem a podněcováním Srbska k hazardní politice

Výrazný zájem projevovala tehdejší politika ruská také na upevnění svých svazků se západními velmocemi, než ani v tom směru nelze tvrdit, že by směrnice její byly vedly dále než k vytvoření společné fronty obranné, což se shodovalo ostatně plně s duchem, v němž rozhodující kruhy francouzské pochopovaly podstatu spojení. Ze zpráv Kokovcovových cíři

Pašić
v Petrohradě.

Rozmluva
s cířem
2. února 1914.

o listopadovém jednání roku 1913 v Paříži dovidáme se totiž, že všichni francouzští státníci s Poincaréem v čele prý tlačili především na to, aby koncert velmocí evropských za balkánských válek s takovou námahou zachráněný nebyl ohrožován nějakými povážlivými „démarches isolées“ se strany ruské, a hledisko to platilo ovšem ještě více pro novou radikální vládu Doumergueovu, od prosince v Paříži ustavenou.

Vláda ta provedla v lednu 1914 změnu v osobě vyslance v Petrohradě. Delcassé, toužící po činnosti v politickém ovzduší domácím, byl vystřídán Jiřím Paléologuem, dotavadním šéfem politického oddělení v pařížském ministerstvu věcí zahraničních. Než i nový vyslanec těšil se plně důvěře císařského dvora, ježto býval z hlavních spolupracovníků Poincaréových za doby jeho správy věcí zahraničních a přijal vyslanectví jen s podmínkou, že ve Francii bude zachována tříletá služba vojenská, v níž ruská správa vojenská viděla jaksí záruku upřímné ochoty Francie, spojenecký závazek plně dodržeti při jakýchkoliv změnách ve vnitřní politice republiky.

Mnohem větší starost než poměr k tomuto starému spojenci na západě činily vládě petrohradské vztahy k Anglii. Dotkli jsme se již nahoře toho, jak za krise spojené s misí Liman von Sandersovou v poradách vůdčích ministrů s vojenskými odborníky Sazonov prohlašoval za nepochybné, že rozhodný zápas Ruska se spojenými silami rakousko-německými pro Rusko má zdárné vyhlídky jen, bude-li po jeho boku stát vedle Francie i velká námořní moc britská, jež jediná jest s to, aby Německo také hospodářsky rychle zdrtila. Zabezpečiti se náležitě věcí tou, jevílo se tím spíše stěžejným úkolem císařské diplomacie, ježto stejně jako v Paříži, i v Petrohradě úspěšná jednání německo-britská o osadách portugalských a bagdadské dráze budila obavu, aby mezi Berlínem a Londýnem nedošlo vůbec k takovému sblížení, jež by britskou moc učinilo pouhým nezúčastněným divákem při velikém zápasu na pevnině, který neklidná politika rakouská na Balkáně a zvýšený tlak vojenské strany v Berlíně snadno mohly vyvolati.

Obavy ty mohly býti zažehnány podle přesvědčení Sazonovova jedině, promění-li se dotavadní, v celku zcela nezávazné přátelství anglické v pevnější smlouvu spojeneckou, jež by vzájemnou obrannou součinnost trojdohody nepochybně stanovila. Proto vymohl v březnu 1914 na cíři, že v rozhovoru s anglickým vyslancem sirem Buchananem přání tomu dal určitý výraz, zatím co zároveň také vyslanec Izvolskij v Paříži vládu francouzskou požádal, aby věc v Londýně všemožně podporovala.

Francie a Rusko.

J. Paléologue
vyslancem
v Petrohradě.

Sazonov
a Anglie.

Podnět
k závaznému
spolku.

Než rychle se ukázalo, že cíle takového plnou měrou dosíci věru nelze. I v Anglii byli sice státníci, kteří ruského hlediska nikterak nezavrhovali. Tak netajil se státní tajemník věcí zahraničních, sir Nicolson, míněním, že pouhá přátelská dohoda bez určitých závazků smluvních jest poutem příliš křehkým a cenným jen pro poměrně krátkou dobu; nutí prý Anglii k nepřirozenému „tanci na provaze“ mezi oběma velikými skupinami pevninnými. Podle jeho přesvědčení mnohem lepší zárukou míru světového bylo, kdyby moc britská otevřeně vstoupila v obranný spolek s Francií i Ruskem a tím odňala Německu naději, že strpí klidně jeho násilný pokus o získání převahy na pevnině. A také v publicistice anglické ozvaly se hlasy, utužení trojdhody doporučující. Zodpovědný ředitel zahraniční politiky britské, Grey, byl však jiného mínění. Obával se, že by činem takovým jen ještě více prohloubil propastzející mezi oběma tábory velmocenskými a strhl zároveň mosty, které k zachování evropského koncertu v kritických chvílích, jako byla válka balkánská, mezi nimi stavěla anglická politika právě tím, že nebyla pevně vázána ani na té, ani na oné straně. Nadto byl jist, že by ke spolku, Anglii ukládajícímu případnou účast na boji pevninném, nedosáhl za nic souhlasu ani většiny kabinetu, ani liberálního tábora ve sněmovně, zejména také proto, že stará nechuť britského prostředí k Rusku jak pro jeho autokratický režim vnitřní, tak pro nedůvěru k asijské politice cářské, nikterak nebyla vymícena, nýbrž znova a znova propukala.

Úvahy sira
Nicolsona.

Greyova
zdrženlivost.

Perské spory.

Tak přiosťřila se právě roku 1913 v Persii, kde angličtí zástupci opětovně vinili konsuly ruské, že příliš rozpínavě si vedou a zároveň působí překážky smlouvám, které měly zajistiti anglické admiralitě výsadní práva na naftové těžbě v neutrální sféře perské. Za těchto předpokladů nebylo opravdu možno vyhověti ruskému podnětu aliančnímu, zároveň uznával však i Grey, že by úplné odmítnutí mohlo v Petrohradě povážlivě zesílití vliv kruhů dvorských, jež prohlašovaly dohodu s Berlínem za nejlepší záruku prospěchů moci cářské. A také z Paříže tlačilo se v tomto směru, takže konečně zvítězilo hledisko jakési střední cesty. Důvěrným předložením listů v listopadu 1912 mezi Greyem a Cambonem vyměněných měl se Rusku podati doklad, že ani mezi Francií a Anglií vskutku není závazného spolku obranného, nýbrž pouhá dohoda o účelném postupu v případech krajního nebezpečí, a že tedy britská politika si nevede vůči Rusku nikterak málo přátelsky, odmítá-li jeho podnět ze zásadních důvodů. S tím měl být však spojen projev ochoty k sjednání odborné konvence, jež by upravovala

Myšlenka
námořní
konvence
rusko-britské.

případnou součinnost ruského a britského loďstva a řešila již napřed hlavní otázky technické s věcí spojené, aniž měla pro tu či onu stranu určité závaznosti politické.

Také o možnosti, usnadniti společný postup trojdhody v otázkách balkánských pravidelnými konferencemi ruského a francouzského vyslance v Londýně s britským úřadem zahraničním, bylo uvažováno a všechny tyto věci přišly na přetřes zejména, když ve dnech 21.—24. dubna anglický král Jiří provázený Greyem učinil v Paříži okázalou návštěvu presidentovi republiky. Tehdy v poradách, na nichž vedle Poincaréa a Doumerguea také Pavel Cambon a sir Bertie měli podíl, slíbil Grey, že se přičiní, aby anglický kabinet dal svolení k podobným poradám námořních štábů ruského a britského, jaké anglické štáby vojenský i námořní od roku 1906 se štáby francouzskými konaly.

Tak nalezla se cesta, kterou k uklidnění ruských obav trojdhoda nepochybně byla zesílena, aniž liberální vláda anglická byla nucena přiznati, že upouští od zásady, podle níž britské politice měla zůstatí plně zachována volnost, v případě války na pevnině rozhodnouti se, chce-li se jí účastniti, či zachovati neutralitu. V tom směru mohl Grey dáti sněmovně znova obvyklé již ujištění, odpovídaje 28. dubna na interpelaci vyvolanou zprávami, jež v tisku se znovu a znovu objevovaly o domnělých tajných traktátech v rámci trojdhody sjednávaných a byly živeny i polemikou, kterou právě tehdy v anglických listech vzbudil článek, uveřejněný 16. dubna v „Times“ Arnoštem Lavissem.

Lavisse, vůdčí historik francouzský a muž, jehož slovo v souvěké Francii vůbec mnoho platilo, obracel se v něm totiž proti domnělé vlažnosti, kterou britská politika prý vůči kritickým poměrům na pevnině projevuje, a kladl otázku, nebylo-li by na čase, aby trojdhoda čelila nebezpečí „preventivní“ války, hrozící z výzbrojných závodů velmocí, zesílením své soudržnosti a náležitým nátlakem na lepší záruky míru. Z liberálních kruhů anglických se však proti takovému těsnému spoutání Anglie se zájmem jejích pevninných přátel ozvaly hlasité protesty, a Grey byl proto nucen zásadu volné ruky opět veřejným projevem jasně vytknouti, což bylo zejména v Berlíně ovšem s uspokojením přijato.

Správně snažil se však německý vyslanec v Londýně, kníže Lichnowsky, ochlazovati všemožně přílišnou důvěřivost, kterou z projevu toho v Německu čerpali zejména, kdož činili základem svého postupu naději na případ-

Návštěva
anglického krále
v Paříži
(21.—24. dubna
1914).

Článek
E. Lavissův.

nou neutralitu Anglie v možné válce na pevnině. Německý velvyslanec dovozoval naproti tomu, že i bez závazných smluv psaných základní politická směrnice vlády Asquithovy zůstává Francii a Rusku zcela nepochybně zárukou činné pomoci britské, kdyby jim a rovnováze moci na pevnině vážná pohroma zahrozila, a že věci té nemůže změnit ani sebe úspěšnější překlednutí starých soupeřstev a neshod německo-britských na poli osadní a hospodářské politiky. Než v Berlíně podceňovali zřejmě skutečnost tu a představa, že spolek rusko-francouzský v Anglii má pro osudovou chvíli velikého měření sil v Evropě oporu jen velmi vratkou, zapouštěla tam zejména v okolí kancléře Bethmanna-Hollwega stále silnější kořeny, což bylo tím pováživější, ježto v těchže kruzích ruku v ruce s ní šla zároveň i vzrostlá důvěra v spolehlivost Italie.

Vytkli jsme opětovně, jak od prvních let 20. století podivně kolísavé bylo postavení Italie mezi trojspolkem, jehož byla členem, a trojdohodou, k níž navázala rovněž vztahy namnoze dosti těsného rázu. Věc vyjádřil drasticky Sazonov tvrzením, že členství Italie v trojspolku jest s výhodou jen pro jeho protivníky, ježto Vlaši jsou svým spojencům „mrtvou přítěží“. V průběhu roku 1913 zdálo se však, že poměr se poněkud mění. Viděli jsme, jak obava před zesílením slovanského živlu na Adrii na základě překvapující bojovné zdatnosti srbské, opřené o ideu velikého národního státu jugoslávského, vedla Řím k důvěrné dohodě s Rakouskem o věcech albánských, a jak zároveň zesílení francouzské námořní moci ve Středozemí přimělo Vlasy k uzavření konvence o společném plánu válečném a jednotném velení středomořských loďstev trojspolkových, jež od 1. listopadu v platnost vstoupila. V zápětí potom vešel nový šéf generálního štábu italského, Alberto Pollio, v jednání s generálním štábem německým o to, aby italský závazek, vyslati v případě společné války proti Francii pomocný sbor na Rýn, který byl nedlouho před tím odvolán, zase v platnost vstoupil. Po delším jednání došlo tak 14. března 1914 v Berlíně opravdu k podepsání nové italsko-německé konvence vojenské, podle níž nejdéle 19. den mobilizační Italie měla přes Brenner poslati do Jižního Německa tři armádní sbory a dvě divise jezdeckých. O užití jejich proti Francii, případně však i na východní frontě, konali pak němečtí odborníci s generálem Zuccarim podrobné porady.

Úmluvy ty, jakož i horlivost, kterou Pollio vůbec ve službách myšlenky trojspolkové vyvíjel, zmírnily podstatně skepsi, která před tím i v generál-

ním štábu německém vůči italské pomoci v rozhodném boji panovala, a Moltke vyjadřoval se v dopisech svých Conradovi o věci tak optimisticky, že i u rakouského generála zviklal poněkud jeho hluboce zakořeněnou nedůvěru k Vlachům. Ovšem především s tím účinkem, že Conrad na něm počal vymáhati, aby německé sbory italskou posilou na západní frontě uvolněné ihned určil k podpoře rakouského postupu proti Rusku. Než zlepšený poměr Conradův k Italii jevil se zároveň i tím, že ponoukal opětovně císaře k tomu, aby přiměl nástupce trůnu, arcivévodu Františka Ferdinanda, k okázalé návštěvě Říma, jež by veřejnému mínění italskému zalichotila a ukázala, že rakouská dynastie jest ohledem na Vatikán jen do určité míry vázána.

Arcivévodou nechtěl ovšem o tom ani slyšeti a zároveň příkrým protikladem smluv a vojenských konvencí trojspolkových zůstávala stále velmi podrážděná nálada národního prostředí vlašského proti habsburské monarchii. Neboť vzájemné škorpení obou spojenců na poli vnitřní politiky nepřestávalo, ač i německý vyslanec ve Vídni, Tschirschky, všechnu píli a vliv svůj vynakládal, aby je mírnil. Stále tu byla svízelná otázka italské university v Rakousku, pro niž ministerstvo Stürgkhovo s nevalným úspěchem hledalo kompromisní umístění v jihotyrolském Roverettu, zatím co v Štýrském Hradci docházelo k novým krvavým srážkám mezi italskými a německými studenty. Zároveň nejen městská správa v Terstu, národními Vlasy řízená, svářila se neustále s místodržitelstvím, jež jí dokonce odňalo právo k t. zv. přenesené činnosti; i v Rjece docházelo k podobným třenicím Vlachů s vládou uherskou, takže vášniví mluvčí irredentistických sklonů v římském parlamentě, jako byl poslanec Barzilai, nalezali hojně příležitosti k dráždivým projevům protirakouským, které měly pak na ulici nejednou hlučný ohlas.

Než ani v zahraniční politice shoda nebyla dokonalá. Přes tajnou úmluvu o Albanii hlásila se při zřizování nového drobného státečku stará řevnivost italských a rakouských zástupců, druhdy i v prudká obvinění vzájemná propukající. Německu zazlívá se v Římě pak zároveň jeho snaha, podporovati v rozličných směrech a získati pro trojspolek Řecko, ač jeho poměr k Italii byl tak příkrý, že vyhranil až v otevřeném bojkotu vlašských výrobků v řeckých přístavech. Také při závodění o hospodářské sféry v Malé Asii střetala se snaha Vlachů o získání koncesí v Adalii s německou i rakouskou soutěží, kdežto s Anglií v ohledu tom jim bylo možno v březnu

1914 určitě se dohodnouti. A také s Francií bylo tehdy dosaženo dohody o právech vlašských příslušníků v Tunisu a urovnány spory hledící k zájmům nové tripolské državy italské.

Vratké postavení Italie mezi trojspolkem a trojdohodou mělo ostatně ozvěnu také ve vnitřních stranických poměrech země. K trojspolku a dalšímu mohutnému rozmachu Německa důvěru projevují zejména skupiny pravice, přívrženci osadní expanse a tábor katolický, kdežto Francie se těší spíše přízni krajní levice, republikánských radikálů a sociálních reformistů, intelektuálů, jejichž tribunou byly časopisy „Voce“ a „L'Unità“; a ve směru tom bral se i vliv zednářských loží a vůbec všech, jímž bližší byla hesla humanitně-demokratická než řády opřené o tradici pevné autority. Táboru frankofilskému usnadňovala propagandu ostatně i zkušená obratnost francouzského vyslance v Římě Camilla Barrèra a působení čilého „Comité franco-italien“, kdežto stoupencům trojspolku v cestě trčela nezdolná hesla irredentistická.

Prudké střetnutí rozličných směrů politických přinesly první volby podle rozšířeného práva volebního v říjnu 1913, v nichž Giolitti sice zvítězil, ale jen tím, že se opřel proti krajní levici o stranníky katolické. Otrásl tím však svou starou základnu liberální a ve změněném prostředí nové komory neudržel se dlouho při moci. Podal 10. března 1914 demisi a nástupcem jeho stal se Antonio Salandra, stoupenec liberální pravice. Řízení věcí zahraničních zachoval však i v tomto novém kabinetu San Giuliano, zkušený mistr obratné houpačky mezi oběma skupinami velmocenskými.

Ve dnech 14.—18. dubna 1914 San Giuliano oplatil hraběti Berchtoldovi v Opatii loňskou návštěvu, ale právě tato schůzka ukazovala jasně, jak svízelný jest vzájemný poměr obou spojenců. Byla provázena velmi nevlídnými poznámkami většiny listů italských a jednání ministrů vyplňovala především výměna trpkých stížností na rozličné nemilé příhody, zaviněné tou i onou stranou. San Giuliano vedl si na venek zdvořile vůči Vídni a zachovával zdání řádného spojení, v důvěrném kruhu vyslovoval se však i on podobně jako Sazonov o možnosti dokonalého rozkladu habsburské monarchie a nebezpečí, které evropskému míru přináší její zmenšená odolnost vůči nárazu hesel národních.

Vše to činilo v rozvaze sil, s nimiž bylo spojenému Berlínu a Vídni pro případ evropské konflagrace počítati, Itálii položkou stejně pochybné hodnoty, jako byly naděje v anglickou neutralitu, a záleželo tudíž velmi mnoho

na tom, nabude-li v hodnocení skutečností těch v Berlíně i ve Vídni převahy optimistická troufalost a důvěřivost, či obezřetné uznávání horších možností. V ohledu tom bylo pak zřejmo, že ve Vídni vítr vanul důsledně s oné strany.

Frankofilský
tábor v Itálii.

C. Barrère.

A. Salandra
v čele vlády.

San Giuliano
v Opatii.

RAKOUSKO-NĚMECKÉ ROZPORY

V BALKÁNSKÉ POLITICE.

Poměry
rakouské.

Hazardní nálada, kterou rakousko-uherská monarchie projevovala v zahraniční politice od počátku válek balkánských, měla souhlasnou ozvěnu i v jejích vnitřních poměrech. V té i oné polovici říše vůdčí kruhy prozrazovaly stále rostoucí lhostejnost k ozdravení chorých poměrů parlamentních i finančních obvyklými prostředky ústavními a slibovaly si rozřešení vleklé krise i trvalé zabezpečení velmocenského postavení habsburské dynastie v Evropě spíše od mimořádných událostí a obrátů, které patrně přinese nejbližší budoucnost.

Hr. Stürgkh.

Věc měla ovšem poněkud rozličný ráz v zemích předlitavských než v koruně sv. Štěpána. Kdežto v Uhrách vláda Tiszova, opřená o poslušný šik strany práce, nabývala, jak ještě uvidíme, stále více rázu osobní diktatury, dosahoval ve Vídni hrabě Stürgkh téhož cíle cestou složitější. Tvářil se sice vytrvale, jakoby mu záleželo mnoho na uvolnění stroje parlamentního k skutečné výkonnosti, opravdu ochromoval a korumpoval stroj ten soustavně neupřímným jednáním se stranami a byl spokojen, mohl-li vládnouti bez účinné kontroly ústavní § 14. Zřejmý pokles životních sil Františka Josefa I. věstil brzkou změnu na trůně, spojenou patrně s podstatnými změnami veškerého usměrnění panovnické moci vůči vnitřním poměrům říše; než byla tu také možnost brzkých zápletek válečných, od nichž daly se rovněž čekat zcela nové předpoklady pro jejich úpravu. Proto nermoutil se hrabě Stürgkh nikterak nad tím, že tvrdá neústupnost německých zástupců odsuzovala k úplnému neúspěchu upřímné úsilí českého místopředsedy knížete Thuna o sblížení českého a německého živlu opětovnými poradami vyrovnávacími, zejména, když se ministři podařilo vzbuditi i u arciknížete Františka Ferdinanda přesvědčení, že dohoda mezi Čechy a Němci opravdu není žádoucí, ježto by ve vídeňském parlamentu mohla vésti k vytvoření nebezpečné většiny liberálně-pokrokového zbarvení.

Nezdar úsilí
kn. Thuna.

Skutečnost, že německou obstrukcí zemské hospodářství v Čechách se octlo před finanční katastrofou, dala pak vládě vídeňské záminku k činu, který propast zející mezi českým a německým hlediskem jen ještě více pro-

hloubil. Císařským rozhodnutím z 26. července 1913, vydaným ve chvíli, kdy napětí na Balkáně bojem Bulharska s jeho dotavadními spojenci bylo vyvrcholilo, byl správní výbor zemský v Praze rozpuštěn, zemský maršálek kníže Ferdinand Lobkowitz přinucen k složení své hodnosti a zemská vláda položena do rukou mimořádné správní komise, složené z pěti českých a tří německých úředníků v čele s hrabětem Vojtěchem Schönbornem. Bylo to zjevné porušení ústavy, čin, jenž živě připomínal násilný režim Cuvajův v Záhřebě, a jásot, s nímž věc uvítaly národně radikální živly německé, ukazoval zároveň, že jest to tvrdý úder vládní do českého tábora, provedený s okázalou přezíravostí k jeho účinkům ve veřejném mínění celého národa.

Správní komise
v Čechách.

Přirozeným důsledkem jeho bylo ovšem hlučné vzpružení české oposice na půdě vídeňského parlamentu; i sociální demokraté připojují se k důrazným protestům ostatních stran českých, pořádajíce okázalé demonstrace s heslem, že českou krizi jest třeba léčiti nikoliv nezákonným absolutismem, nýbrž zavedením všeobecného rovného práva hlasovacího i do českého sněmu. Nesvornost a rozervanost politických stran českých, na níž ztroskotalo i jednání o vytvoření jednotného klubu ve Vídni, umožnila však hraběti Stürgkhovi, že mohl ve sněmovně čin svůj bez valných obtíží hájiti, aniž byl donucen k závaznému slibu brzkého obnovení ústavních řádů v Čechách. Snažil se sice veřejnému mínění sypati dále písek do očí pokračováním ve vyrovnávacích konferencích česko-německých v lednu 1914, ale bezvýslednost jejich projevila se v zápětí a zároveň obracela se ve Vídni česká obstrukce proti rozpočtovému provisoriu i proti nové vojenské předloze, jsouc živena zejména z řad strany agrární a národních socialistů.

Česká oposice
ve Vídni.

Hrabě Stürgkh užil jí však prostě za záminku, aby mohl 16. března 1914 říšskou radu na neurčito odročiti a prostě § 14. provést nejen rozpočet, nýbrž i značné nové zvýšení mírového stavu armády a vydání 357 milionů pokladničních poukázek. Shovívavost, s níž tento režim nepochybného již absolutismu přijímala většina německých stran, ukazovala, jak národní zřetel zatlačil vše ostatní do pozadí, tím spíše, ježto v zápětí potom vážné ochuravění císařovo zápallem plic po neděle udržovalo v popředí zájmu možnost bezprostřední změny na trůně a František Ferdinand po prvé vstoupil před zástupce národů rakouských, otvíraje za chorého panovníka delegace.

Odročeni
říšské rady
16. března 1914.

Se strany krajních nacionálů německých ozývaly se dokonce hlasy, že by suspense zemské ústavy v Čechách měla býti dovršena posazením řízného

generála výjimečnou mocí opatřeného do pražského místodržitelství na místo knížete Thuna, zatím co v českém prostředí národním k trpkému pocitu svévolného ponížení se družilo stupňování stranického boje do zmatku opravdu neladného. K vzájemnému obviňování se z podílu na politickém neúspěchu pojily se totiž zjevy hluboce kormutlivé, jako byla aféra Švihova. Původ její tkvěl ve snaze Františka Ferdinanda, zajistiti si vliv v českém prostředí radikálním, význačné při tom bylo však, že konopištský pán nevolil k tomu slušné cesty politické, nýbrž spokojil se s tím, že prostředkem státní policie si zakoupil důvěrného informátora v národně sociálním poslanci Karlu Švihovi.

Zprávy, jež o úplatcích Švihou přijatých do českého prostředí na jaře 1914 pronikly, způsobily tu trapné rozrušení a vyrostly v ošklivou aféru, když obviněný se hájil soudním stíháním redaktora Národních Listů Serváce Hellera a nalezl přesvědčené obránce své nevinu nejen ve vlastní straně, nýbrž i v řadách jiných politiků. Proces se stal tak kolbištěm, na němž se vybijely vzájemné nechuti a protivenstva stranických táborů od voleb roku 1911 k stále větší příkrostiti dozralé. Rozladění a zmatek vznikající z toho v národním prostředí způsobily pak, že se v kruzích inteligence, na příklad v kroužku kupícím se kolem revue „Přehled“, ozvaly hlasy o nutnosti založení nové strany „neustranných“; 20. března vyšlo odtud provolání vyzývající k sjezdu, na němž by se souhrn národních potřeb podrobil revisi zahrocené i proti stranickému rozvášnění i proti hypertrofii domněle pokrokových hesel.

Při tom působilo ovšem i v českém prostředí rostoucí měrou vědomí, že temné mraky nad mírem evropským od první války balkánské se zhušťující mohou naráz přinésti válečnou katastrofu, která by sotva proběhla bez vážných důsledků také pro postavení národa českého v rámci mocnářství i v širším rámci řádu evropského. Vědomí to bylo však i u politicky vyškolených jednotlivců namnoze spíše jen jakousi mlhovou, vyvěrající z citových vznětů a zesílenou novoslovanskými styky i obdivem k úspěchům slovanských zbraní na Balkáně, než podkladem určitého jednání a pevného usměrnění.

Nejdále šlo se v ohledu tom v táboře státoprávně pokrokovém na sjezdu ve dnech 16.—17. května 1914 konaném v Národním domě smíchovském. Tu se hovořilo o možné blízké válce evropské jako o věci, k níž dlužno pojití bezpečné naděje a pro niž jest třeba proto se připraviti doma i těsnějším

stykem s cizinou. V „Samostatnosti“, kde právě před tím Dr. Borský v článku „Zahraniční situace a český národ“ byl výrazně vytkl případný význam brannosti českého národa pro dohodu, vyšel česky, francouzsky a rusky manifest sjezdový, velmi směle zahrocený ve smyslu samostatné politiky české v případě evropské konflagrace a zároveň pokoušeli se vůdčí členové strany, poslanec Kalina a Dr. Vítězslav Štěpánek, nabýti potřebné opory i o ruského konsula v Praze, Žukovského. Běželo tu však přece jen o hlouček poměrně neveliký, jehož programový projev byl přezírán tak, že ani státní orgány neměly za nutnou jeho konfiskaci. Sociálně demokratické listy psaly o názorech státoprávních pokrokářů dokonce jako o „politice lutristek“ a uváděly ji v posměch, zejména, když strana radikálně státoprávní zásadně odmítla účast svou v nových česko-německých smířovačkách, které za účelem obnovení dělnosti českého sněmu i poslanecké sněmovny vídeňské v červnu v Nostitzově paláci v Praze se měly konati.

Než i v kruhu jiných stran působil kvas mezinárodního napětí a potřeba, navázati těsnější vztahy k moci cářské, hlavní kotvě národních nadějí. Dotkli jsme se již rozhovorů, které měl starosta Sokola Dr. Scheiner v Petrohradě, a skoro v téže době snažil se tam i předák strany národně sociální Klofáč vejíti ve styk s ministrem Sazonovem a šéfem generálního štábu Žilinským. I on jednal v dubnu 1914 s pražským konsulem ruským Žukovským o možnosti výzvědné činnosti české pro Rusko prostředkem několika okružních sekretariátů, jejichž vydržování by připadlo ruské vládě. A také Dr. Kramář, ač ve svých vztazích k Vídni neupouštěl ještě úplně od starých hledisek politiky pozitivní, upravoval si druhou kolej pro případ veliké konflagrace evropské. Již roku 1913 hledal proto při návštěvě Paříže prostřednictvím slavisty Fournola těsnější dotek s vůdčími politiky francouzskými a na jaře 1914 vypracoval dokonce plán veliké federace slovanské, pod vrchní mocí Ruska jakožto „Slavjanskaja imperia“ postavené, jehož předpokladem bylo válečné shroucení habsburské monarchie a který Kramář v květnu prostřednictvím publicisty V. P. Svatkovského, vynikajícího účastníka novoslovanského hnutí, se snažil ministru Sazonovovi doručiti.

Podle zpráv konsula Žukovského hovořilo se o věcech těch i v důvěrné schůzi Národní rady české a konsul vybízel politické předáky pražské, aby se sjednotili navzájem a pro případ vážné krise evropské vypracovali výrazný manifest o svých směrnicích národních. To nebylo ovšem snadné v trapném ovzduší Švihova procesu a při nedostatečném doteku českého

Aféra Švihova.

Akce „Přehledu“.

Hnutí za státní samostatnost.

Sjezd státoprávně pokrokový 16.—17. května 1914.

Ruský konsul Žukovskij.

V. Klofáč v Petrohradě.

Kramářovo „Slovanské imperium.“

Ruská
zdrženlivost.

živlu s rozhodujícími činiteli zahraniční politiky; než také ruský velvyslanec z Vídně varoval Žukovského, aby si opatrně vedl a ruskou politiku nekompromitoval na choulostivém místě, tím spíše, ježto rozhodující kruhy petrohradské opravdu českou otázku nekladly nikterak do užšího kruhu svých vlastních zájmů a nevěřily ani, že by v případě války s Rakouskem revoluční hnutí v zemích českých mohlo se státi vážnou složkou strategické rozvahy. Vítaly ovšem nevýhody, které odtud mohly rakouské správě vojenské vzniknouti, nemínily však v české otázce bráti na sebe jakékoliv tíživé a určité závazky.

Haličský
neklid.

Podstatně větší zájem ruský byl na neklidu, který se jevil v Haliči z rozličných podnětů. Persekuce starorusínské strany, na niž již roku 1911 Dr. Kramář v delegacích byl stížnost vedl, stupňovala se tu krutě v pohoršlivých procesech po domnělou špionáž a velezrádné rusofilství, zatím co vláda vídeňská snažila se podepřítí tábor ukrajinský zřizováním rusínské university ve Lvově a dohodou, jež Ukrajincům měla zajistiti trvalé zastoupení v zemském správním výboru haličském, což vše ovšem na ruské straně bylo pocitováno především jako otrávený šíp, namířený proti ideji veliké jednoty ruského národa. A podobně působila v Rusku dráždivé i podpora, jež se dostávala agitaci Pišudského pro organisaci polských sborů střeleckých, k rozpoutání národní revoluce v kongresovce v případě války přichystaných.

Věci uherské.

M. Károlyi.

Podivně napjaté byly poměry v Uhrách. Oposice, ač s ní šla většina národa všech tříd, bouřila marně proti vládě, marně stihala hraběte Tiszu společenským bojkotem a okázalým opovržením. Byla opravdu příliš svázána zásadními předpoklady maďarského vývoje. Vyskytli se sice mužové, jako byl hrabě Michael Károlyi, kteří poznali, že důsledné spění za ideálem úplné nezávislosti národní žádá rozbití habsburské monarchie; počali proto hledati osobní dotek s trojdohodou. Úspěch na cestě té žádal však zároveň takového snížení maďarské nadvlády nad ostatními národnostmi, že ani nejrozhodnější členové oposice netroufali si na to pomýšleti, a proto jejich útoky proti Tiszovi byly v základu svém plané. Svého cíle vědomý muž čelil jim pak s podobnou odvahou, jako kdysi Bismarck čelil liberální oposici v Prusku, a stejně jako „železný kancléř“ přezíral tehdy odpor korunního prince pruského, nedbal ani Tisza valně nenávisť, kterou proti němu osvědčoval nástupce trůnu František Ferdinand.

V březnu 1913 přes veškeré protesty arcivévodovy a sněmovní menšiny

stal se zkráceným řízením hlasovacím zákonem nový řád volební, připouštějící vyumělkovaným censem daňovým i vzdělanostním ze 4¹/₂ milionu občanů starších 24 let pouze 1·8 milionu k volebnímu osudí při zachování veřejného hlasování ve všech okresech, vyjímajíc největší střediska městská. Také volby do delegací provedl Tisza zlomiv veškeré náběhy k násilné obstrukci a dbaje stejně málo pouličních demonstrací dělnických, jako okázalé abstinence, k níž se opoziční strany na konec utekly.

Pod záminkou ohledů na napjatou situaci zahraniční byly záruky osobních svobod v Uhrách suspendovány a volnost tisku i práva shromažďovacího podstatně obmezena. Vláda Lukacsova byla sice nucena odstoupiti, když jí bylo dokázáno nekalé užívání státních peněz pro volební účely strany práce, Tisza neváhal však vstoupiti nyní konečně sám na zodpovědné místo vůdčí; 6. června stává se předsedou nového kabinetu a zosobňuje tak ještě zjevněji než před tím politiku, jež zůstávajíc věrna základům dualismu, dává sílu uherského státu do služeb velmocenských snah říše habsburské, ježto v tomto činném soužití s dynastií vidí nejlepší záruku trvalého zachování toho národnostního i společenského řádu v zemích koruny sv. Štěpána, jaký se Tiszovi jevil zájmům maďarského živlu jedině žádoucím.

Hrabě sloužil tedy Vídni, ale se sebevědomím takovým a panovačným gestem, jež jej činilo opravdu nejvýraznější a nejváženější postavou celé monarchie, které také v otázkách zahraniční politiky platné slovo bylo přiznáváno. Tisza věnoval otázkám těm mnoho pozornosti, nemínil však nikterak, podřizovati jim a přizpůsobovati svou vnitřní politiku, zejména, pokud šlo o její poměr k nemaďarským národnostem. Tak uvidíme o něco později, jak cennou složkou balkánské politiky monarchie se mohly státi ústupky, učiněné včas národním požadavkům uherských a sedmihradských Rumunů. Marná byla však snaha, Tiszu k nim přiměti. Jeho přesvědčení, že spása maďarského plemene tkví v zachování dokonalé nadvlády nad ostatními kmeny v království a že by jakákoliv povolnost v tomto směru znamenala zločin na národní i státní ideji, bylo skalopevné.

Na podzim 1913 vstoupil sice v jednání s národním komitétem rumunským a tvářil se, jako by chtěl napravit chyby, které v národnostní politice učinila koaliční vláda. Když mu však byly předneseny požadavky Rumunů vrcholící v snaze, dosáhnouti podobného postavení autonomního, jaké bylo zajištěno Charvatům, odmítl to Tisza zásadně a nabízel jim zcela podružné ústupky v otázkách školských a církevních, takže jednání 18. února

Nový řád
volební.

Tisza v čele
vlády (6. června
1913).

Tisza a otázky
zahraniční.

Jednání
s Rumuny.

1914 bylo bez výsledku odročeno a rostoucí nespokojenost rumunského živlu vybilá se v zářetí dokonce teroristickým způsobem.

Vláda zřídila, jak víme, nedlouho před tím se zjevnou maďarisační tendencí nové biskupství pro rumunské uniáty v Hajdudorogu, jež mělo odvésti věřící zároveň od dotavadního ritu, s pravoslaviím příliš shodného, a bylo svěřeno rozhodnému Maďaru Mikloszemu. Proti němu byl však v Debrecíně 23. února spáchán pumový atentát, při němž generální vikář byl zabit a několik jiných kněží raněno, což dalo příležitost k zostřenému stihání národní propagandy rumunské, stejně jako ji dával vůči pravoslavné propagandě mezi uherskými Rusíny zároveň velezrádný proces v Marmarošské Sihotě.

Mnohem složitější byl poměr Tiszův k věcem charvatským. Nezavíral sice oči před nebezpečím, které mohlo maďarským zájmům přinéstí hnutí spějící k vytvoření veliké, samostatné Jugoslavie na základě dohody Srbů s Charvaty i Slovinci a jejich splynutí v jediném národním celku. Mnohem nebezpečnějšími než tato, ještě jaksí mlhavá možnost, zdály se mu však určité plány trialistické, opřené o ideu velkocharvatskou a živěné zejména z křesťansko-sociální Vidně i okolí následníkova. Plány ty, jež nalezaly živý souhlas charvatských pravašů, selské strany Radičovy i klerikálních Slovinců, ohrožovaly zřejmě dotavadní dualistickou úpravu monarchie a veliké výhody, právě Maďarům z ní plynoucí, zejména, kdyby se Vidni podařilo zároveň úspěšným postupem proti Srbsku počet Jihoslovanů v říši zahrnutých podstatně rozmnožití. Již Andrassy pochopil kdysi nebezpečí to a vyjádřil je slovy, že monarchie jest loď slovanským živlem přes samou čáru ponoru zatížená, jejíž náklad v ohledu tom nesmí býti ani kusem zlata zvyšován. Proto stavěl se Tisza proti jakýmkoliv plánům zabrání větších kusů srbského nebo černohorského území pro monarchii. Připouštěl pouze případnou rektifikaci hranic na místech strategické důležitosti a neváhal zároveň hledati proti trialistickým heslům spojence i v nepřátelském táboru.

Takovým spojencem jevila se mu především srbsko-charvatská koalice v Záhřebě s pravaši zápasící, byť byla od dob záhřebského procesu zatížena porokem velezrádných piklů se Srbskem. Snažil se proto naléztí s ní modus vivendi, jenž by zkřížil vídeňské plány. Naléhaje ve Vidni na zmírnění persekuce, jež se byla zejména od vypuknutí balkánské války vůči vlasteneckým živlům jak ve slovinských krajích a Dalmácii, tak v Bosně značně zostřila, rozhodl se v království charvatském opět obnoviti ústavní poměry. Již

v prosinci 1912 byl nenáviděný královský komisař Cuvaj poslán na dovolenou a v červnu 1913 stal se jeho zástupcem baron Ivan Skerlec s úkolem, aby připravil půdu k ukončení mimořádného stavu.

Také Skerlec byl sice uvítán teroristickým atentátem, ale v listopadu následovalo jeho jmenování bánem a svolání sněmu, na němž srbsko-charvatská koalice mohla opět přijíti k slovu. Dokonce i v otázce železniční pragmatiky, jež byla od roku 1907 hlavním bodem sporným mezi Budapeští a Záhřebem, kapituloval Tisza aspoň částečně v prosinci 1913 odvoláním jejích jazykových ustanovení. Ani režim nového bána neobešel se ovšem bez šarvátek s většinou sněmovní, která volala zejména po skutečné parlamentarizaci vlády záhřebské jmenováním čelných stoupců koalice na vůdčí místa úřednická, čemuž se Skerlec bránil; skutečnost však, že stejně Tisza, jako srbsko-charvatská koalice v trialistických plánech viděti největší nebezpečí pro své, ovšem zásadně rozličné cíle, umožňovala i pak toto spojenectví, ač zásadní nepřírozenost a vratkost jeho byla zjevna všem, kdož zblízka pozorovali skutečnou náladu národního prostředí srbsko-charvatského, pokud v habsburské monarchii bylo pojato. Neboť chyb a násilností vládním režimem v posledních letech tu způsobených nebylo lze již smazati, a rovněž jevil se nezadržitelným postup národních idejí, vítězstvím srbských zbraní mocně podepřených. Charvatský důvěrník hraběte Berchtolda, baron Musilin, který po delší době roku 1913 vlast svou navštívil, přiznal se, že jí již vůbec nepoznává, jak tu poklesl někdejší loyalism a zesílila myšlenka jugoslávská.

O tom, jak by se mělo čeliti zjevu tomu, mínění vedoucích míst v monarchii nebyla nikterak shodna. Řešení nejpříkřejší doporučoval s obvyklou svou neodbytností generál Conrad, totiž válku se Srbskem bez odkladu, válku, jež měla dohoniti zmeškané příležitosti let předchozích, rozřešiti způsobem Vidni žádoucím vnitřní otázky monarchie, dáti jí trvalou převahu na Balkáně a tím pojistiti i její velmocenské postavení, jemuž jinak prý hrozí úplné shroucení provázené vnitřním rozkladem říše. Při tom přiznával generál, že věc nyní po zřejmých pokrocích ruské pohotovosti vojenské se patrně neobejde bez srážky s Ruskem, viděl však ve věci té jen další motiv k urychlení zápasu. Opětovně vytýká ve svých rozkladech císaři, a to nikoliv bez nadsázek, hrozivost ruského zbrojení a naprostou nutnost, nedopustiti jeho vyvrcholení.

A také vůdčí šéfovi generálního štábu německého, hraběti Moltkeovi,

Debrecínský
atentát.

Trialistické
plány.

Tisza a
srbsko-char-
vatská koalice.

I. Skerlec
bánem.

Nálada
v Charvatsku.

Conrad a Rusko.

„Warum warten wir?“

byla stálým refrémem jeho vývodů slova „Warum warten wir?“ s tvrzením, že při dalším vyčkávání každý den zhoršuje postavení Rakouska i Německa vůči Rusku a Francii. Ani diplomatická příprava velkého zápasu generálu Conradovi nečinila vážných starostí. O Itálii počínal nyní věřit, že setrvává, byť i s jakousi zdrženlivostí, přece věrna závazkům trojspolkovým, zejména zalichotí-li se jí se strany Vídně návštěvou Františka Ferdinanda v Římě a jinými drobnými ústupky. V Bulharsku, těžce zklamaném mírem bukureštským, viděl jistého spojence proti Srbsku a počítal i s možností turecké pomoci, kdežto Rumunsko mělo býti k dodržení svých tajných závazků proti Rusku donuceno náležitým nátlakem, nebo aspoň zastrašeno včasným provedením vojenských opatření na sedmihradských hranicích. Mravní zodpovědnosti, jež mohla při tom na Rakousko dolehnouti jako na původce hrozné války, Conrad valně nevážil; mnoholetá propaganda jeho myšlenky, že válka jest pro monarchii jediným způsobem záchrany, odňalo mu v ohledu tom již dávno veškerou citlivost.

Tisza a válečná strana.

Podstatně jiné bylo hledisko, jehož hájil Tisza. Ani u něho nebylo sice zásadní zaujatosti proti válce, zejména kdyby jí žádalo zachování plné váhy německé moci proti pokrokům slovanského živlu v Evropě; neboť jimi jevila se mu zároveň i věc maďarského národa ve svých základech ohrožena. Neviděl však prospěchu v ukvapeném výpadu proti Srbsku, který i při plném úspěchu mohl státní lodi uherské přinésti onen nemilý „kus zlata“, ponornou čáru její ohrožující. Proto neváhal názory své císaři přednésti obratně zejména obšírným memorandem z 15. března 1914.

Memorandum z 15. března 1914.

V něm naléhá především na to, aby rakouský postup na Balkáně nebyl řízen jen náladovou nedočkavostí a citovým zaujetím, nýbrž určitým programem „dlouhé ruky“. „Es wäre ein arger Fehler, die Sache überstürzen und eine Entwicklung vorzeitig erzwingen zu wollen, welche nur das Ergebnis der Zeit und die Folge unserer selbstbewussten, aber ruhigen Haltung und geduldigen, aber zielbewußten Politik sein kann.“ Neboť balkánská politika jest prý vůbec problém, „bei welchem sich jede Uebereilung rächen würde“. Správný základ její vidí Tisza pak především v těsném přimknutí se k Německu a nikoliv tedy v postupu, s nímž by v Berlíně plně nesouhlasili. Také on nepopírá sice povážlivost soustavného zbrojení vojenského Ruska i Francie, radí však, aby se na ně překotně nereagovalo, ježto jest přesvědčen, že protivníci ti do války se nepustí, nedosáhnou-li dříve „eine gegen uns gerichtete Gruppierung der Balkanvölker“. Proto

jest prý radno, „auf dem Balkan vorerst den Frieden wahren und eine uns genehme Entwicklung vorbereiten“.

Základním pilířem takového pro Rakousko a obecný mír evropský žádoucího vývoje jest Tiszovi pak především Bulharsko; to jest třeba zajistiti pro trojspolek stůj co stůj a zabrániti tak tomu, aby je Rusko naopak nezískalo na svou stranu a tím nenalezlo na Balkáně nepochybné převahy. Přesvědčiti Berlín, proti Bulharsku dotud stroze zaujatý, o této nutnosti, má tedy ministr za nejdůležitější úkol rakouské diplomacie, která má zároveň Bulharsko udržovati v dobré míře zejména vyhlídkou na případné zisky územní v Makedonii; ale ovšem nikoliv zisky okamžité, nýbrž „in einer relativ ferner Zukunft“, a kdyby nebylo Německo snad možno pro hledisko to získati, nezbude než dohodnouti se s Berlínem o postupu, jenž by náhradu za Bulharsko hledal v Bukurešti a Athénách, aby ani tam ruský vliv nenabyl vrch, kdežto v Cařihradě jest mladotureckou vládou zdržovati od jakýchkoliv dobrodružných náběhů. Hlavně jest však nutno „die eigenen Kräfte sammeln und durch selbstbewusstes, ruhiges Verhalten imponieren und Vertrauen einflößen“.

Získání Bulharska.

Potřeba klidného postupu.

Proti politice válečné sázky, k níž chtěl Conrad strhnouti jak vlastního panovníka, tak Berlín bezohlednou „operací slepého střeva srbského“, znamenalo tedy hledisko Tiszovo, ač netkvělo nikterak v zásadním pacifismu, tóninu mnohem klidnější a rozvážlivější, a šlo o to, který z těchto dvou názorů nalezne více ohlasu u zodpovědného ředitele rakouské zahraniční politiky, hraběte Berchtolda, nebo ještě spíše u jeho hlavních spolupracovníků. Neboť vytkli jsme již, že na Míčovém náměstí nerozhodovala tolik určitá osobní vůle ministrova, jako mínění, často navzájem se křížící, vůdčích úředníků zahraniční služby, zejména hraběte Forgáche, barona Macchio a barona Flotowa, šéfa ministrova kabinetu hraběte Alexandra Hoyose a jiných diplomatických spolupracovníků Berchtoldových, kteří dovedli účinně působiti na kolísavého státníka. K tomu přistupovaly ovšem vlivy dvorských i vojenských koterií vídeňských a denní náraz událostí, vztahy monarchie k jednotlivým státům rozličně určujících.

Hledisko Berchtoldovo.

V ohledu tom nejjasnější byly vztahy k Srbsku, jež zůstávaly i po vyřízení říjnového sporu o srbsko-albánské pohraničí velmi napiaté. Stále nové rozpory hlásí se tu a k zmírnění jejich nepřispěla ani změna na rakouském vyslanectví v Bělehradě, kde v prosinci 1913 sv. p. Ugrona vystřídal podmaršálek Vladimír baron Giesl, muž, o němž se říkalo, že s oblibou kouří v prachárně cigarety.

Baron Giesl v Bělehradě.

Vyslanec byl patrně dobře znalý rozhodné nesmířlivosti vládních kruhů vídeňských vůči Srbsku, již dal zvláště jasný výraz hrabě Berchtold v důvěrné instrukci z 26. listopadu. Pravit v ní, že „die Lösung des südslavischen Problems nach menschlicher Voraussicht nur eine gewaltsame sein kann. Sie wird entweder von der heutigen staatlichen Gestalt Serbiens nur geringe Spuren zurücklassen, oder Österreich-Ungarn in seinen Grundfesten erschüttern. Daß sich unser Gegensatz zu Serbien im Laufe der Zeit mildern oder ausgleichen könnte, davon kann bei dieser Lage der Dinge keine Rede sein“.

Smír se Srbskem
vyloučen.

Proto bylo přirozeno, že, ať činila vláda bělehradská cokoliv, hořlavin mezi ní a Vídní neubývalo. Tak zůstávala spornou zejména úprava právních poměrů někdejší turecké dráhy východní. Většina akcí společnosti tuto dráhu spravující octla se v rukou konsorcia rakouských a německých bank v čele s Wiener Bankvereinem a berlínskou Deutsche Bank, a vídeňská vláda cítila se proto povolanou, zájmy její chrániti, snažíc se při tom zachovati si v dráze té mezinárodně chráněné spojení se Soluní. Srbsko naproti tomu chtělo získati vlastnictví úseku dráhy, jeho nově rozšířeným územím od Mitrovice k Soluni procházejícího. Z toho vzniklo velmi podrážděné diplomatické jednání; vídeňská diplomacie snažila se zejména také Francii získati pro navrhovanou internacionalisaci dráhy, a teprve v květnu 1914 vyslovila zásadní souhlas s jejím výkupem; ale i pak trval rozpor o cenu Srbskem nabízenou.

Spor
o východní
dráhu.

A podobně křížilo Rakousko i vyjednávání mezi Bělehradem a Athénami vedené o výhody srbskému obchodu v přístavu soluňském vyhrazené, trvajíc na tom, že Srbsku nesmí se tu popřáti nic, co by zároveň také rakouskému obchodu nebylo zajištěno. Mnohem větší dosah než tyto přestřelky mělo však napětí, jež vzniklo o novou úpravu poměru mezi Srbskem a Černou Horou.

Soluň.

Nezdar srbské snahy o získání přímého doteku s Adrií vedl přirozeně k plánu, dosáhnouti věci té aspoň nepřímým spojením království s Černou Horou. Společenství jazyka i krve v nedávném boji prolité vedlo zejména na Černé Hoře k tomu, že myšlenka nabývala tu půdy přes zdrahavý postoj krále Nikoly, a na počátku roku 1914 zahájil zejména černohorský vyslanec Lazar Mijušković v Bělehradě porady o tom, jak by bylo lze při zachování obou dynastií oba státy svázati navzájem jednotou celní a poštovní, unifikací práva a branných řádů a po případě i společenstvím

Spojení Srbska
a Černé Hory.

diplomatického zastoupení v cizině. Zároveň roznášely se do světa pověsti o tom, jak prý postavení královského rodu na Černé Hoře jest podkopáno neoblíbeností mdlého nástupce trůnu v národě a opovržením, do něhož upadl i jeho bratr Mirko pro osobní skandály a nestatečné chování za války.

I v diplomatickém světě uvažovalo se o tom, nedá-li si snad král Nikita panovnické právo prostě odkoupiti. Rozhodně zlou krev ve Vídni působily některé jeho narážky na nutnost totožné organisace vojenské v Srbsku i na Černé Hoře, pronesené v trůní řeči. Pašíc, věda dobře, že by ukvapené jednání snadno mohlo Rakousku dáti záminku k úderu vyčerpanému Srbsku velmi nežádoucím, vedl si ve věci té ovšem velmi zdrženlivě a byl nadto k opatrnosti nabádán jak ruským vyslancem Hartwigem, tak Sazonovem. Ve Vídni však kruhy proti Srbsku zásadním nepřítelstvím překypující prohlašovaly přes to okázale, že těsné sblížení království srbského s Černou Horou jest pro Rakousko naprosto nepřijatelné, anebo snad jen za cenu postoupení strmého Lovčenu monarchii a Baru i Ulcině s celým pobřežím černohorským Albanii, jež by tak dosáhla přímého doteku s Rakouskem, ač bylo na bíledni, že by k takové změně na Adrii především Italie sotva dala své svolení. Neboť ač mezi ní a Rakouskem trvala dohoda o společné ochraně nového státečku albánského, jenž by odtiskoval od Adrie jak Srbsko, tak Řecko, přece bylo zjevno, že společenství to oběma velmocím navzájem s nedůvěrou se střeoucím snadno může se státi tím, čím byl kdysi Vídní a Berlínu Šlesvik a Holštýn.

Odpor Vídně.

Ostatně působilo zřizování řádného života státního v Albanii vůbec veliké svízele. Zatím co se tam mezinárodní kontrolní komise, usazená od polovice října 1913 velvyslancem konferencí londýnskou ve Valoně, pomocí četnictva s několika holandskými důstojníky v čele snažila zajistiti klid aspoň v pobřežních místech, vyslovil princ Vilém z Wiedu v listopadu 1913 zásadní ochotu, státi se panovníkem státečku, jehož obyvatelstvo ovšem nedosahovalo ani plného milionu obyvatel. Princ činil si však určité podmínky, zejména poskytnutí mezinárodní půjčky 75 milionů franků šesti velmocemi zaručené, z níž by 20 milionů mu ihned bylo uvolněno. Velmoci vyslovily na počátku roku 1914 svorně svůj souhlas s jeho kandidaturou a Rakousko i Italie poskytly na žádanou půjčku opravdu nutné zálohy; nebylo však ihned jisto, jak k věci se postaví někdejší turecký velitel skadarský Essad paša, který s hrstkou svého vojska v Tiraně zachoval vlivné postavení, a mezi mohamedánskými pohlaváry albánskými agito-

Albanie.

Vilém z Wiedu.

Essad paša.

valo se nadto z Cařihradu, aby podepřeli kandidaturu někdejšího tureckého ministra války Izzeta paši.

V jeho prospěch byl ve Valoně v lednu 1914 uchystán, jak se zdá, návodem někdejšího náčelníka zatímní vlády Ismaila Kemala dokonce malý puč. Zástupcům italským a rakouským podařilo se však nesnáze ty překonati a 21. února 1914 přijal princ Vilém v Neuwiedu čtrnáctičlennou deputaci albánskou v čele s Essadem pašou, jež mu oznámila jeho volbu za „mbreta“ (knížete) albánského. Při tom bylo ovšem nutno Essadovi zajistiti napřed tučné zpropitné. Princ vykonal pak obřadné návštěvy u všech velmocenských dvorů a přistál konečně 7. března v Drači, kde byl jako panovník uvítán s pompou, jejíž poněkud operetní ráz se podivně odrážel od divokého a neuklidněného pozadí škipetarského.

Nový „mbret“, jenž zjevem svým nedovedl zapřítí tuctového důstojníka pruského, nemaje při tom však skutečné říznosti, jaké úkol jeho vyžadoval, jevil se tu pod ochranou italských a rakouských křižníků spíše loutkou velmocenské diplomacie, než opravdovým tvůrcem nového státu. Již na počátku dubna nařikal italský zástupce v Drači, baron Aliotti, důrazně na jeho neschopnost. Nadto zůstávalo stále pochybným, jak se k jeho vládě zachovají kmeny v hornatém nitru země, i věrnost Essada paši, který byl jmenován ministrem vojenství i vnitra, zůstávala velmi nejistou a zejména také poměry na řeckém pomezí nebyly vyjasněny.

Krátce před příchodem princovým uložila sice velmocenská konference londýnská nálezem ze 14. února Řecku důrazně, aby nejdéle do 1. března evakuaci sporných částí Epiru započala a do měsíce ji ukončila, načež řecké posádky opravdu z oblasti té počaly ustupovati. Ale obyvatelstvo kraje, tajně z Athén povzbuzované, nepodrobilo se rozhodnutí, nýbrž v čele s bývalým řeckým ministrem Zografem ustavilo se v samostatnou „republiku severního Epiru“, k níž se hlásila zejména místa Argyrokastron, Korča, Premeti. Venizelos se jí sice v athénské komoře odřekl, ale vskutku pod vedením řeckých důstojníků trvají v Epiru prapory „svaté milice“ a živí se odtud i u sousedních albánských kmenů nechuť proti vládě nového německého knížete.

Ze všeho toho bylo zjevno, že albánské knížectví způsobí svým vídeňským ochráncům ještě mnoho starostí, než budou moci opírat se o ně jako o cennou závoru srbského rozpětí k Adrii. Vážný neklid působilo ve Vídni ostatně také úspěšné jednání Srbska s Řeckem o trvalý spolek vzájemný,

jenž by čelil jakýmkoliv pokusům o zvrácení úspěchů, tomu i onomu státu nedávným mírem bukureštským zjednaných, zvláště, když nadto okázala návštěva Pašičova v Bukurešti v lednu 1914 živila pověsti, že i Rumunsko k spolku tomu přistoupí a jím do tábora trojdohody bude převedeno.

Tím vznikalo však zároveň nebezpečí, že Bulharsko se tří stran sevřené rovněž neodolá myšlence nového, rozšířeného spolku křesťanských států balkánských pod patronancí Ruska tím spíše, ježto v Sofii vláda Radoslavova, k Vídni se klonící, měla proti sobě v sobraní velmi silnou rusofilskou opozici. Zameziti její vítězství a způsobiti naopak, aby Bulharsko, zabezpečivši si tyl přátelským dohovorem s Tureckem, otevřeně k trojspolku přistoupilo a s jeho pomocí v Makedonii žádoucí revise bukureštského míru na újmu Srbska dosáhlo, bylo proto stále počátkem a koncem politické moudrosti na Míčovém náměstí, ale snaha ta nejen že jitřila trvale poměr monarchie habsburské k Srbsku i Řecku, nýbrž kalila nejpovážlivějším způsobem i vztahy k dotavadnímu spojenci rumunskému. Neboť tvrdili-li ve Vídni, že se zájmem rakouským neslučitelné jest Srbsko v rozsahu, jehož oběma válkami balkánskými dosáhlo, prohlašovali v Bukurešti, že nesnesou jakéhokoliv zvětšení Bulharska.

Již při vyjednávání o územní kompensaci v Dobrudži v první polovici roku 1913 zazlívali Rumuni rakouské diplomacii velmi, že se stavěla zjevně na stranu bulharskou, a postup Berchtoldův při sjednávání míru bukureštského dal nespokojenosti té vzkyptěti v skutečnou nenávist vůči Vídni, jež byla tím povážlivější, že ji živily rozličné jiné okolnosti.

Nekrvavý, ale rozhodný úspěch vůči Bulharsku povznesl mocně sebevědomí i národní cítění rumunského prostředí; budil v něm pocit, že v Bukurešti tkví „arbitrium rerum“ na Balkáně. Tím ostřeji pocítovalo se tu však ponížení, v němž žije mocná větev rumunského národa v Sedmihradech a Uhrách; irredentická hesla, odedávna v království šířená, nabývají rychle zvýšené působivosti a s nimi rostou ovšem i naděje a požadavky rumunské menšiny v zemích koruny sv. Štěpána. Podobně jako myšlenka jihoslovanská, nabývala zejména u mladší generace v celé oblasti jazyka rumunského zrychlenou měrou půdy idea Velikého Rumunsku, jež by spojilo v jediném útvaru státním všechny příslušníky národa, a nalézala výmluvné šířitele v mužích, jako byl vlivný učenec Mikoláš Jorga, který již v srpnu 1913 v působivém interview hlásal otevřeně, že rumunská politika má brzké uskutečnění tužeb svých hledati nepokrytým odklonem

„Mbret“ v Drači
(7. března 1914).

Baron Aliotti.

Zografos
v Epiru.

Rumunsko
a Srbsko.

Vídeňský zřetel
k Bulharsku.

Protirakouská
nálada
v Bukurešti.

Idea
velkorumunská.

M. Jorga.

od habsburské monarchie a otevřeným přechodem do tábora trojdohody.

Ruská diplomacie v Bukurešti podporovala ovšem seč byla tyto sklony a vyhlídky její rostly již v době sjednání bukureštského míru tak, že Izvol-skij mohl z Paříže blahopřáti Sazonovovi k mistrnému postupu, jímž prý ztráta Rumunska pro trojspolek jest nepochybně zajištěna. Také ve Vídni hleděli na věc tu velmi vážně a význačným projevem obav těch stala se změna na rakouském vyslanectví v Bukurešti na podzim 1913. Vyslancem stává se tu český velmož Otakar Czernin. K úkolu doporučovala jej především skutečnost, že náležel ke kroužku důvěrníků arcivévody Františka Ferdinanda, o němž se vědělo, že přeje rumunskému živlu v zemích uher-ských a odsuzuje rozhořčeně maďarský tlak vůči němu konaný. Czernin sám sepsal brožuru o národnostní otázce v Uhrách, jež mu mohla zajistiti přátel-ské přijetí v Bukurešti a dáti tam jeho jmenování vyslancem příchutí vládného gesta.

Zároveň dostalo se novému vyslanci však instrukcí, ukládajících ne-pochybnou rozhodnost postupu; zejména neměl se dáti odbýti chlácholi-vými slovy a lstivou obojetností, nýbrž měl přiměti rozhodující kruhy ru-munské k jasnému projevení jejich vlastních úmyslů. Rumunsko mělo zře-telně přiznati barvu skutečného usměrnění své politiky se zřetelem k roz-dělení Evropy na dva veliké tábory. Od roku 1883 bylo členem trojspolku a ještě nedávno, 26. února 1913, byl tento jeho závazek znova prodloužen až k roku 1920. Stalo se to však zase jen přísně důvěrnou smlouvou, o níž vedle krále Carola bezpečnou vědomost měl jen ministerský předseda a která před národním prostředím rumunským byla pečlivě utajována. Proto soudili v zahraničním ministerstvu vídeňském ze zasvěcených ti, kdož byli pro ráznou politiku, že jest nezbytno, aby trapné pološero bylo co nejdříve osvětleno konečným uveřejněním smlouvy tak, aby pokusy Ruska o pře-vedení Rumunska na svou stranu marnými se ukázaly a spojenecký zá-vazek rumunský k trojspolku žádoucí spolehlivosti nabyl.

V případě tom byli ve Vídni ochotni zachovati vůči Bulharsku dotavadní zdrženlivost a sblížovati se s ním pouze v mezích Rumunsku vítaných; naopak však, kdyby vláda v Bukurešti obojetnou hru dále chtěla vésti a ne-spolehlivosti své dala výraz zásadním odmítnutím publikace smluvních zá-vazků, měly veškeré podobné ohledy přestati a vrtkavému spojenci měla se ukázati s rakouské strany pěst zesílením vojenských posádek v Sedmi-hradsku a soustavným opevňováním tamních horských přechodů. Zejména

generál Conrad měl za nezbytno, aby k opatřením takovým se sáhlo ihned se stejnou důrazností, jako se stalo v alpském pohraničí vůči Itálii. Hrabě Berchtold netroufal si však věc příliš ukvapovati a Czerninovi bylo uloženo, aby zatím ve smyslu nahoře vyčteném u krále Carola opatrně sondoval.

Než hned první zkušenosti nového vyslance byly velmi ponuré. V dů-věrných slyšeních král Carol natajil se vůči němu nikterak, že za vládnoucí náladou v národním prostředí rumunském v případě veliké srážky evropské sotva by mu bylo možno, plně dostáti závazkům tajné smlouvy a vystoupiti vojensky proti Rusku po boku Rakouska, vůči němuž jednak pro jeho stranění Bulharům, jednak pro útisk rumunského živlu v Uhrách vyvřel ho-roucí odpor. Snad by jej bylo možno zmírniti, kdyby současné jednání Tiszovo s rumunským národním výborem vedlo k dobrému konci a záro-veň ustála přízeň Míčového náměstí vůči Bulharsku, provázená sklonem k revisi míru bukureštského; jinak však příklon veřejného mínění rumun-ského k trojdohodě bude prý jen vzrůstati v souvislosti s domácími zápasy stranickými v sněmovně bukureštské.

Strana konservativní v čele s muži králi oddanými, jako byli Carp, Majorescu, Marghiloman, trvala tam sice dále na spojení s Německem, zesíleném ještě nedávno, v říjnu 1913, půjčkou 200 milionů marek, kterou za po-měrně příznivých podmínek Rumunsku opatřila berlínská Disconto-Ge-sellschaft. Ale i tito konservativní přátelé Německa vedli si vůči Vídni stále upiatěji a ztratili ostatně rozhodující vliv změnou vlády, provedenou 16. ledna 1914.

Tehdy nové ministerstvo sestavil Joan Bratianu, vůdce liberální strany, vytyčující mnohem rázněji všenárodní snahy rumunské, zvláště proti Ra-kousko-Uhersku zahrocené, a Czernin nemohl než ve svých zprávách stále pessimističtěji se vyjadřovati o spolehlivosti a ceně rumunského spojení. Vyskytli se sice politikové, jako bývalý ministr Nicolas Filipescu, jimž se nezdála zcela protimyslnou představa Velikého Rumunska, pojímajícího v sobě větší část Sedmihrad, Banátu a Bukoviny, ale spojeného s říší habs-burskou podobným poutem, jaké vázalo Bavorsko k říši německé. Víme, že v úvahách Františka Ferdinanda a Conrada z Hötzenendorfu myšlenky ta-kové opětovně se kmitly, vůči nezlomné rozhodnosti maďarského prostředí, nedopustili za nic zmenšení zemí koruny sv. Štěpána, jevily se však velmi pochybnou hudbou vzdálené budoucnosti, zatím co přítomnost s rostou-cím tlakem přesouvala vývoj ke koncům zcela jiným.

O. Czernin
vyslancem
v Bukurešti.

Rumunsko
a trojspolek.

Vojenská
opatření
v Sedmihradsku.

Hledisko
krále Carola.

Joan Bratianu
v čele vlády.

Nezdar Tiszova
vyjednávání.

V únoru 1914 byl, jak jsme již vytkli, nezdar Tiszova jednání s národním výborem rumunským zjevný; nebylo sice ukončeno, ale 18. února došlo k jeho přerušení a odročení v náladě zřejmě podrážděné, která záhy potom v Bukurešti měla význačnou ozvěnu. Všenárodní liga rozvíjí tu činnost svou stále úspěšněji a v zápětí došlo i k hlučným demonstracím proti habsburské monarchii, když 9. března v Národním divadle se začala představení hry Oktaviana Gogy, „Pan notář“, útisk Rumunů v Uhrách výrazně předvádějící. S ruské strany dmýchal tu do ohně obratně i ruský vyslanec Poklewski-Koziel, jenž mohl ukázat na to, že ruská vláda právě povolila v Bessarabii, kraji, k němuž rumunské aspirace národní rovněž se obracely, užívání rumunštiny ve školách i úřadech. Počet politiků rumunských sklonných k přechodu do tábora trojdohody rostl tak vůči hledě a nalezl zvláštní oporu u Marie, choti nástupce trůnu Ferdinanda. Princezna ta, ač z německého rodu kobursko-gotajského, nesdílela nikterak přátelských sklonnů k Berlínu, jimž starý král Carol zůstával věren; její touhou stalo se naopak, pro svého syna Carola získati ruku některé z dcerek cářských, a snahy o stočení osy politiky rumunské směrem k Petrohradu nalézaly u ní vůbec vřelé pochopení.

Za těch poměrů hlasy žádající zvýšení nátlaku na Rumunsko, jímž by jeho postavení vůči trojspolku bylo na jasno postaveno, nabývaly ve Vídni stále většího důrazu. Conrad vymáhá opětovně svolení k tomu, aby mohl v generálním štábu vypracovati alternativy mobilisační také proti Rumunsku zahrocené a silný pohraniční výzbroj v Transylvanských Karpatech vytvářející, kdežto Czernin v Bukurešti nadhazuje myšlenku, aby nastrojenou indiskrecí žurnalistickou byla ve veřejnosti rozpoutána diskuse, v níž by král Carol byl konečně nucen přiznati celému národu svému pravdu o úmluvě s trojspolkem, zatajovanou dotud i před zahraničním ministrem. Tak doufal Czernin, že Rumunsko bude buď zadrženo na šikmé ploše k trojdohodě je svázející, nebo aspoň nuceno kostky své na stůl položit a vzdáti se výhod, jež mu plynuly z umělého pološera.

Vyslanec měl to za naprosto nutné tím spíše, ježto jeho osobní přesvědčení bylo rozhodně neutěšené a naděje, že by v kritické chvíli Rumunsko nerozmnožilo šik nepřátel habsburské monarchii, velmi malé. Právě proto tlačil však všemožně na to, aby, podobně jako vůči Srbsku, také vůči Rumunsku rázně se zakročilo, dokud poměr sil a vojenské pohotovosti pro trojspolek ještě nepříznivěji se neutváří. Ve Vídni však nebylo snadno sta-

Gogův
„Pan notář.“

Princezna
Marie.

Czerninovy
podněty.

rého císaře pohnouti ke krokům nepochybné rozhodnosti, zejména, když ministr věcí zahraničních, hrabě Berchtold, rovněž kolísal, stojí pod silným tlakem Německa.

Neboť v Berlíně nechtěli za nic připustiti, že by na postavení Rumunska vůči trojspolku bylo hleděti s takovým pessimismem, jaký ve Vídni nabýval vrch, a bránili seč byli tomu, aby vyjasnění věci té se hledalo pohružkami a nátlakem na krále Carola. Vyslanec Tschirschky i státní tajemník Jagow tlačili spíše na to, aby uherským Rumunům podstatné ústupky se staly, a rovněž Moltke varoval generála Conrada před ukvapenými přípravami na rumunských hranicích, prohlašuje, že i když Rumuni v případném zápasu ihned snad neprojeví ochotné součinnosti po boku trojspolku, přece jsou dalecí toho, aby přímo do nepřátelských řad sběhli.

Souviselo to z části s příliš uklidňujícími zprávami, jež německý vyslanec z Bukurešti na rozdíl od hraběte Czernina domů posílal, věc byla však zároveň důležitou složkou v celkovém pojetí balkánské politiky, v níž Berlín šel zcela jinou cestou než Vídeň. Především trvala tu rozhodná nechuť k jakýmkoliv pokusům o revisi míru bukureštského ve prospěch Bulharska, vůči němuž Vilém II. i jeho vládní orgány zachovávaly tvrdošíjný odpor a nedůvěru, odmítajíce vídeňské tvrzení, že v Sofii kyne jediná cenná náhrada za Rumunsko, nepochybně již ztracené, a že všecek Balkán uvízne v područí trojdohody, nezajistí-li si trojspolek včas spojení bulharské a tím i lepší základnu pro připoutání Turecka k svým zájmům.

V Berlíně naproti tomu viděli schůdnější cestu v zachování Rumunska a získání Řecka, jimž měly býti bulharské revindikace obětovány, a rozpor mezi Vídni a Berlínem jevil se zejména také v otázce srbské. S německé strany uznávali sice, že jihoslovanská otázka jest pro habsburskou monarchii svízelným problémem, neměli však za to, že by jediným východiskem bylo jeho válečné rozetnutí. Ve svých nestřežených chvílích na podzim 1913 přiléval ovšem i Vilém II. trochu oleje na vídeňský ohniček svými buršíkosními vývody o tom, jak by se mělo na Bělehrad udeřiti, kdyby se Srbové opravdu nechtěli vrátiti do někdejší závislosti na habsburské monarchii; byla to však jen chvilková vítězství jeho přirozené nedůslednosti a chvástavosti nad úvahou klidnější, k níž se pak znovu vracel. Tak v hovoru s rakouským diplomatickým zástupcem v Mnichově 15. prosince vytýkal znovu, že Vídeň musí Srby získati stůj co stůj, zejména nešetřením milionů na vhodné úplatky, hospodářskými výhodami, houfným přijímá-

Nerozhodnost
Berchtoldova.

Německo proti
tlaku na
Rumunsko.

Německo
a srbská otázka.

Výroky
Viléma II.
z 15. prosince
1913.

ním mladých Srbů do Teresiana a ovšem i hrozbami, jen aby království bylo „zapřaženo před vůz monarchie a vráceno do své přirozené oblasti vlivu“.

Císař připouštěl sice hledisko „und bist du nicht willig, so brauch ich Gewalt“, ale trval na tom, že dříve jest třeba vyčerpati všechny prostředky vlivného svodu. Neboť Srbsko jest prý vojensky mnohem významnější než nespolehlivé Bulharsko, má zjevný sklon k německé kultuře a ostatně jest prý nutno míti také zřetel na „die Stimmungen und Wünsche, die bei den Czechen und anderen Slaven der Monarchie gegenüber dem Serbentum nun zu Tage träten“. A podobnou píseň hudl Vilém II. i později; když na příklad na jaře 1914 do popředí vstoupila možnost nové srážky mezi Vídní a Bělehradem pro otázku spojení Srbska s Černou Horou, soudil 12. března, že by rakouské „non possumus“ vůči této, prý zcela přirozené a patrně neodvratné věci bylo asi neúspěšné, „und wenn es Wien versuchen sollte, so macht es eine große Dumheit und beschwört die Gefahren eines Krieges herauf mit den Slaven, der uns ganz kalt lassen würde“.

Jeho stanoviskem v době té zůstávalo tedy tvrzení: „Ein für Serbien verlockender modus vivendi mit der Doppelmonarchie muß gefunden werden!“, a v tom smyslu působí i německá diplomacie tehdy na vůdčí kruhy rakouské, ovšem k jejich malému potěšení. Neboť ve Vídni nebylo v kruzích těch již nikoho, kdo by byl věřil v možnost skutečného smíru se Srbskem, a německé podněty ve věci té zůstávaly házením hrachu na stěnu, stejně jako vývody, které pro smírné řešení poměru k Srbsku přinášel zejména denník „Zeit“, řízený Dr. Kannerem a Singrem. Odbývaly se prostě podezříváním, že jsou koupeny Bělehradem, a zároveň trvala rakouská diplomacie na tom, že Bulharsko jest pro trojspolek získati, zejména, když v únoru 1914 volby do sobráni pro vládu Radoslavovu nevypadly příliš skvěle a ukázaly rostoucí sílu tábora rusofilského.

Berchtold vytýkal nebezpečí to opětovně německým zástupcům i vliv, který trojdohoda prý může v Sofii nabyti ve spojení s ucházením se Bulharů o velikou půjčku Francii, a trval na tom, že Berlín jest tu na stezce zcela falešné, stejně jako ohrožuje skutečné zájmy své i svých spojenců přílišnou důvěřivostí vůči Rumunsku i podporou, kterou dává Řekům v jejich sporu s Tureckem.

Nepochybná graekofilie Viléma II. byla vídeňské diplomacii totiž rovněž trnem v oku. Sklon ten zesílil se zejména od chvíle, co císařův švagr, nový král řecký Konstantin, k velikému pohoršení Paříže a francouzských

instruktorů řeckého vojska při návštěvě Berlína 8. září 1913 pronesl přípitek na německou výchovu vojenskou, jež prý jeho Hellénům jejich nedávné vítězství především umožnila. Vilém II. věřil tím spíše, že v Řecku získá trojspolek cennou přípěč, ježto se věc hodila k jeho oblíbené průpovědi o nezbytném boji mezi Germány a Slovany o převahu v Evropě, při němž Rumuni a Řekové, rovněž slovanskou vlnou ohrožení, budou prý přirozenými spojenci Německa. Při tom neměl však dosti zřetele k tomu, jak laskavostí k Řekům, zesilovanou i občasným pobytem na zámečku Achilleion na Korfu, podobně jako svým hlediskem vůči Srbsku dráždí svého rakouského spojence i Itálii, proti Řekům v Albanii i v Dodekanesu nepřátelsky usměřenou. A ještě více nesnázi vznikalo tím německé diplomacii v Cařihradě.

Bylť poměr mezi Řeckem a Tureckem stále velmi napiatý zejména pro otázku ostrovní. Velvyslanecká konference v Londýně vynesla sice v této věci konečně 14. února 1914 rozhodnutí, jímž Turecku z jeho někdejší državy ostrovní ponechávala pouze Tenedos, Imbros a Castellorizo s nárokem na Dodekanesos, ovšem lausanskou smlouvou svázaným a zajisté více než pochybným. Ostatní ostrovy, jež zůstaly Řecku jako válečná kořist, neměly však býti opevňovány a moslemským menšinám na nich mělo se dostati náležitých záruk; nadto bylo rozhodnutí zatíženo závazkem úplného vyklizení albánského území i s ostrovem Sazeno Řeky v průběhu března. Šlo však o to, podrobí-li se Turecko nálezu velmocí, a vskutku v Cařihradě nejevili v tom valné ochoty, prohlašující, že aspoň Chios a Mytilene musí zůstatí při říši osmanské.

Možnost nové války mezi portou a Řeckem trčela tak stále na obzoru a také v dobře zpravených kruzích věřilo se, že Turecko za blahovolné tolerance sofíjské vlády udeří jižní Thrakii na Soluň, majíc i na moři novými nákupy válečných lodí v cizině převahu. Při obranném spolku řecko-srbském mohla z toho vzniknouti nová obecná válka balkánská a ve Vídni si toho přáli, jsouce rozhodnutí tentokráte nepropásti příležitosti k zakročení. Vilém II. naopak hleděl na věc s obavou nejen proto, že athénský dvůr nové války si nepřál, nýbrž zejména také pro důsledky, které s ruské strany mohly přijíti.

Nebyloť pochybnosti o tom, že cářský dvůr sotva by snesl nové závozy úžin mořských válkou způsobené bez rozhodného zakročení, a z toho hrozilo rozvinutí otázky turecké ve chvíli, jež Berlínu se nejevila příliš vhodnou. Německo naznačilo sice misí Liman Sandersovou ochotu podepřítí účinně

Ohled na Čechy.

Vídeňský „Zeit“.

Řecký král
v Berlíně.

Rozhodnutí
o aegejských
ostrovech
z 14. února 1914.

Nebezpečí
války
řecko-turecké.

Vilém II.
a záchrana
Turecka.

obnovu vojenské moci sultánovy, a německý vyslanec v Cařihradě, Wangenheim, dával ve věci té dobré naděje, tvrdě, že amputace chorobných údů na Balkáně osmanské moci nedala ránu smrtelnou a že zdravá základna její v Anatolii k rychlému vzkříšení jí postačí; zprávy generála Sanderse o vojenské pohotovosti turecké i o politických proudech v mladotureckém komitétu byly však dlouho velmi pessimistické a proto odmítal Vilém II. podněty, opětovně zejména z Vídně přicházející, aby trojspolek hleděl Turecko k sobě pevně připoutati. Tvrdil, že by se tím získala jen bezcenná přítěž za cenu svízelných závazků, a ani myšlenka, z úplné likvidace osmanského císařství pro Německo vytěžiti aspoň slušnou oblast k hospodářské exploitaci, nezmizela ještě z jeho úvah. Než hlavně šlo mu o to, aby válce řecko-turecké se zabránilo, a proto s německé strany nadhazují se rozličné kompromisní návrhy; na příklad aby Chios a Mytilene byly Řecku postoupeny jen podobně, jako kdysi Bosna a Hercegovina říši rakousko-uherské se zachováním zásadní svrchovanosti sultánovy. Mezi Athénami a Cařihradem měl pak zůstatí nejen mír, nýbrž vzniknouti dohoda, k níž by i Rumunsko přistoupilo a jejímž cílem by byla vzájemná opora neslovanských živlů na Balkáně proti příboji slovanské vlny.

V Cařihradě měli však pro myšlenky ty jen nevalné pochopení, kdežto ve Vídni se tvrdilo s vyčítavou trpkostí, že německý císař svou „nebojovnou ústupností“ v balkánské politice si sedne mezi několik židli a odsoudí tím trojspolek k pozvolnému zadušení v těsném rámci v střední Evropě převahou trojdohody. A výtky ty nezaznívaly jen z řad krajních militaristů vídeňských, nýbrž i z úst starých diplomatů, jako byli maďarští vyslanci Rakouska, v Berlíně hrabě Szögyény a v Římě hrabě Mérey.

Z toho všeho byly zřejmé značné protiklady základního usměrnění mezi diplomatickým ústředím rakouským i německým. Jest zajímavo sledovati v korespondenci kancléře Bethmanna-Hollwega, státního tajemníka Jagowa a vyslance Tschirschkyho, jak málo jest tu spokojenosti s postupem spojencovým. Politika Berchtoldova na Balkáně jeví se jim vrtošivou a bez určitých, kladných cílů a při tom obávají se v Berlíně, aby nešla i jinak svévolně stezkami, německé politice nevídanými. Brzy jest to příliš vlídný poměr Vídně k Francii v otázce východní dráhy, jenž vzbuzuje nedůvěru, brzy obava, aby rakouské záměry vůči Černé Hoře a Lovčenu nevzbudily v Itálii povážlivý odpor. „Wien beginnt sich in seiner gesamten Politik etwas stark von uns zu emanzipieren und muß meo voto rechtzeitig am

Jeho snahy
o mír
řecko-turecký.

Nespokojenost
ve Vídni.

Bethmann-
Hollweg
o Berchtoldovi.

Zügel gehalten werden“, píše kancléř Jagowovi, kdežto Tschirschky vytýká, že jest konečně nezbytno, aby Vídeň dospěla v balkánských otázkách k určitému programu, při čemž prý se musí „auf die unbedingtsten Lebensinteressen der Monarchie beschränken, die dann allerdings mit allen Mitteln zu vertheidigen sein würden“.

Vyslanec neváhal při tom vyslovovati se i o vnitřních poměrech a výhledech monarchie s krajní nedůvěrou. Jak Stürgkhův režim před Litavou, tak Tiszův zápas s většinou národa v Uhrách jeví se mu rozkladem, jenž v tempu stále se zrychlujícím spěje k povážlivým koncům, takže vyslanec si klade opětovně otázku, je-li vůbec rozumno, že říše německá k tomu vrazu tak těsně se putá. Odpovídá však na to sám ihned tvrzením, že jí vskutku jiného nezbyvá, ježto jinak by musila nutně spěti k rozdělení Rakouska, a tu by bylo jednak nejisto, smířila-li by se s ním Anglie a bylo-li by nadto nabytí německých krajů rakouských opravdovým ziskem pro Německo. „Die Frucht muß, wie mir scheint, noch weiter reifen,“ praví pak Tschirschky resignovaně. „Die Zeit wird am besten zeigen, ob es jemandem noch gelingen wird, die disparaten Kräfte der Länder der Monarchie wieder stärkend zusammenzufassen. Mißlingt dieser Versuch, so wird dann sicherlich die Decomposition sehr schnell vor sich gehen und wir müssen dann unsere Politik danach einrichten.“

Tímto pokusem o záchranu monarchie habsburské mínil vyslanec především plány ústavního přebudování říše přisuzované arcivévodovi Františku Ferdinandovi, jejichž aktualita zejména za těžké dubnové choroby císařovy velmi se zesílila. Tschirschky sám připínal k nim určité naděje, ale také obavy; zejména obavu, aby novou, spíše federativní úpravou německý živel nebyl snad vytlačen z ústředního postavení v říšské správě a aby tím slovanské národy nenabýly nežádoucího vlivu. Netajil se s tím hlavně vůči generálu Conradovi, v národně-německém ohledu velmi spolehlivému, zároveň varoval však v Berlíně před pokusem, na arcivévodu ve věcech těch činiti jakýkoliv nátlak, který by byl při jeho umíněnosti zcela marný.

Při výstaze té myslel Tschirschky patrně především na osobní vztahy Viléma II. k arcivévodovi, které právě tehdy stále důvěrnějšími se stávaly, ale nebyly nikterak bez nebezpečí. Ubíraje se k několikanedělnímu jarnímu pobytu na Korfu, zastavil se Vilém II. 23. března ve Vídni, kde jednal jak se starým císařem, tak s Berchtoldem i Tiszou; 25. března měl pak

Tschirschky
o možném
rozkladu
Rakouska.

Plány Františka
Ferdinanda
a Německo.

Vilém II. ve
Vídni
23. března 1914.

schůzku s italským králem Viktorem Emanuelem II. a dva dni potom navštívil Františka Ferdinanda v Miramare. Z hovoru s Berchtoldem si neodnesl příznivého dojmu. Vytýkal mu škarohlídství vůči Rumunům a nedostatečný ohled na ně při neopatrném jednání s Bulhary; tvrdil také, že rakouský ministr vůči Rusku a jeho domnělým útočným plánům jest nedůvěřivější, než potřeba káže. Za to byl německý císař nadšen Tiszou, s nímž po prvé obšírně si mohl pohovořiti. Uherský státník dovedl jej úplně okouzlit tvrzením, že jeho jednání s Rumuny nikterak ještě neztroskotalo, nýbrž že jim hodlá opravdu značné ústupky v otázkách školských i náboženských učiniti, na kterémžto poli prý se jim snad trochu křivdilo. Německé směrnice balkánské politiky, klidnější směrnice Berchtoldových jak v srbské, tak rumunské i řecké otázce, nalezaly u Tiszy plný souhlas a ovšem i tvrzení Vilémovo, že Uhři musí „mit dem Germanentum gegen die slavische Welle fest einstehen“ a snažiti se, aby nosnými sloupy monarchie zůstaly „ein germanisches Österreich und ein ungarisches Ungarn.“

To vše utvrdilo v císařovi přesvědčení, že muž, který dovedl vojenské požadavky a dualistická hlediska vůči rozbourené opozici sněmovní tak chrabře uhájiti, jest i jinak velikým státníkem, na něhož se může německý spojenec plně spolehnouti. Zřejmou chybou bylo však, že tomuto nadšení pro Tiszu dal právě v Miramare příliš okázalý výraz. Arcivévoda snesl tu bez odporu kritiku politiky Berchtoldovy, s níž sám plně nesouhlasil, zejména pokud si příliš zahrávala s možností válečné srážky s Ruskem. Neměl ani vážných námitek proti Vilémovu tvrzení, že prý Rakousko „müsse germanisch orientiert werden“ a že se má zejména drzé obstrukci Čechů užítí k tomu, „ihnen einmal wirklich den Kopf zu waschen“. Když mu však německý císař domlouval, aby Tiszovi jako jedinému pravému státníkovi dal svou plnou důvěru, odpověděl arcivévoda vyhybavě, že o tom bude uvažovati; vůči svému okolí se však netajil, že byl věci tou velmi nepříjemně dotčen. V jeho nedůvěřivé mysli vzniká dokonce obava, aby mu z Berlína při nastoupení na trůn nechtěli snad Tiszu jako vůdčího státníka oktrojovati, muže, jehož nad jiné nenáviděl a o němž pravil, kdyby ho jen den ponechal při vládě, že úskočný Maďar jest s to, aby v několika hodinách proti němu zosnoval spiknutí.

Myšlenka, že Vilém II. hodlá se vůbec mísiti vtíravě do budoucí úpravy jeho dědictví a zadržeti jeho ruku vůči Maďarům, doléhala pak na mysl arcivévodovu tím tíže, ježto v osobním rozhovoru s Vilémem II. zpravidla

podléhal příliš jeho útočně hbitému duchu a nedovedl své odchylné mínění dosti obratně hájiti. Ostatně také císařovy některé zmínky o nutnosti těsnějšího sblížení Rakouska s jeho italským spojencem a zejména nadšená chvála krále Viktora Emanuela II. dotkly se, jak se zdá, Františka Ferdinanda velmi nemile. Proto jeho hlavní důvěrník, plukovník Bardolff, obává se, aby věc nevedla vůbec k trvalému odcizení, dal o ní podrobnou zprávu vyslanci Tschirschkyemu a přesvědčil jej, že jest rozhodně třeba, aby v brzké době císař obavy arcivévodovy osobně rozptýlil. Tím byl dán důležitý motiv k nové schůzce, k níž došlo ovšem až v červnu na české půdě v Konopišti. Neboť Vilém II. až do počátku května hověl si na Korfu, hodlaje odtud přes Athény, Cařihrad a Bukurešť se vrátiti a cestou tou co nejúčinněji působiti pro své nahoře zmíněné plány, při nichž upevnění spolku s Rumunskem a získání Řecka stálo v popředí. S cesty té sešlo však k velikému uspokojení Vídně, kde hrabě Berchtold stále více podléhal vlivu předáku strany válečné, brzký útočný nápor na Srbsko všemi silami vymáhající.

Podle jejich tvrzení, jemuž se dostávalo denně hlučného výrazu jak v novinách, tak v revuálním tisku vídeňském typu „Österreichische Rundschau“, hrozila monarchii jinak podobná pohroma jako 1866, totiž úplné vytlačení z oblasti balkánské a dokonalá ztráta velmocenského postavení. Jedině meč ji může zachrániti, nikoliv politika „sybaritského klidu a zbožnění zlata“, jaké si prý přejí zejména také finanční magnáti ve Vídni i Berlíně, kteří v bídném strachu, aby jejich průmyslové a obchodní rozpětí nebylo ohroženo, zdržují říšskou vládu německou od rozhodnějšího postupu. K získání Berlína pro smělejší a riskantnější směrnice vídeňské hodlali proto na Míčovém náměstí nasaditi všechny páky a rozhodným krokem v tom směru měl býti především veliký pamětní spis, jenž by působivě osvětlil skutečnou situaci na Balkáně a čelil nejen přílišnému optimismu Viléma II., nýbrž i názorům, jimiž Tisza ve shodě s německým panovníkem politiku obezřetné zdrženlivosti doporučoval.

Vynikající odborníci ministerstva, hrabě Flotow a baron Matscheko, byli na začátku května pověřeni sděláním náčrtku pro spis ten, zatím však na vývoj věci působily účinně i některé události na Balkáně, jež nepochybně podporovaly hledisko, že vývoj věcí tamních nabývá tvárnosti stále povážlivější.

Byly to především zoufalé poměry mladého státu albánského. Tam nedostavoval se naprosto žádoucí klid. V Epiru bojuje albánská výzva u Korčy a Tepeleni neúspěšně s přívrženci Zografovými, zatím co se mezinárodní

Jeho shoda s Tiszou.

Vilém II. v Miramare (27. března).

Protičeský výpad.

Obavy Františka Ferdinanda.

Bardolff a Tschirschky.

Vytrvalost válečné strany ve Vídni.

Snaha o získání Berlína.

Chystaný spis pamětní.

Albánské
zmatky.

kontrolní komise vyjednáváním na Korfu vedeným snaží spornému území zajistiti klid a nutnou správu; v okolí knížete Viléma v Drači zápasí pak navzájem zejména italský a rakouský vliv o převahu způsobem, jenž dokazoval, že pravdu měli, kdo tvrdili, že Vídňi v Albanii vyrostl nový Holštýn. Zejména naříkali si rakouští zástupci na rozpínavost a intriky italského vyslance barona Aliottiho, jenž hledaje oporu zejména v moslemském živlu, povážlivě se sblížil s Essadem pašou. Rakouští zástupci naproti tomu byli by rádi podepřeli knížete pomocí katolických kmenů, zejména Miriditů, kdežto mezinárodní kontrolní komise, vedle „mbreta“ trvajících, zachovávala vedení domorodého četnictva v rukou holandských instruktorů. Škodovy závody dodaly tři horské baterie, provázené několika rakouskými důstojníky, ale o způsobu, jakým měl býti položen základ k skutečnému řádnému vojenství v zemi, nebylo snadno nalézti jistoty pro žárlivost italsko-rakouskou.

Italsko-rakouské
soupeřství.

San Giuliano
v Opatii
(14.—18. dubna
1914).

Hrabě Berchtold při schůzce, kterou měl s italským ministrem věcí zahraničních San Giulianem v Opatii 14.—18. dubna, navrhoval, aby rakouským instruktorům byl ponechán výcvik albánské pěchoty, vlašským ostatní zbraně. S italské strany nebylo však k tomu valné chuti, a napětí vyvrcholilo, když došlo k otevřené srážce mezi knížetem Vilémem a Essadem pašou. Essad by byl knížete nejraději z Drače odvedl do Tirany, kde měl rozhodující vliv, když však narážel na neochotu a nedůvěru, rozséval tajně v nitrozemí neklid a odboj. Tu rozhodl se kníže 18. května ne bez ukvapenosti k okázalému činu. Dal svého vůdčího ministra v jeho domě četnictvem vedeným holandskými a rakouskými důstojníky oblehnouti a dělostřelectvem donutiti ke kapitulaci. Essad byl odveden na rakouskou loď „Szigetvár“, Aliotti, jenž v tom viděl nemilé zkřížení svých snah, vymohl však, že neklidný paša byl brzy potom poštovní lodí do Brindisi převezen na slib, že nebude proti knížeti vystupovati. Jeho vládné přijetí v Itálii ukázalo pak zjevně, že vlašské veřejné mínění v něm vidí obět rakouské záludnosti, a Aliotti dostal v zápětí zadostiučinění v povstání, které větší část albánského nitrozemí zachvátilo.

Essad vypuzen
z Albanie
(18. května).

Ohrožení
Drače.

Vlny jeho šlehalý až před Drač a výpad četnictva odtud učiněný skončil se krvavým neúspěchem: města se zmocnila 24. května dokonce taková panika, že přestrašený kníže se svým dvorem se uchýlil na italskou loď „Misurata“. Vrátil se brzy sice opět do svého paláce, ale neslavný útek kompromitoval jej zle v očích Albánců i ciziny. Tvrzení barona Aliottiho, že panství jeho i každého, kdo nenalezne od počátku oporu muslimských kme-

nů, jest ztraceno, potvrzovalo se přes veškeré úsilí rakouské o jeho záchranu. Ve Vídňi mluvilo se ovšem o sebrání dobrovolnického sboru pro Albanii a rakouská diplomacie hledala nadto spásu v myšlence, aby britský admirál, jenž dosud velel mezinárodní posádce v Skadaru, také v Drači velení se ujal a aby vůbec úprava státečku byla umožněna pomocí mezinárodního sboru pomocného; myšlenka nenalezla však u žádné velmoci, ani v Berlíně, ohlasu příznivého a rakouská politika stála tu opravdu před novou, těžkou otázkou, co učiniti, neudrží-li se její chránělec ani v Drači.

Rakouské úsilí
o záchranu
Wiedovu.

V Itálii, ač měli stejnou míru zásluh o vznik státečku, těšili se se zjevnou škodolibostí z tohoto rakouského neúspěchu. V římských listech píše se otevřeně, že prý albánský sňatek mezi Itálií a Rakouskem roku loňského uzavřený bude nutno rozvésti, a zdálo-li se před některou dobou, že se vzájemný poměr obou států v utuženém rámci trojspolkovém poněkud zlepšil, vyvanul dojem ten úplně pod vlivem nových demonstrací, které se v květnu 1914 v rozličných městech italských, zejména v Neapoli, proti rakousko-uherským konsulátům byly sběhly jako odvěta za nedávné srážky mezi Slovinci a Vlachs v Terstu.

Irredentistické
bouře.

Albánská blamáž mohla ovšem nejsnáze zmizeti se světa, došlo-li v brzké době na Balkáně k novým válečným zápletkám většího slohu, a možnost tu sliboval stále ještě krajně napiatý poměr mezi Řeckem a Tureckem. Zostřily jej nemálo jednak nářky turecké na útisk muslimských menšin v řecké Makedonii, zejména však kruté pronásledování obyvatelstva řeckého ve Smyrně a některých jiných městech maloasijských, jež vedlo k houfnému prchání Řeků z krajů těch a dalo athénské vládě v červnu příležitost k velmi důrazným krokům u velmocí. Ježto však v Cařihradě nechtěli slyšeti o náhradě pro poškozené příslušníky řecké, přiostrňoval se tím poměr obou států do krajnosti.

Makedonie
a Smyrna.

Při tom nebyla základní směrnice porty v evropské politice nikterak jasně vyhraněna. Proti hledisku, že nejbezpečnější oporou říše sultánovy zůstane přece jen Německo, trvaly tu stále ještě sklony k přátelskému doteku s mocnostmi trojdohody, živě zejména finanční závislostí na pařížském trhu peněžním i nespokojenosti s graekofilií Viléma II., které německý vyslanec Wangenheim marně se snažil rozptylovati. Právě v polovici května navštívil turecký ministr vnitra Talaat-paša v Livadii Sazonova a jednal s ním o otázce úžin i případné záruce ruské za celistvost říše turecké. Zprávy o tom budily ovšem ve Vídňi neklid a přesvědčení, že jest nutno,

Talaat
v Livadii.

aby Německo náležitou změnou dosavadního svého postupu úplné ztratě Turecka přešlo. A ještě povážlivější byl vývoj věcí v Rumunsku.

Depeše Czerninovy přinášely odtud stále určitější obraz rozhodného odklonu království od trojspolku a přechodu do tábora jeho nepřátel. Vyslanec nabízel dokonce svou demisi, nebude-li mu z Vídně plně uvěřeno a dána možnost, v Bukurešti rázněji vystoupiti. Vymohl si tím aspoň povolení, králi Carolovi důvěrně předložit požadavek veřejného „pragmatisování“ tajné smlouvy Rumunska s trojspolkem; zděšení, jež podnět u starého panovníka vyvolal, ukázalo však samo sebou chatrnou odolnost této smlouvy. Národní hnutí proti Rakousku-Uhersku namířené vzrůstalo v Rumunsku vytrvale, jsouc ovšem zesilováno umíněností Tiszovou, který zcela na opak slibů Vilémovi II. učiněných vůči rumunským zástupcům v uherském sněmu tvrdě si vedl a jejich vůdce Vajdu dokonce 23. dubna veřejně obvinil z velezrádných piklů v souvislosti s pověstným procesem marmarošským. Nesnázi z toho Czerninovi vznikajících dovedl pak zástupce ruský v Bukurešti obratně užiti k tomu, aby rumunské prostředí naplňoval vírou, že plného cíle národních snah může dojiti jen v táboře trojdohody, při čemž na obecnou náladu inteligence rumunské působily účelně i přednáškové zájezdy francouzských notabilit, jako byl historik Georges Lacour-Gayet, politik A. Tardieu, publicista Stéphané Lauzanne a jiní.

Vůdčí společnost rumunská veškerou svou výchovou kulturní byla spojena více s Paříží než s Berlínem nebo Vídní a působivost svazků těch vzrůstala, když poslední válka balkánská Rumunsko posunula mocně do popředí evropského zájmu, kdežto o habsburské monarchii se ujímal opovrhlivý pošklebek, že prý při rozdělu Turecka zdědila jen jeho osud, nezadržitelný kvas rozkladu. K tomu všemu přistupovala pak možnost, že v brzku padne i poslední pevná bašta trojspolková v Rumunsku, přirozený sklon hohenzollerské dynastie k Berlínu. Starý král Carol byl ve směru tom sice spolehlivý, dnů jeho bylo však na mále, a s jeho synovcem Ferdinandem, nástupcem trůnu, bylo jinak. Již v dubnu, když s chotí a synem Carolem zajel do Petrohradu, roznášely se určité pověsti, že šlo o získání ruky cářské dcery pro tohoto prince a že rumunský vyslanec v Petrohradě Diamandy pracuje úsilovně v tomto směru. Přes to bylo pro Vídeň i Berlín velmi nemilým překvapením, když 23. května Sazonov v dumě ohlásil, že v nejbližší době sám cář učiní králi rumunskému návštěvu, k níž pak opravdu ve dnech 13. a 14. června došlo v přístavním městě Constanze.

O návštěvě té ujišťovalo se sice úředně s té i oné strany, že podstata její jest ryze etiketní, nikoliv politická, uklidňující vývody ztrácely však na ceně skutečností, že setkání panovníků přítomen byl Sazonov, který pak zajel sám do Bukurešti a 16. června ministerským předsedou Bratianem se dal zavézt i do Sinaje; odtud pak autem učinili společnou vyjížďku dokonce až na sedmihradskou půdu k nemalému pohoršení budapeštské a vídeňské žurnalistiky, která s poplašenou rozčileností počala proti „zrádnému“ Rumunsku řinčeti šavlí a dovozovati nutnost okamžitého opevnění tamních hranic.

Pověsti, že v Constanze spolu se zasnubem dcery Mikuláše II. s rumunským princem byla smluvena tajná úmluva poutající Rumunsko k Rusku, byly ovšem nesprávné. Jednání cáře se starým králem zůstalo bez politických důsledků a ani Sazonov v rozhovorech s králem a Bratianem nešel dále, než k opatrnému oklepávání vzájemných posic. Vytkl zejména, že Rusko má pevný úmysl, zachovati mír s habsburskou monarchií, že by však sotva mohlo snést její útok na Srbsko; a byl by rád zvěděl, co by Rumunsko v tom případě učinilo a kam až sahá jeho sblížení se Srbskem, bukureštským mírem navázané. Odesl však jen dosti neurčité odpovědi Bratianovy, z nichž vytušil, že při vypuknutí případné veliké srážky evropské Rumunsko bude vedeno snahou, zachovati si volnou ruku, dokud se neujasní převaha té či oné strany, a že jeho nálada vůči Rakousku v ohledu tom asi velmi se zpodobnila náladě italské.

Všeho toho bylo tedy v podstatě mnohem méně, než co živá obrazivost evropské publicistiky do schůzky v Constanze vkládala, význam její byl však aspoň velmi symptomatický a pro vídeňskou diplomacii mocnou pákou k tomu, aby konečně otrásla optimismem v Berlíně vůči Rumunsku dotud vládnoucím a tím posunula zásadně celou soustavou balkánské politiky německé.

V téže chvíli, co ruští hosté v rumunském přístavě k sobě obecnou pozornost poutali, ve dnech 12. až 14. června, došlo ostatně ještě k jiné pozoruhodné návštěvě panovnické. Vilém II. vyhledal opět arcivévodu Františka Ferdinanda na jeho zámku Konopišti. Návštěva, jejíž zevní záminkou bylo shlédnutí rozkvetlého sadu růžového, jevila se již souvěkvcům jaksi záhadnou a po vypuknutí války světové zavěšilo se na ni mnoho sensačních pověstí. Obecně říkalo se, že za vůně „krvavých růžiček“ v českém zámku císař s arcivévodou smluvili válečný úder proti mocnostem trojdohody a

Czerninovy
neúspěchy
v Rumunsku.

Tiszovy obtíže.

Francouzské
vlivy v Bukurešti.

Plán sňatkového
spojení
s Petrohradem.

Schůze
v Constanze
(13.—14. června
1914).

Sazonov
v Rumunsku.

Vilém II.
v Konopišti
(12.—14. června).

Liché pověsti
o této schůzce.

u některých publicistů, jako byl zejména H. Wickham Steed, věc stupňovala se v senační odhalení velikého plánu na úplnou změnu mapy evropské a jejích dynastických poměrů, tak, aby jeden ze synů arcivévodových dostal korunu polskou s Litvou a Ukrajinou spojenou, druhý země české, Uhry a balkánský svět až k Soluni, kdežto Karlovi Habsburskému měly zůstatí jen alpské země jako spolkový stát německý. S tímto převratným plánem byla pak druhdy v příčinnou souvislost uváděna i sarajevská vražda Františka Ferdinanda jako krajní zásah obranný rodových zájmů a práv habsburských proti jejich zrádci.

Její skutečný
dosah.

Jest na bílé dni, že tu jde o fantastické smyšlenky vzniklé ve výhni válečného rozčilení. Spolehlivé prameny, které nám přineslo aspoň částečné otevření archivů po válce, zejména souvěké zprávy císařova průvodce rady von Treutlera říšskému kancléři a podsekretáři věcí zahraničních Zimmermannovi, jakož i zprávy hraběte Berchtolda, vyslance Tschirschkyho a výroky Františka Josefa I. vůči generálu Conradovi, nejsou sice nikterak zárukou, že bychom z nich zvěděli vše, co mezi arcivévodou a Vilémem II. bylo důvěrně hovořeno, podávají však v podstatě své obraz zcela jiný a mnohem střízlivější.

Dohovor
o Tiszovi.

Jisto jest, že podstatnou složkou návštěvy byla snaha Viléma II., setřítí včas nepříznivý dojem, který u arcivévodovy zanechalo jeho miramarské nadšení pro Tiszu, a zaplašiti tak obavy a stíny v myslí nedůvěřivého Habsburka vzbuzené. Císař, jemuž velmi záleželo na tom, aby budoucího vládc rakousko-uherského zachoval ve svém vleku, dal Františkovi Ferdinandovi zejména příležitost, objasniti podrobně své stížnosti proti Madarům, a arcivévoda učinil tak velmi důkladně. Postěžoval si trpce zvláště na to, jak všecka Vídeň leží na bříše před uherským diktátorem Tiszou, který má prý jedinou snahu, zachovati přežilé a středověké poměry Uher, ovládaných několika panskými rody a řemeslnými politiky za pomoci falešné statistiky národnostní, jež dává půl třetímu milionu pravých Madarů úplnou vládu nad ostatními národnostmi země. Tisza klame prý nadto i císaře Viléma II. úplně svým předstíráním ochoty k spravedlivému vyrovnání s Rumuny, jež naopak krutě utiskuje a tím žene sousední Rumunsko do náruče Ruska, zeslabuje při tom velmocenskou hodnotu říše svým umíněným úsilím o národní armádu uherskou.

Vilém II. vůči těmto vývodům jevil horlivé pochopení a dával svému hostiteli ochotně za pravdu; snažil se pouze přesvědčiti arcivévodu, že by

příkré odhození státníka, jež osvědčil v uherském kvasu tak silnou ruku, nebylo účelné, a sliboval, že svým vyslancem ve Vídni bude soustavně na Tiszu tlačiti, aby v jednání s uherskými Rumuny napial vlídnější struny. A také při rozhovoru o jiných otázkách vnitřní politiky rakouské hleděl zaplašiti obavy arcivévodovy, že by snad Německo chtělo překážeti jeho plánům nové úpravy národnostních poměrů říše, zvláště když arcivévoda souhlasil s tím, že německému živlu jakožto důležitému tmelu celkovému jest třeba popřáti v zemích rakouských náležitě ochrany a zejména žádoucí řešení české otázky neponechati jen zcela beznadějnému boji stran, nýbrž provésti je účelným oktrojem z Vídně.

Česká otázka.

A podobně uklidňující cíl měly i rozhovory vedené o poměru rakousko-italském. Císař dal i tu arcivévodovi příležitost, aby si trpce postěžoval jak na řádění irredenty, proti níž vláda italská ničeho nečiní, tak na perfidní postup italských zástupců v Albanii. Snažil se jen vzítí trochu v ochranu krále Viktora Emanuela II., s nímž hodlal arcivévodu v brzku při podzimních manévrech osobně sblížití; a dovozoval, že Italie nyní, když v tri-polské válce a při námořním brojení v Středozemním moři poznala všecek dosah francouzského soupeřství, zcela spolehlivým článkem trojspolku se stala. K podrobnému osvětlení poměrů těch a souvěkého stavu námořního zbrojení vůbec byla patrně určena i osobní autorita velkého admirála Tirpitz, jež císaře doprovázel. Mnoho bylo mluveno o balkánských poměrech a jejich povážlivém vývoji v posledních týdnech. Než ani tu neustupoval Vilém II. ještě valně od hledisek, kterých vůči vídeňským názorům předtím byl hájil.

Poměr k Italii.

Tirpitz.

O sblížení s Bulharskem stále nechtěl slyšeti a vítal s uspokojením nepříznivé mínění, které také František Ferdinand projevil o osobě Ferdinanda Koburského. Vůči Rumunsku nálada jeho byla současnou schůzkou v Constanze ovšem nemálo zkalena, naděje, že království přesto přese všecko králem Carolem trojspolku zůstane zachováno, císař se však nikterak nevzdával, doufaje zároveň, že diplomatické pomoci rumunské bude možno užítí i v zjitřeném konfliktu řecko-tureckém, aby hrozící válka byla zažehnána.

Sblížení
s Bulharskem.

V tom ovšem nebylo tedy nic, co by nasvědčovalo tomu, že se strany německého císaře se hlásí určitý odklon od dotavadní politiky balkánské ve smyslu útočných plánů válečného tábora vídeňského, a zdá se, že ani v srbské otázce stanovisko jeho valně se nezměnilo. Nevíme, bylo-li vůbec o ní zcela podrobně hovořeno, z pozdější výslovné zmínky Františka Josefa I.

vysvítá však zřejmě, že na otázku arcivévodovu, může-li Rakousko v případě srážky se Srbskem veskrze počítati s plnou německou pomocí, Vilém II. dal jen vyhýbavou odpověď. Nemínil tedy patrně ještě nikterak osudy míru evropského dávatí bez výhrady do rukou mužů, kterým zničení Srbska se jevilo úhelným kamenem budoucnosti říše habsburské i velmocenské převahy trojspolku.

Při tom zůstává záhadou, byl-li se zdrženlivostí tou a vůbec výsledkem vznešené návštěvy plně uspokojen hostitel arcivévodský, když 14. června s císařským přítelem se loučil na nádraží benešovském. Jeho skutečný poměr k bojovné straně vídeňské, aspoň, pokud šlo o brzké ztrestání Srbska a s tím spojené rázné řešení jihoslovanské otázky, ovšem bez veliké války s Ruskem, jíž si arcivévoda určitě nepřál, zůstane asi navždy zahalen rouškou pochybností. Kdo však výsledkem porad konopištských ve věcech balkánské i evropské politiky byl zcela jistě zklamán, byl hrabě Berchtold, který ihned nazítří odjezdu Viléma II. do Konopiště přichvátal, aby zprávu arcivévodovu přijal. Viděl před sebou nutnost, buď podrobiti se přece berlínským hlediskům, nebo nasaditi znovu páku k jejich překonání. K tomu měl sloužiti především výrazný pamětní spis o situaci balkánské i evropské politiky, jímž by se Berlínu „oči otevřely“. Na základě skizy zhotovené již před tím Flotovem, vypracovali jej ihned baron Matscheko a ministerský konsulent, vyslanec Pogatscher, takže 24. června závažný dokument ten byl v podstatě hotov a ministři k schválení předloženi.

Klade se v něm důraz především na nebezpečné úmysly Ruska, jež podepřeno jsouc o Francii připravuje prý v Evropě situaci, v níž by mohlo trojspolek konečně ke zdi přitisknouti. Vídeňští diplomaté vytýkají při tom s průzračnou tendencí, že cářské moci nejde jen již o vytlačení Rakouska z Balkánu, nýbrž ještě více o zlomení evropské moci Německa, v němž vidí hlavního odpůrce svých panslavistických cílů. Majíc pevnou oporu v Srbsku a Řecku s ním spojeném Rusko nabylo rozhodného vlivu také v Rumunsku a ne učiní-li se náležité kroky obranné, přivede v brzku i Bulharsko i Turecko k novému spolku vše balkánskému, jenž trojspolku cestu na blízký východ úplně zavře a rovnováhu moci v Evropě posune tak, že budoucnost německého živlu z toho největší újmu utrpí. Jediným prostředkem obranným zůstává tedy získání a podepření Bulharska, neboť jím bude možno zachrániti i vliv německo-rakouský v Cařihradě, kde trvají příznivé předpoklady pro spojeneckou smlouvu s Bulharskem, upustí-li Berlín ovšem včas

od své nevčasné graekofilie a váhu své moci spolu s Vídní obrátí proti Srbsku ve smyslu revise míru bukureštského, Bulharům příznivé. Jen tak a jedině tím bude pak možno i na kolísající Rumunsko provéstí úspěšný tlak a zadržeti je na šikmé ploše, jejímž povážlivým příznakem se jevila nedávná schůze v Constanze; neboť mírné prostředky německou diplomacií v tomto směru doporučované, jako byla třeba záruka trojspolku za trvalost zisků Rumunskem v nedávném boji s Bulhary nabytých, nepostačí již nikterak při síle všerumunské propagandy, v poslední době tak vtíravě rozbujelé.

Byl to tedy velmi důrazný útok na postavení, které Berlín v balkánské politice od počátku roku 1913 a zejména od bukureštského míru byl zaujal a do něhož patrně ani schůzka konopištská nečinila žádoucího průlomu tak, aby Vídeň při toužebně přivolávaném rozhodném střetnutí se se Srbskem mohla nepochybně s plnou oporou Německa počítati. Dříve však, než šíp ten, jehož zápalnost, mír evropský zjevně ohrožující, zatím velmi obratně byla skryta, opustil toulec vídeňské diplomacie, byla síla a působivost jeho neobyčejně zvýšena tragickou událostí dosahu zcela ohromujícího, vraždou arcivévody Františka Ferdinanda v Sarajevě.

XII.

SARAJEVO.

Viděli jsme právě, jak německá politika, pokud byla zosobněna v císaři a jeho zodpovědných rádcích diplomatických, vytrvale odolávala nátlaku z Vídně přiostriti na Balkáně věci tak, že z toho mohla vzejíti situace pro evropský mír velmi povážlivá. To neznamenal však nikterak, že by obecné směrnice politiky té, i pokud šlo o ostatní výhledy do budoucna, byly řízeny ryzí oddaností k trvalému zachování míru v Evropě; a působily tu v Německu nadto vedle úřední zahraniční politiky císařovy ještě jiné složky ve věci té závažné, zejména nálada vzdělaného prostředí národního horečným zbrojením a válečnými hesly zviřená i rostoucí vliv, jehož v ní nabývaly odborné kruhy vojenské s generálním štábem v čele.

Také tyto kruhy měly přímé spojení s Vídní od chvíle, kdy na počátku roku 1909 mezi Conradem z Hoetzendorfu a hrabětem Moltkem vznikla pravidelná výměna názorů osobními schůzemi i dopisy živěná a výměnou tou technická příprava k případné veliké válce evropské stále určitěji se vytvářela souběžně s obecným vzrůstem bojové pohotovosti v celé Evropě. Při tom opakovalo se ovšem i tu cosi podobného jako v táboře diplomatů: útočné motivy vycházejí především s rakouské strany. Týž Conrad, který podle vlastních slov od počátku roku 1913 Františku Josefovi I. ne méně než pětadvacetkrát vyložil nutnost bezodkladného úderu na Srbsko, klade neúnavně i německému kolegovi otázku, nemělo-li by se se strany trojspolku sáhnouti k meči dříve, než bude pozdě. A Moltke, ač neodpíral úplně souhlasu jeho vývodům, jevil se přece mnohem zdrženlivějším i se zřetelem na některé přípravné kroky, jako bylo třeba zvýšení pohotovosti a výstavba nových opevnění na hranicích rumunských, podřizuje se v tom optimističtějším názorům berlínské diplomacie.

V tom smyslu odpovídal na příklad ještě 17. března na vzrušený dopis Conradův v listu, kde se zároveň přiznával, že opravdu nevěří „an die nahe bevorstehende Herbeiführung eines Krieges durch Rußland oder Frankreich“. Ale hned potom počala se u něho hlásiti změna směřující k zásadnímu sblížení se s neklidnými hledisky vídeňského kolegy. Moltke ztrávil dobu mezi 15. dubnem a 14. květnem na léčení v Karlových Varech a již na počátku května měl vyslanec Tschirschky ve Vídni dojem, že v nazírání jeho

i německého štábu na poměr k Rumunsku převahy nabývá nedůvěra Conradem tak výrazně hlásaná. V zápětí potom, 12. května, došlo k osobnímu rozhovoru obou vůdčích hodnostářů vojenských v Karlových Varech, při němž v rámci technické úvahy o základním společném plánu válečném Moltke výslovně přiznal, že „jedes Zuwarten eine Verminderung unserer Chancen bedeute“, zejména proto, že prý s Ruskem nebude v dalším vývoji zbrojení možno „in eine Konkurrenz in Bezug auf Massen einzugehen“. K tomu připojil však ihned jinou velmi význačnou větu, totiž stížnost na rozhodující kruhy berlínské; ony prý „unglücklicherweise“ čekají stále na získání výslovného prohlášení Anglie, že do případné války na pevnině nezasáhne, kteroužto deklaraci podle generálova mínění Anglie sotva kdy dá. Z jeho slov vyznívalo tu zřejmě tedy mínění, že císař Vilém II. opravdu by byl sklonný k rozpoutání veliké preventivní války proti Francii a Rusku, kdyby měl jistotu anglické neutrality, o níž se, jak víme, kancléř Bethmann Hollweg od svého nastoupení tak rozličnými cestami ucházel. Zároveň znamenalo však slovo „unglücklicherweise“ přesvědčení, že by se Německo podle mínění generálního štábu i bez této záruky hrozná sázka odvážit mělo, a dojem ten zesilovaly i další vývody Moltkovy o tom, jak prý by určitě do šesti neděl válka s Francií byla vítězně skončena a útok na Rusko pak měl rovněž rychlý zdar, ježto s pomocí Italie i tu by bylo možno počítati.

Vývody ty jistě nezůstaly bez povzbuzujícího vlivu na rozhodnutí Conradovo, pokračovati v nátlaku na rozhodnou politiku rakouskou na Balkáně i vůči Rusku v Haliči, a vzrůstající sklonnost generálního štábu německého k brzké válce prozrazovaly ostatně také jiné zjevy. Tak pamětní spis, který svému šéfovi 18. května zaslal jeho vynikající člen, Jiří hrabě Waldersee, který měl před tím důležitou úlohu při odborném vyjednávání v Římě i ve Vídni. V něm líčí se v černějších barvách než kdy před tím vojenské vyhlídky trojspolku v budoucnosti a výslovně vytýká potřeba, aby německá diplomacie své základní směrnice dokonale změnila, ježto by vojsko samo v brzku již nestačilo na zaručení národních a státních zájmů. Věc nelze prý nikterak odložit, jednak pro příliš rychlé zotavování se Ruska se zřetelem na jeho vojenskou moc, zejména však také pro hrozící pokles habsburské monarchie, vnitřními zmatky stále více ohrožované. Dnes má prý „cile vědomý“ Conrad ještě na čtyřicet divisí proti Rusku pohotově, bude-li je však míti také za rok v spolehlivém stavu, není nikterak jisto, ježto poměry rakouské valem se horší zejména také bezhlavou drsností a umíněností Tiszovou a ani s případ-

Německo a mír.

Sklony
generálního
štábu.

Conrad a Moltke.

Moltke
v Karlových
Varech.
(15. dubna—14.
května 1914).

Bethmann
a Anglie.

„Unglücklicher-
weise.“

Pamětní spis
Walderseeuv
z 18. května.

Možný rozvrat
rakouský.

nými vnitřními reformami Františka Ferdinanda, kdyby i v brzku nastoupil, nelze počítati jako se zárukou zlepšení.

Generální štáb německý nespokojil se však jen s takovými zásadními úvahami, nýbrž ještě v květnu položil říšskému kancléři nůž na krk obšírným pamětním spisem, jenž vrcholil v požadavku nové, rozsáhlé předlohy vojenské k náležitému zvětšení branné moci, nesáhne-li říšská vláda ve své zahraniční politice k ráznějším prostředkům než dotud. Při tom vytykalo se v memorandu ostře, že válka, k níž se v celé Evropě tak rozsáhlé přípravy konají, nerozhodne jen o podružných věcech, nýbrž o bytí či nebytí Německa.

Z toho všeho bylo zjevné, že vůdčí vojenské kruhy berlínské od jara 1914 počaly důrazněji než dosud vůči zodpovědným činitelům zahraniční politiky nasazovati podobnou strunu, na jakou hudl ve Vídni dávno již generál Conrad, a věc měla nepochybně význam velmi podstatný také pro obecnou náladu vůdčích vrstev národních, v nichž stále více půdy nabývalo heslo, že veliká srážka velmocí v brzké době jest opravdu nejen neodvratná, nýbrž že přinese „eine erlösende Tat“ do napětí k nesnesitelnosti rostoucího.

Také tu, podobně jako v souvěké Anglii a jinde, nechybělo ovšem ani v Německu hlasů, které nevěřily, že by v době, kdy světové hospodářství činí z celého lidstva jednotný stroj stoupajícího blahobytu, zodpovědní státníci chtěli bráti na sebe hroznou zodpovědnost rozpoutáním ničivé litice válečné. Zejména ve vůdčích vrstvách finančních a hospodářských ozývaly se hlasy, že diplomatům s možností války počítajícím většinou jde spíše o pouhý bluf a že v pravé chvíli dovedou přece zase couvnouti a nalézti spásný kompromis. Význačný v tom směru byl na př. spis roku 1914 vydaný Ruedorferem (pseudonym, pod nímž se kryl tajný legační rada zahraničního úřadu Riezler) „Grundzüge der Weltpolitik“. Ukazovalo se tu přesvědčivě, že velmocím z války by jen škoda mohla vzejíti a že zejména Německo cestou klidného vývoje dosáhne nepochybně více, než by mohlo dosíci sebe vítěznější válkou.

Ale vývodům těm čelily jiné publikace, na př. spis všenněmeckého hraběte Arnošta Reventlowa „Deutschlands auswärtige Politik“, kde se dovozovala úplná zvrácenost tvrzení, že čas a odklad nutného boje „pracuje pro Německo“, a kladla váha naopak na to, neudeří-li se včas, že cesta k opravdové velikosti dějinné bude navždy zavřena. Fráze o hrozícím zbahnění lidstva přílišnými dary míru a pacifismem hlásaným mezinárodně bezbarvou cha-

so socialistických agitátorů a zjištných hedonistů i spekulantů, kterým obětavé vojenské ctnosti německé jsou cizí, působily tu pak zvláště účinně proto, že německé prostředí bylo naplněno takřka nábožensky pevnou důvěrou v odbornou prozíravost vůdčích kruhů vojenských a vidělo zejména ve vrcholné hierarchii generálního štábu jaksi orgán prozřetelnosti, jenž neklamně uhodne pravou chvíli k nutnému úderu.

I vážní mužové neodsuzovali proto po zásluze lehkomyšlnost slov, jimiž na příklad korunní princ v úvodu k příležitostné publikaci o pruské armádě velebil „svěží, veselou válku“ jako vrcholný požitek životní, nebo štvavé vývody knihy jeho osobního důvěrníka Pavla Limana „Der Kronprinz. Gedanken über Deutschlands Zukunft“, vydané na jaře 1914. V poměrech těch bylo velmi nesnadným kancléřovo postavení před alternativou generálního štábu, buď vésti ráznější politiku, necouvající před válkou, nebo žádati nových velikých obětí výzbrojných, zejména když s vojenské strany se znova a znova ukazovalo na úporné vojenské přípravy francouzské a ještě více na rychlé pokroky ve válečné výzbroji císařské moci, provázené nepochybným vzrůstem nepřátelského zaujetí celé ruské společnosti proti Německu.

Ve směru tom ruské noviny přinášely opravdu dosti vytrvale články značné říznosti, takže státní tajemník Jagow zdvihl i v říšském sněmu 14. května proti tomu varovný hlas. Z vojenských kruhů berlínských nadto se šířil v německé publicistice neklid tendenčními zprávami o překotnosti ruského zbrojení a bajkami o skryté mobilisaci v odlehlých guberniích i o ohromných obětech, k nimž se prý petrohradská дума v tajném zasedání v dubnu a v květnu odhodlala. Hlasy ty měly ostatně ozvěnu i ve Švédsku, kde se nacionalistické a konservativní kruhy pověstmi o domnělých útočných plánech ruských znova a znova snažily strhnouti zemi do výzbrojné horečky.

Opravdu vojenské přípravy ruské a náklady na ně dumou schválené nepřesahovaly nikterak míry dávno před tím vytčené; veliký plán, vypracovaný roku předchozího, byl teprve v prvních počátcích své účinnosti a také pověsti o skrytých přípravách mobilisačních byly bezpodstatné; zejména byl v dubnu skutečně propuštěn z činné služby poslední ročník, jehož výcvik byl podle nových ustanovení o čtvrt roku prodloužen. Podrážděnost veřejného mínění ruského vůči Německu byla pak podněcována mnohem více obavou před útočnými plány pangermánskými, než domnělou agitací panslavistickou, o níž se v Německu tolik psalo; a podstatnou složkou její bylo ovšem také rostoucí uvědomování si obětí, které v hospodářském životě

Tlak na novou předlohu vojenskou.

Pacifické vlivy.

Ruedorfer.

Reventlow.

Vojenská hypnosa.

Korunní princ.

Poplach z ruských příprav.

Skutečné přípravy ruské.

Rusku ukládají nepříznivé obchodní smlouvy s Německem, do roku 1916 platné a v době nešťastné války japonské vynucené.

Dosah mínění
Viléma II.

Šlo o to, jak pochodí zvýšený tlak vojenských kruhů berlínských u Viléma II., který, nemaje po boku ani kancléře skutečné váhy osobní, ani vpravdě schopného státního tajemníka věcí zahraničních, konec konců byl činitelem, na němž rozhodnutí především záviselo. Viděli jsme, jak již v roce 1913 dobří pozorovatelé znamenali jeho znenáhly ústup před kruhy s možností veliké války stále určitěji zahrávajícími, byly tu však zároveň dobří znalci císařovy vrtkavé bytosti, kteří věřili, že přirozená nestatečnost a duše spokojená pouhými hereckými úspěchy jej ochrání před tíhou hrozné zodpovědnosti. Zejména v balkánské politice, jež byla nejvíce naplněna osudnou hořlavinou, vedl si císař většinou tak, že důvěra ta se nezdála nepodstatnou. Zajímavá pozorování učinil v tomto napjatém prostředí tudíž americký státník Edward M. House.

E. M. House.

Jakožto přední důvěrník presidenta Wilsona byl Texasan House osobností značného vlivu, ovšem vlivu spíše zákulisního a ryze osobního, ježto neměl úředního postavení; i hodnost plukovníka, jež provázela zpravidla jeho jméno, byla prázdný titul, ježto House vskutku nikdy s vojenstvím neměl co činiti. Za to stal se mužem, jehož president Wilson mnil užiti k přípravě svých rozsáhlých plánů ve světové politice, hodlaje v ní váhu Unie opřítí hledisky podstatně jinými, než byl bojovný a drsný imperialism. V červenci 1913 House jednal s Greyem v Londýně o utužení přátelských vztahů mezi Anglií a Spojenými státy, v prosinci téhož roku měl pak ve Washingtonu příležitost k důvěrnému rozhovoru s Greyovým osobním tajemníkem, sirem Williamem Tyrrellem, jenž právě Ameriku navštívil. Středem hovorů těch byly úvahy, jak by bylo možno účelným zmenšením překotného zbrojení zmírniti napětí mezi velmocemi a užiti sil kulturního lidstva tím uvolněných k soustavnému vybudování světového hospodářství zejména poskytnutím levného kapitálu pro zrychlený vývoj krajů hospodářsky slibných, ale zaostalých.

Jeho jednání
s Anglií.

Plán k zmírnění
napětí světového.

House, který byl v tom nepochybně mluvčím Wilsonovým, měl za to, že přátelská dohoda mezi Anglií, Německem a Francií o zastavení horečných závodů výzbrojných prostřednictvím Unie dosažená by byla dostatečnou zárukou zdatu takového plánu, a Tyrrell neodmítal; vytýkal jen, že páku jest třeba nasaditi především v Berlíně a překonati tu osudný vliv Tirpitzův, Německo k bezmeznému zbrojení na moři ženoucí. S plným souhla-

sem Wilsonovým, ale bez jakékoliv přítěže úředního pověření, vydal se tedy několik měsíců potom House na výzkumnou pouť, aby jaksi Evropě výzbrojnou horečkou choré sáhl na puls, a 25. května 1914 přijel do Berlína, kde zůstal do 2. června v neustálém styku s vůdčími osobnostmi německé říše.

House v Berlíně
(květen 1914).

Zorný úhel, s nímž přistupoval k dílu, byl ovšem poněkud scestný. Viděl hlavní nebezpečí pro světový mír jednak v zbrojení námořním Anglii a Německo proti sobě do střehu stavějícím, jednak v starém napětí německo-francouzském a nevystihoval, že daleko hrozivějším jest v tu chvíli zápas o rovnováhu moci ve východní Evropě rozpoutaný, kde se prudce střetaly navzájem velmocenské apirace Rakouska i tlak národních motivů na jeho podstatu, návrat Ruska z dálného východu k politice černomořské i německé zájmy hospodářské v Turecku, hesla plemenného soupeřství Slovanů s Germány, prestižní ohledy dynastické i odborné úvahy a přípravy válečných štábů, řízených ctižádostivými jednotlivci. Vůči příkrostiti těchto východoevropských problémů ustupovaly otázky, jako bylo námořní soupeřství britsko-německé, aspoň zatím poněkud do pozadí tím spíše, ježto vůdčí myšlenkou německé diplomacie od několika let stále více se stávalo přání, vlídnějším poměrem k Anglii dosáhnouti její zdrženlivosti a neutrality v případném boji na pevnině.

Jeho neznalost
východoevropských
problémů.

Proto bylo přirozené, že plukovník House se svými vývody v Berlíně nenarazil nikterak na zavřené dveře s výjimkou velkoadmirála Tirpitz, jehož zásadní nechuť k jakémukoliv sblížení s britským prostředím nic nedovedlo překonati. Zejména z osobní rozmluvy s Vilémem II. 1. června odnesl Američan dojem, že císař osobně dobrodiní zajištěného míru dovede oceniti. Při tom měl však House otevřené oči pro skutečně obmezený dosah věci té v prostředí německém vojáckým smýšlením v nejširších vrstvách zcela proniknutém. Veškeré cítění národa německého jevílo se mu tak přebito militaristickými podněty a válečnou nervositou, spojenou s úplným odezdáním se do rukou odborného vedení vojenského, že říše německá tím nabývala zřejmých rysů státu ovládaného důstojnickou oligarchií, která samému císaři ponechává zdání moci, jen pokud jí jest poslušen.

Rozmluva
s Vilémem II.

K zanícení hořlaviny té v zhoubný požár mohla proto postačiti sebe menší jiskra tím spíše, že výzbrojné závody i jinde v Evropě militaristické vlivy zesílily. V Paříži, kam House z Berlína se odebral, našel ovšem situaci podstatně jinou. Zastihl republiku ve chvíli těžké krise vnitřní. Obecné volby do sněmovny, konané v době mezi 26. dubnem a 10. květnem, zvířily

Francouzské
volby.

mocně veškeré národní prostředí francouzské, ježto v popředí boje stála jednak tříletá služba vojenská, jednak rázná reforma daňová, proti zámožným vrstvám zahrocená, kdežto v pozadí mu dodávala zavilé příkrostiti krvavá aféra Caillauxova.

Okázalý úspěch měli při volbách především sjednocení socialisté, kteří šli k osudí volebnímu nejen s požadavkem bezodkladného obnovení vojenského dvouletí, nýbrž i s heslem „pacifické politiky zahraniční, doplňující francouzsko-německým sblížením příliš těsný systém spojenecký“. Dosáhli 104 mandátů, celkový úspěch levice přes to přese všecko nebyl však tak výrazný, aby mohla vlastní silou ovládnouti komoru. Ukázalo se to hned při první schůzi její 1. června, v níž předsedou byl zvolen obratný Pavel Deschanel jako kompromisní kandidát osobní schopností doporučený. Zároveň vláda Doumergueova podala dobrovolně demisi, aby umožnila jasnější zvážení sil v nové sněmovně.

Sestavit vládu novou nebylo však nikterak snadno, ježto spolehlivý základ mohla míti pouze vláda republikánské koncentrace, nejen o levici, nýbrž i o levý střed opřená, a při příkrém rozporu rozličných frakcí republikánských o zásadu tříleté služby vojenské soustředění takové nebylo snadné. Krajní levice učinila v té věci za volební kampaně sliby příliš závazné, kdežto v ostatních stranách trvalo pevné přesvědčení, že ustoupiti od zvýšené pohotovosti obranné, v předchozím roce s tolikou obtíží uzakoněné, znamenalo nepochybné ohrožení vlasti. Na tom stál pak zejména i prezident republiky Poincaré, u něhož vedle upřímné obavy před útočnými plány německými působil mocně i ohled na ruského spojence.

Ústup od tříleté služby vojenské, provázený socialistickým voláním po sblížení s Německem, mohl míti v Petrohradě povážlivé důsledky, jak to dosvědčoval i vyslanec Paléologue, jenž právě byl návštěvou v Paříži a zde se netajil svými velmi pessimistickými názory na zachování míru v Evropě. Prezidentovi republiky zřetel k Rusku byl pak tím vážnějším, ježto za několik neděl měl u cářského dvora vykonati obřadnou návštěvu, od počátku roku ohlášenou.

První pokus, který o vytvoření nové vlády učinil Viviani, výmluvný někdejší socialista, ztroskotal v začátcích; nálada nebyla ani na té, ani na oné straně ihned zralá jeho kompromisní formulky. Po několika jiných, bezúspěšných naběžích sestavil tedy starý politik Alexander Ribot vládu příděchu umírněného; hned při prvním předstoupení před sněmovnu 12. červ-

na odnesl však projev nedůvěry odhlasovaný 306 hlasy proti 262. Zároveň odhlasovala sněmovna 395 hlasy denní pořad, v němž byl skryt nepochybný hrot proti samému prezidentu republiky.

Levice ukázala tím svou sílu, Caillaux cítil zase sladkost pomsty, ale kladné řešení krise bez kompromisu nebylo ani pak možno. Přinesl je tedy přece Viviani, jenž 16. června sestavil konečně vládu novou na dosti široké základně levice i levého středu opřenou s prohlášením, že na tříletou službu vojenskou se zatím nesáhne, že však vláda bude hledati pro budoucnost prostředky, jimiž by bylo snad lze za příznivých okolností zevních s pomocí předvojenské výchovy mládeže a lepšího užití rezerv ve věci té některých zmírnění dosáhnouti.

Tím nalezl Viviani opravdu schůdnou střední cestu mezi obojím táborem a dosáhl i povolení dlouho zdržených úvěrů ve výši 800 milionů nutných k dovršení vojenské pohotovosti; zároveň byl však vleklý průběh krise dokladem toho, že pacifická hlediska a odpor proti jakékoliv sázce válečné v národní společnosti francouzské měly velmi širokou základnu. Plukovník House, jenž události ty v Paříži právě sledoval, aby se odtud dále do Londýna odebral, shrnul dojem svůj v tvrzení, že v obecném lidu francouzském myšlenka revindikace Alsaska a Lotrinska sice ještě nevyhasla, vůdčí osoby politické však na ni nikterak nepomýšlejí jako na skutečný cíl svého jednání a útočná nálada válečná že chybí úplně, zcela podle rčení, že Francie touží sice po revanši, ale ještě více po zachování míru. Přes to přese všecko daly právě tyto vnitřní zápasy francouzské v Německu podnět k zesílení nálady míru evropského velmi málo příznivé, ovšem nikoliv přímo, nýbrž svou ozvěnou v Rusku.

V Petrohradě sledovaly totiž zejména vůdčí kruhy vojenské boj o tříletou službu vojenskou v pařížské sněmovně rozpoutaný s neklidem a snažily se aspoň publicisticky jejím obráncům přispěti na pomoc. Zejména ministr války, generál Suchomlinov, dal tak 13. června učiniti okázalým článkem v listu „Birževija Vědomosti“, jenž nesl nadpis: „Rusko jest připraveno, Francie se musí připravit rovněž“. V něm vypočítával až k nadsázce oběti, jež cářská moc v poslední době přinesla k zvětšení a zdokonalení svého vojenství, a naznačoval, co ještě učiniti míní zejména také v otázce strategických drah, kladl však zároveň váhu na to, že k vyrovnání sil rozvíjených trojspolkem jest nezbytně nutno, aby Francie při službě tří let setrvala. Rusko ani jeho francouzští spojenci prý po válce nikterak netouží, musí však býti na ni nezbytně připraveni.

Demise
Doumergueova.

Spor
o tříletou
službu.

Ohled na Rusko.

Ribotův nezdar
(12. června 1914).

Viviani v čele
vlády.

House
v Paříži.

Článek
„Birž.
Vědomosti“
z 13. června.

Jeho ohlas
v Německu.

Článek vznikl tedy zřejmě na okraji vládní krise pařížské ve chvíli pádu jednodenního ministerstva Ribotova, který v Petrohradě vzbudil vážné obavy, že Francie, propadající zcela radikální demagogii, valně ztratí sponeckou hodnotu a odvahu, vůči Německu zachovávatí sebevědomý postoj. V Berlíně generální štáb předložil jej však spolu s velmi upřílišenými zprávami generálního konsula moskevského o překotném zbrojení ruském na stůl Viléma II. právě ve chvíli, kdy císař se vracel z Konopiště, maje duši ještě plnou vídeňských obav z nepochybného odklonu Rumunská do tábora ruského. Proto byl dojem z článku Suchomlinova velmi účinný a Vilém II. vyjádřil jej výraznou glossou: „Na! Endlich haben die Rußen die Karten aufgedeckt! Wer in Deutschland jetzt noch nicht glaubt, daß Rußo-Gallien mit Hochdruck auf einen baldigen Krieg gegen uns hinarbeitet und wir dementsprechend Gegenmaßregeln ergreifen müssen, der verdient umgehend ins Irrenhaus geschickt zu werden! Stramme neue Steuern und Monopole und die 38.000 Nichteingestellten sofort in die Armee und Marine hinein!“

Rozčilení
Viléma II.

Císař dostával se tak zřejmě stále více do vleku hesel, jež pokroky ruského zbrojení činily věcí pro další rozhodnutí německé politiky nejzávažnější, a Bethmann-Hollweg potvrdil to výslovně v důvěrném listu německému vyslanci v Londýně 16. června posláném slovy, že prý „Seine Majestät der Kaiser sich schon ganz in diese Gedankengänge eingelebt habe“, s poznámkou, že podobný zjev se ukazuje v poslední době ostatně nejen u krajních militaristů a všenněmců, nýbrž i u klidných politiků německých. Vojenské kruhy mohly pak své tvrzení, že s ruské strany útočné sevření Německa se překotně chystá, podepřítí zároveň i jinými nápadnými příznaky, totiž náležitým vytčením současného úsilí Petrohradu o dosažení námořní konvence s Anglií, o němž nedlouho před tím v Berlíně nabyli velmi podrobných zpráv.

Císař ve vleku
vojáků.

Grey a Rusko.

Viděli jsme, jak při návštěvě anglického krále v Paříži v dubnu 1914 Grey, odmítaje zásadně myšlenku závazného spolku obranného s Ruskem, připustil, že by bylo možno, aby ruský a britský štáb námořní přes to vstoupily v odborné porady o případné součinnosti loďstev obou mocí. V průběhu měsíce května na základě osobních dohodovů Greyových s ruským velvyslancem Benckendorffem věc rozvinula se pak tak, že Grey se souhlasem celého kabinetu ruské vládě nejdříve zaslal znění listů mezi ním a francouzským vyslancem Pavlem Cambonem vyměněných 22.—23. listopadu 1912.

Tím podepřel své tvrzení, že ani s Francií britská vláda skutečně závazných smluv o případné součinnosti válečné nemá a že tudíž ani s Ruskem nemůže jíti dále než k odborným poradám, zachovávajíc jinak plně volnost jednání, kdyby na pevnině k válce opravdu došlo. K poradám těm s ruské strany pak určen byl především námořní přidělenec, kapitán Volkov.

V Petrohradě vyskytl se tehdy především plán, vyzvěděti, bylo-li by britské admirality možno v případě účasti na válce počítati s vysláním zvláštní eskadry do moře Baltského, jež by tu podepřela loďstvo ruské a umožnila mu snad provéstí s vojenskou skupinou ruskou a větším počtem lodí dopravních Anglií zapůjčených překvapující desant do Pomořanska. Dříve však, než Volkov do Petrohradu povoláný tam obdržel nutné pověření k jednání a mohl s šéfem admirálského štábu britského, viceadmirálem sirem H. Jacksonem, v podrobnější jednání vejíti, zasáhla do věci velmi rušivě německá diplomacie.

Jednání
o námořní
konvenci.

V Berlíně měli o všem, co na ruském vyslanectví v Londýně se dalo a psalo, velmi spolehlivé zprávy, jež jim pravidelně dodával podplacený úředník tohoto vyslanectví. Přímou užiti jich ovšem nebylo možno a státní tajemník Jagow nezasvětil do věci ani německého vyslance v Londýně, knížete Lichnowského. Nepřímou, cestou publicistickou, bylo však snadno ze získaných informací mnoho vytěžiti. Již 22. května přinesl „Berliner Tagblatt“ článek „Ein russischer Vorschlag“, kde se naznačovalo, že kruhy, usilující o pevnější utužení trojdohody, za nejbližší cíl si kladou smlouvenou námořní konvenci rusko-britské, a 27. května psal o věci ještě důrazněji s varovným přízvukem v „Kreuzzeitungu“ známý důvěrník císařův a znalec ruských poměrů, profesor Th. Schiemann.

Německá
informovanost.

Také ostatní publicistika německá zdvihla pro věc hlučný pokřik a dosáhla zejména toho, že i v Anglii vzniklo znepokojení, zejména v kruzích, které se zásadně bránily jakékoliv politice svazující říši smluvně s pevninými mocnostmi a měly zvláště nechuť k příliš těsnému sblížení s Ruskem. V dolní komoře dochází k důrazné interpelaci ve věci té, na niž Grey odpověděl 11. června v ten smysl, že není žádných dohod, jež by omezovaly jakoukoliv volnost vlády britské a parlamentu v případné účasti na možné válce evropské. Ujištění, jež v tomto ohledu roku předchozího předseda vlády byl učinil, zůstává prý v plné platnosti, ježto nebyla od té doby s žádnou mocí uzavřena smlouva, která by se s tím neshodovala, aniž bylo jaké jednání o ní začato.

Zakročení
tiskem.

Greyovo
prohlášení
z 11. června.

Pokračování
v jednání
s Ruskem.

Odpověď neodporovala nikterak pravdě, nepodávajíc ovšem pravdu celou, neboť právě den před tím vrátil se kapitán Volkov z Petrohradu s plnou mocí k vyjednávání o chystané konvenci námořní a Grey nemínil nikterak od pařížského slibu svého zásadně ustupovati. Zároveň nehodlal jednání ovšem, jak se zdá, příliš urychlovati a doufal naopak, že se technickými nesnázemi náležitě provleče, takže chystal teprve na měsíc srpen důvěrné vyslání prvního lorda námořního, prince Ludvíka Battenberského, do Petrohradu, aby tam pohovořil s vůdčími činiteli ruskými o podnětech Volkovem v Londýně tlumočených. Vůči německému vyslanci, princí Lichnowskému, pak nepokoušel se Grey nikterak, aby zakryl kusost a obratnou podмінěnost svého veřejného prohlášení, nýbrž vytkl naopak velmi otevřeně, že Anglie, ač nemá ani vůči Rusku ani vůči Francii spojeneckých závazků, jest prý přece zvyklá „čas od času hovořiti s nimi tak důvěrně, jako by tu spojenečtví bylo.“

Výstraha
Německu.

Ministr chtěl tím zcela gentlemansky Německo varovati před nemírným spoleháním na příliš těsný výklad jeho slov v komoře poslanecké vyslovených a vystihnouti správně poměr Anglie k oběma velmocenským skupinám, který nebyl nikterak jednoduchý. Britská politika chtěla nepochybně sloužiti míru tím, že zůstávajíc ve volném rámci trojdohody neodmítala nikterak přátelské součinnosti s Německem, když věc dobré slibovala, jako bylo třeba při klidnění srážek na Balkáně v roce minulém. Snažila se však zároveň zabrániti tomu, aby německá diplomacie takové součinnosti neužila za klín k osamocení britské říše a vzbuzení nedůvěry mezi ní a Francií i Ruskem. Proto, když k němu přistoupil plukovník House, 17. června z Paříže do Londýna dospěvší, se svým podnětem odzbrojného plánu vůdčích mocí námořních za prostřednictví americké Unie, vyslovil se Grey o věci se značnou zdrženlivostí a zjevnou obavou, aby jí snad nebylo pomocí klamných slibů užito pouze k rozbití trojdohody bez opravdové vůle k zajištění trvalého míru. Neodhodlal se tudíž přes horlivé přimlouvání Housovo ani k tomu, aby přijal pozvání k lodním slavnostem v Kielu a s Vilémem II. si tu osobně pohovořil.

House
v Londýně.

Ze všeho toho mohla německá diplomacie vystihnouti, jak malá jest naděje, že by vláda, v níž Grey záležitosti zahraniční spravuje, s rukama v klín složenými přihlížela k vývoji událostí na pevnině, kdyby tam Francie a Rusko opravdu v rozhodném zápase s Německem a jeho spojenci se utkali. Přes to přese všecko doufal Bethmann-Hollweg, že se tak stane, opíraje mínění

Bethmannův
sebeklam.

své zejména o kritický stav vnitřních poměrů anglických, způsobený otázkou irskou, jež znenáhla uváděla zemi takřka do zmatků občanské války.

Rozhodnutí ulsterských unionistů, ubrániti se se zbraní v ruce zavedení Home rule, bylo na jaře 1914 zesíleno zejména povážlivými zjevy v královském vojsku, jež mělo čeliti hrozícím srážkám obou táborů irských a vynutiti třeba násilím poslušnost zákonům; 20. března podal totiž generál Gough, velitel třetí jízdní brigády v Curraghu, a s ním četní jiní důstojníci žádost na propuštěnou, aby nebyli nuceni bojovati s ulsterskou revoltou, s níž politicky souhlasili. Tím byla vržena dračí setba do řad armády za hlasitého potlesku strany konservativní, jež nedbajíc důsledků věci pro budoucnost, doufala, že tím povalí konečně nenáviděnou vládu a vynutí si nové volby, kde padne i Home rule i ostatní demokratická hesla, jejichž radikalism podle mínění strany vedené Balfourem, Bonarem Lawem a Carsonem ohrožoval vývoj říše více než sama občanská válka.

Zmatky v Irsku.

Naději tu mocně podepřela i skutečnost, že 24. března také ministr války Seely spolu s polním maršálkem Frenchem a generálem Ewartem podali demisi. Asquith však, nalézaje pevnou oporu v mužích, jako byl Grey, Lloyd George a Winston Churchill, odhodlal se i tomuto těžkému úderu čeliti. Prohlašuje, že země by propadla vojenské diktatuře, kdyby důstojníci směli svévolně určovati směrnice vnitřní politiky, přijal sám ministerstvo války a pokračoval dále v zápase, jenž také v společenském životě tábor liberální se vši příkrostití postavil proti stoupencům hledisek konservativně unionistických.

Pevnost vlády
Asquithovy.

Dolní sněmovna přijala 21. dubna po druhé zákon o rozluce církevní ve Walesu a 25. května po třetí zákon o Home rule, který tím měl bez ohledu na odpor horní sněmovny vstoupiti v život. Zároveň však ulsterští dobrovolníci dovršují svoji mobilisaci veřejně vyloďovanými zásilkami zbraní a podobně činí i irští nacionalisté v jižních částech ostrova. Šarvátky mezi obou tábory ohlašují brzké vypuknutí obecného boje a snaha vlády, zachovati řádným vojskem pořádek, vedla v Dublině k bouřím, při nichž se střílelo a tekla krev.

Bouře v Dublině.

Král Jiří, osobně bližší směru konservativnímu, ale přesně dbalý ústavních závazků k vládní většině, snažil se přes to přese všecko prostředkovati smír kompromisem, jenž by aspoň dočasnými ústupky ulsterským v rámci nové státoprávní úpravy věcí irských boj zažehnal, a také vláda Asquithova byla k tomu ochotna. Proto svolává v červnu do královského paláce v Lon-

Ulsterská
konference.

dýně smírčí konferenci několika předních zástupců rozvaděných politických táborů anglických i irských. Ale porady ty konané za krajního napětí veškerého národa měly jen malou naději na úspěch a tísnivé ovzduší zle zakalené budoucnosti naplňovalo všechno prostředí anglické.

V Německu pozorovali to ovšem s radostným zájmem jako doklad nezadržitelného soumraku moci velikého soupeře; irskému separatismu dostávalo se odtud mravní podpory a pomoci odborníků, jako byl profesor Kuno Mayer, znalec gaelských nářečí a propagator jejich praktického vzkříšení v Irsku. Ochromení, které přístrach občanské války vládě londýnské působilo, jevílo se vůdčím kruhům berlínským jaksí náhradou za nedosažené sliby neutralitní se strany anglické a způsobilo, že přijímaly Greyovo prohlášení ve sněmovně o nezávaznosti britských vztahů k Francii i Rusku s větším uspokojením, než podle jeho zdrženlivého znění bylo radno. S tím ruku v ruce šla pak snaha, posunouti co nejvíce do popředí motivy, které byly s to, aby vzbuzovaly dojem, že někdejší prudké soupeřství britsko-německé zřejmě tu ustupuje mnohem vlídnějším vztahům jak v evropské, tak světové politice.

Knížeti Lichnowskému ukládá německý kancléř v červnu opětovně, aby vůči Greyovi tlumočil jeho přesvědčení, že zejména v balkánských otázkách svorná součinnost britsko-německá nejlépe poslouží zachování míru. Dotavadní odpor Berlína proti publikaci dohody dosažené v minulých letech mezi Anglií a Německem v otázce portugalských osad afrických mizí a zároveň hlásí se i ochota, ratifikovati spolu s ním nedávnou úmluvu o bagdadské dráze a otázkách s tím spojených. Vůdčí historikové němečtí, jako Erich Marcks a Hans Delbrück, kteří byli kdysi psali tak dráždivě o nebezpečích britského imperialismu, zjišťují nyní, že pro oba národy ve světě jest dosti místa; německý vyslanec Lichnowsky přijímá s líbezným proslovem čestný háv doktorský v Oxfordu, někdejší ministr kolonií Dernburg vede v červnu skupinu vůdčích průmyslníků německých do Londýna, kde se jim dostává v Guildhallu velmi přátelského přijetí a v téže době účastní se anglická eskadra námořních slavností v Kielu, spojených s otevřením rozšířeného průplavu tamního.

Ani Grey ani britský ministr námořnictví Churchill neodhodlali si sice z ohledu na Petrohrad a Paříž přítomností svou lodní parádě té dodatí vrcholného lesku, význačná byla při ní však okázalost, s jakou Vilém II. v kroji britského admirála navštívil dreadnought „King George V.“ s proslovem o sbratření obou loďstev, i srdečné telegramy, jež mezi ním a anglickým

králem 25. a 27. června byly vyměněny. Nikdy od sklonku 19. věku nezdála se obloha nad světem britským a německým se klenoucí tak bezmračná jako v tuto chvíli, kdy v Londýně důvěrník presidenta Spojených států s ministrem Greyem opětovně se radil, jak by bylo možno dohodou umoudřené západní Evropy s Unií, někdejší náladu bojovného imperialismu rovněž přítlumující, položit nové základy k tvořivé politice světové, zatím co ve Francii vzrostlý odpor proti břemenům tříleté služby vojenské rovněž opravňoval k naději, že vrchol osudných závodů výzbrojních jest překročen.

Šlo však o to, nezesílí-li právě tato vlídná pohoda na západním průčelí evropském tlak živlů, které prohlašovaly, že německý národ dává veškerou svou budoucnost v šanc, neužije-li poslední chvíle k tomu, aby silným rozmachem pěsti upravil poměry evropské tak, aby slovanský živel Francií podepřený tu nenabyl váhy, plný rozmach německé tvořivosti trvale podvazující. Viděli jsme jak ve Vídni hazardní živly ty nabyly zjevné převahy nad směry zdrženlivějšími a jak i v okolí Viléma II. byly na postupu zejména od chvíle, co generální štáb jeho vládu postavil před volbu buď brzkého úderu válečného nebo nových velikých požadavků výzbrojních s vyhlídkou na jejich možné stupňování jaksí do nekonečna a se strašákem domnělých útočných úmyslů překotně zbrojícího Ruska.

Zejména z výroků, které učinil vůči přednostovi kabinetu hraběte Berchtolda důvěrník německého zahraničního úřadu Dr. Viktor Naumann, vysvítá jasně, jak v červnu 1914 tyto motivy také u říšského kancléře a jeho hlavních rádců oslabily dotavadní odpor proti preventivní válce s Ruskem a sblížily je s názorem, že přišla pravá chvíle, kdy bude lze „die große Entscheidung herbeiführen“ s nadějí, že Anglie zůstane stranou a veřejné mínění německé „den Krieg als befreiende Tat ansehen wird“. Vilém II. v Konopišti sice ještě nebyl zcela ve vleku tohoto proudu, než v zápětí strhovaly i jej stále mocněji obratně upravené zprávy z Ruska. Při vratké podstatě mravní panovníka od jakživa náladového a zvláště v posledních letech rozličnými nárazy zklamání, strachu a nejistoty podhlozaného, mohl tu tedy okamžitý silný dojem mnoho znamenati, a dojem ten dostavil se skutečně právě při závěru kielských slavností osudnými výstřely v Sarajevu.

* * *

Myšlenka zájezdu arcivévody Františka Ferdinanda do Bosny vynořila se již na podzim roku 1913. Záminkou k ní byly manévry 15. a 16. sboru vojen-

Německé štvaní v Irsku.

Vlídná tvář vůči Anglii.

Německé návštěvy.

Slavnosti v Kielu.

Temné pozadí zdvořilosti.

V. Naumann ve Vídni.

Návštěva Františka Ferdinanda v Bosně.

ského, jež se měly v červnu 1914 konati v jihozápadní Bosně, a účast následníkovu při nich doporučoval zejména zemský velitel generál Potiorek z důvodů vnitřní politiky. Sliboval si od návštěvy arcivévodovy posilu pro loyální živel katolicko-charvatský proti opozičním stranám srbským a zároveň i povznesení váhy vojenských orgánů při správě země, v níž nebylo plně shody mezi ním a říšským ministrem financí, Bilińskim, od roku 1912 nástupcem Buriánovým.

Udělení ústavy a svolání sněmu bosensko-hercegovského do Sarajeva nepřispělo nikterak k uklidnění napětí v někdejších okupovaných zemích od aneksní krise zřejmě vzrostlého, a zejména živelný náraz dojmů, které přinesla neočekávaná vítězství Srbů i Černohorců nad Turky, stupňoval je do krajnosti. Vídeňská vláda hledala odpomoc v tom, že 2. května 1913 prohlásila v Bosně obecně výjimečný stav spojený s uzavřením sněmu a suspensí ústavních záruk. Vojensko-policejní režim, již před tím řízný, stupňuje se tu do ryzí krutosti, počet politických procesů pro velezradu a špionáž množí se překotně, spolky srbské se rozpouštějí a některé střední školy zavírají. Když však k válečné srážce se Srbskem, jejíž očekávání poněkud vysvětlovalo tyto drsnosti, na podzim 1913 nedošlo, dosáhl ministr Biliński, ovšem proti votu vojenských zástupců, toho, že výjimečný stav byl zrušen a sněm znova svolán.

Ministr snažil se tu pak získati aspoň část srbského živlu po dobrém k tomu, aby spolu s vládou působila k uklidnění poměrů. Podařilo se mu opravdu v advokátu Dr. Dimovićovi nalézt muže, jenž se skupinou svých stoupenců na sněmu vytvořil oportunistické křídlo srbské, s Charvaty a mohamedány aspoň v některých otázkách se snášející a umožňující jako jazyček na váze vytvářeti vládní většinu proti zástupcům důsledné opoziční srbské, vedených G. Jeftanovićem a předáky t. zv. národní stranky. Došlo dokonce k uzavření t. zv. paktu o pevném pracovním programu sněmovním s vládními sliby rozšířeného užívání srbského jazyka ve správě zemské, lepší péče o školy i silnice a doplnění nedostatečné předlohy o vykupování půdy kmetské.

Biliński mluvil dokonce o tom, že by bylo třeba v Sarajevě zříditi právní a filosofickou fakultu, narážel však ve všech svých snahách nejen na značné obtíže, jež nutným investicím působila složitá ústavní závislost na Vídni i Budapešti, nýbrž také zásadní odpor Potiorekův brzdil jeho dílo. Generál, nalézaje v tom plný souhlas Conradův, odsuzoval jakoukoliv snahu, získá-

vati Srby po dobrém; tvrdou rukou měli býti poučeni o tom, že jihoslovanskému živlu v monarchii kyne případná úleva a rozličné výhody jen, přikloní-li se ke katolicko-charvatským hlediskům a vzdá se všeho, co zavání srbským. Válečná nálada militaristické koterie vůči Bělehradu obrácená nalézala v tomto hledisku svůj doplněk a ztracovala stejnou měrou i umírněný postup Bilińského, i snahu Tiszovu o dobrou vůli se srbsko-charvatskou koalicí.

Nutným protějškem tohoto umíněného tarasení cest k jakémukoliv kompromisnímu vývoji věci bylo na srbské straně stupňování opoziční nálady v náladu revolučně-spikleneckou, jež nalezalo živnou půdu zejména u mladého pokolení. A zvláště střední školy, jejichž počet byl v posledních letech poněkud vzrostl, nabyly v ohledu tom zvláštního významu. V nich starší kvas domácí nespokojenosti národní rozdmychují mocně rozličné vlivy ideové z cizího světa sem pronikající a živnou půdou mladistvého prostředí překotně přijímané.

Tak působily tu mocně zprávy o ruské revoluci z roku 1905 a literatura podvrtné propagandy teroristické s ní spjatá, pak ovšem i anarchistické a syndikalistické letáky západního původu vyzývající k „přímé akci“. Z Dalmacie proniká ostatně do celého světa jihoslovanského i vliv mladých proudů vlašských, jako byl futurism a integrální nacionalism s jejich kultem řízného činu, přebíjejícího odvážným úderem všechnu klidnou tradici a zakřiknutou práci drobnou. Mládež ta odsuzuje jakoukoliv obezřetnou cestu kompromisů, jása vstříc symbolům dokonalého sjednocení národního, bojem a revolucí dobytého, jakými se jevíly na příklad monumentálně strohé památníky Mestrovicovy, a hltá spolu s letákovou záplavou dráždivé články opozičního tisku srbského, jako je přinášela třeba „Otačbina“ v Banjaluce, nebo „Národ“ v Mostaru, „Srpsko Omladina“ v Sarajevě.

Vzdor a odpor proti opatrnickým profesorům jsou tu zjevem stejně častým, jako dočasné zavírání ústavů a relegování celých hloučků provinilých žáků, jejichž vývoj k ryze revolučnímu smýšlení pak pobyt v cizině rychle dovršuje. Neboť nejčastěji jest to Bělehrad, kam mladé zbůjníky vede jejich touha, zejména, když od roku 1912 tu kynula naděje na dovršení romantického ideálu vstupem do komitské tlupy, nebo dokonce do tajemného sdružení „Ujedinjenje ili smrt.“

Z Bělehradu působí se pak ovšem na tento kypící kvas i jinak velmi účinně. Vlastenecké spolky všesrbské v čele s „Národní Odbranou“ kladly

Biliński
a vojenské
orgány.

Mladé pokolení
bosenské.

Vlivy ruské
a italské.

Sklon k teroru.

Spojení
s Bělehradem.

Strany
v bosenském
sněmu.

Potiorekovo
úsilí.

si za úkol, probouzeti ve všech směrech národní cítění i v Bosně, ať to bylo otevřeně s pomocí vzdělávacích, tělocvičných, abstinentních spolků, či „podzemním“ stykem s tajnými „kroužky“ mladých nadšenců, v rozličných střediscích bosenských hojně vznikajícími. Než nejen v Bělehradě, také ve Vídni, v Praze, ve Švýcarech a jinde v cizině vžívá se bosenská omladina družným stykem vzájemným i s jinými živly revolučních sklonů do jakési horečné nálady, z níž motiv politické vraždy jako prostředku k urychlenému dosažení národních cílů vyrůstá tím přirozeněji, čím více se právě balkánské ovzduší líšilo od obvyklého ovzduší evropského svými krvavými stíny komitství, bašibozucké a arnautské krvemsty a jinými kalnými zjevy.

V Bosně zahájil serii těchto význačných atentátů studentských již v roce 1910 výstřel Hercegovce Bogdana Žerajiće na zemského velitele Verešanina, jímž podle přání pobloudilého jinocha měla Evropa býti povzbuzena k zájmu o utrpení Bosny. Evropa toho valně nedbala, ale v mladé generaci srbské atentát působil se svůdnou nakažlivostí, zejména když byl glorifikován letákem Vladimíra Gačinoviće, který podobně jako sám Žerajić byl učedníkem opozičního novináře Petra Kočiče a ve spisku svém srovnával mrtvého přítele se slavným Vlachem, Felicem Orsinim.

Mládež bosenská sype květy na hrob Žerajićův a velebí jej jinošskými verši, táž mládež, která v únoru 1912 v Sarajevě demonstracemi vede policii k užití střelné zbraně. Z jejího středu vychází Luka Jukić, jenž 8. června 1912 spáchal v Záhřebě atentát na bána Cuvaje, když byl před tím v Bělehradě spolu s jinými charvatskými studenty vešel ve styk s komitskými kruhy. Na Cuvajova nástupce, bána Skerlecze, bylo pak dokonce dvě atentátů provedeno, 18. srpna 1913 studentem Štěpánem Dojčićem, jenž schválně proto až z Ameriky byl přijel, a 20. května 1914 studentem Jakovem Šeferem.

Stejně jako v kruhu někdejších nihilistů ruských, stává se i v kroužcích této bosenské omladiny, zmučené staletým utrpením svého plemene a soustředujícím v sobě veškeré to trapné napětí, které nezdárná politika vídeňská v jejich vlasti byla nahromadila, rozhovor o politických atentátech takřka denním chlebem a krvavá hra láká k sobě celou galerii mladých typů výrazné osobitosti.

Takovým byl třeba onen Gačinović, kterého jsme již jmenovali jako oslavovatele Žerajićova. Studoval v Bělehradě a pak ve Vídni, odtud vydal se však v prosinci 1912 na Černou Horu bojovati proti Turkům před Ska-

darem. Byv přijat do „Ujedinjenje ili smrt“ a uveřejniv některé články v spolkovém orgánu „Piemontu“, odchází 1913 do Lausanne, aby tam studoval sociologii a s cizími revolucionáři se stýkal. Trockij napsal předmluvu k sbírce jeho článků a podle vzoru ruského snaží se Gačinović udržovati přes Bělehrad tajné styky s otčinou a ponoukati mladé pokolení k revolučně-terroristické činnosti.

S jeho strany padlo, jak se zdá, již na konci roku 1913 heslo, že jest záhodno přikročiti k vražednému útoku na generála Potiorka nebo na arciknížete Františka Ferdinanda, a Gačinović jednal o tom zejména se dvěma bosenskými studenty moslemského vyznání, kteří s ním měli v lednu schůzku v Toulouse. Že arcivévoda sám do Bosny přijede, se tehdy ještě nevědělo, ale osoba jeho byla zvolena za terč útoku patrně především jako zosobnění trialistických hesel velkocharvatských, v jejichž jménu srbskému cítění v Bosně i jinde největší příkoří se dalo i chystalo.

Než i v jiných mladých duších vznikala současně podobná živelná touha po prolití krve arcivévodovy na oltáři revolučně vlasteneckých snah. Gavriilo Princip, chorobný chudičkový student gymnasia v Mostaru, odchází odtud roku 1912 sotva šestnáctiletý do Bělehradu, kde vstupuje do komitské tlupy proslulého Vojislava Tankosiće; pro slabost nemůže však mladý souchotinář vskutku útrapy války snést. Vrací se do Bosny zachovávaje při tom styky s revolučními ohnisky v cizině, zejména s Gačinovićem i s domácím kroužkem podobného rázu, jenž se v Sarajevě kupil zejména kolem učitele Danila Iliće, rovněž nedávno proživšího komitský výlet do Makedonie.

Dlouho mladý Princip ve vlasti ovšem nepobyl; v únoru 1914 vrátil se odtud zpět do Bělehradu pod záminkou dokončení studia středoškolského, a obíraje se, jak se zdá, již tehdy s razkolnikovskou utkvělostí myšlenkou na hrdinský atentát namířený proti veliké osobnosti některé, nejraději nástupníkovi trůnu. V Bělehradě setkává se pak v dusném ovzduší studentských a komitských kaváren s podobným trosečníkem vlasteneckého ruchu. Nedělků Čabrinović, nedostudovaný gymnasista bosenský, jenž vedle Bělehradu poznal také prostředí mladistvých nespokojenců v Terstu i Opatii, našel od počátku roku 1914 útulek jako typograf v státní tiskárně bělehradské. Také on tvrdil, že již dlouho myšlenka na zavraždění arcivévodovy v něm hlodala, ale k společnému provedení činu s Principem určitý úmysl pojal teprve, když mu v dubnu 1914 kterýsi člen Ilićova kroužku ze Sarajeva za-

Tajné kroužky bosenské.

Žerajić národním hrdinou.

Studentské atentáty.

V. Gačinović.

Schůzka v Toulouse.

Gavriilo Princip.

N. Čabrinović.

slal novinový výstřižek ze „Srbobranu“ se zprávou o návštěvě Bosny arcivévodou o červnových manévrech.

Tím zvěř, o níž se dosud jen s mlhavou neurčitostí mluvívalo jako o čemsi velmi vzdáleném, přicházela sama na dostřel a úmysl vražedný vyžrál v pevný plán, když k dvojici mladých teroristů se přidružil třetí desperado v Trifku Grabežovi, mladíku, jenž byv relegován z gymnasia v Tuzle, rovněž v Bělehradě studia svá dokončoval. Byli-li mladí spiklenci povzbuzováni z Lausanne Gačinovićem, nelze říci; jisto jest, že byla to ubohá a nevábná společnost nezralých hochů, souchotinářů a neurastheniků, stravovaných zlou chudobou a vnitřním žárem utkvělých myšlenek, jež, chtějíc dokázati, že Bosenci jsou zdární žáci hrdinského Piemontu srbského, asi v polovici května se obrátila o prostředky k provedení vraždy na majora Voju Tankosiće, užívajíc při tom prostřednictví železničního zřízence, bývalého komity Milana Ciganoviće. Tím dostává se věc z kruhu mladičkových emigrantů bosenských do prostředí zcela jiného, do vůdčího kruhu tajného spolku „Sjednocení nebo smrt“, vulgárně „Černá ruka“ zvaného.

Spolek ten, v němž skupina fanatických a ctižádostivých důstojníků měla vrch, stál od delší doby v těžkém nepřátelství s vládou Pašičovou. Již před válkou s Bulharskem roku 1913 vyčítal jí malomyslnou ústupnost v Makedonii a cítil se proti ní ochráncem pravé vlastenecké odvahy; než také později odsuzoval Pašičovu snahu, vyhnouti se srážce s Rakouskem, dokud země se náležitě nezotaví. K tomu přistupovaly však i pretoriánské sklony, touha důstojníků, kteří odstranili kdysi Obrenoviće a vítěznou válkou Srbsko učinili skutečnou mocí na Balkáně, řídití vůbec osudy národní v duchu nekompromisního srbství, s tvrdou rukou vůči Makedoncům bulharských sklonů a s prezíráním občanské správy.

Spor tohoto důstojnictva s vládou Pašičovou zostrila zejména otázka, má-li v nově získaných územích, kde likvidace shroucených poměrů někdejší turecké správy i zmatená pestrost národních i náboženských poměrů stavěly vládu před velmi těžké úkoly, rozhodné slovo a přednost při zastupování státu náležeti velitelům posádek či nově jmenovaným úředníkům civilním. „Sjednocení“ vedlo ve věci té vášnivou kampaň proti Pašičovi ve svém listě „Piemontu“, spojovalo se proti němu s parlamentní opozicí mladoradikálů a drobných stran jiných, zároveň bylo se však od „Černé ruky“ nadíti i spikleneckých pokusů o vojenský puč.

Tomu snažil se zejména ministr vnitra Stojan Protić předejítí zvýšeným

dozorem policejním, zesílením četnictva v Bělehradě a prohlídkami v ústředí „Sjednocení“, kdežto důstojníci spiklenci hledali kde jakou příležitost, aby povalili jej i celou vládu. Stav byl na jaře 1914 tak napjatý, že ruský vyslanec Hartwig z obavy před rozpoutáním občanského boje v Srbsku opětovně mezi obojím táborem se snažil prostředkovati.

Za těch poměrů předvedl tedy Ciganović majoru Tankosićovi tři mladé Bosňáky, žádající podporu k provedení atentátu na rakouského následníka. Tankosić byl strohý vášnivec národní myšlenky, zjizvený v surových bitkách komitských a nevybíravý v prostředcích zápasu. Nerozhodl však sám, nýbrž zaslavil do věci „Apise“, Dragutina Dimitrijeviće, jenž, maje v generálním štábu významné místo šéfa zpravodajského oddělení, byl zároveň vůdčím duchem a jedním z tvůrců „Sjednocení“.

Dimitrijević dal svůj souhlas k tomu, aby atentát byl proveden. Proč tak učinil, není zcela zřejmo. Později se tvrdilo, že z obavy, aby František Ferdinand s mocí pod záminkou manévru soustředěnou neudeřil zrádně na Srbsko podle tajného dohovoru, který prý měl o tom s Vilémem II. v Kopništi a o němž ruský vojenský štáb do Bělehradu dal důvěrnou zprávu. To byla ovšem holá povíadačka, nemožná již samým časovým poměrem událostí, stejně jako nedoloženou povíadačkou se jeví i zprávy o domnělé spoluvinně srbského následníka trůnu a ruského vojenského přidělence při přípravách atentátu. Pro Dimitrijeviće motivem značně rozhodujícím byla asi především živelná záliba v atentátech na hlavy nepřátelských států; tak chystal prý již před tím sám opětovně úklady vražedné nejen arcivévodovi, nýbrž i císaři Františku Josefovi a bulharskému králi Ferdinandovi. V pozadí úmyslů jeho tkvěla patrně zároveň nejasná představa, že drama národního sjednocení srbského nesmí se zastaviti ani zbahněti v shnilém příměří, nýbrž bez ohledu na výši sázky jíti v před vyprovokováním boje s Rakouskem tím spíše, že postup takový smete nejspíše nenáviděnou vládu Pašičovu a dá důstojnickým pretorianům moc do rukou.

Nevzav tedy ostatní vůdce „Sjednocení“ v potaz, přikázal Tankosićovi, aby mladým Bosencům dal potřebné zbraně vražedné a umožnil jejich návrat do Sarajeva. Tankosić příkaz vyplnil; naučil Principa a jeho druhy zacházeti s revolverem a ručními pumami z vojenského arsenálu získanými, při čemž výzbroj doplnil zcela podle příkazů spiklenecké romantiky jed, jenž měl útočníkům v případě zatčení navždy zavřítí ústa. S pomocí pohraničních důstojníků srbských, Dimitrijevićem poučených, přešli tak tři

Protićova
opatření proti
puči.

Spiklenci
a Dimitrijević.

Motivy
„Apisovy“.

Tankosić
a spiklenci.

T. Grabež.

M. Ciganović.

„Sjednocení“
a vláda Pašičova.

Návrat do
Bosny.

spiklenci s vražednou výzbrojí u Šabce i Loznice hranice 29. května a odebrali se po rozličných cestách do Sarajeva, kde zatím učitel Ilić byl rovněž kolem sebe shromáždil několik jiných mladíků k útoku na arcivévodu odhodlaných.

Pašić a vražedný
plán.

Co se potom dalo v Bělehradě ve věci té, o tom máme jen velmi nejisté a zmatené zprávy. Zdá se, že v ústředí „Sjednocení“, když Dimitrijević ostatním druhům svým o přípravách k útoku zprávu podal, věc byla rozhodně odsouzena; podněcovatel její však neučinil přesto patrně nic, aby vlivem svým v Sarajevu katastrofu zadržel. Rovněž zvěděli o spiknutí Pašić a Protić, snad od Ciganoviće, o němž se tvrdilo, že zrazoval vládě tajemství „Sjednocení“. Stalo se tak však nejspíše teprve, když Princip a jeho druhové již byli za hranicemi, a rozkaz ministrův, aby byli zadrženi, proto neúčinkoval; anebo jej nevyplnili pohraniční důstojníci.

Jeho nesnáze.

Pašić přišel tím do postavení velmi trapného. Zdar atentátu nemohl býti nikterak v jeho zájmu, neboť mohl velmi snadno přinésti válečnou srážku s monarchií, a té si zkušený politik aspoň zatím nikterak nepřál. Srbský státník nemohl sice věřit, že při náladě ve Vídni vládnoucí a při živelné touze srbského národa po státním sjednocení srážce takové vůbec bude lze se vyhnouti a navázati s císařstvím přátelské poměry, jak to doporučoval v Bělehradě třeba český publicista Čeněk Slepánek nebo bývalý napředňacký poslanec Živojin Perić, jenž s heslem tím vytvářel roku 1914 zvláštní stranu a vydával list „Srbija“. To vše náleželo minulosti, nikoliv budoucnosti, a Pašić to věděl. Chtěl však dosáhnouti aspoň několik let oddechu k úpravě těžkých otázek, které státu srbskému ukládalo ohromné zvětšení o území kulturně velmi zaostalá a jež zároveň provázela i značná nespokojenost všeho obyvatelstva s těžkými břemeny vyplynulými z válečné doby.

Demise.

Sám rakouský vyslanec Giesl potvrdzoval to ve svých zprávách do Vídně; tak psal 10. dubna výslovně, že touha po zachování míru jest zcela obecná v národě: „Serbien will Ruhe haben, weil es einen Kampf jetzt nicht führen kann.“ Nadto stupňoval se právě v červnu stranický zápas v Bělehradě krajní měrou. Pašić podal tehdy demisi, ale ujal se vlády znovu, ježto opo-vice ve skupštině nedovedla se dohodnouti o vládě koaliční. Zároveň přicházel však i král Petar do nesnadné situace, jsa sevřen ohledy na vládu i na kruhy důstojnické, jí nepřátelské, takže východisko hledáno v jeho dočasném ustoupení do pozadí pod záminkou nutného lázeňského pobytu a přenesením zatímni regence na nástupce trůnu, prince Alexandra.

Princ Alexander
regentem.

Ve víru tohoto těžkého zápasu vnitřního, kdy zároveň i povstání v sousední Albanii proti novému knížeti a přiostržení sporu řecko-tureckého žádalo upjaté pozornosti, bylo se tedy Pašićovi rozhodovati, má-li do Vídně dáti varovnou zprávu o chystaném útoku na život arcivévodův. Aby přímo označil pobloudilé mladíky a tím katu je vydal, na to sotva bylo lze pomýšleti; spokojiti se pak s varovnou zprávou všeobecného rázu, bylo nepochybně choulostivé. V případě skutečného provedení útoku mohla úskočná diplomacie vídeňská varovný hlas proměnit v přiznání spoluviny vlády srbské; jinak mohla však viděti v něm prostý pokus, umělým poplachem zabrániti nepohodlné návštěvě arcivévodově v Bosně, od níž si právě protisrbský tábor tamní sliboval značný úspěch.

Otázka výstrahy
do Vídně.

Tak či onak, všeobecný pokyn varovný sliboval Srbsku jen nevýhody, aniž bylo jisto, že by jej vídeňská vláda vzala vážně a opatření s návštěvou arcivévodovou spojená proto podstatně změnila. Neboť skutečnost, že při náladě v Bosně vládnoucí s atentáty vzrušených mladíků počítati jest třeba, byla i tak zcela nepochybná a vládě vídeňské dobře známa. Již v květnu byla na příklad mezi ústředními úřady vídeňskými i budapeštskými obsírná korespondence o tom, že z charvatského pedagogia v Pakraci uteklo do Bělehradu několik žáků s úmyslem, věnovati se vlasteneckým úkolům, a z nich Janko Pokrajac výslovně se chlubil prý, přijde-li arcivévoda do Bosny, že se mu ukáže, je-li to srbská země čili nic. Rakouské úřady pochopily to jako možnost útoku, neprojevíly však nikterak úmyslu, program cesty arcivévodovy pro to měniti. A podobně bez účinku zůstala všeobecná výstraha, kterou — nevíme, zda s vůlí bělehradské vlády či na vlastní vrub — ve Vídni učinil srbský vyslanec Joca Jovanović.

Případ
Pokrajacův.

Vyslanec ten, jenž působil ve Vídni od prosince 1912, byl ministrem Berchtoldem okázale přezírán a měl s ním jen velmi chatrné styky osobní. Bližší mu byl ministr Biliński se svým smiřlivějším programem ve věcech bosenských. K němu obrátil se tedy Jovanović někdy v červnu, snaže se jej přesvědčiti, že arcivévodova návštěva Bosny právě ve dnech, kdy vidovdanské vzpomínky srbským prostředím zachvívají, není bez nebezpečí; při tom nenaznačil vyslanec ovšem, že by nebezpečí takové hrozilo z kruhů mládeže a občanského obyvatelstva, nýbrž dotkl se více toho, jak snadno některý ze srbských záložníků bosenských při polním cvičení by mohl proti arcivévodovi užití ostrého náboje.

J. Jovanović
a Biliński.

Proto sotva lze míti za to, že by varovný hlas Jovanovićův byl měl za

Ráz jeho
výstrahy.

základ Pašićův pokyn provázený určitou zprávou o chystaném atentátu, a také se strany ministra Biliňského byla výstraha pojata patrně jako všeobecná úvaha, vyplývající ze zásadní nechuti srbského zástupce proti arcivévodově cestě do Bosny. Biliňski sám cesty té nikterak neschvaloval a naznačil, že civilní správa stěží může zaručiti její bezpečnost, zejména bude-li spojena s návštěvou Sarajeva, kde po prvé srbskému živlu bylo možno 28. června oslaviti odčinění osudné bitvy na Kosově poli nedávnými vítězstvími srbských zbraní proti půlměsíci. Vojenské úřady však s Potiorkem v čele, k jejichž podnětu zájezd byl vůbec uchystán, vyloučily říšské ministerstvo financí z jakékoliv účasti na věci a obstaraly samostatně všecek program, a to tak, že návštěva Sarajeva padala právě na povážlivé datum vidovdanské.

Arcivévodovi samému trampota bosenské cesty za vrcholu letních žárů nebyla valně vítána a odjížděl z Čech s náladou dosti zkalenou; co jej lákalo více než manévry samé, byla vyhlídka, že při návštěvě hlavního města bosenského po prvé bude uvítán s panovnickými poctami maje po boku svém milovanou choť, které se tak dostane skvělého zadostiučinění za mnohé ústrky dvorského života. Setkal se s ní 25. června v lázních Ilidže, čtyři míle od Sarajeva při závěrečných cvičeních a pohovořil si tu i s výborem bosenských poslanců, v čele s předsedou sněmu Dimovićem, při čemž si neušetřil příkrých výpadů proti Maďarům a výzvy, aby Bosenci s bolestmi svými se neobraceli do Pešti, nýbrž do Vídně. Dne 28. června pak v Sarajevu zastihl jej i jeho choť tragický osud známým způsobem, při němž revolver Principův úspěšně vykonal, co se krátce před tím nepovedlo pumě vržené Čabrinovićem. Výstřely chorobného mladíka přidaly sice jen dvě nových mrtvol k tisícům a tisícům jiných, které v předchozích letech v obět zjitřené myšlenky národní klesly na půdu balkánskou, tak hrozně krví smáčenou, ale ohlas jejich prolomil konečně hráze, jež chránily dotud jádro společnosti evropské před hrůzami války, a rozpoutal ničivou záplavu téměř po veškerém lidstvu.

Uminěnost
vojenských
úřadů.

Pobyt
následníkův
v Bosně.

Sarajevská
vražda
(28. června).

Literatura k dějinám evropským i světovým v století, jež předcházelo veliké válce, jest mnohem rozsáhlejší než literatura kteréhokoliv jiného údobí dějinného. Přistupujet tu k práci odborných historiků záplava memoirů i zvýšený zájem publicistiky o události nedávné minulosti. Učiniti z tohoto množství knih a článků výběr, jenž by se dotýkal i otázek jednotlivých, jest úkol jistě nevděčný; odborníka neuspokojí svou kusostí a prostě čtenáře postaví před planou řadu titulů. Obmezíme se tu proto raději na vytčení nevelikého počtu prací souhrnných, které mohou posloužiti za východisko podrobnějšího studia tím spíše, ježto přinášejí k jednotlivým kapitolám svým většinou další zásobu bibliografických pokynů.

Z naší domácí literatury nemůžeme ovšem ve směru tom uvéstí žádnou práci vpravdě hodnotnou, neboť pokusy, jako byly na příklad obšírné dějiny nové doby napsané **Janem Kryštůfkem**, neuspokojují nikterak. Nezbývá než sáhnouti do literatur cizích. Vážné náběhy k vědeckému a nikoliv jen kronikářskému ovládnutí dějin 19. věku staly se nejdříve v Německu. Již roku 1855 přistoupil k úkolu takového známý liberální politik a literární historik **G. G. Gervinus**; ale osm svazků jeho „*Geschichte des 19. Jahrhunderts seit den Wiener Verträgen*“, které vydal do roku 1866, nedospělo dále než k roku 1830 a stalo se tak spíše monografií o době restaurační než dílem vskutku synthetickým. Nebezpečí tomu vyhnul se opravdu **Const. Bulle**, jehož „*Geschichte der neuesten Zeit 1815—1885*“, vydaná v letech 1886—1887, byla opravdu výkonem vědecky mnohem hodnotnějším, než třeba kompilace, kterou se tehdy **O. Jäger** snažil dověsti starou Schlosse-rovu „*Weltgeschichte*“ až k roku 1886. O skutečně původní dílo, vyrůstající z přímého studia pramenů, pokusil se však teprve na samém sklonku století **Alfred Stern**. Roku 1894 vyšel v Berlíně první svazek jeho „*Geschichte Europas seit den Verträgen von 1815 bis zum Frankfurter Frieden von 1871*“ a po plných čtyřicet let neustal pak německý, ve Švýcařích naturalisovaný autor v neúnavné práci, dokud ji roku 1924 desátým svazkem opravdu ke konci nedovedl. Dílo jeho, opřené zejména o badání v archívech diplomatických, přihlíží se zvláštěm zájmem k dějinám zahraniční politiky evropské; všímá si však také ústavních zápasů a hlavních složek kulturního vývoje. V tomto ohledu jaksí cenným doplňkem jeho jest pak práce **Th. Zieglera**, „*Die geistigen und sozialen Strömungen des 19. Jahrhundert*“ (3. vyd. v Berlíně 1910).

Význačným rysem dějin 19. století stalo se ovšem také, že Evropa se svým nejbližším okolím přestává býti jediným ohniskem vývoje bílého plemene a že podobně jako světové hospodářství, také světové dějiny dosahují nové šíře a rozmanitosti těsným spětím vzájemným rozličných kontinentů. Hovověti skutečnosti té v souhrnném vylíčení pokusili se z německých badatelů především **Th. Lindner** a **Ed. Fueter**. Lindner učinil tak v osmém a devátém svazku své „*Weltgeschichte seit der Völkerwanderung*“, vydaných v letech 1914 a 1916, způsobem spíše jen kompilativním, kdežto švýcarský badatel Fueter dal ve své „*Weltgeschichte der letzten hundert Jahre 1815—1920*“ (Zürich 1921) věci příděch skutečně programového novotářství a dospěl nepochybně až k přecenění podílu dálného zámoří na všelidském vývoji v 19. věku. Kniha jeho, velmi svižně psaná, vyniká ostatně také duchem ryzího pacifismu a smělým přiznáním viny Německa na válečném zahrocení novodobých dějin.

Vedle prací, jež vznikly úsilím jednotlivců, jest ostatně dlužno zmíniti se také o knihách, které vznikly v Německu společným přičiněním několika badatelů, a to nikoliv jako pouhé soubory monografií jinak samostatně ucelených. Takovou knihou byl šestý svazek „*Weltgeschichte*“ vydávaný s redakcí Pflugk-Hartungovou známým berlínským nakladatelstvím **Ullsteinovým**. Vyšel roku 1910 a o vylíčení dějin 19. věku se v něm rozdělili **H. Ullmann**, **Th. Heigel** a **E. Brandenburg**.

Jiným podnikem podobným nejnovější doby jest „**Propyläen Weltgeschichte**“, redigovaná Walterem Götzem, jejíž sedmý svazek, roku 1930 vydaný, zahrnuje dobu 1789—1848 a vznikl společnou prací A. Sterna, Fr. Schnabla, O. Walzela, H. Herknera a Fr. Luckwalda. Ani to, ani ono dílo nemá ovšem odborných poznámek a bibliografického aparátu.

V literatuře francouzské jakýmsi protějškem práce Sternovy, ovšem mnohem stručnějším, jest dílo A. Debidoura „**Histoire diplomatique de l'Europe depuis l'ouverture du congrès de Vienne jusqu'à la fermeture du congrès de Berlin: 1814—1878**“, vydané ve dvou svazcích roku 1891; neboť také u něho hlavní váha tkví v podrobném vylíčení vzájemných vztahů států evropských v období mezi pádem Napoleonovým a novou úpravou věcí balkánských na kongresu berlínském. Dílo není sice založeno na badání archivním, bylo však v době, kdy vyšlo, znamenitým pokrokem. A podobně vynikajícím výkonem vědeckým bylo jiné dílo francouzského badatele, vydané o šest let později, Ch. Seignobosova „**Histoire politique de l'Europe contemporaine**“. Ovšem ve směru zcela jiném. Seignobosova kniha má totiž hned na titulním listu svém určité vymezení obsahu slovy „*Evolution des parties et des formes politiques*“, a skutečně zahraniční politika i složitá hra diplomatická ustupuje v ní zcela do pozadí před vylíčením vnitřních zápasů, které se v průběhu 19. věku s doprovodem rozličných programů stranických a ideologických hesel odehrály v jednotlivých státech evropských. S říznou bystrostí v pravdě francouzskou snažil se Seignobos především politické jádro bojů těch vystihnouti a podati ucelené obrazy ústavního vývoje velikých i drobných individualit státních, v dlouhém pořadí předvedených. Kniha měla proto značný úspěch, byla do angličtiny a r. 1909 také do němčiny přeložena, a v 7. vydání, v letech 1924 až 1926, autor rozšířil ji podstatně tím, že dovedl své vylíčení až do vypuknutí války světové.

Z jiných francouzských pokusů předválečných o souhrnné vylíčení dějin 19. věku zaslouží zmínky především E. Bourgeoisův „**Manuel historique de politique étrangère**“, jehož druhý a třetí svazek zahrnuje dobu let 1789—1878 (2. vyd., Paříž 1905, 1906), stručná příručka, kterou r. 1910 vydali G. Monod a E. Driault s názvem „**Évolution du monde moderne: histoire politique et sociale 1815—1909**“ a P. Fayelova dvousvazková „**Histoire politique du XIXe siècle**“. Obě posléze zmíněné práce všímají si značnou měrou také mimoevropských dějin, což jim bylo zajisté velmi usnadněno tím, že leta právě předchozí přinesla značné rozšíření historického obzoru ve Francii vydáním monumentální „**Histoire générale du IVe siècle à nos jours**“, řízené E. Lavissem a A. Rambaudem. Dílo to, kolektivní práce početné skupiny francouzských badatelů, vzniklo na základě programu opravdu světového, v němž zejména také slovanskému světu zásluhou Arnošta Denise se dostalo náležitého zřetele; tři poslední svazky díla toho, desátý až dvanáctý, vydané v letech 1898—1901, obírají se dějinami let 1815 až 1900.

Značný a trvalý úspěch, který měla tato veliká publikace Lavisse-Rambaudova, přivedl ostatně v době po světové válce rozličná nakladatelství francouzská k tomu, že se odhodlala ve vzájemném soutěžení hned k několika podobným podnikům, slibujícím nové zpracování obecných dějin v rozsáhlých souborech, vytvořených společnou prací rozličných odborníků. Z nich dějin 19. věku dotkl se již především dvacetisvazkový podnik firmy Alcanovy, nazvaný „**Peuples et civilisations. Histoire générale**“, řízený L. Halphenem a Ph. Sagnacem. Jeho patnáctý svazek označený jako „**L'éveil des nationalités 1815—1848**“ a napsaný G. Weillem, vyšel právě letos.

Lavisse-Rambaudovo dílo působilo však nabádavě i v cizině. Zejména v Anglii, kde v letech 1902—1910 došlo k vydání podobného, rovněž dvanáctisvazkového díla, které však pouze k nové době se obracel, středověk zatím stranou ponechávalo. Jest to „**Cambridge Modern History**“, v pravdě obrovský souhrn vědění

o dějinách nové doby, zejména také velmi podrobnou bibliografií vybavený, na němž vedle anglických i učenci jiných národů spolupracovali. Poslední tři svazky díla toho obírají se dějinami let 1814—1910. Z anglických badatelů jednotlivých, kteří vlastní silou se pokusili o syntetické vylíčení dějin souvisejících, značný úspěch měl především C. A. Fyffe prací „**A History of Modern Europe 1792—1878**“, vydanou po prvé r. 1880 ve třech svazcích a později opětovně přetiskovanou. Dnes jest to práce již poněkud zastaralá, má však cenu zejména pokračováním, které na ni navázal známý badatel G. P. Gooch svou prací „**History of Modern Europe 1878—1919**“ vydanou po prvé r. 1923. Stručný, ale pozoruhodný přehled dějin celého období 1789—1914 podali nedávno jiní dva vůdčí historikové angličtí A. J. Grant a H. Temperley v knize „**Europe in the Nineteenth Century**“ (Londýn 1929).

Zatím co v Starém světě znenáhla vzrůstal zájem o dějiny oblastí zámořských a organickou souvislost jejich vývoje s vývojem evropského lidstva, hlásila se naopak v Americe stále rostoucí potřeba důkladnějšího poučení o novějších dějinách evropských. Ze zájmu toho vznikla v posledních desetiletích v Novém světě celá řada větších nebo menších příruček, z nichž některé se těší značné oblibě, jak ukazují jejich opětovná vydání. Uvádíme z nich zejména Ch. D. Hazen, „**Europe since 1815**“. Revised and enlarged edition 1924; C. J. Hayes, „**A Political and Social History of Modern Europe**“. Vol. II. 1815—1918. 2. vydání. New York 1925; E. R. Turner, „**Europe 1789—1920**“ (New York 1920); J. S. Schapiro, „**Modern and Contemporary European History**“. Revised Edition. New York 1930.

Z ostatních literatur jest třeba zmíniti se především o ruských pracích N. J. Karějeva. Nedávno zesnulý badatel ten obíral se dějinami 19. věku především v rámci své „**Istorija Zapadnoj Evropy v novoe vremja**“ (2. vyd., Petrohrad, 1901—1909), kde jim věnoval 4.—6. svazek a dovedl tu vylíčení až k roku 1880. Zahraniční a vojenská historie jest u Karějeva ovšem značně zatlačena do pozadí zájmem o ústavní a sociální otázky, při čemž ruský autor sledoval pilně zejména jejich ideologické základy. Stručněji shrnul pak hlavní výsledky této své práce v jednosvazkové příručce „**Obščij kurs istorii XIX. a XX. věka do načala mirovoj vojny**“, a podal také v knize „**Devjatnactij věk**“ kritický přehled některých důležitějších spisů o dějinách 19. věku pojednávajících.

K tomuto přehledu významných děl souhrnných, zabírajících všecek široký obor dějin evropských nebo světových, budiž nám dovoleno připojiti především stručný výběr z dlouhé řady spisů, v nichž se pojednává rovněž souhrnně a se zřetelem k 19. a 20. věku o dějinách jednotlivých států a národů, evropských i zámořských, tak, že uvedené spisy mohou posloužiti za východisko k podrobnějšímu studiu.

Pro Francii máme ve směru tom pomůcku základní v desítisvazkové „**Histoire de France contemporaine depuis la révolution jusqu'à la paix de 1919**“, jejíž vydání řídil v letech 1921—1923 zkušený Ernest Lavisse. Ve čtvrtém a pátém svazku díla toho vylíčil S. Charléty dějiny francouzské let 1815—1848, ve svazku šestém až osmém pak Ch. Seignobos dobu mezi léty 1848—1914. Při jednotlivých kapitolách jsou tu pečlivě sestaveny nejdůležitější prameny a literatura monografická. Aparátu takového nemá jiné, spíše populární nové kolektivní dílo o dějinách Francie, G. Hanotauxem vydávaná „**Histoire de la nation française**“, kde vydavatel sám r. 1929 zpracoval politické dějiny 19. věku, ponechávaje R. Pinonovi zvláštní vylíčení dějin diplomatických a G. Martinovi dějin hospodářských i sociálních.

V anglických dějinách podobné místo má „**Political History of England**“, vydávaná redakcí H. Huntovou, v níž údobí let 1801—1837 zpracovali G. Brodrick a J. Fotheringham, údobí 1837—1901 pak S. Low a L. C. Sander. (Londýn 1903). Stručnější dobrý přehled britských dějin 19. věku vydal r. 1920 G. M. Trevelyan,

„British History in the Nineteenth Century“; po německu vyšla 1926 L. Riessova dvousvazková „Englische Geschichte hauptsächlich in neueren Zeiten“, která zabírá i první léta poválečná. Pro zahraniční politiku anglickou základní důležitosti jest ostatně zejména trojsvazkové dílo vydané v letech 1922—1923 G. T. Goochem a A. Wardem, „The Cambridge History of British Foreign Policy 1783—1919“, o níž u nás obšírně referoval J. Glücklich v Č. Č. H. XXXIII., kdežto o irských dějinách informuje souhrnně dvousvazkové dílo J. O' Connorovo, „History of Ireland 1798—1924“ (London 1925).

V oboru dějin německých 19. věku mnohosvazková díla H. Treitschkeho, H. Sybela, H. Zwiédineck-Südenhorsta, která sloužila především generaci předchozí, ustupují dnes poněkud do pozadí před novějším názíráním na německý vývoj národní, která se jeví ve spisech, jako jest dvousvazková práce E. Brandenburga, „Die Reichsgründung“ (Lipsko 1916), nebo Fr. Meineckeho, „Weltbürgertum und Nationalstaat“ (2. vyd. 1930). Pro dobu po založení říše německé dobrý přehled podává Fr. Hartungova, „Deutsche Geschichte von 1871—1914“ (Lipsko 1920). Celkové vylíčení, strážlivě suché, ale podrobnou bibliografií opatřené lze nalézt i v III. svazku „Gebhard's Handbuch der deutschen Geschichte“, jehož 6. vydání r. 1923 seřídil A. Meister s pomocí několika spolupracovníků.

Dějiny mocnářství habsburského, monograficky zpracované v pracích A. Springerových, H. Friedjungových, J. Redlichových, L. Eisenmannových a jiných, v přehledný stručný celek snažil se shrnout především R. Charmatz, v „Geschichte der auswärtigen Politik Oesterreichs im 19. Jahrhundert“ (2. vyd. Lipsko 1918); „Oesterreichs innere Geschichte von 1848—1895“ (3. vyd. Lipsko 1918); „Oesterreichs äußere und innere Politik 1895—1914“ (Lipsko 1918). Také dvousvazková práce V. Biblova, „Der Zerfall Oesterreichs“ (Viedeň 1923), podává celkové vylíčení od doby Františka I. až k zániku habsburské monarchie sahající. O věcech uherských souhrnně poučují zejména spisy M. Domanovszky, „Die Geschichte Ungarns“ (Mnichov 1923) a J. Szekfű, „Der Staat Ungarn. Eine Geschichtsstudie“ (Berlín 1918).

Vznik národní jednoty italské, podrobně vypsáný v mnohosvazkových pracích C. Tivaroniho, J. Raulicha a mnoha jiných, v stručné, plastické formě shrnul především anglický badatel Bolton King v dvousvazkové práci „A History of Italian Unity 1814—1871“ (Lodýn 1899). Značný úspěch měla také do několika jiných jazyků přeložená kniha P. Orsiho, „Italia Moderna 1750—1923“ (v 5. vyd. v Miláně 1923). Dobu jednotného království všestranně vylíčil zejména známý historik-filosof B. Croce ve spise „Storia d'Italia 1871—1915“ (3. vyd. Paris 1928). Z ostatních národních historií menších států evropských jest uvést zejména E. Gagliardi, „Geschichte der Schweiz“ II. svazek (Zürich 1920); H. Pirenne, „Histoire de Belgique VI.“ (Brusel 1926); B. Clarke, „Modern Spain 1815—1898“ (Londýn 1906); E. Dierks, „Geschichte Spaniens bis auf die Gegenwart“ (Berlín 1895); E. Dierks, „Portugiesische Geschichte“ (Lipsko 1912); K. Hallendorff-Ch. Schück, „History of Sweden“ (Stockholm 1929).

Z oblasti slovanské Evropy východní dobrý přehled dějin polských dává W. Sobieski v druhém a třetím svazku své práce „Dzieje Polski“ (Varšava 1924, 1925) a M. Bobrzyński v nedávno vydaném třetím svazku čtvrtého vydání své známé práce „Dzieje Polski w zarysie“ (Varšava 1930). Podle vydání staršího práce ta byla ostatně také do češtiny přeložena J. Bidlem, který ve svých „Dějích Ruska v XIX. století“ (Praha 1907—1908) podal stručný přehled ruských dějin posledních pěti Romanovců. Velmi působivý a po stránce ideové prohloubený obraz vnitřních dějin ruské doby té přineslo, jak známo, zejména T. G. Masarykovo dílo „Rusko a Evropa“, jehož druhé vydání vyšlo r. 1930 s dodatky J. Slavíkovými a jeho bohatou bibliografií. Do češtiny bylo přeloženo také francouzské dílo A. Rambaudo, „Histoire de la Russie depuis les origines

jusqu'à nos jours“ (6. vyd. Paříž 1914), i dílo předního sovětského historika M. N. Pokrovského, „Dějiny Ruska“ (Přeložil Junius. Praha 1930), které v německém překladu (Geschichte Rußlands von seiner Entstehung bis zur neuesten Zeit“. Lipsko 1929) jest rozšířeno o některé závěrečné kapitoly. S hlediska marxistického vylíčil dějiny ruské posledního století podrobně i N. Rožkov, v 10—12 svazku své „Ruskaja istoria v sravnitelno-istoričeskom osvěščenii“ (Moskva 1924), kdežto ze starší generace historiků ruských cenný obraz celkový podává S. F. Platonov v práci „Lekcie po ruskoj istorii“ (10. vydání, 1917), jež byla nedávno také do němčiny přeložena.

Dějiny národů a států balkánských tvořily v 19. a na počátku 20. roku namnoze celek sražený v jedno t. zv. otázkou blízkého východu. O souhrnné jejich vylíčení pokusil se zejména vůdčí historik rumunský N. Jorga v knize „Histoire des états balkaniques jusqu'à 1924“ (2. vydání Paris 1925). V souvislosti té lze jmenovati i spisy francouzských badatelů E. Driaulta, „La Question d'Orient depuis ses origines jusqu'à nos jours“ (6. vyd. 1913) a J. Ancela, „Manuel historique de la question d'Orient 1792—1926“ (2. vyd., Paříž 1927). Celkový obraz vývoje národa a státu srbského podává především St. Stanojević ve své „Istorija srpskog naroda“, kterou autor v 3. vydání z r. 1926 prodloužil až k vytvoření jednotné Jugoslavie v roce 1918. Podle vydání předchozího přeložili knihu tu r. 1920 do češtiny M. Paulová a J. Bidlo. Také E. Denisovu, „La grande Serbie“ (Paříž 1915, český překlad Vančurův) a německý spis H. Wendelův, „Der Kampf der Südslaven um Freiheit und Einheit“ (Frankfurt 1925) jest v souvislosti té uvést. Dějiny bulharské nové doby zpracoval nedávno zesnulý badatel český Fr. Hýbl v druhém svazku svých „Dějin národa bulharského“, kdežto o dějinách řeckých máme jednak německý spis souhrnný R. Poehlmannův, „Griechische Geschichte im 19. Jahrhundert“ (Mnichov 1902), jednak rozsáhlou „Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours“, vydanou E. Driaultem a M. Lhéritierem, která byla pátým svazkem r. 1926 zakončena. Celkové vypsání dějin rumunských učinil N. Jorga ve své „Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen“ (2. sv., 1905); on se ostatně pokusil také v objemné „Geschichte des osmanischen Reiches“ (pátý svazek, obsahující dějiny 19. věku vyšel 1913) o celkový obraz dějin tureckých. Dějiny ty vylíčil i francouzský badatel Vicomte de la Jonquière v díle „Histoire de l'Empire Ottoman“ (2. vyd. Paříž 1914) a Angličan W. Miller, „The Ottoman Empire 1801—1913“ (Londýn 1913).

S dějinami tureckými souvisí ostatně těsně i dějiny ostatních částí světa islamského v přední Asii a severní Africe, s nimiž našeho čtenáře v posledních letech pilně seznamuje zejména náš vynikající odborník A. Musil v instruktivních článcích, publikovaných v denním tisku i v revui „Zahranční politika“. Z odborné literatury cizí lze se tu zmíniti především o A. Hasenkleverově, „Geschichte Aegyptens im 19. Jahrhundert“ (Halle 1917) a P. Sykesově, „History of Persia“ (2. vyd., Londýn 1921).

Pokud jde o dějiny vzdálenějších krajů zámořských, jest jejich vývoj nerozlučně spojen především se vzájemným závoděním evropských mocí o nabytí osad, odbytišť a rozhodujícího vlivu v širé oblasti mimoevropské. O věcech těch vznikla rovněž velmi rozsáhlá literatura, z níž můžeme tu uvést jen některé spisy obecnějšího rázu. Taková jest V. Valentínova, „Kolonialgeschichte des Neuzeit“ (Tübingen 1915) a zejména instruktivní spis amerického badatele Parkera T. Moona, „Imperialism and World Politics“ (New York 1928), kde se dělba zámořského světa v 19. a 20. věku velmi všestranně vylíčuje ve spojení s místními předpoklady toho onoho kraje. Také německý spis H. Prellerův, „Die Welt-politik des 19. Jahrhunderts“ (Berlín 1923) sleduje podobné snahy. Lví podíl na vývoji tom připadl ovšem zejména vytváření ohromného imperia britského, v jehož rámci vznikla pak řada svéprávných dominií, nových zámořských vlastí bílého

člověka. Dějiny imperia toho shrnul v přehledný celek zejména sir **Ch. Lucas** ve své „**The Story of the British Empire**“, vydané v r. 1924; stručné poučení dává i **J. A. Williamsonova**, „**The Foundation and Growth of the British Empire**“ (London 1920). O jednotlivých částech britského světa zámořského informují pak zejména spisy **H. Dodwell**, „**A sketch of the History of India from 1858 to 1918**“ (London 1925), **A. G. Bradley**, „**Canada**“ (1912), **G. W. Rusden**, „**History of Australia**“ (3. sv., druhé vydání. Melbourne 1897); **B. R. Wise**, „**The Commonwealth of Australia**“ (1909). Dějiny zápasů o Afriku a její novou úpravu vylíčil přehledně zejména **P. Darmstädter** v dvousvazkové práci „**Geschichte der Aufteilung und Kolonisation Afrikas**“ (Berlín 1922), kde zejména také osadní úsilí německé, zápasy boerských republik o samostatnost a vznik spojeného dominia jihoafrického se zájmem se sledují.

Z obsáhlé literatury hledící k složitým otázkám dálného východu uvádím zejména spisy: **E. Driault**, „**La question d'extrême Orient**“ (1908); **F. E. Krause**, „**Geschichte Ostasiens. II. Neuere Geschichte**“ (Göttingen 1926); **W. Schüler**, „**Abriss der neueren Geschichte Chinas**“ (Berlín 1913); **G. Maspero**, „**La Chine**“ (Paříž 1918); **O. Ostwald**, „**Japans Entwicklung zur modernen Weltmacht** (Bonn, 1922); **F. Brinkley-Baron Kikuchi**, „**A History of the Japanese People to the End of the Meiji Era**“ (1915).

Rovněž z rychle rostoucí dějepisné literatury americké, která vrcholí v mnohousvazkových souborech národní historie, jako jest 28svazková sbírka redigovaná **A. B. Hartem**, nebo sbírka, kterou vydali **G. Lee** a **F. Thorpe**, zmíníme se tu jen o některých novějších příručkách, vhodných pro uvedení do této svérázné oblasti a jaksi evropskému zájmu přizpůsobených. Taková jest na příklad **E. I. Morisonova** a **H. S. Commagerova** příručka „**The Growth of the American Republic**“ (Oxford 1930), nebo **H. E. Bourne-E. I. Bentonova**, „**American History**“ (New York 1925), a **M. Farrandova** kniha „**The development of the United States**“ (1918). Velmi dobře poslouží v ohledu tom také dvousvazková německá práce **Fr. Luckwaldtova** „**Geschichte der Vereinigten Staaten von Amerika**“ (Berlín 1920), nebo francouzská **D. Pasquetova**, „**Histoire politique et sociale du peuple américain**“ (Paříž 1924, 1929). Úvodem k dějinám Ameriky jižní může posloužit **H. Luftova** stručná „**Geschichte Südamerikas**“ (Lipsko 1912, 1925), nebo anglická práce **W. R. Shepherdova** „**Latin America**“ (1914).

Svráznou skupinou v celku historické literatury novodobé jest veliké a denně rostoucí množství knih a článků, jež se přímo nebo nepřímo připínají k světové válce, jejím příčinám i důsledkům a vůbec k dějinnému pozadí, z něhož největší boj v lidstvu vyrostl. Již v dusném ovzduší posledního desetiletí předválečného, kdy možnost velké srážky počala na obzor vystupovati, hlásilo se přesvědčení, že leta uplynulá od roku 1870 tvoří v evropských i světových dějinách nové, zvláštní údobí, výraznými rysy od doby předchozí odlišené, a že k věci jest třeba i v historické úvaze přihlídnouti. Z vědomí toho vznikají díla, jako práce anglického badatele **P. Hollanda Rose**, „**The Development of the European Nations 1870—1904**“, poprvé vydaná v Londýně v roce 1905, nebo německá kompilace **G. Egelhaafova** z roku 1908 „**Geschichte der neuesten Zeit vom Frankfurter Frieden bis zur Gegenwart**“ (nové vydání 1928). Zároveň vzniká živá diskuse o moderním imperialismu, jakožto nejvýznačnějším rysu zmíněného údobí, i jeho historických základech, vrcholící v pracích, jako jest knížka **E. Marckse**, „**Die imperialistische Idee der Gegenwart**“ (1903), **G. Schultze-Gävernitz**, „**Britischer Imperialismus**“ (1906), **J. A. Hobson**, „**Imperialism. A Study**“ (2. vyd. London 1905). V souvislosti té smím snad vzpomenouti také svého článku „**Dějinné předpoklady moderního imperialismu**“, vydaného roku 1909 v Českém časopise Historickém.

Bezprostředně před válkou a při jejím vypuknutí značnou pozornost připoutaly

k sobě ostatně i spisy švédského publicisty **R. Kjelléna**, vysvětlující nutnost světové srážky z geopolitických stránek dějinného vývoje, zvláště kniha „**Die Großmächte der Gegenwart**“, od roku 1914 počínajíc v mnoha vydáních zejména v Německu šířená. Po rozpoutání velikého boje sáhlo se pak na všech stranách horlivě a nevybíravě do historické zbrojnice, aby se vlastní nevina i právo obhájilo a protivný tábor z obmyslné a dlouho připravované útočnosti obvinil, namnoze v těsném spojení s rozličnou dějinnou ideologií. Z přívalu této polemické literatury, v valné části pečť tvrdého stranictví v čele nesoucí, lze zaznamenati některé publikace odborně významnější a namnoze dějinnou retrospektivou velikých konfliktů až do osmdesátých let 19. věku rozšiřující. Tak vyšlo v Německu „**Deutschland und der Weltkrieg**“, dvousvazkové dílo z roku 1915, jež redigovali vynikající odborníci **O. Hintze**, **F. Meinecke** a **N. Oncken**, nebo **K. Helfferichova**, „**Vorgeschichte des Weltkrieges**“. Zejména jest pak významným plodem nálady té práce známého historika vídeňského **Jindřicha Friedjunga**, „**Das Zeitalter der Imperialismus 1884—1914**“, jejíž první svazek, do roku 1912 sahající, vyšel ovšem teprve r. 1919, kdy o nové úpravě Evropy již bylo rozhodnuto. Autor její zemřel pak v zápětí potom, takže zbývající dva svazky jeho díla byly vydány až z pozůstalosti, přičiněním **A. Fr. Příbrama**. Na francouzské straně nejvýznamnější odbornou publikací rázu toho byla dvousvazková **A. Debidourova** „**Histoire diplomatique de l'Europe depuis le Congrès de Berlin jusqu'à nos jours**“ (Paris, 1919, 3. vyd.), jež jest vlastně pokračováním autorovy starší knihy, jen k roku 1878 dovedené. Také známou práci **E. Denisova**, „**La Guerre**“ a práci vynikajícího publicisty **A. Gauvaina**, „**Les Origines de la guerre européenne**“ z roku 1915 lze v této souvislosti jmenovati, jakož i **H. Poincaréovy**, „**Les Origines de la guerre**“, také do češtiny přeložené.

Ještě větší zisk dějepisnému poznání nedávné minulosti než tyto a četné jiné úvahy spíše příležitostně přinesly však v posledních letech hojně publikace právních z archívů diplomatických, před nepovolnými zraky dotud žárlivě chráněných. Začalo s tím již za války Německo okázalým vykořisťováním archívů belgických, v Bruselu zabraných, ve prospěch svého ospravedlnění, a následovala roku 1918 vláda sovětu, vynášejíc z archívů císařských rozličné důvěrné písemnosti, jež měly režim Mikuláše II. a jeho dohodových spojenců kompromitovati před zraky lidstva jako svévolné rušitele míru. V zápětí, sotva na bojových frontách poslední rány dělové dozněly, dochází však vůbec k opravdovému přívalu diplomatických dokumentů z rozličných státních archívů čerpaných. Již za mírového jednání byly to známé berlínské a vídeňské publikace dokladů o diplomatickém jednání, jež předcházelo v červenci 1914 bezprostředně vypuknutí války, ale záhy rozšiřuje se úsilí i dále do minulosti.

Nejprve šla v čele edičního ruchu toho Vídeň důležitým **A. F. Příbramovým** vydáním aliančních traktátů trojspolkových a jiných diplomatických smluv vlády vídeňských a berlínských v publikaci „**Die politischen Geheimverträge Österreich-Ungarns 1878—1914**“ (Viedeň 1920). Pak ujímá se vedení Berlín, kde po přechodném záchvatu ochoty k upřímnému přiznání dějinných chyb císařského režimu zvítězila naopak rychle vášnivá snaha, důrazné popření vlastní viny na válce, ve versaillském traktátu mírovém vyřčené, podepřítí stůj co stůj pramenným materiálem osvětlujícím základní směrnice evropské i světové politiky německé až do počátků říše v roce 1871. Vytváří se k tomu rozsáhlá organizace značného počtu odborných pracovníků, již vydávají množství knih, brožur, katechismů a časopisů o „**Kriegschulfrage**“, zatím co se strany zahraničního úřadu dochází v letech 1922—1928 k vydání více než padesáti svazků sbírky „**Die große Politik der europäischen Kabinette 1871—1914**“, obsahujících mnoho tisíc diplomatických aktů z doby bismarckovské i vilémovské. Vedle ní pokračují však němečtí badatelé v čele s **Fr. Stievern** a ve spojení se sovětskými historiky v horlivém šíření objemných publikací dalších „**černých knih**“ z archívů ruských, jež měly zejména císařskou,

ale také francouzskou politiku, pokud byla Izvolským, Sazonovem a Poincaréem řízena, postihnouti porokem svévolného zahrávání si s evropským mírem, a k témuž cíli se zvláštěm zřetelem na Anglii směřovaly i rozsáhlé svazky obsahující zejména korespondenci londýnského vyslanectví ruského z let 1911—1914, kterouž si berlínský úřad zahraniční již před vypuknutím války pomocí B. Sieverse byl dovedl opatřiti. Rakouským hlavním přínosem k publikační kampani té stalo se pak v roce 1930 sedmisvazkové dílo „**Österreich-Ungarns Außenpolitik von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914**“, diplomatické akty domy na Míčovém náměstí vědeckému světu předkládající.

Tato horlivost poražených mocností středu evropského ve vrhání přívalu diplomatických akt, přímo nebo nepřímo ke vzniku války hledících, do vědecké veřejnosti nemohla ovšem zůstat bez ozvěny v táboře dohodovém a vedla i tu k podobným podnikům. Ve Francii první splátkou v tom směru byla již roku 1921 obsáhlá a o archivní prameny opřená zpráva senátu o původu války a vině na ní, kterou učinili **E. Bourgeois a G. Pagès**. K soustavnému vydávání diplomatických aktů z doby zahrnující celé údobí třetí republiky přikročilo se pak od roku 1929 ve sbírce „**Documents diplomatiques français 1871—1914**“. Se strany anglické provádí se věc naproti tomu v rozsahu poněkud skromnějším. Sbírkou „**British Documents on the Origins of the War**“, jež vychází od roku 1927 redakcí P. T. Goocha a H. Temperleye, zabírá pouze dobu let 1898—1914. Ohlašuje se ostatně i s italské strany publikace podobná a také v Moskvě chystá se s odbornou pomocí německou mnohem důkladnější vykořistění diplomatických archivů z doby posledních dvou Romanovců, takže historik stojí tu před nesmírnou záplavou aktů, namnoze zcela důvěrného rázu, jaké v dobách minulých zpravidla teprve po uplynutí dlouhých let vědecké veřejnosti přístupnými se stávaly.

K tomu přistupuje však i neobyčejná úroda memoirová. Skoro všechny osoby státnické, jimž ve světové válce nebo její přípravě vůdčí úlohy se dostalo, přichýlaly si s jakýmsi nervosním kvapem s vrháním svých pamětí na trh knihkupecký a žádalo by dlouhého vypočítávání, kdybychom tu chtěli výslovně uvést všechny knihy toho druhu, které poslední leta přinesla a z nichž mnohé — jmenujeme tu jako příklad jen obšírné paměti Conrada z Hötzenedorfu — vedle osobních vzpomínek přinášejí rovněž bohatou zeň cenného materiálu aktového a dopisového. Můžeme od podrobného vypočítání všech těchto publikací však upustiti tím spíše, ježto kritický seznam a hodnocení jejich lze naléztí v zajímavé knize **G. T. Goochově**, „**Recent Revelations of European Diplomacy**“, jež r. 1930 vyšla již ve druhém, doplněném vydání a pěkně charakterisuje jednotlivá díla memoirová i aktová.

Jde však také o zpracování tohoto přívalu pramenného ve spisech názorný obraz složitého vývoje poskytujících a také tu jeví se na straně německé největší pohotovost a usilovný zájem. Tak ještě než byla ukončena velká edice zahraničního úřadu berlínského, došlo k jejímu vytěžení na rukopisné základně zejména ve dvou cenných pracích. Jest to první svazek **F. Rachfahlovy** knihy „**Deutschland und die Weltpolitik 1871—1914**“ (Stuttgart 1923), dobu Bismarckovu až k roku 1890 zabírající, a práce **E. Brandenburgo** „**Von Bismarck zum Weltkrieg. Die deutsche Politik in den Jahrzehnten vor dem Kriege**“ (Berlin 1924), která se obírá dobou Viléma II. a vyniká zřejmou snahou po vystižení německé politiky zahraniční v duchu střizlivého cenění skutečných poměrů. To nelze tou měrou říci o podobné práci, kterou **P. Herre** učinil v rámci dvousvazkové publikace „**Weltgeschichte der neuesten Zeit 1890—1925**“, připínající se jako 7. a 8. svazek k Ullsteinově „**Weltgeschichte**“ nahoře zmíněné, kde vedle Německa také dějiny ostatních států evropských i zámorských v době světové válce přímo předcházející přehlednými články z pera rozličných autorů jsou opatřeny. Stručný, ale cenný jest dvousvazkový spis **F. Luckwaldtův**, „**Politische Geschichte des Weltkrieges. Sein Ursprung und Verlauf**“ (Lipsko 1922), dobu 1890—1914 zabírající, kdežto z tábora řídkých Němců, k vině na válce vskutku se přiznávajících, nejvý-

značnější jsou práce **J. Kannerovy**, „**Die Katastrophe**“ a „**Der Schlüssel zur Kriegschuldfrage**“ (Mnichov 1926).

Na straně francouzské nejdůležitějším dílem, v němž již bylo možno nově vydaných pramenů dostatečně užití, jest dvousvazková „**Histoire diplomatique de l'Europe 1871—1914**“, v letech 1929—1930 pod redakcí **H. Hauserovou** přičiněním několika povolanych badatelů vydaná. Také **E. Bourgeois** pokusil se o podobný úkol ve čtvrtém svazku svého „**Manuel historique de politique étrangère**“, roku 1928 ke starším třem svazkům přičleněným a údobí let 1878—1918 zahrnujícím. Z ruských badatelů souhrnný obraz načrtl především **E. B. Tarie** v knize „**Evropa v epochu imperialismu 1871—1919**“ (Moskva-Leningrad 1928).

V literatuře anglické, v níž důležité místo zachovávají zvláště práce Goochovy, nahoře již uvedené, hlásí se stále výrazněji dvojí směr: vedle názoru, který trvá při hledisku, že vinu na vzniku války jest třeba hledati především ve vědomě bojovném úsilí Berlína a Vídně, hlásí se tu z části jakožto plod německé „**Kriegsschuldforschung**“ přesvědčení, že vinu jest rozdělití na oba tábory, a hledí se zároveň na věc vůbec jako na osudově nutný výsledek vývoje moderního života státního, veň na věc zručením velmocí do dvou protivných táborů až k zřídmosti znetvořeného. Nejvýznačnějším plodem tohoto hlediska jest spis **L. Dickinsoův**, „**The international anarchy 1904—1914**“ (London—New York 1926), kdežto názor protivný nejvýrazněji zastupuje **H. W. Wilson** v knize „**The War Guild**“ (London 1929). A totéž rozdvojení odborného světa historického lze pozorovati i v Spojených státech amerických, kam vina německého úsilí očišťovacího zvláště účinně zašlehla, takže tam získala i mnohé horlivé obhájce úplně nevinny Berlína a stoupence názoru, že vinu na válce lze jediné intrikám vůdčích mužů dohody s Poincaréem a Izvolským ve čele přičísti. Nejsou to ovšem odborníci vážného zrna, z těch však mnoho přiklonilo se aspoň částečnou měrou k německému nazírání. Z nich nejvýznačnějším jest **Sidney B. Fay**, jehož dvousvazkové dílo „**The Origin of the World War**“ (New York 1929) přináší velmi podrobný obraz diplomatických událostí od let sedmdesátých až k vypuknutí války světové a bylo německou publicistikou s velikým lehlukem prohlášeno za vrcholný výkon dějepisecký v tomto oboru v posledních letech vydaný. Než ani za oceánem názor ten neovládl nikterak dílech, jako jest třeba poru, nýbrž narazil na mínění zcela odchylné ve vážných dílech, jako jest třeba kniha **Bernadotta E. Schmitta** „**The Coming of the War: 1914**“ (New York 1930). Ostatně lze v těchto a jiných příbuzných otázkách odkázati i na bibliografickou pomůcku, nedávno v Londýně vydanou **C. Fallsem**, „**War books: a critical guide**“.

REJSTŘÍK*

- Abaza Alexander Aggejevič*, ruský ministr, II., 52, 61.
Abbas II. Hilmi, khediv egyptský, III., 36.
Abd-el-Aziz, sultán marocký, IV., 104, 253, 255, 256, 264, 266.
Abd-el-Kader, emir alžírský, I., 103, 107.
Abdul Aziz, sultán turecký, I., 200, 204, 213; III., 105; V., 27, 36, 103, 104.
Abdul-Hamid, sultán turecký, I., 216, 218—220; II., 34, 56, 111, 113, 115, 173, 187, 251; III., 105—113, 115 až 119, 126—129, 153—159, 164, 181, 182, 184, 206—209; IV., 98, 102, 203, 207; V., 62, 144, 146, 186 až 252, 254, 256, 258—260; VI., 124, 137, 149, 155, 166.
Abdulah paša, turecký generál, VI., 157.
Abdulah Ebn Seúd, náčelník vahhabský, V., 259.
Abdulah Taası, nástupce mahdiho, II., 124; IV., 18.
Abd-ur-Rahman, afganský emir, I., 195, II., 170; IV., 99.
Abchazie I., 107.
Abrahamowicz David, haličský politik, IV., 185.
Abu Hamed IV., 6.
Abukir II., 110.
Accurti Milan, státní návladní, V., 203, 237, 271.
Adalie VI., 244, 315.
Adam Juliette, francouzská spisovatelka, II., 202.
Adams John Quincy, americký politik, I., 18.
Adana III., 113; IV., 124; V., 251; VI., 244.
Adda, řeka, VI., 82.
Addis Ababa III., 144, 145, 148.
Adélaide I., 82, 83, 86.
Aden I., 103, 144; IV., 100.
Adler Viktor, vůdce soc. dem., V., 111.
Adua III., 148, 149, 151.
Aehrenthal Alois Lexa, sv. p. (hrabě), rak. ministr zahr., IV., 192, 206; V., 101, 160—172, 174, 182, 183, 191—200, 203—212, 218—226, 228, 230—246, 255, 261—265, 267 až 270, 272, 274—278, 280, 282 až 284, 289, 300; VI., 13, 49, 56, 60, 61, 81—92, 95—102, 112, 138, 142, 147, 164—166, 174, 185.
Afghanistán I., 107, 110, 115, 116, 122, 144, 194, 196, 199; II., 54, 132, 139, 168—172, 174, 176, 185, 298; III., 12, 64, 65; IV., 56, 98, 99, 271; V., 60, 75, 78—82.
Afrídové IV., 37.
Afrika Jižní I., 96; II., 54, 105, 106, 109; III., 31, 43, 130, 131, 133, 135, 137, 139; IV., 23, 36, 41, 42, 45 až 48, 51, 55, 56, 59, 81, 88, 89, 93, 94, 113, 117, 131; V., 14.
Afrika Jihozápadní německá II., 138, 141; III., 41; V., 34, 89.
Afrika Východní německá II., 147; III., 44, 55, 138; VI., 54.
Afrika Východní britská II., 148; III., 36.
Agadir VI., 45, 48—52, 57—60, 67, 69—72, 91, 96, 108, 116, 117, 298, 300.
Agliardi Ant., kardinál, papežský nuntius, III., 177.
Agordat III., 145.
Agra I., 110, 113.
Agunaldo y Famy Emilio, filipinský vlastenec, III., 233; IV., 244.
Ahmadu, černošský sultán, III., 15.
Ahmed, perský šah, V., 297.
Ahucemas v Marokku VI., 65.
Achalkiský kraj I., 106.
Achmed Muktar paša VI., 137, 165.
Achmed Riza bej, mladoturecký předák, III., 184; V., 186, 251.
Aidin III., 40, 111; VI., 276.
Aigues-Mortes II., 298.
Aigun I., 136, 137; IV., 78; VI., 256, 257.
Ain-Sefra II., 125.
Akaba V., 61, 62.
Aksakov Ivan, slavjanofil, I., 170, 174, 221; II., 31, 94, 100, 102; VI., 308.

* Do rejstříku nejsou pojata jména a hlavní města velmocí evropských, stále se opakující. Římské číslice značí svazky, arabské stránky.

Alabama, stát I., 22, 45.
Alabama, loď I., 49, 59, 195; IV., 25.
Alaja VI., 244.
Alandské ostrovy V., 88, 90.
Alaška I., 17, 58, 105; III., 223; IV., 131, 136, 244.
Alaškert I., 229, 232.
Albanie I., 215, 223, 229; II., 53, 56, 80, 212; III., 108, 121, 122, 179, 180, 185; IV., 160, 161, 205, 206; V., 145, 161, 166, 168, 170, 189, 193, 229, 237, 259—261, 263, 268; VI., 89, 93, 125, 126, 128, 131, 132, 136, 137, 147, 149, 166—168, 172, 181, 182, 188, 189, 195—199, 201 až 203, 222, 235—243, 314, 315, 329, 330, 337, 341—343, 347, 371.
Albany I., 22.
Albert I., král belgický, VI., 118, 294 až 295.
Albert Honoré, kníže monacký, IV., 220; V., 35.
Albert Edward, princ Waleský, viz Eduard VII.
Albert-Edwardovo jezero III., 43.
Albertone Matteo Francesco, italský generál, III., 148.
Albertovo jezero II., 120; III., 43.
Albrecht Württemberský, princ, V., 154; VI., 195, 196.
Aldrich Nelson, amer. státník, VI., 287.
Aleko paša (Alexandro Vogorides) II., 186.
Aleksinac I., 215.
Aleuty I., 105.
Alexander I., cíř ruský, I., 17—19, 61, 106, 189, 236; IV., 26, 270.
Alexander II., cíř ruský, I., 58, 107, 121, 166, 169, 174—176, 188, 189, 195, 196, 200, 202, 208, 210, 213, 214, 217, 221, 224, 227—229, 231, 236; II., 21, 23, 24, 30, 31, 36—39, 45, 46, 49—53, 57—59, 61, 63, 64, 74, 94, 98, 167, 171, 180, 183; III., 70; IV., 109, 178, 181.
Alexander III., cíř ruský, I., 172; II., 59—64, 92—95, 97, 99—101, 159, 170—173, 183—187, 191—193, 195 až 197, 199, 203, 210, 216, 220 až 224, 226, 228—231, 248, 251, 263, 267, 271, 279, 280, 286, 288, 291, 292, 298, 300; III., 11, 12, 46, 63 až 66, 69, 71—75, 109, 110, 115, 157;

IV., 168, 172, 176, 178, 241, 251; V., 63, 70, 147, 212.
Alexander Obrenović, král srbský, III., 64, 165, 177; IV., 205, 206; V., 137, 138; VI., 126.
Alexander Karadžević, princ, ná sledník srbský, V., 244; VI., 310, 370.
Alexander Battenberský, kníže bulharský, II., 180—187, 189—197, 206, 216, 218, 220, 221, 235, 239.
Alexander Hessensko-Darmstadtský, velkovévoda, II., 180.
Alexandra, territorium australské, I., 86.
Alexandrette III., 113; V., 295; VI., 36, 244.
Alexandrie v Egyptě II., 108, 115, 116.
Alexandrovo (u Toruně) II., 40, 46.
Alexej Nikolajevič, ruský nástupce trůnu, IV., 228.
Alexejev Eugen Ivanovič, ruský admirál, III., 190; IV., 82, 181, 182, 208, 222—224, 227.
Alfons XII., král španělský, I., 187; III., 228.
Alfons XIII., král španělský, III., 228; V., 84.
Algeciras IV., 266, 275; V., 5, 25—28, 30—33, 35, 36, 45, 61, 87, 89, 103, 157, 232, 233; VI., 40, 45—49, 56, 108, 281.
Ali Riza paša, turecký generál, VI., 157.
Alice Hessensko-Darmstadtská, cářevna ruská, III., 73; VI., 303.
Aliotti Carlo, ital. zástupce v Albanii, VI., 330, 342.
Allemane Jean, franc. socialista, II., 293.
Allison William Boyd, amer. státník, III., 220.
Almodovar del Rio, vévoda, V., 25.
Alsasko-Lotrinsko I., 154—156, 161, 194, 218; II., 39, 76, 205, 210, 279, 285, 286, 299; III., 61, 102; IV., 33, 58; V., 43, 203, 293; VI., 7, 19, 53, 114, 211, 213, 215, 296—298, 302, 357.
Altaj I., 105; III., 67.
Altenberg Petr, vídeň. spis., V., 147.
Alula, habešský ras, II., 222; III., 144, 145.
Alžběta, císařovna rakouská, I., 167; IV., 158.

Alžběta, královna rumunská, VI., 235.
Alžír I., 90, 92, 99—101, 204; II., 77, 82, 113, 125, 127, 131; III., 14, 208; IV., 15, 20, 104, 111, 153, 216, 221, 265; V., 36, 104; VI., 217.
Amadeus Savojský, král španělský, I., 183, 184.
Amatongaland III., 131.
Amba Aladži III., 146.
Ameglio Giovanni, ital. generál, VI., 103.
Amélie, dcera hraběte Pařížského, II., 203.
Amoa IV., 78.
Amsterdam IV., 261.
Amu Darja I., 121, 196.
Amur I., 104, 123, 131, 135, 136, 144; III., 191; IV., 78, 182; VI., 256.
Anapa I., 106.
Anatolie III., 112, 207; V., 188; VI., 90, 245, 338.
Anđelič German, patriarcha, II., 189.
Andrássy Julius, min. předseda a min. zahr., I., 167, 168, 173, 177, 178, 187, až 189, 208—212, 214, 215, 217, 222, 223, 226, 229—234; II., 31, 32, 38—40, 42—47, 53, 80, 179, 196, 197; III., 176; VI., 324.
Andrássy Julius, syn předchozího, uher. státník, V., 109, 115, 122, 133, 166, 280; VI., 144.
André Louis Jos., francouzský generál, IV., 148, 261.
Angola II., 125, 132, 135, 138, 142, 274, 276; III., 203, 205; VI., 76.
Angora II., 251; III., 112.
Angra Pequena II., 139—141, 150.
Anmeghian Petr, arménský publicista, V., 186.
Annam I., 123, 132, 142, 143; II., 156—158, 163, 176; III., 13, 79.
Anněskij Nikolaj Fedorovič, ruský spisovatel, IV., 179.
Ansald, janovský rejdař, IV., 212.
Antilly I., 16, 32, 37, 49, 59, 67—70; III., 227—229, 232, 234; IV., 47.
Antivari viz Bar.
Antonelli Pietro, hrabě, ital. cestovatel, III., 144.
Antung v Korei V., 75.
Antverpy III., 51; IV., 118; V., 23.
Apia v Samojském souostroví II., 138, 272; IV., 23.
Apollonie VI., 89.

Appert, franc. generál, II., 203.
Apponyi Albert, hrabě, IV., 199; V., 109, 115, 123, 133, 143; VI., 144.
Arabi-bej Achmed, II., 113—118, 121.
Arabie I., 99, 101, 102, 128, 129; II., 108, 122; III., 105, 109, 120, 206; IV., 98, 125, 153; V., 229, 258, 259; VI., 92, 93, 156.
Arad III., 175.
Araks (Aras) řeka I., 106.
Aralské jezero I., 120.
Arcybašev Nikolaj Serg., ruský spisovatel, V., 287.
Ardahan I., 224, 229, 232.
Argentina I., 64—66; III., 58; IV., 212; VI., 293.
Argyrokastron VI., 236, 330.
Arimondi Giuseppe, ital. generál, III., 148.
Arizona I., 40.
Arkansas I., 22, 26, 46, 50, 52, 54.
Arménie I., 107, 143, 224, 227; II., 33, 34, 56, 171; III., 105, 110, 113 až 120, 126—129, 153, 154, 157—159, 184, 198, 206, 207, 227; IV., 126, 175, 239, 241; V., 295; VI., 137, 186, 245, 246.
Arnautović Dobra, novinář, V., 164.
Arnim Harry, německý diplomat, I., 155, 184.
Arnold Matthew, angl. spisovatel, IV., 91.
Arnošt August, vévoda Brunšvický, VI., 206.
Arnošt Günther Augustenburský, princ šlesvicko-holštýnský, VI., 109.
Ars-sur-Moselle II., 210.
Arsinoë VI., 89.
Artamanov Leonid Konstantinovič, ruský plukovník, IV., 7.
Artis v Epiru II., 56.
Arton Leopold Emil, francouzský finančník, IV., 15.
Asab v Rudém moři II., 87, 124, 146.
Asan v Korei III., 91.
Aschabad II., 171.
Asie Malá II., 34, 112; IV., 124; VI., 103, 125, 198, 244, 304, 315, 343.
Asinari di Bernezzo V., ital. generál, V., 264.
Asquith Herbert Henry, min. předseda angl., IV., 89; V., 16, 22, 97, 100, 102; VI., 13, 16, 26, 27, 29, 32, 35—37, 52, 53, 55, 67, 69, 70, 80,

119—121, 212, 277, 278, 314, 361, 362.
Assuan III., 149.
Assyr v Arabii V., 258; VI., 93.
Astor Jan Jakub, americký plutokrat, I., 16, 26, 32.
Astrachánsko II., 52.
Astropalia ostrov VI., 103.
Aš IV., 193.
Ašantové I., 92; II., 128; III., 14; IV., 96.
Ašinov Ašanin Nikolaj, kozácký ataman, III., 13.
Atbara IV., 6, 10, 90.
Athény II., 188; III., 160—162, 181, 182; V., 146, 163, 201; VI., 124, 133, 151, 154, 221, 222, 230, 235, 327, 328, 330, 338, 341.
Athos VI., 204.
Atlanta I., 56.
Aubert, franc. admirál, VI., 114.
Auckland město I., 89.
Auersperg Adolf, kníže, I., 168; II., 40, 41, 43.
Augusta, manželka Viléma I. pruského, I., 157.
Aumarafik, šejk mecký, V., 258.
Austin Alfred, angl. básník, III., 139, 234.
Australie Jižní I., 82, 85, 86, 89.
Australie Západní I., 82, 83, 85.
Australská jednota VI., 18, 27, 279.
Auteuil IV., 144.
Auvergne V., 38.
Avarna Giuseppe duca di, italský velvyslanec ve Vídni, VI., 95, 96, 99.
Avebury lord, John Lubbock, angl. učenec, V., 19, 45.
Avellan, ruský admirál, II., 299.
Averescu Alexander, rumunský šéf gen. štábu, VI., 175.
Axelrod Pavel Borisovič, ruský menševik, IV., 169, 171.
Azev Eugen, ruský revolucionář, IV., 169, 241; V., 284, 287.

Bab-el-Mandeb II., 146; III., 143.
Babunski Jovan, srbský komita, V., 140.
Baden-Baden II., 38.
Badeni Kazimír, hrabě, min. předseda, III., 174, 177; IV., 183—188, 193, 200; V., 106.

Baernreither Dr. Josef, rakouský politik, IV., 187, 188; V., 191, 265, 270; VI., 24, 190.
Bafoulabé, tvrz v Senegalsku, II., 126.
Bagamoyo ve vých. Africe II., 273.
Bagdadská dráha II., 173; III., 207; IV., 112, 123, 126, 151, 181, 202; V., 79, 90—92, 295, 296, 299, 301; VI., 17, 36, 37, 71, 76, 79, 81, 103, 106, 211, 244, 246, 254, 255, 275, 276, 300—302, 311, 362.
Baghirmi ve střední Africe III., 42; IV., 20.
Bagrov, vrah Stolypinův, VI., 229.
Bahamské souostroví I., 67, 68.
Bahr Hermann, spisovatel, V., 147, 274.
Bahreinské ostrovy IV., 100.
Bahr-el-Ghasal III., 16, 42, 43; IV., 6, 19.
Bach Alexander, rak. ministr, V., 148, 151.
Bajazid v Armenii I., 229, 232.
Bajkalské jezero I., 105; IV., 180, 182, 211.
Baker Samuel sir, angl. cestovatel, II., 109, 117.
Bakhtarové v Persii V., 297.
Baktrie I., 115.
Baku I., 106; II., 170; III., 115.
Bakunin Michajil Alex., ruský revolucionář, II., 24, 25, 28, 252, 293; V., 11, 119, 288.
Balčik VI., 203, 225, 232.
Balfour Arthur James lord, angl. min. předseda, III., 199; IV., 49, 118, 119, 123, 126, 129, 130, 136, 154, 214, 277; V., 13, 15, 16, 24, 48; VI., 16, 31, 120, 361.
Balkašské jezero I., 122.
Ballarat v Australii I., 85.
Ballin Albert, něm. rejdař, předseda Hapagu, III., 51, 124; IV., 121; V., 98, 99; VI., 25, 57, 74, 75, 110, 183, 281.
Balmoral, kr. zámek v Anglii, III., 155; VI., 121.
Balšamov, ruský revolucionář, IV., 177.
Baltimore I., 23; VI., 287.
Baltský port VI., 107, 116, 134, 147, 304.
Balugčić Živojin, tajemník srbského krále, V., 140.
Balzer Oswald, polský historik, IV., 185.

Bamberger Ludvík, něm. finančník, II., 8, 19.
Bammako na Nigeru II., 126.
Banát Temešský I., 206; II., 90; VI., 173, 333.
Bánffy Dezső sv. p. de Losoncz, uher. min. předseda, III., 175, 177; V., 109, 133.
Bangkok v Siamu III., 36.
Bangweolo ve vých. Africe II., 144, 276.
Banjaluca VI., 365.
Bar (Antivari) I., 235; V., 170; VI., 200, 202, 329.
Baratieri Oreste, ital. generál, III., 145, 146, 148.
Barbarezské I., 13, 99.
Barberton v jižní Africe III., 131.
Barca v sev. Africe VI., 89.
Barcelona VI., 44.
Baro v Tunisu II., 82, 83.
Bardolff Karel, plukovník, šéf voj. kanceláře následníkovy, VI., 100, 196, 341.
Baring Evelyn (lord Cromer), angl. resident v Egyptě, II., 111, 120, 123; III., 149, 150; IV., 21, 36, 98, 153; VI., 29.
Bark Petr Lvovič, ruský ministr financí, VI., 307.
Bar-le-Duc VI., 61.
Barnardiston N. W., angl. podplukovník, V., 23, 24.
Barnato Barney, jihoafr. finančník, II., 274.
Barnaul v Sibiři IV., 165.
Barnes Harry Elmer, amer. sociolog, VI., 115.
Barré André, franc. publicista, V., 142.
Barrère Camille, franc. vyslanec v Římě, IV., 157, 160, 220; VI., 316.
Barrès Maurice, franc. spisovatel, V., 44; VI., 63, 87.
Barrua na Čadském jezeře II., 278; III., 15.
Barthou Louis, franc. státník, V., 38; VI., 210, 211, 213, 298, 299.
Bartolomeo, armén. patriarcha, III., 153.
Barzilai Salvatore, ital. poslanec, VI., 104, 214, 315.
Basili Nikolaj A., úředník v ruském min. zahr., IV., 26.
Basra IV., 100, 124; V., 296; VI., 276.

Bassermann Arnošt, něm. politik, V., 54; VI., 43, 210, 304.
Basutové v jižní Africe I., 95, 96; II., 104.
Bašmakov Al. Al., ruský publicista, V., 181.
Batavia na Javě I., 113.
Battenberg Ludvík princ, první lord britské admirality, VI., 360.
Batthyány Theodor hrabě, uh. politik, V., 136.
Batum I., 224, 229, 232, 236; II., 196; V., 9, 11.
Baudin Eugène, franc. ministr, IV., 145.
Bauer Otto, vídeň. socialista, V., 152.
Bavorsko I., 154, 158; II., 139; III., 61; V., 92, 157; VI., 19, 333.
Bayonne I., 183.
Bayreuth III., 52, 54.
Beaconsfield viz Disraeli.
Beauchamps markýz de, franc. cestovatel, III., 151.
Bebel August, něm. socialista, II., 10; III., 60, 101.
Beck Max Vladimír baron, min. předseda, V., 116, 117, 120, 121, 148, 155, 156, 219, 220, 278, 279.
Bečkerek Veliký V., 143.
Bečuaní II., 104, 139, 147, 150, 275, 276; III., 130, 131, 136, 137; IV., 43.
Beecher-Stowová Harriet, amer. spisovatelka, I., 41.
Behanzin, král dahomejský, III., 14.
Behar v Přední Indii I., 109.
Bechtěrev Vlad. Mich., ruský neurolog, V., 183.
Bejrut III., 111, 118; VI., 103, 251.
Bekić Pero, uher. Srb, V., 272.
Bělehrad I., 208, 218; II., 66, 67; III., 64; IV., 205, 206; V., 115, 124, 128, 130, 134—143, 146, 163—166, 168, 184, 191, 195, 202—205, 207, 219, 220, 222, 224, 225, 227, 228, 233 až 240, 242—244, 255, 269—273, 276, 177, 289, 292, 294; VI., 126—130, 133, 134, 138, 145, 151, 162, 164 až 167, 171, 172, 185, 188, 200, 201, 221—230, 237, 240—242, 310, 327, 328, 335, 365—370.
Belfort V., 22, 262; VI., 214, 277.
Belgie I., 152, 162, 187; II., 128, 131, 132, 135, 215; III., 42, 56; IV., 47

126, 144, 259; V., 22—24, 56; VI., 38, 54, 55, 57, 111, 118, 119, 207, 218, 219, 294, 295.
Belgradžik v Bulharsku VI., 229.
Běhinskij Visarion Grig., ruský spisovatel, V., 288.
Bělpolja v Sandžaku II., 33; V., 192.
Beludžistán I., 115, 116, 199; IV., 100; V., 81.
Benátky III., 18, 114, 208; IV., 161; V., 136; VI., 88.
Benátsko I., 154; V., 153; VI., 97, 99, 196.
Benckendorff Alexander Konst., hrabě, ruský vyslanec v Londýně, V., 60, 64, 74; VI., 68, 175, 187, 358.
Bender-Abbas v Perském zálivu IV., 100.
Benděrev Atanas, bulh. generál, II., 190, 192.
Bendigo v Austrálii I., 85.
Benedikt XII., papež, I., 129.
Benešov VI., 348.
Bengálsko I., 109, 111, 112.
Bengazi VI., 92, 94.
Benguela v záp. Africe II., 131, 135; III., 204.
Beni Snassen, marocký kmen, V., 36.
Bennigsen Rudolf von, něm. politik, II., 5, 12.
Bentham Jeremiáš, angl. filosof, I., 71, 72; III., 27.
Benue, přítok Nigeru, II., 150, 276.
Berani v černohorském pohraničí VI., 148.
Berber na Nilu II., 123; IV., 6.
Berbera v Somalsku II., 142.
Berdajev Nikolaj Alex., ruský filosof, V., 287.
Berence, antické město, VI., 89.
Beresford Charles, angl. admirál, IV., 119; V., 93.
Berchtesgaden V., 193, 196.
Berchtold Leopold, hrabě, velvysl. v Petrohradě, pak min. zahr., V., 54, 181, 182, 194, 207, 262; VI., 79, 102, 103, 108, 147, 148, 153, 164—169, 172, 174, 175, 184, 185, 188—201, 224, 227—234, 238—242, 316, 325, 327, 328, 331, 333, 335—346, 348, 271.
Beringova úžina I., 17, 105; IV., 131.
Berlepsch Hans Hermann von, pruský min. obchodu, II., 258, 260.

Bern V., 25; VI., 213, 214, 297.
Bernhardi Friedrich von, pruský generál, VI., 111, 211.
Bernstein Eduard, něm. socialista, IV., 146; VI., 213.
Berovič paša Jiří, krétský guvernér, III., 160.
Berteaux Henri Maurice, franc. min. války, IV., 261; VI., 48.
Bertie of Thame Francis sir, angl. vyslanec v Paříži, V., 18; VI., 81, 313.
Bertin, inženýr v Japonsku činný, III., 91.
Bertolini Pietro, ital. poslanec, VI., 105.
Besant Walter, angl. filantrop, IV., 131.
Besický záliv I., 212, 228.
Bessarabie I., 174, 214, 218, 223, 228, 231, 235; II., 89, 193; IV., 179, 247; VI., 174, 334.
Bethmann-Hollweg Theobald von, něm. kancléř, V., 298, 300; VI., 22 až 25, 37, 38, 45, 58, 59, 71—79, 107, 116, 134, 147, 148, 168, 169, 182, 191—194, 200, 206, 207, 210 až 212, 219, 228, 239, 248, 259, 264, 274, 275, 295, 298, 309, 314, 338, 351, 358, 360, 363.
Beust Ferdinand Friedrich, baron, rak. kancléř, I., 162, 165—168, 173.
Beyens Eugène, baron, belgický vyslanec v Berlíně, VI., 215, 294, 295.
Bezobrazov Alexander Mich., ruský spekulant, IV., 138, 165, 181, 182, 209.
Bhutan v Himalajích VI., 266.
Bialostok V., 67.
Biarritz IV., 48; V., 29, 84.
Biegeleben Ludvík, rak. vyslanec, II., 183.
Bienerth Karel, svob. pán, min. předseda, V., 220, 243, 264, 278, 279; VI., 139.
Biliński Lev, říšský min. financí, VI., 364, 365, 371, 372.
Billière de la, angl. spisovatel, III., 35.
Billot Jean Baptiste, franc. generál, II., 203.
Bilma oasa VI., 101.
Biriljev Aleksěj Alex., ruský admirál, IV., 268.
Birma I., 112, 117, 123, 132, 144; II., 155, 163, 176; III., 13, 79; IV., 56.
Birmingham II., 166; III., 22, 135, 201, IV., 89, 112, 113, 128; V., 16.

Biržan v Persii V., 81.
Bismarck Otto, kancléř německý, I., 58, 152—162, 166—170, 173—175, 177, 178, 181, 182, 184, 187—189, 194, 198, 199, 206, 212, 215, 218, 219, 223, 226, 230—234, 236; II., 5—8, 10—19, 35—41, 43—50, 53, 55, 57, 62—64, 70, 71, 75, 76, 78 až 80, 82—88, 90, 91, 98—103, 110, 116, 119, 127, 137—145, 149, 151, 152, 162, 173, 174, 178, 182, 184, 185, 188, 190, 194, 195, 197, 198, 200, 203—213, 215—219, 222 až 231, 233—240, 243—245, 247 až 251, 255—273, 278—280, 283, 284, 288, 295—297, 300; III., 8, 11, 17, 19, 21, 24, 38, 47, 51, 52, 54—62, 72, 75, 76, 86, 91, 101, 103, 113, 124, 129, 140, 152, 156, 178, 184, 186, 188, 207; IV., 26, 30, 34, 46, 51, 76, 116, 128, 159, 163, 221, 256, 259, 264, 269; V., 33, 43, 70, 84, 214, 232; VI., 7, 18, 23, 35, 46, 322.
Bismarck Herbert, syn předchozího, státní tajemník, II., 149, 150, 168, 175, 217, 233, 236, 258, 266, 297.
Bismarckovo souostroví II., 151.
Bissolati Leonida, ital. socialista, VI., 85, 104.
Bitlis v Armenii III., 113, 116, 117.
Bitolja III., 163, 180, 181; IV., 203; V., 170, 172, 188, 189, 252; VI., 137, 149, 158, 159, 166, 167, 181, 200, 226, 232.
Bizerta II., 77, 82; III., 14; VI., 114, 119, 217.
Bjelovučić Nikola, dalmatský publicista, VI., 146.
Björkö IV., 267, 171—276; V., 5, 20, 26, 61, 63, 86, 218, 293.
Björnson Björnsterne, norský spisovatel, V., 123, 271.
Blagověščensk IV., 78; VI., 256.
Blaine James G., státní tajemník Sp. států, III., 224, 225.
Blanc Alberto, baron, ital. státník, III., 39, 121, 143.
Bland Richard P., amer. státník, III., 220.
Bleichröder Gerson, berlínský bankéř, II., 89, 142, 238; IV., 264.
Blériot Louis, letec, VI., 64.
Bley Fritz, něm. kolonizátor, III., 55.

Blignières de, franc. finanční zástupce v Egyptě, II., 111.
Bloemfontain v Jižní Africe I., 95, 96; IV., 36, 39, 57.
Bloch Ivan von, ruský státní rada, IV., 26.
Blowitz viz Oppert.
Blumenthal Leonard von, pruský generál, II., 235.
Bobčev Štěpán, bulharský státník, V., 184.
Bobrikov Nikolaj Ivanovič, gen. guvernér finský, IV., 239.
Bobrinskij Alexander, hrabě, cářský hofmistr, IV., 249; V., 180.
Bobrinskij Vladimír hrabě, člen dumy, V., 179—181, 183; VI., 306.
Bodamské jezero V., 93.
Boetticher Pavel, pruský ministr, III., 52, 261.
Bogolěpov Nikolej Iv., ruský ministr, IV., 175.
Bogota VI., 291.
Bohumín VI., 128.
Bochum VI., 107.
Boisdeffre Raoul F., franc. generál, II., 280, 284, 292.
Bojana II., 56; VI., 199.
Boleslav Mladý V., 224.
Boletinac Isa, alb. pohlavár, V., 189, 260; VI., 235.
Bolívar Simon, jihoam. osvoboditel, I., 62—64; III., 224.
Bolívie I., 62—64, 66.
Bomar Sund V., 88.
Bombay I., 113, 116; IV., 97.
Bonar Law Andrew, britský státník, VI., 361.
Bonghi Ruggiero, ital. politik, III., 147.
Bonn II., 235; VI., 23.
Boomplats v Jižní Africe I., 95.
Booth Charles, zakl. Armády spásy, III., 22.
Bordeaux I., 67, 88.
Borden Robert sir, kanadský premier VI., 278, 286.
Borgnis-Desbordes Gustav, franc. důstojník a cestovatel, II., 126.
Boris, bulh. nástupce trůnu, III., 157.
Borneo II., 137.
Borský Lev, český politik, V., 220; VI., 321.
Borzenko A. A., ruský učenec, V., 179, 180.

- Bosch* Jan van den, kolon. guvernér nizozemský, I., 114.
- Bosna a Hercegovina* I., 201, 207 až 210, 214—217, 219, 223, 229—232, 234, 235; II., 32, 33, 35, 42—44, 53, 63, 65, 66, 82, 92, 102, 188, 189, 191; III., 109, 176, 179, 180; IV., 110, 113; V., 105, 115, 124, 126 až 129, 131, 133—137, 139, 140, 153, 159, 163, 165, 166, 169, 170, 174, 191—193, 195, 197—204, 212, 218, 221, 224, 226, 227, 229, 233, 239, 245, 253, 257, 270, 274—276, 291; VI., 7, 88, 90, 92, 96, 98, 108, 125 až 128, 146, 163, 164, 172, 178, 199, 200, 294, 296, 324, 338, 363—372.
- Bosporus* I., 229, 235; II., 53, 57, 91, 100, 173, 174, 197, 216, 218; III., 12, 35, 37, 64, 95, 112, 113, 121, 126, 130, 154, 155, 157, 158, 208, 209, IV., 232; V., 74, 163, 190, 253; VI., 94, 96, 105, 130, 161, 175, 182, 249, 250, 307.
- Boston* I., 13, 22, 36, 49, 133.
- Botha* Louis, boerský generál a jihoafrický premier, IV., 57, 59, 88, 117, V., 96; VI., 27.
- Boulanger* Jiří, franc. generál, II., 198, 201, 202, 204, 207, 209—211, 215, 220, 279—282; VI., 64.
- Boulogne* VI., 117.
- Bourgeois* Léon, franc. státník, II., 283, IV., 13; V., 29, 55; VI., 61, 82.
- Boycott* James, kapitán v Irsku, II., 165.
- Bráf* Albin, český státník, V., 279; VI., 139.
- Brandt* M. von, něm. vyslanec v Číně, III., 96.
- Branting* Karel Hjalmar, švédský státník, V., 271; VI., 219.
- Brasílie* I., 63—66; III., 225; VI., 37, 38, 43, 248, 271, 393.
- Brassey* Th. lord, angl. spisovatel, III., 35.
- Brañianu* Joan, rum. státník, II., 90; V., 278; VI., 310, 333, 345.
- Brazza* Petr Savorgnan de, franc. cestovatel, II., 126, 133; III., 42; VI., 60.
- Brazzaville* II., 133.
- Bregalnica* VI., 157, 226, 229.
- Brémond*, franc. podplukovník, VI., 44.
- Brémy* II., 138, 151; III., 51, 124; IV., 75, 257.
- Brenner* VI., 314.
- Brentano* Lujo, něm. nár. hospodář, I., 255.
- Bresci* Angelo, italský anarchist, IV., 157.
- Brescia* V., 264.
- Brest* ve Francii IV., 263; VI., 122.
- Brest Litevský* II., 197; VI., 113.
- Bretsko* IV., 149; V., 37.
- Briand* Aristide, franc. státník, II., 292; IV., 13, 146, 261; V., 38, 39, 43; VI., 41—43, 62, 209, 210, 299.
- Bridges*, angl. plukovník, přidělenec v Belgii, VI., 118, 119.
- Briey* území VI., 110, 302.
- Bright* John, angl. politik, I., 48, 72, 118, 190, 194; II., 54, 116, 166; III., 20, 23; IV., 25, 55.
- Brin* Benedetto, ital. ministr námoř., II., 222.
- Brindisi* VI., 86.
- Brisbane* v Australii I., 86.
- Brisson* Jindřich, franc. státník, II., 200, 201, 294; IV., 9, 16, 17.
- British Caffraria* I., 95.
- Brno* V., 111.
- Brockdorf-Rantzau* Ulrich hrabě, něm. diplomat, V., 193.
- Brodrick* William Fremantle viscount, britský min. vojenství, IV., 118.
- Broglié* Achille Viktor, vévoda, I., 182; II., 69, 70.
- Bromberk* v Poznaňsku III., 47.
- Bronsart* Walter von Schellendorf, pruský min. války, II., 206.
- Bronstein-Trockij* Lev Davidovič, ruský socialista, V., 10, 11; VI., 367.
- Broqueville* Charles de, belgický min. předseda, VI., 218.
- Brosch* Alexander von Aarenau, ředitel voj. kanceláře Frant. Ferdinanda, V., 149, 154, 155, 237; VI., 100.
- Brousse* Pavel, franc. socialista, II., 292.
- Browning* Robert, angl. básník, II., 178.
- Brunšvik* Nový I., 73, 77—79.
- Brusel* II., 131—133, 273, 282; IV., 21, 128, 171, 180, 198; V., 23, 24, 54, 141; VI., 38, 39, 218.
- Bryan* William Jennings, amer. státník, III., 222, 223; VI., 214, 285, 289, 290, 293.
- Budapešť* I., 5, 169, 205, 222, 226; II., 31, 36, 42, 46, 65, 67, 90, 189, 196, 197, 228; III., 63, 176; IV., 25, 192; V., 111, 114, 128, 134, 136, 160, 198, 202, 218, 227, 271, 274; VI., 143, 144, 166, 170, 325, 371, 372.
- Buenos Aires* I., 66.
- Buffalo* I., 23.
- Bug* VI., 193.
- Bugurlu* v Malé Asii V., 91, 295.
- Bu Hamara*, marocký pretendent, IV., 153.
- Buchanan* George William sir, angl. vyslanec v Petrohradě, VI., 223, 305, 311.
- Buchanan* James, prezident Spoj. států, I., 43, 45.
- Buchara* I., 121, 122, 195; II., 155.
- Bucher* Lotar, něm. publicista, I., 168; II., 137.
- Buchlov* V., 194—196, 198, 199, 208, 209, 219, 223, 262; VI., 148.
- Bukovina* II., 90; III., 166; IV., 191 VI., 333.
- Bukurešť* I., 106, 206, 207, 219; II., 89, 100, 191; III., 175; V., 161, 278; VI., 35, 46, 173—175, 188, 203, 222, 225—234, 238, 242, 309, 310, 326, 327, 330—335, 341, 344, 345.
- Bulgakov* Sergej Nik., ruský spisovatel, V., 287.
- Bulharsko* I., 204, 205, 208, 211, 215 až 217, 220, 223, 225, 228, 229, 231, 232, 235; II., 27, 35, 38, 63—65, 89, 90, 100, 152, 178—197, 213, 216, 218, 220, 221, 230; III., 17, 63, 109, 111, 116, 119, 157, 163—165, 170, 177, 179, 180; IV., 29, 203 až 207; V., 56, 130, 140, 141, 144, 161, 184, 191—195, 198—203, 206 až 208, 210, 230, 231, 246, 253, 255, 266—268, 271, 277, 278, 291, 292; VI., 125—138, 147—152, 154 až 165, 173, 174, 182, 185—188, 195 až 198, 203, 220—234, 242, 248, 309, 310, 319, 326, 327, 331—336, 340, 347, 348.
- Bull Run*, bojiště ve Virginii, I., 47.
- Buller* Redwers, angl. generál, IV., 43, 44, 56, 57.
- Bülow* Bernard von, něm. kancléř, II., 88; III., 186—188, 190, 196, 200, 201, 203, 204, 235; IV., 17, 22, 29, 31—33, 41, 47, 49—51, 53, 74, 75, 102, 103, 105, 107—109, 111, 114, 115, 128, 156, 160, 161, 164, 188, 189, 191, 206, 210, 219, 234, 235, 252, 253, 255—257, 259; IV., 262 až 265, 268, 270, 271, 276; V., 5, 27 až 29, 32—34, 36, 43, 46, 53, 54, 83, 85, 88, 89, 92, 99, 102, 104, 157, 166, 199, 205—207, 211—213, 216 až 218, 223, 225, 226, 232—234, 239—246, 248; VI., 14—16, 18 až 25, 31, 35, 37, 178.
- Bukwer* Henry Lytton, angl. diplomat, IV., 132.
- Bulygin* Alexander, ruský ministr, IV., 241, 243, 272; V., 6, 13.
- Bunge* Nikolaj Christianovič, ruský ministr, II., 97, 98, 223; III., 65.
- Burcev* Vladimír, ruský soc. revoluční nář., V., 284.
- Burgas* II., 216.
- Burger-Schalk* Willem, boerský vůdce, IV., 59, 117.
- Burgers* T. F., prezident transvaalský, II., 104, 105.
- Burgess* John William, sev. americký státník, V., 153.
- Burchasi Eddin* princ, syn Abdula Hamida, V., 250.
- Burián de Rájecz* Štěpán baron, říšský min. financí, V., 131, 135, 136, 193; VI., 102, 364.
- Burlington* Anson, amer. vyslanec v Číně, I., 140.
- Burns* John, angl. vůdce dělnické strany, II., 253; III., 23; V., 17, 19; VI., 29.
- Burrit* Elihu, amer. pacifista IV., 25.
- Bušir* v Perském zálivu IV., 100.
- Butt* Isák, irský politik, II., 164.
- Buxton* Noel, angl. publicista, V., 146, 190.
- Cadix* I., 13, 60.
- Caen* VI., 110.
- Cáchy* I., 189; IV., 122.
- Cagliari* VI., 101.
- Caillaux* Josef, franc. státník, IV., 144; V., 38, 43; VI., 42, 44, 45—49, 53, 60—63, 79, 96, 115, 178, 213, 215, 281, 298—300, 356, 357.
- Caillé* René, franc. cestovatel, II., 125.
- Cairolí* B., ital. státník, I., 234; II., 35, 53, 79, 80, 82—84.
- Calais* V., 23.
- Calhoun* John, amer. státník, I., 34, 45.

Calice Jindřich sv. p., rak. vyslanec v Cařihradě, IV., 204.
Camara, špan. admirál, III., 232—234.
Calmette Gaston, redaktor „Figara“, VI., 299.
Cambon Jules, franc. vyslanec v Berlíně, III., 234; V., 44, 233; VI., 40, 44, 47—49, 51, 53, 57, 107, 294—296, 298.
Cambon Pavel, franc. vyslanec v Londýně, IV., 19, 152—156, 214, 263, 264; V., 20—22; VI., 81, 120, 122, 179, 180, 187, 312, 313, 358, 359.
Cambridge I., 192; III., 27; IV., 39.
Cameron Verney Lovett, angl. cestovatel, II., 127, 131, 132; IV., 125.
Campbell-Bannerman John Henry sir, min. předseda anglický, III., 103; IV., 41, 89, 220, 259; V., 16—18, 22, 47, 50—53; 74, 86, 95, 97.
Camporeale Marianna princezna, choť kancléře Bülowa, III., 186.
Canevaro Felice, ital. admirál, III., 162.
Cankov Dragan, bulh. státník, II., 182 až 185, 193.
Canning Jiří, angl. státník, I., 17, 18, 61.
Canovas del Castillo don A., španěl. státník, III., 228, 229.
Cape Breton I., 73.
Caprivi Jiří Lev, něm. kanclér, II., 268—270, 276—278, 290, 296 až 298; III., 44, 47, 48, 54—56, 58, 60—62, 124, 187, 188.
Caracas ve Venezuele IV., 119.
Carate v Itálii V., 205.
Cařihrad I., 5, 103, 107, 171, 172, 195, 201, 202, 204, 205, 212, 215—217, 219, 220, 223, 225—228, 230, 231, 234; II., 32, 65, 91, 93, 100, 108, 111, 112, 115, 116, 154, 176, 183, 187, 188, 190, 196, 197, 215, 216, 221, 224, 225, 246, 251; III., 38 až 40, 64, 76, 109, 111, 114, 116, 119, 120—122, 126—128, 153—155, 158 až 164, 177, 179, 183, 186, 207 až 209; IV., 22, 124, 203, 204, 206, 207, 255, 266. V., 56, 60, 61, 74, 91, 145, 163, 166, 167, 169, 172, 173, 177, 186—192, 194, 195, 198, 200, 201, 205, 206, 208, 210, 227—230, 237, 251, 252, 254—257, 259, 260, 261, 295, 298; VI., 29, 80, 90—96,

100—106, 123, 125, 130, 135—137, 148, 149, 152—154, 157—162, 166, 182, 186, 187, 198, 199, 204, 220, 223, 231—235, 245—253, 275, 296, 302, 303, 307, 327, 330, 337, 338, 341, 343, 348.
Carlos I., král portugalský, II., 203; III., 205; VI., 71.
Carlos Don Bourbonický, vnuk pretendenta špan. trůnu, I., 183, 184.
Carlyle Thomas, angl. spisovatel, III., 27, 54.
Carnarvon ve Walesu V., 14.
Carnegie Andrew, americký průmyslník, III., 216; IV., 134; V., 54; VI., 178.
Carnot Sadi, president rep. franc., II., 230, 280, 286, 288, 292, 295; III., 59, 147.
Carol I., král rumunský, I., 206, 224, 225; II., 89, 182; VI., 173—175, 197, 222, 228, 230—233, 235, 238, 332—335, 344, 345, 347.
Carol, syn rumunského následníka, VI., 344.
Carp Petr, rumunský státník, VI., 173, 174, 333.
Carranza Venustiano, mexický pretendent, VI., 293.
Čárské selžo IV., 240; V., 12.
Carson Edward sir, vůdce Ulsteru, VI., 277, 278, 361.
Cartagena V., 84.
Cartwright Farfeix Leighton sir, angl. vyslanec ve Vídni, V., 238; VI., 56.
Casablanca IV., 154, 254; V., 28, 29, 36, 42, 104, 105, 207, 212, 216, 232; VI., 40, 42, 44, 46.
Casement Roger sir, britský konsul, irský politik, V., 24.
Casario, ital. anarchista, III., 59, 147.
Cassaba v Malé Asii III., 111.
Cassel Ernest sir, angl. finančník, V., 98, 99; VI., 25, 36, 74, 76.
Cassel město II., 235; V., 89; VI., 247.
Cassini Artur Pavlovič hrabě, ruský diplomat, III., 191, V., 25.
Castel Gandolfo u Říma I., 177.
Castelnau Edouard, franc. generál, VI., 112.
Castellorizo, ostrov, VI., 337.
Castro Cipriano, venezuelský president, IV., 118, 119, 136.

Caux na Ženevském jezeře VI., 106, 153.
Cavagnari Lewis, angl. major, II., 169.
Cavaignac Godefroy, franc. ministr války, IV., 16, 17.
Cavallotti Felice, ital. politik, III., 147.
Cavendish Frederick lord, irský místokrál II., 167.
Cavite na Filipinech III., 231, 232, 235; IV., 5.
Cavour Camillo Benso, hrabě, ital. státník, I., 170, 198; II., 78; III., 8; V., 139; VI., 7, 84.
Cawnpur v Přední Indii I., 118.
Celje IV., 193; V., 178.
Cervera Pascual, špan. admirál, III., 232.
Cetewayo, zulský náčelník, II., 106.
Cetyně V., 165, 166; VI., 125, 131, 148, 151, 153, 200, 202.
Ceuta VI., 65.
Ceylon I., 72, 111, 113, 128; II., 117.
Ciganović Milan, srbský železn. zřízenec, VI., 368—370.
Cincinnati I., 22.
Civitavecchia II., 287.
Clam-Martinič Jindřich, hrabě, I., 164; II., 44.
Clark Champ, amer. politik, VI., 286.
Clarke E. D., cestovatel, I., 16.
Clary-Aldringen Alfréd, hrabě, min. předseda, IV., 194.
Class Jindřich, všenněmecký publicista, VI., 47, 49.
Claudiel Paul, franc. básník, VI., 63.
Clayton J. M., americký státní tajemník, IV., 132.
Clemenceau Georges, franc. státník, II., 69, 73, 83, 99, 116, 160, 163, 201, 281, 294; IV., 16, 145, 250; V., 29, 38, 42, 44, 103, 104, 196, 200, 207; VI., 41, 62, 209.
Clerk George sir, angl. diplomat, V., 21.
Clermont-Ferrand II., 211.
Cleveland Crowder, president Sp. států, III., 217, 219, 221—223, 225—227, 229, 234.
Clouds u Londýna IV., 213.
Coahuila, mexický stát, I., 38.
Cobden Richard, angl. nár. hospodář, I., 72, 118, 135, 194; III., 20, 29; IV., 25, 55.
Coerper, něm. námořní přidělenec v Londýně, V., 52.

Colenso v Jižní Africe IV., 44, 57.
Coleridge John, vévoda, IV., 131.
Colorado III., 220, 223.
Columbie, stát jihoamer., I., 64; IX., 118, 135; VI., 282, 290, 291.
Columbie Britská I., 80.
Colvin Auckland sir, gen. zástupce britský v Egyptě, II., 118.
Combes Emil, franc. státník, IV., 148, 260, 261.
Compiègne IV., 152.
Connaught Arthur Vilém vévoda, bratr Eduarda VII., III., 82.
Connolly James, irský socialista, V., 15.
Conrad František z Hötzensdorfu, šéf gen. štábu rak., V., 121, 127, 156, 158, 159, 161, 162, 165, 191, 205, 220, 225, 226, 228, 231, 233, 237, 241, 244, 262, 265, 266, 267, 269, 270, 276, 278, 294, 299; VI., 8, 63, 88, 97—102, 146, 147, 163, 168, 174, 175, 184, 189—196, 199, 201, 202, 207, 221, 222, 227, 238—240, 295, 307, 315, 325—327, 333, 334, 339, 346, 350—352, 364.
Corradini Enrico, ital. nacionalista, VI., 87, 88, 90.
Constans Jean Ant., franc. politik, II., 282, 283.
Constanza III., 207; IV., 249; VI., 344, 345, 347, 349.
Cook James, objevitel, I., 17, 90.
Cooper Fenimore, amer. spisovatel, I., 30.
Corti Lodovico, hrabě, ital. diplomat, I., 233; II., 78, 80, 214.
Costa Andrea, ital. politik, III., 147.
Costa-Rica I., 64; IV., 132; VI., 283.
Coudenhove Karel hrabě, místopředseda v Čechách, V., 121.
Courières (Pas de Calais) V., 41.
Courcel Alphonse de, baron, franc. diplomat, II., 81, 143; III., 142, 150; IV., 18; V., 28.
Courtney Leonard Henry lord, angl. politik, IV., 42; V., 19; VI., 67.
Cowes, přístav na ostrově Wightu, II., 298; III., 40, 122.
Cramb J. A., angl. spisovatel, IV., 55.
Cranborne lord IV., 123.
Crispi Francesco, ital. státník, II., 79, 80, 81, 221, 222, 224, 227, 286, 287; III., 38, 39, 121, 143, 146—148, 151; IV., 157, 159; VI., 83, 87, 90.

Croce Benedetto, ital. filosof, VI., 9, 86, 87.
Cromer lord viz Baring.
Cronje Lukas, boerský generál, IV., 44, 56, 57.
Cronje Piet, boerský vůdce, III., 139.
Crowe Eyre sir, angl. diplomat, VI., 35.
Crozier Philippe, franc. vyslanec ve Vídni, V., 238; VI., 56, 60, 61, 102, 108, 114.
Cruppi Jean Charles, franc. ministr zahr., VI., 47.
Csoban Dragutin, rak. důstojník, V., 272.
Cuba I., 42, 69, 70, 134; III., 227 až 234, 236; IV., 10, 89; V., 16; VI., 271, 283.
Curragh v Irsku VI., 361.
Currie Philipp, angl. vyslanec v Cařihradě, III., 40, 119.
Curtius Arnošt, něm. historik, II., 233.
Curych II., 21, 26.
Curzon of Kedleston Nathanael lord, angl. státník, IV., 19, 98—100, 125, 231, 232; V., 78, 82, 258; VI., 28.
Cušima viz Tsušima.
Cuwaj Slavko baron, bán charvatský, VI., 145, 103, 319, 325, 366.
Cuza Alexander, kníže rumunský, II., 192.
Cvijic Jovan, srbský geograf, V., 203, 221.
Cyon Eliáš de, ruský lékař, II., 203.
Cypr I., 232, 233; II., 34, 82, 118; III., 12; VI., 245.
Czermin Otakar, hrabě, rak. vyslanec v Bukurešti, VI., 332—335, 344.
Čabrinović Nedělko VI., 367, 372.
Čadské jezero I., 90, 204; II., 109, 130, 278, 298; III., 15, 42; IV., 20, 214.
Čajkovskij Mikuláš, ruský revolucionář, II., 25.
Čang Či-tong, čínský guvernér, IV., 63.
Čangčun stanice V., 77.
Čarykov Nikolaj Val., ruský vyslanec v Cařihradě, V., 182, 256; VI., 100, 101, 130.
Čataldža u Cařihradu I., 228; V., 251; VI., 158, 161, 162, 166, 181, 182, 198.
Čečenci I., 107.
Čechy I., 162, 163, 166, 167, 171, 172, 178, 226; II., 40—44; III., 56,

165—175; IV., 34, 39, 183, 184, 186—190, 193—200; V., 107, 112, 113, 116, 117, 118, 121, 175, 178 až 183, 185, 219, 220, 224, 245, 266, 279, 280, 290, 291, 293; VI., 139 až 142, 162—164, 223, 238, 240—242, 305, 306, 318—322, 336, 340, 346, 372.
Čekiang, čínská provincie, IV., 68.
Čeljabinsk na Urále II., 231; III., 67; IV., 211.
Čemulpo na Korei III., 91, 195; IV., 212.
Čeremšové v Povolží IV., 240.
Čerevin, ruský generál, II., 229.
Čerkesové I., 107, 202, 211, 215; II., 33; III., 108.
Černá Hora I., 209, 211, 213—215, 219, 221, 223, 225, 228, 230, 234, 235; II., 33, 34, 56, 65, 93, 102, 197, 206; V., 56, 124, 128, 140, 165, 166, 170, 182, 192, 193, 195, 204, 210, 221, 225, 227, 237, 243—245, 261, 267, 277, 291; VI., 93, 125, 131—134, 138, 147—149, 152—156, 158, 163, 165, 166, 169, 182, 188, 199—202, 223, 232, 236, 248, 310, 324, 238, 329, 336, 338, 364, 366.
Černajev Michael, ruský generál, I., 122, 195, 213, 215; II., 288.
Černová na Slovensku V., 123.
Černigovsko IV., 247.
Černov Viktor Mich., ruský sociální revolucionář, IV., 169.
Černovice II., 42.
Černý Adolf, český slavista, V., 175.
Černý Vratislav JUDr., český slavofil, V., 175.
Čifu IV., 75.
Či-li, provincie v Číně, II., 154; III., 79, 92, 194; IV., 65, 71, 77, 78, 80; VI., 262.
Čimkent v Turkistánu I., 122.
Čína I., 8, 47, 69, 98, 104, 112, 117, 120, 123, 124, 126—145, 147, 150, 151, 231; II., 120, 153—159, 162, 163; III., 13, 32, 46, 78—82, 87 až 97, 99—101, 188, 190—196, 198, 201, 203, 212, 226, 237; IV., 29, 37, 49, 60—83, 98, 99, 101, 103, 108, 109, 119, 122, 137, 138, 140, 152, 165, 209, 210, 233, 244, 245, 257, 262, 273; V., 75, 76, 77, 78, 80, 82, 85, 217; VI., 256—273, 281, 290.

Činčou na poloostrově Kvantunském III., 92; IV., 223.
Čing, čínský princ, IV., 81.
Čingrija Pero, dalmatský politik, V., 132.
Čita V., 9.
Čitral v Indii IV., 37, 98.
Čošu, kraj v Japonsku, III., 83, 84, 85.
Čun princ, otec čínského císaře, III., 80; VI., 264—268.
D'Annunzio Gabrielle, ital. spisovatel, V., 157; VI., 86, 88.
Da Bormida Giuseppe, ital. generál, III., 148.
Đabljuv Ostrov IV., 14.
Daghestan I., 106, 107.
Dagmara, princezna dánská viz cářevna Marja.
Dahomejsko II., 126, 142; III., 14.
Dakota Jižní III., 212.
Dallwitz von, pruský ministr vnitra, VI., 298.
Dalmacie I., 209; II., 35, 80; III., 166, 175; IV., 191, 201; V., 115, 124, 131, 132, 137, 154, 158, 183, 226, 233, 272; VI., 145, 146, 167, 171, 324, 365.
Dalnij, přístav v Mandžusku, III., 92, 194; IV., 138, 223.
Damarra v jihoz. Africe II., 127, 139, 147.
Damašek III., 111, 208; IV., 125, V., 61; VI., 301.
Dandiano Mikuláš, kníže mingrelský, II., 195.
Dane Louis sir, angl. diplomat, IV., 271; V., 79.
Danev Stojan, bulh. státník, IV., 204; VI., 134, 174, 188, 224—230.
Danilevskij Nikolaj Jakovlevič, ruský spisovatel, I., 171, 174, 218; IV., 202; V., 178.
Daniło, princ následník černohorský, VI., 329.
Dánsko I., 67, 152, 153; II., 124, 291; III., 54, 75; IV., 28, 269; V., 88, 90, 293; VI., 19.
Danzer C. M. vídeňský publicista, V., 147, 154, 225.
Dardžiling v Himalajích VI., 266.
Darcy Jean, franc. kolon. spisovatel, IV., 101, 221.
Dardanelly I., 212, 227, 229; II., 173, 218; III., 154; IV., 232; V., 74; VI.,

94, 96, 103, 105, 130, 161, 175, 182, 249, 250, 307.
Daressalam, přístav, II., 272, 273.
Darfur II., 109, 121; III., 16; IV., 19, 20.
Darmstadt II., 187; III., 156; V., 298.
Darwin Charles Robert III., 29.
Daszyński Ignác, polský socialista, IV., 196.
Daudet Léon, francouzský publicista, V., 38.
Davis Jefferson, prezident konfederace Jižních států, I., 46, 53.
Davitt Michal, irský politik, II., 165.
Davos VI., 100.
Day R. W., st. sekretář Spoj. států, III., 234.
Deák František, uher. státník, I., 198; III., 8; VI., 7.
Debrecin V., 123; VI., 324.
Decazes Elie, vévoda, franc. státník, I., 184, 188; II., 74.
Dedeagač VI., 233.
De Felice, ital. radikál, III., 147.
Dehn Pavel, všenněmecký publicista, VI., 109.
Dekelia V., 254.
Delagojský záliv II., 104, 142; III., 46, 134, 135, 139, 203; IV., 25, 38, 52, 57.
De la Rey Jakobus, boerský vůdce, IV., 59, 117.
Delaware I., 46.
Delbrück Hans, německý historik, VI., 362.
Delcassé Theofil, franc. státník, III., 204; IV., 9, 11, 18—20, 34, 48, 103, 151—156, 160, 162, 201, 213, 217, 220, 221, 233, 234, 245, 253, 254, 258, 261—265, 275; V., 5, 29, 44, 94, 104; VI., 41, 42, 52, 62, 114, 209, 311.
Delčev Goče, maked. revolucionář, IV., 203.
Delhi I., 108, 110, 118.
Deligrad v Srbsku I., 218.
Deljanov Ivan, ruský ministr, II., 96.
Delyannis Th. P., řecký státník II., 192; III., 161, 181.
De Martino Giacomo ital. vyslanec v Cařihradě, VI., 91.
De Melotte major, belgický přidělenec v Berlíně, VI., 294.
Demirhisar VI., 229.

Demotika VI., 159, 234.
Denhardt Gustav, něm. kolonizátor, II., 148.
Denis Ernest, franc. historik, V., 271; VI., 21.
Denšavai v Egyptě V., 61.
Depretis Agostino, ital. státník, II., 79, 83, 87, 212, 221, 222.
Derbent v Pokavkazi I., 106.
Derby Edward Henry hrabě, lord Stanley, min. zahr., I., 224, 227; II., 140.
Derna v Tripolsku VI., 92, 94, 106.
Dernburg Bernhard, státní tajemník osad něm., VI., 19, 20, 362.
Déroulède Pavel, franc. politik, II., 200, 202, 203, 223, 285; IV., 15, 144.
Derschatta Julius von, rak. ministr železnic, V., 116.
De Selves, franc. ministr zahr., VI., 48, 53, 56, 62.
Deschanel Pavel, franc. státník, IV., 16, 156, 201, 221, 263; VI., 356.
Desio v Itálii V., 161, 196.
Detroit Karel, turecký generál, I., 225.
Devonshire Spencer Compton Cavendish, vévoda, III., 199; IV., 103, 129, 130.
De Wet Christian, boerský generál IV., 59, 88, 117.
Dewey Jiří, amer. admirál, III., 231, 233, 235.
Deym František, hrabě, rak. vyslanec v Londýně, III., 39.
Diamandy C. J., rumunský vyslanec v Petrohradě, VI., 344.
Diarbekir v Armenii III., 113; VI., 301.
Diaz Porfirio, mexický prezident, VI., 291, 292.
Dibra III., 163, 180; VI., 197, 237.
Dickinson G. Lowes, angl. historik, VI., 9.
Diederichs Otto von, něm. admirál, III., 193, 235.
Diego-Suarez, záliv, II., 163.
Di Georgis, ital. generál, IV., 207; V., 145.
Dilke Charles Wentworth, angl. státník, I., 198; II., 177, 178; III., 24, 27, 35, 36; IV., 131.
Dillon Émile Joseph, angl. publicista, V., 262.
Dillon John, irský politik, IV., 42.

Dimitrijevič Radko, bulh. generál, II., 192; VI., 157, 162.
Dimitrijevič Dragutin, srbský důstojník, VI., 126, 369, 370.
Dimović Danilo, bosenský politik, VI., 364, 372.
Dingley Nelson, amer. politik, III., 223.
Disraeli Benjamin lord Beaconsfield I., 7, 197—199, 210, 212, 216, 219 až 228, 230, 232, 233, 236; II., 33, 34, 48, 54, 55, 104—110, 118, 127, 128, 175, 168—170, 176, 187, 250; III., 23—28, 118; IV., 85, 86.
Dixon Jeremiah, angl. zeměměřič, I., 32, 35.
Djaková V., 260; VI., 136, 197—199.
Dmowski Roman, polský politik, IV., 197; V., 71, 177, 181—184, 289, 291, 292.
Döberitz u Berlína V., 99.
Doboj v Bosně II., 32.
Dobrjanskij Adolf J. II., 93.
Dobružža I., 228, 231, 235; II., 89, 179; V., 277, 278; VI., 173, 188, 221, 232, 331.
Dodekanesos VI., 103, 106, 154, 182, 234, 235, 237, 244, 337.
Dogali v Habeši II., 222; III., 144.
Doggerská mělčina IV., 233, 234; V., 55, 60.
Doiran v Thrákii VI., 229.
Dojčić Štěpán, bosenský student, VI., 366.
Dolgoruká Jekatěrina, kněžna Jurjevská, morg. choť Alexandra II., II., 30, 59.
Dolgorukij Petr a Pavel, knížata, IV., 179.
Döllinger Ignác, něm. učenec, I., 158.
Domokos III., 181.
Don, řeka, IV., 165, 166, 168.
Dondukov-Korsakov Alex. Mich., ruský generál, II., 180, 181, 183.
Dongola II., 121; III., 150; IV., 5.
Doornkoop v Transvaalu III., 139; IV., 45.
Dordžev, burjatský mnich, IV., 99.
Dost Mohammad, afganský emir, I., 116, 119, 195.
Dostojevskij Fedor Michajlovič, I., 172; II., 24; V., 288.
Douglas Hugo, hrabě, něm. politik, II., 258.

Doumer Pavel, franc. státník, IV., 261.
Doumergue Gaston, franc. státník, VI., 299, 300, 311, 313, 356.
Dower IV., 233.
Doyle Conan, angl. spisovatel, IV., 131.
Drač V., 170; VI., 164, 167, 172, 202, 330, 342, 343.
Dračí hory v Jižní Africe I., 94; IV., 43.
Drago Luis Maria, argent. státník, V., 57; VI., 284.
Drama VI., 229, 232.
Dráva V., 124.
Dreyfus Alfred, III., 98, 102; IV., 14, 15—17, 47, 49, 55, 58, 143—146, 148, 159, 262; V., 37, 38, 41, 43, 271; VI., 63, 208, 299.
Drina I., 214; V., 240.
Drinopol I., 106, 227, 228, 230; III., 111, 164; V., 188, 251; VI., 132, 149, 156—162, 182, 186, 187, 198, 199, 220—222, 230, 234, 246, 248.
Droz Numa, švýcarský státník, III., 183.
Drummond-Wolff Henry sir, angl. zástupce v Cařihradě, II., 176, 249.
Drumont Ev., franc. publicista, II., 294.
Drusové I., 103; V., 259.
Dubail Augustin, franc. generál, VI., 55, 113.
Dubasov, ruský admirál, V., 11.
Dublin II., 167; III., 19; VI., 278, 361.
Dubrovín Alexander Dr., ruský konservativce, V., 7, 12.
Dubrovník III., 175; V., 132; VI., 146, 163.
Ducarne, belg. generál V., 23.
Dufferin Fred. Blackwood lord, angl. diplomat, II., 118.
Duchcov V., 121.
Dumba Konstantin Theodor baron, rak. vyslanec v Bělehradě, V., 138.
Dumont Albert, archeolog, II., 73.
Dunaj I., 209, 219, 222, 224—226, 228, 235, 236; II., 89, 90, 179, 183, 193; V., 124, 148, 166, 170, 210.
Dunajewski Julian, hrabě, rak. ministr financí, III., 166, 171.
Dunis v Srbsku I., 215.
Dunkerque V., 23.
Dupuis, franc. kolon. agent, II., 156.
Dupuy Jean Charles, franc. politik, II., 294; IV., 17, 18, 143, 144, 262; VI., 62.

Durban v Natalu III., 132; IV., 52.
D'Urban Benjamin, angl. guvernér, I., 94.
Durham John George, angl. státník, I., 75—77, 82, 88.
Dürich Josef, český politik, V., 291.
Durnovo Petr Nik., ruský ministr, III., 70, 74; V., 7, 8, 11, 293; VI., 129, 303.
Duruy Viktor, franc. historik a státník, II., 73.
Duruy, franc. kapitán, přidělenec v Bruselu, VI., 119.
Duveyrier Henri, franc. cestovatel, II., 131.
Dyč Viktor, český spisovatel, V., 220.
Džungarie I., 123, 231; II., 156.
Džalfa V., 296.
Džanet oasa VI., 101.
Džavid bey (paša), mladotur. státník, V., 253, 256, 257, 260; VI., 136, 300.
Dželad Eddin Mahmud, turecký princ, V., 186.
Džibuti II., 222; III., 16, 121, 143 až 145; IV., 18.
Ebenhoch Alfred, rakouský ministr, V., 121.
Eckardstein Hermann sv. p., něm. diplomat III., 199; IV., 103, 109, 110.
Eckartsau u Vídne V., 212.
Ecuador I., 63, 64, 66.
Éčmiadzin v Armenii, III., 114; IV., 175.
Edhem paša, turecký generál, III., 181.
Edl Theodor, rakouský konsul, VI., 172.
Edinburgh V., 63.
Eduard VII., král anglický, II., 246; IV., 87, 88, 94, 96, 103, 107, 108, 112, 113, 118, 143, 155, 216, 217, 220, 230, 231, 253, 259, 263, 270; V., 19, 29, 45, 46, 51, 60, 62, 64, 83—89, 94, 96, 98—102, 171—173, 190, 196, 208, 213, 217, 222, 233, 241, 246, 294, 298; VI., 15, 33—35, 69, 109, 114, 261.
Egypt I., 90, 101, 102, 109, 116, 127, 199, 204, 223, 231, 232; II., 76, 104, 108—119, 121—124, 127, 128, 133, 139, 141, 149, 150, 158, 168, 171, 172, 175, 176, 200, 208, 213, 249; III., 13, 14, 16, 18, 36, 40, 43;

101, 109, 112, 119, 120, 122, 130, 138, 142, 149, 150—153, 197, 206, 208; IV., 5—9, 11, 18—22, 36, 42, 101, 125, 152, 153, 156, 214—216, 218, 219, 221; V., 61, 142, 167; VI., 29, 95, 245.
Eiffel Alexander, inženýr, II., 294.
Ein Gustav, český novinář, IV., 183.
Eisenach II., 10.
Elassona v Thessalii VI., 158.
El Azar, universita v Kahyře, II., 112.
Elgin J. Br. lord, guvernér kanadský, I., 77.
El Ksar v Marokku VI., 46.
Elliott Henry, angl. vyslanec v Cařihradě, I., 213.
Ellis Island u Nového Yorku III., 212.
El Obeid na Nilu II., 121, 122.
Emerson Ralph Waldo, amer. spisovatel, I., 30.
Emin paša (Ed. Schnitzer) II., 123, 273.
Emma Battenberská, královna španělská, V., 84.
Enos při Egejském moři VI., 186, 199, 204, 234.
Enver bey (paša), mladotur. důstojník, min. vojenství, V., 188, 251; VI., 101, 106, 155, 187, 194, 198, 230, 234, 252, 300.
Epiros I., 223, 229, 236; II., 34, 56; III., 160, 163, 181; VI., 138, 156, 158, 330, 341.
Epsom v Anglii IV., 10.
Equatorie II., 120, 122, 123, 128, 131, 273; III., 43.
Erfurt IV., 270.
Ergheň, řeka, VI., 157, 158.
Ericsson John, švédský vynálezce, I., 49.
Erie, jezero, I., 22, 23.
Eritrejská kolonie I., 287; III., 144, 148.
Ervaňský chanát I., 106; III., 113.
Ernroth Kazimír, ruský generál, II., 183, 220.
Ervěnice V., 121.
Erzberger Matyáš, něm. politik, V., 33.
Erzerum I., 224, 227; III., 113; V., 251; VI., 301.
Esher Reginald Baliol viscount of, angl. státník, V., 21, 47, 93.
Essad paša Toprani, turecký generál, albánský ministr, VI., 201, 235, 239, 330, 342

Essen III., 50; IV., 52.
Estella v sev. Španělsku I., 184.
Esterházy Pavel, hrabě, odb. přednosta v min. zahr., V., 161.
Esterhazy Walsin, franc. důstojník, IV., 14—16.
Estournelles de Constant Jean d', franc. senátor, VI., 214.
Etienne Eugène, franc. ministr války, V., 35; VI., 209, 210, 299.
Eufkrat I., 115; III., 113, 207; IV., 124; V., 295, 296; VI., 276, 301.
Eugen Savojský, princ II., 32.
Eugen, arcivévoda rakouský, VI., 195.
Eugénie de Montijo, choť Napoleona III., I., 185; V., 110.
Eulenburg Filip hrabě (kníže), něm. vyslanec ve Vídni, II., 244, 269; III., 61, 63, 177, 178, 186; IV., 188 až 192; V., 215.
Eulenburg Botho, hrabě, předseda pruské vlády, III., 61.
Ewart, angl. generál, VI., 361.
Eydoux, šef franc. vojen. mise v Řecku, VI., 160.
Faber Walter Vavasour, kapitán, člen angl. sněmovny, VI., 67.
Fabiovci londýnští II., 252; IV., 54, 91.
Fabre Luce A., francouzský publicista, VI., 115.
Fabri Fridrich, něm. misijní inspektor, II., 138.
Fabricius Julius, rak. plukovník, V., 114.
Fadějev Rostislav Andrejevič, ruský generál, I., 172.
Fahreddin bej, turecký diplomat, VI., 105.
Faidherbe Louis, franc. kolon. důstojník, I., 92; II., 126.
Falk Adalbert, pruský ministr, I., 159; II., 16, 17.
Falkenhayn Erich von, něm. ministr války, VI., 297.
Falkenhayn Jul., hrabě, rakouský ministr, IV., 186.
Fallières Armand, president rep. franc., V., 42, 103, 199; VI., 114, 208.
Farragut David Glasgow, admirál, I., 50.
Farsalos v Thessalii III., 181.
Fašoda na Nilu III., 43, 151; IV., 7 až 11, 18—20, 34, 37, 41, 47, 101, 151, 152, 155, 166.

Faure Felix, franc. president, III., 98, 156, 185; IV., 13, 144.
Favier, franc. misionář, IV., 70.
Fay Sidney B., amer. historik, VI., 115.
Federzoni Luigi, ital. nacionalista, VI., 87.
Fedorov M. M., ruský žurnalista, V., 180.
Fejérváry baron Géza, min. předseda uh., V., 110, 111, 114, 115, 123, 131, 133.
Ferdinand VII., král španělský, I., 15 až 17, 60.
Ferdinand II., král neapolský, V., 149.
Ferdinand Koburg-Kohary, kníže (cář) bulharský, II., 220, 221, 224, 230; III., 63, 156, 157; V., 140, 198, 200, 206, 207, 210, 212, 230, 231, 256, 277, 278, 291; VI., 127, 128, 134, 147, 150, 154, 157, 161, 162, 174, 198, 223—227, 230—233, 242, 347, 369.
Ferdinand, nástupník rumunský, VI., 334, 344.
Ferdinand Bourbon-Montpensier, princ, VI., 235.
Fergansko I., 200.
Ferid paša Vlora, velkovezír turecký, V., 188, 252.
Fernando Po, ostrov, IV., 219.
Ferry Jules, franc. státník, II., 68, 72, 74, 76, 81, 82, 127, 134, 135, 144, 152, 157—163, 200, 201, 230, 279; III., 45; V., 43.
Feth Ali, šah perský, I., 106.
Fethi paša, turecký generál, VI., 158.
Fez v Marokku IV., 104, 154, 524, 255, 262—264; V., 29, 36, 104, 105; VI., 44—49, 64, 65, 91.
Ficke Karel, něm. agent v Marokku, VI., 65.
Fičev Ivan, šef bulh. gen. štábu, VI., 132, 157, 161.
Fidžijské ostrovy I., 90; II., 137.
Fiedler František Dr., český politik V., 121, 219, 220.
Field Marshal, chicagský boháč, I., 26.
Filadelfia I., 12, 22.
Filipescu Nicolas, rumunský ministr, VI., 333.
Filipíny I., 129, 139; III., 228, 231 až 236; IV., 10, 47, 68, 74, 244; V., 76; VI., 291.

Finsko III., 71; IV., 175, 176, 239, 241, 244, 249; V., 9, 68; VI., 219.
Finský záliv V., 88.
Firket na Nilu IV., 5.
Firmilian, archimandrita v Skoplji, III., 180.
Firth, angl. žurnalista, V., 213.
Firth-of-Forth, zátoka, IV., 130.
Fisher John Arbuthnot, první lord admirality, IV., 30, 259; V., 21, 48, 49, 52, 93, 94, 95, 99; VI., 16, 80.
Fischer Theobald, něm. geograf, IV., 112.
Flandry V., 38.
Flatters Paul, franc. kolon. důstojník, II., 126.
Fletcher, amer. admirál, VI., 293.
Floquet Ch. Th., franc. politik, II., 74, 99, 160, 281, 294.
Florencie I., 177; VI., 88.
Florida I., 16, 17, 45, 70; III., 229, 231.
Flourens Leopold Emil, franc. státník II., 210, 211.
Florow Ludvík sv. p., rakouský diplomat, VI., 190, 327, 341, 348.
Foch Ferdinand, franc. generál, VI., 215.
Fokien, čínský přístav, III., 195.
Fonseca Hermes da, brasílský prezident, VI., 37.
Fonseca, záliv, VI., 286.
Forckenbeck Max von, něm. politik II., 19.
Forgách de Ghymes Jan, hrabě, rak. vyslanec v Bělehradě, V., 164, 184, 228, 234, 236, 271, 272, 276, 282; VI., 165, 190, 327.
Forli v Itálii VI., 105.
Formosa I., 128; II., 159; III., 88, 93, 94; IV., 68, 244.
Forster William Edward, angl. imperialista, II., 177; III., 28, 36.
Forstner von, pruský poručík, VI., 297, 298.
Fořt Josef Dr., český politik, V., 116, 122.
Fortis Alessandro, ital. státník V., 224; VI., 83.
Foundland Nový I., 73, 78—80; IV., 19, 95, 101, 153, 214.
Fournol Étienne, franc. slavista, VI., 321.

France Anatole, franc. spisovatel, VI., 213.
Francev Vladimír, ruský učenec, V., 183.
Francia J. Rodrigo, despota paraguayský, I., 64.
Franchi Alessandro, kardinál, II., 16.
Francjo Joao, portugalský státník, VI., 71.
Frank Josef Dr., chorvatský politik, III., 175; V., 125, 132—134, 159, 202, 245, 276; VI., 146.
Frank Ludwig Dr., něm. socialista, VI., 213.
Frankfurt n. M. I., 153; II., 7, 61, 138; III., 55; V., 68.
Frankfurt nad Odrou II., 246.
František Ferdinand d'Este, arcivévoda, III., 177; IV., 198; V., 111, 115, 148—156, 159, 193, 221, 233, 234, 237, 255, 264, 276, 278, 281; VI., 87, 97—100, 107, 143—146, 164, 171—174, 189, 190, 195, 196, 202, 233, 238, 240, 315, 318—322, 324, 326, 332, 333, 339—341, 345 až 352, 363, 364, 367—372.
František Josef I., císař rakouský, I., 162, 164, 165, 167, 175, 208, 209, 214, 217; II., 31, 38, 42, 43, 46, 57, 67, 83, 94, 172, 179, 189, 196, 198, 212, 219, 226, 236, 250, 265, 268; III., 39, 63, 157, 172, 173, 175 až 179; IV., 28, 34, 49, 87, 160, 186, 189—193, 199—202, 207, 229, 235; V., 32, 100, 101, 102, 109, 110, 114, 118, 121, 131, 133, 138, 142, 150, 155, 159, 169, 192, 196, 198—200, 206, 208, 211—214, 221—225, 233, 275, 282; VI., 97—102, 107, 108, 139—146, 163, 165, 189, 192, 193, 195, 196, 201, 236, 239—241, 315, 318, 319, 325, 335, 346—350, 369.
Františkovy Lázně II., 186.
Frazer, řeka v Kanadě, I., 80.
Frederiks Vladimír Bor., baron, ministr dvora císařského, V., 293.
Freemantle v Australii I., 85.
French John sir, angl. generál, IV., 57; V., 90, 99; VI., 361.
Frère H. E. Bartle sir, angl. guvernér v Jižní Africe, II., 106, 127.
Frey Eduard sir, angl. právník, V., 55.
Freycinet Charles, franc. státník, II., 74, 81, 114, 115, 119, 125, 127, 201

až 203, 207, 283, 284, 290, 291, 293; IV., 221.
Freytag Gustav, něm. spisovatel, II., 234.
Frič J. V., I., 168.
Friedjung Jindřich, rak. historik, V., 194, 214, 235, 242, 243, 245, 272 až 274, 276; VI., 146, 172.
Fridrich III., císař německý, I., 165; II., 13, 184, 197, 233—236, 239, 240, 246, 247; V., 149.
Fridrich Vilém III., král pruský, VI., 211.
Fridrich Vilém IV., král pruský, II., 233, 237, 241, 242, 264.
Fridrich Karel, princ pruský, II., 246.
Friedrichshof V., 45, 51, 100.
Friedrichsruhe I., 152; II., 224, 297, 300; III., 58, 102, 207.
Frobenius Hermann, pruský podplukovník, VI., 211.
Frohsdorf u Vídně I., 179, 182.
Froude James Anthony, angl. spisovatel, II., 105; III., 28.
Frydmann, všenněmecký publicista, VI., 111.
Frelia v Epiru VI., 236.
Fu-čeu v Číně II., 159.
Fuchs Viktor Dr., rak. politik, IV., 185.
Fukien v Číně IV., 68.
Fulton Robert, vynálezce, I., 22.
Funder Heinrich Dr., vídeň. publicista, V., 154, 272, 273.
Fürstenberg Karel, princ, rak. vyslanec v Bukurešti, VI., 222, 224.
Fusan v Korei III., 88, 195.
Fusinato Guido, ital. poslanec, VI., 105.
Gabonské pobřeží II., 126, 133; VI., 49, 53.
Gacimović Vladimír, bosenský vlastenec, VI., 366—368.
Gaíta V., 85; VI., 94.
Gagarin, kniže, V., 7.
Gaj Ljudevit, zakladatel illyrismu, V., 130.
Galata I., 201.
Galliano, ital. generál, III., 146.
Galliéri Josef Simon, franc. kolon. důstojník, II., 126.
Galliffet Gaston Alexander de, generál, II., 245; IV., 145, 146, 148.
Gallipolský poloostrov I., 225, 228; VI., 186, 187, 198.

Galster Karel, něm. viceadmirál, V., 49.
Gambetta Léon, franc. státník, I., 180; II., 68—70, 74, 76, 81, 113, 114, 116, 119, 161, 177, 202; IV., 144, 147, 264.
Gambie I., 92; II., 128, 133.
Ganges I., 111, 118.
Gapon Georgij, ruský kněz revolucionář, IV., 170, 240, 241.
Gardské jezero VI., 88.
Garibaldi Josef II., 79, 87; III., 147, 162; IV., 25.
Garibaldi Ricciotti, syn předchozího, VI., 93.
Garnier Francis, cestovatel, I., 143; II., 157.
Garrison William Lloyd, amer. abolitionista, I., 36, 37.
Garwin James Louis, angl. publicista, VI., 80.
Gastýnské lázně I., 166; II., 38—40, 44, 80, 90, 219.
Gatacre William sir, angl. generál, IV., 44.
Gautsch Pavel sv. pán z Frankenthurnu, min. předseda, IV., 186, 187, 194; V., 106, 107, 112—114, 116; VI., 139.
Gauvain Auguste, franc. publicista, V., 220.
Gavril paša (Gabriel Krstjović), guverner rumelský II., 186.
Gdaňsk II., 64.
Gečkinli v Thrákii VI., 157.
Geffcken Jindřich, něm. profesor, II., 247.
Gent I., 15.
Geok Tepe v Turkistánu II., 171.
George Henry, amer. spisovatel, II., 166; III., 219.
Georgie I., 45, 53.
Gerovskij Roman a Aleksěj V., 183; VI., 305.
Geršič Giga, srbský politik, V., 184.
Geršuni, ruský revolucionář, IV., 169.
Gervais Alf., franc. admirál, II., 288.
Gessmann Albert, rak. ministr, V., 121, 148.
Gešov Ivan, bulh. státník, V., 198; VI., 127, 128, 131, 161, 223, 224.
Gettysburg ve Virginii I., 52.
Gevekli VI., 226.
Gibraltar I., 103; II., 77; III., 126;

IV., 104, 154, 215, 221, 254, 259; V., 85; VI., 51, 119.
Gide A., franc. spisovatel, VI., 63.
Giers Nikolaj Karlovič, ruský ministr zahr., II., 93, 94, 99, 100, 184, 186, 187, 199, 203, 217, 223, 230, 270, 280, 290, 291, 299; III., 75, 95.
Giers Michael Nikolajevič, ruský diplomat, vyslanec v Cařihradě, IV., 82; VI., 246, 251, 303, 304.
Giesl Vladimír sv. p., vyslanec v Bělehradě, VI., 327, 328, 370.
Giffen Robert, angl. nár. hospodář, IV., 119.
Giolitti Giovanni, ital. státník, II., 297; III., 147; IV., 158, 163, 164; V., 262, 264; VI., 83—86, 91, 96, 104, 229, 316.
Girard Stephen, amer. rejdář, I., 13.
Giuba, řeka v Somálsku, II., 287.
Gižickij A. S., vůdce ruského Sokolstva, V., 183.
Gjalski Ksaver Šandor, chorv. politik, V., 183.
Gladstone William Ewart I., 7, 48, 135, 190—198, 210, 216, 219, 224, 228, 236; II., 54—56, 87, 104, 107, 108, 113—119, 122—124, 133, 139 až 141, 146, 149, 159, 163—168, 170, 171—178, 185, 197, 213, 234, 275, 298; III., 18—20, 23—26, 35—37, 64, 103, 115, 118, 131, 150, 154, 162, 184; IV., 40, 41, 85, 86; V., 17, 18, 96; VI., 29, 32, 67, 110.
Glabiňski Stanislav, haličský poslanec, V., 178.
Glasgow II., 167; VI., 75.
Glěbovickij (Hlibovicki) Mik. Al., haličský poslanec, V., 179—181, 183.
Gobi poušť VI., 258.
Gobineau Jos. A. de, hrabě, franc. spisovatel, III., 53.
Goblet René, franc. státník, II., 207, 210.
Godeffroy Jan, hamburský obchodník, II., 138.
Goga Oktavián, rumunský dramatik, VI., 334.
Goletta v Tunisu II., 81.
Golovkin, ruský literát, IV., 250.
Goltz Colmar von der, pruský generál v tureckých službách, II., 91; III., 108; V., 253, 256; VI., 160, 247.
Goluchovski Agenor, hrabě, rak. min.

zahrán., III., 128, 141, 143, 162, 177—180, 185, 223; IV., 27, 160, 190, 192, 202, 204, 206, 229; V., 32, 111, 144, 145, 147, 160, 161, 166, 246, 266; VI., 98.
Gompers Samuel, amer. socialista, III., 218; VI., 289.
Gorčakov Alexander Mich., ruský kancléř, I., 122, 172, 173, 174, 188, 189, 209, 210, 212, 218, 231, 232, 233; II., 31, 36—38, 50, 74, 93, 199; V., 88.
Goremykin Ivan L., ruský minist. předseda, IV., 173; V., 65, 66, 68; VI., 303.
Gordon Charles George, angl. generál, I., 139; II., 120—123, 130, 131, 150, 156, 174, 178; III., 149; IV., 6, 7, 9, 41.
Gorkij Maxim, ruský spisovatel, IV., 174.
Görres J. J., něm. spisovatel II., 15.
Gorst Eldon sir, angl. zástupce v Egyptě, IV., 156; VI., 29, 95.
Goschen G. J. lord, angl. státník, IV., 36.
Goschen William Edward sir, angl. vyslanec ve Vídni a Berlíně, V., 208; VI., 25.
Gotha II., 11.
Gotinky III., 52; V., 45.
Gough, angl. brigádník, VI., 361.
Gouraud Henri, franc. plukovník, VI., 65.
Gourmont Rémy de, franc. spisovatel, V., 43.
Graběž Trifko, bosenský student, VI., 368.
Grabski Stanislav, polský profesor, V., 178, 183.
Granada Nová I., 63.
Grant James Aug., angl. cestovatel, II., 109, 131.
Grant Ulysses Simpson, generál, prezident Sp. států, I., 50, 53, 57, 59, 70.
Granville George lord, ministr zahr., II., 113, 140, 149.
Gray, bostonský kapitán, I., 16.
Great Fish River v Jižní Africe I., 92, 94.
Gredeskul A. N., ruský historik, V., 288.
Greenwich II., 144.

Greindl Jules, baron, belgický vyslanec v Berlíně, V., 24, 85.
Grévy Jules, prezident republiky franc., II., 68, 70, 72, 99, 202, 210, 211, 230, 280.
Grey Edward sir, angl. min. zahr., III., 35, 41, 150; IV., 10, 89, 218, 220; V., 16, 19, 21, 22, 52, 63, 74, 75, 81, 86, 94, 97, 98, 101, 102, 168, 171, 190, 209, 210, 222, 239, 241, 243; VI., 16, 25, 35, 50—52, 67—69, 71, 74—81, 104, 120—122, 160, 161, 165, 179—187, 192, 197—199, 203, 204, 250, 274, 275, 312, 313, 354, 358—362.
Grey Henry George earl, angl. státník, I., 77, 84, 89, 96.
Grierson James Moncrieff sir, angl. generál, V., 21, 22.
Griffith Arthur, irský státník, V., 15.
Gringmuth, V. A., ruský novinář, IV., 172.
Grippenberg, ruský generál, IV., 238.
Griquoové v Jižní Africe, I., 95, 97; II., 104, 275.
Grodno VI., 113.
Grocholski Jos. Kazimír, polský politik, ministr rak., I., 163.
Grónsko I., 9.
Grottger Artur, polský malíř, V., 175.
Grosz-Lichterfeld III., 50.
Grumbkow-paša Viktor Karel, něm. generál v tureckých službách, III., 181.
Grünwald Bela, uher. nacional., III., 175.
Gruzínsko I., 106; IV., 239; V., 73.
Guadeloupe ostrov I., 68.
Guadehupe Hidalgo I., 39.
Guam ostrov III., 236.
Guantanamo, přístav na Cubě, III., 236.
Guatemala I., 63, 64; VI., 282.
Gučkov Alexander Iv., ruský politik, IV., 248; V., 8, 69, 179, 181, 287, 288; VI., 129, 303.
Guesde Jules, franc. socialista, II., 292; IV., 13, 146; V., 41; VI., 42.
Guinea Nová II., 137, 140, 142, 148, 151, 174; III., 33, 40; IV., 22.
Guinea španělská VI., 54, 57.
Guinejský záliv I., 92; II., 142, 276; III., 14; VI., 274.
Gulistan I., 106.

Günzburg Jacques, ruský bankéř, II., 183.
Gurko Josef Vlad., ruský generál, I., 225, 227.
Gurkové v Indii, I., 110.
Gusinja na Černé Hoře II., 34, 56.
Gutschmid, baron, něm. vyslanec v Japonsku, III., 99.
Guyana I., 67; III., 226; IV., 14, 131.
Gwinner Artur, ředitel Německé banky, IV., 124; VI., 275.
Haag IV., 24, 28—34, 101, 113, 119, 136, 156; V., 35, 50, 52—60, 78, 86, 89, 90, 158, 186, 232; VI., 13, 17, 101, 284.
Haakon VII., král norský, IV., 270.
Habeš II., 109, 120, 124, 127, 222, 287, 297; III., 13, 16, 18, 43, 121, 141, 143, 145, 148, 151, 153, 185; IV., 7, 18, 157; VI., 83, 89, 95.
Habiballáh, emir afganský, IV., 99, 231; V., 79, 82.
Habietinek Karel, rak. ministr, I., 163.
Hahnke Wilhelm von, pruský generál, šéf vojen. kabinetu, II., 264.
Haidar-Paša přístav II., 251; III., 111, 112.
Haiifa III., III; VI., 301.
Haiti I., 68, 69; VI., 283.
Hajdudorog, biskupství, VI., 173, 324.
Hajn Antonín, český politik, V., 220.
Hakki-bey (paša) Ismail, mladoturecký generál, V., 251, 253; VI., 91, 92, 94, 275.
Hal W. B., americký žurnalista, V., 217.
Haldane Richard Burdon viscount, angl. min. vojenství, IV., 89; V., 16, 22, 45, 47, 92, 93, 96, 97, 102, 103, 295; VI., 9, 55, 66, 75—79, 106, 111, 119, 183, 184, 212, 216, 273.
Haleb III., 159, 161; IV., 124; V., 295.
Halič I., 163, 166, 171, 174; II., 92, 102, 216, 226; III., 165, 166; IV., 175, 191, 196, 197, 199, 229; V., 117, 122, 153, 177—179, 184, 266, 280; VI., 98, 170, 192—199, 304, 305, 322, 351.
Halifax I., 78; III., 33; IV., 94.
Hamburk I., 67; II., 138, 251; III., 51, 124, 186; IV., 121; V., 99.
Hamilton George lord, angl. státník, II., 249; IV., 130.

Hamilton John, angl. generál, IV., 88.
Hammerstein Vilém sv. p., vydavatel „Kreuzzeitungu“, II., 237.
Hanjang VI., 267.
Hankeu III., 79, 192; IV., 68; VI., 267.
Hanna Mark, amer. politik, III., 223; IV., 134.
Hannover IV., 11; VI., 206.
Hanoi v Číně II., 156—158.
Hanotaux Gabriel, franc. státník, III., 44, 150, 157, 202, 204; IV., 8, 151, 221; VI., 53.
Harcourt William Vernon sir, angl. státník, III., 24, 150, 199; IV., 35, 41, 89.
Harden Maxmilian, něm. publicista, V., 33, 215; VI., 47, 59.
Hardie Keir, angl. socialista, II., 252; III., 23, 104; V., 171.
Hardinge Charles sir, podsekr. angl. min. zahr., indický místokráľ, V., 64, 98, 99, 100, 101, 172; VI., 35, 279.
Harmsworth Alfred Charles (lord Northcliffe), angl. novinář, III., 141; IV., 10, 120; V., 45—47; VI., 80.
Harrar II., 109; III., 16, 121, 144, 145.
Harrimann E. H., americký finančník, III., 216; VI., 256, 285.
Harris Townsend, amer. konsul v Japonsku, I., 147.
Harris W., angl. žurnalista, IV., 104.
Harrison Benjamin, prezident Spoj. států, III., 220, 221, 225.
Hart Robert, říšský správce cel v Číně, I., 140; II., 159; III., 79, 195.
Hartmann, ruský nihilista, II., 51.
Hartwig Nik. Henrikovič, ruský vysl. v Bělehradě, V., 297; VI., 131, 133, 135, 169—171, 188, 201, 223, 225, 329, 369.
Hassan-Fehmi bej, turecký publicista, V., 250.
Hassan Riza bej, turecký plukovník, velitel Skadaru, VI., 182, 210.
Hasse Arnošt, všenněmecký předák, III., 56; IV., 46; V., 32, 59; VI., 109.
Hatzfeldt-Wildenburg Pavel hrabě, něm. velvyslanec v Londýně, II., 214, 225; III., 121, 122, 138, 139, 143, 199, 203; IV., 103, 105, 110, 111.

Haucke Julie hraběnka, choť prince Alexandra Hesenského, II., 180.
Hauran V., 259; VI., 156.
Havajské ostrovy I., 90; III., 224 až 227, 234, 236; IV., 68; V., 76.
Havana I., 69; III., 230; VI., 283.
Havlíček Karel Borovský V., 175.
Havre VI., 117.
Hay John, státní sekretář Spoj. států, IV., 68, 132, 134, 136; V., 51, 55; VI., 291.
Hayashi Gonsuke baron, japon. státník, III., 99; IV., 109, 111, 139, 140.
Hayes Rutherford, president Spoj. států, I., 58; III., 210.
Haymerle Heinrich Karel, baron, rak. min. zahr., II., 45, 53, 83, 85.
Hazed v Turkistánu I., 122.
Hebridy Nové III., 13; IV., 19, 153, 214.
Hedin Sven, švédský cestov., VI., 219.
Headžáz III., 111; IV., 124; V., 61, 258; VI., 301.
Heeringen Josias von, pruský ministr války, VI., 72.
Heidelberk V., 108.
Helena, princezna černohorská, královna italská, III., 157; IV., 159.
Helena velkokněžna, dcera krále Petra Srbského, VI., 310.
Helfferich Karel, ředitel Německé banky, VI., 275, 301.
Helgoland II., 140, 277; III., 55; VI., 17.
Heller Servác, redaktor Nár. Listů, VI., 320.
Helmholtz Hermann, něm. učenec, II., 234.
Helsinki V., 9.
Henckel-Donnersmarck Quido hrabě (kníže) II., 76; IV., 264.
Henle, něm. misionář, III., 193.
Henley William Ernest, angl. básník, IV., 55.
Henry, franc. plukovník, IV., 16.
Henry René, franc. spisovatel, IV., 202.
Hepburn, W. P., amer. státník, VI., 284.
Herakleia VI., 245, 301.
Heraklius II., král gruzinský, I., 106.
Herat I., 115, 119, 196, 199; II., 169, 170, 172; IV., 99.
Herbette Jules, franc. diplomat, II., 200; III., 152.

Herbst Eduard, rak. ministr, II., 43.
Hercegovina I., 201, 207—210, 214 až 216, 219, 223, 229—232, 234, 235; II., 32—35, 42, 43, 53, 62 až 66, 82, 93, 188, 191; III., 179, 180; V., 105, 126—129, 131, 133, 135, 136, 139, 163, 169, 174, 191 až 193, 195, 197—204, 212, 218, 221, 226, 227, 229, 233, 239, 245, 253, 291; VI., 172, 296. Viz též Bosna.
Hercen Alexander, ruský buditel, II., 25; V., 288.
Herre Paul, něm. historik, IV., 115; VI., 10.
Herrerové v Jihozáp. Africe II., 139; V., 34.
Hertzog James Barry, jihoafrický politik, VI., 27.
Hervé Gustave, franc. publicista, V., 41; VI., 42.
Herz Cornelius, finančník, II., 294; IV., 15.
Herzenstein M., ruský politik, V., 67, 68.
Heydebrand Arnošt von Lasa, vůdce pruských konservativců, VI., 20, 58.
Heyden Petr hrabě, ruský liberál, IV., 174, 248; V., 8, 69.
Highcliffe Castle V., 90, 213.
Hicks paša William, anglo-egypt. důstojník, II., 122.
Hicks Beach Michael Edward earl, kancléř pokladu, III., 141; IV., 10, 127.
Hien-Fong, čínský císař, I., 139.
Hilmi Husein paša, gen. guvernér maked., velký vezír, IV., 204, 207; V., 145, 187, 189, 229, 251—253.
Hill J., amer. milionář, III., 216.
Himalaje I., 123, 127; IV., 98, 99.
Hinković Hinko Dr., chorvatský politik, V., 271.
Hinzpeter G., vychovatel Viléma II., II., 235, 258.
Hirošima III., 91, 93.
Hirson v severní Francii VI., 117.
Hitrovo, ruský gen. konsul v Bulharsku, II., 183.
Hitze Franz, něm. poslanec, II., 256.
Hlůnka Andrej, slovenský vlastenec, V., 123.
Hobhouse Emily, angl. filantropka, IV., 89.
Hödel Max, něm. anarchista, II., 14.

Hodža Milan, slovenský politik, V., 123, 154.
Hoffmannsthal Hugo von, něm. spisovatel, V., 147.
Hofmayer Jan Hendrik, jihoafrický státník, II., 107; III., 31, 131, 139.
z Hohenbergu kněžna (vévodkyně), Zofie Chotková, choť Františka Ferdinanda, IV., 198; V., 149; VI., 147, 232, 372.
Hohenblum Alfred Simitsch von, rakouský agrárník, V., 270.
Hohenfinow, statek Bethmanna - Hollwega, VI., 23.
Hohenlohe - Schillingsfürst Chlodwig, kníže, něm. kancléř, I., 188; II., 75; III., 61, 62, 142, 187, 192; IV., 105; V., 215.
Hohenlohe - Schillingsfürst Gottfried, princ, podplukovník gen. štábu, VI., 192, 193, 196.
Hohenlohe-Schillingsfürst Konrád princ, rak. minist. předseda, místopředseda v Terstu, V., 116; VI., 236, 237.
Hohenwarth Karel Zikm., min. předseda, I., 163, 165—167, 174; II., 40; IV., 192; V., 115.
Hochenburger Viktor von, rak. min. spravedlnosti, VI., 139.
Holandsko I., 67, 92, 108, 111—113, 129, 144, 146, 147, 152; II., 124; III., 31, 54, 56, 136; IV., 37—40, 45, 46, 56, 59; V., 90; VI., 38, 77, 111.
Holeček Josef, český spisovatel, V., 175.
Hollmann Friedrich, něm. admirál, III., 139, 188, 189.
Hollo Ludvík, maďarský politik, V., 280, 281.
Holstein Friedrich von, německý diplomat, II., 244, 269, 270; III., 38, 62, 76, 96, 97, 122, 125, 138, 152, 186, 200, 204; IV., 105—108, 110, 111, 114, 115, 141, 217, 233, 252, 253, 255, 262, 270, 271; V., 27, 28, 33, 36, 83, 87, 103, 215; VI., 22, 35, 80.
Holštýnsko II., 62, 116; IV., 263.
Homburg IV., 112.
Homs v Tripolsku VI., 94, 106.
Honan v Číně, IV., 70.
Honduras I., 64, 67; VI., 283, 286.
Hongkong I., 133, 134, 137; III., 79, 94, 192, 195, 231; IV., 66, 74; VI., 259, 262.

Hong Siu-Tsuan, vůdce taipingů, I., 138.
Hornův mys I., 48.
Hoskier, bankéř v Paříži, II., 248.
Hottentoti I., 93, 95; III., 41; V., 34, 89.
House Edward M., americký plukovník, VI., 288, 290, 354—357, 360, 363.
Hoyos Alexander hrabě, šéf kabinetu min. zahr., VI., 10, 190, 327.
Hradec Králové I., 158; II., 19, 36, 234, 241.
Hradec Štýrský IV., 186; VI., 315.
Hribar Ivan Dr., slovinský politik, V., 180, 181, 183.
Hribarová Olga, II., 93.
Hruševskij Michajlo, ukrajinský dějepisec, V., 71, 181, 184.
Hsüan-Tong, čínský následník, VI., 204, 267, 268.
Hudson Bay Company I., 17, 74, 79, 80.
Hué v Annamu, II., 157, 158, 163.
Huerta Victoriano, mexický president, VI., 292, 293.
Hughes, angl. průmyslník v Rusku, IV., 166.
Hugo Viktor, francouzský básník, IV., 162.
Huguet, franc. vojen. přidělenec v Londýně, V., 21, 22.
Hu-Kuang, provincie čínská, III., 79; IV., 63.
Hull v Anglii, IV., 233.
Hunho řeka, IV., 238, 242.
Hupei, čínská provincie, VI., 267.
Hurban-Vajanský Svetozar, sloven. spisovatel, V., 292.
Hussarek Max von Heinlein, rak. ministr školství, VI., 142.
Hyndman H. M., angl. socialista, II., 252; V., 17, 271.
Châlons sur Marne III., 155.
Chamberlain Josef, angl. státník, II., 54, 166, 168, 177, 178, 250; III., 24, 103, 104, 135—137, 141, 150, 198—202, 204, 205; IV., 10, 19, 21, 22, 24, 33, 35, 36—42, 44, 49—51, 85, 89—91, 95, 98, 102, 103, 105, 106, 108, 112—115, 125, 127, 131, 133, 134, 139, 141, 143, 152, 154; V., 15—18, 20, 46, 185; VI., 50.

Chamberlain Austin, syn předchozího, angl. státník, IV., 130.
Chamberlain Houston Stewart, něm. spisovatel, III., 53.
Chambord hrabě, Jindřich Bourbonský, nápadník franc. trůnu, I., 179, 182; II., 159.
Chan-kin v Persii, V., 79, 299.
Charbin III., 195; IV., 211; VI., 256.
Charkov II., 29, 52; IV., 168; V., 10, 11.
Charleston I., 31, 45, 46.
Charmatz Richard, vídeňský publicista, V., 152.
Chartum I., 91; II., 108, 121—123, 174; III., 145, 149; IV., 6, 8, 18, 45.
Charvátsko I., 167, 207; III., 19, 175, 176; IV., 197, 200, 201; V., 115, 124, 125, 130—134, 136, 157, 180, 183, 202, 203, 218, 221, 271, 274, 276, 281; VI., 143—146, 163, 171, 323—325.
Chatsworth zámek, IV., 103.
Cheb IV., 193; V., 122.
Chelmsko V., 289.
Chéradame André, franc. publicista, IV., 201; VI., 61.
Cherbourg II., 76; III., 156; IV., 151.
Chesney Charles, angl. spisovatel, I., 153; IV., 124.
Chicago I., 26, 43; II., 253; III., 124, 211, 213, 219, 222, 223; VI., 285, 287.
Chiesa, ital. poslanec, VI., 236.
Chile I., 64, 66; VI., 293.
Chilkov Mich. Ivan, kníže, ruský ministr drah, IV., 227.
Chios VI., 103, 235, 337, 338.
Chiva I., 121, 196.
Chlopy v Haliči, IV., 199; V., 107.
Chlumetzky Leopold sv.p., rak. politik, V., 154, 273.
Choďskij L. Vlad., ruský národohospodářský spisovatel, II., 22.
Chodyňka u Moskvy, III., 155.
Chomjakov Nikolaj Aleks., ruský politik, V., 179, 181, 288.
Christiani baron, franc. monarchista, IV., 144, 145.
Churchill Randolph Spencer lord, angl. politik, II., 174, 197.
Churchill Winston Leonard Spencer, angl. ministr námoř., V., 16, 17; VI.,

10, 73 až 78, 119, 212, 278—280, 361, 362.
Idaho III., 212.
Idris šejk, asirský „mahdí“, V., 258; VI., 93.
Ignatěv Nikolaj Pavlovič hrabě, ruský státník, I., 137, 172, 204, 205, 208, 211, 213, 218, 219, 228, 231; II., 37, 61, 94, 95.
Ihansi v Indii, I., 118.
Ili řeka, I., 122; II., 156.
Ilić Danilo, učitel v Sarajevě, VI., 367, 370.
Ildže VI., 372.
Illinois I., 22, 23, 40, 43.
Imbriani Poerio, ital. radikál, III., 147.
Imbros ostrov, VI., 161, 337.
Imperiali di Francavilla Guglielmo marchese, ital. vyslanec v Londýně, VI., 188.
Indiana I., 22, 23.
Indie Přední I., 69, 91, 98, 99, 102, 107, 109—119, 122, 128, 132, 133, 136, 142, 144, 193, 196, 199, 200, 204, 216, 224, 230, 232; II., 49, 82, 110, 147, 169, 170, 172, 177; III., 12, 32, 36, 109, 131, 206, 208, 209, 222; IV., 38, 42, 57, 74, 78, 96—98, 100, 125, 130, 141, 231, 233, 244, 270, 271; V., 17, 61, 78, 79, 81, 92, 96, 167, 295; VI., 28, 29, 35, 270, 279, 258, 266.
Indie Zadní I., 112, 117, 142, 144; II., 158, 176; III., 13.
Indočína II., 76, 139, 152; III., 36, 38; IV., 74.
Iněbolí přístav VI., 301.
Inspruk IV., 164, 197; V., 156; VI., 87.
Indus řeka I., 111, 115, 116.
Iowa I., 26; III., 213.
Irsko I., 20, 21, 86, 191, 193; II., 23, 54, 164—167, 175—178; III., 19, 36, 39, 103, 104, 131, 211; IV., 87, 93, 96; V., 14, 15; VI., 32, 69, 70, 277, 278, 361, 362.
Irving Washington, amer. historik, I., 30.
Isabella II., královna španělská, I., 70, 187.
Isandlwane v Jižní Africe, II., 106.
Isfáhán v Persii, V., 81, 297.
Ischl I., 166; V., 100, 101, 110, 199, 208, 214.

Ismail, egyptský khediv, I., 102; II., 108—111, 120, 121.
Ismail Kjemal bej Vlora, albánský předák, VI., 166, 172, 235, 330.
Ismid v Malé Asii, III., 111, 112; VI., 250.
Istrandža-dagh VI., 156.
Istrie V., 115, 131.
Ito Hirobumi markýz, japon. státník, III., 85, 86, 89; IV., 140; V., 75, 78; VI., 256.
Ivakura Tomomi kníže, japon. státník, III., 85.
Ivangorod, pevnost, VI., 113.
Izmurlian, arménský patriarcha, III., 153.
Izvolckij Alexander Petrovič, ruský min. zahr., V., 54, 60—65, 74, 77, 78, 80, 87, 88, 103, 162, 163, 169 až 174, 182, 192, 194—199, 200, 204, 206—212, 221—223, 225, 230, 231, 234, 235, 238, 240, 241, 256, 261, 262, 268, 269, 293, 294; VI., 49, 56, 62, 100, 114—116, 121, 175, 177 až 179, 209, 249, 255, 311, 332.
Izzet-paša, turecký ministr války, III., 107, 157; VI., 252, 330.
Jackson Andrew, president Spoj. států, I., 29, 34.
Jackson H. sir, angl. viceadmirál, VI., 359.
Jäckh Arnošt, něm. publicista, VI., 243.
Jaffa III., 111; IV., 11; VI., 301.
Jagow Gottlieb von, něm. st. sekretář zahr., VI., 190—193, 218, 219, 228, 238, 241, 251, 274, 280, 295, 335, 338, 339, 353, 359.
Jahja, imam jemenský, V., 258; VI., 92.
Jakub Beg, kašgarský moslem, I., 197; II., 155, 156, 169.
Jakutsk IV., 99.
Jalu, řeka, III., 92; IV., 137, 138, 165, 181, 182, 209, 212, 222.
Jamagata Aritomo, jap. generál, III., 92, 190.
Jamaika I., 68, 69; IV., 127.
Jameson Henry Starr, lékař, důvěrník C. Rhodesův, III., 136—142; IV., 21, 35, 36, 38, 40, 49.
Jan, negus habešský, II., 120, 127; III., 144.
Jan Salvator, rak. arcivévoda, II., 220.

Jang-tse-Kiang I., 123, 139; III., 79, 94, 195; IV., 67, 68, 79; VI., 263, 267.
Jangtsun v severní Číně, IV., 77.
Janina II., 56; III., 179, 181; VI., 149, 156, 158, 159, 182, 198.
Janković Boža, srbský generál, VI., 167.
Janković Milovan, srbský politik, V., 128.
Janov IV., 157, 212.
Janssen Jan, něm. historik, II., 15.
Janušić Jurislav, charv. publicista, V., 275.
Japonsko I., 6, 8, 10, 47, 98, 128, 132, 144—149, 151; II., 154; III., 10, 11, 46, 78, 82—100, 102, 188, 190 až 192, 194, 195, 203, 237; IV., 29, 62, 63, 67—72, 74—78, 80, 82, 83, 108, 109, 111, 130, 136—141, 165, 180—182, 207—213, 218, 222—230, 232, 234, 237—239, 242—246, 248, 250, 251, 259, 267, 268, 271—273; V., 48, 56, 75—79, 85, 88, 147, 213, 217, 266, 287, 300; VI., 79, 183, 255—265, 269—273, 282, 291.
Jarkand II., 155, 156.
Jasy II., 89, 100.
Jaurès Jean, franc. socialista, II., 292, 294; IV., 13, 146, 258, 261; V., 41 až 43, 104; VI., 6, 40, 42, 44, 46, 65, 178, 213.
Java I., 113.
Jeddo I., 145—149.
Jestanović Gligorij, bosenský předák, V., 128, 275; VI., 364.
Jekaterinoslav IV., 165.
Jelačić Josef, bán charvátský, III., 175.
Jelínek Eduard, český spisovatel, V., 175.
Jemen IV., 204; V., 258; VI., 92.
Jen-čü-fu v Číně, III., 193.
Jenidže v Makedonii, VI., 159.
Jerusalem III., 111, 207, 208.
Fezbera Fedor, spisovatel, I., 171.
Jezd v Persii, V., 81.
Jihoafriická republika (viz Transvaal).
Jihoafriická unie VI., 27, 279.
Jindřich Pruský, princ, bratr Viléma II., II., 235; III., 193; IV., 75.
Jindřich Bourbonský (viz Chambord).
Jing-tai, ostrov, IV., 66.
Jireček Josef I., 163.

Jiří V., král anglický, VI., 34, 35, 55, 69, 121, 122, 206, 244, 247, 313, 358, 361—363.
Jiří I., král řecký, II., 188; III., 160, 162; V., 201, 254; VI., 220.
Jiří, princ řecký, syn předchozího, III., 161, 183, 184; V. 201; VI., 233.
Jiří Karadorděvič, princ srbský, V., 143, 165, 205, 222, 244.
Joffre Josef, franc. generál, VI., 112, 118, 209, 216.
Johannesburg v Jižní Africe, III., 132, 136—139; IV., 38, 59.
Johnson Andrew, prezident Spoj. států, I., 54.
Johnston Albert, gen. konfeder. států, I., 49.
Johnston Harry, sir, cestovatel a gen. komisař, II., 148, 276.
Jokohama I., 150; IV., 224; VI., 255.
Jonescu Take, rumunský státník, VI., 46, 174, 188.
Jonské ostrovy I., 103.
Jorga Mikoláš, rumunský historik a státník, V., 271; VI., 331.
Josef I., exarcha bulharský, III., 157.
Jošihito, císař japonský, VI., 273.
Joubert Petr, boerský generál, IV., 43.
Jovanović Jovan M., srbský vyslanec ve Vídni, VI., 371, 372.
Juan Si-kaj, čínský generál, prezident republiky, III., 90; IV., 65, 71; VI., 262—264, 267—271.
Juarez Carlo Benito, mexický prezident, VI., 291.
Juba (Giuba), řeka v Somalsku, III., 144.
Judet Ernest, franc. publicista, VI., 67, 115, 116.
Jugamfo v Korei, IV., 181, 209.
Jukić Luka, studentský spiklenec, VI., 145, 366.
Jungbluth, šéf gen. štábu belgického, VI., 118, 119.
Jung-lu, čínský generál, III., 80; IV., 65, 66.
Juník u Djakové, VI., 136.
Jünnan, provincie v Číně, I., 143; II., 155, 156; III., 79, 101, 196.
Jurjev II., 223.
Justh Gyula de Neczpál, maď. státník, V., 114, 280—282; VI., 142—144.

Kabul I., 116, 119, 199; II., 169, 170; III., 65; V., 79, 81.
Kabylové I., 100; VI., 43.
Kačaník V., 260.
Kadžarská dynastie v Persii I., 115.
Kaffrové I., 94, 95, 97; II., 104.
Kageneck Karel hrabě, pruský major, přidělený ve Vídni, VI., 194.
Kahyra II., 108, 112, 115, 117, 118, 120; III., 17, 40, 43, 149; IV., 21; VI., 247.
Kaiberský průsmyk IV., 38.
Kaiser-Wilhelmsland II., 151.
Kaizl Josef Dr., český politik, ministr, III., 169; IV., 187, 188, 190, 191, 193.
Kalahari poušť II., 130.
Kalamas, řeka, II., 34.
Kaledonie Nová I., 90.
Kalgan I., 137; IV., 77; VI., 266.
Kalifornie I., 17, 38—41, 47, 64, 85, 146; III., 212; IV., 244; V., 76, 85; VI., 291.
Kalina Ant., český politik, V., 119, 220; VI., 141, 321.
Kalinov, bulh. politik, V., 184.
Kalkutta I., 32, 112, 119; II., 170; IV., 97; VI., 266.
Kallay Benjamin šl., říšský min. financí, II., 66; III., 176; V., 126, 129, 131, 135.
Kálnoky Gustav, hrabě, min. zahr., II., 85, 90, 100, 186, 189, 190, 196, 224; III., 39, 72, 146, 177; V., 160.
Kambodža I., 142, 143, 157; III., 13.
Kamčatka I., 104, 147; II., 288; III., 90; IV., 213; V., 77.
Kamerun II., 142, 147, 151, 277; III., 42; VI., 43, 47, 54.
Kamimura Hikonojo, jap. admirál, IV., 224.
Kamo v Střední Africe, IV., 214.
Kanada I., 7, 14, 16, 39, 47, 72—80, 82, 84, 90, 96, 98, 151, 191, 193; II., 105, 106; III., 26, 31—34, 131, 233; IV., 40, 55, 92—96, 126, 127, 131, 136; VI., 18, 27, 28, 36, 278, 279, 282, 286.
Kanárské ostrovy II., 125; VI., 51.
Kandahar II., 170; IV., 56.
Kandia III., 162, 183.
Kanea III., 159—162, 184.
Kanem, afric. sultanát, IV., 20.

Kaněra Josef Dr., správce min. školství, V., 220.
Kang ju-wei, čínský pokrokář, IV., 62 až 66.
Kámia Koloman šl., šéf zpravodaj. kanceláře, VI., 172.
Kanner Jindřich, vídeň. publicista, V., 231; VI., 336.
Kansas I., 42; III., 212, 213.
Kanton I., 16, 32, 69, 129, 131—133, 135, 136; IV., 61, 63, 68; VI., 259, 260.
Kapské Město I., 92, 93, 96; II., 141; III., 132.
Kapsko I., 72, 92, 93, 95—98, 113, 193; II., 105—108, 125, 127, 138 až 141, 146, 147, 150, 175; III., 17, 32, 41, 43, 130—133, 136, 137, 139; IV., 21, 22, 36, 38—40, 43, 56, 59, 92; V., 89; VI., 27.
Kapu Sabla VI., 203.
Kapverdké ostrovy III., 204, 232.
Kara-dagh VI., 157.
Karakozov, ruský nihilista, II., 24.
Kara-Kum, poušť, II., 171.
Karatheodory paša Alex. Iskander, turecký státník, I., 233; III., 160.
Karavelov Petko, bulh. státník, II., 182, 183, 187, 194.
Karel X., král francouzský, I., 179; II., 70.
Karel, princ dánský (viz Haakon VII.).
Karel, arcivévoda rakouský, syn arciv. Otty, VI., 346.
Karel Alexander, velkovévoda sasko-výmarský, II., 267.
Karel Ludvík, arcivévoda rakouský, III., 177; V., 149.
Karel Hohenzollerský, král rumunský, viz Carol.
Karlovice V., 125, 203.
Karlovy Vary V., 103, 194, 195, 204, 207; VI., 350, 351.
Karlsruhe IV., 220, 264.
Karlstad ve Švédsku IV., 270.
Karolina Jižní I., 34, 45, 53.
Karolina Severní I., 46.
Karolinské souostroví II., 152; III., 235; IV., 22; VI., 54.
Károlyi Alois hrabě, rak. diplomat, II., 214.
Károlyi Michal, hrabě, VI., 322.
Karpathos, ostrov, VI., 103.
Karpatská Rus VI., 304, 324.

Kars v Zákavkazsku I., 225, 227, 229, 232; II., 52.
Karun, řeka v Persii, V., 79.
Karthoum lord, viz *Kitchener*,
Kasala v Nubii III., 144, 145, 149, 150; IV., 6.
Kaspická oblast I., 115, 127.
Kasr Said (Bardo) v Tunisu II., 82.
Kasso, ruský ministr školství, V., 284.
Kastoria v Řecku V., 163.
Kašgarsko I., 123, 128, 137, 138, 197, 231; II., 155, 156; VI., 270.
Kašmír I., 115, 116; IV., 37.
Kašperské Hory V., 121.
Kateřina II., císařka ruská, I., 106.
Kathrein Theodor Dr., rak. politik, IV., 185.
Katkov Michajl Nikif., ruský publicista, I., 170; II., 35, 92, 102, 184, 198, 199, 202, 203, 215, 217, 219, 223; III., 65, 172; VI., 308.
Kato Takahira vicomte, jap. státník, IV., 139, 251; VI., 255, 259, 272.
Katsura Taro, kníže, jap. státník, IV., 140; VI., 273.
Kaufman Konstantin Petr., ruský generál, I., 122, 195, 196.
Kaulbars Mikuláš Vasilj., ruský generál, II., 184, 194, 195.
Kavalla VI., 229, 232, 248.
Kavkaz I., 106, 107, 115, 143, 202, 224; II., 170, 173; III., 67, 113 až 118, 208; IV., 100, 113, 165, 170, 172, 175, 240, 241, 247, 249; V., 68, 71, 73, 79.
Kayes v Senegalsku II., 126.
Kaysar Pavel, kolon. feditel něm., III., 139.
Kazaň IV., 171.
Kazanlik I., 227.
Kazvin v Persii IV., 100; V., 297; VI., 68.
Kei River v Jižní Africe I., 94.
Keim August, pruský generál, III., 196; V., 92; VI., 59.
Kelao v Marokku V., 104.
Keller Teodor, hrabě, ruský generál, IV., 224.
Kenia ve vých. Africe II., 148.
Kentucky I., 12, 28, 46.
Kerenskij Alexander Feodorovič, ruský radikál, VI., 303.
Kerman V., 81.

Kerzl Josef Dr., osobní lékař Fran-
tiška Josefa I., V., 155; VI., 140.
Ketteler Kliment, baron, něm. vysla-
nec v Číně, IV., 72, 74, 79, 83.
Key West, amer. arsenál, III., 231.
Khamba Jong v Tibetu IV., 231.
Khevenhüller-Metsch Rudolf, hrabě,
vyslanec v Bělehradě, velvyslanec
v Paříži, II., 191; V., 199.
Khuen Héderváry Karel, hrabě, chorv.
bán, uher. min. předseda, II., 189;
III., 175; IV., 200, 201; V., 107,
125, 126, 131, 274, 281—283; VI.,
56, 142—144.
Kiamil paša, velký vezír, V., 189, 201,
229, 250; VI., 137, 148.
Kiangnan, čínská provincie, III., 79.
Kiangsu, čínská provincie, IV., 70.
Kiao-čeu, záliv, III., 94, 192, 193,
194, 235; VI., 258.
Kidd B., angl. publicista, III., 35.
Kiderlen-Wächter Alfred von, něm.
diplomat, st. tajemník, III., 62; V.,
240, 241, 298, 301; VI., 22, 35, 45
až 52, 54—57, 59, 67, 72, 75, 78,
95, 153, 168, 183, 190, 191.
Kiel II., 291; III., 101, 102, 121, 188;
IV., 121, 123, 220, 230, 231, 253;
V., 35, 49, 172, 217; VI., 17, 48,
228, 244, 360—363.
Kijev II., 28, 29, 263; III., 155; IV.,
175; V. 10.
Kilkie III., 113; VI., 244.
Kilimandžaro II., 148, 272, 275.
Kilkič v Makedonii VI., 229.
Kimberley I., 97; II., 274; III., 130;
IV., 43—45, 56.
Kin-čeu VI., 256.
King, čínský princ, VI., 267.
Kingsley Charles, angl. spisovatel, II.,
252.
Kingstown v Kanadě, VI., 18.
Kioto I., 146—149.
Kipling Rudyard, angl. spisovatel,
III., 28; IV., 21, 45, 55, 91, 120;
VI., 28, 87.
Kirčev VI., 159.
Kirk John, angl. konsul, II., 143.
Kirk-Kilissé VI., 157, 234.
Kirkizové I., 120, 121, 123.
Kissingen II., 16; VI., 47.
Kita v Senegalsku, II., 126.
Kitančev Trajko, maked. komita, III.,
164.

Kitchener Horatió Herbert, lord of
Khartoum, angl. generál, II., 272;
III., 150, 151; IV., 5—11, 19, 21,
35, 56, 59, 81, 88, 89, 94, 117, 133;
V., 82; VI., 28, 95, 119.
Kišeněv IV., 179.
Kjahta I., 131, 137.
Kjellén R., švédský státovědec, VI.,
110.
Klein Frant., rak. min. spravedlnosti,
V., 122.
Klek, záliv, I., 214.
Klementina, kněžna sasko-koburgská,
II., 220.
Klofáč Václav, český politik, V., 119,
180, 219, 291; VI., 321.
Klondyke IV., 131.
Kluž IV., 199.
Knížecí ostrovy u Cařihradu I., 228.
Knoop Gerhard, něm. průmyslník
v Rusku, IV., 166.
Knorr Emil Wilhelm von, něm. admi-
rál, III., 139.
Knox Philander Chase, amer. stát.
sekretář, VI., 256, 286.
Kočani VI., 137, 158, 227, 229.
Kočič Petar, bosen. novinář, VI., 366.
Kočiččina I., 142, 143; II., 157, 158;
III., 13.
Kodaň II., 224, 246, 285, 291; IV.,
231, 232; V., 28, 60, 62, 95.
Kokand I., 121, 122, 195, 197, 200;
II., 155.
Kokoškin, ruský liberál, IV., 179, 250.
Kokovcov Vladimír Nik., ruský min.
předseda, IV., 247; V., 65, 170,
286, 293; VI., 116, 130, 248, 251,
256, 303, 307, 310.
Kolín nad Rýnem IV., 103; V., 98.
Koller Alexander von, generál, místo-
držitel v Čechách, I., 168.
Kolovrat Leopold, hrabě, V., 276.
Kolomyje IV., 197.
Komanudí Kosta, srbský státník, V.,
184.
Komarov Alexander Vis., ruský gene-
rál, II., 172; IV., 181, 193.
Komura Jutaró, hrabě, jap. ministr
zahr., IV., 210, 251, 273.
Konakry, přístav v Africe, IV., 214.
Kondratěnko Roman Isid., ruský ge-
nerál, IV., 224, 237.
Kong, čínský princ, I., 139, 140; IV.,
63.

Kongo, Svobodný stát, II., 122, 129,
130, 132, 133, 135, 136, 141, 143 až
145, 150, 174, 274, 276; III., 15, 42
44, 98, 134, 224; IV., 5, 20; V., 24;
VI., 27, 54, 57, 67, 72, 76, 218, 273,
300.
Kongo Francouzské VI., 43, 47, 49,
53, 54, 57, 59, 64, 91, 110, 274.
Koma v Malé Asii III., 112, 207; IV.,
124; V., 90.
Konopiště VI., 240—242, 320, 341,
345, 346, 348, 349, 358, 362, 369.
Konoy, princ, jap. politik, IV., 67.
Konstantin, princ, následník řecký,
později král Konstantin XII., III.,
163, 182; VI., 158, 159, 220, 336,
337.
Konstantin Alexandrovič, velký kníže
ruský, III., 292.
Korabjev V. V., ruský slavofil, V., 183.
Körber Arnošt, rak. min. předseda,
IV., 194—197, 229; V., 106, 109,
124.
Korča (Koriza) v Albanii, V., 259; VI.,
236, 237, 330, 341.
Kordillery I., 16.
Kordofan II., 121, 122; IV., 16, 18,
20.
Korea I., 123, 132, 137, 144, 145; II.,
173; III., 88—95, 190, 195; IV.,
65, 137, 138, 140, 152, 165, 180 až
182, 207—213, 222, 224, 230, 245,
248, 271, 273; V., 75—78; VI., 255
až 257, 261, 265.
Korfu VI., 16, 236, 337, 339, 341, 342.
Korolenko Vlad. Gel., ruský spisovatel,
IV., 179.
Korošec Ant., slovinský politik, V.,
219.
Korsika II., 213.
Korš Fedor Ad., ruský spisovatel, V.,
181.
Korutany III., 165; IV., 197; V., 159.
Kościeski Josef, hrabě, polský politik,
III., 60.
Kosovo pole IV., 203; V., 166, 172,
260; VI., 93, 136, 149, 372.
Kossuth František, uher. politik, IV.,
199; V., 108, 109, 115, 132, 133,
280, 281; VI., 142, 144.
Kossuth Lajoš, otec předchozího, III.,
176; IV., 25; VI. 128.
Kostrín II., 92.
Koton v záp. Africe, II., 126.

Kotor I., 214; V., 167, 168.
Kovácz, uherský poslanec, VI., 144.
Kovačević Ljubomír, srbský spiso-
vateľ, V., 130.
Kovalevskij Maxim Maximovič, ruský
učenic, IV., 179; V., 179, 181, 288.
Kovno IV., 241; VI., 113.
Kragujevac V., 165.
Krakov I., 174; V., 178, 181, 292.
Královec II., 92; III., 60; VI., 210.
Kramář Karel Dr., III., 169; IV.,
110, 122, 185, 191, 202; V., 106,
118, 119, 123, 129, 175, 176, 178,
180—182, 184, 185, 219, 279, 282,
290; VI., 102, 152, 164, 170, 321,
322.
Kranja, zámek bulh. krále, VI., 226.
Kraňsko III., 165.
Kraslice IV., 193.
Krasnojarsk V., 9.
Krasnovodsk II., 171.
Kratovo VI., 226.
Kraus Karel, vídeň. publicista, V.,
147, 274.
Krek Janez Dr., slovinský politik, V.,
130, 279.
Kreml I., 226; IV., 210, 241.
Kréta I., 202, 215, 223, 229; II., 34,
159—162, 179, 181—184, 188, 206,
207, 209, 228, 229; IV., 126; V.,
191, 195, 201, 210, 254—257; VI.,
123, 124, 133, 154, 199, 204.
Kriege Jan, něm. diplomat, V., 53.
Kristóffy Josef, mad. státník, V., 110
až 112, 114, 116, 154.
Kriva Palanka VI., 227.
Krivolak na Vardaru, VI., 226.
Krivoj Rog v Rusku, IV., 165.
Krivošejn Alex. Vasilj., ruský ministr,
V., 70, 285, 293.
Krobatin Alexander sv. p., rak. mi-
nistr války, VI., 163, 190, 193.
Kroměříž V., 152.
Kronberg V., 45, 100.
Kronštat II., 285, 288; III., 11, 12,
170; IV., 157, 249; V., 10, 68, 74.
Kropotkin Petr Alex., ruský anar-
chista, II., 29, 203, 252, 253, 293.
Krüger Pavel, president transvaalský,
II., 106, 107, 141, 147, 275; III.,
132—137, 139, 140, 142, 178, 197,
203, 227; IV., 11, 21, 33, 36—43,
48, 50, 59, 103, 117, 120; V., 216.
Krügersdorp III., 139.

- Krumirové* v Tunisu II., 82.
Krupenskij Pavel, ruský politik, V., 180, 288.
Krupp Alfred, průmyslník, III., 50; IV., 52.
Kruppovy závody V., 141, 256; VI., 42, 110, 160, 301.
Kruševac I., 218.
Kuangčengtse v Mandžusku, IV., 273; V., 77.
Kübeck Karel Fridrich, baron, II., 94.
Kuejt v Arabii, IV., 100, 126; V., 258, 259; VI., 276.
Kühlmann Richard von, něm. diplomat, IV., 255, 258; VI., 72, 73, 79, 181, 212.
Kuhn-Loeb, bankovní dům, VI., 259.
Kuldža I., 135, 197, 231; II., 156, 158; VI., 257.
Kumanovo VI., 158, 168.
Kum-kale v Dardanellách, VI., 103.
Kura, řeka, I., 106.
Kurdové II., 33; III., 105, 108, 114, 115, 116, 153; VI., 156, 180.
Kurily I., 105; III., 90.
Kurino, hrabě, jap. vyslanec v Petrohradě, IV., 209.
Kuroki Tamesada, hrabě, jap. generál, IV., 212, 222—224, 226.
Kuronsko V., 9.
Kuropatkin Alexej Nikolajevič, ruský min. vojenství, II., 171; IV., 27, 76, 99, 181, 182, 221—227, 237, 242.
Kurská gubernie IV., 247.
Kuš u Heratu IV., 99.
Kvang-hsiu, císař čínský, II., 154; III., 80; IV., 63, 66; VI., 260, 264.
Kvang-čeu-van, přístav, III., 196.
Kvangsi, čínská provincie, III., 79.
Kvantung, poloostrov, III., 101, 195, 199; IV., 137, 182, 222, 223, 225.
Kyrenajka I., 204; II., 112, 137, 214; V., 263; VI., 89—92, 94, 96, 153, 154, 168.
Labouchère Henry, angl. politik, IV., 42.
Lacknau v Indii I., 118.
Lacour-Gayet Georges, franc. historik, VI., 344.
Lado na Nilu III., 43.
Ladysmith v Natalu IV., 43, 45, 56, 57.
Laffert von, major něm. gen. štábu, VI., 242.
La Follette Robert M., amer. státník, VI., 286.
Lagarde Pavel de, něm. filosof, III., 52.
Lagos v zálivu Guinejském, I., 92; II., 150; III., 15.
La Guayara, přístav, IV., 119.
Lamanskij VI. I., ruský slavista, I., 171; V., 181.
La Martinique, ostrov, I., 68.
Lammasch Jindřich, rak. právník, V., 154.
Lamsdorff Vlad. Nik., hrabě, ruský ministr zahr., IV., 112, 138, 140, 165, 180, 182, 204, 207, 208, 234, 236, 274; V., 60, 62, 63; VI., 131.
Lancken Oskar sv. p., něm. legační rada v Paříži, VI., 64.
Langbehn Julius, něm. spisovatel, III., 53, 54.
Lange Friedrich, něm. publicista, III., 55, 56.
Langson v Tonkinu, II., 159, 162.
Langsong u Pekingu, IV., 72.
Lansdowne Henry Charles, markýz, angl. státní sekr. zahr., IV., 106, 109, 113, 141, 153, 154, 156, 214 až 216, 231, 263—265, 277; V., 18, 60, 80; VI., 31, 33.
La Plata I., 64, 65.
Lapovo v Srbsku, VI., 128.
Laraš v Marokku, V., 28, 30; VI., 43, 46.
Larissa III., 181; V., 167.
Larkin James, irský socialista, V., 15.
Lascelles Frank Cavendish, sir, angl. vysl. v Berlíně, IV., 219.
Lasker Eduard, něm. národ. liberál, I., 157; II., 6, 19.
Lassalle Ferdinand, něm. socialista, II., 11.
Latour Vincenc, hrabě, rak. ministr, V., 269.
Lauenburský vévoda (viz Bismarck).
Laurent Charles, franc. finančník, V., 190.
Laurier Wilfrid, sir, min. předseda kanadský, III., 33; IV., 93; VI., 18, 28, 286.
Lausanne VI., 105, 153, 168, 367, 368.
Lauzanne Stéphane, franc. novinář, VI., 344.
Lavigerie Charles, kardinál, arcibiskup alžírský II., 131, 273, 284; III., 16.
Lavisse Ernest, franc. historik, VI., 313.
Lavrov Petr, ruský radikál, II., 25.
Layhuat v Sahafe, II., 125.
Léandre Charles, franc. karikaturista, IV., 47.
Lebda VI., 105.
Lebon André, franc. spisovatel, IV., 101.
Lecky William Edward, angl. filosof, II., 22.
Ledebour Jiří, něm. social. poslanec, VI., 219.
Lee Arthur, angl. politik, IV., 259.
Lee Robert Edward, generál konfedr., I., 49, 52, 53.
Lefébure, franc. poslanec, VI., 61.
Leger Louis, franc. slavista, V., 180.
Lehr Adolf, všenněmecký agitátor, III., 50.
Leicester IV., 50.
Lemnos, ostrov, VI., 159, 161.
Lena, řeka, VI., 303.
Lenart Leopold, slovinský politik, V., 178.
Lenbach Franz, něm. malíř, III., 19.
Lenin Nikolaj (Vlad. Iljič Uljanov) II., 95; IV., 171; V., 10, 64, 68.
Leontjev Konstantin, ruský filosof, IV., 172.
Leontjev Nikolaj, metropolita, III., 145.
Leopold II., král belgický, II., 131 až 133, 135, 136, 141, 143, 144, 146; III., 42—45; IV., 21, 220; V., 24; VI., 54.
Lepanto VI., 94.
Lepsius Joh., německý pastor, VI., 246.
Leroy-Beaulieu Henry Anatole, franc. slavista, V., 180.
Lesseps Ferdinand de, budovatel Suezského průplavu, I., 102; II., 293, 294; III., 224, 225; IV., 132, 135.
Lesseps Charles de, syn předchozího, II., 293.
Letzingen, zámeček, VI., 169.
Lev XIII., II., 16, 85, 92, 152, 205, 238, 284, 291, 295; IV., 148—150, 159; VI., 85.
Lewes Pound Creek, řeka v Australii, I., 85.
Levickij Konstantin, ukraj. politik, V., 184.
Lewis Meriwether, amer. cestovatel, I., 16.
Leyds Willem Joh., jihoafrický politik, III., 138; IV., 36.
Leygues Jean Claude, franc. politik, V., 38.
Lhassa v Tibetu, IV., 99, 232; V., 78; VI., 266.
Liaojan v Mandžusku, IV., 222—225, 227.
Liaotung, poloostrov, III., 92, 93, 95, 97, 99, 100, 191, 194, 195; IV., 273; V., 75; VI., 256.
Libava IV., 226, 246, 249.
Liberia, republika, I., 36.
Libreville II., 126.
Licungo, řeka, VI., 274.
Liebenberg, zámek, III., 61.
Liebert, něm. generál, VI., 215.
Liebknecht Karel, něm. socialista, VI., 214.
Liebknecht Vilém, něm. socialista, II., 10; III., 219.
Liechtenstein Alois, princ, rak. politik, II., 92.
Liechtenstein František, princ, rak. velvyslanec v Petrohradě, III., 67, 178, 180.
Li Juan-hong, čínský generál, VI., 267.
Lim, řeka, I., 214, 228; V., 166.
Liman Pavel, něm. publicista, VI., 353.
Liman Otto von Sanders, pruský generál, VI., 243, 247—253, 296, 302, 309, 311, 337, 338.
Limpopo, řeka, I., 94.
Limpus, angl. admirál, VI., 148, 250.
Lincoln Abraham, prezident Spoj. států, I., 43—48, 50—54.
Lindau Pavel, něm. spisovatel, II., 20.
Lindequist Friedrich von, říšský sekr. kolon., VI., 58.
Linec IV., 193.
Liněvič Nikolaj Petr., ruský generál, IV., 77, 80, 242, 251.
Lingah, perský přístav, V., 298.
Lipěck, město ruské, II., 29.
Lipsko I., 157; II., 75; III., 56; VI., 240.
Lissabon I., 13; II., 135, 136, 141, III., 138, 204, 205; IV., 257; VI., 273, 274.
List Friedrich, něm. nár. hospodář, III., 111.
Litva II., 97; III., 56; VI., 346.
Liu-Kiu, souostroví, III., 88.

Livadia II., 156, 180, 181; IV., 99; V., 169; VI., 134, 343.
Liverpool I., 78; III., 51, 154.
Livingstone David, cestovatel, II., 130—132.
Lieven Alexander Alex., kníže, vice-admirál, šéf námoř. štábu, VI., 114.
Li Hong-Cang, čínský státník, I., 139; II., 154, 155, 158; III., 79, 80, 89, 92, 93, 191, 194; IV., 65, 77, 78, 81—83.
Li Hsi, korejský císař, III., 190.
Lichnowsky Karel Max, kníže, něm. diplomat, vysl. v Londýně, IV., 188; VI., 183, 187, 274, 275, 313, 314, 358—360, 362.
Ljakov, ruský plukovník v Persii, V., 296.
Lješ VI., 164, 167, 169.
Ljubić Josef, dalm. publicista, V., 159.
Lloyd George David, angl. státník, IV., 54, 89; V., 14, 17, 18, 97—99, 101, 102; VI., 16, 25, 29, 30, 35, 51, 52, 57, 74, 278, 279, 294, 361.
Loango, řeka, VI., 54.
Lobanov-Rostovskij Aleksěj, kníže, ruský ministr zahraničí, III., 95, 97, 98, 118, 126, 154, 155, 190, 191.
Lobengula, náčelník Matabelů, II., 275; III., 133.
Lobkovitz Ferdinand, kníže, nejv. maršálek, VI., 319.
Lodž IV., 165, 170.
Löhren, něm. politik, II., 256
Loiseau Charles, franc. publicista, V., 129.
Loja Hadži, bosen. povstalec, II., 32.
Lombardie I., 154; III., 146; VI., 196, 200.
Lombardskop v Natalu, IV., 43.
Lombroso Cesare, it. učenec, V., 271.
Lončarević Dušan, bělehr. zástupce koresp. kanceláře vídeň., VI., 164, 166, 184.
Longfellow Henry Wadsworth, básník americký, I., 30.
Lónyay Melchior, hrabě, říšský min. financí, I., 167.
Lopatín Lev, ruský revolucionář, II., 95.
Lopez Solano, paraguajský diktator, I., 65.
Lorković Jovan Dr., chorv. politik, V., 125, 131, 133, 183.

Los, ostrůvky, IV., 214.
Loti Pierre, franc. spisovatel, III., 91; VI., 178.
Lotrinsko francouzské VI., 61, 118; viz ostatně Alsasko.
Lotyšsko IV., 239; V., 9, 66, 68.
Loubet Emil, president franc., II., 291; IV., 144, 155, 159, 220, 260.
Louis Jiří, franc. vyslanec v Petrohradě, VI., 114—117, 209.
Louisiana I., 12, 13, 16, 21, 36, 42, 45, 50, 52, 54.
Lourenço Marques, III., 46, 133, 134, 135, 138, 142, 205.
Lovčen VI., 202, 239, 338.
Lowther Gerard sir, angl. vyslanec v Cařihradě, V., 190.
Lozengrad VI., 157.
Loznica VI., 370.
Lualaba, řeka, II., 132.
Lublana III., 165; V., 122, 272, 276; VI., 163.
Lubbock John, viz Avebury.
Lucanus Friedrich von, předseda kab. kanceláře, II., 264.
Luceni, ital. anarchista, IV., 158.
Lucembursko V., 56.
Lucern V., 69.
Ludendorff Erich von, podplukovník gen. štábu, VI., 206, 207, 211.
Lüderitz Adolf, něm. obchodník, II., 138, 139, 141, 143.
Ludvík Filip Orleánský, král francouzský, I., 88, 143; II., 220; IV., 157, 217.
Ludvík Filip, hrabě Pařížský, I., 179, 182; II., 160, 203, 281, 282.
Ludwigshafen III., 50.
Lueger Karel, vídeňský starosta, III., 169; IV., 186; V., 148.
Luggard Fred., angl. cestovatel, III., 16.
Lukács László, maď. min. předseda, V., 281; VI., 143, 323.
Lukinić Edo, jihosl. politik, V., 272.
Lule Burgas VI., 158.
Lumsden Petr, angl. generál, II., 172.
Lunéville VI., 212, 213.
Lü-san-keu (Port Arthur) III., 79, 92.
Lutych V., 23.
Lützwow Jindřich, hrabě, rak. vyslanec v Římě, V., 205.
Luzzatti Luigi, ital. státník a nár. hospodář, III., 223; V., 264; VI., 84, 86.

Lvov Georgij Jevg., kníže, ruský státník, V., 8, 69, 183.
Lvov Nikolaj, kníže, IV., 179; V., 180, 181.
Lvov, město, I., 163, 174; II., 193; III., 60, 114; IV., 175, 197; V., 71; VI., 322.
Lyautey Louis, franc. generál, V., 36, 42; VI., 65.
Lybie viz Tripolsko a Kyrenajka.
Lyon II., 203; III., 59.
Lytton Edward Robert earl, indický místokrál, II., 169.
Macao I., 129, 134; III., 79.
Macaulay Thomas, angl. spisovatel, I., 114.
Maccio, ital. konsul v Tunisu, II., 81.
Macdonald John Alex., kanadský státník, I., 78; IV., 93.
Mac Donald Ramsay, angl. socialista, V., 17, 171; VI., 67.
Macchio Karel, baron, rak. diplomat, V., 273; VI., 190, 327.
Mac Kenna Reginald, angl. ministr, V., 97; VI., 16, 73.
Mackenzie Alexander, škotský cestovatel, I., 17.
Mackenzie Murray, angl. lékař, II., 237.
Mackenzie William, kanadský politik, I., 75.
Mac Kinley William, president Spoj. států, III., 210, 221, 223, 227, 229 až 231; IV., 93, 131, 133, 134.
Maclean, angl. dobrodruh v Marokku, IV., 104.
Mac Mahon Edmund M., vévoda z Magenty, I., 182—184, 186, 223; II., 51, 68, 69, 70, 73, 75, 88, 104, 157, 299; IV., 151.
Mácon město VI., 204.
Madagaskar II., 134, 139, 159, 162, 163, 172, 278; III., 13, 148, 149; IV., 19, 101, 153, 214, 146.
Maděira VI., 51.
Madero Francisco, mexický president, VI., 292.
Madras I., 112; IV., 97.
Madrid I., 185; II., 77, 152; III., 229, 234; IV., 105, 155, 219, 253, 255, 256; V., 84; VI., 46, 60.
Madžarov Michal, bulhar. vyslanec v Londýně, VI., 161.

Mafeking v Jižní Africe, III., 137; IV., 43, 45, 56, 59.
Magdala v Habeši, II., 127.
Magersfontein v Transvaalu, IV., 44, 56.
Maglaj v Bosně, II., 32.
Magnalia v Dobrudži, VI., 173.
Mahan Alfred Thayer, amer. námořní důstojník, III., 231; IV., 30.
Mahdi viz Mohamed Achmed a Idris.
Mahmud Muktar paša, turecký generál, VI., 158.
Mahmud Nedin paša, velký vezír, I., 204.
Mahmud Ševket paša, turecký generál a velký vezír, V., 251, 253, 260; VI., 136, 137, 187, 246, 250, 251.
Mahratti v Indii, I., 110.
Maine v Sev. Americe, I., 36.
Maistre Josef de, franc. spisov., V., 275.
Maiwand v Afgansku, II., 170.
Majorescu Titu, rumun. min. předseda, VI., 174, 221, 238, 333.
Majubský vrch, II., 107; IV., 40, 45.
Makalé v Habeši, III., 145, 146.
Makarov Štěpán Osip., ruský admirál, IV., 212, 213.
Makedonie I., 205, 207, 208, 220, 228, 229, 235; II., 33—35, 45, 64, 65, 179, 188, 190; III., 110, 119, 128, 160, 162—164, 180—182; IV., 203 až 207; V., 91, 124, 140, 144—146, 161, 163, 166, 171, 172, 184, 186 až 188, 190, 198, 251, 257, 267, 270, 278; VI., 124—129, 132—138, 148, 149, 156—158, 161, 173, 174, 181, 188, 203, 220—228, 231—233, 305, 327, 331, 343, 367, 368.
Maklakov V. A., člen dumy, V., 179, 181, 183, 185.
Makonnen, habešský ras, III., 144.
Malacký poloostrov IV., 22.
Malajsko III., 13, 32, 79.
Malcev, ruský milionář, IV., 179.
Malet Eduard sir, angl. diplomat, III., 135.
Malietao, král samojský, IV., 22.
Mahnov Alexander, bulh. min. předseda, IV., 127, 309.
Malinovskij, bolševik, VI., 303.
Malisorové V., 260, 261; VI., 93.
Malplaquet, bojiště, II., 250; III., 18.
Malta I., 101, 103; III., 12; IV., 258; VI., 119.

Malthus Thomas Robert, angl. sociolog, I., 82.
Mancini Pasquale, ital. státník, II., 83.
Mandič Nikola, místopředseda bosensnĕmu, V., 276.
Mandl Leopold, vídeň. publicista, V., 143.
Mandžusko I., 123, 130; III., 92, 95, 191, 192, 194, 195, 199; IV., 78 až 80, 82, 99, 108, 137, 138, 140, 165, 180, 181, 207—212, 222—224, 230, 237, 242, 245, 251, 271, 273; V., 75—77; VI., 241, 256—261, 264, 265, 268, 271.
Mangaša, habešský ras, III., 144, 145.
Mangin Charles, franc. podplukovník v Marokku, VI., 44.
Manchester II., 48; V., 16; VI., 279.
Mamila III., 231, 233, 235; IV., 5.
Manitoba I., 80.
Mann Tom, angl. vůdce dělnický, II., 253; III., 23.
Mannesmann Max a Reinhold, něm. podnikatelé v Marokku, VI., 42, 64.
Manojlovič Gavro, profesor záhřebské university, V., 134.
Manteuffel Edwin von, pruský generál, I., 156; II., 38, 39, 76, 210.
Manuel, král portugalský, VI., 71.
Manzurov, ruský generál, IV., 205.
Maorové I., 88, 89.
Marano u Benátek, VI., 97.
Maraš v severní Syrii, III., 113.
Marconi Guglielmo, IV., 85.
Marcks Erich, něm. historik, VI., 281, 362.
Marcora G., předseda ital. snĕmovny, V., 157.
Marghiloman Alexander, rumun. ministr, VI., 174, 333.
Margueritte Pavel a Viktor, franc. spisovatelé, V., 43; VI., 115.
Marchand Jean B., francouzský důstojník, III., 151; IV., 5—9, 11, 18.
Marchet Gustav, rak. ministr školství, V., 116.
Mariánské ostrovy, III., 235, 236; IV., 22.
Mariánské Lázně V., 89, 100, 101, 103; VI., 238.
Marica I., 225; VI., 161, 187.
Marie Kristina, královna španělská, III., 228, 230.

Marie, choť rumun. následníka, VI., 334, 344.
Marja Fedorovna, cařevna ruská, II., 62.
Marinetti Filippo, ital. spisovatel, VI., 86.
Markézy I., 90.
Markov Dimitrij Andrej., říšský poslanec, V., 179, 180.
Marković Boža, profesor bělehr. university, V., 272, 273.
Marković Svetozar, srbský politik, II., 188.
Marmarské moře V., 74; VI., 156, 161, 170.
Marmarošská Sihota VI., 304, 305, 324, 344.
Marokko I., 90, 91, 98, 103, 204; II., 77, 129, 137, 212, 213, 288; III., 14; IV., 49, 101, 104, 105, 110 až 112, 141, 152—155, 160, 163, 214 až 216, 218, 219, 221, 252—258, 261—266, 276; V., 5, 25—31, 36, 37, 42, 43, 89, 103—105, 173, 212, 232, 297, 299; VI., 40—52, 54—60, 64, 65, 67, 89, 91, 95, 99, 110, 254.
Maronité I., 103.
Marrakeš v Marokku, IV., 104, 154; V., 36, 103; VI., 65.
Marseille II., 83; IV., 103.
Marschall z *Bieberssteinu* Adolf, baron, něm. diplomat, II., 269, 285; III., 45, 94, 122, 135, 142, 186, 187, 207; V., 55, 57, 206, 210; VI., 80, 96, 100, 106.
Maršálské ostrovy II., 151.
Martens Fridrich Fedor. de, ruský právník, IV., 131.
Martinez de Campos Arsenio, špaň. maršálek, I., 70, 187; IV., 104.
Martov Julij Osipovič, ruský revolucionář, IV., 171.
Marx Karel, II., 10, 11, 24, 25, 95, 96, 252, 255, 292; IV., 146, 169, 171.
Maryland I., 32, 46.
Masampo III., 190; IV., 138.
Masaryk Tomáš Garrigue III., 169, 174; IV., 193; V., 118, 119, 123, 175, 271, 272, 273, 275, 276, 282; VI., 141, 142, 164, 172, 184, 185.
Masava na Rudém moři II., 109, 120, 124, 146, 222, III., 143, 144.
Masella Gaetano Al., pap. nuntius, II., 16.

Maskarenské ostrovy I., 91.
Maskat I., 115; IV., 19, 100.
Mason Charles, anglic. zeměměřič, I., 31, 35.
Mašinová Draga, choť Alexandra Srbského, IV., 205, 206.
Masónsko v Jižní Africe, II., 275, 276; III., 131.
Matabelové I., 94; II., 275, 276; III., 46, 131, 133, 134.
Mathiopoulos, řecký plukovník, VI., 159.
Matscheko František sv. p., rada v min. zahr., VI., 341, 348.
Maubège VI., 117.
Mauchamps, franc. lékař, V., 36.
Mauritius, ostrov, I., 91, 134; II., 135; III., 26.
Maurras Charles, franc. monarchista, V., 38; VI., 63.
Maximilian, císař mexický, I., 58, 67.
Mayendorff Alexander, baron, člen dumy, V., 179.
Mayer Kuno, něm. keltolog, VI., 362.
Mazagan V., 28, 29.
Mazzini Giuseppe, I., 198; II., 23; III., 8, 146, 147; IV., 25, 202; V., 119; VI., 7.
Meaux V., 197.
Meckel Kliment Jac., něm. generál, III., 91.
Medina V., 258.
Mehmed Ali, místokrál egyptský, I., 101, 102, 225; II., 108, 113, 121.
Mehmed Tefvik, khediv egyptský, II., 111, 113.
Meissonnier Jean Ernest, malíř franc., II., 285.
Mekka II., 112; III., 109, 120; IV., 125; V., 258;
Meklenburg III., 186.
Mekong, řeka, I., 142, 143; II., 156; III., 13, 36; IV., 153.
Melbourne I., 83, 85.
Melikov Loris, hrabě, ruský státník, I., 224, 225, 227; II., 52, 57, 58, 59, 61, 97; III., 114.
Melilla I., 104, 154, 215; VI., 43, 65.
Melinda II., 273.
Méline Felix Jul., franc. státník, IV., 9, 13—15.
Melnik v Makedonii, III., 163.
Memphis v Spoj. státech, I., 56.
Menam v Siamu, IV., 214.

Menděljěv Dimitrij Ivanovič, ruský učelec, II., 98; III., 72.
Mendelsohn Robert, berlínský bankéř, V., 13.
Menelik, negus habešský, III., 144, 145, 150; IV., 7.
Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein Alb., hrabě, rak. vyslanec v Londýně, V., 208; VI., 188.
Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein Alexander, hrabě, rak. min. zahr., VI., 188.
Mentzingen baron, německý zástupce v Tangeru IV., 255.
Mercier Auguste, franc. generál, IV., 14.
Mérey Kajetan z Kapos-Mérey, rak. vyslanec v Římě, VI., 97, 229, 236, 338.
Merry de Val Raffaele, kardinál, IV., 150.
Mersina IV., 124; 244.
Merv I., 121, 197, 200; II., 171, 172.
Mesopotamie III., 206; IV., 125, 153; V., 45, 190, 256, 295; VI., 198, 275, 276.
Messimy Adolphe, franc. ministr osad, VI., 45, 47.
Messina V., 224; VI., 83.
Mesta, řeka, VI., 232.
Mestrovic Ivan, charvatský sochař, VI., 365.
Methodios, metropolita v Skoplji, III., 164.
Methuen Paul Sandford, angl. generál, IV., 44, 117.
Metternich-Winneburg Kliment Václav Lothar, kníže, I., 209; II., 95; V., 6, 143, 162.
Metternich-Wolff Pavel, hrabě, něm. vyslanec v Londýně, IV., 110, 111, 217; V., 20, 98, 99, 102; VI., 14, 15, 17, 25, 51, 52, 71—74, 77—81, 108.
Mexiko, Spojené státy, I., 37—40, 42, 49, 58, 61, 63—67, 70, 134; III., 87; IV., 29, 123; V., 76; VI., 283, 291, 292.
Mexiko Nové I., 38—40, 42, 64.
Mezencev, ruský polic. náčelník, II., 29.
Mian, ruský generál, V., 69.
Middlesborough v Anglii, IV., 127.
Midhat paša, turecký státník, I., 202, 204, 213, 216, 219, 220; II., 34; III., 106; V., 187.

- Mídia* na Černém moři, VI., 186, 199, 204, 234.
Mídi-Lothian ve Škotsku, II., 55.
Michail Alexandrovič, velký kníže ruský, V., 6.
Michajlowski Nikolaj Konst., ruský sociolog, II., 25; IV., 169.
Michal Obrenovič, kníže srbský, I., 206, 207; V., 128.
Michel, franc. generál, VI., 118.
Michigan I., 26.
Mijatović Čedomilj, srbský politik, II., 66.
Mijušković Lazar, černohor. ministr, VI., 328.
Mikloszy, uniat. biskup v Hajdudorogu, VI., 324.
Mikuláš I., cíř ruský, I., 103; II., 23, 61; III., 158; V., 175.
Mikuláš II., cíř ruský, II., 101; III., 72—78, 95, 97, 99, 109, 110, 121, 135, 138, 141, 154—156, 158, 178, 190, 193, 194, 201—203, 208; IV., 11, 13, 20, 24, 26, 27, 32, 33, 48, 51, 58, 99, 101, 106, 109, 111, 123, 125, 141, 151, 171, 172, 174—180, 207 až 209, 228—230, 233—235, 242, 245, 248, 250, 251, 267, 268, 270, 272—275; V., 6, 12, 26, 42, 68, 87, 112, 147, 150, 162, 169, 171, 212, 222, 223, 231, 241, 252, 263, 293, 298, 299, 301; VI., 107, 129, 130, 134, 169, 175, 192, 193, 200, 206, 223, 224, 230, 231, 244, 247—249, 266, 303, 305, 308, 310, 311, 334, 345.
Mikuláš, kníže (král) černohorský, II., 189, 190; V., 165, 166, 204, 237, 261, 277; VI., 93, 125, 133, 147, 149, 152, 199—202, 328, 329.
Milan Obrenovič, kníže (král) srbský, I., 207, 208, 211, 213, 216, 234; II., 65—67, 188—191; III., 64, 164, 177, 178; IV., 205; V., 139, 206, 225.
Milán, město, III., 147; IV., 157; VI., 83, 90.
Milenič Svetozar, vůdce uher. Srbů, II., 189.
Milica, choť velkého knížete Petra Nikolajeviče, princezna černohorská, V., 293.
Miljukov Pavel Nikolajevič, ruský historik, IV., 179, 247, 248, 250; V., 8, 64, 67, 68, 179, 181, 288.
Miljutin Dimitrij Alex., hrabě, ruský ministr, II., 21, 31, 37.
Miljutin Nikolaj Alex. hrabě, ruský státník, I., 172.
Mill John Stuart, angl. filosof, II., 22; III., 20; V., 137.
Millerand Alexandre, franc. státník, I., 73, 292, 294; IV., 13, 145, 146, 158; V., 39; VI., 41, 62, 114, 208, 299.
Millet René, alžírský guvernér, IV., 221.
Millo Enrico, ital. kapitán, VI., 105.
Milner Alfred sir, (lord), angl. státník, IV., 36, 37, 39, 44, 98; II, 7; V., 46.
Milovanović Milovan Dr., srbský min. zahr., V., 195, 202, 204, 205, 211, 227, 228, 235, 243, 270, 271, 278; VI., 126, 128, 131, 138, 165.
Minghetti Marco, ital. státník, III., 186.
Mingrelie I., 106.
Minnesota I., 26, 44; III., 212, 213.
Minsk IV., 170.
Minto Gilbert John Murray, indický místokrál, V., 82; VI., 29.
Miquel Jan, pruský ministr, III., 47.
Miquelon, ostrov, I., 79.
Miramare, zámek, VI., 340, 346.
Miribel Marie François, franc. generál, II., 291.
Miridité VI., 93, 342.
Mírko, princ černohorský, VI., 329.
Misrata v Tripolsku VI., 106.
Mississippi, řeka, I., 12, 13, 16, 20, 22, 23, 26, 35, 50, 52, 53.
Mississippi, stát, I., 21, 45, 54.
Missouri, řeka, I., 22; III., 214.
Missouri, stát, I., 22, 36, 46.
Mičsenko, ruský generál, IV., 238.
Mitchell John, amer. dělnický vůdce, IV., 134.
Mitroviča I., 234; II., 33; IV., 205, 229; V., 166, 167, 170, 174.
Miura vicomte, japon. státník, III., 190.
Mizon Louis, franc. cestovatel, III., 42.
Mnichov II., 244; V., 262; VI., 335.
Modane V., 262.
Modder River, IV., 44, 57.
Mogador V., 28, 29; VI., 45.
Mohammed V., sultán turecký, V., 252; VI., 93, 137, 249, 250.
Mohammed Achmed „mahdí“, II., 121 až 124.
Mohammed Ali, šah perský, V., 80, 296, 297.
Mohammed ben Ali Es-Senusi, I., 204; II., 112.
Mohammed el-Mokri, marocký ministr, VI., 44.
Mohammed-es-Sadok, bej tuniský, II., 82.
Mohammed Said, místokrál egyptský, I., 102.
Mohrenheim Artur, baron, ruský vyslanec v Paříži, II., 203, 216, 286, 290, 295.
Mohuč IV., 264.
Mohylev IV., 241.
Moinier, franc. generál, VI., 44, 46.
Moldavsko I., 206.
Molden Bertold, vídeňský, publicista, VI., 201.
Molteno C., kapský státník, II., 106.
Moltke Hellmuth hrabě, pruský maršálek, I., 152, 155, 186; II., 200, 204, 227, 237; IV., 76, 223, 276.
Moltke Hellmuth hrabě, ml., šef gen. štábu německého, V., 22, 157, 226, 231—233, 241, 244, 266, 294, 299; VI., 24, 116, 171, 193, 194, 206, 207, 217, 219, 288, 294, 295, 306, 307, 315, 325, 326, 335, 350, 351.
Moltke Kuno von, pruský generál, V., 215.
Molucké ostrovy, I., 113.
Mombassa ve Vých. Africe, II., 273.
Mommsen Theodor, něm. historik, IV., 185.
Mongel, franc. technik, III., 149.
Mongolsko I., 128, 131; VI., 257, 258, 265, 266, 268, 270, 271.
Monis, franc. min. předseda, VI., 42, 44, 45, 47—49, 299.
Monod Gabriel, franc. historik, V., 271.
Monroe James, president Spoj. států, I., 18, 19, 47, 58, 61, 62; II., 131, 139; III., 226, 227; IV., 131, 136, 244; VI., 281, 291.
Montana, stát, III., 213.
Montebello Adrien markýz, franc. vyslanec v Petrohradu, II., 291, 299.
Montecucchi Rudolf, hrabě, rak. admirál, V., 265.
Montenuovo Alfred, kníže, nejv. hofmistr, V., 155; VI., 140, 201.
Monterey v Kalifornii, I., 39.
Montevideo I., 66.
Montgomery, město v Alabamě, I., 45.
Montreal v Kanadě, I., 73; III., 33.
Monts Antonin, hrabě, něm. vyslanec v Římě, V., 31, 32, 206.
Monza IV., 157, 160.
Morava II., 41, 44; IV., 183, 184; V., 107, 119, 122, 175, 293.
Morava, řeka srbská, I., 215.
Morel E. D., angl. pacifista, V., 24; VI., 67, 120.
Morengo, náčelník Hottentotů, V., 89.
Morgan John Pierpont, amer. finančník, III., 216, 222; IV., 121, 134; VI., 256, 259.
Morley John, angl. státník, III., 150; IV., 41, 42, 89; V., 17, 18, 96; VI., 29.
Mormoni I., 40; III., 213.
Morris William, angl. sociální aesthetik, II., 252; IV., 91.
Mosca Gaetano, ital. sociolog, VI., 87.
Moskva I., 19, 179, 219, 221, 226; II., 51, 60, 182, 184, 288; III., 155, 190, 191; IV., 165, 170, 174, 177, 238, 239, 241, 243, 248, 250; V., 7, 8, 10 až 13, 69, 177, 181, 184, 207, 284, 286; VI., 107.
Mostar V., 127, 135; VI., 365, 367.
Mosul IV., 124; VI., 275, 276.
Motono Itsiro, baron, jap. vyslanec, v Petrohradě, VI., 270.
Motsu-hito, cíř japonský, I., 148; III., 83; VI., 273.
Mozambik ve Vých. Africe, II., 125, 274, 276; III., 131, 205; VI., 274.
Mrkonjič Petr (král Petar Srbský) V., 137.
Mudroň Pavel, slovenský vlastenec III., 175.
Mukden III., 195; IV., 78, 165, 209, 211, 222, 225, 242, 243, 245, 246, 256; V., 75.
Mulaj Hafid, sultán marocký, V., 103 až 105, 212, 232; VI., 40, 42—44, 64, 65.
Mulaj Jusuf, sultán marocký, VI., 65.
Mulaj el Hiba, marocký povstalec, VI., 65.
Mullah, náčelník somálský, IV., 96.
Muluya, řeka v Maroku, IV., 254.
Münster Georg Herbert, hrabě, něm. vyslanec v Paříži, II., 200; III., 101, 138, 171; IV., 29, 32.

Müntz Siegmund, vídeň. žurnalista, VI., 56.
Murad I., sultán turecký, VI., 93.
Murad V., sultán turecký, I., 213, 216; III., 105.
Muravěv Michal Nik., hrabě, ruský ministr zahr., III., 179, 180, 183; IV., 11, 27, 28, 48, 57, 58.
Muravěv Nikolaj Nik., ruský generál, I., 135.
Murghab, řeka, II., 172.
Muromcev Serg. Andr., ruský právník, IV., 174, 179, 248, 250; V., 8, 66.
Murray Gilbert, angl. učenec, IV., 54.
Murri Romolo, kněz ital., IV., 158.
Mürzsteg IV., 207, 208; V., 144.
Mussolini Benito VI., 104, 105.
Musulin Alexander, baron, rak. diplomat, V., 192; VI., 190, 325.
Mutkurov Sava, bulh. generál, II., 194.
Muzaffer-Eddin, šah perský, IV., 100; V., 79.
Mytilene V., 146; VI., 235, 337, 338.
Naarden v Holandsku, III., 171.
Nabokov Vladimír Dimitrijevič, ruský učenec, VI., 179.
Nadir-aga, palácový kleštěnc, V., 250.
Nagasaki, I., 144, 146—148.
Nachičevanský chanát, I., 106.
Nachtigal Gustav, něm. cestovatel, II., 131, 142.
Namaqua v jihozáp. Africe, II., 127, 139, 147.
Nampur V., 23.
Nancy II., 292; III., 171; VI., 170, 213, 214.
Nanking I., 133, 134, 139; III., 195; VI., 267—270.
Nanquet, polit. agitátor franc., II., 280.
Nanšan, přístav, IV., 223.
Nantes I., 67, 88.
Napoleon I., Bonaparte, I., 12—15, 18, 36, 60—62, 68, 91, 101, 103, 109, 110, 115, 153, 180, 189; II., 62, 140; III., 5; IV., 5, 217, 222, 270, 276; V., 103.
Napoleon III., císař francouzský, I., 47, 49, 58, 66, 92, 101, 135, 143, 173, 178, 181, 181, 185; II., 4, 106, 108, 125, 126, 34, 281; IV., 217; V., 110.

Narva II., 280.
Maryškin, kníže, konserv. předák, IV., 249.
Nasir-Eddin, šah perský, III., 65; IV., 100.
Nasratabad v Persii, IV., 231.
Nastič Jiří, agent provokatér, V., 165, 166, 202, 203, 271.
Natal I. 95, 97; II., 105, 107, 142; III., 131, 132; IV., 40, 42—44, 52, 56, 57, V., 27.
Natalie, královna srbská, III., 177.
Nathan, starosta římský, V., 264.
Naumann Fridrich, něm. politik, III., 48, 206; IV., 125; V., 34, 185, 218.
Naumann Viktor, něm. publicista, VI., 363.
Naumovič Jan Grig., rusínský vlastenec, II., 93.
Navay, předseda uher. sněmovny, VI., 143.
Nazim paša, mladoturecký politik, ministr války, V., 251; VI., 156 až 158, 187.
Neapol I., 176; II., 222; VI., 92, 343.
Něbogotov, ruský admirál, IV., 246, 248.
Nekljudov Anatol Vasilj., ruský vyslanec v Sofii, VI., 130, 131, 133.
Nebraska I., 26, 42; III., 212.
Nečajev Sergěj, ruský nihilista, II., 24.
Neděd V., 258.
Nehidov Al. Iv., ruský diplomat, I., 228; II., 100, 187, 188; III., 154, 155, 158; IV., 274; V., 54.
Němen II., 92.
Nepal I., 110, 132.
Neratov Anatol Anatoljevič, pomocník min. zahr., VI., 100.
Nerčinsk VI., 270.
Nessi, uher. politik, IV., 199.
Neuilly IV., 144.
Neumayr Josef Dr., starosta města Vídně, V., 282; VI., 172.
Neuwied VI., 330.
Něva V., 66.
Nevada III., 220.
Nevesinja I., 209.
Neurokop III., 163.
Newbolt John, angl. básník, IV., 55.
New Hampshire IV., 251.
New Jersey III., 217; VI., 287.
N'Goko-Sanga, kolon. společnost, VI., 43.

Niagara VI., 293.
Niazzi effendi, turecký důstojník, V., 188, 189; VI., 137.
Nicaragua I., 58, 64; III., 225, 227; IV., 132, 135; VI., 283, 286.
Nicolson Arthur sir, angl. diplomat, IV., 112; V., 25, 63, 80, 241; VI., 35, 70, 312.
Niederle Lubor, český učenec, V., 175.
Niess, něm. misionář, III., 193.
Nietzsche Friedrich, něm. filosof, II., 20; III., 53; VI., 64, 87.
Niger I., 92; II., 125, 126, 128, 129, 134, 142, 145, 150, 275, 276, 278; III., 14, 15, 41; IV., 8, 214.
Nigeria III., 15; IV., 8.
Nigra Constantino, hrabě, ital. diplomat, IV., 31, 202.
Nigrita v Bulharsku VI., 227.
Nikašimovič Božidar, srbský publicista, V., 129.
Niketič M., srbský spisovatel, V., 128.
Nikolaj Nikolajevič, velký kníže ruský, I., 224, 227; II., 280.
Nikolaj Nikolajevič, velký kníže ruský, syn předchozího, IV., 239, 274; V., 6, 11, 293; VI., 169, 170, 307.
Nikolajevsk I., 135.
Nikolíc-Godrinski Vladimír, charv. vicebán, V., 273.
Nil I., 102; II., 108—110, 113, 117, 119—124, 129, 130, 148, 158, 273, 277; III., 16, 17, 42, 43, 45, 143 až 145, 149—151; IV., 5—11, 18—20, 90, 153, 216.
Nina Lorenzo, kardinál, II., 16.
Ningpo v Číně, IV., 68.
Nippold Otfried, něm. publicista, V., 214.
Niš I., 227, 228, 235; V., 135, 140, 159, 161, 166; VI., 230.
Niu-čuang III., 92, 192; IV., 67, 78, 79.
Nizza II., 213; III., 178.
Njassa, jezero, II., 272, 276.
Nobel Ludvík, švédský průmyslník, IV., 166.
Nobiling K. E., něm. anarchista, II., 14; III., 60.
Nocar-Krustalev, ruský socialista, V., 10.
Nodzu, japon. generál, III., 92; IV., 223.
Nogara, ital. inženýr a finančník v Ca-fíhradě, VI., 103.

Nogi Maresuke, hrabě, japon. generál, IV., 223—237, 242; VI., 273.
Noradungian Gabriel effendi, turecký ministr, VI., 105, 137.
Norderney V., 102, 199, 205.
Norman Angell (pseud. R. N. Lane), angl. publicista, VI., 14—15.
Northcliffe, lord viz Harmsworth.
Norvéžsko IV., 269, 270; V., 35, 88, 110; VI., 48.
Norwich III., 104.
Novakovič Stojan, srbský ministr, III., 178; V., 205, 227, 235.
Novgorod Nižní IV., 247.
Novgorodcev Pavel Iv., ruský učenec, IV., 179.
Novikov Jevgenij Petr, ruský vyslanec ve Vídni, I., 166, 214.
Novikovová Olga Aleks., ruská spisovatelka, IV., 122.
Novopazarský sandžak, I., 214, 223; 228, 230, 234, 235; II., 31, 33, 64, 66, 188; III., 179, 180; V., 139, 159, 166, 168, 169, 174, 189, 192 až 195, 200, 201, 221, 228, 237, 238, 245, 263; VI., 132, 134, 153, 156, 158, 165.
Novorosijsk V., 11.
Nový Georgijevsk VI., 113.
Nový Orleans I., 13, 15, 22, 31, 50.
Nový York I., 22, 23, 26, 31, 32, 37, 49, 50, 56, 153; II., 10, 97; III., 225, 229; IV., 121, 133—135, 243; VI., 284, 289.
Nový Zealand I., 7, 81, 87—89, 98, 151, 193; II., 140, 141, 175; III., 32, 33, 34; IV., 23, 55, 92, 95; VI., 18, 27, 279.
Nubar paša, egyptský státník, II., 111.
Nušič Branislav, srbský básník, V., 205.
Nyiri Alexander, královský komisař v Uhrách, V., 114.
Oaho III., 224.
Oberdan Guglielmo II., 87; VI., 236.
Obok II., 134, 222; III., 13, 16.
Obolenskij, kníže, gen. gubernátor ve Finsku, V., 9.
O'Brien William, irský politik, V., 15.
Obručev Nik. Nik., šéf gen. štábu ruského, II., 204, 292; III., 154, 202.
Oděsa I., 13; II., 29, 173, 187, 203; III., 155; IV., 100, 126; V., 68, 179, 297; VI., 103.

- Ogove*, řeka, II., 133.
Ohio I., 12, 22, 23, 27, 35.
Ochotsko I., 135.
Ochrida III., 163; V., 188; VI., 237.
Ochridské jezero V., 188, 268; VI., 132, 220, 232.
Okeanie I., 90; II., 137, 140, 148, 150, 151; III., 13; IV., 22; VI., 53.
Oklahoma III., 212, 213.
Oku, baron, jap. generál, IV., 223, 224.
Okuma Šinegobu, liber. politik japonský, IV., 137; VI., 259, 273.
Olizár, hrabě, člen panské sněmovny, V., 291.
Olney Richard, státní sekretář Spoj. států, III., 227.
Olymp II., 56.
Oman, přístav, IV., 19.
Omdurman na Nilu, IV., 7, 11.
Ontario I., 79.
Opatie IV., 229; V., 147; VI., 316, 342, 367.
Oppert Jindřich (Blowitz), angl. žurnalista, I., 188.
Oran IV., 19.
Oranžská republika I., 97; II., 104, 107; III., 131, 132; IV., 36, 37, 39, 42, 43, 54, 57—59; V., 46, 98; VI., 27.
Oranžská řeka I., 92, 94—97; II., 104, 138, 142; III., 33.
Oregon I., 16, 17, 22, 39, 44, 80, 136.
Orelská gubernie IV., 247.
Orenburk I., 121.
Oriani Alfredo, italský filosof, VI., 87.
Orinoko I., 62.
Orissa v Indii, I., 109.
Orleans VI., 214.
Orlov Nikol. Alex., ruský diplomat, II., 100.
Orth Jan (arcivévoda Jan Salvator) II., 220.
Osaka VI., 261.
Osborne, zámek, II., 250; IV., 23, 87.
Oskar II., král švédský, IV., 269.
Oslo IV., 269.
Osman Nuri paša, turecký generál, I., 225—227.
Osman Digna, vojevůdce mahdistický, II., 122; IV., 6, 18.
Osnabrück II., 290.
Osoviec VI., 113.
Osten-Sacken Mikuláš, hrabě, ruský vyslanec v Berlíně, III., 194; IV., 33, 57, 233; V., 239.
Othrys, horstvo, III., 181.
Otrantská úžina II., 212.
Ottava I., 77; IV., 92, 93, 94; VI., 278.
Otto, arcivévoda rakouský, V., 149.
Oudh v Indii, I., 117.
Ouargla, oasa, II., 125.
Ouchy u Lausanne, VI., 153.
Oxford I., 192; II., 274; IV., 22; VI., 362.
Oyama Ivaó, markýz, japon. generál, III., 92; 223, 225, 237.
Oyster Bay IV., 251.
Ozěrov Joan Christ., ruský učenec, V., 181.
Paardeberg v Jižní Africe, IV., 57.
Pacák Bedřich Dr., český státník, V., 116, 121.
Paču Lazar, srbský politik, V., 138, 141, 142; VI., 164.
Pagny sur Moselle II., 210.
Pago-Pago, přístav v Samojském souostroví, III., 224; IV., 24.
Paitang IV., 83.
Paiva d'Andrade, portug. cestovatel, II., 276.
Pakrac v Charvatsku, VI., 371.
Palacký František I., 174; IV., 193; V., 119, 175, 176; VI., 141.
Palaušské ostrovy, III., 235.
Paléologue Georges Maurice, franc. vyslanec v Petrohradě, VI., 62, 311, 356.
Palestina III., 208.
Palicyn, šéf gen. štábu ruského, V., 170.
Pallavicini Jan, markrabě, rak. vyslanec v Cařihradě, V., 201, 228.
Palma Tomaso, prezident rep. kubánské, VI., 283.
Palmerston Henry John Temple viscount, angl. státník, I., 118, 135, 194, 198, 210; III., 23; IV., 85, 86, 102.
Pamfylie VI., 244.
Pamir I., 123; II., 298; III., 12, 64; IV., 37.
Pams Jules, franc. ministr, VI., 209.
Panama, průplav a republika, I., 47, 62, 64, 66; II., 272; III., 224; IV., 102, 132, 135; V., 76, 85; VI., 282, 283, 290, 291.
Panas Demeter, řecký vyslanec v Sofii, VI., 127.
Panica, bulharský major, III., 63.
Pankhurstová Emmelina, angl. sufražetka, VI., 278.
Pao-ting-fu v Číně, IV., 72, 81.
Pap Jiří, rumunský vlastenec, III., 175.
Papineau Ludvík, kanadský politik, I., 75.
Papini Giovanni, ital. spisovatel, VI., 87.
Paraguay I., 64, 65.
Parensov P. D., ruský generál, II., 181.
Pareto Vilfredo, ital. sociolog, VI., 87.
Park Mungo, angl. cestovatel, II., 129.
Parkes Henry, australský politik, III., 34; IV., 94.
Parkin G. R., angl. spisovatel, III., 35.
Parnell Henry, angl. publicista, I., 72.
Parnell Charles Stewart, irský politik, II., 164—167, 175—177.
Parson Charles A., vynálezce turbíny, IV., 85.
Pasetti Marius, baron, rak. vyslanec v Římě, IV., 160.
Pašić Nikola, srbský státník, II., 188, 189; V., 138—143, 202, 205, 222, 227, 235, 272, 273; VI., 126, 138, 164, 166, 167, 169, 184, 185, 188, 197, 223, 225, 226, 238—241, 310, 329, 331, 368—372.
Paty de Clam, franc. plukovník, VI., 208.
Paulsen Friedrich, něm. učenec, V., 46.
Paucefote Julian, angl. diplomat, IV., 31, 132; VI., 291.
Payer Friedrich, něm. politik, V., 218.
Payne S. E., amer. politik, VI., 287.
Pazukin, ruský ministr, III., 70.
Pearl-Harbour v Havajském souostroví, III., 224.
Peč V., 260; VI., 158, 197, 232, 237.
Pecci Gioachino, kardinál (viz Lev XIII.).
Pečilský záliv III., 193; IV., 210, 232.
Pedro I., císař brazilský, I., 63.
Pedro II., císař brazilský, I., 66; III., 225.
Peel Robert, angl. státník, I., 135, 190, 197; IV., 85.
Péguy Charles, franc. básník, VI., 63.
Pei-ho, řeka, I., 137; IV., 72, 80.
Peireos II., 192; III., 162, 182; VI., 124.
Peitsang u Pekingu IV., 77.
Pejačević Todor, bán charvatský, V., 131—133.
Pekař Josef, český historik, IV., 185; VI., 11.
Peking I., 124, 129—131, 133, 135 až 137, 139—142; II., 153, 155, 157, 158, 159; III., 79, 81, 82, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 99, 101, 191, 192, 193, 194, 195; IV., 62, 63, 65 až 67, 70, 79, 81, 83, 244; V., 82, 85; VI., 44, 256—259, 262—271.
Pelegrini B., ital. publicista, V., 157.
Pellé Maurice, franc. plukovník přidělený v Berlíně, VI., 59, 64.
Pelletan Charles Camille, franc. státník, II., 73, 160; IV., 261.
Pelloux Luigi, ital. generál, min. předseda, IV., 158.
Pemba, ostrov, II., 277; VI., 76, 77, 273.
Pendžab I., 111, 115, 116, 118; IV., 98.
Pendžeh v Afgansku, II., 172, 174; III., 64.
Peneios, řeka, II., 34.
Pensylvanie I., 32, 52.
Peñon de Velez VI., 65.
Pera V., 250.
Perić Živojin, srbský politik, VI., 370.
Périer Jean Casimir, prezident franc. republiky, II., 299; III., 98.
Perovská Sofie, ruská nihilistka, II., 58.
Perovskij Vasil Al., hrabě, ruský generál, I., 121.
Perry Matthew, amer. admirál, I., 146.
Persie I., 98, 106, 107, 109, 110, 115, 119, 120, 122, 128, 196, 200; II., 172; III., 65, 113, 114, 115; IV., 29, 49, 98—100, 124, 125, 231, 233, 244; V., 60, 75, 78—82, 89, 91, 209, 295—299, 301; VI., 56, 68, 69, 312.
Perský záliv I., 115, 144; II., 173; III., 206, 207; IV., 19, 100, 103, 112, 124, 126, 181, 231; V., 79, 81, 90, 92, 177, 295, 298, 301; VI., 36, 275, 276.
Perth I., 85.
Peru I., 61—66.
Pescadores II., 159; III., 93.
Pešavar IV., 38.

- Petr Veliký*, cíř ruský, I., 141; IV., 62, 64.
- Petr Karađorděvić*, král srbský, II., 189, 190; IV., 206; V., 137, 138, 140, 142, 143, 166, 256; VI., 145, 224, 370.
- Petr Nikolajevič*, velkokniže ruský, II., 248; V., 293.
- Petr*, princ černohorský, VI., 152.
- Petěrhof*, V., 69.
- Peters Karel Dr.*, něm. kolon. politik, II., 147, 148, 150, 272, 273, 277; III., 55, 140.
- Petraševci*, revoluční kroužek, I., 171.
- Petrović Božidar*, černohorský vojvoda, III., 183.
- Petrunkěvić*, ruský radik. politik, IV., 179, 248; V., 8.
- Pfeil Jan Friedrich*, hrabě, něm. cestovatel, III., 55.
- Philippovich Josef*, rak. generál, II., 32.
- Phillips*, důvěrník C. Rhodesův, III., 132.
- Piazza Giuseppe*, ital. publicista, VI., 90.
- Picquart Georges*, franc. ministr války, IV., 14, 16, 144, 145; V., 38.
- Piemont I.*, 207; II., 93.
- Pietermaritzburg I.*, 95.
- Pichon Stephen*, franc. ministr zahr., IV., 70; V., 300; VI., 43, 44.
- Pišudski Josef*, polský revolucionář, V., 9, 280; VI., 170, 322.
- Pindariové v Indii I.*, 110.
- Pindos*, pohoří, VI., 997.
- Piou*, franc. politik, II., 284.
- Piročanac Milan*, srbský politik, II., 66, 67.
- Pirot I.*, 227, 235; II., 65, 190, 191; V., 230; VI., 195, 229.
- Pisa VI.*, 168.
- Pitveo* na poloostrově Kvantungském, IV., 223.
- Pitreich Heinrich von*, min. zemské obrany, V., 156.
- Pittsbuřk I.*, 22; III., 216.
- Pius IX.*, papež, I., 159, 160, 176—178 226; II., 16; IV., 150.
- Pius X.*, papež, IV., 150, 260; V., 37; VI., 85.
- Pjeng-jang* na Korei, III., 92.
- Plassey* v Indii, I., 118.
- Platt O. H.*, amer. politik, VI., 283.
- Plava* v Albanii, II., 34, 56.
- Plehm Hans*, něm. publicista, VI., 212.
- Plehve Vjačeslav*, ruský ministr, II., 61; IV., 177, 178, 180—182, 228 238.
- Plechanov Georgij Valent.*, ruský socialista, II., 26, 29, 96; IV., 169 až 171; V., 64.
- Plener Arnošt*, rak. ministr, II., 43; III., 172, 173; V., 241.
- Pleskovská gubernie IV.*, 174.
- Plevje VI.*, 158, 232.
- Plevno I.*, 225—227, 229; II., 89, 180.
- Ploudiv I.*, 211, 225, 227, 235; II., 182, 186, 187, 189, 191.
- Pobaliti III.*, 56; IV., 175, 249; V., 9, 177.
- Pobědonoscev Konstantin Petrovič*, prokuror sv. synodu, II., 60, 61, 72, 92, 95—97; III., 71, 74, 109, 158; IV., 172, 175, 177, 178, 180, 181, 209, 228, 238, 239; V., 6, 288.
- Podgorica I.*, 215; II., 56; V., 170; VI., 93.
- Poe Edgar Allan*, amer. spisovatel, I., 30.
- Pogatscher Rudolf*, rak. diplomat, VI., 348.
- Pogodin Michajl Petr.*, ruský slavista, I., 170, 174; V., 183.
- Poincaré Raymond*, pres. rep. franc., V., 38, 62; VI., 61—64, 81, 101, 104, 107, 114—117, 120—122, 134, 135, 148, 151, 160, 161, 165, 175 až 181, 184, 208—210, 213, 298, 299, 311, 313, 356.
- Pokavkazi V.*, 9, 295; V., 307.
- Poklewski-Koziel Stanislav Alfonsovič*, ruský vyslanec v Bukurešti, VI., 334.
- Pokerajac Janko*, charv. student, VI., 371.
- Pohgnac Jules Armand de*, franc. státník, II., 70.
- Polit Michal*, vůdce uher. Srbů, III., 175; V., 123.
- Pohvanov Aleksej Andrejevič*, ruský min. války, V., 170.
- Poljakov Sam. Sol.*, ruský podnikatel, II., 183; III., 65.
- Polk James Knox*, president Spoj. států, I., 38.
- Pollio Alberto*, šéf gener. štábu ital., VI., 206, 238, 314.
- Polónyi Geza*, uher. politik, V., 133.
- Polsko I.*, 105, 156, 158, 159, 161—163, 166, 167, 170—172, 174, 204; II., 41, 92, 193, 199, 203, 205, 224, 227, 271, 277, 289, 296; III., 47, 55, 56, 60, 62, 71, 115, 165, 172; IV., 150, 175, 196, 197, 229, 239, 240, 244, 249; V., 9, 66, 68, 71, 73, 112, 116, 117, 122, 177—184, 219, 279, 280, 289, 291.
- Poltava IV.*, 168; V., 68.
- Pomořansko VI.*, 359.
- Poplavski Jan*, polský publicista IV., 197.
- Popov Nik Alex.*, ruský slavista, I., 171
- Popovici Aurel*, rumun. publicista, V., 152.
- Port Arthur III.*, 79, 92, 93, 97, 99, 192, 194, 195; IV., 27, 37, 74, 78, 137—139, 181, 182, 210—212, 222 až 227, 237, 239, 242, 244, 245, 248, 255, 259, 273; V., 163.
- Port Darwin I.*, 86.
- Port Hamilton II.*, 173.
- Port Natal I.*, 94.
- Port Said I.*, 102; II., 116, 117.
- Portsmouth v Anglii II.*, 285.
- Portsmouth v Americe IV.*, 251, 266, 271—273; V., 13, 60, 75, 84.
- Portugalsko I.*, 59, 63, 72, 91, 94, 108, 111, 129, 144; II., 104, 125, 132, 135, 136, 141, 144, 145, 272, 274 až 276; III., 46, 79, 203, 205, 210; IV., 10, 25, 33, 37, 38, 47, 48, 52, 106, 107, 155, 263; V., 56, 83; VI., 71, 72, 76, 79, 273—275, 300, 311, 362.
- Porzer Josef*, vídeň. místostarosta, V., 264.
- Postupim*, IV., 48; V., 217, 299—301; VI., 13, 56, 68, 183, 208, 304.
- Poti v Pokavkazi*, I., 106; II., 170, 173.
- Potiorek Oskar*, zemský velitel v Bosně, VI., 193, 199, 364, 365, 367, 372.
- Potocki Alfred*, hrabě, min. předseda, I., 163, 178.
- Potocki Ondřej*, hrabě, haličský místodržitel, V., 122, 179.
- Potočnjak Dr.*, slovinský politik, V., 272.
- Potter*, franc. cestovatel, IV., 7.
- Pourtalès Fridrich*, hrabě, něm. vyslanec v Petrohradě, V., 173, 239 až 241, 293; VI., 308, 309.
- Poznaň II.*, 92, 205, 217; V., 177.
- Poznaňsko I.*, 158, 158; II., 271; VI., 19, 112, 215, 298.
- Prade Jindřich*, českoněm. politik, V., 116.
- Praha I.*, 164, 166; II., 39, 41; III., 167, 169—172, 174, 176; IV., 186, 189, 193, 196, 200; V., 130, 134, 152, 175, 176, 181, 185, 219, 220, 224, 275, 289, 290; VI., 140, 141, 366.
- Prachatice V.*, 121.
- Prášek Karel*, český politik, V., 121, 219, 220.
- Pražák Alois*, český ministr krajan, I., 164; III., 166.
- Preiss Jaroslav Dr.*, ředitel Živnost. banky, V., 291.
- Premeti v Albanii*, VI., 330.
- Prespanské jezero*, V., 188; VI., 236.
- Pretoria II.*, 104, 106, 107, 143; III., 46, 132—135, 137—139, 205; IV., 37, 38, 40—42, 59, 117.
- Pretorius Andries Willem*, president transvaalský, I., 95.
- Prevesa II.*, 56; III., 163; VI., 92, 95.
- Prévost-Paradol Luc. An.*, franc. publicista, II., 126.
- Prezzolini Giuseppe*, ital. spisovatel, VI., 87.
- Pribičević Adam*, srbský politik, V., 203, 272.
- Pribičević Milan*, srbský důstojník, V., 203.
- Pribičević Valerian*, profesor bohosloví, V., 203, 272.
- Pribičević Svetozar*, srbský publicista, V., 130, 132, 203, 272.
- Priboj II.*, 33; V., 192.
- Priepolje* v Sandžaku, II., 33; V., 192.
- Prilep VI.*, 159.
- Přimorí IV.*, 201; V., 124; VI., 145.
- Prince Edwards Island I.*, 73, 79.
- Princeton universita VI.*, 287.
- Princip Gavril*, bosenský student VI., 367—372.
- Principe*, ostrov, VI., 274.
- Prinetti Giulio*, ital. státník, IV., 159, 161—163.
- Prinsloo Martin*, boerský generál, IV., 43, 59.
- Priština V.*, 170, 260; VI., 93, 137, 197.
- Prizren V.*, 170; VI., 166, 167, 172, 197, 237.
- Prohazka Oskar*, rak. konsul, VI., 167, 172, 197.

Protić Stojan, srbský státník, V., 138, 227, 235; VI., 368, 370.
Provence IV., 140.
Prunar Emanuel, český poslanec, VI., 141.
Prusko I., 150, 153, 154, 157, 159 až 163, 176, 178; II., 9—13, 15, 18, 19, 23, 36, 50, 65, 70, 116, 204, 240, 260, 265, 268; III., 47, 48, 61, 75; IV., 122, 137; V., 7, 182, 216, 266.
Prusy Západní V., 177; VI., 298.
Przemyszl IV., 197.
Pu-čun, čínský princ, IV., 66.
Puerto Cabello IV., 119.
Puertorico I., 69; III., 233, 234, 236.
Pugi viz Hsuan-Tong.
Puriškevič Vladimír Mitrofanovič, člen dumy, V., 7, 180, 288.
Putnik Radomír, srbský vojvoda, VI., 132, 157.
Puttkamer Robert, pruský ministr, II., 237, 239.
Pužyna Jan, kardinál, IV., 150.
Pypin Alexander Nikolaj., ruský slavista, I., 170.
Quadt Albert, hrabě, něm. diplomat, V., 297.
Quebec I., 73, 78, 79.
Queensland I., 86; III., 33, 34, 141.
Queretaro v Mexiku I., 58.
Quetta v Beludžistánu I., 199; IV., 231.
Quidde Ludvík, něm. historik, II., 245.
Rabat v Marokku IV., 154, 254; V., 28, 29, 104; VI., 44, 65.
Raccomigi V., 196, 262, 263, 299; VI., 89, 100, 132.
Rački Franjo, charv. učenec, V., 130.
Radecký Jan Josef Václav z Radče, I., 208; V., 143, 158; VI., 200.
Radíč Štěpán, charv. politik, IV., 200; V., 125, 133, 134, 152, 183, 276;
Radolin Hugo, kníže Radoliński, něm. vyslanec v Paříži, III., 67, 107, 142; IV., 217, 265.
Radoslavov Vasil, bulh. min. předseda, VI., 230, 231, 309, 331, 336.
Radović Andrej, černohorský politik, V., 165, 166.
Radowitz Josef, něm. vyslanec v Madridu, V., 25.

Radulevič Risto, srbský publicista, V., 292.
Rafalovič Artur, ruský agent v Paříži, VI., 178.
Rafeh na Sinaj, poloostrově, V., 61.
Raffauf, něm. konsul v Kijevě, II., 263.
Raisuli Mulaj Achmed, řífský šejk, IV., 253; V., 36.
Rákodczay Alexander, charv. bán, V., 134.
Rampolla Mariano, marchese di Tindaro, kardinál, II., 284; IV., 149, 150.
Ranavalo II., královna madagaskarská, II., 135, 163.
Randa Antonín, profesor a ministr krajan, V., 106.
Rasputin Grigorij Jefimovič, VI., 130, 303.
Rathenau Emil, něm. průmyslník, III., 50.
Ratzel Fridrich, něm. geograf, III., 57, 189.
Rauch Pavel sv. p., charv. bán, V., 134, 137, 143, 202, 203, 237, 274, 275.
Ravachol Léon, franc. anarchista, II., 293; III., 59.
Raynault, franc. diplomat, IV., 253.
Rečko I., 9, 90, 202, 207, 215, 223, 233, 236; II., 34, 56, 179, 188, 192, 246, 251; III., 114, 159—165, 179—185; IV., 98, 203, 206; V., 56, 144, 186, 191, 195, 201, 202, 208, 210, 229, 253, 254—257; VI., 123—127, 131 až 133, 137, 138, 147—150, 154 až 161, 166, 181, 182, 185—188, 197, 198, 202—204, 220—238, 243, 249, 300, 310, 315, 330, 331, 335—338, 341, 343, 347, 348, 371.
Rechus Ones., franc. učenec, IV., 254.
Redl Alfred, plukovník gen. štábu, VI., 202, 238.
Redlich Josef, rak. profesor a poslanec, V., 235; VI., 164, 166, 184.
Redmond Edmund, irský politik, III., 19; V., 15.
Red River v Kanadě, I., 80.
Redšt v Persii, V., 297; VI., 68.
Reggio Emilia VI., 104.
Regnault, franc. zástupce v Marokku, VI., 64.
Reinach Jos., franc. politik, II., 294; IV., 15.

Reinkens Hubert Josef, starokatol. biskup, I., 159.
Renan Arnošt, franc. učenec, I., 173; II., 71; V., 44.
René Charles, ředitel dráhy kamerunské, VI., 300.
Reni v Bessarabii, II., 193.
Renner Karel, vídeň. socialista, V., 113, 152 (pseud. Rudolf Springer).
Rennes IV., 145.
Renschhausen, německá firma, VI., 43, 64.
Repington Charles A'Court, angl. plukovník, publicista, V., 21, 94.
Rešad Mohamed, viz Mohamed V.
Rešetar Milan, jihosl. jazykozpytec, V., 273.
Rešid paša, turecký diplomat, VI., 154.
Rethymnos III., 162.
Réunion ostrov I., 91, 134.
Reuss Jindřich VII., princ, něm. vyslanec ve Vídni, II., 85; III., 171.
Reutter von, pruský plukovník, VI., 297, 298.
Reval I., 13; II., 223; IV., 123, 226, 241; V., 98, 99, 102, 171—173.
Rewentlow Arnošt hrabě, všem. publicista, III., 140; IV., 219; V., 33, 59; VI., 109, 352.
Revoil Paul, franc. diplomat, ředitel Banque Ottomane, V., 25; VI., 301.
Rezek Antonín, český historik, ministr, IV., 194, 196.
Rezna V., 188.
Rhallis Demetrios, řecký min. předseda, III., 181.
Rhodes Cecil, jihoafr. státník, II., 108, 147, 274, 275, 276; III., 17, 29, 43, 46, 130—137, 139; IV., 21, 22, 24, 35, 38, 41, 44, 48, 98, 102, 118, 134.
Rhodesie II., 276; III., 43, 130, 133, 134, 136; IV., 21.
Rhodope VI., 132.
Rhodos VI., 103, 106, 154, 234, 235.
Ribot Alexandre, franc. státník, II., 163, 285, 286, 290, 300; III., 77, 102; IV., 13; VI., 356—358.
Rieger František Ladislav I., 164, 226; III., 167.
Riego Rafael, špaň. revolucionář, V., 188.
Rieszer Jacob, předseda „Hansabundu“, VI., 25.

Riezler Kurt, něm. diplomat, VI., 352.
Rif v Marokku, IV., 104.
Rifaat paša, turecký státník, V., 253.
Riga II., 223; IV., 170, 241; V., 9.
Richmond ve Virginii, I., 46, 49, 52, 53, 56.
Richter Eugen, něm. politik, I., 157; II., 11, 204; III., 48, 188; IV., 123; V., 94.
Richthofen Hartmann von, německý vyslanec v Persii, V., 79.
Rio de Janeiro I., 66; V., 51, 57; VI., 283.
Rio de Rey, řeka v záp. Africe, II., 150.
Río Grande I., 38.
Río Muni VI., 54.
Río Sabine, řeka, I., 16.
Ripon George Frederick marques of, lord strážce pečeti, V., 22.
Ristić Jovan, srbský státník, I., 207; II., 65, 66, 188.
Ritchie Charles sir, angl. státník, III., 198; IV., 129, 130.
Riza Achmed bej, mladoturecký předák viz Achmed Riza.
Rizov D., bulh. vyslanec v Římě, VI., 128.
Rjazaň IV., 165.
Rjeka III., 18; V., 125, 130, 132, 142, 265; VI., 315.
Roberts Frederick Sleigh lord, angl. maršálek, II., 169, 170; IV., 56, 57, 59, 107, 118; V., 47, 213; VI., 14, 80, 108, 217.
Robilant Carlo Felice, hrabě, ital. státník, II., 85, 87, 212.
Robinson Hercules sir, gen. guvernér kapský, III., 139.
Rockefeller John, amer. finančník, III., 216.
Rodd James Rennel sir, angl. diplomat, IV., 7.
Rodez VI., 214.
Rodíe Gabriel, rak. generál, I., 209.
Rodičev, ruský právník, člen dumy, III., 74; IV., 179; V., 8, 179.
Rodosto u Cařihradu I., 228; VI., 186.
Rodzianko Michail Vlad., předseda dumy, VI., 129.
Roediger A. F., ruský min. války, V., 287.
Roggenbach Frant. sv. p., badenský státník, II., 267.
Rohlfs Gerhard, něm. cestovatel, II., 131, 143.

Rohrbach Pavel, všem. spisovatel, IV., 125; VI., 109, 243.
Rocheport Viktor Henry markýz, franc. radikál, II., 83, 280, 282.
Rochette, franc. finančník, VI., 299.
Romagna III., 146.
Rominten ve Vých. Prusích, IV., 273, 274; V., 206, 207; VI., 73, 150.
Roon Albrecht Theodor von, pruský maršálek, I., 152.
Roosevelt Theodor, president Spoj. států, III., 231, 232; IV., 119, 133 až 136, 243—246, 250, 251, 256, 263, 265, 271, 272, 274; V., 26, 28, 29, 51, 52, 55, 76, 85; VI., 87, 255, 259, 281—288.
Root Elihu, amer. státník, VI., 255.
Ropšin N. (Savinkov Boris), ruský spisovatel, V., 288.
Rosas Juan Manuel, president argentinský, I., 64.
Rosebery Archibald Philip, earl of, angl. státník, II., 298; III., 25, 35—41, 44 až 46, 103—105, 117, 118, 121, 150, 199; IV., 10, 35, 41, 55, 89, 90, 119, 220; V., 16, 19, 20; VI., 17, 31, 33.
Rosen Friedrich, něm. vyslanec v Tangeru, V., 36; VI., 275.
Rosen baron, ruský vyslanec v Tokiu, III., 178; IV., 138, 180, 208, 251; VI., 313.
Roscher Wilhelm, něm. nár. hospodář, III., 111.
Rostov na Donu, IV., 165; V., 11.
Rosyth, přístav, IV., 130, 258.
Rothschild Alfred baron, III., 35; IV., 112; V., 283; VI., 31.
Rothschild James, II., 286; III., 191; IV., 148, 166.
Rotterdam III., 51.
Rouen VI., 117.
Rouvier Maurice, franc. min. předseda, II., 211; IV., 148, 261, 262, 264, 265, 276; V., 29, 38.
Roveretto VI., 315.
Rovetta Ger., ital. spisovatel, VI., 88.
Rovuma afr. řeka, II., 272.
Rožďstvěnskýj, ruský admirál, IV., 232, 233, 235, 237, 246—248.
Rudá řeka v Číně, II., 156.
Rudini Antonio Starrabo marchese, ital. státník, II., 287, 288, 297; III., 147, 148, 157, 185.

Rudolf, korunní princ rakouský, II., 226, 238, 245; V., 149.
Rumelie Východní, I., 215, 220, 223, 235; II., 35, 64, 179, 182, 186—188, 191, 192, 218; III., 162; V., 200, 210, 230; VI., 149.
Rumuni v Uhrách, V., 117, 133, 151, 153; VI., 310, 323, 324, 331—333, 347.
Rumunsko, království, I., 9, 171—173, 202, 205—207, 224, 228, 231, 235; II., 38, 42, 89—91, 100, 102, 185, 192, 196, 197; III., 175; IV., 201, 203, 204, 206; V., 157, 161, 194, 206, 210, 230, 255, 267, 277, 278; VI., 128, 132, 133, 161, 173—175, 187—189, 195, 197, 198, 203, 221 až 233, 235, 238, 242, 305, 310, 326, 331—335, 338, 340, 344—347, 349 až 351, 358.
Rus Bílá II., 97.
Rupprecht, princ bavorský, V., 92.
Rusini v Haliči, II., 92, 93; IV., 197; V., 112, 113, 116, 117, 122; viz také Halič.
Ruskin John, angl. spisovatel, IV., 91.
Russell Amphil Odo lord, angl. státník, IV., 102.
Ruščuk I., 225, 231; II., 193; VI., 173, 232.
Rybar Ot., slovinský politik, V., 183.
Rýn I., 154, 158; II., 92, 116, 227; IV., 11, 162, 275; VI., 314.
Saad Eddin paša, turecký guvernér, III., 153.
Saarbrücken IV., 264.
Sabah Eddin, turecký princ, V., 229.
Saburov Andrej Alex., ruský říšský rada, II., 52, 100.
Sacramento I., 40.
Sadik, turecký plukovník, VI., 136, 137.
Safi v Marokku, V., 28, 29.
Saganeiti v Habeši, III., 144.
Sagasta Prax. Mateo, špan. státník, III., 228—230; IV., 154, 156.
Sahara II., 278; III., 15.
Sachalin I., 135, 147; III., 90; IV., 210, 243, 245, 251, 271, 273; V., 75, 77.
Said paša, turecký velký vezír, II., 109; III., 107; V., 250; VI., 94, 96, 100, 105, 136, 154.

Said Bargaš, sultán zanzibarský, II., 272.
Saigon I., 143.
Saint-Louis I., 22; V., 51.
Saint-Mandé IV., 13.
Saint-Pierre, ostrov, I., 79.
Salandra Antonio, ital. min. předseda, VI., 316.
Salcburk I., 166; IV., 193; V., 193, 264.
Saletta, šef gen. štábu ital., IV., 162.
Salih paša, turecký generál, V., 252.
Salisbury Robert Cecil marques of, min. předseda angl., I., 216, 219, 224, 233; II., 48, 81, 176, 178, 187, 194, 196, 197, 213—216, 225, 237, 250, 276—278, 298; III., 17, 18, 24, 31, 34, 35, 37—39, 103, 104, 113, 118—122, 125, 126, 128, 129, 135, 138, 141, 143, 149, 150, 155, 157, 158, 162, 184, 186, 194, 198, 201, 203, 206, 227; IV., 6, 8, 18—20, 22, 23, 49, 52, 57, 76, 85, 98, 105—107, 109, 118, 132, 152.
Salt Lake City I., 40.
Salvemini Gaetano, ital. historik, VI., 87, 90.
Salzbrunn VI., 238.
Samarkand I., 121, 122, 195; II., 231.
Samoa II., 138, 271, 272; III., 41, 204, 224; IV., 22—24, 33, 48, 49, 102.
Samory, sultán v Nigerii, III., 15; IV., 8.
Samos II., 186; III., 160.
Samothrake VI., 161.
Sampson Will. Thom., amer. admirál, III., 232.
Samsun v Malé Asii, VI., 301.
Sanaa v Arabii, V., 258, 259.
San Domingo I., 59; IV., 135; VI., 283.
San Francisco I., 6, 151; III., 212; VI., 255.
San Giovanni di Medua, viz Svatý Ivan Meduanský.
San Giuliano Antonio marchese, ital. min. zahr., V., 264; VI., 91, 107, 168, 169, 228, 229, 237, 316, 342.
San Paolo de Loanda II., 135.
San Remo II., 237.
San Rossore u Pisy, VI., 168.
San Salvador I., 64; VI., 283.
San Stefano I., 228, 230, 232, 235; II., 179; III., 99, 115, 119; V., 251, 291.

Sandepu v Mandžusku, IV., 238.
Sandringham, zámek, IV., 118.
Sand River v Transvaalu, I., 96.
Sandvičské ostrovy, I., 17.
San-men, čínský přístav, IV., 68.
Santa Anna Ant., mexický diktátor, I., 64.
Santa Fé I., 38.
Sandžak, viz Novopazarský.
Sangha, řeka, IV., 47.
Santa Lucia, ostrov, I., 68.
Santiago de Cuba III., 232, 233; IV., 5.
Sao Thomé, ostrov, VI., 274.
Sarajev Boris, bulh. revolucionář, III., 164; IV., 203.
Sarajevo II., 32; V., 126—128, 135, 136, 191, 267; VI., 172, 349, 350, 363—372.
Sarandoporos VI., 158.
Saratov IV., 241.
Sarov v tambovské gubernii, IV., 179.
Sarrien Jean Marie, franc. min. předseda, V., 29, 38.
Sarto Josef, viz Pius X.
Sasebo, jap. přístav, III., 91.
Saseno u Valony, VI., 182, 337.
Sasko I., 158; VI., 19.
Satsuma, jap. kraj, III., 83, 84.
Saunders, angl. novinář, IV., 47.
Saurma Jeltsch Anton sv. p., něm. vyslanec v Cařihradě, III., 119, 128.
Saussier Fél. G., franc. generál, II., 291.
Sáva I., 209.
Savai v souostroví Samojském, IV., 24.
Savannah I., 31.
Saverne v Alsasku VI., 297, 298.
Savojsko V., 38.
Savov S., bulh. generál, VI., 157, 162, 225, 226.
Say na Nigeru, II., 278; III., 15.
Sazonov Sergěj Dimitrijevič, ruský min. zahr., V., 294, 298, 299, 301; VI., 56, 100, 101, 104, 107, 116, 117, 121, 122, 130—135, 148, 151 až 153, 161, 165, 169—171, 176, 177, 184, 188, 189, 198, 200, 202, 222, 224—227, 230, 234, 247—253, 270, 305, 306, 309, 311, 314, 316, 321, 329, 332, 343—345.
Sazun, kraj arménský, III., 116.

Seattle III., 212.
Sebu, řeka v Marokku, IV., 215.
Scotus Viator viz Seton Watson.
Sebastopol I., 226; III., 155; IV., 237; V., 10.
Sedan I., 158; II., 36, 75, 241; IV., 226.
Sedil-Bar, tvrz v Dardanellách, VI., 103.
Sedmhradsko I., 206; II., 90; VI., 128, 173, 323, 331—334.
Seeley John Robert, angl. spisovatel, II., 175; III., 27, 30.
Seely, angl. ministr války, VI., 361.
Seillière Arnošt, franc. spisovatel, III., 5.
Seina IV., 155; VI., 193.
Seistansko, IV., 100; V., 81.
Selfidže v Thessalii, VI., 158.
Sembat Marcel, franc. socialista, V., 43; VI., 213.
Semmering IV., 268; V., 161.
Senden Gustav sv. p., něm. admirál, III., 139.
Senegalsko I., 92; II., 125, 126, 134; III., 15; IV., 20.
Seres VI., 229, 232.
Sergěj Alexandrovič, velký kníže ruský, III., 73; IV., 172, 180, 239—241.
Serpa Pinto Alexander, portug. cestovatel, II., 276.
Serrano Dom., vévoda de la Torre, špaň. státník, I., 184.
Seton-Watson Robert W., angl. historik (Scotus Viator), V., 123, 271; VI., 146.
Seul v Korei III., 88—91, 190, 195; IV., 181, 209, 212.
Seymour Edward sir, angl. viceadmirál, IV., 72, 73.
Shaw Bernard, angl. spisovatel, IV., 91; V., 29.
Sheffield III., 22.
Shepston Theophil sir, angl. komisař v Transvaalu, II., 105, 106.
Sherman John, am. politik, III., 217, 221, 222, 229; IV., 134; VI., 284.
Shuster W. Morgan, amer. finančník v Persii, VI., 68, 69.
Schäffer Dietrich, něm. historik, III., 189.
Schäffer, švýcar. plukovník, III., 182.
Schäffle Albert, národohosp., rak. ministr, I., 162—164.

Schalk-Burger, viz Burger.
Scheidemann Filip, něm. socialista, VI., 213.
Scheiner Josef Dr., starosta Obce sokolské, V., 291; VI., 306, 321.
Schemua Blasius, šéf gen. štábu rak., VI., 99, 171.
Scheurer-Kestner Aug., franc. politik, IV., 14.
Schiemann Th., něm. historik, IV., 219; V., 36; VI., 359.
Schley Winfield Scott, amer. comodore, III., 232.
Schlieffen Alfred, hrabě, šéf gen. štábu něm., IV., 162, 229, 252, 259; V., 22, 95; VI., 217, 226.
Schlötzer Kurt von, něm. diplomat, II., 18.
Schmerling Ant. svob. pán, V., 117, 220.
Schmoller Gustav, nár. hospodář něm., II., 244, 255.
Schmaebel Guillaume, franc. hraniční komisař, II., 210.
Schneider-Creusot, želez. závod franc., III., 91; IV., 43; V., 141, 142; VI., 42, 110, 160, 301.
Schmitzer Eduard (Emin paša), cestovatel, II., 123, 273.
Schmitzler Arthur, něm. spisovatel, V., 147.
Schön Vilém svobod. pán, něm. diplomat, V., 54, 193, 196, 205, 225, 233, 240; VI., 25, 35, 40, 177, 213, 300.
Schönaich Frant. sv. p., rak. min. války, V., 156, 280; VI., 97—100, 138.
Schönborn Vojtěch, hrabě, předseda správní komise, VI., 319.
Schönbrunn I., 175, 176; V., 155; VI., 240.
Schönerer Jiří, rak. politik, II., 41; III., 52, 53, 166, 184, 188, 201.
Schreiner William Philipp, jihoafrický politik, III., 131; IV., 39.
Schreiner Gustav Dr., rak. ministr, V., 221.
Schulte Friedrich von, něm. kanonista, starokatolík, I., 159.
Schwabach Pavel, něm. bankéř, IV., 264; VI., 36.
Schwarzenberg Felix, kníže, min. předseda, II., 94; V., 148, 151; VI., 196.
Schwarzenberg Karel, kníže, V., 276; VI., 146.

Schweinitz Hans Lothar, pruský generál, vyslanec ve Vídni a Petrohradě, II., 229.
Schweitzer Jan von, něm. soc., II., 11.
Siam I., 123, 142, 143; II., 163; III., 13, 36; IV., 29, 98, 101, 153, 214.
Sibiř I., 17, 104, 105, 120—122, 128, 131; II., 52, 98, 231; III., 68, 70, 90, 95, 115, 191; IV., 27, 99, 138, 168, 171, 175, 180, 209, 211; V., 9, 12, 171, 286; VI., 258, 271, 383.
Sicilie I., 98, 176; II., 77; III., 146; VI., 83.
Sičjnski, ruský student, V., 122.
Sidi Bihal v Tripolsku, VI., 106.
Siebert Beno von, ruský dipl. úředník, VI., 175.
Siegel, něm. námořní zástupce v Londýně, IV., 30.
Sieghart Rudolf Dr., min. rada V., 120.
Sighele Scipio, ital. sociolog, VI., 88.
Siemens Jiří, něm. bankovní ředitel, I., 112; IV., 124, 125.
Siemens Werner, něm. průmyslník, III., 50.
Sierra Leone II., 128, 133; III., 15.
Sikhové v Indii, I., 111, 115, 116, 118.
Si-Kiang, řeka, I., 133.
Sikkim v Tibetu IV., 99.
Silištria I., 225; II., 38, 89; VI., 173, 188, 203, 225.
Silvela Francisco, špaň. min. předseda, III., 288; IV., 155.
Simbirsk IV., 171.
Simić Djoka, srbský politik, III., 178; V., 204, 244.
Simon Jules, franc. politik, II., 69.
Sinaja, zámek, VI., 345.
Sinajský poloostrov, V., 61, 258.
Sinclair Upton, amer. spisovatel, VI., 285.
Sind, říše v Indii, I., 111.
Singapur I., 112; III., 13, 40; IV., 248.
Singer Isidor Dr., profesor, vydavatel „Zeitu“, VI., 336.
Sipjagin Dimitrij Serg., ruský ministr, IV., 173, 174, 177.
Sitia, přístav krétský, III., 162.
Sjenica v Novopazarsku, VI., 158.
Skadar VI., 93, 132, 156, 158, 159, 182, 188, 197—202, 223, 235, 243, 246, 248, 367.
Skadarské jezero, I., 235; II., 56; III., 179; V., 261.

Skalní hory I., 12, 16, 20, 36, 39, 57, 74; III., 220.
Skanderbeg VI., 172.
Skerlec Ivan sv. p., charvatský bán, VI., 325, 366.
Skierniewicze II., 101, 172, 185, 196.
Skobelev Michal Dim., ruský generál, I., 196, 200, 225; II., 37, 63, 93, 171, 202; IV., 221.
Skoplje III., 163, 164, 180; V., 145, 166, 170, 189, 260; VI., 158, 163, 167, 172.
Skotsko I., 74; III., 103; IV., 93.
Skotsko Nové I., 73, 78, 79.
Skrydlov Nik. II., ruský admirál, IV., 224, 225.
Slatin Rudolf, egypt. důstojník, II., 121.
Slepánek Čeněk, český publicista, VI., 164, 370.
Slezsko Pruské I., 159; II., 217; IV., 190; V., 107, 177; VI., 238.
Slivnice II., 190.
Slovensko II., 42; III., 175; IV., 200; V., 123, 133, 151, 153, 175, 184; VI., 145.
Slovinci III., 165—167, 169, 173; IV., 192, 197; V., 112, 122, 130, 137, 180, 183, 219, 291; VI., 324, 343.
Smith Adam, nár. hospodář, I., 71.
Smith Harry sir, kapský guvernér, I., 95.
Smodlaka Josef Dr., dalm. politik, V., 130.
Smuts Jan Christian, transvaalský politik, IV., 39; VI., 27.
Smyrna II., 56; III., 40, 111; VI., 251, 276, 343.
Sobat, afr. řeka, IV., 7.
Sobolev Leonid Nik., ruský generál, II., 184.
Sofia I., 211, 227; II., 183—185, 190, 192—196, 220, 221, 230; III., 156, 164, 165; IV., 203, 204, 206; V., 140, 141, 146, 163, 198, 201, 207, 230, 291, 292; VI., 62, 127—133, 151, 154, 161, 162, 174, 189, 221 až 223, 226, 227, 230, 231, 331, 335, 336.
Sokol Karel Stan., český radikál, V., 220.
Sokoto ve střední Africe, IV., 214.
Sokotra, ostrov, II., 128.
Solovjev, ruský revolucionář, II., 30.

Solovjev Sergěj M., ruský historik, II., 60.
Solovjev Vladimír Serg., ruský filosof, IV., 172; V., 177, 288.
Solum v severní Africe, VI., 95.
Soluň I., 201, 211, 229, 230; II., 33, 35, 65, 179; III., 121, 163, 181; IV., 203—205; V., 139, 142, 166, 167, 172, 187—189, 237, 251, 252; VI., 96, 137, 156—159, 164, 203, 220, 222—226, 232, 328, 337, 346.
Somalský poloostrov II., 142, 148, 272, 273, 287; III., 121, 144, 145; IV., 7, 96; VI., 89.
Song-Koi (Rudá řeka) II., 156.
Sonnino Sidney, baron, ital. státník, V., 264; VI., 83, 84.
Sopot v Makedonii VI., 132.
Sorel Georges, franc. socialista, V., 40; VI., 87.
Soroviče VI., 159.
Sosnosky Th. von, vídeň. publicista, V., 154.
South Africa Union, viz Jihoafrická unie.
Soveral Luis Pinto marquis de, port. vyslanec v Londýně, III., 205.
Spalajković Miroslav, srbský státník, V., 128, 129, 243, 272, 273; VI., 128.
Speck ze Sternburgu, baron, německý vyslanec v Japonsku, IV., 244.
Speke John Hanning, angl. cestovatel, II., 109.
Spencer Herbert, angl. filosof, II., 22; III., 20; IV., 91.
Spencer John P. lord, angl. státník, II., 175.
Spezia II., 227.
Spions Kop IV., 56.
Spiridonovič Čerep, ruský slavjanofil, V., 177.
Spizza I., 214, 235.
Split V., 130; VI., 163.
Spojené Státy americké I., 6, 8, 11—21, 23, 26—74, 77, 80, 82, 86, 98, 105, 133, 136, 137, 140, 144, 146—148, 151, 190, 191, 193, 195; II., 9, 54, 77, 108, 109, 113, 136, 138, 144, 146, 164, 166, 253, 271; III., 10, 11, 22, 30, 32, 33, 41, 46, 47, 58, 67, 68, 79, 82, 88, 89, 91, 100, 156, 187, 197, 198, 202, 203, 210—236; IV., 5, 9, 22, 24, 25, 29, 31, 38, 47, 49, 52, 58,

67, 68, 72, 74, 79, 80, 82, 93, 101, 117, 119, 128, 131—133, 135, 136, 209, 234, 243—245, 252, 256, 260, 267, 268, 274; V., 25, 26, 29, 30, 48, 51, 52, 55—57, 76, 77, 85, 93, 152, 153, 217; VI., 37, 79, 214, 255—258, 261, 264, 269—272, 280—293, 353, 355, 360, 363.
Springe v Hannoveru VI., 171, 195.
Spuller Eugène, franc. politik, II., 295.
Srbsko I., 9, 173, 202, 205—209, 211, 213—219, 221, 223, 226—228, 230, 234, 235; II., 33, 65—67, 88, 100, 102, 179, 188, 189—191, 197; III., 64, 111, 163—165, 177—180; IV., 203—207; V., 56, 124, 127—132, 133, 135, 137—144, 157—159, 161, 162, 164—166, 170, 182, 184, 189, 192, 193, 195, 200, 202—206, 210, 211, 219—228, 231, 233—244, 246, 255, 266—268, 270, 272, 277, 278, 282, 289—292, 294, 299, 300; VI., 97, 98, 102, 125, 127—138, 146, 149—154, 157—187, 189, 190, 192, 194—203, 206, 220—233, 236—243, 248, 304, 305, 310, 314, 324—329, 331, 334—337, 341, 345, 348—350, 364—371.
Srbsko Staré V., 124, 140, 145, 189, 237, 270; VI., 125, 126, 128, 132, 197, 228, 232.
Srbové uherští III., 175, 176; IV., 200; V., 115, 124, 125, 131, 137, 143, 180, 270, 276.
Srbové lužičtí V., 184.
Staal Jegor Jeg., baron, ruský vyslanec v Londýně, IV., 28.
Stackelberg, baron, ruský generál, IV., 223.
Stadler Josef, arcibisk. sarajevský, III, 176; V., 276.
Stachovič Mich. Al., ruský spisovatel, IV., 178, 248; V., 183.
Stáňa, choť velikého knížete Nikolaje Nikolajeviče, V., 293.
Stambulov Štěpán, státník bulharský, II., 187, 193—195, 216, 220, 221, III., 63, 156, 177.
Stančov D., bulh. vyslanec v Paříži, VI., 128.
Stanhope Ant. Ph., hrabě, angl. politik, IV., 42.
Stanley Henry Morton, cestovatel, II., 130—133, 135, 150, 273, 277.

Stapiński Jan, říšský poslanec, IV., 196; V., 279.
Stará Zagora VI., 154.
Starčević Ante, charv. politik, III., 175.
Starčević Mile Dr., charv. politik, V., 125, 276.
Stead W. Th., angl. publicista, IV., 28, 54; VI., 95.
Steed Henry Wickham, angl. novinář, V., 271; VI., 141, 346.
Steeg, franc. gen. konsul, IV., 204.
Steffens Lincoln, amer. spisovatel, VI., 285.
Stejn Martin, předseda republiky Oranžské, IV., 39, 59.
Steinbach Emil, rak. ministr financí, III., 172.
Stengel Karel, baron, něm. profesor, IV., 29.
Stephen Leslie, angl. filosof, II., 178.
Sterle Mario, terstský student, VI., 236.
Stěsselj An. Mich., ruský generál, IV., 224, 237.
Střilos mys VI., 236.
Stinnes Hugo, něm. průmyslník, VI., 245.
Stöcker Adolf, dvorní kazatel v Berlíně, II., 238; III., 48.
Stojalowski Stan., haličský politik, IV., 196.
Stojanovič Kosta, srbský ministr, V., 184.
Stojanovič Ljuba, srbský min. předseda, V., 138, 141, 227, 235.
Stojlov Konst., bulh. státník, II., 220; III., 63.
Stokes, angl. major v Persii, VI., 68.
Stoljetov Nik. Greg., ruský generál, II., 169.
Stolypin Petr Arkaděvič, ruský min. předseda, V., 65, 68—74, 102, 170, 171, 179, 180, 196, 207, 239, 284, 285, 289, 294; VI., 63, 129.
Stosch Albrecht, pruský generál, II., 7.
Stössel, viz Stěsselj, IV., 224.
Stránský Adolf, moravský politik, V., 119, 122.
Stremayr Karel Dr., rak. ministr, II., 43; III., 165.
Stresemann Gustav Dr., něm. politik, VI., 43.
Stromberg v Jižní Africe IV., 44.

Strossmayer Josef, biskup djakovský, V., 130.
Strousberg H. B., podnikatel, II., 9.
Struga v Makedonii, VI., 237.
Struma II., 188; VI., 132, 159, 220, 222, 232.
Strumica III., 163, 180; VI., 229.
Struwe Petr B., ruský publicista, IV., 178—180; V., 181, 187.
Sturza Demet., rumunský státník, II., 90.
Stumm Karel Ferd. sv. p., něm. průmyslník, VI., 101.
Stumm Vilém sv. p., něm. diplomat, VI., 17.
Stürgkh Karel, hrabě, min. předseda, VI., 139—142, 162, 165, 315, 318, 319, 339.
Suakin II., 109, 124; III., 34, 143, 150; IV., 5.
Sudan I. 90, 102; II., 109, 120—123, 125, 126, 131, 139, 150, 174; III., 16, 18, 43, 143—145, 149, 151 až 153, 197; IV., 6, 8, 10, 18, 20, 41, 56, 153.
Sudermann Heřman, něm. spisovatel, II., 20.
Sudejkin, ruský polic. šéf, II., 95.
Sudský záliv V., 254.
Suez I., 6, 97, 102, 191, 199, 204, 232; II., 108—110, 115, 119, 120, 249; III., 12, 14, 120, 126, 206, 234; IV., 125, 132, 153, 214, 215, 246; VI., 119, 282.
Sugijama, japon. dipl. úředník, IV., 72.
Sugimura, japon. vyslanec v Berlíně, VI., 259.
Suchomlínov Vladimír Alex., ruský min. vojen., V., 287; VI., 113, 216, 251, 306, 308, 357, 358.
Sulejman paša, turecký generál, V., 188.
Sulfikarský průsmyk, II., 172, 174.
Sumarokov-Elston Felix, hrabě, ruský diplomat, I., 217.
Sundské ostrovy I., 113, 129; III., 204.
Sungari, řeka, I., 136.
Sun Jat-sen, čínský pokrokář, IV., 61; VI., 260, 262, 263, 267—270.
Supilo Franjo, charv. politik, V., 130, 131, 135, 272—274.
Surinam I., 69.
Sušak V., 130.

Suttnerová Berta von, pacifistka, IV., 25.
Suvorin Alexej Serg., ruský novinář, IV., 172, 181, 228.
Svaté Lucie zátoka II., 142, 146, 150.
Svatého Vavřince řeka I., 73, 78.
Svatové, kmen indický, IV., 37.
Svatkovskij Vsevolod P., ruský publicista, V., 178, 179, 183; VI., 321.
Svatomikulášský přístav na Korei, IV., 209.
Sv. Ivan Meduanský, V., 170; VI., 167, 169, 201.
Sveaborg V., 68.
Svišťov I., 225; II., 183.
Svjatopolk-Mírskij Petr Dimitr., kníže, ruský ministr, IV., 228, 238, 241; V., 293.
Swaine, angl. plukovník, III., 135.
Swiętochowski Viktor von, dragoman rak. vysl. v Bělehradě, V., 234, 273.
Swinburne Alg. Ch., angl. básník, IV., 55.
Swinemünde V., 87, 88.
Sydney v Australii, I., 83, 88.
Syr Darja I., 120, 121.
Syrakusy VI., 92.
Syrie I., 102, 103, 115, 128, 231; II., 108; III., 105, 111, 208; IV., 49; V., 256, 258, 295; VI., 245.
Syrta Malá II., 125.
Syveton, franc. poslanec, IV., 261.
Szápáry Fridrich, hrabě, odb. přednosty v min., vyslanec v Petrohradě, VI., 190, 192.
Széchényi Imre, hrabě, rak. vyslanec v Berlíně, II., 100.
Széchényi Štěpán, hrabě, V., 111.
Széchényiová Pavlina, hraběnka, chot min. Aehrenthala, V., 161.
Szell Koloman, uh. min. předseda, IV., 192, 199; V., 109.
Szögyény Marich Ladislav, hrabě, rak. vyslanec v Berlíně, V., 199; VI., 338.
Šabac VI., 238, 370.
Šafhúzy IV., 179.
Šah Šudža, afganský nápadník, I., 116.
Šaho, řeka, IV., 226, 232, 237.
Šachovskij D., ruský literát, IV., 179.
Šalamounské ostrovy, II., 151; IV., 24.
Šambi, řeka v Tibetu, IV., 232; V., 78, 82.
Šamyl-Ali, kavkazský vůdce, I., 107.

Sanghai I., 137, 139; II., 154; III., 79, 94, 195; IV., 78, 83; VI., 260, 267, 270.
Šanhajkvan IV., 79, 83.
Šansi čínská provincie, IV., 68, 71, 82.
Santung, čínská provincie, III., 92, 191—195; IV., 68, 70, 71, 75.
Šarapov Sergěj Ferd., ruský publicista, V., 290.
Šarašat v Tripolsku, VI., 94.
Šari, řeka, III., 15, 42, 150; IV., 20; VI., 47, 54.
Šar planina VI., 128, 132.
Šavja v Marokku, VI., 44.
Ščeglovitov Ivan, ruský min. spravedlnosti, V., 65.
Ščepkin Dim. Mil., ruský spisovatel, IV., 250.
Ščerbatov, kníže, ruský konservativce, V., 7.
Šebeko, člen gosud. sovětu, VI., 129.
Šefer Jakov, bosenský student, VI., 366.
Šelda VI., 38.
Šemzi paša, turecký generál, V., 188.
Šeremetěv Sergěj Dimitr., hrabě, IV., 249; V., 7.
Ševket Torgud paša, turecký generál, V., 260; VI., 93.
Šibenik VI., 163.
Šilukové, africký kmen, IV., 7.
Šimonoseki I., 148; III., 93, 95, 97, 98, 99, 100; IV., 139.
Šipka, průsmyk, I., 225—227; IV., 203.
Šipov Dimitrij, předseda moskev. zemstva, IV., 177, 178, 238, 248; V., 8, 69.
Širaz V., 298.
Šir Ali, afganský emir, I., 195, 196; II., 169.
Širvanský chanát I., 106.
Šiškin, ruský diplomat, III., 155.
Škodovy závody V., 141; VI., 112, 342.
Šlesvik II., 62, 116, 205; V., 293.
Šoa v Habeši, III., 144, 145.
Španělsko I., 12, 15, 18, 59—61, 66, 67, 69, 70, 72, 91, 101, 129, 144, 183, 184, 187; II., 37, 77, 125, 152, 215; III., 227—236; IV., 5, 9, 18, 22, 33, 38, 47, 49, 52, 104, 110, 132, 154, 156, 215, 216, 219, 244, 253, 254, 257, 266; V., 25—28, 30, 36, 55, 83—85, 88, 105; VI., 42—44, 46, 50, 57, 60, 64, 65, 67, 282, 283.

Šrobár Vavro, slovenský politik, V., 123.
Štěpánek Vítězslav, VI., 321.
Štíp VI., 129, 227, 229.
Štokholm II., 246, 285; IV., 269.
Štrasburk I., 155; II., 76, 247; IV., 11; VI., 296.
Štuttgart IV., 178, 180.
Štýrsko IV., 197; VI., 144.
Šúkri paša, turecký generál, VI., 198.
Šumla I., 225, 231; VI., 232.
Šurmín Duro, záhřebský profesor, V., 134.
Šusteršič Ivan, slovenský politik, V., 219, 276, 291; VI., 146.
Šušalov Petr Andr., ruský diplomat, I., 174, 188, 196, 221, 231, 233; II., 28, 36, 209, 217, 263, 266, 270.
Švédsko I., 153; III., 136; IV., 176, 269; V., 9, 35, 56, 88, 90, 110; VI., 219, 353.
Šviha Karel, český poslanec, VI., 320, 321.
Švýcarsko II., 24, 254, 261; III., 56; V., 56, 91, 137, 227; VI., 99, 105, 135, 149, 213, 366.
Taaffe Eduard, hrabě, min. předseda, II., 43—45, 71, 92, 226, 250; III., 165—167, 169—172, 174; IV., 186, 189.
Tabago, ostrov, I., 68.
Tabris IV., 100; V., 296, 297; VI., 68.
Taflet v Marokku, IV., 105.
Taft William H., prezident Spoj. států, VI., 37, 259, 286—288, 290, 292.
Tagalové III., 231; IV., 244.
Tagliamento VI., 99.
Tahiti I., 90.
Tahsin paša, turecký generál, VI., 159.
Taillandier Saint-René, franc. zástupce v Tangeru, IV., 255, 262.
Taine Hipp. Ad., franc. spisovatel, II., 71.
Takaahira viz Kato.
Taku, tvrz u Tientsinu, IV., 72, 83.
Takušan, přístav, IV., 223.
Talaat bey (paša), turecký ministr, V., 253, 257; VI., 136, 187, 343.
Ta-hien-van, zátoka, III., 92, 194, 195; IV., 138.
Tamatave na Madagaskaru, II., 135.
Tambov, gubernie, IV., 179.

Tampico v Mexiku, VI., 292.
Tanganjika, jezero, I., 91; II., 130, 132, 144, 276; III., 43, 44, 131; IV., 22.
Tanger IV., 104, 105, 112, 154, 156, 253—259, 264, 266; V., 28—30, 36, 42; VI., 43, 49, 65, 168.
Tankosić Voja, srbský důstojník, V., 140; VI., 126, 367—309.
Tanlongo Bernardo, ital. finančník, III., 146.
Tarabocchia Josef, záhřebský soudní president, V., 237, 271.
Taraboš u Skadaru, VI., 200, 201.
Tardieu André, redaktor „Tempsu“, V., 103; VI., 344.
Tarnowski Adam, hrabě, rak. vyslanec v Sofii, VI., 222, 226.
Tarzánské ostrovy, VI., 105.
Tasmanie I., 81, 83—85.
Taškend I., 121, 122.
Tatiščao v Mandžusku, IV., 224.
Tatiščev Eliáš Leonidovič, ruský generál přidělený v Berlíně, VI., 189.
Tatiščev Serg. Spir., ruský diplomat, IV., 122.
Tattenbach Christian, hrabě, něm. vysl. v Madridě, IV., 263; V., 25, 27.
Taubman-Goldie George sir, angl. kolonizátor, II., 134.
Taurus V., 91.
Tažar bej, turecký kapitán, VI., 137.
Tegethoff Vilém, rak. admirál, I., 208.
Teheran I., 115, 117; III., 65; IV., 100; V., 79, 80, 81, 172, 209, 296, 297, 298, 299; VI., 68, 69, 131.
Tel-el-Kebir u Kahyry, II., 117.
Tel Helif V., 91, 295.
Temže II., 167.
Tenedos VI., 159, 161, 337.
Tennessee I., 12, 46, 50, 53—55.
Tennyson Alfred, baron, angl. básník, III., 139, 234.
Tepeleni VI., 341.
Terst II., 80, 87; III., 56; IV., 140, 161, 189, 197; V., 156, 193, 221, 224, 264, 265; VI., 87, 89, 97, 167, 235—237, 315, 343, 367.
Tetuan V., 28, 30; VI., 65.
Tetzner Fridrich, rak. státovědec, V., 154.
Tevfik Ahmed paša, tur. ministr zahr., V., 251.

Texas I., 37—39, 45, 50, 52, 54, 64; III., 213.
Thasos VI., 159.
Theodor II., negus habešský, II., 127.
Theodorik G. N., řecký min. předseda, V., 254.
Thessalie I., 215, 223, 229, 236; II., 34, 56, 192; III., 161, 163, 181, 182; VI., 124, 158.
Thiers Adolf, franc. státník, I., 156, 179, 180—184; II., 74, 113; IV., 151.
Thomas Albert, franc. socialista, VI., 213.
Thomson Josef, angl. cestovatel, II., 148.
Thrákie II., 34, 179; III., 160, 163; V., 251, 278; VI., 125, 128, 133, 154, 156, 161, 173, 220, 229—232, 234, 237.
Thun František Ant., hrabě, (kníže) z Hohensteinu, min. předseda, český místodržitel, III., 169, 174; IV., 187, 188, 190—193, 202; V., 176; VI., 140, 318, 320.
Thun Lev, hrabě z Hohensteinu, ministr školství, V., 148.
Thyssen, něm. průmyslník, VI., 110.
Tibesti v střední Africe, IV., 20.
Tibet I., 123, 128, 132; III., 64; IV., 98, 99, 231, 232, 271; V., 60, 75, 78—80, 82; VI., 206, 268, 270, 271.
Ticino VI., 82.
Tientsin I., 136, 137, 142, 147; II., 155, 158, 159; III., 79, 89, 192; IV., 65—67, 72—74, 77—80, 83; VI., 256.
Tiflis I., 106; II., 170; III., 115.
Tigré v Habeši, III., 144—146.
Tigris, řeka, III., 113, 207; IV., 124; V., 295, 296; VI., 276.
Tichomirov Lev, ruský nihilista, II., 61.
Tilak, indický nacionalista, VI., 28.
Timbuktu I., 91; II., 125, 126, 278; III., 15.
Timok, řeka, II., 189.
Timor, ostrov, III., 204; VI., 76, 77, 274.
Tippu Tip, otrokář, II., 130.
Tirana V., 61; VI., 201, 235, 329.
Tirpitz Alfred von, něm. admirál, III., 187—190, 192, 193, 196, 200; IV., 46, 52, 53, 123, 258; V., 49, 52, 99,

102; VI., 14, 15, 17, 21, 24, 26, 37, 72—79, 191, 212, 279, 280, 347, 354, 355.
Tisza Koloman, hrabě, uh. min. předseda, II., 42, 189, 195; V., 107.
Tisza Štěpán, min. předseda, IV., 229; V., 107—111, 114—116, 131, 274, 281, 282; VI., 102, 142—144, 229, 234, 239, 318, 322—327, 333, 334, 339, 340, 344, 346, 351, 365.
Titta V. Dr., předseda Nár. rady něm., V., 122.
Tittoni Tommaso, min. zahr., vyslanec v Paříži, IV., 164, 220, 229; V., 31, 102, 147, 161, 168, 193, 196, 200, 205, 209—211, 224, 241, 262, 264; VI., 91, 178.
Tiurenčín na Jalu, IV., 222.
Tjanšan, pohoří, I., 122; II., 156.
Tjučev Feodor Ivanovič, ruský básník, I., 171.
Tjumeň, město v Sibiři, II., 231.
Tobol, řeka, II., 231.
Tobruk v Tripolsku, VI., 94.
Tocchi Terenzio, albánský buditel, VI., 93.
Todleben Eduard Iv., hrabě, ruský generál, I., 226.
Togo, osada v Africe, II., 142, 151, 277; III., 41; IV., 8, 24; VI., 49, 54.
Togo Hejhaši hrabě, japonský admirál, IV., 212, 223—225, 248.
Tokar na Rudém moři, II., 122.
Tokio I., 150; III., 85, 87, 89, 90, 93, 95, 97, 99, 195; IV., 83, 138—140, 180, 181, 208—210, 245, 251; V., 76, 77; VI., 255, 258, 259.
Tokugawa, rod šogunů, I., 145.
Tolstoj Dimitrij Andr., hrabě, ruský ministr, II., 21, 52, 95, 98; III., 70.
Tolstoj Lev Nikolajevič, ruský spisovatel, III., 71; IV., 172, 174, 228; V., 291.
Tomáš Savojský, vévoda janovský, IV., 159.
Tomašič Mikuláš Dr., bán charvatský, V., 274; VI., 144.
Tomičič Jiří z Ričiče, rak. podmaršálek, V., 273.
Tongajské ostrovy, II., 137; IV., 24.
Tonkin I., 139, 142; II., 156—159, 162, 163; III., 13, 79, 89, 100, 192, 196; IV., 113.

Toronto v Kanadě, I., 73.
Toruň II., 40; III., 60.
Toselli, ital. major, III., 146.
Toul VI., 214.
Toulon II., 299; III., 14; IV., 109, 151, 259; VI., 119, 217.
Toulouse VI., 367.
Transvaal II., 104—107, 117, 124, 141, 147, 168, 170, 174, 275, 276; III., 41, 46, 51, 130—140, 142, 143, 152, 153, 188, 198, 203; IV., 35—42, 45, 51, 54, 57—59, 103, 113, 117; V., 16, 46, 96, 213; VI., 27.
Trapezund I., 227; III., 114, 127; VI., 251, 301.
Trebinja I., 215.
Treitschke Heinrich von, něm. historik, II., 238; III., 53.
Trepov Feodor Feodorovič, ruský generál, II., 28; IV., 170, 241, 243, 248—250; V., 7.
Tresić-Pavičić Antun, charv. básník, V., 183.
Trentler von, rada zahr. úřadu, přidělený císař. družině, VI., 346.
Trident II., 80, V., 157, 203; VI., 87, 89.
Trinidad, ostrov, I., 68; IV., 118.
Tripoli v Syrii VI., 301.
Tripolsko I., 90; II., 80, 82, 109, 129, 212—214, 288; III., 14, 121; IV., 124, 160, 161, 163, 216; V., 26, 263; VI., 56, 64, 81, 82, 89, 96, 98, 101, 103—106, 123, 126, 153, 154, 155, 160, 168, 178, 294.
Trnovo II., 35, 180, 187, 195, 221; V., 200.
Trnka Ot., min. veř. prací, VI., 139, 142.
Trockij viz Bronstein.
Trubeckoj Sergěj Nik., kníže, ruský filosof, IV., 248.
Trubeckoj Eugen, kníže, ruský politik, V., 181.
Trumbić Ante, charv. politik, V., 130, 131, 132.
Třebenice V., 122.
Tsai-Tse, čínský princ, VI., 262.
Tseng Jong markýz, čínský diplomat, II., 156.
Tseu-hsi, čínská císařovna, I., 139; II., 153, 154, 156; III., 80; IV., 63, 65, 66, 71, 72, 77, 81—83; VI., 261, 263, 264.

Tschirschky Heinrich von Bogendorff, st. tajemník, vyslanec ve Vídni, IV., 268; V., 33, 174, 240, 242, 268; VI., 56, 61, 99, 163, 190, 192, 228, 239, 315, 339, 341, 346, 350.
Tsinan IV., 68.
Tsingtau III., 194; IV., 68, 230.
Tsušima III., 190; IV., 248, 250, 264.
Tuan Duan-van, čínský princ, IV., 66, 71, 72, 81.
Tuaregové II., 125.
Tuat oasa, IV., 105.
Tu Duc, vládce annamský, II., 157, 158.
Tugela, řeka v Natalu, IV., 44, 56, 57.
Tula IV., 165.
Tundža, řeka, VI., 156.
Tunis I., 90, 233, 234; II., 56, 77, 78, 80—83, 87, 104, 112, 113, 127, 134, 150, 157, 208, 222; III., 14, 109, 185, 208; IV., 10, 14, 160, 254, 255; VI., 89, 101, 217, 315.
Turati Filippo, ital. socialista, IV., 157, 158; VI., 104.
Turba Gustav, vídeň. historik, V., 154.
Turecko I., 7, 102, 106, 107, 109, 110, 129, 172, 173, 178, 200—207, 209 až 224, 226—229, 232—236; II., 20, 27, 32—35, 38, 39, 42, 44, 53—57, 63, 81, 91, 108, 154, 168, 171, 173—175, 186, 188, 190 až 192, 218, 226, 251, 271, 279; III., 43, 51, 98, 105—111, 113, 122, 125, 129, 143, 153, 154, 157—165, 179—186, 206—209; IV., 22, 29, 30, 49, 62, 102, 110, 114, 124 až 126, 181, 203—207; V., 9, 56, 61, 79, 81, 91, 129, 136, 137, 140, 144, 146, 164, 166, 173, 186, 187, 195, 198, 200, 201, 206, 208—210, 212, 224, 228—231, V., 235, 237, 239, 245, 249, 253, 255, 261, 263, 269, 277, 278, 283, 295, 296, 299; VI., 36, 90 až 96, 98, 100—106, 115, 123—138, 146—170, 178—182, 185—187, 201, 203—206, 220—223, 230—235, 238, 243—253, 264, 275, 276, 280, 300 až 304, 307, 309, 327, 331, 335—338, 343, 344, 347, 348, 355, 371.
Turin V., 264; VI., 85.
Turkhan paša, krétský guvernér, III., 160.
Turkistán I., 7, 98, 107, 120—122, 127, 128, 132, 135, 144, 173, 195—197,

208, 224; II., 98, 125, 155, 169, 170, 231; III., 67, 194, 208; IV., 99, 165, 221; V., 71, 73; VI., 257.
Turkmančaj I., 106.
Turonský záliv v Annamu I., 142.
Türr István, uh. generál, II., 35; IV., 25.
Tuškan Grga, charv. politik, V., 133.
Tutakan VI., 225, 232.
Tutuila, ostrov samojský, IV., 24.
Tuzla Dolní II., 32; VI., 368.
Tweebosch v Transvaalu, IV., 117.
Tweedmouth Edward lord, V., 94.
Tylž IV., 270.
Tynemouth IV., 10.
Tyrnavos III., 181.
Tyrolsko II., 227; IV., 197; V., 122; VI., 97.
Tyrréll William sir, šef kabinetu Greyova, IV., 354.
Ubandži II., 133; III., 15, 43, 45, 150, 151; IV., 6, 19, 20; VI., 47, 54.
Učali v Habeši, III., 144, 145, 148.
Udine IV., 161.
Udžda, oasa, V., 36, 42; VI., 42.
Uganda II., 132, 273, 275, 277; III., 16, 17, 36, 43, 44, 134, 149; IV., 18.
Ugron Štěpán sv. p., rak. vyslanec v Bělehradě, VI., 166, 172, 327.
Ugron Gabriel, uher. politik, IV., 199; V., 109.
Uhry I., 9, 165, 167, 168, 172, 215, 226; II., 9, 39, 41—44, 65, 100, 193 až 196, 198, 216, 220; III., 19, 167, 174—176, 178; IV., 185, 187, 192, 196, 198—201, 203, 207, 229; V., 107—116, 120, 122, 125, 128, 131, 133, 153, 154, 159, 161, 193, 218, 268, 276, 280—283; VI., 97, 128, 142—145, 172, 174, 190, 222, 223, 305, 310, 318, 322, 323, 331—334, 339, 340, 346, 347, 372.
Uchtomskij Esper Esp. kniže, ruský spisovatel, III., 68, 191; IV., 78, 109.
Ukrajina III., 72; IV., 175, 197; V., 66, 71, 181, 184, 280; VI., 322, 346.
Uličí II., 34, 56; VI., 329.
Uljanov Alexander Iljič, nihilista, II., 95.
Uljanov Vladimír viz Lenin.
Ulrich Dr., zpravodaj „Köln.Zeitung“ v Rusku, VI., 307.

Ulster II., 177; VI., 277, 278, 361, 362.
Ulundi v Jižní Africe, II., 106.
Umberto I., král italský, II., 53, 79, 83, 85; III., 145, 148; IV., 157, 158; VI., 83, 84.
Underwood Oscar, amer. politik, VI., 289.
Upolu v Samoju. souostroví, II., 138; IV., 24.
Urál I., 104, 105, 121; III., 67; IV., 165.
Urfa IV., 124.
Urga I., 137; VI., 266, 268, 270, 271.
Uroševac V., 189, 260.
Uruguay I., 64—66.
Usher Roland, amer. historik, III., 197.
Ussuri řeka, I., 136, 137, 144.
Utah I., 40, 42; III., 212, 213.
Utrecht IV., 153.
Uvac V., 166, 167.
Vadai v střední Africe, IV., 20.
Vádí Halfa na Nilu, II., 124; III., 149; IV., 5.
Vafanku v Mandžusku IV., 223.
Vahhabovci V., 258, 259.
Vaillant Auguste, anarchista, II., 295; III., 59.
Vaillant Edouard, franc. socialista, II., 292; V., 41; VI., 42, 213.
Vajda Alexander, rumun. poslanec v Uhrách, V., 123, 154; VI., 344.
Valdemar, princ dánský, II., 195.
Valera Eamon de, irský radikál, VI., 278.
Valujev Petr Alex., hrabě, ruský ministr, II., 51.
Valona VI., 172, 182, 196, 197, 201, 202, 235, 329, 330.
Valparaiso I., 66, 151.
Vancouverský ostrov, I., 39, 79, 80.
Vanderbilt William, amer. finančník, III., 216.
Vandervelde Emile, belgický socialista, V., 271.
Vannovskij Petr Sem., ruský ministr války, II., 92, 199, 204, 291.
Vanské jezero, III., 113, 153.
Vardar II., 188; III., 164; VI., 159, 220, 222, 226, 232.
Varešanin Marian, rak. generál, V., 193, 275; VI., 366.

Varna I., 225, 231; II., 195, 216; V., 142; VI., 173.
Varšava II., 38, 39; V., 181, 262, 280.
Varšavsko II., 271; IV., 175; V., 177, 300; VI., 113, 170.
Varzin I., 152; II., 8, 10, 143.
Vasíel Vladimír, V., 234, 273, 277.
Vassel Dr., něm. konsul v Marokku, IV., 255; V., 105.
Vassos, řecký plukovník, III., 161, 162.
Vatikán I., 156, 166, 169, 176, 178; II., 18, 152, 284; III., 80; IV., 150, 159, 260; V., 194.
Vei-hai-vei přístav, III., 79, 92, 100, 192, 195; IV., 139, 232.
Velehrad V., 175.
Veles III., 163.
Velesinos III., 181.
Velimirović Pero, srbský státník, V., 202, 227.
Velrybí záliv II., 138, 139, 142; III., 33, 41, 204.
Venezuela I., 63—65; III., 226, 227, 229, 233; IV., 118, 119, 123, 136; V., 55, 57; VI., 282.
Venizelos Eleutherios, řecký státník, III., 184; V., 201, 254; VI., 124, 127, 131, 134, 330.
Veracruz I., 39; VI., 293.
Verdi Giuseppe, skladatel, II., 109.
Verdun I., 181; V., 22.
Vereeninging v Transvaalu, IV., 117.
Verěvkin Nik. Alex., ruský generál, I., 122.
Vergun D. N., ruský slavista, V., 177, 179, 183.
Vermont I., 28.
Verona I., 17, 62.
Versailles I., 154, 180, 182, 183; II., 70, 74, 285;
Veselický-Božidarovič Gabr., ruský publicista v Londýně, I., 122; V., 171.
Vestfálsko I., 158; IV., 28; VI., 302.
Viale, ital. viceadmirál, VI., 103.
Viborg IV., 267; V., 68.
Victoria I., 52.
Victoria australská kolonie, I., 85 až 87; III., 26, 32; IV., 95.
Victoria Njanza II., 148, 272, 273.
Vidin I., 225; II., 190; VI., 229.
Vichy, lázně, VI., 128.
Vigo IV., 219, 233.

Viktor Emanuel I., král italský, I., 177, 233; II., 78; III., 157.
Viktor Emanuel II., král italský, IV., 157, 158, 163; V., 205, 162; VI., 82, 84, 228, 244, 340, 341, 347.
Viktorie, královna anglická, I., 119, 188, 199, 225; II., 107, 187, 248; III., 21, 30, 33, 121, 123, 155, 178; IV., 10, 23, 24, 35, 38, 47, 51, 58, 85, 86, 90, 92, 93, 95, 96, 103, 107, 108; VI., 36.
Viktorie, choť císaře Fridricha III., II., 234, 235, 237, 285.
Viktorie Luisa, dcera císaře Fridricha III., II., 184; VI., 205.
Viktoriiny slapy, II., 130.
Vilém I., císař německý, I., 153, 160, 161, 166, 174—176, 186, 188, 198, 218; II., 7, 12, 14, 38, 39, 40, 45 až 47, 50, 57, 64, 70, 90, 100, 102, 172, 174, 184, 218, 219, 224, 225, 227, 233, 239, 242, 266.
Vilém II., císař německý, II., 101, 197, 219, 225, 235—248, 250, 251, 258 až 271, 277—280, 285—287, 291, 295—298; III., 11, 18, 38, 40, 41, 44, 45, 47—49, 54, 57—62, 64, 73, 75, 76, 94—102, 111—113, 121 až 123, 125, 128, 129, 134, 135, 138 až 142, 151, 152, 154—156, 162, 177, 182, 183, 185—188, 192—194, 196, 197, 200—205, 207—209, 223, 227, 230, 235; IV., 10, 11, 16, 20, 21, 23, 27—29, 31—35, 38, 41, 46, 48—53, 57, 58, 74—76, 79, 80, 87, 88, 103, 106—109, 112—115, 118, 119, 121, 123, 125, 141, 143, 162, 164, 172, 189, 190, 192—194, 206, 208, 210, 218—220, 229—235, 237, 245, 250, 252, 253, 256—259, 262, 264, 266 až 276; V., 5, 19, 20, 24, 26, 28—35, 42, 45, 48, 49, 51—53, 61, 63, 83, 84, 86, 87, 89—94, 98—102, 104, 149, 150, 160, 164, 169, 171—173, 175, 181, 199, 205—207, 210—218, 231 až 241, 246, 248, 255, 277, 282, 290, 293, 295, 298, 299, 301; VI., 14 až 16, 18—24, 35—37, 45, 47—52, 57, 59—63, 67, 72—79, 91, 96, 106, 107, 116, 119, 147, 150—153, 160, 163, 164, 168—171, 183, 189—196, 199, 205—207, 210, 211, 228, 232, 233, 235, 237—244, 247, 248, 255, 257, 259, 264, 284, 294—298, 304,

308, 309, 335—341, 343—348, 350 až 355, 358, 360, 362, 363, 369.
Vilém, korunní princ německý, VI., 47, 59, 99, 211, 303.
Villeneuve Saint-Georges, město ve Francii, V., 104.
Villette A., franc. karikaturista, IV., 47.
Villiers Francis sir, angl. vyslanec v Bruselu, VI., 218.
Vilno IV., 241; V., 71.
Virginie I., 32, 45—47, 49, 53.
Visconti-Venosta Emilio, ital. min. zahr., III., 147, 149, 185; IV., 159, 160; V., 25, 26, 31.
Visla II., 92, 288.
Višněgradskij I., ruský min. financí, I., 223; III., 65—67.
Viviani René, franc. politik, II., 292; IV., 13, 146; V., 39, 43, 51; VI., 41, 356, 357.
Vjatka II., 25.
Vladikavkaz I., 106.
Vladiměr IV., 165.
Vladimír Alex., veliký kníže ruský, II., 248; III., 73; V., 231.
Vladivostok I., 137; II., 173; III., 67, 88, 95, 190, 191; IV., 74, 78, 138, 140, 211, 213, 224—226, 243, 246, 248, 251; V., 10.
Vlissingen VI., 38.
Vlora Ekrem bej, albánský předák, VI., 235.
Vogel Julius sir, novozélandský min. předseda, II., 142; III., 34.
Vogorides viz Aleko paša.
Vogüé Melchior de, franc. spisovatel, II., 216.
Volha I., 121; III., 66, 69; IV., 167, 168.
Voljaci IV., 240.
Volkov, ruský kapitán přidělený v Londýně, VI., 359, 360.
Vollmar Jiří von, něm. socialista, III., 60.
Volo, přístav, III., 163, 181.
Volodimirov, ruský generál, V., 181, 183, 290.
Volyňsko II., 263.
Vong Tong-ho, vychovatel čínského císaře, IV., 63, 65.
Voroncov-Daškov Ilation Ivanovič, kníže, guvernér kavkazský, VI., 245.

Voroněž II., 29; IV., 168, 247.
Vranja I., 235; II., 65.
Vratislav III., 155, 202; VI., 58.
Vrginmost V., 203.
Vučang VI., 267.
Vulpi, ital. finančník, VI., 105.
Waal I., 95—97; IV., 117.
Waalkranz-Hill IV., 56.
Waddington W. H., franc. ministr zahr., I., 231, 233; II., 46, 50, 75, 81.
Wade Thomas, angl. diplomat, III., 88.
Wagner Adolf, něm. nár. hospodář, II., 238, 255.
Wagner Richard, skladatel, II., 20; III., 52, 53.
Wahrmund Ludvík, profesor, V., 122.
Wakefield Edward Gibbon, angl. kolonizátor, I., 82, 88.
Wakefield město, III., 205; IV., 21.
Waldek-Rousseau P. M., franc. min. předseda, IV., 144, 146—148, 152, 159.
Waldersee Alfred, hrabě, pruský maršál, II., 91, 200, 207, 227, 229, 237, 238, 263; IV., 76, 79, 81, 83, 108, 122; V., 95.
Waldersee Jiří, hrabě, pruský generál, V., 156; VI., 194, 351.
Wales III., 103; V., 16; VI., 278, 361.
Wales Nový Jiří I., 81, 83—86.
Waleský princ, viz Eduard VII. a Jiří V.
Wallace Alfred Russel, angl. spisovatel, II., 166.
Wallace Donald Mackenzie, angl. publicista, V., 61.
Wanga, afr. řeka, II., 272.
Wangenheim Hans sv. p., něm. vyslanec v Cařihradě, VI., 244, 246, 251, 303, 304, 338, 343.
Ward Josef, premier novozélandský, VI., 18.
Washington Jiří, president Spoj. států, I., 12, 62; V., 110.
Washington, město, I., 15, 17, 18, 24, 40, 41, 43, 46, 49, 78; III., 212, 225, 227, 230, 233, 234, 236; IV., 93, 131, 132, 136, 209, 245, 256; V., 29, 51, 53, 85; VI., 214, 259, 283, 286, 289—291, 354.
Waterloo II., 75, 250, 271; III., 18; IV., 11; V., 103.

Watson John Ch., min. předseda australské unie, VI., 27.
Weber Arnošt von, něm. cestovatel, II., 105.
Wedel Karel hrabě, místopředseda alsasko-lotrinský, VI., 298.
Weisskirchner Richard Dr., vídeň. starosta, V., 148.
Wekerle Alexander, uh. min. předseda, V., 32, 115, 122, 123, 133, 134, 137, 218, 221, 280, 281.
Wellesley Richard Colley sir, gen. guvernér indický, I., 109, 110.
Wellington Artur Wellesley, vévoda, I., 75, 109; V., 103.
Wellington, osada, I., 88, 96.
Weltersheimb Rudolf hrabě, rak. vyslanec v Madridu, V., 25, 28, 29.
West Griguland I., 97.
Wetterlé Emil, alsaský národovec, VI., 297.
Weyler y Nicolau Val., markýz, špaň. generál, III., 228, 229; IV., 89.
Whistler J. Mac Neil, angl. malíř, IV., 91.
White G. Stewart, angl. generál, IV., 43.
Whitman Walt, amer. básník, I., 30.
Widenmann, korvetní kapitán něm., přidělený v Londýně, VI., 80.
Wied Vilém princ, kníže albánský, VI., 235, 329, 330, 342, 343.
Wight, ostrov, V., 90, 213.
Wiesbaden IV., 208.
Wilberforce William, angl. filantrop, I., 67.
Wilde Oscar, angl. básník, IV., 91.
Wilhelmshafen IV., 74, 123.
Wilhelmshöhe V., 89.
Wilkinson Henry Spenser, angl. publicista, VI., 111.
Willcocks William sir, angl. technik, IV., 125; V., 190; VI., 276.
Williams Ernest, angl. spisov., III., 140.
Wilson Charles, sir, angl. konsul v Turecku, II., 34.
Wilson Daniel, franc. politik, II., 230.
Wilson Henry Hugues, angl. generál, VI., 55, 215, 216.
Wilson Rivers sir, angl. konsul v Egyptě, II., 111.
Wilson Woodrow, president Spoj. států, VI., 269, 270, 272, 287—293, 354, 355.

Wilten u Inšpruku, IV., 197.
Windgate Reginald, angl. generál, IV., 7, 18.
Windhorst Ludvík, něm. politik, I., 158; II., 18, 227, 262.
Windischgrätz Alfred, kníže, rak. maršálek VI., 196.
Windischgrätz Alfred, kníže, rak. min. předseda, III., 172, 173.
Windsor III., 205; IV., 48, 50, 107; V., 90, 91; VI., 274.
Winnipegské jezero, I., 80.
Wirth Albrecht, něm. publicista, VI., 109, 110.
Wisconsin I., 22, 26; III., 213.
Wislicenus G., něm. spisovatel, III., 55.
Wissmann H., něm. cestovatel, II., 273.
Witboj Hendrik, hottentotský náčelník, III., 41.
Witte Sergěj Juljevič, ruský ministr financí III., 66—69, 72, 77, 101, 155, 156, 158; 191, IV., 11, 27, 33, 138, 165—170, 173, 175, 177, 180 až 182, 230, 251, 266, 273, 274; V., 6—8, 11, 13, 28, 60, 61, 65, 293; VI., 129, 303.
Witthöft, ruský admirál, IV., 224, 225.
Witkowski viz Harden.
Witu v Africe, II., 148, 272, 277.
Witwatersrand v Transvaalu, II., 105, 274; III., 132, 136; IV., 38.
Wolf Karel Hermann, poslanec něm. národní, IV., 184, 188.
Wolf Theodor, něm. žurnalista, V., 246.
Wolff-Metternich hrabě, viz Metternich.
Wolfsgarten u Darmstadtu, V., 298.
Wolkenstein Antonín, hrabě, rak. vyslanec v Paříži, II., 297; III., 177.
Wolseley Garnet Jos. sir, angl. generál, I., 117, 123; IV., 76.
Wormann Ad., hamburský velkoobchodník, II., 142.
Wörth III., 123.
Wortley Stuart, angl. plukovník, V., 90, 213.
Wrohem von, něm. generál, VI., 210.
Wyndham George, angl. ministr, IV., 214; V., 14.
Wyoming III., 212.

Yildiz-Kiosk III., 106, 107, 110, 112, 119, 127, 129, 153, 160, 161, 184; V., 190, 250, 252.
Yukon IV., 131.
Yungghusband George John, angl. plukovník, IV., 232, 271; V., 78.
Zabajkalsko III., 191.
Zadar V., 128, 132, 142.
Záhřeb III., 175; IV., 200, 201; V., 125, 126, 128, 130, 131, 133, 135 až 137, 142, 202, 203, 237, 267, 271, 272; VI., 144—146, 305, 319, 324, 325, 366.
Zaimis Alexandros, řecký státník, V., 201, 254.
Zaječar II., 188.
Zajordáni V., 259.
Zákupy I., 214, 223; II., 31, 42, 100.
Zambezi II., 129, 130, 144, 145, 274 až 277; III., 17, 130.
Zanardelli Giuseppe, ital. státník, II., 79; 158, 159, 161, 163; VI., 83.
Zanzibar II., 128, 130, 132, 137, 143, 147, 148, 150, 272, 274, 277; IV., 24; VI., 26, 77, 89, 273.
Zanzur oasa VI., 105, 106.
Zarubajev, ruský generál, IV., 224.
Zasuličová Věra, nihilistka, II., 28; IV., 169.
Zdziechowski Marian, polský slavista, V., 178, 183, 184.
Zeila, somalský přístav, III., 121, 145.
Zeitun v Malé Asii, III., 113, 129.
Zekki-paša, turecký generál, III., 116.
Zelaya José, prezident nicaragujský, VI., 286.
Zelenoj Alex. Ilj., ruský gen., II., 172.

Zeppelin Ferdinand hrabě, V., 93, 215.
Zia bey, turecký žurnalista, III., 105.
Zichy Janos, hrabě, uh. státník, V., 133.
Zimmermann Alfred, státní podsekretář zahr., VI., 49, 346.
Zimnica na Dunaji, I., 225.
Zlaté pobřeží, II., 128; III., 15; IV., 8.
Zmaj Jovan Jovanović, srbský spisovatel, I., 235.
Zobeir, sudanský otrokář, II., 123.
Zografos, řecký ministr, VI., 330, 341.
Zola Emil, franc. spisovatel, IV., 15, 16, 144, 145.
Zončev, bulh. generál, IV., 203.
Zorbas, řecký plukovník, V., 254.
Zorn Filip, něm. právník, IV., 32.
Zubatov S., ruský policista, IV., 170, 180.
Zuccari L., italský generál, VI., 314.
Zulové I., 94; II., 54, 106, 107, 142; III., 131.
Žáček Jan Dr., moravský politik, V., 220.
Žatec IV., 186.
Željabov, ruský revolucionář, II., 29, 58.
Ženeva I., 59, 195; II., 24; IV., 30, 37, 158, 171; V., 10.
Žerajić Bogdan, V., 275; VI., 366.
Žilinskij Jakub Grigorjevič, šef gen. štábu ruského, VI., 112, 251, 306, 307, 321.
Žolger Ivan, profesor, V., 154.
Žukovskij Vladimír Grigor., ruský konsul v Praze, VI., 321, 322.

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
 právnické fakulty UJEP
 BRNO, Nám. 25. února 2

OB'SAH

Úvod	5
I. Německo a Anglie v letech 1909-1911	13
II. Agadir	40
III. Mise Haldanova	67
IV. Válka tripolská	82
V. Balkánský spolek	123
VI. První válka balkánská a londýnská konference	155
VII. Výzbrojné závody mocí evropských	206
VIII. Druhá válka balkánská a její dozvuky	220
IX. Velmoci v zámoří	254
X. Trojspolek a trojdohoda na počátku roku 1914	294
XI. Rakousko-německé rozpory v balkánské politice	318
XII. Sarajevo	350
Bibliografické poznámky	373
Rejstřík	383—442

REV15

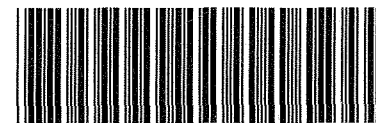
81V33

R 1972

R 1981

R 99

ÚK PrF MU Brno

3129S35641

SR, -